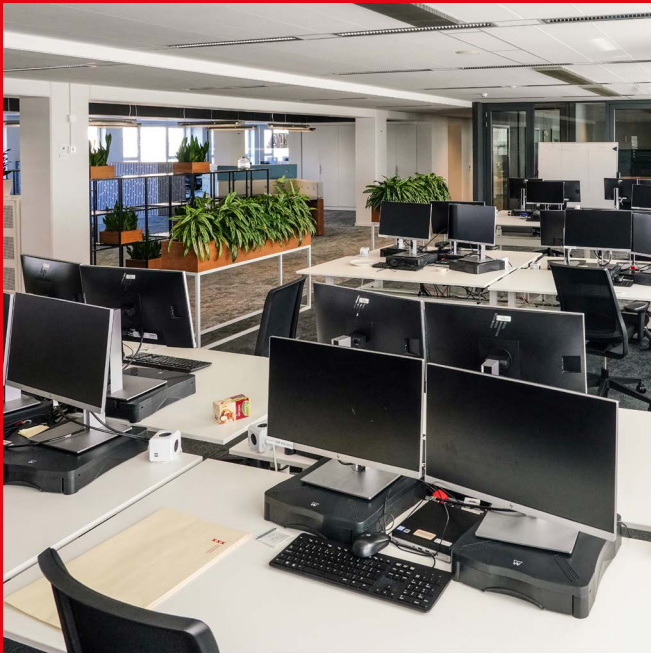

De Staat van de Stad Amsterdam XI

Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie

**Gemeente
Amsterdam**

Onderzoek, Informatie en Statistiek

De Staat van de Stad Amsterdam XI

Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie

September 2021

Colofon

Onderzoek, Informatie en Statistiek (OIS)
Gemeente Amsterdam
www.data.amsterdam.nl
algemeen.ois@amsterdam.nl

Eindredactie

Ellen Lindeman, m.m.v. Lotje Cohen

Auteurs

Soufyan Ahamiane	Nathalie Hesseling	Sara Rubingh
Yara Alaraj	Renske Hoedemaker	Daan Schmitz
Lieselotte Bicknese	Anne Huijzer	Ranu Sewdas
Hester Booi	Idske de Jong	Harry Smeets
Susan Bosdijk	Hetty van Kempen	Annika Smits
Jorren Bosga	Merel Kieft	Frederique van Spijker
Tanja Fedorova	Joris Klingen	Mersiha Tepic
Fabian Francisco	Ellen Lindeman	Nina Vos
Laura de Graaff	Francien Meester	Sara de Wilde
Feiko de Grip	Laure Michon	Merel van der Wouden
Rogier van der Groep	Lotte Peetz	
Merijn Heijnen	Marleen Rijksen	M.m.v. Kimo van den Berg

Met dank aan

De tegenlezers vanuit verschillende afdelingen van de Gemeente Amsterdam en verder aan Jeroen Boelhout (SCP) & Floris Vermeulen (UvA) en de vele Amsterdammers die hebben meegewerkt aan de enquêtes.

Grafische vormgeving

Dirk van der Burgh, Vorm de Stad

Fotografie

Fotobank Intranet Amsterdam

Amsterdam, september 2021

Inhoud

Samenvatting	7
Inleiding	15
1. Bevolking en woningmarkt	21
2. Welzijn; de Leefsituatie-index, geluk en tevredenheid	37
3. Welzijn in breder perspectief; brede welvaart en Stadsportret	47
4. Economie	57
5. Duurzaamheid	69
6. Mobiliteit	81
7. Gezondheid en zorg	91
8. Participatie in onderwijs	103
9. Participatie in arbeid	119
10. Inkomen	131
11. Maatschappelijke participatie	147
12. Vrijetijd; participatie in hobby's, cultuur, sport en vakantie	157
13. Politieke participatie	167
14. Leefbaarheid en veiligheid	175
15. Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie	195
Bijlage I Methode Staat van de Stad enquête	201
Bijlage II Domeinen en indicatoren Leefsituatie-index	203
Bijlage III Omschrijving van de 22 gebieden, buurtcombinaties en stadsdelen	204

Samenvatting

In de tweejaarlijkse monitor De Staat van de Stad Amsterdam van OIS (Onderzoek, Informatie en Statistiek, Gemeente Amsterdam) wordt bijgehouden hoe de stad ervoor staat in termen van de leefsituatie en participatie van (groepen) Amsterdammers op tal van terreinen. Het gaat daarbij om primaire participatie (op de gebieden onderwijs, inkomen en betaald werk) en sociaal-culturele participatie en thema's die daarmee samenhangen, zoals bevolkingssamenstelling, woningmarkt, economie, mobiliteit, duurzaamheid, gezondheid en leefbaarheid en veiligheid. Ook gaat de rapportage in op instrumenten en overzichten die een totaalbeeld geven van de positie van de stad en zijn inwoners, zoals de Leefsituatie-index, de Brede Welvaart en het Stadsportret. De gegevens in de monitor zijn gebaseerd op een daarvoor opgezette tweejaarlijkse enquête onder volwassen Amsterdammers en op vele andere (interne en externe) gegevensbronnen. Het veldwerk voor de enquête van deze elfde editie van de rapportage vond plaats tijdens de coronapandemie, namelijk van september-december 2020. Vergelijking van de huidige gegevens met die in de vorige monitor (in 2019) geven dus een beeld van de gevolgen van de coronacrisis. In de eerste paragraaf van deze samenvatting wordt daarop ingezoomd en in de tweede paragraaf wordt een thematisch overzicht gegeven van de kernpunten uit de verschillende hoofdstukken.

Ontwikkelingen ten tijde van de coronacrisis

Sinds het uitbreken van het coronavirus tot aan eind juli 2021 is bij circa 12% van de Amsterdammers (ruim 107.000) een coronabesmetting vastgesteld. Dit leidde tot circa tweeduizend ziekenhuisopnames en ruim 800 sterfgevallen.¹ In de nieuwe De Staat van de Stad Amsterdam rapportage komen duidelijk de indringende effecten van de coronapandemie en de bijbehorende coronamaatregelen op de stad en zijn inwoners naar voren. Niet alleen op het gebied van gezondheid en welzijn, maar ook op de loop van de bevolking, de economie, werkgelegenheid, onderwijs, vrijetijdsbesteding, maatschappelijke participatie en de leefbaarheid en veiligheid in de stad.

Effecten op de bevolkingsontwikkeling en op gezondheid en welzijn

In 2020 stagneerde de jarenlange bevolkingsgroei en kreeg de stad er slechts 117 inwoners bij. Dit kwam doordat de migratie vanuit het buitenland afnam. Er verhuisden meer twintigers vanuit Nederland naar

de stad dan in 2019. Zij vulden de woonruimte op die door het uitblijven van toerisme en immigratie ontstond. Het ging bij recente verhuizingen relatief vaak om particuliere woningen in de vrije sector. De huurprijzen in het topsegment van de vrije sector zijn iets gedaald tijdens de coronacrisis.

In het algemeen nam het vertrek uit de stad toe.

Ook was er in 2020 sprake van oversterfte (500 meer dan in 2019) als gevolg van COVID-19 die sterker optrad onder inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond. Onder bevolkingsgroepen met een migratieachtergrond zien we ook meer coronabesmettingen en -ziekenhuisopnames en zij laten zich in het algemeen minder vaak vaccineren tegen het virus. Jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) hebben relatief vaak een coronabesmetting opgelopen en worden daar in het algemeen minder ernstig ziek van, maar blijken zich wel minder vaak (psychisch) gezond te voelen dan in 2018.

Het gemiddelde welzijnsniveau van Amsterdammers is recent, van 2018 op 2020, verslechterd; het Leefsituatie-indexcijfer ging van gemiddeld 105 naar 102 (index = 100 in 2004). Dit komt voornamelijk door achteruitgang op de domeinen vrijetijdsbesteding en vakantie die onder druk staan vanwege de coronamaatregelen. Amsterdammers van 45 t/m 54 jaar zijn er meer dan gemiddeld op achteruitgegaan. Laagopgeleiden gingen er ook qua gezondheid en sociale participatie op achteruit en jongvolwassenen en werklozen op sociale participatie. Amsterdammers vinden zichzelf iets minder vaak een gelukkig mens dan in eerdere jaren, vooral laagopgeleiden en jongvolwassenen. Onder de meest kwetsbare Amsterdammers (gebaseerd op ervaren (slechte) gezondheid, (laag) inkomen, (laag) opleidingsniveau en geen werk of opleiding) zien we de grootste daling in geluk.²

Economische krimp en hoge werkloosheid, maar tekenen van herstel in 2021

Tot 2020 groeide de economie van Amsterdam sterker dan die van Nederland maar als gevolg van de coronacrisis was er sprake van 7% economische krimp in 2020, relatief sterker dan bij de landelijke economie. De stad werd vooral geraakt door grote baanverliezen in de horeca en de detailhandel. Door overheidssteun bleef de toename in bedrijfsbeëindigingen nog enigszins beperkt. In 2020 is het toeristisch bezoek aan Amsterdam sterk gedaald (-62%), grotendeels door minder buitenlandse hotelgasten (-72%). In het tweede kwartaal van 2021 groeide de economie echter weer (9% t.o.v. 2020), maar blijft achter ten opzichte van 2019 (-8%).

De gemiddelde werkloosheid is in 2020 gestegen van 4,2% in 2019 naar 5,3% van de beroepsbevolking en bedroeg in het laatste kwartaal van 2020 zelfs 6,5%. Het eerste kwartaal van 2021 liet voor het eerst weer een daling zien, naar 5,6%. Vooral werknemers met een flexibel contract, veelal jongeren, verloren hun baan en veel zelfstandigen werden afhankelijk van inkomenssteun. Het aantal minima groeide naar schatting met 10% in 2020 en het aantal gezinnen bij de voedselbank nam sterk toe (48% in periode maart 2020-maart 2021).

De gevolgen van de coronamaatregelen op het onderwijs zijn nog veelal onduidelijk. De eerste achterstanden op de basisscholen lijken weggewerkt maar er is geen goed beeld van mogelijke andere (ook sociaal-emotionele) gevolgen. Wel zien we grotere stage- en baantekorten voor studenten van het mbo en hbo dan in de jaren voor de coronacrisis. Ook is er sprake van een groot lerarentekort en blijvende kansengelijkheid op scholen.

Minder vervuiling en minder criminaliteit, maar meer ervaren overlast en huiselijk geweld

Een bijeffect van de crisis, van onder andere minder reisebewegingen, is een lagere CO₂-uitstoot ten opzichte van 2018. Ook de opwekking van duurzame energie, circulaire banen en milieuvriendelijk vervoer blijven toenemen in Amsterdam.

Een ander bijeffect van de coronamaatregelen is dat de criminaliteit afnam in 2020, vooral zakkenrollerij, woninginbraken en straatroof. De online criminaliteit neemt daarentegen verder toe. Al met al zijn de onveiligheidsgevoelens van Amsterdammers niet afgenomen en ook de ervaren overlast en huiselijk geweld namen toe.

Sociaal-maatschappelijke gevolgen

Ondanks dat fysiek contact in 2020 bemoeilijkt werd door de coronamaatregelen, blijft het aandeel Amsterdammers dat wekelijks contact heeft met vrienden of familie gelijk. Wel daalde het contact met andere bevolkingsgroepen en daalde het contact met burens en buurtgenoten verder. Men heeft nu vaker digitaal contact en is minder tevreden met vriendschappen en relaties dan in de periode voor de coronacrisis. Toch is de groep sociaal geïsoleerde Amsterdammers en ernstig eenzamen niet gegroeid. Vooral de kleine groep Amsterdammers zonder internettoegang thuis voelde zich in 2020 sociaal geïsoleerd.

Amsterdammers zijn sinds de coronacrisis minder tevreden met hun vrijetijdsbesteding buitenshuis en zijn minder vaak lid van een vereniging. Sportverenigingen zijn nog steeds het populairst en men is meer individueel gaan sporten en wandelen tijdens de coronacrisis. Bioscopen en musea zijn de meest bezochte uitgaansgelegenheden, maar door de coronamaatregelen is er een forse daling in het aantal bezoekers. Ook ging men in 2020 minder vaak (naar het buitenland) op vakantie.

Het aandeel Amsterdammers dat georganiseerd vrijwilligerswerk doet (28%) is met ruim tien procentpunten gedaald ten opzichte van 2018. Het aandeel dat hulp verleent dat niet via een organisatie gaat, zoals

informele hulp (bijv. boodschappen doen voor burens) en mantelzorg, is niet veranderd ten opzichte van voorgaande jaren. Iets meer Amsterdammers hebben zich de afgelopen 12 maanden alleen of samen met anderen ingezet voor de buurt of de stad (27% versus 24% in 2018), al vinden maar weinig mensen (13%) dat ze voldoende invloed hebben op wat er voor de stad wordt besloten.

Kwetsbare groepen

De participatiegraad in stadsdelen waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status (SES) wonen (zoals Zuidoost en Noord) ligt lager dan in stadsdelen waar relatief weinig mensen met een lage SES wonen (zoals Centrum en Zuid). Het meest onderscheidende kenmerk voor veel vormen van participatie en de leefsituatie is het opleidingsniveau, waarbij een hogere opleiding gunstiger is dan een lagere. De groep meest kwetsbare Amsterdammers (op basis van opleiding, werk, inkomen, gezondheid, en leeftijd in combinatie met woonsituatie) woont relatief vaak in de gebieden Bijlmer-Centrum/Amstel III, Geuzenveld/Slotermeer/Sloterdijken en Osdorp.

De mate waarin Amsterdammers vertrouwen hebben in de toekomst verschilt sterk en de verschillen zijn groter geworden in vergelijking met 2018. Mensen met een lage sociaaleconomische status, met een matige of slechte gezondheid, maar ook jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) hebben minder vertrouwen in de toekomst. Deze groepen worden ook relatief hard getroffen door de coronacrisis, evenals werklozen, zelfstandigen en werkenden zonder een vast contract, kinderen met laagopgeleide ouders en Amsterdammers met een migratieachtergrond.

Samenvatting per hoofdstuk in kernpunten

1. Bevolking en woningmarkt

Bevolking

- In 2020 stagneerde de bevolkingsgroei en kreeg de stad er slechts 117 inwoners bij. De groei stagneerde vooral doordat de migratie vanuit het buitenland afnam.
- In 2020 stierven 500 Amsterdammers meer dan in 2019. Deze oversterfte door COVID-19 was sterker onder inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond.
- Het aantal geboortes in de stad neemt af. Amsterdamse vrouwen krijgen steeds later kinderen. Ook in de rest van Nederland is dat zo.
- In 2020 verhuisden meer twintigers vanuit Nederland naar de stad dan in 2019. Zij vulden de woonruimte op die door het uitblijven van toerisme en immigratie ontstond.
- In 2020 nam het vertrek uit de stad verder toe. Of de trend versterkt wordt door de pandemie en de toename van het thuiswerken, zal de komende jaren moeten blijken.
- Het aandeel inwoners zonder migratieachtergrond nam af van 50 naar 44% tussen 2011 en

2021. Dat van inwoners uit Europa, Azië, Amerika en Oceanië nam het sterkst toe.

- In de nieuwe bevolkingsprognose wordt de miljoenste inwoner verwacht in 2036.

Woningmarkt

- De Amsterdamse woningvoorraad groeit met 5.000 woningen per jaar.
- 18% van de woningvoorraad wordt verhuurd in de vrije sector en dit aandeel groeit.
- De huurprijzen in Amsterdam liggen hoog, wel zijn de huurprijzen in het topsegment van de vrije sector iets gedaald tijdens de coronacrisis.
- Dertien procent van de Amsterdamse huishoudens vond de woning in 2019 te klein, dit zijn vooral gezinnen. Met het vele thuis zijn tijdens de coronacrisis waren vooral jonge alleenwonenden met een kleine woning minder tevreden met hun woning dan daarvoor.
- 60% van de woningvoorraad in Amsterdam beschikt over een energielabel. In 35% van de gevallen is dit een groen label (A+, A of B).
- In 2019 waren Amsterdamse huishoudens gemiddeld €110 per maand kwijt aan de energierekening. 11% heeft te maken met zeer hoge energielasten, zij betalen 10% of meer van hun inkomen aan energie.
- De meeste ouderen (65+) vinden hun woning geschikt om oud in te worden: 57% vindt de woning nu al geschikt en bij 23% zal de woning na enige aanpassingen geschikt zijn.
- Wanneer ouderen willen verhuizen, zoeken zij vaak een gelijkvloerse huurwoning in hun eigen buurt of stadsdeel.

2. Welzijn: de Leefsituatie-index, geluk en tevredenheid

- Het welzijnsniveau van Amsterdammers is recent, van 2018 op 2020, verslechterd; het Leefsituatie-indexcijfer ging van gemiddeld 105 naar 102. Dit komt voornamelijk door achteruitgang op de domeinen vrijetijdsbesteding en vakantie die onder druk staan vanwege de coronamaatregelen.
- Laagopgeleiden zijn er meer dan gemiddeld op achteruitgegaan (-5) en hun positie op de leefsituatiedomeinen sociale participatie (vrijwilligerswerk en sociaal isolement) en gezondheid is ook verslechterd.
- Amsterdammers van 45 t/m 54 jaar zijn er meer dan gemiddeld op achteruitgegaan (-6) en op alle leefsituatiedomeinen met uitzondering van sociale participatie.
- Jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) zijn, naast op de domeinen vakantie en vrije tijd en sport, juist op sociale participatie achteruitgegaan. Ook de sociale participatie van werklozen is verslechterd.
- Naast sociaaleconomische status (opleiding, inkomen en het hebben van werk) zijn sociale contacten, het gebruik (kunnen) maken van internet en een goede (psychische) gezondheid belangrijke hulpbronnen voor het welzijnsniveau.
- De leefsituatie van eerste generatie migranten is

relatief ongunstig ongeacht hun opleidingsniveau.

- De leefsituatie in Noord, Zuidoost en Nieuw-West is relatief ongunstig en in Centrum en Zuid relatief gunstig, maar de verschillen tussen en (soms) binnen stadsdelen worden minder groot.
- Amsterdammers vinden zichzelf iets minder vaak een gelukkig mens dan in eerdere jaren, vooral laagopgeleiden en jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar).
- De tevredenheid over de eigen situatie is niet veranderd ten opzichte van 2018. Wel is men iets tevredener over de regering en over hoe de zorg geregeld is in de stad.
- Het vertrouwen in de toekomst is recent iets afgenomen, vooral onder mensen met een matige of slechte gezondheid, personen met een lage sociaaleconomische status en jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar).

3. Welzijn in breder perspectief; brede welvaart, de donuteconomie en het Stadsportret

- Het beeld van de brede welvaart 'hier en nu' in Amsterdam is wisselend; een goede positie op materiele welvaart en gezondheid maar ongunstiger op de gebieden welzijn, wonen en veiligheid dan landelijk.
- De brede welvaart 'later' dimensie kan verbeteren door meer natuurlijk kapitaal te verbeteren, bijvoorbeeld middels meer particuliere zonne-energieproductie.
- De donuteconomie benadrukt de planetaire grenzen als ecologische duurzaamheidsgrenzen en het sociaal fundament (Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals)) als de ondergrenzen voor sociaal welbevinden.
- Met het vier lenzen perspectief van de donuteconomie in het Stadsportret bekijken we het ecologisch plafond en het sociale fundament in Amsterdam op lokale en mondiale schaal:
- Lokaal-sociaal: betaalbare huisvesting en veiligheid zijn aandachtspunten voor verbetering in Amsterdam.
- Lokaal-ecologisch: verbetering zichtbaar door vermindering in CO₂-uitstoot en een groter aandeel hernieuwbare energie.
- Mondiaal-ecologisch: alle planetaire grenzen worden nog steeds overschreden, er is wel verbetering ten aanzien van excessief kunstmestgebruik.
- Mondiaal-sociaal: consumptie van specifieke goederen en grondstoffen kan positieve (zoals extra banen) maar ook negatieve (zoals kinderarbeid of uitbuiting) gevolgen elders hebben.
- De impact die we als stad elders ter wereld hebben, bevindt zich nog niet binnen de gewenste planetaire grenzen en het sociale fundament.

4. Economie

- Tot 2020 groeide de economie van Amsterdam sterker dan die van Nederland.

- Door de schaarste op de arbeids- en woningmarkt en hoge vastgoedprijzen begon het groeitempo in 2018 en 2019 te vertragen.
- In 2020 kromp de economie van Amsterdam met 7% als gevolg van de coronacrisis, relatief sterker dan de landelijke economie. In het tweede kwartaal van 2021 groeide de economie weer (9% t.o.v. 2020), maar blijft achter ten opzichte van 2019 (-8%).
- De coronacrisis is in eerste instantie een gezondheidscrisis maar heeft grote economische implicaties. Amsterdam is met name geraakt door de vraaguital naar horeca, handel, cultuur, vervoer en sommige specialistische diensten.
- Vóór de coronacrisis was er jarenlange werkgelegenheidsgroei met name gedragen door de specialistische en overige zakelijke diensten en ICT.
- In 2020 nam het aantal bedrijfsbeëindigingen toe, terwijl er minder oprichtingen bijkwamen. Door de overheidssteun en verschuiving van fysiek naar digitaal blijft de grote bedrijvenkrimp echter uit.
- Het grootste banenverlies is in de horeca en in de stadsdelen binnen de ring die een sterke ontmoetings- en bezoekersfunctie hebben.
- In de sectoren die niet gevoelig zijn voor lockdowns neemt de vraag naar personeel juist toe: zorg, ICT, zakelijke diensten. Het totaal aantal banen is in 2020 licht toegenomen.
- De bezoekerseconomie groeide in Amsterdam het sterkst van Nederland. Vóór de coronacrisis telde Amsterdam bijna 22 miljoen unieke toeristische bezoekers per jaar.
- In 2020 is het toeristisch bezoek aan Amsterdam met 62% gedaald naar 8 miljoen. De daling komt grotendeels door minder buitenlandse hotelgasten (-72%).
- De lockdowns hadden grote negatieve gevolgen voor de buitenlandse, maar ook de binnenlandse consumptie in onder andere de horeca en de detailhandel. Dit zorgde voor meer leegstand van winkels en minder banen, vooral in Centrum.
- Gemeente Amsterdam investeert in energietransitie en verduurzaming van de stad. Het aantal energietransitie bedrijven in Amsterdam neemt toe (+5% in 2021 t.o.v.2020). Het aantal energietransitie banen stijgt minder hard (16.700 in 2021 t.o.v. 16.100 in 2020) en het aandeel in de totale werkgelegenheid blijft rond 2%.
- Een andere transitie is die naar de circulaire economie waarbij wordt ingezet op hergebruik van grondstoffen. Meest recent bekende inschatting van het aandeel van circulaire economie in de totale werkgelegenheid is 11% voor Amsterdam.
- Ongeveer een kwart van de woningvoorraad in 2020 is aardgasvrij.
- In Amsterdam zien we in een periode van economische groei een daling van de broeikasgasuitstoot (8%).
- Het scheidingspercentage van huishoudelijk afval in Amsterdam was 31% in 2019.
- Van de G4-steden heeft Amsterdam de laagste afvalproductie per inwoner; 377 kg in 2019.
- Van al het industriële/niet-huishoudelijk afval is de helft afkomstig uit de bouw waar ook het meeste grondstofverlies bij afvalverwerking plaatsvindt.
- Vooral extreme hitte en droogte zijn vanuit klimaatadaptatie gezien uitdagingen voor Amsterdam.
- Het aandeel geschikte daken dat reeds bedekt is met groen is ongeveer 1%. Komende tijd wordt in het RESILIO-project 10.000 m² aan slimme (met sensoren) blauw-groene (water en planten) daken aangelegd, waarvan zo'n 8000 m² op sociale huurwoningen.
- Biodiversiteit ondersteunt de beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen voor de mens. In de stad kan biodiversiteit bevorderd worden door natuurgebieden met elkaar te verbinden. De meeste knelpunten om natuurgebieden in de stad te verbinden zijn opgelost.

6. Mobiliteit

- Het aantal verplaatsingen dat Amsterdammers dagelijks maken is in 2019 weer iets afgenomen ten opzichte van eerdere jaren. Voor 2020 is het aannemelijk dat door de coronamaatregelen het aantal verplaatsingen van Amsterdammers verder gedaald is. Landelijk nam het aantal gemaakte reizigerskilometers in 2020 met een derde af.
- Het aantal snorfietsen en snorscooters in de stad is gedaald sinds die op veel plekken geen gebruik meer mogen maken van het fietspad. Het aantal motorfietsen en bromfietsen, die altijd al van de rijbaan gebruik moesten maken, is juist toegenomen.
- Het gemiddelde autobezit is de afgelopen jaren gedaald. Dat komt doordat het aantal inwoners veel sterker groeide dan het aantal auto's.
- Het aantal elektrische auto's in Amsterdam neemt toe, het waren er in 2020 bijna 11.000. Zo'n 7% van het totale aantal auto's in Amsterdam is milieuvriendelijk (geheel of gedeeltelijk elektrisch of rijdend op aardgas).
- In 2019 werd er een recordaantal ritten gemaakt met het Amsterdamse openbaar vervoer, maar na de uitbraak van het coronavirus in 2020 viel het aantal gemaakte ritten sterk terug.
- De reizigers zijn in het algemeen positief over hun rit met het openbaar vervoer en hun oordeel vertoont door de jaren heen een stijgende lijn.
- Het effect van mobiliteit op de stad kan worden weergegeven met behulp van het Stadsportret waarin op basis van de donuteconomie op lokaal en mondiaal niveau de sociale en duurzame effecten worden gemonitord.

5. Duurzaamheid

- Een raming van de directe CO₂-uitstoot in 2020 in Amsterdam laat een 14% lagere CO₂-uitstoot zien ten opzichte van 2018.
- De opwekking van duurzame energie blijft toenemen in Amsterdam; eind 2020 was er 124 megawatt aan zonvermogen en per maart 2021 75 MW aan windvermogen.

7. Gezondheid en zorg

- Net als in 2018 ervaart bijna driekwart van de volwassen Amsterdammers in 2020 een goede gezondheid (73%). Jongvolwassenen (18-24 jaar) voelen zich echter minder vaak gezond dan in 2018.
- Drie van de tien (28%) volwassen Amsterdammers hebben last van een of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps. Ouderen (75-plussers 69%), laagopgeleiden (49%) en mensen met een laag inkomen (45%) hebben dat relatief vaak.
- Sinds het uitbreken van het coronavirus tot aan eind juli 2021 is bij circa 12% van de Amsterdammers (ruim 107.000) een besmetting vastgesteld. Dit leidde tot circa tweeduizend ziekenhuisopnames en ruim 800 sterfgevallen.
- Bevolkingsgroepen met een migratieachtergrond zijn zwaarder getroffen door de coronapandemie (relatief meer besmettingen, ziekenhuisopnames en sterftegevallen) en Amsterdammers met een Surinaamse/Ghanese/Turkse en Marokkaanse migratieachtergrond laten zich minder vaak tegen het virus vaccineren. De opkomst voor vaccinaties ligt (begin augustus 2021) laag in Nieuw-West en Zuidoost.
- Amsterdammers met een lage sociaaleconomische status, migratieachtergrond en vrouwen ervaren evenals in 2018 minder psychisch welbevinden. Dit welbevinden is in 2020 bij jongvolwassenen (18-24 jaar) achteruitgegaan en nu minder dan bij ouderen.
- Vijftien procent van de volwassen Amsterdammers voelt zich ernstig eenzaam. Laagopgeleiden (21%) en 55- tot 65-jarigen (19%) voelen zich relatief vaak ernstig eenzaam, evenals inwoners van Zuidoost en Noord (beide 18%).
- Minder Amsterdammers roken dan vier jaar geleden (22% onder 18-plussers in 2020 versus 27% onder 19-plussers in 2016). Elf procent wordt gerekend tot de zware drinkers van alcohol en 7% drinkt overmatig.
- Vier van de tien volwassen Amsterdammers kampen met (ernstig) overgewicht en landelijk vijf van de tien volwassenen.
- Zes van de volwassen Amsterdammers (57%) voldoen aan de beweegrichtlijn, laagopgeleiden veel minder vaak (39%). Bijna de helft zegt minder te zijn gaan bewegen in deze tijd van corona (45%) en een vijfde juist meer (21%).
- Eén op de acht Amsterdamse 18-plussers heeft vanwege hun gezondheid in de afgelopen twaalf maanden hulp gehad bij huishoudelijke activiteiten, persoonlijke verzorging en/of verpleging, vaak vanuit hun eigen sociale netwerk.
- Ruim de helft van de volwassen Amsterdammers (56%) meent zeker hulp uit hun naaste omgeving te kunnen krijgen bij gezondheidsproblemen. Dat geldt minder vaak voor ouderen (met name 75-plussers) en mensen met een laag opleidingsniveau of een migratieachtergrond.
- Circa 60.000 Amsterdammers hebben in 2019 een Wmo-voorziening (7%) en circa 10.000 (1,2%) maken gebruik van de Wet langdurige zorg.

Vrouwen, 75-plussers en mensen met een laag inkomen hebben relatief vaak deze voorzieningen.

8. Participatie in onderwijs

- De leerlingaantallen op de voorschool en de basisschool zijn in het afgelopen jaar stabiel gebleven. In het speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs zijn de leerlingaantallen gestegen in het afgelopen jaar.
- Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs is er sprake van een groot lerarentekort.
- Gemiddeld genomen hebben Amsterdamse basisschoolleerlingen een vergelijkbare leergroei met eerdere schooljaren doorgemaakt ondanks de scholensluitingen. Echter, een fors en kwetsbaar deel van de leerlingen is niet in beeld omdat zij niet hebben meegedaan met de gestandaardiseerde toetsen.
- Voor de basisscholen met een hogere schoolweging geldt dat het aandeel leerlingen dat het streefniveau lezen, taal en rekenen haalt, daalt. Dit zijn ook de scholen die zwaarder lijden onder het lerarentekort.
- Gevolgen van de coronamaatregelen op het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs zijn nog onduidelijk. Wel zien we fors meer behaalde diploma's in het voortgezet onderwijs.
- Het aandeel hoogopgeleide Amsterdammers stijgt de afgelopen jaren. Zo zijn er minder basisscholen met een laag aandeel leerlingen met hoogopgeleide ouders. Ook krijgt meer dan de helft van Amsterdamse basisschoolleerlingen een havo/vwo-advies. Dit is een stijging ten opzichte van eerdere jaren. Ook zien we op het voortgezet onderwijs meer leerlingen op de havo en het vwo dan eerder.
- Kansenongelijkheid is op meerdere momenten in de schoolloopbaan terug te zien: leerlingen van wie de ouders hoogopgeleid zijn en/of geen migratieachtergrond hebben, hebben een grotere kans dan de andere leerlingen om een diploma te halen op het voortgezet onderwijs dat gelijk of hoger is dan het basisschooladvies. Deze leerlingen stapelen ook meer diploma's in het onderwijs.
- Er zijn grote stage- en baantekorten voor studenten van het middelbaar beroepsonderwijs vanwege de coronacrisis. Ook afgestudeerden van het hoger onderwijs kunnen moeilijker een baan vinden dan in de jaren voor de coronacrisis.

9. Participatie in arbeid

- De potentiële beroepsbevolking (15- tot en met 74-jarigen) nam van 2010 tot 2020 toe (14%) naar 686.000 inwoners en zal tot 2030 waarschijnlijk verder groeien naar 753.000 inwoners (+9,8% t.o.v. 2020).

- De beroepsbevolking van Amsterdam was in 2020 relatief hoogopgeleid (48%). Het aandeel hoogopgeleiden in Amsterdam ligt hoger dan gemiddeld in Nederland (30%), Rotterdam (30%) en Den Haag (34%) maar lager dan in Utrecht (52%).
- Van de potentiële beroepsbevolking in Amsterdam was in 2020 68% werkzaam, 4% op zoek naar een baan en 28% niet werkzaam en ook niet op zoek naar werk.
- De netto arbeidsparticipatie in Amsterdam was in 2020 even hoog als gemiddeld in Nederland (68%), lager dan in Utrecht (73%) en hoger dan in Rotterdam (63%) en Den Haag (64%).
- In 2020 had 55% van de werkenden een vast contract, 21% had een tijdelijk of flexibel contract en 24% werkte als zelfstandige.
- Werkenden waren tijdens de coronacrisis wat minder vaak tevreden met hun werk dan daarvoor. Vooral onder zelfstandigen nam de werktevredenheid af.
- In de laatste drie kwartalen van 2020 werkten gemiddeld zes van de tien werkenden vanuit huis (tegenover 4% in het eerste kwartaal van 2020). Hoger opgeleiden en 25- tot 35-jarigen werken het vaakst vanuit huis.
- De gemiddelde werkloosheid is in 2020 gestegen van 4,2% in 2019 naar 5,3% van de beroepsbevolking (26.000 personen). De werkloosheid nam in 2020 elk kwartaal toe en bedroeg in het laatste kwartaal 6,5%. Het eerste kwartaal van 2021 liet voor het eerst weer een daling zien, naar 5,6%.
- Amsterdammers met een laag opleidingsniveau, jongeren en Amsterdammers met een migratieachtergrond zijn het vaakst werkloos. Vooral onder jongeren steeg de werkloosheid in 2020 sterk.
- In de stadsdelen Nieuw-West, Zuidoost en Noord is er relatief veel werkloosheid. Met het oplopen van de werkloosheid in 2020 blijft dit patroon bestaan.
- Tijdens de coronacrisis verloren vooral werknemers met een flexibel contract, veelal jongeren, hun baan. Het aandeel werknemers met een vast contract daalde niet, maar zij werkten gemiddeld wel minder uren per week.
- Ruim 18.000 zelfstandigen maakten gedurende het merendeel van 2020 gebruik van inkomenssteun in de vorm van de Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandig Ondernemers (Tozo).
- In de eerste helft van 2020 steeg het aantal Amsterdammers met een WW-uitkering met bijna 60%. De instroom steeg vooral onder jongeren en laag- tot middelbaar opgeleiden.
- Het aantal Amsterdammers met een arbeidsongeschiktheidsuitkering daalt de laatste jaren; eind 2020 waren dit er circa 34.000.
- De inkomensongelijkheid in Amsterdam is groter dan in Nederland. Amsterdam heeft zowel relatief veel huishoudens met een zeer laag inkomen (17%) als met een heel hoog inkomen (14%).
- In 2020 verdienden Amsterdamse mannen (ongecorrigeerd) gemiddeld 16% meer per uur dan Amsterdamse vrouwen. Dit loonverschil neemt toe met de leeftijd en is groter onder hoogopgeleiden dan onder laagopgeleiden.
- Twee derde van de Amsterdamse vrouwen is economisch zelfstandig (66%, Nederland: 64%) en van de Amsterdamse mannen driekwart (75% versus 81% in Nederland).
- Amsterdamse huishoudens hebben een doorsnee (mediaan) vermogen van €8.400, veel minder dan gemiddeld in Nederland (€49.800).
- Elf procent van de Amsterdamse huishoudens had in 2018 een problematische schuld (landelijk 8%). Hierin is eind 2020 (nog) geen sterke verandering te zien.
- Ruim 20.450 Amsterdammers zijn in 2020 gemeld in het kader van het vroeg signaleren van schulden (Vroeg Erop Af), 6% meer dan in 2019. Eind 2020 waren er 6.600 Amsterdammers in de reguliere schuldhulpverlening, waarvan er 4.611 zijn ingestroomd in 2020.
- Eind december 2020 ontvingen 40.400 Amsterdamse huishoudens een bijstandsuitkering. Dit is een stijging van 4% ten opzichte van 2019 en trad vooral op onder 18- tot 35-jarigen.
- In 2018 telde Amsterdam ongeveer 68.000 minihuishoudens. Het aantal in 2019 wordt geschat op 67.100 en op 73.700 in 2020. Dit betekent een geschatte groei van 10% in 2020 ten opzichte van 2019.
- Ruim een kwart van de Amsterdammers (27%) vindt de eigen financiële situatie verslechterd als gevolg van de maatregelen tijdens corona. Dit geldt het meest voor jongeren, zelfstandigen en huurders.
- Tussen maart 2020 en maart 2021 steeg het aantal gezinnen bij de Amsterdamse voedselbank met 48% naar 1.977.
- In de periode van maart tot mei 2021 kwamen er bij de gemeente 2.555 TONK (Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten)-aanvragen binnen.

10. Inkomen

- In 2019 hadden huishoudens in Amsterdam op jaarbasis gemiddeld 43.400 euro te besteden, 2.000 euro minder dan gemiddeld in Nederland. Dit inkomen is met 20% gestegen ten opzichte van 2014 (Nederland 14%).

11. Maatschappelijke participatie

- Ondanks dat fysiek contact in 2020 bemoeilijkt werd door de coronamaatregelen, blijft het aandeel Amsterdammers dat wekelijks contact heeft met vrienden of familie gelijk. Ook is de groep sociaal geïsoleerde Amsterdammers niet gegroeid.
- Ruim de helft van de ondervraagde Amsterdammers is in 2020 minder tevreden met vriendschappen en relaties dan in de periode voor de coronacrisis. Wel halen ze evenveel steun en voldoening uit relaties.
- Ongeveer de helft, en met name de groep jongvolwassenen, geeft aan sinds de coronacrisis meer digitaal contact te onderhouden met vrienden en familie.

- Vooral de kleine groep Amsterdammers zonder internettoegang thuis voelde zich in 2020 sociaal geïsoleerd.
- Het aandeel Amsterdammers dat georganiseerd vrijwilligerswerk doet (28%) is met ruim tien procentpunten gedaald ten opzichte van 2018. Het aandeel dat bekenden weleens informele hulp biedt (59%) is in 2020 echter niet veranderd ten opzichte van voorgaande jaren.
- Ondanks de coronamaatregelen veranderde het aandeel mantelzorgers niet en ligt het in 2020 nog altijd op 9%.
- Vergelijkbaar met eerdere metingen, voelt een derde van de inwoners zich verwant met een godsdienst of levensbeschouwelijke stroming. Wel bezoeken zij, als gevolg van de coronamaatregelen, minder vaak geregeld een gebedshuis.
- Het deel Amsterdammers dat vaak contact heeft met andere bevolkingsgroepen daalde tussen 2018 en 2020 met vijf procentpunt tot 28%. Vooral Amsterdammers met een migratieachtergrond onderhouden contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen.
- Het percentage Amsterdammers dat zich weleens gediscrimineerd voelt blijft stabiel (13%). Wel zorgt de coronapandemie voor een toename in ervaren discriminatie door mensen met een Aziatische achtergrond, mensen die door ziekte geen mondkapje kunnen dragen en stellen van hetzelfde geslacht die niet altijd erkend werden als één huishouden.

12. Vrijtijdsbesteding: Participatie in verenigingen en cultuur, hobby's, mediagebruik, sport en vakantie

- Amsterdammers zijn sinds de coronacrisis minder tevreden met de vrijetijdsbesteding buitenshuis, maar niet minder tevreden met de vrijetijdsbesteding thuis.
- Ook in 2020 heeft ruim driekwart van de Amsterdammers ten minste één hobby.
- Minder Amsterdammers zijn lid van een vereniging. Sportverenigingen zijn nog steeds het populairst.
- Eén vijfde van de volwassen Amsterdammers is lid van een bibliotheek.
- Bioscopen en musea zijn de meest bezochte uitgaansgelegenheden, maar door tijdelijke sluiting is er wel een forse daling in het aantal Amsterdammers dat deze instellingen heeft bezocht.
- In 2020 sporten zeven op de tien Amsterdammers minimaal maandelijks en is 28% lid van een sportvereniging. Ondanks de sluiting van sportclubs liggen deze cijfers niet lager dan in voorgaande jaren. Tweederde van de leden geeft aan ondanks de sluiting toch het lidmaatschap te willen behouden.
- Amsterdammers zijn meer individueel gaan fitnesssen, hardlopen en wandelen tijdens de coronacrisis.
- Negen op de tien volwassen Amsterdammers heeft in 2020 een smartphone. Gebruik van tablets en vaste pc's neemt af.

- Amsterdammers met een lager opleidingsniveau, lager inkomen en ouderen zijn vaker belemmerd in het gebruik van ICT.
- Gebrekkig internet of Wi-Fi is de grootste belemmering van het gebruik van digitale communicatiemiddelen.
- WhatsApp is het meest populaire sociale medium. YouTube en Instagram groeien het hardst en streamingdiensten worden veel gebruikt in 2020.
- Amsterdammers gaan minder op vakantie door de coronacrisis.

13. Politieke participatie

- Net als bij vorige verkiezingen hebben de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 weer voor verschuivingen in de partijkeuze van de Amsterdammers gezorgd. D66 neemt de positie van grootste partij over van GroenLinks.
- Landelijk was de VVD de winnaar van deze verkiezingen. Deze partij boekte ook enige winst in Amsterdam, maar haalt minder stemmen dan in de rest van Nederland. D66, GroenLinks en Denk halen relatief veel stemmen in de stad.
- De opkomst is met 75,7% licht gedaald in de stad, net als in de rest van Nederland. We zien grote verschillen tussen stadsdelen; in Nieuw-West en Zuidoost is de opkomst lager dan gemiddeld.
- 61% van de Amsterdammers is geïnteresseerd in de politiek. Dit aandeel is iets gedaald en vergelijkbaar met gemiddeld in Nederland. In Amsterdam is de politieke interesse onder jongeren relatief hoog.
- In 2019 was 71% van de Amsterdammers bereid om te stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen. De stemintentie is vooral hoog onder hoogopgeleide Amsterdammers van 55 jaar en ouder (93%) en laag onder laagopgeleide jongeren (53%).
- Gevraagd naar het vertrouwen in instellingen geven Amsterdammers vooral aan vertrouwen te hebben in de rechtsspraak (53%) en in de Amsterdamse politie (50%). Het minste vertrouwen hebben ze in Amsterdamse wethouders (22%). Hoogopgeleide Amsterdammers hebben over het algemeen meer vertrouwen in instellingen dan laag- en middelbaar-opgeleiden.
- De ervaren politiek invloed is beperkt: met de stelling 'ik heb voldoende invloed op wat er voor de stad wordt besloten' is 13% van de Amsterdammers het eens.
- Ruim een kwart van de Amsterdammers heeft zich in het afgelopen jaar alleen of samen met anderen ingezet voor de buurt of de stad. Vooral Amsterdammers die vinden dat hun buurt achteruit is gegaan het afgelopen jaar doen dit relatief vaak.

14. Leefbaarheid en veiligheid

Leefbaarheid

- Gemiddeld geven Amsterdammers een 7,5 voor buurttevredenheid en een 7,1 voor de verwachte ontwikkeling van de buurt (cijfers over 2019).

- In Geuzenveld, Slotermeer-Zuidwest en De Punt zijn bewoners het minst tevreden met de buurt en bewoners van Waterland/Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk zijn het meest tevreden.
- In Centrum is de buurttevredenheid hoog maar dalend, deze daling zet door in 2019. Ook is men daar minder tevreden over de ontwikkeling van de buurt.
- Amsterdammers vinden hun buurt in het afgelopen jaar (2020) vaker vooruitgegaan dan achteruit, in Nieuw-West zag men echter relatief vaak achteruitgang.
- Tussen 2017 en 2019 daalde de tevredenheid met het aanbod aan sportvoorzieningen in de buurt.
- Het aandeel mensen dat wekelijks contact heeft met burens en buurtgenoten is in 2020 verder gedaald.
- Het aandeel Amsterdammers dat zich inzet voor of tegen een onderwerp dat met wonen in de buurt of de stad te maken heeft, neemt verder toe.
- Op stedelijk niveau is het rapportcijfer voor ervaren betrokkenheid van bewoners bij de buurt sinds 2013 stabiel en komt uit op een 6,3.
- Ook het aandeel Amsterdammers dat positief is over hoe mensen met verschillende etnische of culturele achtergronden met elkaar omgaan in de buurt is stabiel: zes van de tien Amsterdammers vinden dat dit goed gaat.
- De ervaren sociale cohesie in de stad is het hoogst in Waterland en het laagst op de Burgwallen-Nieuwe Zijde.

Veiligheid

- Volgens de veiligheidsindex Amsterdam werd het in 2020 onveiliger in de stad, terwijl het in de jaren daarvoor (2014-2019) juist steeds veiliger was geworden.
- Vooral de onveiligheidsbeleving en ervaren overlast in de stad zijn toegenomen in 2020. De coronamaatregelen hadden hier waarschijnlijk invloed op: mensen waren meer thuis en nemen daardoor meer waar in hun buurt.
- De criminaliteit is afgenomen in 2020. Door de coronamaatregelen namen vooral zakkenrollerij, woninginbraken en straatroof af, doordat mensen meer thuis waren en er minder mensen en toeristen op straat waren.
- De online criminaliteit neemt juist toe: door de coronacrisis speelde het leven van mensen zich meer online af.
- 89% van de Amsterdammers maakt zich weleens zorgen over zijn of haar digitale veiligheid.
- Na een toename van het aandeel jeugdige verdachten tussen 2018 en 2019, is dit tussen 2019 en 2020 weer gedaald.
- Meldingen van huiselijk geweld zijn in 2020 toegenomen.
- Het project City Deal Zicht op Ondermijning laat

mogelijke criminele fenomenen in de stad zien, zo is bijvoorbeeld 15% van de woningaankopen in Amsterdam onverklaarbaar.

- Tussen 2015 en 2018 zijn in Amsterdam in totaal 660 hennepkwekerijen geruimd. Dat gebeurde relatief veel in Zuidoost, Nieuw-West en Noord.

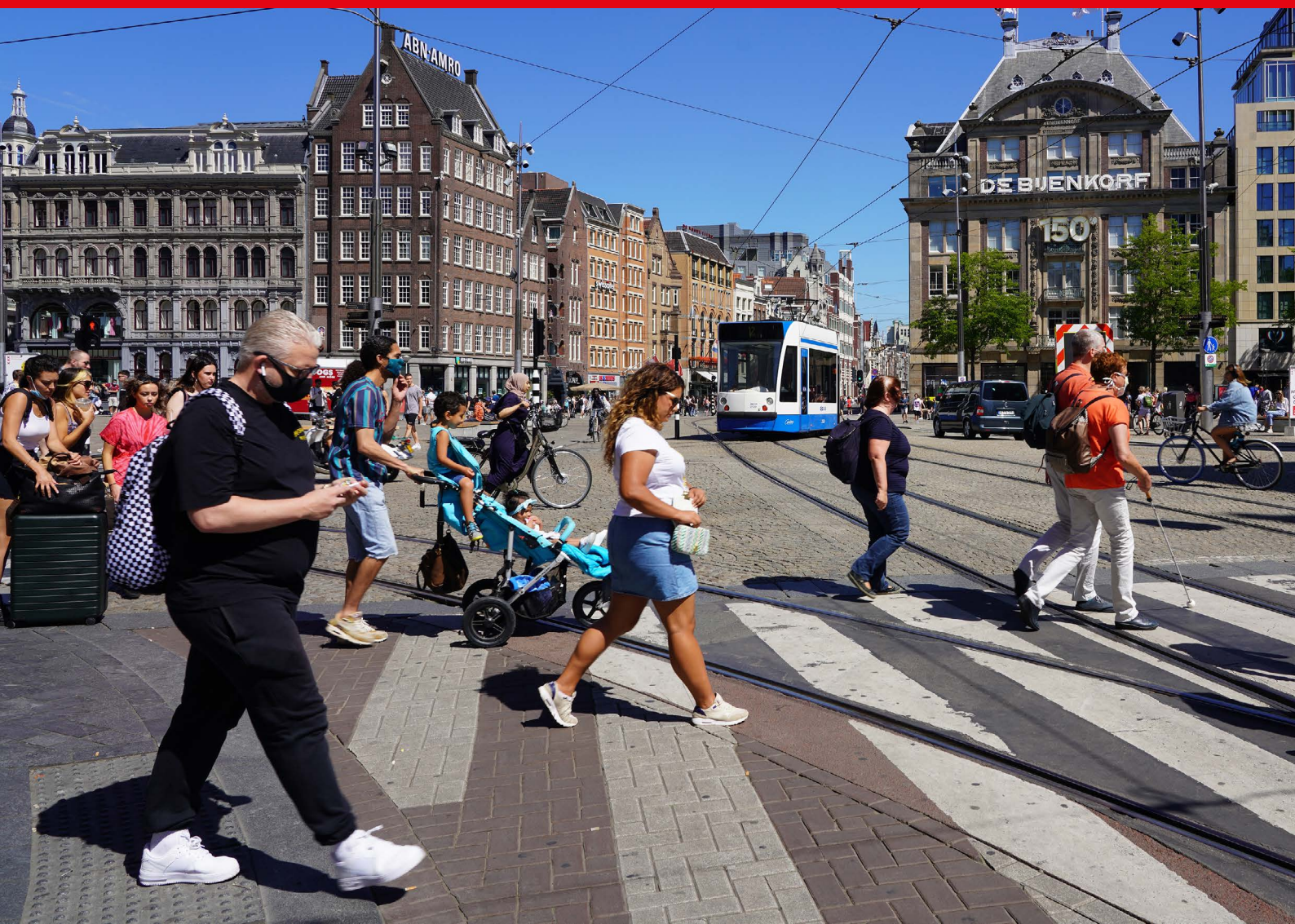
15. Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie

- De participatiegraad in stadsdelen waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status (SES) wonen (zoals Zuidoost en Noord) ligt lager dan in stadsdelen waar relatief weinig mensen met een lage SES wonen (zoals Centrum en Zuid).
- Het gemiddelde welzijnsniveau, in de vorm van de Leefsituatie-index, is in 2020 voor alle stadsdelen achteruit gegaan, het sterkst voor Zuid en West (vooral in Westerpark).
- We zien een driedeling in de stad op basis van de Leefsituatie-index met de stadsdelen Centrum en Zuid waar relatief hoge scores zijn, en Zuidoost waar relatief laag gescoord wordt. Oost, West, Nieuw-West en Noord zitten tussen deze extremen in. Over tijd zien we echter ook dat de extremen wat dichterbij elkaar toe trekken.
- Het absolute verschil tussen de laagst scorende gebieden op de Leefsituatie-index (Osdorp en Bijlmer-Centrum, beide een score van 97) en het hoogst scorende gebied (Oud-Zuid, 107) bedraagt 10 punten. Ook andere gebieden in Zuidoost kennen een lage score op de Leefsituatie-index.
- Het meest onderscheidende kenmerk voor veel vormen van participatie en de leefsituatie is het opleidingsniveau, waarbij een hogere opleiding gunstiger is dan een lagere.
- De groep Amsterdammers die kwetsbaar is op drie of meer domeinen (op basis van opleiding, werk, inkomen, gezondheid, en leeftijd in combinatie met woonsituatie) laat, net als in 2018, de laagste scores zien op de onderscheiden participatie- en leefsituatieterranen. Zo bedraagt hun score op de Leefsituatie-index in 2020 83, tegenover 102 gemiddeld in Amsterdam.
- De groep meest kwetsbare Amsterdammers woont relatief vaak in de gebieden Bijlmer-Centrum/Amstel III, Geuzenveld/Slotermeer/Sloterdijken en Osdorp.
- De mate waarin Amsterdammers vertrouwen hebben in de toekomst verschilt sterk en de verschillen zijn groter geworden in vergelijking met 2018, waarschijnlijk mede vanwege de ontwikkelingen in de coronapandemie. De verschillen in het vertrouwen in de toekomst zijn het grootst (en toegenomen) tussen de meest kwetsbare Amsterdammers en minder of niet kwetsbare Amsterdammers.

Inleiding

Deze rapportage vormt de elfde editie van de monitor De Staat van de Stad Amsterdam. De monitor De Staat van de Stad beschrijft hoe de stad en zijn bewoners ervoor staan op tal van terreinen. In deze inleiding worden de achtergrond, de doelstellingen en onderzoeksvragen van deze monitor beschreven. Daarnaast wordt kort ingegaan op de methode van onderzoek en op de opbouw van de rapportage.

Auteur: Ellen Lindeman

De Staat van de Stad is in het jaar 2000 als monitor opgezet vanuit een behoefte aan systematische gegevens over ontwikkelingen op het sociale domein in de stad. De monitor wordt uitgevoerd door OIS (Onderzoek, Informatie en Statistiek, Gemeente Amsterdam) die eens in de twee jaar daar een rapportage over naar buiten brengt. Dit is inmiddels de elfde editie. De vorige edities vindt u op onze website (zie: onderzoek.amsterdam.nl/dossier/staat-van-de-stad).

De rapportage De Staat van de Stad Amsterdam biedt een overzicht van hoe de stad er voor staat in termen van de leefsituatie en participatie van Amsterdammers op tal van terreinen. Het gaat daarbij om ontwikkelingen in participatie in de brede zin van het woord, zoals primaire participatie (op de gebieden onderwijs, inkomen en betaald werk) en sociaal-culturele participatie. Het biedt ook een overzicht van thema's die daarmee samenhangen, zoals demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de woningmarkt, economische ontwikkelingen, en de thema's mobiliteit, duurzaamheid, gezondheid en leefbaarheid en veiligheid. Ook gaat de rapportage in op instrumenten en overzichten die de totale staat van de stad en de positie van zijn inwoners weergeven, zoals de Leefsituatie-index, de Brede Welvaart (van het CBS), en het Stadsportret. De gegevens in de monitor zijn gebaseerd op een daarvoor opgezette enquête en daarnaast op vele andere (interne en externe) gegevensbronnen.

Bij deze uitgave gaat onze speciale aandacht uit naar veranderingen ten opzichte van de vorige rapportage in 2019 omdat we ons nu in een specifieke situatie bevinden als gevolg van de coronapandemie en we de effecten daarvan in beeld kunnen brengen. Daarnaast is actuele informatie over de gevolgen van corona voor Amsterdam op velerlei terreinen te vinden in een dashboard van OIS, 'de coronamonitor' (zie: <https://data.amsterdam.nl/specials/dashboard/dashboard-gevolgen-corona-voor-amsterdam/e6d25646-a296-4af9-8081-9fe454db2b02/>).

Doelstellingen en onderzoeksvragen

De monitor De Staat van de Stad heeft drie **hoofddoelstellingen**:

1. Verwerving van gestructureerde informatie over sociaal-culturele ontwikkelingen in de stad.
Zo wordt als het ware een periodieke 'Staat van Amsterdam' binnen het sociale domein gepresenteerd.
2. Afstemming tussen verschillende monitoren.
De Staat van de Stad vormt een basismonitor waarbij verschillende basisterreinen van participatie en leefbaarheid bij elkaar gebracht worden die (ten dele) ook afzonderlijk in andere monitoren, dashboards en rapportages aan bod komen.
3. Monitorfunctie.
De resultaten van elke Staat van de Stad worden gerelateerd aan die van de voorgaande metin-

gen (vanaf het jaar 2000). Zo kunnen conclusies over ontwikkelingen in de stad worden getrokken.

De monitor De Staat van de Stad bestaat uit gestructureerde informatie over sociaaleconomische en sociaal-culturele ontwikkelingen in de stad. Het gaat daarbij om de situatie in de stad als geheel en de positie van verschillende groepen Amsterdammers en verschillende gebieden in de stad. Daarbij staan de volgende onderzoeksvragen centraal, waarbij de tweede nieuw is:

1. Wat is momenteel het algemene welzijnsniveau van volwassen Amsterdammers en groepen Amsterdammers (aan de hand van de Leefsituatie-index, geluk, tevredenheid en vertrouwen in de toekomst)? En welke veranderingen zien we daarin in vergelijking met voorgaande jaren?
2. Hoe staat de stad ervoor in breder welvaartspectief wanneer we niet alleen kijken naar welzijn/welvaart in de zin van economische groei maar rekening houden met sociale en duurzaamheidsaspecten en ook kijken naar effecten later en elders? (o.a. Brede welvaart, donuteconomie en het Stadsportret)
3. Hoe is het gesteld met de leefomstandigheden in de stad die samenhangen met participatie (qua bevolkingssamenstelling, woningmarkt, economie, mobiliteit, duurzaamheid, leefbaarheid en veiligheid) en hoe is de gezondheid van Amsterdammers? En in welke mate zijn hier de afgelopen jaren veranderingen in opgetreden?
4. In welke mate participeren (groepen) Amsterdammers in de samenleving op het gebied van onderwijs, arbeid, welvaart, vrijetijdsbesteding, maatschappelijke, culturele en politieke participatie?
5. Hoe is het welzijnsniveau en de participatie van Amsterdammers ruimtelijk verdeeld? Welke verschillen zien we tussen gebieden in de stad en hoe ontwikkelen deze zich door de tijd?
6. Welke groepen hebben een achterstand op één of meer van deze terreinen, gelet op achtergrondkenmerken als leeftijd, geslacht, arbeidsmarktpositie en opleidingsniveau? Wat zijn de kwetsbare groepen in de stad? En welke groepen doen het juist goed? En zijn hier de afgelopen jaren veranderingen in opgetreden?

Thema's: welzijn, terreinen van participatie en leefbaarheid

In De Staat van de Stad monitor is zowel aandacht voor het totale welzijnsniveau van Amsterdammers en het totaalbeeld van de stad, als afzonderlijke terreinen van participatie en leefbaarheid. Ook is er aandacht voor zaken die context bieden aan het geheel, zoals (ontwikkelingen in) de bevolkingssamenstelling en de woningmarkt.

Welzijnsniveau

Het algemene objectieve welzijnsniveau van de Amsterdamse bevolking is in deze monitor gemeten met behulp van de Leefsituatie-index die ontwikkeld is door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). De index is samengesteld uit een combinatie van factoren op het gebied van participatie en leefbaarheid en geeft in één getal de relatieve mate van welzijn weer. De index wordt berekend op basis van vragen over acht domeinen in De Staat van de Stad enquête (zie bijlage III). Deze domeinen komen ook als thema's aan bod in de afzonderlijke hoofdstukken. Daarnaast wordt een beeld van het subjectieve welzijn, de kwaliteit van leven, geschetst aan de hand van vragen over de mate waarin men zich een gelukkig mens voelt, tevreden is over allerlei aspecten (bijv. over het eigen leven, de woonsituatie, de financiële situatie, de regering) en de mate waarin men vertrouwen heeft in de toekomst. Dit alles komt aan de orde in hoofdstuk 2.

In deze rapportage wordt ook, voor de eerste keer in de monitor, aandacht besteed aan een andere manier van kijken naar de mate van welzijn of welvaart in de stad (zie onderzoeksvraag 2 en hoofdstuk 3). De Leefsituatie-index kijkt naar het welzijnsniveau en positie van Amsterdammers in het 'hier en nu'. Maar er zijn ook welvaartsmaten die rekening houden met de algehele staat van de stad inclusief de effecten op langere termijn en effecten die elders doorwerken. Zo wordt er met de brede welvaart naast de kwaliteit van leven in het hier en nu ook naar de mate waarin deze al dan niet ten koste gaat van die van latere generaties en/of van die van mensen elders in de wereld gekeken. Op basis van de brede welvaart (economisch, ecologische en sociaal-maatschappelijk indicatoren) zoals ontwikkeld door het CBS, wordt de positie van Amsterdam ten opzichte van de brede welvaart van heel Nederland beschouwd. Naast de brede welvaart is er ook internationaal meer aandacht voor een alternatieve kijk op welvaart en welzijn, zoals vanuit het concept van de donuteconomie van Kate Raworth. Dit gedachtegoed beschrijft een samenleving met welvaart en welzijn voor iedereen waarin tegelijkertijd oog is voor planetaire grenzen, om de aarde leefbaar te houden. Dit gedachtegoed is specifiek uitgewerkt voor de situatie in Amsterdam in het zogenoemde Stadsportret.¹ Daarin staan indicatoren op sociaal (bijv. tevredenheid met de buurt, overgewicht, eenzaamheid) en ecologisch (bijv. ecologische voetafdruk) gebied die de stand van zaken en de trend in Amsterdam op zowel lokaal als mondiaal niveau weergegeven. In hoofdstuk 3 wordt hier een totaaloverzicht van gegeven. In de andere hoofdstukken wordt per thema nader ingegaan op de betreffende sociale indicatoren (bijv. overgewicht in het hoofdstuk Gezondheid en zorg) en ecologische indicatoren (zie hoofdstuk Duurzaamheid). Om in beeld te brengen hoe een beleidsrelevant thema vanuit het donuteconomie gedachtegoed en de integrale Stadsportret benadering bekeken kan worden, wordt het vier lenzen perspectief voor het thema mobiliteit uitgewerkt in deze publicatie. De centrale vraag hierbij is "hoe kan mobiliteit in Amsterdam bijdragen aan een voorspoedig leven voor de Amsterdammers in

een bloeiende stad, met respect voor het welzijn van alle mensen en de gezondheid van de planeet?".

Terreinen van participatie

De afzonderlijke participatierreinen die in deze monitor behandeld worden, bestaan uit een aantal primaire participatievormen en een aantal sociaal-culturele terreinen. Het gaat om de volgende primaire participatievormen met de volgende hoofdthema's.

- **Onderwijs:** onderwijsdeelname en -prestaties van de Amsterdamse jeugd (o.a. toetsresultaten, schoolverzuim, doorstroom, voortijdig schoolverlaten, volwasseneneducatie).
- **Arbeid:** deelname aan betaalde arbeid en een analyse van werkloosheid onder groepen.
- **Inkomen:** inkomens- en uitkeringsgegevens, rondkomen van het inkomen, armoede, schulden en schuldhulpverlening.

Verder gaat De Staat van de Stad in op de volgende sociaal-culturele participatiedomeinen.

- **Maatschappelijke participatie:** waaronder sociale contacten en sociaal isolement, het actief deelnemen aan verenigingsactiviteiten, het verrichten van vrijwilligerswerk en informele hulp, religieuze betrokkenheid en het ervaren van discriminatie.
- **Vrijtijdsparticipatie zoals cultuur en sport:** het hebben van hobby's, internetgebruik, uitgaansactiviteiten en cultuurdeelname, lidmaatschap van verenigingen, sportdeelname en het op vakantie gaan.
- **Politieke participatie:** waaronder politieke interesse, stemintentie, politieke voorkeur en stemgedrag.

De Staat van de Stad gaat ook over basisvoorwaarden en gevolgen van participatie en leefomstandigheden, namelijk:

- **Bevolking en woningmarkt:** beschrijft de algehele context waarin participatie en leefbaarheid plaatsvinden, aan de hand van demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de woningmarkt. De rapportage start dan ook met deze informatie om context te bieden voor de daaropvolgende hoofdstukken.
- **Economie:** de thema's arbeid en inkomen en de mogelijkheden tot participatie hangen nauw samen met de economische situatie en ontwikkelingen daarin. Hierbij gaat het o.a. over de gevolgen van de coronacrisis, de bezoekerseconomie en circulaire economie.
- **Duurzaamheid:** de concentratie en activiteiten van bewoners en bedrijven hebben invloed op het milieu en de duurzaamheid van de stad. Hierbij gaat het om (duurzame) energieverbruik, afvalproductie en -scheiding van Amsterdammers en de luchtkwaliteit.
- **Mobiliteit:** een goed bereikbare stad en goede mobiliteitsmogelijkheden zijn voorwaarden voor participatie.
- **Gezondheid:** gezondheid is een basisvoorwaarde voor participatie en een belangrijk onderdeel van het welzijn. Daarnaast kan participatie van invloed

zijn op de (ervaren) gezondheid. Hierbij wordt gekeken naar levensverwachting en sterfte, ervaren gezondheid, gerapporteerde aandoeningen, klachten en fysieke beperkingen, leefstijlfactoren, psychisch welzijn (o.a. ernstige eenzaamheid) en (informeel) zorggebruik.

- **Leefbaarheid en veiligheid:** o.a. het oordeel van Amsterdammers over hun woonomgeving, verhuisgeneigdheid, de ervaren sociale cohesie, onveiligheidsgevoelens en criminaliteitscijfers.

Diversiteit en ruimtelijke verschillen

Om inzicht te krijgen in de groepen die een achterstand hebben op één of meerdere terreinen, of juist een gunstige positie, wordt in de monitor gekeken naar verschillen op de volgende achtergrondkenmerken en (zo mogelijk) naar combinaties daarvan:

- a) Geslacht (man of vrouw, voor de categorie 'anders' is te weinig informatie beschikbaar);
- b) Opleidingsniveau (hoogst behaald onderwijsniveau: ongeschoold/laagopgeleid (basisonderwijs, vmbo, mbo1), middelbaar opgeleid (havo, vwo, mbo), hoogopgeleid (hbo of wo));
- c) Leeftijd (in 7 klassen, al naar gelang het thema verschilt hierin soms de indeling);
- d) Huishoudsamenstelling (alleenwonend, stel zonder kinderen, stel met kinderen, eenoudergezin);
- e) Migratieachtergrond.

Ook kijken we in de monitor naar ruimtelijke verschillen in de stad die vaak een reflectie zijn van verschillen in samenstelling van de inwoners op bovenstaande achtergrondkenmerken. Daarbij gaat het om vergelijking tussen de zeven stadsdelen en tussen de 22 gebieden zoals benoemd voor de gebiedsgerichte aanpak van de gemeente (zie bijlage IV voor de namen en ligging van deze gebieden). Indien mogelijk en relevant wordt er ook op kleiner gebiedsniveau, zoals wijken en buurten, gerapporteerd (zoals bijvoorbeeld bij leefbaarheid). Meer gegevens over verschillen tussen gebieden is te vinden op onze website (data.amsterdam.nl), zoals in het Basis Bestand Gebieden Amsterdam (BBGA) en Gebied in Beeld (<https://gebiedinbeeld.amsterdam.nl>). Daarnaast worden de gegevens over Amsterdam (zo mogelijk) in regionaal perspectief geplaatst en vergeleken met die van de andere drie grote steden van de G4 (Rotterdam, Den Haag en Utrecht) en heel Nederland.

Naast De Staat van de Stad zijn er door OIS uitgebrachte monitoren en andere rapportages die nader ingaan op de positie van gebieden in de stad en specifieke doelgroepen zoals jeugd, ouderen, vluchtelingen, vrouwen, lhbt, en gebieden (bijv. de Gebiedsanalyses). De Staat van de Stad is in het algemeen gericht op de positie van volwassen Amsterdammers, met uitzondering van de doelgroep in het hoofdstuk Participatie in onderwijs.

Ad e) Nieuwe focus op migratieachtergrond

In de vorige uitgaven van De Staat van de Stad werd min of meer standaard gekeken naar verschillen tussen herkomstgroepen. Daarbij werd onderscheid

gemaakt tussen een westerse of niet-westerse migratieachtergrond² en naar 7 specifieke groepen, te weten: Surinaams, Antilliaans³, Turks, Marokkaans en overig niet-westerse⁴ migratieachtergrond, westerse migratieachtergrond en inwoners zonder migratieachtergrond.

Omdat deze 'traditionele' indeling tussen inwoners met een westerse of een niet-westerse migratieachtergrond geen recht doet aan de diversiteit van de bevolking, hebben het NIDI en het CBS onlangs in een verkenning een alternatieve indeling voor migratieachtergrond ontwikkeld.⁵ Bij deze indeling zijn werelddelen en landen ingedeeld op basis van het migratiemotief dat vanuit deze gebieden het vaakst voorkomt. Daarbij geldt het advies om de driedeling 'westers', 'niet-westers' en 'geen migratieachtergrond' niet meer te gebruiken.⁶ OIS volgt dit advies op en gebruikt de nieuwe indeling in deze rapportage. Wel splitsen wij de groep 'Marokko en Turkije' op naar deze twee afzonderlijke herkomstlanden omdat het in Amsterdam gaat om veel inwoners met die achtergrond. Wij onderscheiden de volgende acht herkomstgroepen:

- geen migratieachtergrond;
- Turkije;
- Marokko;
- Indonesië, Suriname en de Antillen;
- Midden-Oosten en Afrika;
- Oost-EU;
- West-EU;
- Amerika, Oceanië, Azië en overig Europa.

Herkomst wordt net als bij de eerdere indeling bepaald op basis van iemands geboorteland en het geboorteland van de ouders. Als tenminste één ouder in het buitenland is geboren, heeft de persoon een migratieachtergrond. Iemand die zelf in het buitenland is geboren, maar beide ouders in Nederland, heeft geen migratieachtergrond. Wanneer iemand buiten Nederland geboren is, en geen van beide ouders in Nederland, dan behoort deze persoon tot de groep eerste generatie migranten. Is de persoon in Nederland geboren, en minstens een van de ouders in het buitenland, dan behoort deze persoon tot de tweede generatie. In het hoofdstuk Bevolking en woningmarkt wordt de samenstelling van de Amsterdamse bevolking beschreven volgens de oude en nieuwe indeling naar herkomstgroepen.

De focus in deze rapportage, en in andere komende producten van OIS, ligt niet meer op verschillen tussen groepen met verschillende migratieachtergronden op zichzelf. Vaak is dit onderscheid niet relevant of lastig te duiden, en voor de meeste thema's is het onderscheid naar leeftijd, opleidingsniveau en/of sociaaleconomische status relevanter dan dat naar herkomst. Verschillen tussen herkomstgroepen vallen dan ook vaak (grotendeels) weg wanneer gecontroleerd wordt voor verschillen in dergelijke achtergrondkenmerken. Bij sommige onderwerpen is een onderscheid op grond van herkomst echter juist wel relevant, bijvoorbeeld in een onderzoek naar de positie van verschillende groepen arbeidsmigranten, naar ervaren discriminatie (op grond van afkomst) of

naar de verklaring van gezondheidsverschillen tussen bepaalde bevolkingsgroepen.⁷ In dergelijke gevallen kijken we (zo mogelijk) naar verschillen tussen groepen volgens de nieuwe indelingen naar migratieachtergrond of indien dit niet beschikbaar is naar Amsterdammers met en zonder migratieachtergrond. Sommige gegevensbronnen die we gebruiken in deze rapportage (zoals bij gegevens van de GGD) maken nog wel gebruik van de 'traditionele' indeling naar herkomstgroepen (westers, niet-westers en geen migratieachtergrond) en die nemen we dan ook over in deze rapportage. Ook wordt soms nog een oude indeling gebruikt om tijdsreeksen te kunnen weer-geven.

Methode

De gegevens die in De Staat van de Stad monitor staan zijn op verschillende gegevensbronnen gebaseerd. Veel informatie komt uit een speciaal voor deze monitor opgezette enquête onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder; De Staat van de Stad-enquête. Hieronder staat een korte toelichting op deze bron en de andere meest gebruikte gegevensbronnen.

De Staat van de Stad-enquête onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder

De rapportage is voor een groot deel gebaseerd op een enquête onder een steekproef van (zelfstandig wonende) Amsterdammers van 18 jaar en ouder. Zij kregen vragen over hun participatie op verschillende terreinen (o.a. arbeid, vrijetijdsbesteding) en hun leefomstandigheden (bijv. huishoudtype, woningtype, gezondheid, huishoudinkomen). De enquête is in de periode september tot en met december 2020 afgenomen, een periode waarin nog veel maatregelen om verspreiding van het coronavirus tegen te gaan van kracht waren. Er is gebruik gemaakt van een 'mixed-method' aanpak; de vragenlijst is zowel online, schriftelijk, telefonisch, als onder leden van het online Stadspanel afgenomen. Vanwege de coronamaatregelen waren er dit keer geen face to face enquêtes mogelijk en is het online Stadspanel ter aanvulling op moeilijk bereikbare groepen en gebieden ingezet. Ruim 5.700 Amsterdammers hebben meegedaan aan het onderzoek. Zie verder bijlage I voor een toelichting op de opzet en respons. Deze Staat van de Stad-enquête is de defaultbron, dat wil zeggen als gegevens in deze rapportage afkomstig zijn uit deze enquête dan staat er geen bronvermelding in de tekst of onder de afbeelding en bij andere gegevensbronnen wel.

Weging

De enquête is afgenomen bij een gestratificeerde steekproef van volwassen Amsterdammers. Om op basis van de gegevens van respondenten betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de hele populatie volwassen Amsterdammers zijn de data gewogen naar achtergrondkernmerken van die populatie zoals woongebied (stadsdelen, 22 gebieden), type huishouden, leeftijdsgroep, migratieachtergrond en

Leeswijzer

In 'Samenvatting in kernpunten' worden de belangrijkste bevindingen uit de verschillende hoofdstukken weergegeven.

De rapportage begint met een hoofdstuk over de demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de woningmarkt. Dit geeft context aan de volgende hoofdstukken, het schetst de omgeving waarin de participatie en leefsituatie plaatsvindt.

Hoofdstuk 2 gaat in op het algehele welzijn van Amsterdammers in de vorm van de samengestelde maat van verschillende scores op participatie en leefbaarheid (de Leefsituatie-index), de mate van ervaren geluk ten tevredenheid en vertrouwen in de toekomst. Hoofdstuk 3 trekt het welzijnsniveau breder en beschrijft o.a. de brede welvaart en het Stadsportret van de stad vanuit de donuteconomie.

Hoofdstuk 4 gaat in op de belangrijkste economische ontwikkelingen, waarna een hoofdstuk over duurzaamheid volgt (hoofdstuk 5) en over mobiliteit (hoofdstuk 6).

Hoofdstuk 7 heeft als thema gezondheid en zorg.

Vervolgens wordt nader ingegaan op de primaire participatierreinen: participatie in onderwijs (hoofdstuk 8), arbeid (hoofdstuk 9) en inkomen (hoofdstuk 10).

Daarna komen de sociaal-culturele participatierreinen aan bod: maatschappelijke participatie (hoofdstuk 11), participatie in verenigingen en cultuur, hobby's, sport en vakantie (hoofdstuk 12) en politieke participatie (hoofdstuk 13).

De thema's leefbaarheid en veiligheid staan centraal in hoofdstuk 14.

Hoofdstuk 15 geeft een totaaloverzicht van participatie en leefbaarheid naar stadsdelen, 22 gebieden en opleidingsniveaus. Daarbij wordt ook ingezoomd op (cumulatie van) achterstanden en de positie van kwetsbare groepen in de stad.

In de bijlagen staan toelichtingen op de gebruikte methoden van onderzoek. In bijlage I wordt de onderzoeksmethode van de enquête beschreven en de respons toegelicht.

Bijlage II bevat een overzicht van de clusters en indicatoren van de leefsituatie-index en bijlage III geeft een overzicht van de stadsdelen, 22 gebieden van het gebiedsgericht werken en buurtcombinaties in Amsterdam.

Bronvermelding

Bij de teksten en afbeeldingen in de rapportage wordt alleen een bronvermelding gegeven als de gegevens *niet* afkomstig zijn uit De Staat van de Stad-enquête. De voor deze rapportage geraadpleegde literatuur is te vinden in de voetnoten.

opleidingsniveau. Ook is gecorrigeerd voor methode-effecten. Dit is op grofweg dezelfde manier gedaan als in de drie voorgaande edities van De Staat van de Stad. Zie voor een verdere toelichting bijlage I.

Overige bronnen

Naast De Staat van de Stad-enquête van OIS zijn voor deze monitor gegevens gebruikt uit andere databestanden, onderzoeksrapportages en monitoren. Het betreft onderzoeken en publicaties van OIS zoals de Amsterdamse Burgermonitor, de Sport-index, de Veiligheidsmonitor, de Regionale Enquête Beroepsbevolking (REB), Wonen in (de regio) Amsterdam (WIA/WIRA) en de Amsterdamse Armoedemonitor. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van gegevens over Amsterdam uit het bevolkingsregister, van de politie,

de GGD (de Amsterdamse Gezondheidsmonitor), het CBS (o.a. analyses op beschikbare microdatabestanden) etc. Om de positie van Amsterdam en Amsterdammers te kunnen duiden zijn (voor zover mogelijk)

de gegevens vergeleken met beschikbare landelijke gegevens (zoals van het CBS/Statline en het SCP), gegevens over de regio en gegevens over de overige steden uit de G4 (, Rotterdam, Den Haag en Utrecht).

Noten

- 1 Zie: Doughnut Economic Action Lab (DEAL). *De Stadsdonut voor Amsterdam*. Amsterdam, maart 2020.
- 2 Westers: persoon met als migratieachtergrond een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, en Indonesië en Japan.
Niet-westers: persoon met als migratieachtergrond een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije.
- 3 In de enquête van De Staat van de Stad zijn te weinig respondenten met een Antilliaanse migratieachtergrond vertegenwoordigd om over deze afzonderlijke groep uitspraken te kunnen doen.
- 4 Tot deze groep behoren personen uit Afrika, Azië en Zuid-Amerika zonder de traditionele immigratielanden Suriname, Marokko, Turkije en de Nederlandse Antillen.
- 5 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/verkenning-bevolking-2050-meer-inwoners-met-een-migratieachtergrond>.
- 6 Zie: <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/04/19/cbs-stopt-met-niet-westers-a4040474>.
En: <https://www.wrr.nl/publicaties/policy-briefs/2021/06/22/index>
- 7 Zie ook: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/diversen/2021/cbs-afwegingskader-migratie-en-integratiestatistieken>

1

Bevolking en woningmarkt

De Amsterdamse bevolkingssamenstelling verandert door geboorte, sterfte, vestiging en vertrek. De bouw van nieuwe woningen kan de bevolkingsgroei versterken. Voor hoeveel huishoudens er plek is in de stad en wat voor huishoudens dat zijn, wordt tot op zekere hoogte beïnvloed door politieke keuzes. Een divers woningaanbod maakt van de stad een plek waarin bewoners met verschillende achtergronden en in verschillende levensfasen naast en met elkaar samenleven.

Auteurs: Annika Smits, Hester Booi, Feiko de Grip & Laura de Graaff

Kernpunten

Bevolking

- In 2020 stagneerde de bevolkingsgroei en kreeg de stad er slechts 117 inwoners bij. De groei stagneerde vooral doordat de migratie vanuit het buitenland afnam.
- In 2020 stierven 500 Amsterdammers meer dan in 2019. Deze oversterfte door COVID-19 was sterker onder inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond.
- Het aantal geboortes in de stad neemt af. Amsterdamse vrouwen krijgen steeds later kinderen. Ook in de rest van Nederland is dat zo.
- In 2020 verhuisden meer twintigers vanuit Nederland naar de stad dan in 2019. Zij vulden de woonruimte op die door het uitblijven van toerisme en immigratie ontstond.
- In 2020 nam het vertrek uit de stad verder toe. Of de trend versterkt wordt door de pandemie en de toename van het thuiswerken, zal de komende jaren moeten blijken.

- Het aandeel inwoners zonder migratieachtergrond nam af van 50 naar 44% tussen 2011 en 2021. Dat van inwoners uit Europa, Azië, Amerika en Oceanië nam het sterkst toe.
- In de nieuwe bevolkingsprognose wordt de miljoenste inwoner verwacht in 2036.

Woningmarkt

- De Amsterdamse woningvoorraad groeit met 5.000 woningen per jaar.
- 18% van de woningvoorraad wordt verhuurd in de vrije sector en dit aandeel groeit.
- De huurprijzen in Amsterdam liggen hoog, wel zijn de huurprijzen in het topsegment van de vrije sector iets gedaald tijdens de coronacrisis.
- Dertien procent van de Amsterdamse huishoudens vond de woning in 2019 te klein, dit zijn vooral gezinnen. Met het vele thuis zijn tijdens de coronacrisis waren vooral jonge alleenwonenden met een kleine woning

minder tevreden met hun woning dan daarvoor.

- 60% van de woningvoorraad in Amsterdam beschikt over een energielabel. In 35% van de gevallen is dit een groen label (A+, A of B).
- In 2019 waren Amsterdamse huishoudens gemiddeld €110 per maand kwijt aan de energierekening. 11% heeft te maken met zeer hoge energielasten, zij betalen 10% of meer van hun inkomen aan energie.
- De meeste ouderen (65+) vinden hun woning geschikt om oud in te worden: 57% vindt de woning nu al geschikt en bij 23% zal de woning na enige aanpassingen geschikt zijn.
- Wanneer ouderen willen verhuizen, zoeken zij vaak een gelijkvloerse huurwoning in hun eigen buurt of stadsdeel.

In dit hoofdstuk beschrijven we recente ontwikkelingen in de bevolkingssamenstelling en de woningmarkt. We kijken naar de veranderingen sinds de coronapandemie, maar brengen ook langdurige trends in beeld. Daarnaast presenteren we ook een nieuwe indeling naar migratieachtergrond (zie ook de inleiding van dit rapport). Waar dat mogelijk is brengen we in beeld hoe de coronacrisis het wonen beïnvloedt. We kijken naar de samenstelling van de woningvoorraad en de huur- en koopprijzen. Vervolgens gaan we dieper in op de verduurzamingsopgave voor de woningvoorraad en de energielasten van huishoudens. Het hoofdstuk eindigt met de woonsituatie en -wensen van ouderen.

De Amsterdamse bevolking

Bevolkingsgroei gestagneerd in 2020, vooral door minder immigratie

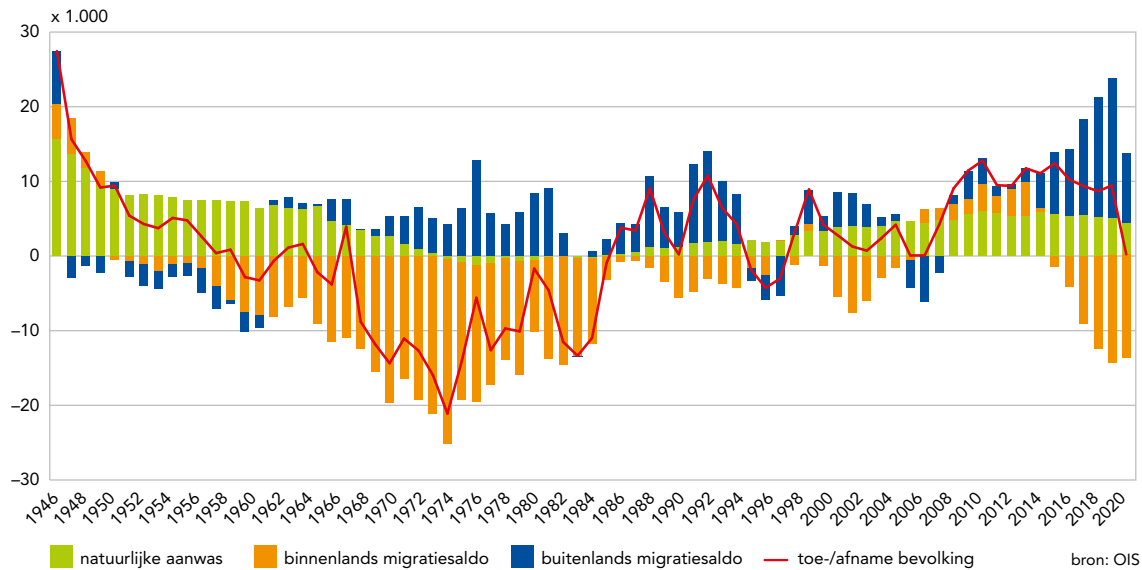
Op 1 januari 2021 telde Amsterdam 872.497 inwoners, 117 meer dan een jaar eerder. In 2020, het jaar waarin corona wereldwijd tot grote veranderingen leidde, kwam plotseling een einde aan de jarenlange groei van de Amsterdamse bevolking. Tussen 2008 en 2020 nam het aantal inwoners in de stad gemiddeld met 10.000 per jaar toe (afb 1.1). De laatste jaren werd die groei vooral veroorzaakt door buitenlandse migratie. In 2019 was het buitenlands migratiesaldo op recordhoogte: +18.900. Sinds maart 2020 is de immigratie naar Amsterdam gestagneerd. Het buitenlands migratiesaldo van 2020 komt uit op +9.300. Daarnaast was in 2020 ook de natuurlijke aanwas (ge-

boorte min sterfte) geringer dan voorheen. Dat komt niet alleen door de hogere sterfte (aan COVID-19), maar ook door een kleiner aantal geboortes. In 2019 was sprake van een geboorteoverschot van 5.200, in 2020 was dat 4.600.

Net als in eerdere jaren is het binnenlands migratiesaldo nog altijd negatief. In 2014 nam het vertrek uit de stad flink toe en sinds 2015 is het vertrek naar de rest van Nederland zelfs groter dan de vestiging vanuit Nederland. Op zich is dit binnenlands vertrekoverschot niet nieuw voor Amsterdam. In de afgelopen 75 jaar was het binnenlands saldo 60 keer negatief en slechts 15 keer positief. Dat was onder andere zo in de periode 2008-2013, toen de woningmarktcrisis ervoor zorgde dat woningeigenaren hun huis niet konden verkopen zonder restschuld, waardoor potentiële vertrekkers langer in de stad bleven wonen. Sinds het einde van deze crisis in 2014 neemt het vertrek uit de stad elk jaar verder toe. In 2020 verhuisden 52.000 Amsterdammers naar een andere woonplaats in Nederland, 3.000 meer dan in 2019. Tegelijkertijd verhuisden in 2020 zo'n 39.000 mensen vanuit Nederland naar Amsterdam, 3.700 meer dan in 2019.

Hogere sterfte in 2020 dan in 2019, vooral bij inwoners met niet-westerse achtergrond

Tussen maart en mei 2020 overleden er meer Amsterdammers dan in dezelfde maanden in 2019. Ook landelijk was in die maanden een duidelijke piek te zien in het aantal sterfgevallen. Deze zogeheten oversterfte wordt vrijwel geheel verklaard door de sterfte aan COVID-19. De oversterfte is het grootst

Afb. 1.1 Toe- en afname van de Amsterdamse bevolking naar oorzaak, 1946-2020

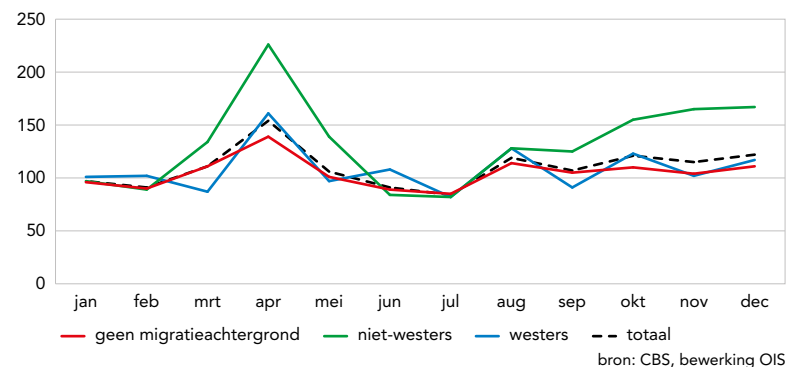
onder Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond (afb. 1.2). Na de piek van april 2020 is ook sinds augustus weer een toename van de oversterfte te zien. Ook als we kijken naar de verschillen in sterftecijfers voor inwoners tot 65 jaar zien we in 2020 een hogere sterfte dan in 2019. De landelijke cijfers geven een vergelijkbaar beeld.

Als oorzaak voor de hogere oversterfte onder inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond wijst het CBS op verschillende achterliggende factoren.¹ Allereerst is dat het inkomen, dat onder inwoners met een niet-westerse achtergrond gemiddeld lager is. Hierbij wordt het effect op sterfte grotendeels verklaard door een ongezondere leefstijl. Zo hebben mensen met een laag inkomen vaker overgewicht en wordt er onder deze groep vaker gerookt. Ook krappere behuizing zou een rol kunnen spelen in de verspreiding van het coronavirus. Daarnaast is het niet ondenkbaar dat mensen met een laag inkomen vaker werken in sectoren waarbij thuiswerk niet goed mogelijk is.

Het is ook mogelijk dat een besmetting met het coronavirus onder mensen met een niet-westerse migratieachtergrond vaker tot sterfte leidt doordat bij sommige herkomstgroepen aan aandoeningen als diabetes en hart- en vaatziekten vaker voorkomen. Het is echter nog te vroeg om hier conclusies aan te verbinden. Overigens heeft het CBS onderzocht dat er voor mensen die institutionele zorg ontvangen, geen sterke relatie is tussen de hoogte van hun inkomen en sterfte. Voor deze groep geldt dat hun fragiele gezondheid een verhoogde kans geeft op overlijden aan het coronavirus, hun inkomen of vermogen is daarop niet meer van invloed.

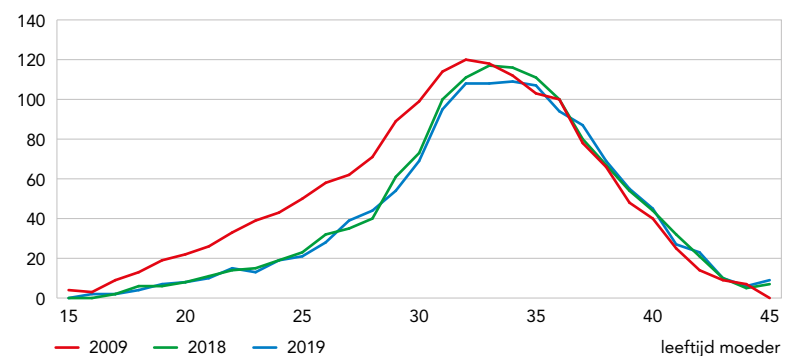
Amsterdamse vrouwen krijgen steeds later en steeds minder kinderen

Sinds 2014 worden er elk jaar minder kinderen geboren in de stad. Van de Amsterdamse kinderen die in 2019 geboren werden, waren de meeste moeders

Afb. 1.2 Overledenen per maand naar migratieachtergrond, indexcijfer 2020 (2019=100)

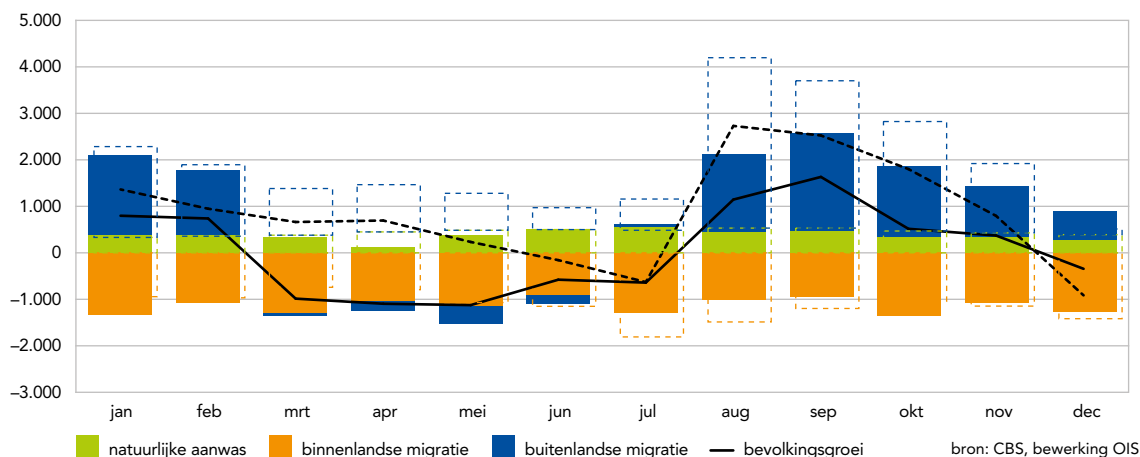
34 jaar oud. Per 1.000 34-jarige vrouwen werden er in dat jaar 109 kinderen geboren (afb. 1.3). Dat aantal was flink lager voor 40-jarige vrouwen (45 geboortes) en nog lager voor 25-jarige vrouwen (21 geboortes).

Vergeleken met 2009 zijn Amsterdamse vrouwen steeds later kinderen gaan krijgen. Dit is geen typisch Amsterdams verschijnsel; we zien het in heel Nederland. Volgens het CBS komt deze daling vooral voort

Afb. 1.3 Geboorten per 1.000 vrouwen naar leeftijd van de moeder

bron: OIS

Afb. 1.4 Ontwikkeling Amsterdamse bevolking naar oorzaak, per maand, 2020 en 2019 (in stippellijnen)

uit het feit dat met name jonge vrouwen hun kinderen vaker uitstellen. Door de flexibilisering van de arbeidsmarkt en onvoldoende aanbod van betaalbare woningen voor starters gaan zij steeds later samenwonen en zouden ze ook steeds later aan het krijgen van kinderen toe zijn.² Als we de geboortecijfers van 2019 vergelijken met die van 2018 en 2017, valt op dat vrouwen in Amsterdam niet alleen steeds later, maar ook steeds minder kinderen krijgen. Ook in de rest van Nederland is dat zo.

Corona en de bevolkingsontwikkeling per maand in 2020

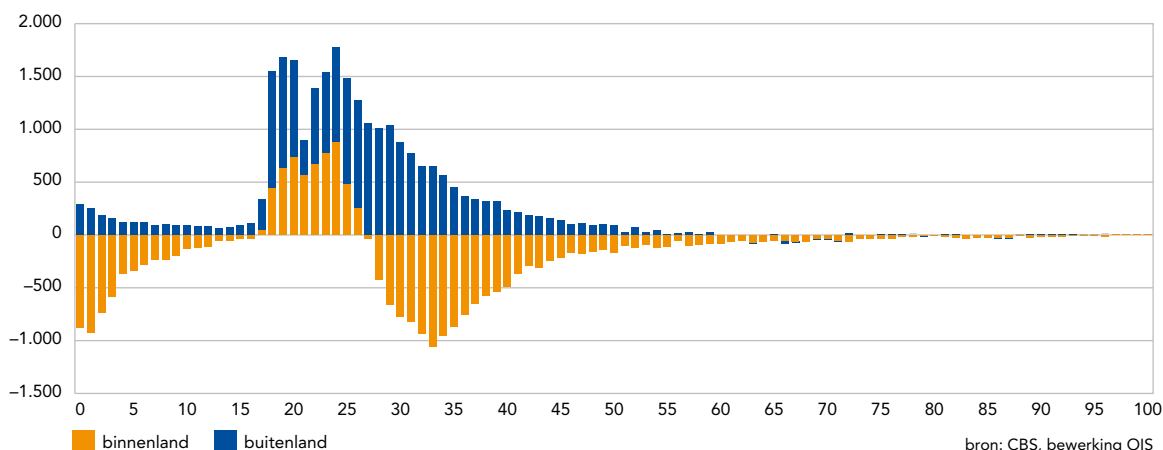
In 2020 kwam er plotseling een einde aan de sterke groei die Amsterdam jarenlang kende (zie afb. 1.4). Vergeleken met eerdere jaren kwamen er veel minder immigranten. Van maart tot en met juni was het buitenlands migratiesaldo zelfs negatief: er vertrokken meer Amsterdammers naar het buitenland dan dat er nieuwe inwoners vanuit het buitenland bijkwamen. Elk jaar is de groei door buitenlandse migratie het grootst in augustus en september, wanneer veel buitenlandse studenten zich in de stad vestigen. In 2020 zagen we vanaf augustus weer een voorzichtig herstel van de buitenlandse migratie, al was de piek lang niet zo hoog als in 2019.

Als we de maandcijfers van 2020 vergelijken met die van 2019 valt ook de geringe natuurlijke aanwas in april op. In die maand stierven 682 Amsterdammers, 234 meer dan in 2019. Die hogere sterfte komt vooral door COVID-19. Verder valt ook op dat de binnenlandse migratie van juli tot en met september 2020 minder negatief was dan in 2019. Dat wordt vooral verklaard doordat de vestiging vanuit Nederland hoger was. Doordat er minder inwoners bij kwamen vanuit het buitenland, konden meer mensen vanuit het binnenland een plek vinden in de stad. Daarnaast bood de vrijgekomen ruimte vanuit leegstaande vakantieverblijf mogelijk kansen aan degenen die zich in de stad wilden vestigen.

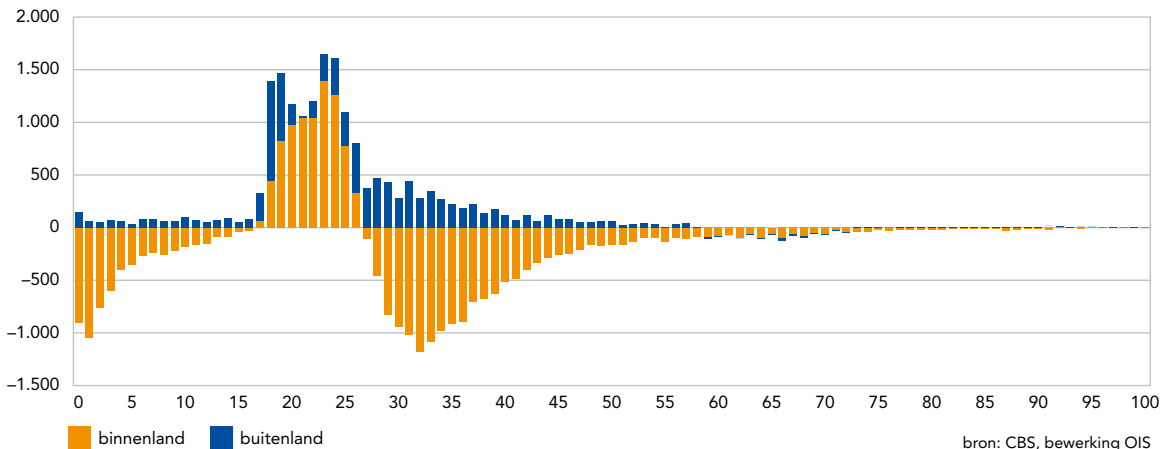
Minder buitenlandse groei, meer gezinnen de stad uit en meer twintigers vanuit Nederland

Sinds de coronapandemie zagen we de buitenlandse migratie naar Amsterdam afnemen. Dat zien we terug onder alle leeftijden, zowel onder die van studenten (18 tot en met 26) als die van 26-plussers en jonge kinderen (afb.1.5 en 1.6). Tegelijkertijd verhuisden er in de zomermaanden van 2020 meer mensen vanuit Nederland naar Amsterdam dan een jaar eerder. De stad kreeg er door die binnenlandse migratie vooral nieuwe inwoners bij tussen de 19 en 25 jaar oud.

Afb. 1.5 Toe-/afname van de bevolking door migratie naar soort en per leeftijd, 2019

Afb. 1.6 Toe-/afname van de bevolking door migratie naar soort en per leeftijd, 2020

Waarschijnlijk gaat het hier om studenten die in de vrijgekomen woonruimte in de stad hun plek vonden.

Verder zagen we in 2020 weer meer binnenlands vertrek onder 30-plussers en jonge kinderen. Al sinds 2014 neemt het binnenlands vertrek uit de stad toe. Het is niet waarschijnlijk dat de verdere toename van dit vertrek in 2020 geheel door de pandemie te verklaren is. Net als in 2014 is het op de Amsterdamse woningmarkt lastig voor gezinnen om een passende woning te vinden. Het aanbod van ruime woningen (met tuin) is buiten de stad nou eenmaal groter, dus zoeken gezinnen die zich dat kunnen veroorloven vaak elders in Nederland de ruimte op als de kinderen nog jong zijn. Wel is het mogelijk dat deze gezinnen sinds de pandemie nog verder buiten de stad gaan wonen, nu ze de mogelijkheid hebben om (vaker) thuis te werken.

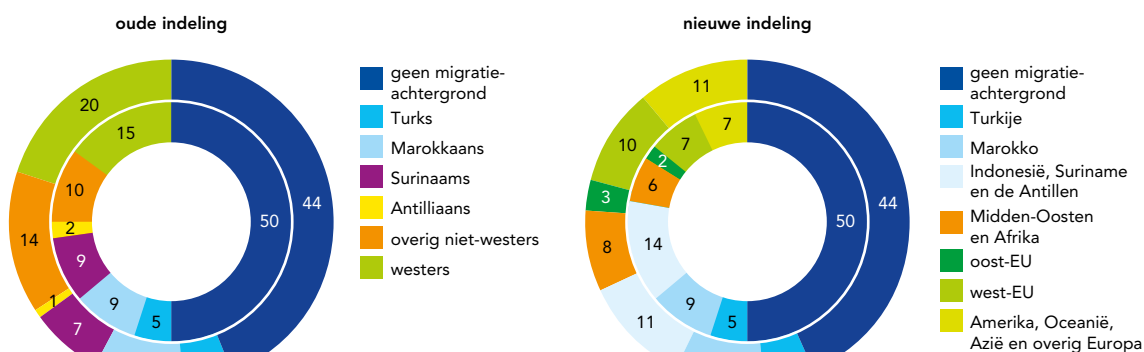
Ook is het aannemelijk dat door de toegenomen mogelijkheid om vanuit huis te werken, de groep huishoudens die buiten de stad de ruimte op zoekt, groter en diverser wordt. Dat argument om de stad te verlaten geldt niet alleen voor (jonge) gezinnen, maar ook voor huishoudens zonder kinderen. Zo was in 2020 het vertrekoverschot onder 50-plussers groter dan in 2019. Of deze trends doorzetten, zal de komende jaren duidelijk worden.

Steeds meer inwoners vanuit Europa, Azië, Amerika en Oceanië

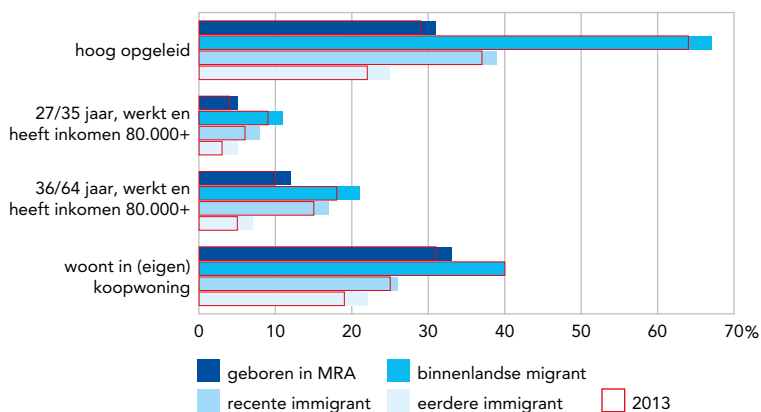
In 2021 heeft 44% van de Amsterdammers geen migratieachtergrond en 56% wel. Dat wil zeggen dat voor 56% van de Amsterdammers geldt dat minimaal één ouder in het buitenland is geboren. Tien jaar eerder was die verdeling nog 50-50. In Nederland werd voorheen voor statistische doeleinden migratieachtergrond verder onderverdeeld in westers en niet-westers. Daarbij werden landen waarmee Nederland een migratiegeschiedenis heeft, apart benoemd. Deze onderverdeling laat onder meer zien dat het aandeel inwoners met een overig niet-westerse achtergrond tussen 2011 en 2021 toenam van 10% naar 14% en dat van inwoners met een westerse migratieachtergrond van 15 naar 20% (afb. 1.7).

Omdat de tweedeling tussen inwoners met een westerse of een niet-westerse achtergrond geen recht doet aan de diversiteit van de bevolking, hebben het NIDI en het CBS onlangs in een verkenning een alternatieve indeling voor migratieachtergrond ontwikkeld.³ Bij deze indeling zijn werelddelen en landen ingedeeld op basis van het migratiemotief dat vanuit deze gebieden het vaakst voorkomt. Deze onderverdeling laat zien dat het aandeel Amsterdammers vanuit Suriname, Turkije en Marokko de afgelopen tien jaar afnam en dat vanuit Europa, Azië, Amerika

Afb. 1.7 Inwoners naar migratieachtergrond, oude en nieuwe indeling, 2021 versus 2011 (binnenste ring)

Afb. 1.8 Kenmerken inwoners Amsterdam in vier groepen, 2017 versus 2013

bron: CBS, bewerking OIS

amigranten (die in Nederland, maar buiten de MRA (Metropoolregio Amsterdam) geboren zijn), valt op dat het vaker de binnenlandse migranten zijn die een hoog inkomen hebben, in een koopwoning wonen en een hoog opleidingsniveau hebben (zie afb. 1.8). Overigens geldt voor beide groepen dat het aandeel hoogopgeleiden en het aandeel met een hoog inkomen tussen 2013 en 2017 is toegenomen.

De toegenomen internationalisering heeft ertoe geleid dat de groep Amsterdammers die vanuit het buitenland in de stad zijn komen wonen, steeds diverser geworden is. De recente groep immigranten is vaker hoog opgeleid, heeft vaker een hoog inkomen en woont vaker in een koopwoning dan de groep eerdere immigranten, maar minder vaak dan de binnenlandse nieuwkomers.

en Oceanië juist toe (+8 procentpunt). Ook nam het aandeel inwoners vanuit het Midden-Oosten en Afrika iets toe tussen 2011 en 2021 (+2 procentpunt).

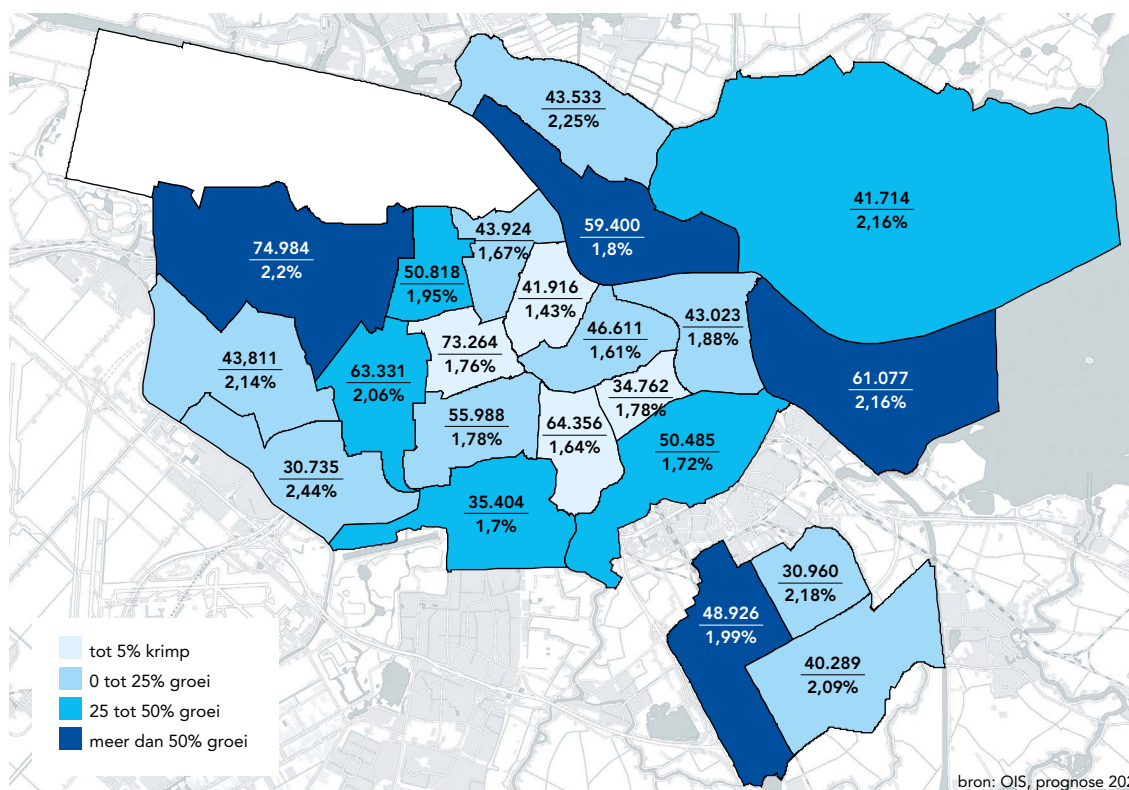
Binnenlandse migrant vaker hoge opleiding, hoog inkomen en koopwoning dan recente buitenlandse migrant

Van oudsher trekt Amsterdam vele nieuwkomers aan. Steeds vaker wordt verondersteld dat Amsterdammers de stad uitgedreven worden doordat recente nieuwkomers vanuit het buitenland (of hun werkgevers) bereid zijn meer voor hun woning te betalen. Als we recente immigranten (die 10 jaar of korter in Nederland wonen) vergelijken met binnenlandse

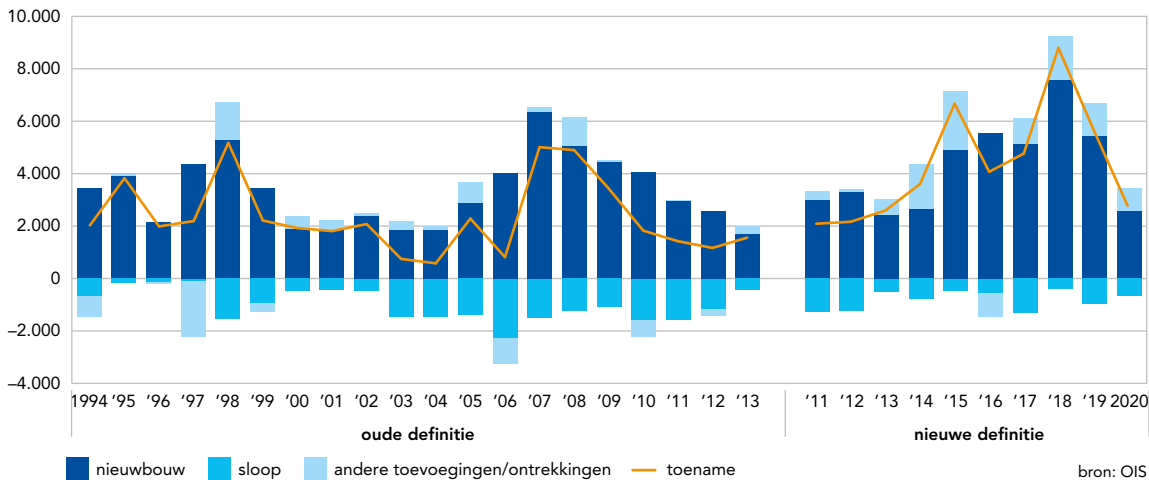
Bevolkingsprognose: onzekerheid en groei

De coronacrisis heeft geleid tot het stagneren van de bevolkingsgroei in 2020. De verwachting is dat deze stagnatie van tijdelijke aard is en dat de stad in 2021 weer op het oude groeitempo terug is van gemiddeld 10.000 inwoners per jaar. Wel is het onduidelijk of dit aantal daadwerkelijk gehaald zal worden, aangezien medio 2021 de groei nog niet op peil is. Het snelle herstel waar we in de prognose van uit gaan heeft mede te maken met de grote hoeveelheid woningen die nog in aanbouw zijn en de komende jaren worden opgeleverd. In de Amsterdamse bevolkingsprognose worden in 2021 6.000 nieuwe woningen verwacht. In de nieuwe prognose wordt, als gevolg van de coronacrisis, wel rekening gehou-

Afb. 1.9 Verwacht inwonertal en gemiddelde woningbezetting in 2050 en toe- of afname van inwonertal ten opzichte van 2020 per gebied

bron: OIS, prognose 2021

Afb. 1.10 Verandering van de Amsterdamse woningvoorraad, oude definitie 1994-2013, nieuwe definitie 2011-2020⁴

den met minder buitenlandse migratie en een lagere levensverwachting op de korte termijn. Voor de lange termijn is het aantal nieuwe woningen naar beneden bijgesteld, en de buitenlandse migratie juist iets naar boven. In de nieuwe prognose wordt verwacht dat de grens van één miljoen inwoners in 2036 bereikt wordt. In 2050 staat de teller naar verwachting op 1.081.500 inwoners. Overigens is in deze prognose nog geen rekening gehouden met het samengaan van Weesp en Amsterdam.

De verwachte bevolkingsgroei is op korte termijn vooral het gevolg van buitenlandse migratie. Daarna is het vooral de natuurlijke aanwas, ofwel geboorte min sterfte, die voor bevolkingsgroei zorgt. De verwachte bevolkingsgroei komt vooral terecht in Oost (bijvoorbeeld op Zeeburgereiland en IJburg II) en Noord (waaronder in Hamerkwartier en Buiksloterham), waar de meeste woningen worden gebouwd (zie afb. 1.9). Daarnaast komen er tot 2050 ook in Nieuw-West en Zuidoost veel nieuwe woningen bij.

De Amsterdamse woningvoorraad

Gemiddeld 5.000 nieuwbouwwoningen per jaar

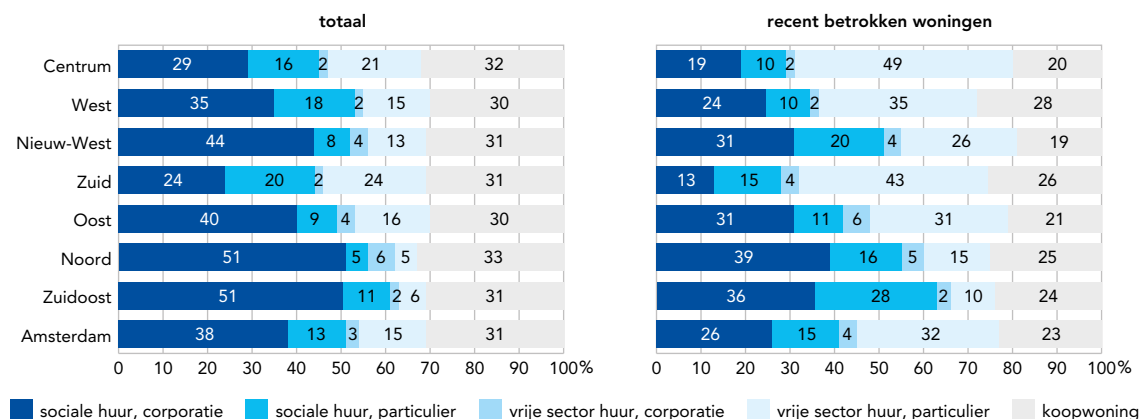
De Amsterdamse woningvoorraad groeit en telt 449.982 woningen op 1 januari 2021. Vanaf 2015 is er constant hoge nieuwbouwproductie van ongeveer 5000 woningen per jaar. In 2020 komt het aantal gereed gemelde nieuwbouwwoningen lager uit (op 2.566), dit komt door een achterstand in de administratie. Het werkelijke nieuwbouwaantal in 2020 is naar schatting vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Woningzoekenden relatief veel aangewezen op particuliere vrije sectorhuurwoningen

Ongeveer 30% van de woningvoorraad in Amsterdam is een koopwoning. De overige woningen worden verhuurd; 51% van de woningvoorraad wordt in het sociale segment verhuurd en 18% in de vrije sector. Woningen met een huurprijs tot €720 per maand (in 2019) vallen in het sociale segment, daarboven begint de vrije sector. Het aandeel koopwoningen verschilt nauwelijks tussen de stadsdelen. De verhou-

ding tussen sociale en vrije sector huur verschilt wel. In de stadsdelen Zuidoost en Noord ligt het aandeel sociale huur rond de 60% en deze woningen worden voornamelijk verhuurd door woningcorporaties. In Zuid en Centrum ligt het aandeel sociale huur het laagst (ongeveer 45%) en is een aanzienlijk deel daarvan in eigendom van particuliere verhuurders. Voor woningzoekenden is niet zozeer de totale woningvoorraad van belang, maar het deel dat vrij komt op de markt. Afbeelding 1.11 geeft de woningvoorraad weer van bewoners die recent een woning hebben betrokken. Ongeveer een derde van de huishoudens die recent zijn verhuisd, betrok een particuliere huurwoning in de vrije sector. Dat is relatief vaak, want van de totale woningvoorraad is slechts 15% een particuliere vrije sector huurwoning. In Centrum en Zuid, de stadsdelen met het hoogste aandeel vrijesectorwoningen, ligt het aandeel recent betrokken particuliere vrijesectorwoningen ook het hoogst, met respectievelijk 49% en 43%. Huishoudens die in de particuliere vrije huursector huren, zijn een groot deel van hun inkomen kwijt aan huur (gemiddeld 34%; 35% voor recent verhuisden). Zij wonen er vaak nog maar kort en een groot deel wil weer verhuizen. De belangrijkste redenen voor hen om te verhuizen zijn dat de huidige woning te duur is (36%) en dat zij liever willen kopen (53%). De vrije particuliere huursector is daarmee een groeiend uitwijksegment. Huishoudens die liever zouden kopen, zien zich genooddaakt te huren (tegen een hoge huur) door een gebrek aan betaalbaar koop aanbod.⁵ Particuliere verhuurders hebben in de afgelopen jaren meer mogelijkheden gekregen om hun woningen in de vrije sector te verhuren; woningen die voorheen in het sociale segment vielen, kunnen nu vaak bij nieuwe verhuring in de vrije sector verhuurd worden. De vrije huursector groeit daarmee in Amsterdam en de sociale voorraad verhuurd door particulieren krimpt. Vooral woningzoekenden merken dit, voor hen worden de mogelijkheden om voor een sociale huurprijs te huren kleiner. In Zuidoost en in mindere mate ook Nieuw-West worden er nog wel redelijk wat particuliere huurwoningen in het sociale segment aangeboden. Dit zijn over het algemeen studio's, vaak gericht op specifieke doelgroepen zoals jongeren.

Afb. 1.11 Woningvoorraad naar segment

bron: Wonen in Amsterdam 2019/afd. Wonen/bewerking OIS

Bijna 30% van de recent verhuisden betrok een huurwoning van een corporatie. Relatief weinig ten opzichte van de totale voorraad (41%). In de tellingen van de corporaties gaat het jaarlijks om ruim 12.000 verhueringen van woningen van corporaties. Hieronder vallen ongeveer 1.300 vrije sector huurwoningen en 3.500 studentenwoningen. De overige verhueringen (7.500) zijn reguliere sociale huurwoningen. Een deel daarvan wordt via directe bemiddeling toegewezen, bijvoorbeeld via een instelling (maatschappelijke opvang, begeleid wonen, etc.).

In totaal worden er jaarlijks ongeveer 6.000 reguliere sociale huurwoningen via WoningNet aangeboden.⁶ De wachttijd voor een sociale huurwoning van een corporatie is lang, gemiddeld staan starters 10 jaar ingeschreven voor zij in aanmerking komen voor een sociale huurwoning in Amsterdam. Een beperkt aantal woningzoekenden met een zeer kwetsbare positie op de woningmarkt kan een urgentieverklaring krijgen om sneller aan woonruimte te worden geholpen. Jaarlijks wordt er ruimte gereserveerd voor 1.800 verhueringen aan deze kwetsbare groepen met een urgentieverklaring.⁷ Hiermee blijven er jaarlijks

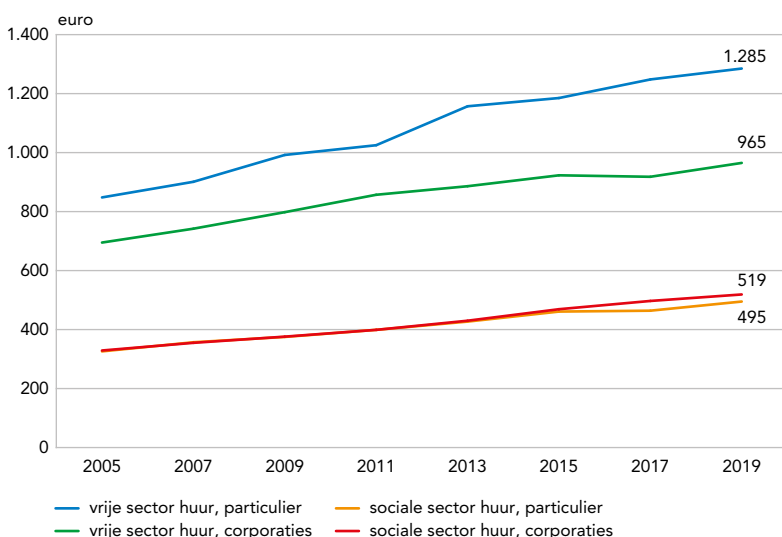
dus nog ongeveer 4.200 sociale huurwoningen over voor reguliere woningzoekenden.

Huurprijzen vrije sector hoog, maar in 2020 wel iets gedaald

Huurhoogte en -verhogingen in het sociale segment zijn meer gereguleerd dan in de vrije sector. Gemiddeld ligt de huur in het sociale segment in 2019 in Amsterdam op €500 per maand, ongeacht of deze woning wordt verhuurd door een particuliere verhuurder of een corporatie. In de vrije sector verhuren corporaties vaak in het middensegment, gemiddeld ligt de huur op €965. De gemiddelde huurprijs bij particuliere verhuurders in het vrije segment ligt aanzienlijk hoger, op €1.285 en is de afgelopen jaren sterk gestegen. Ook is er een groot verschil tussen huurders die net een contract hebben afgesloten, en zij die al langer ergens wonen. Recente huurders, met een woonduur van maximaal twee jaar, betalen gemiddeld €1.046 (vrije sector corporaties) en €1.397 (vrije sector particulieren).

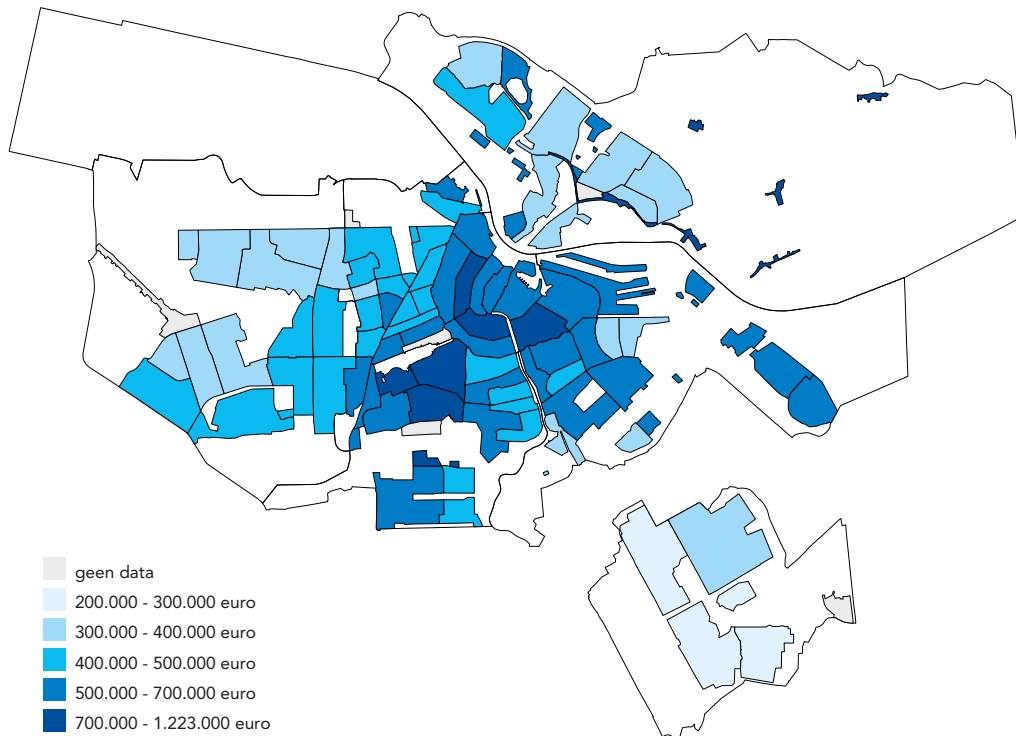
De coronasituatie heeft echter een breuk in deze trend veroorzaakt. Met het wegvallen van het toerisme en de afnemende instroom vanuit het buitenland tijdens de coronapandemie is er iets meer ruimte ontstaan op de Amsterdamse woningmarkt, en dan met name in het vrije huursegment van particulieren. Woningen die werden verhuurd aan toeristen of aan tijdelijke buitenlandse werknemers en studenten kwamen vrij. Op basis van cijfers van verhuurplatform Pararius blijkt dat de gemiddelde vierkante meterprijs van woningen die zij aanbieden gedaald is van €24 (4^e kwartaal 2019) naar €22 (4^e kwartaal 2020). Sinds de start van deze metingen (2011) heeft zich nog niet eerder zo een prijsdaling voorgedaan. Deze prijsdaling was er vooral in de duurste delen van de stad: Centrum, Zuid en West.⁸ In andere grote steden is een vergelijkbare trend te zien, maar liggen de prijzen beduidend lager en is de daling ook minder sterk.⁹ Of de prijsdaling voor de gehele vrije huursector geldt, moet nog blijken. Veel van de woningen die op het genoemde platform worden aangeboden, behoren tot het topsegment, vaak gemeubileerde woningen.

Afb. 1.12 Gemiddelde huurprijs (kale huur) naar segment, 2005-2019 (€)

bron: Wonen in Amsterdam 2005-2019/afd. Wonen/bewerking OIS

Afb. 1.13 Gemiddelde verkoopprijzen van woningen, 2020*

* voorlopige cijfers.

bron: OIS

Ontwikkeling kooprijzen

Een koopwoning kostte in 2020 gemiddeld 510.000 euro in Amsterdam. Dat is de helft meer dan gemiddeld in Nederland (€334.000). Sinds 2013, toen de prijzen op het laagste punt waren in de kredietcrisis, zijn de prijzen in Amsterdam verdubbeld (van €256.000 naar €510.000). Deze stijging is groter dan landelijk (van €213.000 naar €334.000).¹⁰

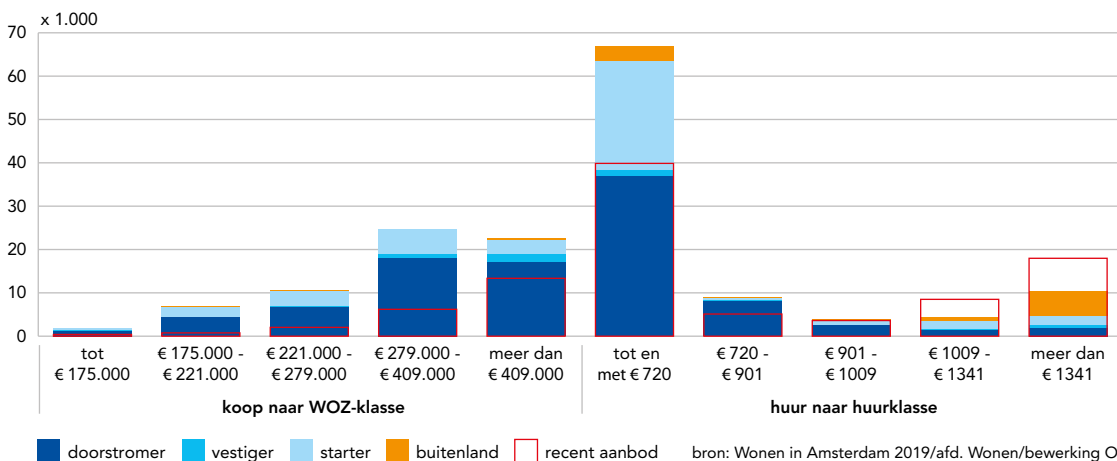
In Amsterdam lopen de prijzen sterk uiteen tussen wijken. In Zuidoost lagen de prijzen het laagst, tussen de €200.000 en €300.000. In veel wijken van Nieuw-West en Noord lagen de gemiddelde prijzen tussen de €300.00 en €400.000. Verder naar de binnenstad toe lopen de prijzen sterk op. In de Grachtengordel-

Zuid, Museumkwartier, Willemspark en Apollobuurt liggen de gemiddeldes boven een miljoen euro, en ook in de aanpalende wijken liggen de prijzen hoog.

Gevolgen van de krapte op de woningmarkt

De koop- en huurprijzen in Amsterdam liggen hoog en de wachttijd voor een sociale huurwoning is lang. De vraag naar woningen is vele malen groter dan het aanbod. In het onderzoek 'Wonen in de Metropoolregio Amsterdam' wordt een schatting gemaakt van het totale woningaanbod en -vraag. Dit laat zien dat de tekorten zich voordoen in nagenoeg alle segmenten. Alleen in de duurdere huursegmenten is er meer aanbod dan vraag. Dat betekent niet dat

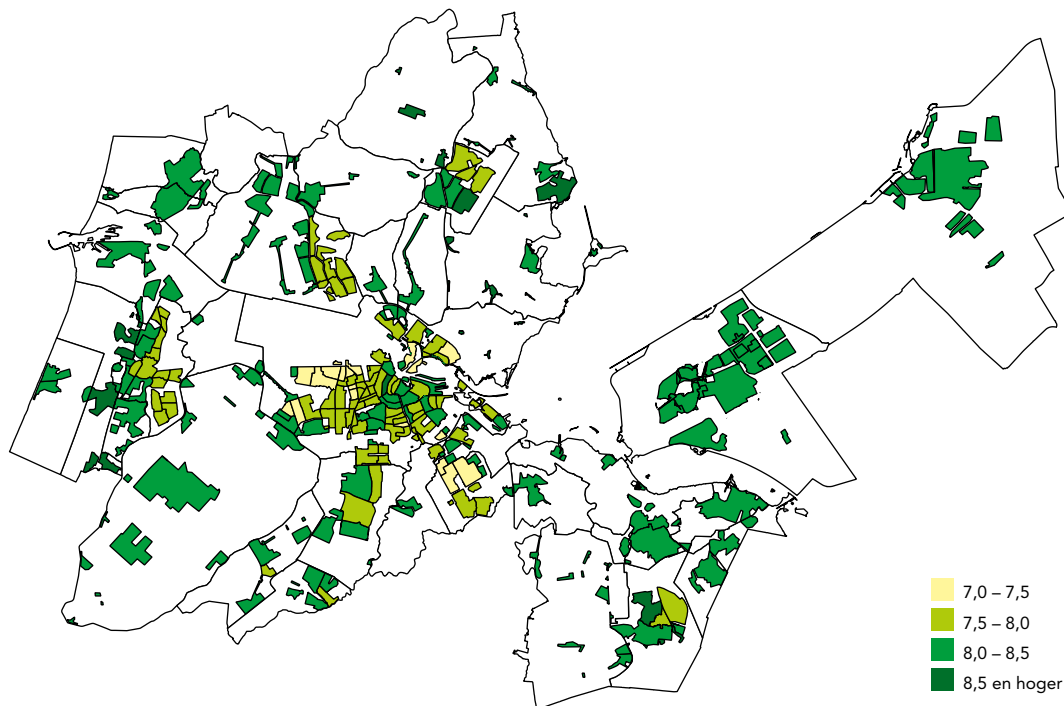
Afb. 1.14 Woningaanbod (recent betrokken woningen) en woningvraag van doorstromers, vestigers, starters en woningzoekenden uit het buitenland, 2019

De rode omkadering geeft het woningaanbod aan. De gestapelde kolommen geven de vraag aan. Deze is uitgesplitst naar doorstromers (binnen de MRA), vestigers (uit Nederland, van buiten de MRA), starters en instroom vanuit het buitenland.

bron: Wonen in Amsterdam 2019/afd. Wonen/bewerking OIS

Afb. 1.15 Tevredenheid met de eigen woning, Metropoolregio Amsterdam, 2019 (rapportcijfer)

bron: Wonen in Amsterdam 2019/OIS

deze woningen leeg blijven staan, maar dat woningzoekenden die liever zouden willen kopen of een huurwoning zoeken in een meer betaalbaar segment, uitwijken naar het dure huursegment.

Groeiend aantal daklozen

Alle woningzoekenden in Amsterdam hebben dus met deze krapte te maken. Het woningtekort beperkt zich niet alleen tot Amsterdam maar vormt ook landelijk een groeiend probleem. Gevolgen hiervan zijn op allerlei terreinen terug te zien en leiden in het uiterste geval tot dakloosheid. Nederland telt in 2018 naar schatting 39.300 daklozen. Sinds 2009 is dit aantal verdubbeld (17.800).¹¹ Deze toename was er vooral bij de jonge daklozen, hun aandeel in het totaal nam toe van 22% naar 32%. Precieze cijfers zijn niet beschikbaar, maar een aanzienlijk deel van de daklozen in Nederland verblijft in Amsterdam. Binnen deze groep is groeiende aandacht voor zogeheten 'economisch daklozen', mensen die wel een baan hebben, maar geen woonruimte. In Amsterdam gaat het naar schatting om 2.000 economische daklozen.¹²

Jongeren blijven langer thuis wonen

Jongeren komen moeilijk aan woonruimte en blijven daarom, soms noodgedwongen, thuis wonen. Gemiddeld woont 18% van de 25- tot 30-jarigen in Nederland nog bij de ouders in huis. In Amsterdam ligt dit aandeel bijna twee keer zo hoog, op 33%.¹³ Het aantal huishoudens met volwassen inwonende kinderen nam daar toe van 27.000 in 2009 naar 37.000 in 2019. Deze groei van +39% is veel groter dan de gemiddelde huishoudengroei (+14%). Thuiswonende jongeren in Amsterdam hebben relatief vaak een migratie-achtergrond uit een niet-westers land, een lager opleidingsniveau en/of ouders met een lagere

sociaaleconomische positie. Als volwassene thuis bij je ouders blijven wonen kan verschillende motieven hebben, maar het gebrek aan betaalbaar woningaanbod zal hier zeker een rol in spelen.

Bewoners koopwoningen zijn het meest tevreden met hun woning

In een dichtbevolkte stad als Amsterdam wonen veel mensen op relatief weinig ruimte. Gezinnen wonen vaak krap en jongeren delen vaak een woning met meerdere mensen om samen de woonlasten te kunnen betalen. Tijdens de coronacrisis maken de thuisblijfmaatregelen het belang van een passende woning weer extra duidelijk. Daarbij gaat het zowel om de grootte van de woning en het wooncomfort. Hoe staan de woningen van Amsterdammers er in hun ogen voor?

Amsterdammers zijn over het algemeen tevreden over hun woning, ze beoordelen die in 2019 net als twee jaar eerder met het rapportcijfer 7,8, blijkt uit het woononderzoek WiMRA (Wonen in de Metropoolregio Amsterdam). In de omringende gemeenten ligt de tevredenheid wat hoger dan in Amsterdam (7,8): het gemiddelde in de hele Metropoolregio Amsterdam is een 8,0.

De woningtevredenheid hangt samen met verschillende factoren, en wordt voor bewoners van huurwoningen deels door andere factoren beïnvloed dan voor bewoners van een koopwoning.¹⁴ Voor huurders gaat het er in de eerste plaats om of de woning passend is qua grootte (niet te klein), gevolgd door de tevredenheid met de buurt waarin de woning staat. Voor bewoners van koopwoningen is dit andersom, voor hen is de grootte van de woning minder een issue omdat de woning vaak groot genoeg is.

De omgeving is de meest bepalende factor. Voor huurders is ook de mate van tevredenheid met de verhuurder belangrijk en voor woningeigenaren het functioneren van de VvE. Verder spelen de betaalbaarheid van de huur of hypotheek en duurzaamheid voor beide groepen een rol. Huurders en eigenaren met een woning met energielabel A of A+ zijn tevredener met hun woning dan anderen. Voor huurders draagt het hebben van een buitenruimte ook bij aan de woningtevredenheid, terwijl dat voor koopwoningen geen onderscheidende factor is. De meeste koopwoningen hebben overigens een buitenruimte, terwijl dit bij huurwoningen minder vaak het geval is.

Gemiddeld genomen zijn bewoners van koopwoningen tevredener met hun woning dan huurders. De eerste groep beoordeelt de eigen woning met een 8,4. Dit is de afgelopen jaren constant. De tevredenheid van huurders ligt lager maar neemt de laatste jaren wel toe. Huurders in de sociale sector geven in 2019 een 7,2. Dit geldt zowel als zij huren van een corporatie als van een particulier. Huurders in de vrije sector geven een 7,7. Dit patroon zorgt voor een gemiddeld hogere woningtevredenheid in gebieden waar veel koopwoningen zijn. De hogere woningtevredenheid in de omringende gemeentes hangt dan ook samen met het hogere percentage eigen woningbezit. In buurten met veel sociale huurwoningen is de gemiddelde tevredenheid lager. In Slotermeer (7,0) en Geuzenveld (7,1) in Nieuw-West, de Van Galenbuurt in West (7,2) en Venserpolder en overig Bijlmer Centrum in Zuidoost (7,2) zijn huishoudens het minst tevreden met hun woning.

Ook als we binnen de verschillende segmenten van de woningmarkt kijken, zijn er verschillen tussen gebieden. Bewoners van koopwoningen in de stadsdelen Centrum en Oost zijn tevredener dan in de rest van de stad. Hetzelfde geldt voor huurders in de sociale huursector (zowel van corporaties als particulieren) in deze twee stadsdelen, evenals in Zuid. In Nieuw-West en Zuidoost is de tevredenheid met de

woning in alle segmenten juist relatief laag. In Noord ligt de tevredenheid alleen in de vrije sector verhuur door particulieren boven het stedelijk gemiddelde, in anders segmenten zijn bewoners hier minder tevreden dan gemiddeld.

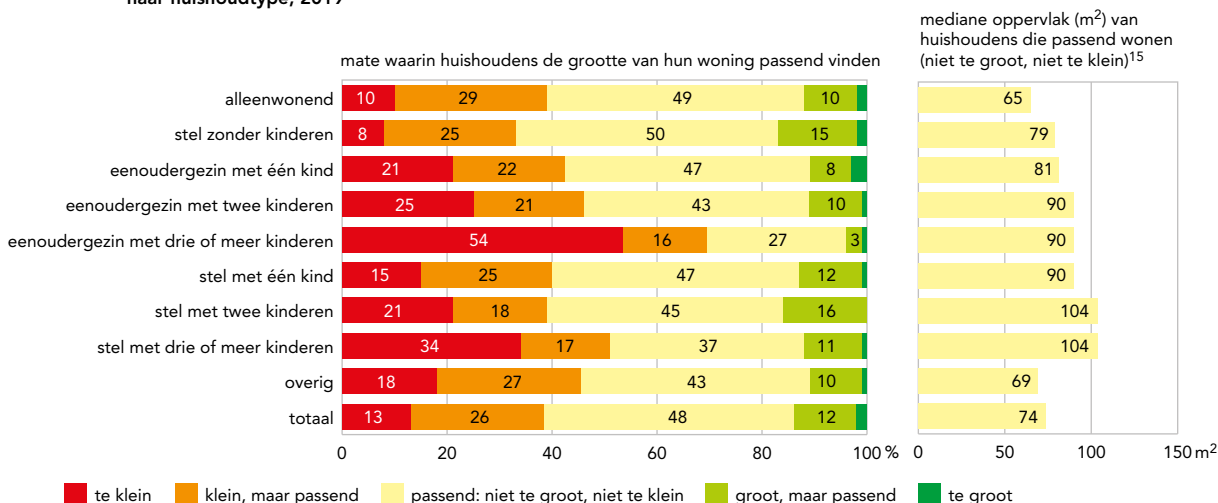
De tevredenheid met de verhuurder verschilt weinig tussen huurders bij particulieren en huurders bij corporaties. Zij geven deze respectievelijk het rapportcijfer 6,8 en 6,7. Dat is gelijk aan het MRA-gemiddelde en er zijn geen grote verschillen tussen de stadsdelen. Bewoners van koopwoningen beoordelen het functioneren van de VvE met een 7,4. In Oost is men gemiddeld het meest tevreden (7,6), in Zuidoost het minst (6,8).

Eén op de acht huishoudens geeft aan te klein te wonen

Een passend woonoppervlak is belangrijk voor de woontevredenheid. De meeste huishoudens in Amsterdam vinden de grootte van hun woning passend (85%; 48% passend: niet te groot en niet te klein, 26% klein maar passend en 12% groot maar passend). Dertien procent vindt de woning echt te klein en twee procent vindt de woning te groot. Huishoudens met een sociale huurwoning geven vaker aan te klein te wonen (18%) dan bewoners van een koopwoning (7%). In de stadsdelen Zuidoost (15%) en Nieuw-West (14%) wonen relatief veel huishoudens te klein, in Oost is dit aandeel het laagst (9%).

Kijken we naar de huishoudenssamenstelling, dan vinden eenoudergezinnen hun woning het vaakst te klein, zeker als er meerdere kinderen zijn. Eenoudergezinnen met twee kinderen wonen, naar hun eigen zeggen, in 25% van de gevallen te klein. Met drie of meer kinderen is dit zelfs 54%. Ook stellen met meerdere kinderen geven relatief vaak aan te klein te wonen. Voor stellen met twee kinderen is dit 21% en van de stellen met drie of meer kinderen vindt 34% de woning te klein. Ouderen vinden hun woning wat vaker te groot dan jongere huishoudens.

Afb. 1.16 Mate waarin huishoudens in de Metropoolregio Amsterdam de grootte van hun woning passend vinden, naar huishoudtype, 2019

bron: Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2019/OIS

Bij hoeveel vierkante meters zijn huishoudens tevreden over de grootte van hun woning? De helft van de huishoudens vindt hun woning echt passend, dus niet aan de (te) grote kant of de (te) kleine kant. Zij hebben gemiddeld zo'n 74 m² tot hun beschikking. Dit verschilt uiteraard naar huishoudentype. Alleenwonenden kunnen goed uit de voeten met 65 m². Stellen zonder kinderen zitten goed als ze 79 m² tot hun beschikking hebben. Voor gezinnen geldt: hoe meer kinderen, hoe groter de woning moet zijn. Bij eenoudergezinnen varieert dit van 81 m² bij één kind tot 90 m² bij twee of meer kinderen. Stellen met kinderen zijn pas tevreden met wat meer ruimte: van 90 m² bij één kind tot 104 m² bij twee of meer kinderen.

Amsterdammers nemen genoeg met kleinere woningen dan in de omringende gemeenten. Waar een alleenwonende in Amsterdam die tevreden is over de grootte van zijn woning vaak 65 m² (mediaan) tot zijn beschikking heeft, ligt dit in de rest van de Metropoolregio Amsterdam op 85 m². Een stel met twee kinderen is in Amsterdam tevreden met 104 m², in de rest van de MRA is dat met 120 m².

Als gevolg van de maatregelen om de verspreiding van het coronavirus te voorkomen waren veel Amsterdammers in 2020 veel meer thuis dan daarvoor. Uit onderzoek door OIS in juni 2020 blijkt dat drie op de tien (30%) Amsterdammers de eigen woning hierdoor meer zijn gaan waarderen.¹⁶ Deze groep is zich door de thuisblijfperiode meer bewust geworden van het comfort van hun woning, waarbij het hebben van voldoende ruimte en een buitenruimte, zoals een balkon of tuin, een belangrijke rol spelen. Eén op de tien (9%) Amsterdammers is de eigen woning juist minder gaan waarderen. De meest genoemde reden hiervoor is dat de woning als te klein werd ervaren. Onder huurders en laagopgeleide Amsterdammers is de waardering van de woning relatief vaak achteruit gegaan. Inwoners tot 39 jaar geven juist vaker aan dat zij hun woning meer zijn gaan waarderen. Er is echter ook een groep relatief jonge Amsterdammers die hun woning juist minder is gaan waarderen omdat hun woning niet geschikt is om veel thuis te blijven of omdat zij zich eenzaam hebben gevoeld. Voor de coronacrisis voldeed hun meestal kleine woning vaak prima omdat er veel verblijfsmogelijkheden waren buitenshuis. Maar toen deze mogelijkheden wegvielen, bleek de woning veel minder goed te voldoen.

Ongeveer één op de drie woningen met energielabel heeft groen energielabel

Op het gebied van duurzaamheid worden steeds meer eisen aan woningen gesteld. Amsterdam heeft grote ambities om af te stappen van fossiele energie en woningen energiezuiniger te maken.¹⁷ Amsterdam heeft grote ambities als het gaat om het verduurzamen van de gebouwde omgeving en energiebesparing in woningen is daarin een belangrijke peiler.¹⁸ Een duurzame woning blijkt daarnaast een positief effect te hebben op de woningtevredenheid van Amsterdammers. Het energielabel geeft aan hoe energiezuinig een woning is. Van de Amsterdamse woningen waarvan dit label bekend is (60%)¹⁹, heeft

ongeveer een derde (35%) een groen label (A+, A of B). Ongeveer één op de tien (9%) woningen heeft een rood label (F of G). Dit is vergelijkbaar met andere gebieden in de Metropoolregio (MRA), met uitzondering van Almere/Lelystad, waar veel meer woningen een groen label hebben (64%), en Zuid-Kennemerland, waar dit aandeel juist kleiner is (24%). Dit verschil wordt vooral veroorzaakt door de bouwperiode van woningen en of het gaat om vrijstaande woningen, rijtjeshuizen of appartementen. Binnen Amsterdam zijn de woningen in Oost en Nieuw-West relatief duurzaam, daar heeft 50% (Oost) en 43% (Nieuw-West) een groen energielabel. In Zuid staan de minste woningen met een groen label (20%). In de andere stadsdelen gaat het om ongeveer 30% van de woningen met een label.

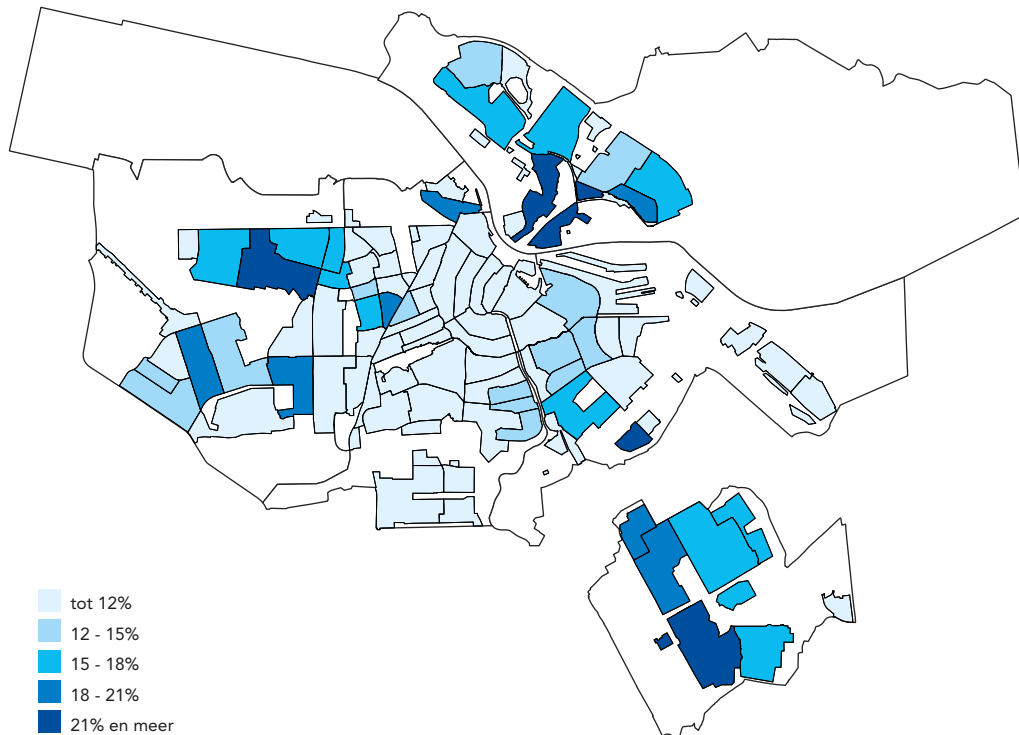
De aanwezigheid van zonnepanelen op woningen is in Amsterdam nog relatief gering. Vier procent van de huishoudens gaven in de enquête Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2019 aan zonnepanelen te hebben. Dat is minder dan in de gehele MRA (9%). Toch is het aantal woningen met zonnepanelen de afgelopen jaren flink gegroeid. Uit metingen gebaseerd op luchtfoto's blijkt dat in 2020 op 9.700 Amsterdamse woningen zonnepanelen lagen, dat is 2% van alle woningen.²⁰ Dat is drie keer zo veel als in 2015 en 30% meer dan in 2019.

Vooraf kosten belemmeren verduurzaming

In 2019 gaf twaalf procent van de huishoudens in de enquête 'Wonen in de Metropoolregio Amsterdam' aan bereid te zijn te investeren in verduurzaming van hun woning of daar een hogere huur voor te betalen. De helft van de huishoudens is daar niet toe bereid (52%). Huishoudens met een koopwoning zijn vaker bereid om te investeren dan huurders. Naarmate de woning meer waard is, neemt de investeringsbereidheid onder huishoudens met een koopwoning toe. Huishoudens met een woning met een WOZ-waarde van meer dan €409.000 zijn in 30% van de gevallen bereid te investeren. Huurders zijn weinig geïnteresseerd in het investeren in hun woning om deze te verduurzamen of daarvoor een hogere huur te betalen, slechts 6% is daartoe bereid. De belangrijkste reden om niet te willen investeren in verduurzaming zijn de kosten. Voor 48% van de huishoudens die niet willen (of kunnen) investeren, is dat één van de redenen. Een andere belangrijke reden voor huishoudens is hun (hoge) leeftijd (19%). Ruim een kwart geeft aan dat de woning al voldoende duurzaam is.

Energielasten te hoog voor één op de negen huishoudens

In 2019 waren Amsterdamse huishoudens gemiddeld €110 per maand kwijt aan de energierekening. Dat is gemiddeld 5% van het huishoudinkomen (de energiequote). Bij een energiequote van 10% of hoger drukken de energielasten (te) zwaar op het inkomen. We spreken dan van energiearmoede. Ongeveer één op de negen Amsterdamse huishoudens heeft hier mee te maken (11%). Hierin speelt een laag inkomen een grotere rol dan een onvoldoende energiezuinige woning. Van de huishoudens met energiearmoede

Afb. 1.17 Energiearmoede (aandeel huishoudens met energiequote $\geq 10\%$) per wijk, 2019

bron: Wonen in Amsterdam 2019/OIS

behoort 90% tot de laagste inkomensgroep, zij hebben een inkomen onder de grens voor huurtoeslag.²¹ Energiearmoede komt relatief veel voor onder huishoudens met maar één inkomen, zoals alleenstaanden en eenoudergezinnen. Deze kosten komen bovenop de maandelijkse huur of hypotheek. Ook deze kosten drukken bij lage inkomens relatief zwaar op het budget. Gemiddeld zijn huurders 30% van hun inkomen kwijt aan huur (na verrekening van de huurtoeslag).²²

Een zuinigere woning drukt de energielasten wel. Over het algemeen geldt: hoe hoger het energielabel, hoe lager de energielasten. Huishoudens in een woning met energielabel A zijn gemiddeld €107 kwijt per maand, huishoudens in een woning met energielabel G €121.

In de stadsdelen Zuidoost (19%), Noord (17%) en Nieuw-West (14%) is het vaakst sprake van energiearmoede. Dit komt door een combinatie van relatief hoge energielasten en lage inkomens in deze stadsdelen. In Noord en Nieuw-West hangen de hoge energielasten er mee samen dat er veel eengezinswoningen staan en er veel gezinnen wonen. Hierdoor heeft men hogere stook- en elektriciteitskosten. In Zuid, Centrum en Oost komt energiearmoede het minste voor. In Zuid en Centrum komt dit vooral door het kleine aandeel lage inkomens onder de bevolking, want beide stadsdelen zitten qua energierekening juist aan de hoge kant.

Er zijn zes wijken in Amsterdam waar meer dan een vijfde van de huishoudens met energiearmoede te maken heeft. Het gaat om wijken met relatief veel

lage inkomens, zoals Volewijck en IJplein/Vogelbuurt in Noord, Slotermeer Zuidwest en in Nieuw-West en Holendrecht/Reigersbos in Zuidoost.

Doordat Amsterdammers in 2020 veel meer thuis waren dan in eerdere jaren, is het aannemelijk dat de energielasten door een hoger verbruik zijn toegenomen. Wat het precieze effect hiervan is op de mate van energiearmoede moet nog blijken en hangt ook af van de ontwikkeling van de energieprijzen. Wel zijn Amsterdammers met een lager inkomen minder vaak thuis gaan werken door de coronacrisis dan Amsterdammers met een hoger inkomen.²³ De eerste groep werkt vaker in sectoren waar thuiswerken minder goed mogelijk is (detailhandel, zorg, transport). Mogelijk leidt dit tot minder hoog opgelopen energielasten onder lage inkomens.

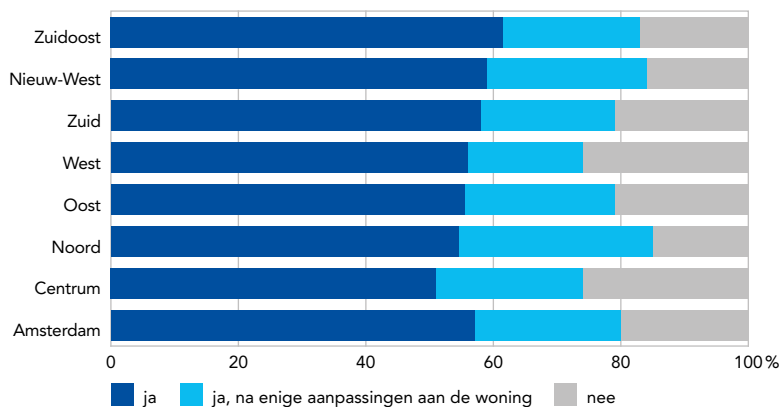
Een vijfde van de 65-plussers vindt de woning niet geschikt om oud in te worden

Het aantal ouderen neemt toe in Amsterdam.

Ouderenhuisvesting is daarom een relevant thema voor de stad.²⁴ Begin januari 2021 telde de stad 113.407 Amsterdammers van 65 jaar of ouder, 38% daarvan is ouder dan 75 jaar. Hoe wonen de oudere Amsterdammers momenteel in de stad en wat zijn hun woonwensen?

Van de 65-plussers woont 50% samen, een iets kleiner deel woont alleen (47%) en 2% woont in een tehuis. Uit de tweejaarlijkse enquête 'Wonen in Amsterdam' blijkt dat de meeste 65-plussers²⁵ hun woning geschikt vinden om oud in te worden: 57% vindt de woning nu al geschikt en bij 23% zal de woning na enige aanpassingen geschikt zijn. Twee op de tien huishoudens vinden de woning echter niet

Afb. 1.18 Vindt u uw woning geschikt om oud in te worden? 65-plussers naar stadsdelen, 2019 (%)

bron: Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2019/OIS

geschikt voor het ouder worden. De ouderen in Zuid-oost vinden het vaakst dat zij geschikt wonen en in West en Centrum geven ouderen het vaakst aan dat hun woning niet geschikt is om oud in te worden.

De meeste ouderen vinden de grootte van de woning passend (92%), maar er is ook een deel dat niet tevreden is over de woninggrootte: 5% vindt de woning te klein en 3% vindt de woning juist te groot. Ouderen die te groot wonen hebben gemiddeld 107 m² tot hun beschikking en degenen die de woning te klein vinden wonen gemiddeld op 61 m². Van de alleenstaande 65-plussers vindt 3% de woning te groot, en onder samenwonende ouderen is dat 4%. Tussen de stadsdelen is er niet veel verschil of ouderen de wo-

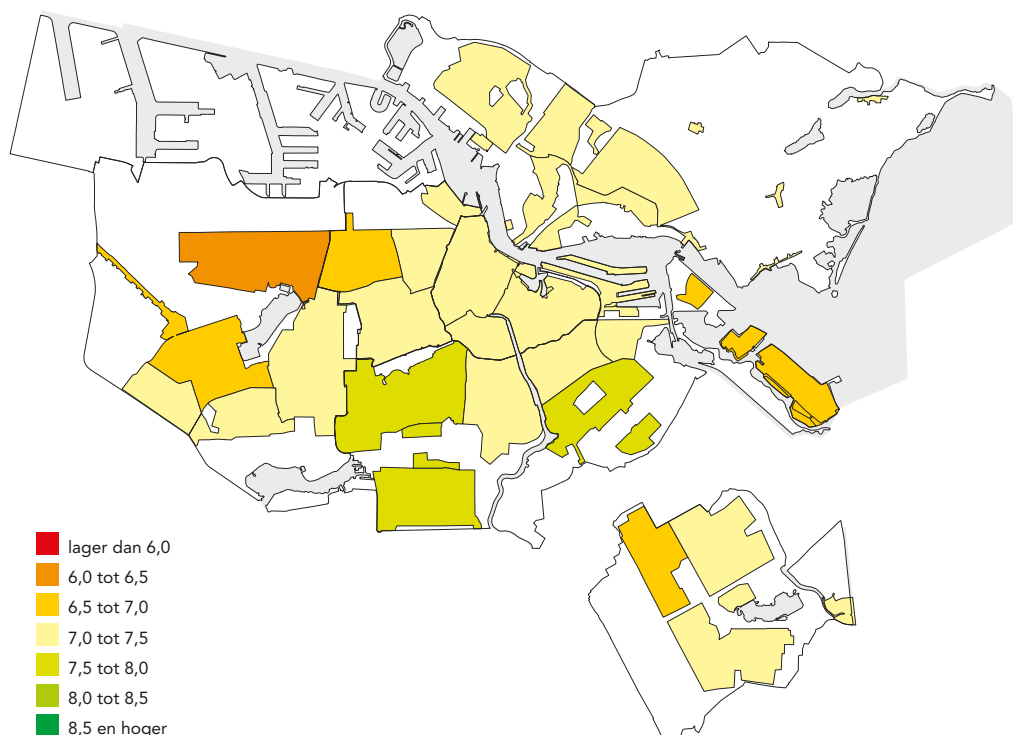
ning passend vinden. In West beoordelen 65-plussers de woning het vaakst als te klein (7%) en in Zuidoost het vaakst als te groot (5%). Ouderen die in een woning wonen die zij als te klein of te groot beoordelen, vinden relatief vaak dat hun woning niet geschikt is om oud in te worden.

Met het ouder worden geldt voor veel ouderen dat het traplopen moeizamer gaat. In Amsterdam bestaat 29% van de woningvoorraad uit nultredenwoningen. Dat zijn woningen die te bereiken zijn zonder trap te hoeven lopen en waarbij de indeling gelijkvloers is. In totaal woont 35% van de 65-75-jarigen in een nultredenwoning, 75-plussers bewonen vaker een dergelijke woning (45%). In Centrum bewonen 65-plusser het minst vaak een nultredenwoning (24%) en in Nieuw-West (45%), Zuidoost (43%) en Oost (42%) het vaakst. Van de 65-plussers die geen nultredenwoning hebben, vindt 30% de woning niet geschikt om oud in te worden, bij ouderen die wel een nultredenwoning bewonen vindt 5% de woning niet geschikt.

Amsterdamse 65-plussers geven gemiddeld een 7,3 voor de mate waarin ze hun buurt geschikt vinden om oud in te worden, voor de gehele Metropoolregio ligt dat gemiddelde op een 7,5. In Amsterdam zijn ouderen in Oud-Zuid en in Buitenveldert/Zuidas hier met een 7,8 het positiefst over en ouderen in Geuzenveld/Slotermeer vinden met een 6,4 hun buurt het minst geschikt om oud in te worden.

Bij het oordeel van ouderen of zij hun woning geschikt vinden om oud in te worden speelt mee of men de buurt geschikt vindt om oud in te worden. Het meest van invloed op dat oordeel is echter of

Afb. 1.19 Hoe geschikt vindt u uw buurt om oud in te worden? mening 65-plussers, 2019 (rapportcijfer)

bron: Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2019/OIS

men in een nultredenwoning woont en dan met name of het een woning is die te bereiken is zonder eerst een trap op of af te moeten. Vervolgens is het meest van belang of de woning niet te klein of te groot is.

Rond een derde van de ouderen overweegt te verhuizen, groot deel zoekt een sociale huurwoning

De coronacrisis zal woonwensen van huishoudens beïnvloeden, mogelijk doordat men meer thuis blijft werken en daardoor verder van de werkplek af kan wonen.²⁶ De verwachting is dat dit voor ouderen minder speelt, omdat zij minder te maken hebben met thuiswerken. Ruim een derde van de Amsterdamse ouderen gaf in 2019 aan binnen twee jaar zeker (14%) dan wel *misschien* (21%) te willen verhuizen. Nagenoeg alle verhuisgeneigde ouderen (96%) vinden het belangrijk dat de nieuwe woning geschikt is om oud in te worden. De meest genoemde verhuisredenen onder ouderen zijn gezondheidsredenen (39%) en dat de woning niet gelijkvloers is (30%). Er wordt vaak gezegd dat ouderen kleiner willen gaan wonen. In de Metropoolregio Amsterdam is dit inderdaad een veelgenoemde reden bij ouderen (26%), maar in Amsterdam speelt dit veel minder. Slechts 12% van de ouderen die willen verhuizen, wil kleiner wonen.

De verhuisgeneigde ouderen willen vaak in Amsterdam blijven wonen (79%). De meeste daarvan willen in de eigen buurt blijven wonen (63%), een kleiner

deel wil naar een andere buurt in het stadsdeel verhuizen (14%) of juist in een ander stadsdeel gaan wonen (10%). Ouderen in Zuid willen relatief vaak in de eigen buurt blijven en ouderen in Noord willen relatief vaak naar een andere buurt in het stadsdeel verhuizen. De voorkeur van ouderen gaat vaak uit naar een rustig stedelijk woonmilieu of een woonmilieu met een mix van wonen, werken en een winkelcentrum. De meerderheid van de ouderen die willen verhuizen zoekt een huurwoning (85%), de rest geeft de voorkeur aan een koopwoning. Daarbij is er nog wel verschil tussen (de huidige) huurders en kopers; van de hurende ouderen willen bijna alle huishoudens blijven huren maar van de ouderen met een koopwoning wil 69% wederom een woning kopen. Ouderen zijn vanwege een laag inkomen of een beperkt vermogen vaak aangewezen op de sociale huursector. Het grootste deel (71%) van de verhuisgeneigde ouderen zoekt dan ook een sociale huurwoning, een kleiner deel richt zich op een woning met een huur tussen de €720 en €1.009 (11%).

Hoewel het grootste deel van de 65-plussers (80%) dus in een geschikte of aanpasbare woning woont, is er ook een deel waarvoor dit niet geldt. Zij betrekken, te zijner tijd, graag een nultredenwoning in hun vertrouwde omgeving. Met het toenemen van het aantal ouderen zal de vraag naar dit type woningen verspreid over de stad toenemen.

Noten

- 1 Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2021/sociaal-demografische-verschillen-in-covid-19-sterfte-tijdens-de-eerste-golf-van-de-corona-epidemie>
- 2 Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/bevolkingsprognose-2020-2070->
- 3 <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/verkenning-bevolking-2050-meer-inwoners-met-een-migratieachtergrond>
- 4 Amsterdam hanteert sinds 2015 de landelijke definitie van de woningvoorraad. Deze definitie is ruimer, waardoor het aantal woningen hoger uit komt.
- 5 Zie ook de publicaties van Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2019. <https://data.amsterdam.nl/artikelen/artikel/woningzoekenden-in-de-mra-aangewezen-op-vrije-huursegment/d8cdeb0fb-65ac-40d8-9ec8-f33aca76cee1/>
- 6 Bron: AFWC. *Jaarbericht AFWC 2020*. Amsterdam, 2020.
- 7 Bron: Gemeente Amsterdam. *Programma Huisvesting Kwetsbare Groepen, voortgangsrapportage 2020*. 2020.
- 8 Bron: <https://www.pararius.nl/nieuws/opnieuw-dalende-huurprijzen-in-vrije-sector>
- 9 Bron: <https://www.pararius.nl/nieuws/huurprijzdaling-ingezet-in-alle-g5-steden>
- 10 Bron: CBS <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83913NED/table?ts=1625143990191>
- 11 Bron: CBS. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/80799ned/table?ts=1616599563702>
- 12 <https://www.ad.nl/wonen/door-woningnood-2000-economisch-daklozen-in-amsterdam-a-2e76c0e/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- 13 Bron: <https://data.amsterdam.nl/publicaties/publicatie/thuiswonende-20-tot-40-jarigen-in-amsterdam/4f095d47-d54e-4ae9-87cc-1188d-dfb298e/?term=thuis>
- 14 Dit blijkt uit een regressieanalyse op basis van de enquête Wonen in de Metropoolregio 2019.
- 15 De mediane waarde is de middelste waarde in de verdeling. Omdat er meer uitschieters in de hoge waarden zijn dan in de lage waarden, geeft een gemiddelde een vertekend beeld. Met de mediane waarde wordt dit voorkomen.
- 16 Bron: OIS. *Thuisblijven in tijden van corona*. Amsterdam, 2020.
- 17 Bron: <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/volg-beleid/coalitieakkoord-uitvoeringsagenda/gezonde-duurzame-stad/>
- 18 Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050 <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/volg-beleid/coalitieakkoord-uitvoeringsagenda/gezonde-duurzame-stad/klimaatneutraal/>
- 19 Van ongeveer 60% van de woningen is het energielabel bekend in [registratie die gebruikt wordt in WiMRA]
- 20 Bron: Bureau Readaar i.o.v. gemeente Amsterdam (via maps.amsterdam.nl)
- 21 Eenpersoonshuishoudens €22.700, meerpersoonshuishoudens €30.825.
- 22 Bron: OIS. *Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2019, woningvoorraad en bewoning*. 2020.
- 23 Bron: OIS. *Regionale Enquête Beroepsbevolking OIS*. April 2020.
- 24 Bron: Gemeente Amsterdam. Een nieuwe lente, een nieuw geluid. Coalitieakkoord GroenLinks/D66/PvdA/SP gemeente Amsterdam, mei 2018.
- 25 In de enquête zijn zelfstandig wonende huishoudens bevraagd waarvan de hoofdbewoner niet ouder is dan 85 jaar. In dit geval gaat het dus om huishoudens waarvan de hoofdbewoner tussen de 65 en 85 jaar oud is.
- 26 Wat de invloed van de coronacrisis op de woonwensen van ouderen is, is nog niet bekend. Begin 2022 zijn hier nieuwe WiMRA cijfers over.

2

Welzijn: de Leefsituatie-index, geluk en tevredenheid

Hoe is het momenteel gesteld met het welzijn, de kwaliteit van leven, van de inwoners van Amsterdam? Deze vraag staat centraal in dit hoofdstuk. Het welzijns-niveau wordt uitgedrukt met behulp van de Leefsituatie-index die kijkt naar de positie op verschillende domeinen van participatie en de leefsituatie. Ook is gekeken naar de mate waarin men zich gelukkig voelt, tevreden is over allerlei aspecten van het leven en of men vertrouwen in de toekomst heeft. Tijdens de coronapandemie staat de kwaliteit van leven voor veel Amsterdammers onder druk.

Auteur: Ellen Lindeman

Kernpunten

- Het welzijnsniveau van Amsterdammers is recent, van 2018 op 2020, verslechterd; het Leefsituatie-indexcijfer ging van gemiddeld 105 naar 102. Dit komt voornamelijk door achteruitgang op de domeinen vrijetijdsbesteding en vakantie die onder druk staan vanwege de coronamaatregelen.
- Laagopgeleiden zijn er meer dan gemiddeld op achteruitgegaan (-5) en hun positie op de leefsituatiedomeinen sociale participatie (vrijwilligerswerk en sociaal isolement) en gezondheid is ook verslechterd.
- Amsterdammers van 45 t/m 54 jaar zijn er meer dan gemiddeld op achteruitgegaan (-6) en op alle leefsituatiedomeinen met uitzondering van sociale participatie.
- Jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) zijn, naast op de domeinen vakantie en vrije tijd en sport, juist op sociale participatie achteruitgegaan. Ook de sociale participatie van werklozen is verslechterd.
- Naast sociaaleconomische status (opleiding, inkomen en het hebben van werk) zijn sociale contacten, het gebruik (kunnen) maken van internet en een goede (psychische) gezondheid belangrijke hulpbronnen voor het welzijnsniveau.
- De leefsituatie van eerste generatie migranten is relatief ongunstig ongeacht hun opleidingsniveau.
- De leefsituatie in Noord, Zuidoost en Nieuw-West is relatief ongunstig en in Centrum en Zuid relatief gunstig, maar de verschillen tussen en (soms) binnen stadsdelen worden minder groot.
- Amsterdammers vinden zichzelf iets minder vaak een gelukkig mens dan in eerdere jaren, vooral laagopgeleiden en jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar).
- De tevredenheid over de eigen situatie is niet veranderd ten opzichte van 2018. Wel is men iets tevredener over de regering en over hoe de zorg geregeld is in de stad.
- Het vertrouwen in de toekomst is recent iets afgenomen, vooral onder mensen met een matige of slechte gezondheid, personen met een lage sociaaleconomische status en jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar).

De kwaliteit van leven, het welzijnsniveau, wordt uitgedrukt met behulp van de Leefsituatie-index. De Leefsituatie-index is ontwikkeld door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en wordt gebruikt om samenvattend inzicht te geven in het objectieve niveau van welvaart en welzijn van de bevolking.¹ De index beschrijft de kwaliteit van leven op acht verschillende belangrijke levensdomeinen in één samenvattend getal ten opzichte van het indexjaar. De Amsterdamse Leefsituatie-index is gebaseerd op gegevens uit een tweejaarlijkse enquête onder inwoners van 18 jaar en ouder over belangrijke levens-

domeinen als woonsituatie, mobiliteit, gezondheid en verschillende vormen van participatie (zie kader). De thema's binnen deze domeinen komen in de afzonderlijke hoofdstukken in deze rapportage aan bod (zie de inhoudsopgave). Daarnaast is in de enquête gevraagd naar meer subjectieve welzijnsindicatoren zoals ervaren geluk en tevredenheid over verschillende aspecten van het leven. Dit hoofdstuk geeft de resultaten weer voor deze indicatoren van het welzijn van verschillende bevolkingsgroepen en gebieden in de stad en ontwikkelingen daarin.

Leefsituatie is verslechterd als gevolg van beperkingen in vrijetijd

Berekening van de Amsterdamse Leefsituatie-index

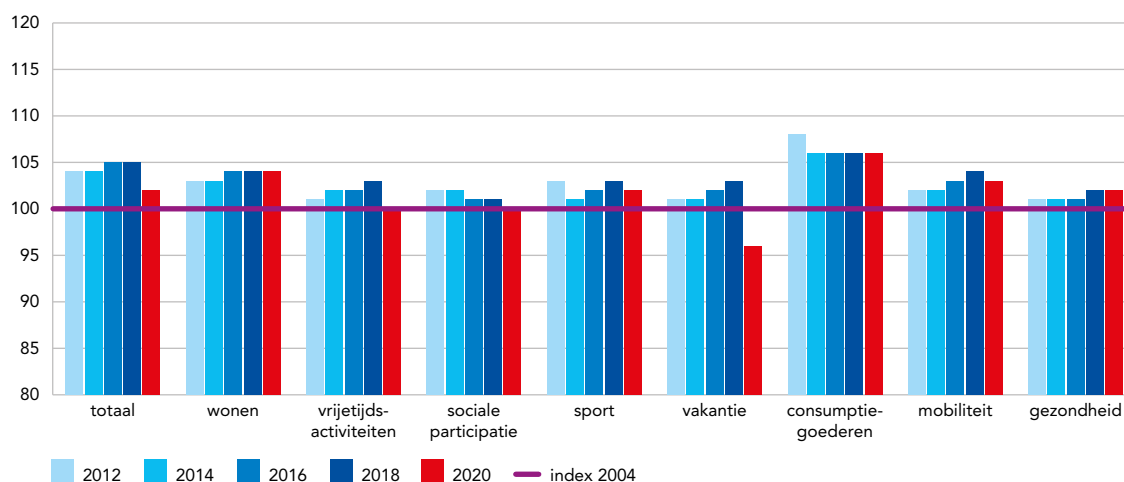
De Leefsituatie-index wordt berekend op basis van een enquête (De Staat van de Stad Amsterdam enquête) waarin vragen worden gesteld over acht domeinen, te weten: woonsituatie (o.a. woningtype en -grootte), sociaal-culturele vrijetijdsactiviteiten (o.a. cultuurparticipatie en hobby's), sociale participatie (o.a. vrijwilligerswerk, sociaal isolement), sportbeoefening, vakantiegedrag, bezit van consumptiegoederen, mobiliteit (auto en openbaar vervoer) en gezondheid (zie bijlage III). De scores op deze acht domeinen tellen elk even zwaar mee voor de berekening van de totale index. In de index zijn geen gegevens opgenomen over werk, inkomen en opleiding, deze worden beschouwd als hulpbronnen voor de leefsituatie. Deze hulpbronnen en de domeinen komen ook als thema's in afzonderlijke hoofdstukken van deze rapportage aan de orde.

Om de ontwikkelingen in het welzijnsniveau en in de afzonderlijke domeinen te kunnen weergeven, wordt gewerkt met een indexjaar, namelijk 2004. In 2004 werd de index op gemiddeld 100 gesteld en voor elke respondent is vervolgens een persoonlijke Leefsituatie-indexscore berekend die is afgezet tegen het gemiddelde. Een score van bijvoorbeeld 105 betekent gunstiger dan gemiddeld in 2004, een score van 95 ongunstiger dan gemiddeld in dat jaar.

De gemiddelde Leefsituatie-index in Amsterdam is in 2020 gedaald: van 105 in 2018 en 2016 naar 102. De stijgende trend die ten opzichte van 2004 optrad is hiermee afgeremd. Het gemiddelde welzijnsniveau is nog wel beter ten opzichte van het indexjaar 2004 (102 versus 100).

De daling in de Leefsituatie-index is echter niet op alle domeinen van de index te zien (zie afb. 2.1.) Als gevolg van de maatregelen ter bestrijding van de coronapandemie werd men in 2020 beperkt in activiteiten die een belangrijk onderdeel vormen van de Leefsituatie-index. Zo kon men een groot deel van het jaar niet naar het buitenland op vakantie, werden niet-noodzakelijke reizen afgeraden, waren onder andere culturele en sportvoorzieningen beperkt toegankelijk of gesloten en mocht men maar met een beperkt aantal mensen tegelijk afspreken. Dit heeft gevolgen gehad voor de score op verschillende domeinen van de index, namelijk vakantie en vrijetijdsbesteding, zie afbeelding 2.1. In het hoofdstuk Vrijetijdsbesteding wordt nader ingegaan op de ontwikkelingen ten aanzien van deze thema's en wordt duidelijk dat met name de uitgaansactiviteiten

Afb. 2.1 Gemiddelde Leefsituatiescore op de domeinen, tweejaarlijkse cijfers 2012 t/m 2020 (in indexcijfers, gemiddeld 2004=100, afgeronde cijfers)

zijn afgenomen. Op de overige domeinen van de Leefsituatie-index zien we geen significante veranderingen ten opzichte van 2018.

Pas later verdere achteruitgang te verwachten

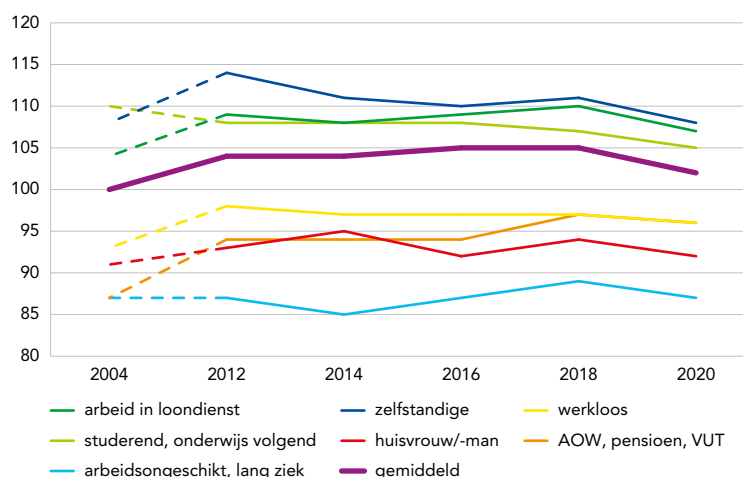
Landelijk zijn er geen recente cijfers voorhanden over de Leefsituatie-index. Maar volgens het SCP is het door de coronapandemie en de gevolgen ervan niet waarschijnlijk dat de verbetering in de objectieve kwaliteit van leven (in de vorm van de Leefsituatie-index) er de eerste jaren na 2019 zal komen.² Immers, veel aspecten die relevant zijn voor de leefsituatie zijn als gevolg van de coronacrisis in de knel gekomen. Als gevolg van de maatregelen ter verspreiding van het virus waren veel vormen van participatie (zoals georganiseerd vrijwilligerswerk, het uitoefenen van sport in georganiseerd verband of het bezoeken van culturele instellingen of concerten) niet of slechts beperkt mogelijk, met gevolgen voor de besteding van de vrije tijd. Volgens het SCP zal de als gevolg van de coronacrisis stijgende werkloosheid ongunstige effecten hebben op de leefsituatie, onder andere doordat het inkomen van mensen die hun baan verliezen daalt. Verder zal de nu voorspelde economische krimp op termijn leiden tot overheidsbezuinigingen en koopkrachtdalingen die ongunstig uitpakken voor de leefsituatie. Dat laatste zal pas na enige tijd zichtbaar worden. In een dergelijk scenario is ook in de jaren na 2021 een verslechtering van de leefsituatie te verwachten, aldus het SCP. Daarom is ook in Amsterdam na 2020 een verdere verslechtering van de gemiddelde leefsituatie te verwachten, die we waarschijnlijk dan ook op andere domeinen van de index zullen zien. Nu zien we immers alleen achteruitgang in het gemiddelde op domeinen als direct gevolg van de maatregelen om verspreiding van het coronavirus tegen te gaan (zoals beperkingen in vrijetijdsbesteding) en nog niet zozeer van de economische gevolgen van de coronacrisis (zie ook de hoofdstukken Economie en Arbeid). Tijdens de coronacrisis ontvangen veel Amsterdammers tijdelijke financiële ondersteuning (zie ook het hoofdstuk Inkomen) waardoor de volledig impact van de coronacrisis waarschijnlijk ook nog niet tot uiting komt. De klappen

zullen ook niet overal even hard vallen, de effecten zijn ongelijk verdeeld en het zal meer impact hebben op de meer kwetsbare groepen. Wel zijn er geluiden dat de economie sneller zal opleven dan aanvankelijk werd gedacht doordat nu (tijd van schrijven juni 2021) steeds meer coronamaatregelen worden opgeheven en er meer mensen zijn gevaccineerd.

De invloed van hulpbronnen

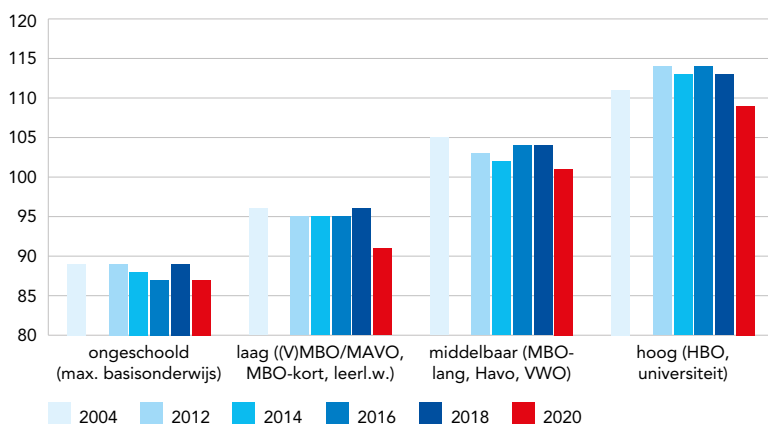
Mensen verschillen in de mogelijkheden die zij hebben om de kwaliteit van hun leven te verbeteren. Belangrijk daarbij zijn sociaaleconomische hulpbronnen zoals iemands arbeidsmarktpositie (betaald werk), opleiding en inkomen. Daarnaast is een goede gezondheid van belang en het beschikken over een sociaal netwerk (als vorm van sociaal kapitaal). In deze paragraaf wordt nagegaan in hoeverre deze factoren van invloed zijn op de leefsituatie van ver-

Afb. 2.2 Leefsituatie naar voornaamste bezigheid, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2020 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)*

*Amsterdammers die als voornaamste bezigheid 'werken in familiebedrijf' of 'vrijwilligerswerk' hebben, zijn niet apart als categorie opgenomen in deze afbeelding omdat de aantallen respondenten in de enquête te klein zijn om betrouwbare uitspraken over te kunnen doen.

Afb. 2.3 Leefsituatie naar vier opleidingsniveaus, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2020 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)

schillende groepen Amsterdammers en de ontwikkelingen daarin. De meting van de leefsituatie vond plaats tijdens de coronapandemie, de enquête is verspreid in de periode september-december 2020. De coronacrisis heeft op iedereen effect, immers de beperkende maatregelen ten aanzien van sociale contacten en georganiseerde vrijetijdsbestedingen gelden voor iedereen. Toch zou het zo kunnen zijn dat de situatie voor bepaalde groepen in de samenleving, bijvoorbeeld met minder hulpbronnen of een verlies aan hulpbronnen door deze situatie (bijvoorbeeld een dalend inkomen door verlies van werk), sterker van invloed is op hun leefsituatie.

Sterkere achteruitgang voor zelfstandigen en werkenden in loondienst

Amsterdammers die betaald werk hebben, hebben een meer gunstige leefsituatie dan anderen (score 107 versus 96). Onder hen die geen betaald werk hebben, hebben arbeidsongeschikten en langdurig zieken de slechtste leefsituatie (score 87) en studenten de meest gunstige (score 105, zie afb. 2.2). Over een langere termijn gezien, zien we achteruitgang vanaf 2012 voor zelfstandig werkenden en voor studenten. De ongunstige situatie voor werklozen is over de jaren vrij stabiel.

Voor alle groepen is een recente achteruitgang te zien in de Leefsituatie-index van 2018 op 2020. Zelfstandigen en werkenden in loondienst zijn er wat sterker dan anderen op achteruitgegaan (beide -3), terwijl we nauwelijks verandering zien voor werklozen en Amsterdammers die met pensioen zijn (beide -1). Wel is de positie van werklozen op het domein sociale participatie (waaronder participatie in vrijwilligerswerk en mate van sociaal isolement vallen) recent meer dan gemiddeld verslechterd.

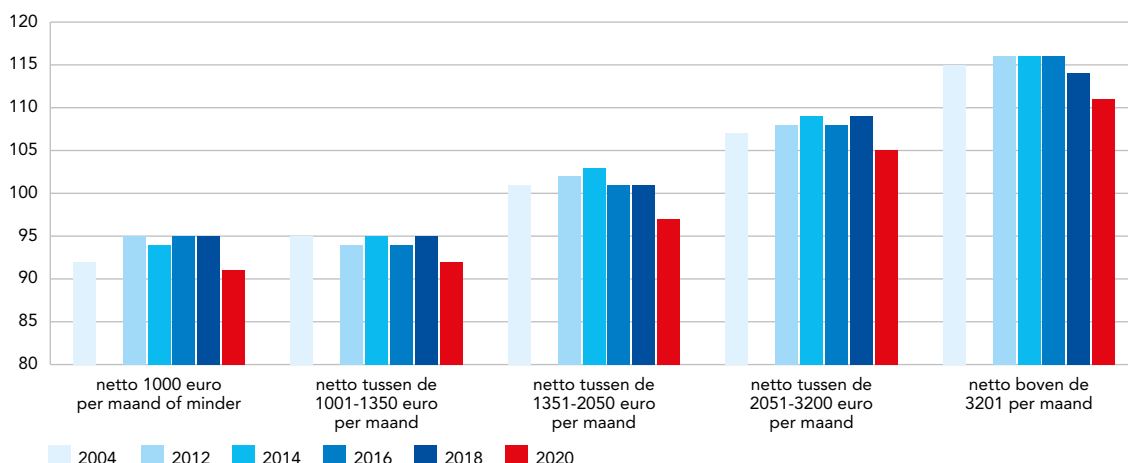
Sterke samenhang met opleiding en inkomen

Een belangrijke hulpbron voor de leefsituatie is de genoten opleiding. We zien dan ook dat de leefsituatie onveranderd gunstiger is naarmate men een hogere opleiding heeft (zie afb. 2.3). Ongeschoolde Amsterdammers (met maximaal basisonderwijs) hebben een lage indexscore van 87 en deze score loopt op naarmate het opleidingsniveau hoger is tot 109 onder hoogopgeleiden (d.w.z. hbo of universiteit afgerond).

Voor alle opleidingsniveaus zien we in 2020 achteruitgang in de gemiddelde score op de Leefsituatie-index ten opzichte van 2018, het sterkst voor laagopgeleiden (-5). De laagopgeleiden zijn, naast op de domeinen vakantie en vrije tijd, ook achteruitgegaan op de domeinen sociale participatie (-3) en gezondheid (-2).

Ook zien we grote verschillen in de index naar hoogte van het inkomen van het huishouden. Het inkomen is immers een belangrijke hulpbron voor de leefsituatie en de verschillen in leefsituatie tussen inkomensklassen zijn blijvend groot (zie afb. 2.4). Zo heeft de laagste inkomensgroep (tot 1.000 euro netto per maand) een leefsituatiescore van 91 en de inkomensgroep van boven de 3.200 een van 111. Alle inkomensgroepen zijn erop achteruitgegaan van 2018 op 2020, maar de inkomensgroep met een huishoudinkomen van boven de 3.200 euro is er het minst op achteruitgegaan.

Afb. 2.4 Leefsituatie naar vijf inkomensgroepen, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2020 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)

Gezondheid is ook een belangrijke hulpbron

“Gezondheid is je grootste rijkdom” wordt wel gezegd en het is dan ook een belangrijke indicator van het welzijnsniveau. Dit gezondheidsdomein wordt in de Amsterdamse Leefsituatie-index gemeten als het al dan niet ervaren van belemmeringen in het dagelijks leven als gevolg van ziekten/aandoeningen/handicaps. Het SCP ziet gezondheid echter niet alleen als een onderdeel van de leefsituatie, maar ook als een hulpbron voor de leefsituatie.³ Het gaat dan om gezondheid in de zin van ‘geen last hebben van een langdurige ziekte, aandoening of handicap’ en ‘de ervaren gezondheid’. Deze hulpbronnen blijken samen te hangen met de leefsituatie: Amsterdammers die last hebben van een langdurige ziekte, aandoening of handicap hebben een aanzienlijk minder gunstige leefsituatie dan die daar geen last van hebben (93 versus 106). De ervaren gezondheid doet er eveneens sterk toe; Amsterdammers hebben gemiddeld een beter welzijnsniveau naarmate ze zich gezonder voelen. Zo hebben respondenten die hun eigen gezondheid als ‘zeer goed beoordelen’ een gemiddelde score op de Leefsituatie-index van 109 en zij die het als ‘(zeer) slecht’ beoordelen een score van 83. Hierbij valt op dat de leefsituatie van hen die zich gezond voelen recent sterker achteruit is gegaan dan onder hen die zich niet (zo) gezond voelen. Mogelijk worden gezonde Amsterdammers sterker in hun participatie beperkt door de coronamaatregelen (bijvoorbeeld in sporten en uitgaan), terwijl zij die kampen met gezondheidsproblemen sowieso al in mindere mate participeren waardoor het effect van de maatregelen voor hen kleiner uitpakt.

Ook hangt het welzijnsniveau, in de vorm van de Leefsituatie-index, samen met het psychisch welzijn, het zich psychisch gezond voelen. Amsterdammers die zich de afgelopen vier weken meestal energiek voelden hebben een hoog welzijnsniveau van 107 en verschillen daarin sterk van diegenen die zich niet energiek voelden (gemiddeld score 87). Hetzelfde geldt voor hen die zich kalm en rustig voelden: gemiddeld 105 versus 93 onder hen die zich dat niet voelden. Sombere en neerslachtige gevoelens gaan samen met een lagere score op de Leefsituatie-index. Zo hebben zij die dat voortdurend hebben een score van 90 tegenover een score van 105 onder hen die dat zelden of nooit hebben. De verschillen in de gemiddelde index naar psychische gezondheid zijn iets groter dan in 2018.

Een sociaal netwerk is belangrijk, vooral contacten met vrienden

Voor de leefsituatie is het niet alleen van belang of men beschikt over individuele hulpbronnen als inkomen en opleiding maar ook of men beschikt over een sociaal netwerk, als een vorm van sociaal kapitaal. In de vorige rapportage kwam naar voren dat de mate waarin men contact heeft met anderen sterk van invloed is op het welzijnsniveau. Zou dit in deze periode, waarin door de coronamaatregelen beperkingen gelden ten aanzien van sociale contacten, in dezelfde mate gelden?

Amsterdammers die vaak contact hebben met hun

vrienden/goede kennissen, hebben een veel betere leefsituatie dan diegenen die minder vaak deze contacten hebben. Dat varieert van een score 105 onder hen die minstens wekelijks contact hebben, tot een lage score van 84 onder hen die zelden of nooit contact hebben. Ook de mate waarin men contact heeft met familieleden (buiten het huishouden om) is van invloed (lopend van 104 ‘wekelijks contact’ tot 89 ‘zelden of nooit contact’). De mate waarin men contact heeft met de burens heeft een minder sterke invloed op de leefsituatie, maar mensen die zelden of nooit contact hebben met burens hebben wel een minder gunstig welzijnsniveau dan anderen (100 versus 106).

De leefsituatie hangt ook samen met de mate van sociaal isolement⁴: zij die sterk sociaal geïsoleerd zijn, dat wil zeggen geen ondersteunende relaties hebben, hebben een veel ongunstigere leefsituatie dan zij die helemaal niet sociaal geïsoleerd zijn (gemiddeld 92 versus 110, en 103 bij gemiddeld sociaal isolement). Bij de vorige meting, in 2018, vonden we vergelijkbare verschillen in de leefsituatie die samenhangen met het sociaal netwerk. De mate waarin Amsterdammers in een sociaal isolement verkeren en de mate waarin zij sociale contacten hebben, komen nader aan de orde in deze rapportage in het hoofdstuk Maatschappelijke participatie.

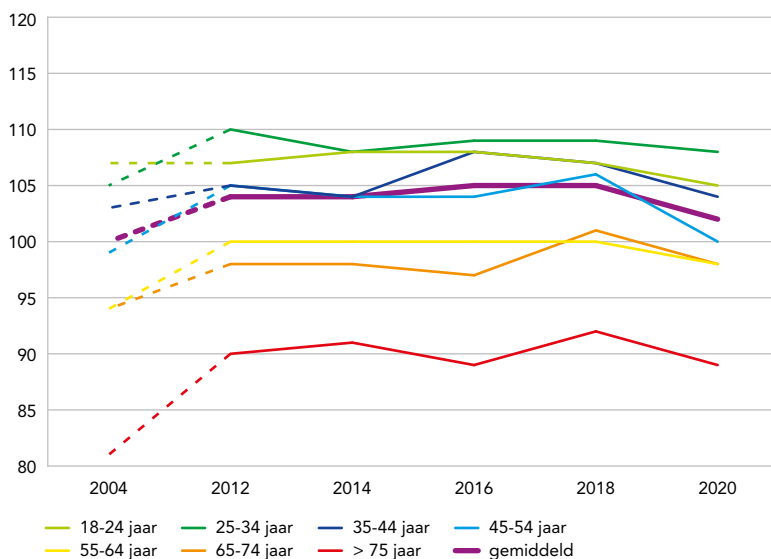
Sterke samenhang met internetgebruik

In de vorige uitgave van De Staat van de Stad en in landelijk onderzoek⁵ kwam naar voren dat verschillen in de leefsituatie niet alleen samenhangen met hulpbronnen als inkomen en opleiding, maar ook met het beschikken over en gebruik van digitale middelen. Het internet biedt immers mogelijkheden tot (nieuwe vormen van) contacten en participatie en is haast onontbeerlijk om goed te kunnen meedraaien in de moderne maatschappij. Dat geldt zeker in deze tijd waarin de mogelijkheden tot ‘face to face’ contact en participatie door coronamaatregelen beperkt zijn (zie ook het hoofdstuk Vrijtijdsbesteding). Ook nu zien we dat de kleine groep Amsterdammers die in de enquête aangeeft geen internet te gebruiken een veel ongunstigere leefsituatie heeft dan anderen (79 versus 102). Hetzelfde geldt voor de kleine groep die thuis niet over internet beschikt (84 versus 103). Daarnaast blijkt dat goed werkende digitale middelen ook van belang zijn voor het welzijnsniveau. Internetgebruikers die met hun digitale middelen niet goed kunnen doen wat ze willen (zoals chatten, tekstverwerken, films bekijken) hebben een minder gunstige leefsituatie dan zij die geen problemen ermee hebben (90 versus 104). De leefsituatie is vooral ongunstig wanneer deze problemen een gevolg zijn van verouderde middelen (87) of dat het internetabonnement niet voldoet (85). Amsterdammers zonder smartphone hebben gemiddeld ook een lager welzijnsniveau (88 versus 103). Het gaat daarbij relatief vaak om ouderen, maar binnen deze groep is er ook verschil tussen hen die geen of wel een smartphone bezitten (87 versus 98). In het hoofdstuk Vrijtijdsbesteding wordt nader ingegaan op het bezit en gebruik van digitale middelen en verschillen daarin tussen groepen Amsterdammers.

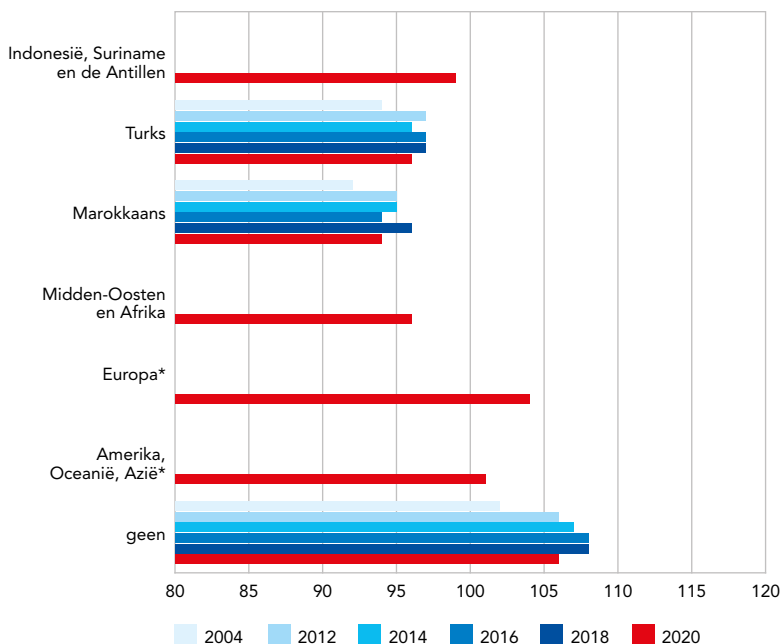
Verschillen naar overige achtergrondkenmerken

Hoe mensen verschillen in hun beschikbare hulpbronnen en de invloed daarvan op het welzijnsniveau is zichtbaar bij verschillende bevolkingsgroepen, zo bleek ook uit de vorige Staat van de Stad rapportages. Mogelijk zijn dergelijke verschillen in de coronacrisis vergroot omdat de coronacrisis niet iedereen in gelijke mate zal raken. Om een beeld van deze ontwikkelingen te krijgen is gekeken naar de demografische achtergrondkenmerken leeftijd, geslacht, huishoudsamenstelling en migratieachtergrond. Daar-

Afb. 2.5 Leefsituatie naar leeftijdsgroepen, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2020 (in indexcijfers, gemiddeld 100 in 2004, afgeronde cijfers)

Afb. 2.6 Leefsituatie naar migratieachtergrond, tweejaarlijkse cijfers 2004, 2012 t/m 2020 (in indexcijfers, 2004 = 100, afgeronde cijfers)

* Deze indeling is iets anders dan de beschreven nieuwe indeling van het NIDI/CBS, vanwege het beperkte aantal respondenten in De Staat van de Stad enquête zijn alle Europese landen bij elkaar genomen.

naast is gekeken naar verschillen in de gemiddelde leefsituatie tussen stadsdelen en de 22 gebieden van het gebiedsgericht werken in de stad.

Positie van 45- tot 54-jarigen meest achteruitgegaan

De mate waarin iemand participeert en diens leefsituatie hangt sterk samen met iemands levensfase en leeftijd. Amsterdammers van 55 jaar en ouder hebben een ongunstigere leefsituatie dan jongere Amsterdammers en inwoners onder de 45 jaar scoren hierop bovengemiddeld (zie afb. 2.5). De oudste leeftijdsgroep, 75-plussers, heeft de minst gunstige leefsituatie maar hun positie is ten opzichte van 2004 het sterkst van alle leeftijdsgroepen verbeterd. Deze ontwikkeling is ook landelijk te zien (in de periode van 2008-2019).⁶ Voor Amsterdammers vanaf 65 jaar was ook van 2016 op 2018 een toename in de Leefsituatiescore te zien. Maar in 2020 zien we ook voor deze groep een achteruitgang die mee gaat met de gemiddelde trend.

De sterkste recente achteruitgang is te zien voor de 45 t/m 54-jarigen (gemiddeld -6). Deze leeftijdsgroep is er op alle domeinen van de leefsituatie-index, met uitzondering van sociale participatie, sterker op achteruitgegaan dan gemiddeld. Jongvolwassen van 25 tot en met 34 jaar hebben de meest gunstige positie en hun gemiddelde score is ook nauwelijks veranderd. Jongeren (18 t/m 24 jaar) zijn er gemiddeld en, naast op de domeinen vrijetijd en vakantie, ook op de domeinen sport en sociale participatie op achteruitgegaan (beide -2).

Geen verschil tussen mannen en vrouwen, gunstige leefsituatie voor paren

Evenals in de vorige meting, verschilt de gemiddelde leefsituatie van Amsterdamse vrouwen niet van die van mannen (beide 102). Zij zijn ook evenveel achteruitgegaan ten opzichte van 2018 (-3). Vrouwen hebben in de loop der jaren hun achterstand in de leefsituatiescore op mannen ingehaald, want in 2004 was de leefsituatie van hen ongunstiger dan die van mannen (99 versus 101).

Vrouwen van 75 jaar en ouder hebben wel gemiddeld een minder gunstige positie dan mannen in die leeftijdsgroep (88 versus 91). Dat zal te maken hebben met de gemiddeld hogere leeftijd van vrouwen in die leeftijdsgroep.

Wat wel uitmaakt voor het welzijnsniveau is de samenstelling van het huishouden. Daarbij maakt het vooral verschil of men met een partner woont. Evenals andere jaren is de Leefsituatie-index voor (echt)paren, met of zonder kinderen (resp. 105 en 106), gemiddeld gunstiger dan voor alleenwonenden en volwassenen in een eenoudergezin (beide 98). Alle huishoudtypes zijn er ten opzichte van 2018 in ongeveer gelijke mate op achteruitgegaan.

Grote verschillen tussen herkomstgroepen en generaties, veelal samenhangend met opleiding

Amsterdammers met een migratieachtergrond hebben gemiddeld genomen een minder gunstige leefsituatie dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond (99 versus 106). Zoomen we in op

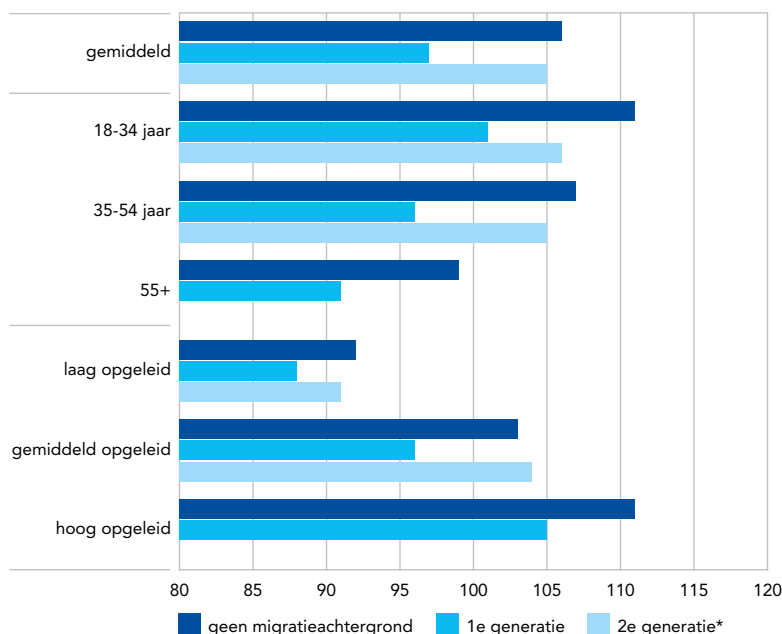
verschillende groepen Amsterdammers met een migratieachtergrond ingedeeld naar landen en werelddelen op grond van veel voorkomende migratiemotieven (zie de inleiding en hoofdstuk Bevolking en wonen voor een toelichting), dan zien we dat Amsterdammers met een Marokkaanse migratieachtergrond de minst gunstige score hebben (94), daarna diegenen met een Turkse achtergrond (96) of met een achtergrond uit Midden-Oosten of Afrika (96, zie afb. 2.6). Amsterdammers met een Europese migratieachtergrond hebben van de migranten de meest gunstige leefsituatie (gemiddeld 104) en zij met een Amerikaanse, vanuit Oceanië of Aziatische achtergrond scoren hierop lager (gemiddeld 101) maar hoger dan andere migrantengroepen. Zij met een achtergrond vanuit de vroegere Nederlandse koloniën zitten qua gemiddelde score hier weer iets onder (gemiddeld 99). Omdat we voortaan, in navolging van het NIDI en het CBS, gebruik maken van een nieuwe indeling naar herkomstgroepen (zie hoofdstuk Bevolking en wonen) kunnen we geen vergelijking over tijd maken voor alle groepen.

De gemiddeld ongunstigere leefsituatie onder migranten verschilt tussen de eerste generatie (zelf afkomstig uit buitenland) en tweede generatie migranten (in Nederland geboren). Amsterdammers met een migratieachtergrond van de eerste generatie hebben een minder gunstige leefsituatie dan zij van de tweede generatie (97 versus 105). Dergelijke verschillen zagen we ook in de vorige rapportage; de groepen zijn er in ongeveer gelijke mate op achteruitgaan in vergelijking met 2018. Dergelijke verschillen naar migratieachtergrond en generatie zullen samenhangen met de leeftijds-samenstelling en het opleidingsniveau van de groepen. Immers de tweede generatie is doorgaans jonger dan de eerste generatie en ook hoger opgeleid. Een aantal verschillen blijven echter overeind wanneer we vergelijkingen maken binnen verschillende leeftijdsgroepen tussen generaties. Zo hebben jongvolwassenen van de tweede generatie migranten een lagere score op de Leefsituatie-index dan hun leeftijdsgenoten zonder migratieachtergrond. Dat geldt ook voor de 35- tot en met 54-jarigen, hoewel het verschil daar minder groot is. Kijken we binnen opleidingsniveaus, dan valt op dat de gemiddelde score voor de tweede generatie migranten dan niet meer significant verschilt van de even hoogopgeleide Amsterdammers zonder migratieachtergrond. Wel is de leefsituatie van de eerste generatie migranten ongunstiger dan bij de andere even hoogopgeleiden.

Verschillen tussen woongebieden

De gevonden verschillen tussen groepen Amsterdammers in hun leefsituatie zien we weerspiegeld in de verschillende gebieden in de stad. Zo is de leefsituatie minder gunstig in gebieden waar veel mensen wonen die over weinig hulpbronnen beschikken en een lage sociaaleconomische status hebben.

Afb. 2.7 Leefsituatie naar leeftijd en opleidingsniveau per generatie, 2020
(in indexcijfers, 2004 = 100, afgeronde cijfers)

* De aantallen respondenten binnen de groep 2e generatie migranten zijn te klein binnen 55-plussers en binnen hoogopgeleiden om over te kunnen rapporteren.

Driedeling van stadsdelen met verkleining van verschillen

Er was altijd sprake van een duidelijke driedeling voor de stadsdelen in Amsterdam: met Centrum en Zuid als stadsdelen waar inwoners een relatief gunstige leefsituatie hebben en de stadsdelen buiten de ring, Noord, Zuidoost en Nieuw-West, met een minder gunstige leefsituatie, en de overige stadsdelen (Oost en West) op gemiddeld Amsterdams niveau. De verschillen tussen stadsdelen blijven over de jaren heen groot, maar vanaf 2014-2016 zien we meer groei naar elkaar toe, die verder doorzet. Dat komt doordat de SLI-score in bovengemiddeld scorende stadsdelen vanaf 2016 daalt, terwijl die in stadsdelen met een relatief ongunstige welzijnspositie aanvankelijk toenam (zie afb. 2.8). Mogelijk is hier sprake van een plafond-effect voor de hoogstscorende stadsdelen en hangt het samen met gunstige ontwikkelingen in stadsdelen met een minder hoog welzijnsniveau. Zo nam bijvoorbeeld het aandeel hoogopgeleiden in stadsdeel Noord (20% in 2010, 29% in 2018, +45%) sterker toe dan in Centrum (56% in 2010, 62% in 2018, +11%).

Van 2018 op 2020 zien we voor alle stadsdelen een daling in de Leefsituatie-index. In de stadsdelen West en Zuid zien we de sterkste daling in de index in het jaar 2020 (beide afgerond -4) en in de stadsdelen Noord (-1) en Zuidoost (-2) de minst sterke dalingen. Doordat de situatie in Noord in 2020 minder achteruit is gegaan dan in de overige stadsdelen, en die in West juist meer dan gemiddeld, scoren deze stadsdelen nu beide rond het gemiddelde. Ondanks de recente daling in de gemiddelde Leefsituatie-index zien we op lange termijn, ten opzichte van het indexjaar 2004, dat de stadsdelen er in de loop der jaren op vooruit zijn gegaan. Een uitzondering hierop

is stadsdeel Centrum, waar vanaf 2016 een dalende trend inzet en die nu minder gunstig scoort dan in 2004 (-4).

Wat opvalt binnen de stadsdelen is dat veel van de gebieden waar de leefsituatie relatief gunstig is nu in 2020 er meer op achteruit zijn gegaan dan de minder gunstige gebieden binnen de stadsdelen. Hierdoor zijn de verschillen tussen de gebieden binnen de stadsdelen veelal kleiner geworden. Zo zien we relatief sterke achteruitgang op de index in het gebied Westerpark in stadsdeel West, in De Aker, Sloten en Nieuw Sloten in Nieuw-West, in Oud-Zuid en in Gaasper-Driemond in Zuidoost.

Geluk, tevredenheid en vertrouwen in de toekomst

De hiervoor beschreven Leefsituatie-index beschrijft hoe het objectief gezien met mensen gaat, dit welzijnsniveau is gebaseerd op Amsterdammers hun positie op verschillende (participatie- en leef-) domei-

nen. Maar wat vinden mensen zelf van hun leefsituatie, wat is hun subjectieve oordeel daarover, en hoe hangt dat samen met de Leefsituatie-index?

Amsterdammers voelen zich iets minder vaak gelukkig, vooral laagopgeleiden

Naast de objectieve leefsituatie is in De Staat van de Stad enquête gevraagd naar een subjectieve maat van welzijn, onder andere in hoeverre men zichzelf ziet als een gelukkig mens. De mate van ervaren geluk hangt sterk samen met de leefsituatie-index want mensen die zich gelukkig voelen hebben een betere leefsituatie dan anderen. Dit varieert van een indexscore van gemiddeld 89 onder mensen die zich niet gelukkig of ongelukkig voelen, tot 109 onder hen die zich erg gelukkig voelen.

Zeven van de tien Amsterdammers (70%) vinden zichzelf een (erg) gelukkig mens. Dat is minder vaak dan in 2018 (toen 75%). Vanaf 2010 zien we, nadat vanaf 2006 tot 2010 het aandeel gelukkigen nog steeg (van 72% naar 80%), een dalende trend die recent het sterkst is (zie afb. 2.9).

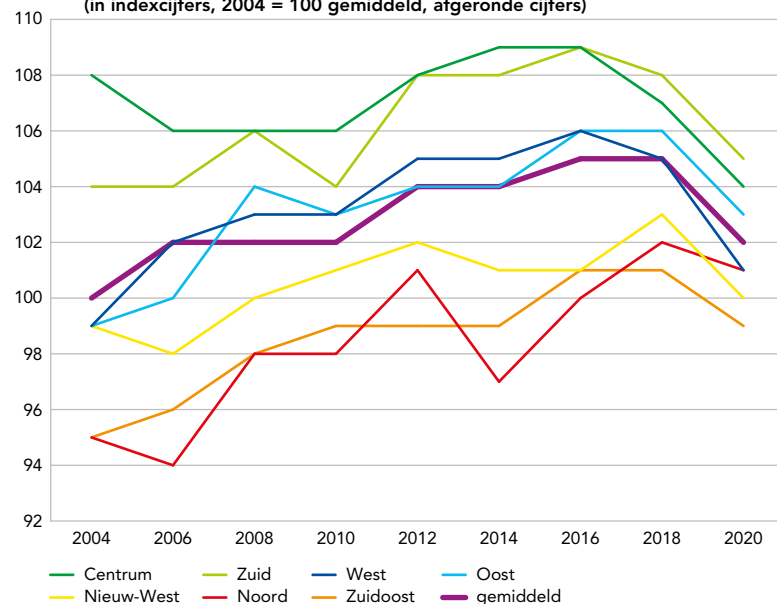
Acht procent van de Amsterdammers voelt zich niet zo gelukkig (6%) of ongelukkig (2%), dat is iets meer dan in 2018 (resp. 4% en 1%). De overige nemen een middenpositie in en voelen zich niet gelukkig, niet ongelukkig' (19%, 4% geen antwoord, 2018: 18% en 2%).

Groepen Amsterdammers verschillen in de mate waarin ze zich gelukkig voelen (zie afb. 2.10). Zo voelen jongvolwassenen van 18 tot en met 24 jaar zich minder vaak (erg) gelukkig dan 25- tot en met 34-jarigen en dit verschil is ook groter geworden ten opzichte van 2018. De leeftijdsgroepen daarboven voelen zich nog minder vaak (erg) gelukkig. Het aandeel Amsterdammers van 25 tot en met 34 jaar dat zich gelukkig voelt is van 2018 op 2020 minder sterk gedaald dan onder de overige leeftijdsgroepen het geval is. Wat opvalt is dat mannen zich beduidend minder vaak gelukkig voelen dan in 2018 (-6 procentpunten, versus -2 onder vrouwen).

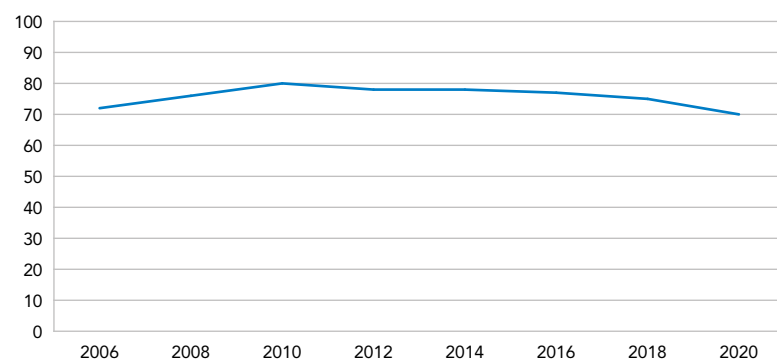
Verder voelen laaggeschoolden zich veel minder vaak (erg) gelukkig dan middelbaar- of hooggeschoolden. Bovendien is het aandeel laaggeschoolden dat zich gelukkig voelt sterk gedaald ten opzichte van 2018. "Geld maakt niet gelukkig" zegt men, maar Amsterdammers met een laag inkomen zijn veel minder vaak gelukkig dan zij met een hoger inkomen. Of men zich gezond voelt is ook een belangrijke factor: van diegenen die zich niet goed gezond voelen, voelt nog niet de helft zich gelukkig (45% versus 81% onder 'gezonde').

Kijken we naar migratieachtergrond, dan voelen Amsterdammers met een migratieachtergrond van de eerste generatie zich minder vaak gelukkig dan gemiddeld, wat samenhangt met de veelal hogere leeftijd en lagere sociaaleconomische status van deze groep. Verder voelen inwoners van stadsdeel Noord, Zuidoost en Nieuw-West zich iets minder vaak (erg) gelukkig dan inwoners van de andere stadsdelen. Het aandeel gelukkige inwoners is het sterkst gedaald van 2018 op 2020 in Nieuw-West en Noord.

Afb. 2.8 Leefsituatie naar stadsdelen, tweejaarlijkse cijfers 2004 t/m 2020 (in indexcijfers, 2004 = 100 gemiddeld, afgeronde cijfers)

Afb. 2.9 In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens? 2006-2020 (percentage (erg) gelukkig)

Tevredenheid over eigen situatie niet veranderd, wel iets tevredener over regering en zorg

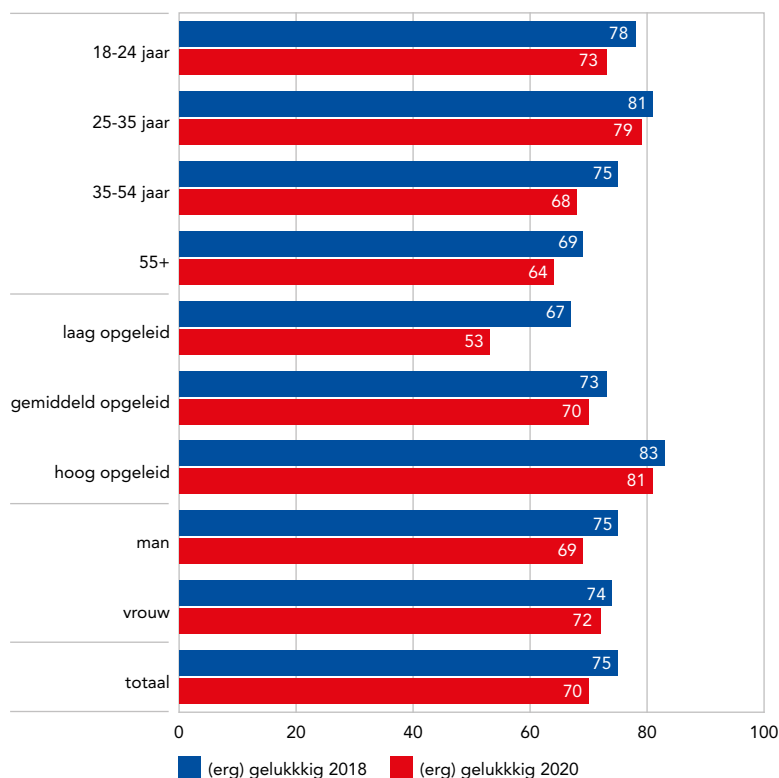
Naast de objectieve leefsituatie is een subjectieve maat van welzijn, namelijk de tevredenheid met het eigen leven en met allerlei andere sociale en maatschappelijke aspecten, ook van belang. Deze zaken hangen dan ook samen. Hoe tevredener men over het eigen leven is, des te gunstiger is de leefsituatie, variërend van gemiddeld 90 onder de mensen die ontevreden zijn tot 109 onder hen die zeer tevreden zijn. Aspecten die te maken hebben met de samenleving, het bestuur, het beleid (regeling zorg in de stad) maken de tevredenheid minder uit voor de leefsituatie.

Zeven van de tien Amsterdammers (72%) zijn (zeer) tevreden met hun eigen leven, dat wil zeggen dat zij daar een voldoende als rapportcijfer voor geven. Vijftien procent geeft het een onvoldoende, terwijl dat in 2018 11% was. Men geeft wat vaker een 6 of lager (28 versus 21% in 2018) en wat minder vaak hoge rapportcijfers als een 8 of een 9 voor het eigen leven (samen 41% versus 50%). Gemiddeld geeft men een 7,2 als rapportcijfer voor het leven dat men leidt, dat was in 2018 een 7,4, geen significant verschil (zie afb. 2.11). Men zou wellicht verwachten dat dit gemiddelde rapportcijfer sterk omlaag gaat in deze coronacrisis (de enquête vond plaats in laatste kwartaal van 2020), maar ook landelijk ziet het SCP dit niet; in juli 2020 was de tevredenheid met het leven bijna even hoog als in het jaar voor de coronacrisis, alleen was er een kleine daling in de tevredenheid te zien in mei 2020 toen de maatregelen nog strikter waren. De coronamaatregelen lopen echter nog verder door in 2021 (nadat de enquête is gehouden) en over de eventuele effecten daarvan op de levenstevredenheid en op andere tevredenheidsaspecten zijn geen gegevens beschikbaar.

Opvallend is dat ook de gemiddelde tevredenheid over de eigen financiële situatie (een 7,0) niet significant is veranderd ten opzichte van de vorige meting in 2018. Men zou ook hier wellicht verwachten dat veel mensen financieel nadeel hebben in deze coronacrisis. Gemiddeld genomen is men dus niet minder tevreden over de financiën maar de ruim een kwart Amsterdammers die in de enquête aangaven dat hun financiële situatie is verslechterd door de maatregelen in de coronacrisis (zie hoofdstuk Welvaart) geven hun financiële situatie wel een lager cijfer dan gemiddeld, namelijk een 6,2. Landelijke cijfers (januari, april-juli 2020) van het SCP laten eveneens zien dat de coronacrisis (tot dan toe) geen negatief effect heeft gehad op de gemiddelde tevredenheid met de eigen financiën. Waarschijnlijk komen de negatieve effecten van de huidige coronacrisis pas later sterker naar voren wanneer ondersteunende financiële maatregelen stoppen. Ook dan zal naar voren komen welke groepen met name geraakt zijn door de coronacrisis.

Voor de overige aspecten waarnaar gevraagd is, is het gemiddelde rapportcijfer voor de tevredenheid vaak ook niet veranderd ten opzichte van 2018. Men blijft het positiefst over de eigen vrienden- en kennissenkring en geeft die onveranderd gemiddeld

Afb. 2.10 In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens? Naar achtergrondkenmerken, 2018 en 2020 (percentage (erg) gelukkig)

Afb. 2.11 Gemiddelde rapportcijfers voor mate van tevredenheid met verschillende aspecten, 2020 (2018 tussen haakjes)

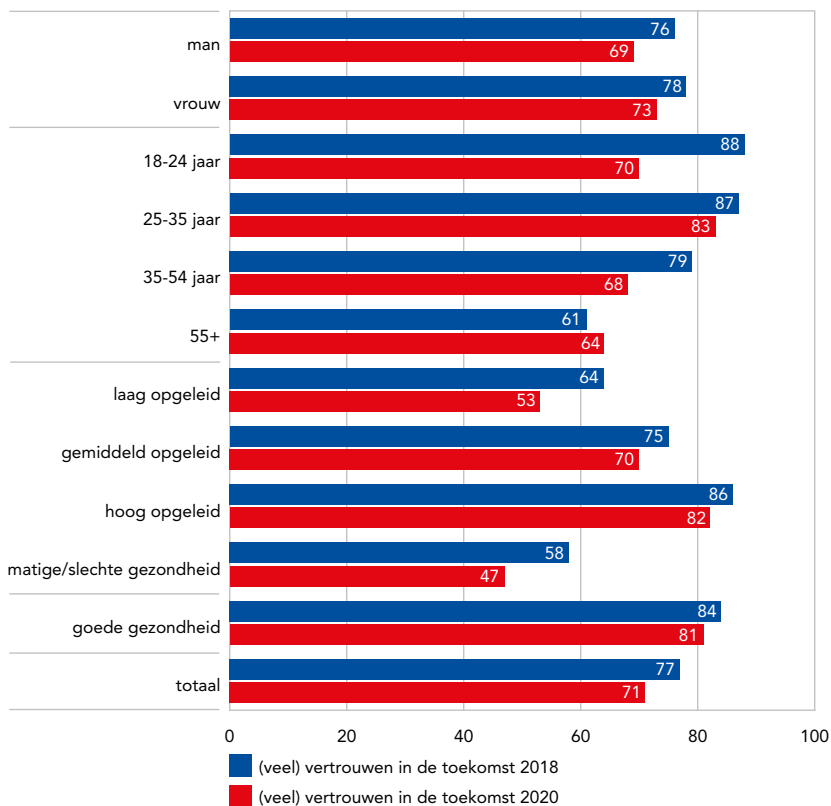
	gem. rapportcijfer
Het leven dat u op dit moment leidt	7,2 (7,4)
Uw vrienden en kennissenkring	7,8 (7,8)
De opleiding die u heeft gevolgd	7,5 (7,5)
Uw woonsituatie	7,3 (7,4)
Uw maatschappelijke positie	7,2 (7,2)
De Nederlandse samenleving	6,9 (7,0)
De Amsterdamse samenleving	6,8 (6,9)
De financiële middelen van uw huishouden	7,0 (6,9)
Hoe de zorg geregeld is in de stad	6,7 (6,3)
Het Amsterdamse bestuur	6,1 (6,2)
De regering	6,4 (5,8)

een 7,8. De tevredenheid over de regering, die in 2018 nog als laagste van de aspecten scoorde, is wat toegenomen (van een 5,8 naar een 6,4) en ligt nu iets hoger dan de tevredenheid over het Amsterdamse bestuur (een 6,1). Men geeft (in het laatste kwartaal van 2020) minder vaak een onvoldoende voor de regering dan in diezelfde periode in 2018 (26% versus 36%). Het gemiddelde rapportcijfer over hoe de zorg geregeld is in de stad is ook wat omhoog gegaan (van gemiddeld een 6,3 naar een 6,7).

Vertrouwen in de toekomst iets afgenomen, vooral onder kwetsbare groepen

Het welzijnsniveau hangt samen met het al dan niet vertrouwen hebben in de toekomst. Amsterdammers die veel vertrouwen hebben in de toekomst hebben

Afb. 2.12 In welke mate heeft u vertrouwen in de toekomst? Naar achtergrondkenmerken, 2018 en 2020 (percentage (veel) vertrouwen)

namelijk een gunstige score op de Leefsituatie-index (109) en zij die daar geen vertrouwen in hebben een ongunstige score (van 92). De verschillen hierin zijn ongeveer gelijk aan die in 2018. Zeven van de tien Amsterdammers (71%) hebben vertrouwen in de toekomst. Daarmee is dit vertrouwen iets afgenomen in vergelijking met 2018 (77%), vooral het aandeel dat veel vertrouwen in de toekomst heeft is afgenomen (van 20% naar 15%). Zestien procent heeft weinig vertrouwen in de toekomst (13% in 2018) en 5% geen (6% in 2018). Het vertrouwen in de toekomst nam eveneens tussen 2008 en 2012 af, vermoedelijk ook als gevolg van een crisis, maar was daarna tot aan 2018 stabiel.

Ouderen hebben in het algemeen minder vaak vertrouwen in de toekomst dan jongeren (zie afb. 2.12). Vooral vanaf 65 jaar heeft men minder vaak vertrouwen hierin. Opvallend is dat jongvolwassenen,

van 18 tot en met 24 jaar, minder positief over de toekomst zijn dan 25- tot en met 34-jarigen (resp. 70% versus 83% heeft (veel) vertrouwen daarin) en hun vertrouwen ook sterk is afgenomen.

Het hebben van vertrouwen in de toekomst hangt ook sterk samen met de ervaren gezondheid: slechts de helft van de mensen die een matige of slechte gezondheid ervaren, hebben (veel) vertrouwen in de toekomst dan anderen (47% versus 81%). Mensen met een matige of slechtere gezondheid zijn ook minder optimistisch over de toekomst dan in 2018. Amsterdammers die arbeidsongeschikt/langdurig ziek zijn of werkloos zijn hebben maar weinig vertrouwen in de toekomst, slecht vier op de tien.

Iemands sociaaleconomische status maakt eveneens verschil. Zo heeft net de helft van de laagopgeleiden (53%) (veel) vertrouwen in de toekomst, terwijl dat onder hoogopgeleiden voor acht van de tien geldt (82%). Twee keer zoveel laagopgeleiden hebben weinig of geen vertrouwen in de toekomst dan hoogopgeleiden (29% versus 15%). Opvallend is dat het vertrouwen onder laagopgeleiden sterk is gedaald (van 64% in 2018 naar 53% in 2020), terwijl de daling onder hoogopgeleiden veel minder sterk is (van 88% naar 82%). Dergelijke verschillen zijn er ook ten aanzien van de inkomensgroepen. Daarnaast zijn Amsterdammers wiens financiële positie is verslechterd door de maatregelen tijdens de coronacrisis (27% geeft dat aan, zie hoofdstuk Inkomen) minder positief over de toekomst dan gemiddeld (65% vertrouwen, 27% weinig of geen vertrouwen).

Bewoners van de stadsdelen Noord en Nieuw-West hebben iets minder vertrouwen in de toekomst dan gemiddeld (resp. 66% en 65% en beide 25% geen of weinig vertrouwen) en bewoners van stadsdeel Centrum juist meer (83%, 15% weinig of geen vertrouwen).

Het hebben van vertrouwen in de toekomst hangt samen met de tevredenheid met het eigen leven; zo geven mensen die weinig of geen vertrouwen hebben in de toekomst hun eigen leven gemiddeld een zesje, terwijl zij die veel vertrouwen hebben in de toekomst hun leven een ruime acht geven. Ook hangt het op dezelfde wijze samen met de tevredenheid over andere aspecten van het eigen leven en de maatschappij.

Noten

- 1 Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). *De sociale staat van Nederland 2015*. Den Haag, december 2015.
Een overzicht van de ontwikkeling van de SCP Leefsituatie-index sinds 1974 staat in: Boelhouwer, J., *Wellbeing in the Netherlands. The SCP life situation index since 1974*. Den Haag, 2010.
- 2 Zie: SCP. *De Sociale Staat van Nederland 2020*. Den Haag, 2020.
- 3 Zie: Hoofdstuk 12 *Kwaliteit van leven: leefsituatie en geluk*. In: SCP. *De sociale staat van*

Nederland 2017. Den Haag, 2018.

- 4 Sociaal isolement is het ontbreken van ondersteunende relaties in het persoonlijke leven. Het gaat dan om persoonlijke relaties met familie, vrienden en bekenden waar mensen in geval van nood op terug kunnen vallen. De Sociale-Isolatie-Index is een maat die beschrijft hoe sociaal geïsoleerd iemand zich voelt. Met behulp van zes stellingen als 'Ik maak deel uit van een groep vrienden', 'Mijn sociale contacten zijn oppervlakkig' en 'Ik voel

me van andere mensen geïsoleerd' wordt een score bepaald die aangeeft of iemand sterk sociaal geïsoleerd is (score tussen 6 en 13 op de index), gemiddeld geïsoleerd (score 14-17) of niet-geïsoleerd (maximale score 18).

- 5 Bron: SCP. *Kwaliteit van leven: leefsituatie en geluk*. In: *De sociale staat van Nederland 2018*. Den Haag, september 2018.
- 6 Bron: SCP. *De sociale staat van Nederland 2020*. Den Haag, 2020.

3

Welzijn in breder perspectief; brede welvaart, de donut- economie en het Stadsportret

In het vorige hoofdstuk stond het welzijn van de inwoners van Amsterdam centraal. In dit hoofdstuk bekijken we welzijn in een breder perspectief: Hoe staat de stad ervoor wanneer we niet alleen kijken naar het hier en nu, maar ook rekening houden met de wereld om ons heen en de toekomst? De indicatoren van de brede welvaart, ontwikkeld door het CBS, en het Stadsportret vanuit de donuteconomie geven hier zicht op.

Auteurs: Mersiha Tepic & Jorren Bosga

Kernpunten

- Het beeld van de brede welvaart 'hier en nu' in Amsterdam is wisselend; een goede positie op materiele welvaart en gezondheid maar ongunstiger op de gebieden welzijn, wonen en veiligheid dan landelijk.
- De brede welvaart 'later' dimensie kan verbeteren door meer natuurlijk kapitaal te verbeteren, bijvoorbeeld middels meer particuliere zonne-energieproductie.
- De donuteconomie benadrukt de planetaire grenzen als ecologische duurzaamheidsgrenzen en het sociaal fundament (Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals)) als de ondergrenzen voor sociaal welbevinden.
- Met het vier lenzen perspectief van de donuteconomie in het Stadsportret bekijken we het ecologisch plafond en het sociale fundament in Amsterdam op lokale en mondiale schaal:
- Lokaal-sociaal: betaalbare huisvesting en veiligheid zijn aandachtspunten voor verbetering in Amsterdam
- Lokaal-ecologisch: verbetering zichtbaar door vermindering in CO₂-uitstoot en een groter aandeel hernieuwbare energie.
- Mondiaal-ecologisch: alle planetaire grenzen worden nog steeds overschreden, er is wel verbetering ten aanzien van excessief kunstmestgebruik.
- Mondiaal-sociaal: consumptie van specifieke goederen en grondstoffen kan positieve (zoals extra banen) maar ook negatieve (zoals kinderarbeid of uitbuiting) gevolgen elders hebben.
- De impact die we als stad elders ter wereld hebben, bevindt zich nog niet binnen de gewenste planetaire grenzen en het sociale fundament.

Het streven naar een stad die in balans is met de wereld om haar heen vraagt om een perspectief dat oog heeft voor de complexiteit en de onderlinge verbondenheid van de uitdagingen, waarbij sociale en ecologische belangen centraal worden gesteld. Daarom kijken we in dit hoofdstuk ook naar de stad vanuit de principes van brede welvaart en de donuteconomie. Deze principes nemen de kwaliteit van leven in het hier en nu mee, maar ook de mate waarin deze ten koste gaat van die van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld. Brede welvaart neemt een breed palet aan dimensies in beschouwing. Naast de materiële welvaart (bbp) wordt er ook gekeken naar onderwijs, gezondheid, milieu, de balans tussen werk en privé, subjectief welzijn, fysieke leefomgeving, etc. Vanuit de donuteconomie wordt er ook integraal naar welvaart en welzijn voor iedereen gekeken waarbij tegelijkertijd wordt benadrukt dat dit plaats moet vinden binnen de planetaire grenzen van de aarde. In dit hoofdstuk wordt verder voortgeborduurd op het integrale beeld over de stad. Terwijl de Leefsituatie-index (SLI) een samenvattend zicht geeft op de welvaart en het welzijn, ofwel kwaliteit van leven, van de Amsterdamse bevolking in het hier en nu, wordt in dit hoofdstuk nog breder gekeken en worden ook de effecten van onze staat van de stad elders en later belicht. In dit hoofdstuk worden de twee perspectieven brede welvaart en de donuteconomie toegelicht. Aan de hand van het Stadsportret, dat gebaseerd is op de donuteconomie, wordt een integraal beeld gegeven van de Amsterdamse sociaaleconomische en ecologische situatie op lokale en mondiale schaal.

Brede welvaart

Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het hier en nu en de mate waarin deze al dan niet ten koste gaat van die van latere generaties en/of van die van mensen elders in de wereld. De brede welvaart zoals ontwikkeld door het CBS kijkt naar de ontwikkeling van welvaart in de brede zin van het woord – economisch, ecologisch en sociaal-maatschappelijk – in Nederland en naar de voortgang met betrekking tot de 17 SDG's (Sustainable Development Goals) van de Verenigde Naties. De manier van het meten van brede welvaart is ontwikkeld conform de Conference of European Statisticians (CES) Recommendations on Measuring Sustainable Development (UNECE, 2014). Het CES-meetsysteem is een internationale richtlijn voor het meten van brede welvaart en duurzaamheid gebaseerd op het rapport van Stiglitz, Sen en Fitoussi (2009).¹

De thema's die bij 'hier en nu' worden gemeten zijn bepaald op basis van nationale en internationale literatuur en enquêtes waarin burgers is gevraagd welke onderwerpen zij voor hun kwaliteit van leven belangrijk vinden. Daarbij is het tevens de vraag in hoeverre het welvaartstreven in Nederland op dit moment een weerslag heeft op de brede welvaart van toekomstige generaties ('later') en van mensen elders in de wereld ('elders'). De Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties zijn geïntegreerd in het CES-meetsysteem. De onderliggende principes van de SDG-agenda zoals 'leave no one behind', onze voetafdruk en de vijf P's (people, planet, peace, prosperity & partnership) zijn nauw verwant met kwaliteit van leven en de toekomstbestendigheid van die levenskwaliteit.

De thema's die bij 'hier en nu' worden gemeten zijn bepaald op basis van nationale en internationale literatuur en enquêtes waarin burgers is gevraagd welke onderwerpen zij voor hun kwaliteit van leven belangrijk vinden. Daarbij is het tevens de vraag in hoeverre het welvaartstreven in Nederland op dit moment een weerslag heeft op de brede welvaart van toekomstige generaties ('later') en van mensen elders in de wereld ('elders'). De Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties zijn geïntegreerd in het CES-meetsysteem. De onderliggende principes van de SDG-agenda zoals 'leave no one behind', onze voetafdruk en de vijf P's (people, planet, peace, prosperity & partnership) zijn nauw verwant met kwaliteit van leven en de toekomstbestendigheid van die levenskwaliteit.

Materiële welvaart relatief hoog in Amsterdam

Ook voor Amsterdam zijn gegevens beschikbaar over hoe de positie is op de brede welvaart en zo is ook de positie van Amsterdam ten opzichte van heel Nederland te zien. Onder materiële welvaart is te zien dat het bruto binnenlands product (bbp, per capita) van Amsterdam relatief hoog is vergeleken met Nederland. Het *mediaan* gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van Amsterdamse huishoudens is lager dan gemiddeld in Nederland (het *gemiddeld* gestandaardiseerd besteedbaar inkomen is iets hoger dan gemiddeld in Nederland, zie hoofdstuk Inkomen in deze rapportage).² Dat geeft weer dat bedrijvigheid in Amsterdam niet per se weerklinkt in welvaart van de Amsterdammers zelf (zie afb 3.1).

Afb. 3.1 Brede welvaart in Amsterdam en Nederland, hier en nu, 2019 (tenzij anders aangegeven)

hier en nu		Amsterdam	Nederland
welzijn	tevredenheid met het leven (%)	83	87
	tevredenheid met vrije tijd (%)	69	74
materiële welvaart	mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen (euro, per huishouden)	30.100	36.500
	bruto binnenlands product (per capita)	87.400†	43.600
gezondheid	overgewicht (%)**	39†	49
	ervaren gezondheid (goed/zeer goed %)†	79	79
	personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen (%)**	31	34
	levensverwachting mannen (jaar)**	78,5	79,8
arbeid en vrije tijd	levensverwachting vrouwen (jaar)**	82,3	83,2
	netto arbeidsparticipatie	69	68,8
	bruto arbeidsparticipatie	72	71,2
	hoogopgeleide bevolking	50,3	32,5
	werkloosheid	4,2	3,4
wonen	tevredenheid met reistijd van en naar het werk (%)	84	83
	tevredenheid met woonomgeving (%)*	80	83
	tevredenheid met woning (%)*	76	85
	afstand tot sportterrein (km)***	1,2	1
	afstand tot basisschool (km)	0,5	0,7
samenleving	afstand tot café (km)	0,6	1,2
	contact met familie, vrienden of burens (%)	69	72
	vertrouwen in instituties (%)	65	63
	vertrouwen in anderen (%)	68	62
veiligheid	vrijwilligerswerk (%)	40	47
	vaak onveilig voelen in de buurt (% van de bevolking van 15 jaar en ouder)	3	1
	aantal ondervonden delicten (voor personen van 15 jaar en ouder)	46	24
milieu	geregistreerde misdrijven (# per 1.000 inwoners)	95	47
	natuurgebied per inwoner (bos en open natuurlijk terrein in hectare per 1000 inwoners)***	1	30
	emissies van fijnstof naar lucht (jaarlijks gemiddelde PM2,5)*	420.100	–
	afstand tot openbaar groen (km)***	0,4	0,5
	natuur en bosgebieden (% totale oppervlakte land)***	3,1	14,8
	broeikasgasemissies per inwoner (CO ₂ -equivalenten kiloton)*	9,4	15,8
	kwaliteit van zwemwater binnenwateren (4=uitstekend 1=slecht)	3	–

†2020, *2018, **2016, ***2015, ‡COROP-regio Groot-Amsterdam

bron: CBS brede welvaart, bewerking OIS

Amsterdammers scoren lager op welzijn, wonen en veiligheid dan landelijk

Tevredenheid met het leven onder Amsterdammers (83%) is in 2018 hoog, maar minder hoog dan het Nederlands gemiddelde (87%). Op het vlak van gezondheid gaat het redelijk goed met de Amsterdammers. Evenals landelijk ervaren acht van de tien volwassenen zijn/haar gezondheid als goed of zeer goed. Het percentage met overgewicht en langdurige ziekten ligt in Amsterdam lager dan gemiddeld in Nederland. Op het gebied van arbeid en vrije tijd valt op dat het aandeel hoogopgeleiden in Amsterdam een stuk hoger ligt dan gemiddeld in Nederland. Werkloosheid ligt in Amsterdam hoger dan in Nederland. Op het domein van wonen scoort Amsterdam iets lager op tevredenheid met de eigen woonomgeving. Tegelijkertijd scoort Amsterdam relatief negatief op het vlak van veiligheid: het aantal geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners en het aantal ondervonden delicten is hoger in Amsterdam dan gemiddeld in Nederland. Op het milieuvlak scoort Amsterdam negatief met betrekking tot de hoeveelheid natuurgebied per inwoner vergeleken met Nederland, maar positief als het gaat om broeikasgasemissies per inwoner.

Brede welvaart 'later' kan vooral verbeteren op natuurlijk kapitaal

Het 'later' van de brede welvaart betreft de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om eenzelfde niveau van welvaart te kunnen bereiken als de huidige generatie. De hoeveelheid hulpbronnen/kapitaal per inwoner moet op zijn minst gelijk blijven, willen volgende generaties eenzelfde niveau van welvaart kunnen bereiken. Natuurlijk kapitaal kan in Amsterdam verbeteren door te streven naar meer particuliere zonne-energieproductie: in Amsterdam ligt dit een stuk lager dan gemiddeld in Nederland (60W gemiddeld per woning tegenover 120W). Op het gebied van sociaal kapitaal kan Amsterdam ook verbeteren, sociale cohesie ligt in Amsterdam (5,7) lager dan gemiddeld in Nederland (6,3). Wat betreft economisch kapitaal scoort Amsterdam beter op het gebied van schulden per huishouden, maar lager op het gebied van vermogen per huishouden vergeleken met Nederland. Wat betreft menselijk kapitaal scoort Amsterdam hoger op het gebied van arbeidsduur per week en het aandeel hoogopgeleiden maar de levensverwachting ligt lager in Amsterdam, voor zowel mannen als vrouwen (zie afb. 3.2).

Afb. 3.2 Brede welvaart in Amsterdam en Nederland, later, 2018 (tenzij anders aangegeven)

hier en nu		Amsterdam	Nederland
economisch kapitaal	gemiddelde schuld per huishouden (euro)	92.500	109.200
	mediaan vermogen van huishoudens (euro)	7.900	38.400
natuurlijk kapitaal	particuliere zonne-energie (watt, gemiddeld per woning)	60	290
	natuur en bosgebieden (%)***	3,1	14,8
	bebouwd terrein (%)***	48,5	10,7
	emissies van fijnstof naar lucht (jaarlijks gemiddelde PM2,5)	420.100	–
menselijk kapitaal	arbeidsduur per week	28,7‡	27,5
	hoogopgeleide bevolking (%)*	50,3	32,5
	levensverwachting mannen (jaar)**	78,5	79,8
	levensverwachting vrouwen (jaar)**	82,3	83,2
	ervaren gezondheid (goed/zeer goed %)**	76	76
sociaal kapitaal	sociale cohesie (score van 0 (laagst)-10 (hoogst))*	5,7	6,3*

*2019, **2016, ***2015, ‡COROP-regio Groot-Amsterdam

bron: CBS brede welvaart, bewerking OIS

Het 'elders' van de brede welvaart beschrijft de manier waarop we onze huidige brede welvaart opbouwen en welke effecten dat heeft op de rest van de wereld. Door het CBS worden daarom stromen van inkomens en hulpbronnen tussen Nederland en het buitenland in kaart gebracht. Er worden bijvoorbeeld internationale ontwikkelingshulp, invoer van goederen vanuit verschillende werelddelen en specifiek de minst ontwikkelde landen (LDC's) en overdrachten in kaart gebracht. Op het vlak van milieu en grondstoffen wordt er gekeken naar invoer van fossiel, metaal, mineralen, biomassa en de broeikasgasvoetafdruk. Deze zaken zijn (nog) niet in kaart gebracht voor de regio en zijn dan ook niet opgenomen in afbeeldingen 3.1 en 3.2.

Donuteconomie

Naast de brede welvaart is er internationaal meer aandacht voor een alternatieve kijk op welvaart en welzijn, bijvoorbeeld vanuit het concept van donuteconomie van Kate Raworth. Dit gedachtegoed beschrijft een samenleving met welvaart en welzijn voor iedereen en tegelijkertijd oog voor planetaire grenzen ofwel de grenzen aan uitputting van de aarde door continue groei.³ Het verbeteren van welzijn van de mens moet wel plaatsvinden door middel van duurzame ontwikkeling van ecosystemen en

samenlevingen. De donuteconomie kent het sociale fundament en de planetaire grenzen.⁴

Planetaire grenzen als ecologische duurzaamheids-grens

Het begrip 'planetaire grenzen' werd in 2009 geïntroduceerd in het wetenschappelijk tijdschrift *Nature* door een grote groep wetenschappers.⁵ Daarin werden negen planetaire grenzen voorgesteld waarbinnen de mensheid moet navigeren om duurzaam gebruik te kunnen blijven maken van de hulpbronnen van de aarde (zie afb. 3.3). Het concept is gebaseerd op wetenschappelijk bewijs dat menselijke acties in belangrijke mate bijdragen aan de wereldwijde milieubeschadiging, sinds de industriële revolutie. Het overschrijden van een of meer planetaire grenzen kan schadelijk of zelfs catastrofaal zijn omdat dit ingrijpende of onomkeerbare verslechtering van onze leefomgeving op continentale of planetaire schaal teweegbrengt.⁶ In het model van de donuteconomie worden deze grenzen aangehouden als harde limieten, of een plafond, waarbinnen we moeten blijven om de wereld leefbaar te houden.

Uitbreiding van het concept van planetaire grenzen met het sociaal fundament

Kate Raworth stelde in 2017 voor om het concept van planetaire grenzen uit te breiden met een sociaal fundament, met de Duurzame Ontwikkelingsdoelen

Afb. 3.3 Planetaire grenzen

planetaire grens	omschrijving
opwarming van de aarde	CO ₂ in de atmosfeer (delen per miljoen op volume)
verlies biodiversiteit	aantal soorten dat uitsterft per miljoen jaar
stikstofkringloop	hoeveelheid N2 per jaar die door de mens uit de atmosfeer wordt gehaald (miljoenen tonnen per jaar)
fosforkringloop	de hoeveelheid P (fosfaat) per jaar die in de oceanen terechtkomt
gat in de ozonlaag	concentratie ozon (Dobson eenheid)
oceaanverzuring	gemiddelde verzadigingsgraad van aragoniet in zeewater
waterschaarste	consumptie van zoetwater per persoon
landgebruik	percentage land in gebruik door landbouw
chemische verontreiniging	concentratie toxische stoffen, plastics, endocrine disruptors, zware metalen, radioactief afval in het milieu
aerosolen in de atmosfeer	concentratie deeltjes (fijnstof) in atmosfeer

bron: Rockström J., et al., "A safe operating space for humanity," *Nature* 461, 472–475(2009)

(Sustainable Development Goals) van de Verenigde Naties als basis. Deze zijn in 2015 door de Verenigde Naties vastgesteld als de nieuwe mondiale duurzame ontwikkelingsagenda voor 2030. De 17 SDG's met 169 onderliggende mogelijke uitwerkingen ervan worden gezien als de wereldwijde doelstellingen voor duurzame ontwikkeling. Raworth stelde voor dat sociale grenzen, met betrekking tot banen, onderwijs, voedsel, toegang tot water, gezondheidsvoorzieningen en energie een plaats moesten krijgen in het raamwerk van planetaire grenzen. Tussen het sociale fundament en het ecologisch plafond (bovenkant van de planetaire grenzen) bevindt zich de ruimte waarin we met behulp van wat de aarde ons biedt, kunnen voorzien in de behoeften van alle mensen. Het doel van de samenleving zou moeten zijn om in de (basis) behoeften of welzijn van de mens te voorzien zonder de planetaire grenzen te overschrijden.

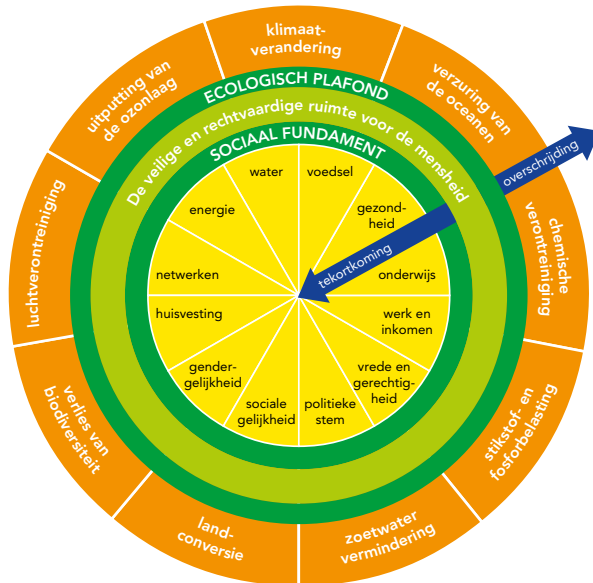
Het op SDG's gebaseerde sociale fundament beschrijft dus de minimale levensstandaard waar elk mens recht op heeft, variërend van voedsel en water tot seksuele gelijkheid en politieke inspraak. Het ecologisch plafond van de donut bestaat uit negen planetaire grenzen die de kritieke levens ondersteunende systemen van de aarde weergeven en de maximale druk die deze kunnen verdragen. Deze systemen zijn een stabiel klimaat, vruchtbare grond, gezonde oceanen, een beschermende ozonlaag, voldoende zoetwater en een rijke biodiversiteit. Tussen het sociale fundament en het ecologisch plafond bevindt zich een ecologisch veilige en sociaal rechtvaardige ruimte. Zolang we binnen deze ruimte blijven, is het mogelijk om met behulp van de bronnen van de aarde te voorzien in de behoeften van alle mensen. Voor Amsterdam is er een op de donuteconomie gebaseerd Stadsportret ontwikkeld. Deze wordt in de volgende paragraaf besproken.

Stadsportret en het vier lenzen perspectief

De grote uitdaging voor onze samenleving is om vanaf beide kanten 'in de donut' terecht te komen door zowel een sociaal fundament te bieden als binnen de planetaire grenzen te blijven. Om dit op wereldschaal te bereiken moet er op veel verschillende niveaus actie worden ondernomen, dus ook op stedelijk niveau. In het vertalen van deze twee grenzen naar lokaal niveau begint de tegenstelling tussen *hier* en *elders* mee te spelen; de sociale en ecologische grenzen zijn niet alleen van toepassing op wat er binnen Amsterdam gebeurt, maar ook op de effecten die we elders teweegbrengen. Dat levert vier 'lenzen' op door welke we naar de stad kunnen kijken: lokaal-sociaal, lokaal-ecologisch, mondiaal-ecologisch, en mondiaal-sociaal. Inzicht in de prestatie van Amsterdam binnen elk van deze lenzen is essentieel voor een integraal beeld van de staat van de stad. Afbeelding 3.5 toont de vier centrale vragen die gesteld worden binnen de lenzen van het Stadsportret.

Deze manier van kijken is nieuw. Daarom is het totaalbeeld nog incompleet en missen er met name gegevens over onze mondiale impact. Daarnaast is dit integrale perspectief zo alomvattend dat het lastig

Afb. 3.4 Donuteconomie model ⁷

bron: Raworth (2019)

Afb. 3.5 Het vierlenzenperspectief van het Stadsportret

	sociaal	ecologisch
lokaal	Wat betekent het voor de inwoners van Amsterdam om tot bloei te komen?	Wat betekent het voor Amsterdam om te floreren binnen zijn natuurlijke leefomgeving?
mondiaal	Wat betekent het voor Amsterdam om het welzijn van mensen wereldwijd te respecteren?	Wat betekent het voor Amsterdam om de gezondheid van de gehele planeet te respecteren?

bron: Donut Economics Action Lab (DEAL)

is om voor elke lens volledig te zijn. In de afzonderlijke hoofdstukken van deze publicatie worden de thema's uit de Stadsportret-lenzen uitvoeriger behandeld. Het Stadsportret geeft een benadering van het totaalbeeld van de staat van de stad. Het dient vooral het bewustzijn te cultiveren dat Amsterdam meer is dan wat er binnen de stadsgrenzen gebeurt, en dat wij nauw verweven zijn met de menselijke en natuurlijke wereld om ons heen. De eerste versie van dit Stadsportret is voor de stad ontwikkeld door Kate Raworth's Doughnut Economics Action Lab (DEAL) in 20208 en wij presenteren hier een overzicht met geactualiseerde cijfers waar mogelijk.

Lokaal-sociaal: betaalbare huisvesting en veiligheid aandachtspunten voor verbetering

Op het lokaal-sociale vlak zijn de verschillende onderwerpen die we bij de Sustainable Development Goals tegenkomen geschaard onder vier terreinen waarop het sociale fundament of sociaal welbevinden van de Amsterdammers berust. Op het terrein *gezondheid* wordt het beschikken over voldoende voedsel, water, gezondheidszorg en huisvesting uitgelicht. Op het

Afb. 3.6 Lens 1: lokaal-sociaal⁹ Amsterdam, geactualiseerd in juni 2021

lokaal-sociaal	vorige versie	update	trend
Gezond - met goede voeding, schoon water, gezondheid, en degelijke huisvesting			
Percentage inwoners met overgewicht	40%	39%	'16-'20
Percentage inwoners met een gemiddeld tot hoog risico op depressie of angststoornissen	49%	54%	'16-'20
Aantal huiszoekenden online ingeschreven voor sociale huur	60.000	55.000	'18-'19
Aantal toegekende sociale huurinschrijvingen	7.200	7.500	'18-'19
Kwaliteit van het leidingwater	boven norm	boven norm	'17-'20
Aantal huishoudens dat gebruik maakt van de Voedselbank	1.200	1.977	'18-'20
Verbonden - via het Internet, mobiliteit, gemeenschapsgevoel, en toegang tot cultuur			
Percentage Nederlandse huishoudens met toegang tot Internet	98%	96%	'17-'20
Percentage Amsterdammers van 19 jaar of ouder dat ernstige eenzaamheid ervaart	13%	15%	'16-'20
Percentage inwoners dat zich verbonden voelt met de stad	81%	80%	'17-'19
Gemiddeld cijfer dat Amsterdammers aan hun buurt geven, hoogst (Zuid)	8,1	8,1	'17-'19
Gemiddeld cijfer dat Amsterdammers aan hun buurt geven, laagst (Nieuw-West)	6,8	6,7	'17-'19
Gemiddeld aantal dagelijkse verplaatsingen per fiets	665.000	604.000	'16-'19
Gemiddeld OV-cijfer voor bus, tram, en metro (uit 10)	7,7	7,9	'18-'19
De beschikbaarheid van culturele programma's	Kunstenplan voor kinderen uit huishoudens met lage inkomens	–	'17-'20
Handelingsvaardig - met goed onderwijs, degelijk werk, genoeg inkomen, en toegang tot betaalbare energie			
Bedrijfsvriendelijkheid van de stad volgens lokale ondernemers (uit 10)	6,75	6,09	'17-'19
Percentage bijstandsgerechtigde huishoudens	18%	17%	'16-'18
Aantal openstaande vacatures voor docent in het basis- en middelbaar onderwijs in Amsterdam	175	–	'19-'20
Aantal geplande gasvrije wijken	28	–	'15-'16
Percentage woningvoorraad aardgasvrij	–	24%	'17-'20
Zelfstandig - met politieke stem, sociale rechtvaardigheid, gelijkheid in diversiteit (inclusief gender- en rassengelijkheid), en vrede en gerechtigheid			
Percentage Amsterdammers dat slachtoffer werd van een misdrijf	25%	25%	'17-'19
Meldingen huiselijk geweld	11.190	11.865	'19-'20
Percentage inwoners in lage inkomens-wijken met het gevoel geen controle te hebben over hun eigen leven	16%	–	'16-'17
Opkomst voor gemeenteraadsverkiezingen	52%	–	'18-'19
Opkomst voor Tweede Kamerverkiezingen	79%	76%	'17-'21
Aandeel inwoners dat racisme ervaart	15%	13%	'17-'20
Percentage van discriminatie op basis van etniciteit of huidskleur	39%	44%	'17-'20
Percentage discriminatie op basis van nationaliteit	29%	34%	'17-'20

bron: Donut Economics Action Lab (DEAL), bewerking OIS

vlak van *handelingsvaardigheid* wordt het beschikken over scholing, energie, inkomen en werk uitgelicht. Bij *verbonden* wordt mobiel zijn, deel uitmaken van de gemeenschap en de cultuur en toegang tot de digitale wereld benadrukt. Op het terrein van *zelfstandigheid* worden politieke en sociale rechten, en leven in een samenleving waarin vrede en gerechtigheid en gelijkheid in verscheidenheid als belangrijke onderdelen uitgelicht.

In afbeelding 3.6 zijn de verschillende indicatoren van het stadsportret van data voorzien. De eerste versie van het Stadsportret¹¹ rapporteerde over de op dat moment meest recent beschikbare gegevens. De update van de gegevens is op dezelfde manier gedaan, namelijk door op dit moment het meest recente en beschikbaar gegevens te noemen. Dat betekent dat zowel bij de vorige versie als bij de huidige van het Stadsportret de jaren waarover gerapporteerd wordt verschillen per indicator.

De update van gegevens op het vlak van *gezondheid* laat zien dat er in de periode 2019-2020 niet heel veel veranderd is ten opzichte van 2016-2018.

Er zijn iets minder sociale huur huiszoekenden, maar het aantal toewijzingen van sociale huurwoningen is nog lang niet in lijn met het aantal dat een sociale huurwoning zoekt. Dus op het vlak van betaalbare huisvesting zit er nog ontwikkelwerk voor Amsterdam. Het aantal huishoudens dat gebruik maakt van De Voedselbank is nagenoeg onveranderd. Op het thema *verbonden* zijn er geen grote veranderingen waarneembaar. Amsterdammers scoren over het algemeen goed op dit vlak. Zelfs het stadsdeel dat in Amsterdam het laagste cijfer voor de buurt krijgt van haar bewoners (Nieuw-West) heeft nog steeds een ruime voldoende. Op het domein *handelingsvaardig* is te zien dat bedrijfsvriendelijkheid van de stad volgens lokale ondernemers iets omlaag gaat, maar aan de andere kant is het positief dat het percentage bijstandsgerechtigde huishoudens iets daalt. Op het domein van *zelfstandig* zien we dat discriminatie toeneemt, veiligheid niet echt verbeterd en opkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen iets daalt. Er zijn nog verschillende vlakken waar Amsterdam op kan verbeteren, maar samenvattend kan er geconcludeerd worden dat op de gebieden gezond, verbonden

Afb. 3.7 Lens 2: lokaal-ecologisch

lokaal-ecologisch	vorige versie	update	trend
Water watervoorziening: Aandeel hernieuwbare bronnen in watervoorziening	12%	–	'15-
Water koolstofopslag: Nederlandse vermindering van CO ₂ uitstoot ten opzichte van 1990	15%	24,5%	'18-'20
Land erosiebescherming: Jaarlijks aangevulde hoeveelheid zand (percentage van wat nodig is om de zeespiegelstijging bij te houden)	60%	–	'09-
Land ondersteuning biodiversiteit: Aantal groene daken	>200	>539	'18-'20
Land energie opwekking: Aandeel hernieuwbare energie in Nederland	7%	9%	'18-'19
Lucht luchtkwaliteit regeling: Aantal vroegtijdige sterfgevallen door luchtverontreiniging	12000	11910	'15-'18
Lucht temperatuur regeling: Maximaal aantal graden warmer in Amsterdam door het stedelijk hitte-eilandeffect	5	–	'18-
Lucht temperatuur regeling: Gemiddeld aantal graden warmer in Amsterdam door het stedelijk hitte-eilandeffect	–	3,4	-'19

bron: Donut Economics Action Lab (DEAL), bewerking OIS

den en handelingsvaardig Amsterdam het redelijk doet. Op het vlak van betaalbare huisvesting en veiligheid is er vooral nog verbetering mogelijk. De lokaal sociale lens belicht een selectie van indicatoren die relevant zijn voor het sociale domein, maar er zijn nog tal van andere aspecten die in de andere hoofdstukken van deze Staat van de Stad uitvoerig worden besproken. De afzonderlijke hoofdstukken in deze publicatie bieden een uitvoeriger beeld per thema zoals arbeid of gezondheid.

Lokaal-ecologisch: verbetering door vermindering in CO₂-uitstoot en groter aandeel hernieuwbare energie

Voor de lokaal ecologische lens zijn de lokale ecosystemen als inspiratiebron gebruikt om te leren welke maatregelen genomen kunnen worden om de leefbaarheid en duurzaamheid in de stad te ondersteunen. De werking van de natuur wordt al langer als inspiratiebron gebruikt om energie-efficiency te bereiken bij bijvoorbeeld auto's, ventilatoren of windturbines. Ecosystemen kunnen ook als inspiratie dienen om te leren hoe gesloten systemen van recycling opgezet kunnen worden. Lokale ecosystemen die in het geval van Amsterdam inspirerend kunnen werken, zijn groene infrastructuur op land om hitte-eilanden te voorkomen en luchtkwaliteit te bevorderen, waterplanten en weekdieren die (kust)erosie kunnen beschermen of (gefilterd) regenwater als duurzame waterbron. Deze ecosysteemdiensten zijn verwerkt in indicatoren van de lokaal ecologische lens (zie afb. 3.7). De update van de lokaal ecologische lens indicatoren

laat zien dat er kleine verbeteringen gemaakt worden op het vlak van het aandeel dat hernieuwbare energiebronnen hebben in het totale energieverbruik van Nederland. In 1 jaar is het aandeel van 7% naar 9% gestegen. Ook de Nederlandse vermindering van de CO₂-uitstoot ten opzichte van 1990 zit inmiddels op 18% (2019) ten opzichte van 15% in 2018. CBS meldt dat in 2020 de Nederlandse uitstoot van broeikasgasen 25% lager is dan in 1990.¹² De CO₂-uitstoot van de gemeente Amsterdam daalt ook sinds 2010. In 2018 stootte de stad 4.960 kiloton CO₂ uit, terwijl in 2010 dit nog ruim 5.510 kiloton was. De raming voor het jaar 2020 is dat de CO₂-uitstoot verder daalt naar 4.260 kiloton. Er is ook meer opwek van hernieuwbare energie. Het opgesteld vermogen van zonnepanelen in Amsterdam bedraagt 124 MW in 2020. Ter vergelijking, in 2019 was dit nog maar 73 MW. Er is ook een grote toename in het aantal groene daken te zien, maar omdat dit cijfer het *minimum* aantal groene daken beschrijft kan de toename ook komen door betere registratie. Het aantal vroegtijdige sterfgevallen door luchtverontreiniging is over een periode van 3 jaar (2015-2018) nagenoeg gelijk gebleven.

Mondiaal-ecologisch: alle planetaire grenzen overschreden, wel verbetering op het vlak van kunstmestgebruik

De planetaire grenzen zijn in het Stadsportret voor Amsterdam onderverdeeld in de thema's lucht, land, en water en vertaald naar meetbare indicatoren. Waar mogelijk is in kaart gebracht hoe Amsterdam¹³

Afb. 3.8 Lens 3: mondiaal-ecologisch (waarde = mate overschrijding mondiale grens door Amsterdam)

mondiaal-ecologisch	vorige versie	update	trend
Lucht Klimaatverandering: Fossiele CO ₂ -uitstoot	2,7	2,3	'11-'20
Lucht Luchtvervuiling: PM2.5-uitstoot	–	–	–
Lucht Afbraak ozonlaag:	–	–	–
Land Niet recyclebaar afval: Totaal gescheiden huishoudelijk afval	–	–	–
Land Excessief grondgebruik: Ecologische voetafdruk (landbouw)	2,3	2,2	'16-'17
Land Excessief grondgebruik: Ecologische voetafdruk (bosbouw)	0,5	0,4	'16-'17
Land Excessief grondgebruik: Ecologische voetafdruk (veeteelt)	3,0	3,0	'16-'17
Water Excessief kunstmestgebruik: Stikstofemissies naar water	2,1	1,4	'11-'17
Water Zoetwateronttrekking: Blauwwateropname	1,2	1,0	'11-'18
Water Overbevissing: Ecologische voetafdruk (visvangst)	0,2	0,5	'16-'17

bron: Donut Economics Action Lab (DEAL), bewerking OIS

Afb. 3.9 Lens 4: mondiaal-sociaal

mondiaal-sociaal	vorige versie	update	trend
Gezondheid (SDG 3)	Gevaarlijke werkomstandigheden leiden vaak tot ongevallen, gezondheidsproblemen, en verhoogde zelfmoordcijfers.	–	–
Voeding (SDG 2)	Ondervoeding komt veel voor onder kwetsbare fabriekswerkers ten gevolge van lage lonen en te lange werkdagen.	–	–
Cultuur (SDG 11.4)	Globalisering kan wereldwijd innovatie stimuleren maar het kan ook de diversiteit van lokale identiteiten en culturen verminderen. In Oost-Afrika heeft de toestroom van Westerse tweedehandskleding een schadelijk effect op de lokale maakindustrie en ondermijnt het de regionale textielmarkt.	–	–
Gemeenschap (SDG 12.4)	Industriële activiteit vervuult vaak de grond, het water, en de lucht van omliggende gemeenschappen.	–	–
Banen (SDG 8)	Globalisering heeft miljoenen banen gecreëerd maar deze banen komen vaak met onzekere contracten, stressvolle omstandigheden, gedwongen overuren, en beperkte vakbonden.	–	–
Onderwijs (SDG 4)	Kinderarbeid in toeleveringsketens van de landbouw en de industrie ondermijnt het onderwijs van kinderen.	–	–
Gelijkheid in diversiteit (SDG 5)	Werkgevers maken vaak misbruik van de kwetsbaarheid van gemarginaliseerde groepen.	–	–
Vrede en gerechtigheid (SDG 16)	Arbeiders in slecht gereguleerde toeleveringsketens kunnen blootgesteld worden aan dwangarbeid, intimidatie, en geweld.	–	–

bron: Donut Economics Action Lab (DEAL), bewerking OIS

het doet ten opzichte van de planetaire grens voor een stad van zijn omvang (en welvaartsniveau). Hiervoor is uitgegaan van wetenschappelijk erkende planetaire grenzen die zijn omgerekend naar Amsterdamse grenzen op basis van inwonertal en inkomen. Een waarde van 1 geeft aan dat de grens bereikt is, en een waarde van bijvoorbeeld 2 betekent dat onze *footprint* tweemaal groter is dan de gestelde grens. Bij twee aspecten, fijnstof en afvalscheiding is er geen planetaire grens bepaald. Om deze reden wordt de overschrijding bij deze dimensies niet berekend. Fijnstof en afvalscheiding hebben wel een effect op de ecologische mondiale staat, vandaar dat ze hier toch op zijn genomen zonder een overschrijdingswaarde. De update van de mondiaal-ecologische lens laat zien dat de meeste planetaire grenzen nog altijd worden overschreden door Amsterdam als stad. De fossiele CO₂-uitstoot is gedaald van 2,7 in 2011 naar een overschrijding van 2,3 in 2018. Dit is een positieve ontwikkeling, maar tegelijkertijd betekent het ook dat de druk van de stad op deze grens alsnog 2,3 keer zo groot is ten opzichte van wat het zou mogen zijn voor een stad van deze omvang. Ook de planetaire grens met betrekking tot grondgebruik wordt overschreden. De druk op deze grens is 3 maal zo groot als het zou mogen zijn op de ecologische voetafdruk gerelateerd aan veeteelt en 2,2 keer zo groot als het gaat om de ecologische voetafdruk gerelateerd aan landbouw. De druk op de planetaire grens van overbevising is gestegen naar 0,5 maal zo groot als het zou mogen zijn voor Amsterdam. Er is wel een verbetering te zien bij de planetaire grens die over excessief kunstmestgebruik gaat. De overschrijding van deze grens is gedaald van 2,1 naar 1,4 keer zo veel druk ten opzichte van wat toebedeeld is aan Amsterdam. Ook onze watervoetafdruk is verbeterd, maar dat komt ook omdat 2011, het referentiejaar in de vorige editie van het Stadsportret, een jaar was met een uitzonderlijk hoog waterverbruik in Nederland. Over het

geheel genomen laat de mondiaal-ecologische lens Amsterdam vooral zien dat de mondiale voetafdruk van de stad nog veel te groot is.

Mondiaal-sociaal: consumptie van goederen en grondstoffen heeft positieve (zoals extra banen) maar ook negatieve (zoals kinderarbeid of uitbuiting) gevolgen elders

Ook bij de mondiaal-sociale lens staan de Sustainable Development Goals (SDG's) centraal. De gemeente Amsterdam heeft nog weinig expliciete doelstellingen die gericht zijn op de impact die de stad heeft op de mensen elders op de wereld. Maar deze impact is er degelijk. De impact van steden op het welzijn van mensen wereldwijd is het gevolg van verbruik van materialen en grondstoffen in steden, de investeringen en innovaties die in steden plaatsvinden, maar ook bijvoorbeeld de culturele invloed. Ook Amsterdam maakt deel uit van verschillende mondiale toeleveringsketens. Amsterdam is bijvoorbeeld 's werelds grootste importeur van cacaobonen, veelal afkomstig uit West-Afrika. De arbeidsomstandigheden van de mensen die in deze toeleveringsketens werken zijn vaak slecht en ondermijnen de rechten en welzijn van de werknemers. In afbeelding 3.9 wordt per Sustainable Development Goal (SDG) uitgelicht welke positieve of negatieve effecten stedelijke consumptie kan hebben op mensen elders in de wereld. Nog een concreet voorbeeld is de winning van lithium die bijvoorbeeld in elektrische auto's wordt toegepast. De winning van deze grondstof in Argentinië leidt tot verwoesting van lokale gemeenschappen en het landschap. Inheemse gemeenschappen zijn tegen het starten van nieuwe projecten vanwege de uitputting van hun watervoorraad en de schending van hun recht op raadpleging. Kortom, om de effecten elders op de wereld goed in kaart te kunnen brengen, moeten we weten waar de materialen/grondstoffen en spullen die we gebruiken

precies vandaan komen. Er is veel meer transparantie en data nodig van producenten door de productieketen heen om te kunnen volgen wat het effect van ons gedrag elders op de wereld is. De Circulaire Monitor van de gemeente Amsterdam onderzoekt de mogelijkheden om meer keteninformatie te verzamelen.

Onze impact elders ter wereld nog niet 'binnen de donut'

Het Stadsportret schetst een totaalbeeld van Amsterdam: van de Amsterdammers, hun directe omgeving, en de impact van de stad elders ter wereld op sociaal en ecologisch vlak. Het is daarmee een aanvulling op en een samenvoeging van inzichten uit de meer diepgravende, losse hoofdstukken in deze publicatie. Dit totaalbeeld geeft een aantal waardevolle inzichten. Het eerste inzicht is dat er met name op het gebied van de ecologische en mondiale impacts meer data van betere kwaliteit nodig is om deze cruciale onder-

delen van het totaalbeeld van de stad te belichten. Ten tweede lijken we op basis van wat we wél weten voorzichtig te kunnen stellen dat het redelijk goed gaat met de stad en haar inwoners, maar dat we waar het gaat om onze impact elders ter wereld nog niet binnen de ecologische grenzen en het sociale fundament zitten.

In de transitie naar een samenleving waar in ieders behoefte wordt voorzien binnen de grenzen van de planeet is dit Stadsportret een hulpmiddel om een integraal beeld te krijgen. Daarnaast is het ook mogelijk om bestaand beleid te bekijken vanuit dit vier lenzen perspectief, om te onderzoeken of de huidige oplossingen de bredere context van impact voldoende in acht nemen. Dit wordt geïllustreerd door middel van de uitwerking van een case study op het thema mobiliteit/vervoer in Amsterdam. In het hoofdstuk 'Mobiliteit' van de huidige publicatie is de uitwerking van deze case study terug te vinden.

Noten

- 1 Bron: Stiglitz, Sen, Fitoussi. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social*. 2009. Progress. Online: <https://ec.europa.eu/eurostat/documnts/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf>
- 2 Bij de berekening van het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden wordt besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens. Op deze manier zijn inkomens van huishoudens met verschillende samenstelling met elkaar te vergelijken.
- 3 De kritiek op de nadruk op groei van het bbp heeft traakvlakken met de Club van Rome die in de jaren zestig en zeventig aangavendat voortgaande groei van economie en bevolking tot grote problemen zal leiden met betrekking tot het milieu en de grondstoffen- en voedselvoorziening (Meadows, 1972).
- 4 Doughnut economics gaat uit van zeven principes, namelijk: 1. "het voorzien in mensenrechten binnen de mogelijkheden van de planeet" 2. economische kringloop 3. nadruk op sociale aanpassing en rekening houden met elkaar i.p.v. puur nastreven van eigenbelang 4. centraal stellen van de complexe dynamiek van de economie i.p.v. ervan uitgaan dat de economie een systeem is dat voor een mechanisch evenwicht zorgt 5. voor evenwichtige verdeling van inkomen en bezit zorgen i.p.v. ervan uitgaan dat het vanzelf gebeurt 6. "creëer om te regenereren" i.p.v. nemen, maken, gebruiken en weggooien 7. nadruk leggen op kwaliteit i.p.v. economische groei.
- 5 Bron: Rockström, J., Steffen, W., Noone, K. et al. *A safe operating space for humanity*. Nature 461, 472–475, 2009. <https://doi.org/10.1038/461472a>
- 6 Bron: Rockström, J., W. Steffen, K. Noone et al.. 2009. *Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity*. Ecology and Society 14(2): 32. Online: <http://www.ecologyandsociety.org/vol14/iss2/art32/>
- 7 Raworth, K.. *Doughnut economics: seven ways to think like a 21st century economist*. Vermont, 2017.
- 8 Bron: <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/algemeen/coalitieakkoord-uitvoeringsagenda/gezonde-duurzame-stad/amsterdam-circulair-2020-2025/>
- 9 Bron: Donut Economics Action Lab (DEAL). *Creating City Portraits*. 2021. Online: <https://doughnuteconomics.org/tools-and-stories/14>
- 10 Verschillende indicatoren (bijv. ijzer, pH, fluoride) en bijbehorende normen worden bekeken. Voor al die factoren zit het leidingwater in Amsterdam ruim onder het wettelijk maximum. Zie: <https://www.waternet.nl/service-en-contact/drinkwater/waterkwaliteit/>
- 11 Bron: Donut Economics Action Lab (DEAL). *Creating City Portraits*. 2021. Online: <https://doughnuteconomics.org/tools-and-stories/14>
- 12 Bron: CBS. *Uitstoot broeikasgassen 8 procent lager in 2020*. Online: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/10/uitstoot-broeikasgassen-8-procent-lager-in-2020>
- 13 Een kanttekening bij het Stadsportret is dat in sommige gevallen nationale of regionale cijfers zijn gebruikt voor berekeningen voor Amsterdam. Dit is een van de punten waarin bij de doorontwikkeling van het Stadsportret en de methode aandacht aan gegeven zal worden.

4 Economie

De coronacrisis heeft een grote impact op het bedrijfsleven in Amsterdam. Na de jarenlange groei krimpt de Amsterdamse economie als gevolg hiervan relatief sterk. Ook hebben de coronamaatregelen invloed op onder andere de handel-, horeca- en toerismebranches. Deze thema's, en nieuwe uitdagingen zoals de transitie naar een circulaire economie, staan centraal in dit hoofdstuk.

Auteurs: Tanja Fedorova, Joris Klingen, Mersiha Tepic & Rogier van der Groep

Kernpunten

- Tot 2020 groeide de economie van Amsterdam sterker dan die van Nederland.
- Door de schaarste op de arbeids- en woningmarkt en hoge vastgoedprijzen begon het groeitempo in 2018 en 2019 te vertragen.
- In 2020 kromp de economie van Amsterdam met 7% als gevolg van de coronacrisis, relatief sterker dan de landelijke economie. In het tweede kwartaal van 2021 groeide de economie weer (9% t.o.v. 2020), maar blijft achter ten opzichte van 2019 (-8%).
- De coronacrisis is in eerste instantie een gezondheids crisis maar heeft grote economische implicaties. Amsterdam is met name geraakt door de vraaguitval naar horeca, handel, cultuur, vervoer en sommige specialistische diensten.
- Vóór de coronacrisis was er jarenlange werkgelegenheidsgroei met name gedragen door de specialistische en overige zakelijke diensten en ICT.
- In 2020 nam het aantal bedrijfsbeëindigingen toe, terwijl er minder oprichtingen bijkwamen. Door de overheidssteun en verschuiving van fysiek naar digitaal blijft de grote bedrijvenkrimp echter uit.
- Het grootste banenverlies is in de horeca en in de stadsdelen binnen de ring die een sterke ontmoetings- en bezoekersfunctie hebben.
- In de sectoren die niet gevoelig zijn voor lockdowns neemt de vraag naar personeel juist toe: zorg, ICT, zakelijke diensten. Het totaal aantal banen is in 2020 licht toegenomen.
- De bezoekerseconomie groeide in Amsterdam het sterkst van Nederland. Vóór de coronacrisis telde Amsterdam bijna 22 miljoen unieke toeristische bezoekers per jaar.
- In 2020 is het toeristisch bezoek aan Amsterdam met 62% gedaald naar 8 miljoen. De daling komt grotendeels door minder buitenlandse hotelgasten (-72%).
- De lockdowns hadden grote negatieve gevolgen voor de buitenlandse, maar ook de binnenlandse consumptie in onder andere de horeca en de detailhandel. Dit zorgde voor meer leegstand van winkels en minder banen, vooral in Centrum.
- Gemeente Amsterdam investeert in energietransitie en verduurzaming van de stad. Het aantal energietransitie bedrijven in Amsterdam neemt toe (+5% in 2021 t.o.v. 2020). Het aantal energietransitie banen stijgt minder hard (16.700 in 2021 t.o.v. 16.100 in 2020) en het aandeel in de totale werkgelegenheid blijft rond 2%.
- Een andere transitie is die naar de circulaire economie waarbij wordt ingezet op hergebruik van grondstoffen. Meest recent bekende inschatting van het aandeel van circulaire economie in de totale werkgelegenheid is 11% voor Amsterdam.

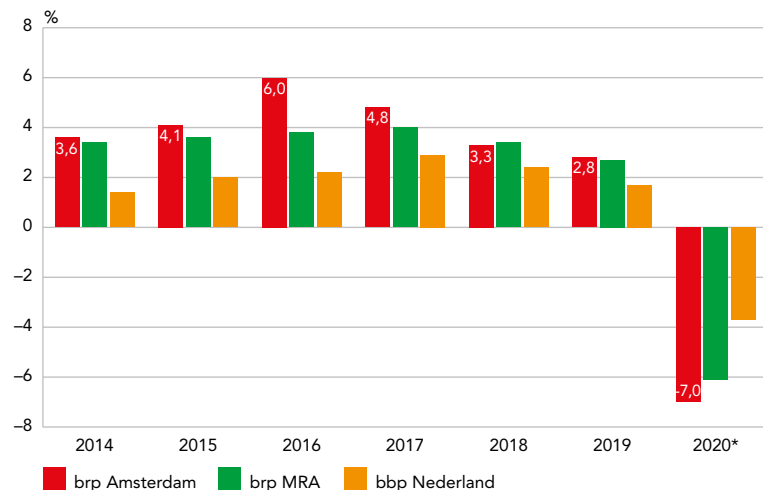
In dit hoofdstuk wordt vanuit verschillende invalshoeken gekeken naar de economie en werkgelegenheid in Amsterdam. Naast de productie- en bedrijfsontwikkelingen wordt ook gefocust op de transitie van de economie naar duurzame energiebronnen en circulair omgaan met grondstoffen.¹

Tijdens het schrijven van dit hoofdstuk lijkt Nederland en grote delen van Europa en Noord-Amerika zich in de laatste fase van de coronapandemie te bevinden. Grote delen van de rest van de wereld bevinden zich

nog midden in de coronapandemie. Zowel de huidige situatie als de toekomstperspectieven zijn daarom omgeven met grote onzekerheden.

Het (macro) economische beeld vóór en tijdens de pandemie komt in dit hoofdstuk als eerste aan bod. Omwille van de actualiteit is de beschrijving van de economie in 2019 beperkt en wordt bijzondere aandacht besteed aan de effecten van de coronacrisis. Conjunctuur- en bedrijfsontwikkelingen in verschillende sectoren staan in dit deel centraal. Omdat Amsterdam economisch niet op zichzelf staat, wordt er ook gekeken naar de situatie in de MRA en Nederland. Verder in dit hoofdstuk gaat de aandacht naar de transitie van Amsterdam naar de nieuwe energiebronnen en de circulaire economie. Deze transitie is vóór de coronacrisis gestart en wordt hier behandeld zonder verband met de gevolgen van de coronacrisis.

Afb. 4.1 Economische groei, 2014-2020* (procenten)

*cijfers voor 2020 hebben voorlopige status

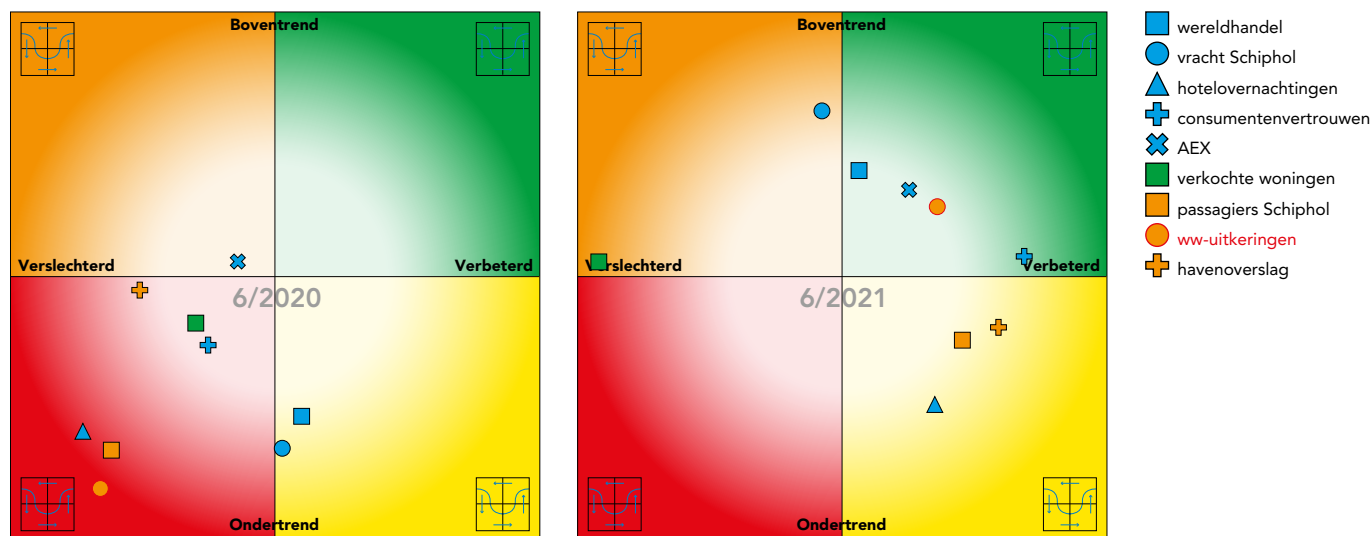
bron: CBS/TNO

Economie MRA hard geraakt door coronacrisis

Economische groei in Amsterdam gelijk aan regionale groei in 2019

Voordat de coronapandemie zich razendsnel verspreid heeft over de hele wereld zagen de economische trends en toekomstverwachtingen in het begin van 2020 er positief uit voor zowel Nederland als de MRA. De economie van de MRA bevond zich van 2013 tot en met 2019 in een hoogconjunctuur. Het groeitempo van de MRA werd aangedreven door het groeitempo van de Amsterdamse economie. Hierbij geldt dat ruim de helft van het bruto regio-

Afb. 4.2 Conjunctuurklok Amsterdam, juni 2020 en juni 2021

bron: OIS

naal product (brp) van de MRA in Amsterdam wordt geproduceerd. In 2019 lag het groeitempo van de Amsterdamse economie (2,8%) en dat van de MRA (2,7%) circa één procentpunt boven het landelijke gemiddelde (1,7%).

De groei van de economie in Amsterdam ging gepaard met de vraagtoename naar ruimte voor alle stedelijke functies: wonen, bedrijfsruimte, toerisme, groen. Vanaf 2018 kwamen de fysieke grenzen van deze groei duidelijk in zicht.

Het groeitempo in Amsterdam begon te vertragen terwijl in de regio een groeiversnelling optrad. In 2018 en 2019 kwam de economische groei van Amsterdam op het gemiddelde groeitempo van de MRA. Alles wees erop dat deze afvlakkende groeitentrend in 2020 door zou zetten. Voordat de coronacrisis uitbrak voorspelde TNO dat de economie van de MRA in 2020 met 2,3% zou groeien, minder hard dan in 2019, maar harder dan landelijk (1,5%). Op dit punt is in het begin van 2020 een trendbreuk in deze ontwikkeling gekomen.

Eerste cijfers over economische gevolgen coronacrisis

De uitbraak van de coronapandemie in 2020 heeft een ongekende mondiale crisis veroorzaakt, die in de eerste plaats een gezondheidscrisis is, maar de economie van alle landen raakte. De maatregelen die regeringen wereldwijd nemen om de corona-uitbraak te controleren, leggen een deel van de economische activiteiten stil, vooral de activiteiten die steunen op contact en directe consumptie: horeca, reizen, toerisme en recreatie. Amsterdam en Haarlemmermeer zijn hierdoor harder geraakt dan de overige gebieden in Nederland. Luchtvaart, reisbemiddeling en horeca zijn voorbeelden van bedrijfstakken die in Amsterdam en Haarlemmermeer goed vertegenwoordigd zijn en door de contactbeperkende maatregelen niet op volle capaciteit kunnen draaien. Volgens de eerste CBS-raming voor 2020 bedraagt de economische

Definities

Bruto binnenlands product (BBP): het totaal van alle toegevoegde waarde in een economie.

Bruto regionaal product (BRP): het totaal van alle toegevoegde waarde in een regio.

Toegevoegde waarde: marktwaarde van een sector minus de daarvoor ingekochte grondstoffen en productiemiddelen.

Economische groei: jaarlijkse verandering in het BBP of BRP

krimp in Amsterdam -7% en in Haarlemmermeer -18%, relatief meer dan het landelijke gemiddelde van -3,7%. CBS meldt dat een belangrijk aandeel in de krimp in Amsterdam door sectoren in toerisme komt² (zie paragraaf Bezoekerseconomie).

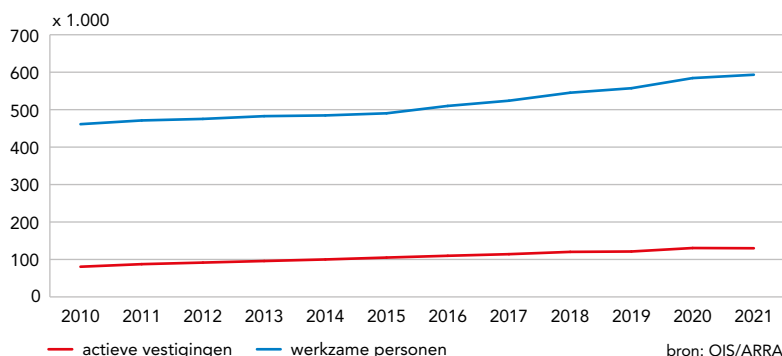
De economische ontwikkeling van Amsterdam en de MRA tijdens de coronacrisis bevestigt dat, hoewel de economie van (de regio) Amsterdam structureel harder groeit dan het Nederlands gemiddelde, de Amsterdamse economie conjunctuurgevoelig is en sterk meeweert met de ups-and-downs van de wereldeconomie.

Tekenen van herstel in 2021

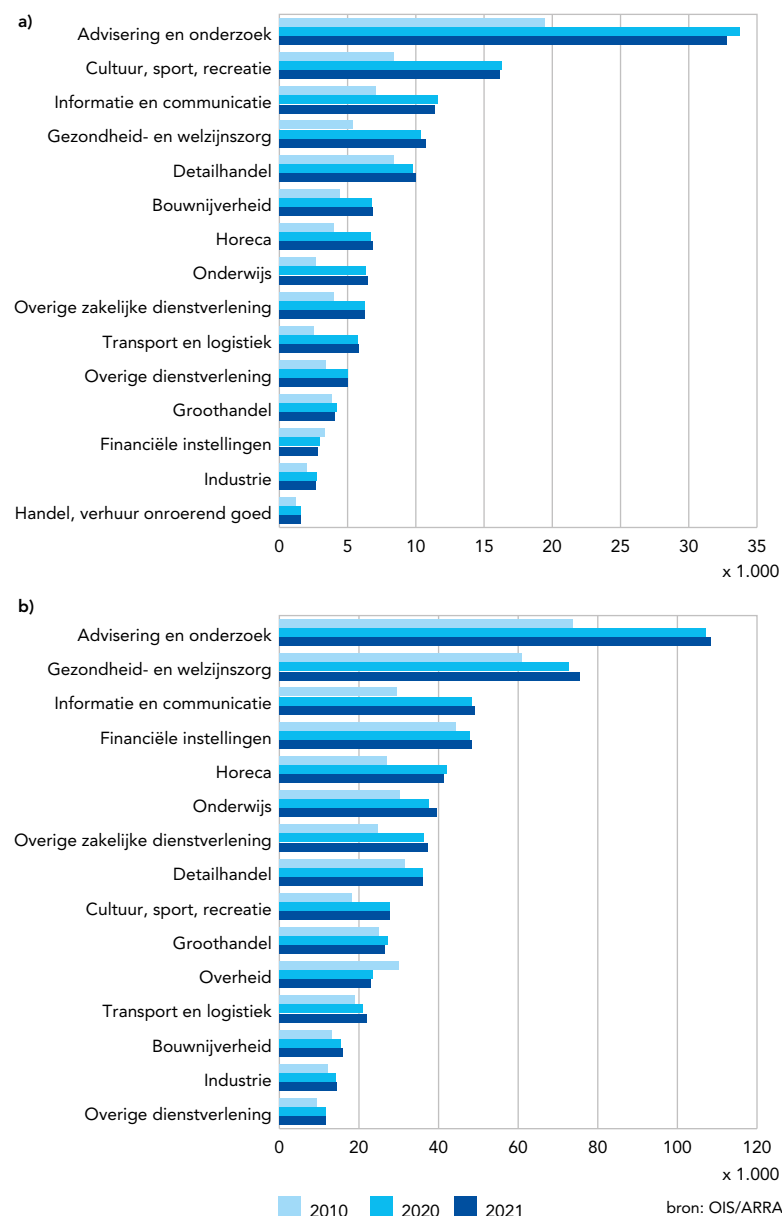
Sinds de eerste lockdown in maart 2020 stagneert de economie van Nederland. Volgens de raming van de Nederlandsche Bank (DNB) zal het bbp in 2021 met 3% toenemen ten opzichte van 2020.³ Na een lange lockdown trekt het economische herstel in de loop van 2021. In het vierde kwartaal van 2021 zal het bbp van Nederland naar verwachting het niveau van kort voor de pandemie overtreffen. De meest recente cijfers van CBS laten zien dat de Nederlandse economie in het tweede kwartaal van 2021 met 9,7% groeit ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2020, maar is nog 0,4% kleiner dan in 2019. Ook in Amsterdam groeit de economie met 9% in het tweede kwartaal van 2021 ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2020. Ten

opzichte van twee jaar geleden is de Amsterdamse economie nog altijd 8% kleiner. De brp-prognose voor Amsterdam voor heel 2021 is er niet, maar de

Afb. 4.3 Ontwikkeling actieve vestigingen en werkzame personen, 2010-2021

Afb. 4.4 Aantal actieve vestigingen a) en werkzame personen b) naar sector tussen 2010 en 2021

Amsterdamse conjunctuurklok geeft een signaal af dat het dieptepunt in het tweede kwartaal van 2021 achter ons ligt. Ook hier trekt de economie snel aan. Maar er moet rekening mee worden gehouden dat de economie van Amsterdam harder dan gemiddeld in Nederland geraakt is en de bezoekerseconomie langere tijd nodig heeft om terug te keren tot het oude niveau (zie afb. 4.2 op bladzijde 59).

We volgen de economische ontwikkelingen in Amsterdam aan de hand van de indicatoren die min of meer synchroon lopen met de conjunctuurcycli van het Amsterdamse brp. Deze indicatoren zijn afgebeeld op de conjunctuurklok. Als deze indicatoren een gunstig beeld laten zien, zijn de vooruitzichten voor de economie goed. Als deze indicatoren een ongunstig beeld laten zien, kan dit duiden op economisch slechtere tijden. Aan het einde van het tweede kwartaal van 2020 lag het zwaartepunt van de indicatorenwolk diep in het rode kwadrant, een aanwijzing dat de conjunctuur is omgeslagen van hoog naar laag. Eén jaar later hebben alle indicatoren het rode kwadrant verlaten, wat op het passeren van het dieptepunt wijst. Drie van de negen indicatoren presteren nog onder hun langjarige trend.

Ontwikkelingen bedrijvigheid en werkgelegenheid

Stagnatie aantal vestigingen

De ontwikkeling van het aantal bedrijfsvestigingen en banen verloopt tijdens de pandemie anders dan voorheen. De voorlopige cijfers van 1 januari 2021 laten zien dat het aantal bedrijfsvestigingen in Amsterdam voor het eerst sinds jaren niet meer is gegroeid. Het aantal werkzame personen is tussen januari 2020 en januari 2021 licht toegenomen, maar ook daar lijkt de groei te stagneren. Doorgaans reageert de arbeidsmarkt met enige vertraging op economische ontwikkelingen omdat de omzetsdaling vaak pas maanden later tot aanpassingen van het personeelsbeleid leidt. Het effect van de contactbeperkende maatregelen enerzijds en de overheidssteun aan bedrijven anderzijds lijkt voorlopig met name zichtbaar in een stagnatie en nog niet in krimp. De steunmaatregelen zoals Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW) dragen daar aan bij en worden later in dit hoofdstuk verder behandeld. Een kanttekening is dat het werkelijke banenverlies waarschijnlijk groter is dan deze cijfers laten zien. Een deel van de flexibele schil komt in deze bedrijfsstatistieken niet voor, maar wordt mogelijk als eerst afgestoten. Naast de pandemie is de stagnatie in het aantal werkzame personen ook te verklaren door een toenemende krapte op de arbeidsmarkt voor verschillende sectoren met een hoge vacaturegraad. Deze ontwikkeling is sinds enkele jaren zichtbaar en wordt verder versterkt door krapte op de woningmarkt (zie Hoofdstuk Arbeidsmarkt).

Amsterdamse economie kwetsbaar door sectorstructuur en internationale oriëntatie

Verschillende bedrijfstakken dragen in grotere of kleinere mate bij aan het brp en de werkgelegen-

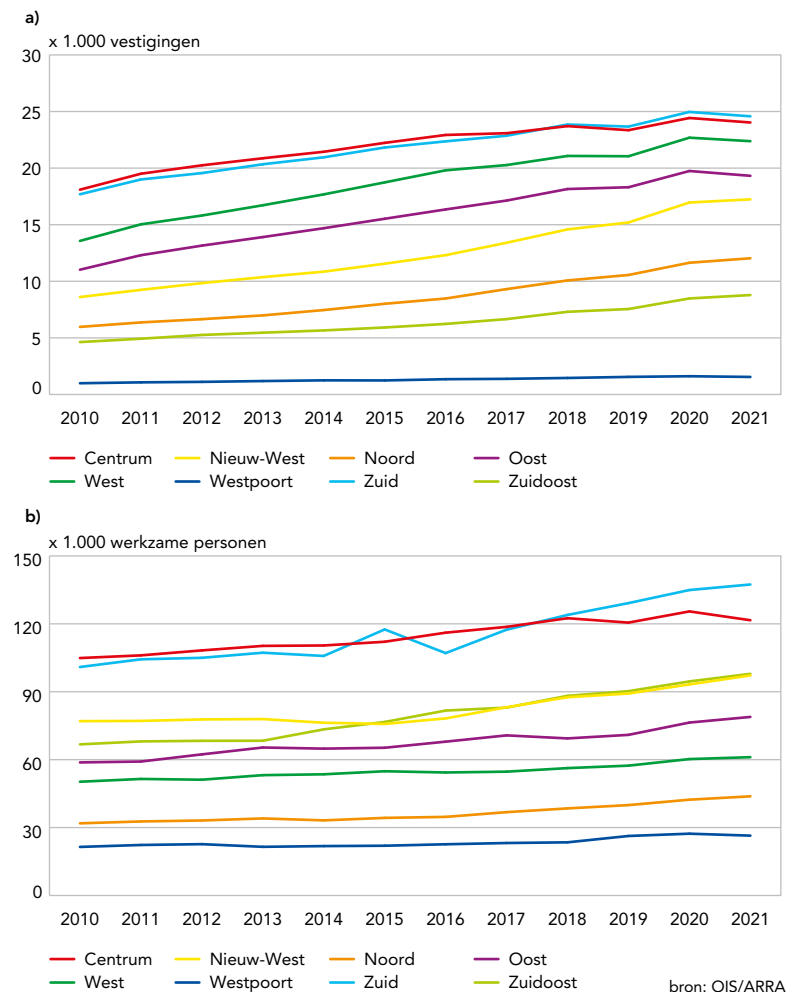
heid. Kenmerkende sectoren voor de Amsterdamse economie zijn specialistische zakelijke, financiële en ICT-diensten waar veel toegevoegde waarde wordt gegenereerd. Ruim één op de vier vestigingen en bijna één op de vijf banen in Amsterdam is in de specialistische dienstensector 'adviesing en onderzoek', waaronder bedrijfsactiviteiten van advocaten- en accountancykantoren, architecten-, reclame- en marketingbureaus vallen. Een ander voorbeeld van een omvangrijk en tegelijkertijd snel groeiende sector is 'informatie en communicatie', waaronder bedrijven in softwareontwikkeling en andere ICT-diensten vallen. Het belang van de ICT-diensten is onder meer in de clustering van de andere sectoren die onderling met elkaar zijn verweven. De grote afnemers van de ICT-diensten zijn bedrijven in 'adviesing en onderzoek', 'financiële instellingen' en 'groothandel'. 'Financiële instellingen' en 'gezondheid- en welzijnszorg' zijn de op één na grootste sectoren qua aantal banen. Daarnaast zijn 'horeca', 'detailhandel', 'cultuur, sport en recreatie' van belang voor de werkgelegenheid. Al deze sectoren profiteren van de grootstedelijke voordelen met de ruimtelijke concentratie van bedrijven, consumenten en gekwalificeerd personeel in Amsterdam en omgeving. 'Detailhandel', 'horeca', 'cultuur, sport en recreatie' profiteren van de bestedingen van zowel lokale als buitenlandse consumenten. De ontwikkelingen in 2020 laten zien dat de coronamaatregelen bedrijven in verschillende sectoren niet evenredig raken. Bedrijven die georiënteerd zijn op bezoekers en vooral op internationaal recreatief en zakelijk verkeer, zoals in de sectoren horeca, logies, reisbemiddeling, maar ook detailhandel en vervoer, worden direct geraakt door de lockdowns en andere restricties, maar ook door de veranderingen in het consumentengedrag. Anderzijds ondervinden ICT- en financiële bedrijven relatief beperkte consequenties van de crisis doordat de overstap naar thuiswerken door veelal hoogopgeleide werknemers goed mogelijk is.

Grootste banenverlies in horeca

Horeca laat tussen 2020 en 2021 het grootste banenverlies zien, terwijl het aantal vestigingen is toegenomen (afb. 4.4a en 4.4b). In 'detailhandel', 'gezondheids- en welzijnszorg' en 'onderwijs' nam het aantal vestigingen ook toe. In 'adviesing en onderzoek' is de grootste absolute afname van het aantal vestigingen te zien, op afstand gevolgd door 'groothandel'. De situatie is echter genuanceerder als er wordt ingezoomd binnen deze grove indeling naar sectoren. Het banenverlies in de horeca komt op het conto van hotels, restaurants en cafés, maar bij snackbars en ijssalons zijn er banen bijgekomen. In de sector 'detailhandel' nam het aantal internetbedrijven juist toe, terwijl kledingwinkels en markthandel een afname laten zien. Binnen de sector 'adviesing en onderzoek' daalt vooral het aantal reclamebureaus, maar bij managementadviesbureaus is een stijging te zien.

De ontwikkelingen per sector tonen enerzijds de kwetsbaarheid van deze sectoren voor de pandemie, maar laten anderzijds ook het aanpassingsvermogen van de bedrijven zien.

Afb. 4.5 Ontwikkeling actieve vestigingen a) en werkzame personen b) per stadsdeel, 2010-2021

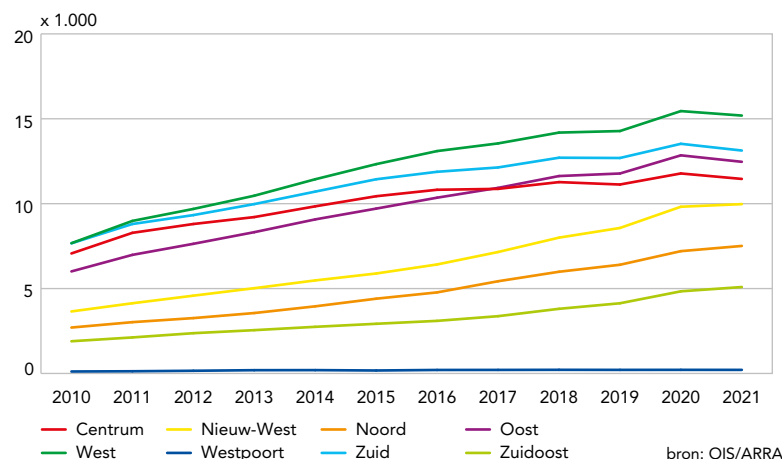

Vooraf minder banen in Centrum

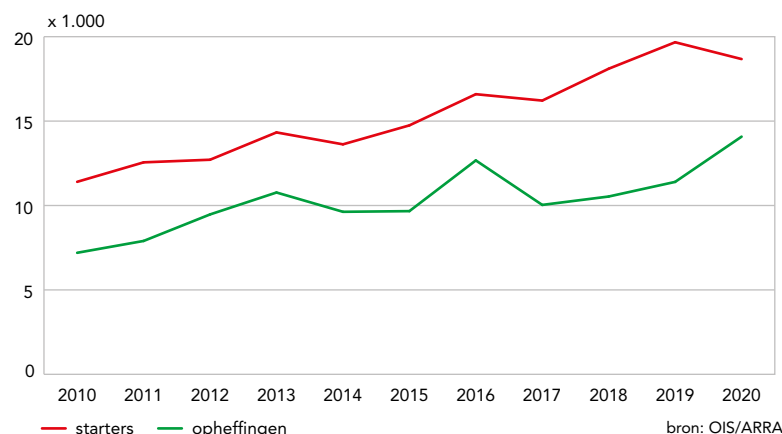
Een nog genuanceerder beeld komt naar voren als de bedrijfsontwikkelingen per stadsdeel worden bekeken. Het wordt duidelijk dat niet alleen de specifieke branches, maar ook de locaties van bedrijven kwetsbaar kunnen zijn. Van oudsher zijn veel bedrijven en banen geconcentreerd in de stadsdelen Centrum en Zuid. Afbelding 4.5a laat zien dat het aantal vestigingen in de stadsdelen binnen de ring na een jarenlange groei is gedaald (Centrum, Zuid, Oost en West). De daling is toe te schrijven aan de sectoren adviesing en onderzoek en cultuur, sport en recreatie die goed vertegenwoordigd zijn in deze stadsdelen. Buiten de ring, in de stadsdelen Nieuw-West, Zuidoost en Noord is het aantal vestigingen juist toegenomen, onder andere in gezondheids- en welzijnszorg, transport en logistiek, maar ook in adviesing en onderzoek. Als het gaat om het aantal banen, dan heeft het stadsdeel Centrum het grootste banenverlies, gevolgd door Westpoort, het havengebied (afb. 4.5.b). In de overige stadsdelen is het totaal aantal banen toegenomen. In Centrum nam het aantal banen vooral in horeca, detailhandel, handel en verhuur van onroerend goed en financiële instellingen af. In het havengebied Westpoort is het grootste banenverlies in de sector groothandel te zien.

Afbeelding 4.6 laat zien dat het aantal zzp'ers duidelijk het patroon volgt van het aantal vestigingen, met een lichte groei buiten de ring en een afname van het aantal zzp'ers in de stadsdelen binnen de ring.

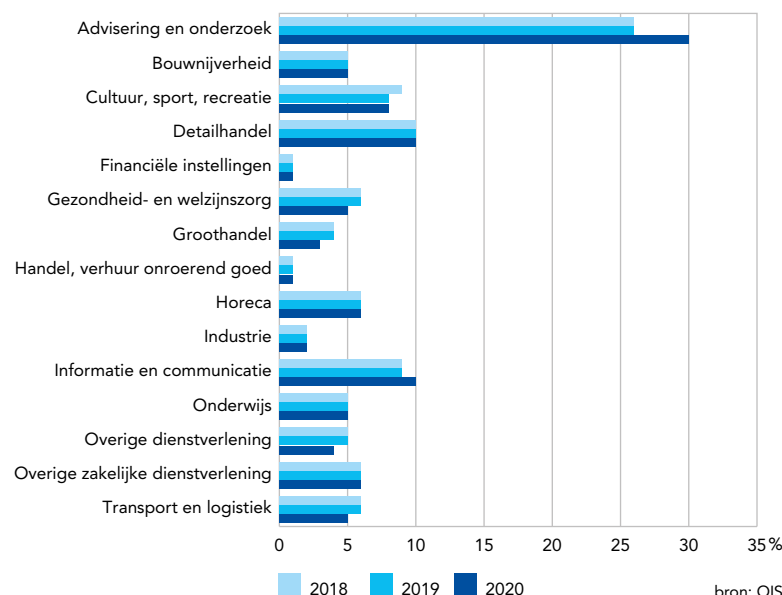
Afb. 4.6 Ontwikkeling aantal zzp'ers per stadsdeel, 2010-2021

Afb. 4.7 Ontwikkeling actieve vestigingen met werkzame personen, 2010-2020

Afb. 4.8 Het aandeel opgeheven vestigingen naar sector, 2018-2020

Minder starters en meer opheffingen en faillissementen

De groei van het aantal starters (vestigingen van startende bedrijven) heeft voor het eerst sinds lange tijd plaatsgemaakt voor krimp. Daarnaast is het aantal faillissementen in 2020 toegenomen ten opzichte van 2019, en komt uit op het hoogste niveau sinds 2010. Beide factoren gecombineerd bieden een verklaring voor de stagnatie in het aantal vestigingen. Gedurende heel 2020 waren wel netto nog meer starters dan opheffingen, zodat het aantal vestigingen nog steeds licht toeneemt. Het is daarnaast aannemelijk dat een groot deel van de vestigingen een faillissement heeft kunnen afwenden door gebruik te maken van een van de steunmaatregelen die tijdens de coronacrisis zijn ingevoerd, zie hieronder.⁴ Het aantal faillissementen in 2020 is relatief klein, maar is groter dan in 2019.

Afbeelding 4.8 geeft per sector het aandeel in het totale aantal opheffingen over de afgelopen drie jaar. In lijn met de eerdergenoemde patronen, zien we dat in 2020 de sector 'adviesing en onderzoek' een groter aandeel van de opheffingen voor zijn rekening neemt.

Relatief meer gebruik financiële steun dan landelijk

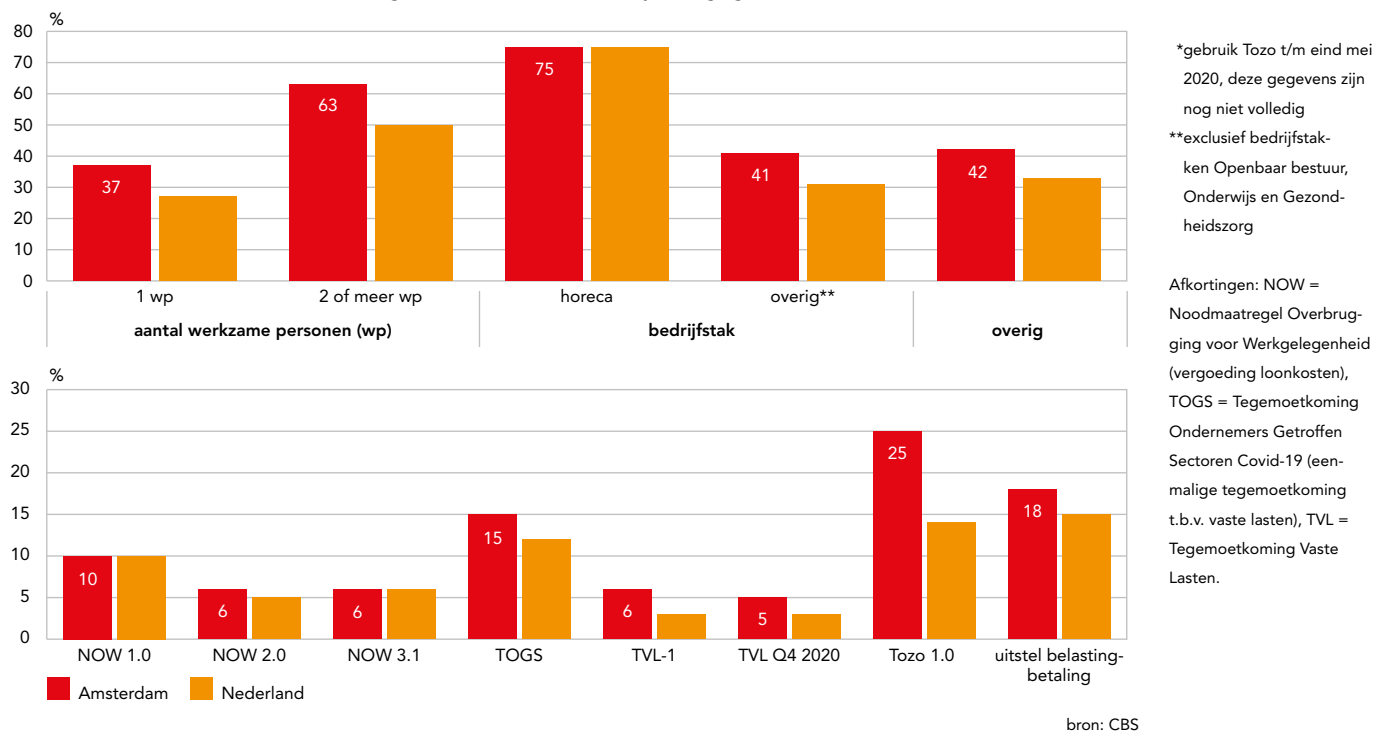
Ondernemers die door de coronacrisis financieel in de problemen raken, komen in aanmerking voor verschillende steunmaatregelen die ze kunnen aanvragen. Afbeelding 4.9 geeft een overzicht van de toegekende steunmaatregelen afgezet tegen het landelijke beeld. Allereerst valt op dat voor alle steunmaatregelen geldt dat van Amsterdamse vestigingen een groter aandeel (meer dan 40%) steun heeft ontvangen dan in de rest van Nederland. De sectorale compositie is daar de eerste verklaring voor, aangezien sectoren die kwetsbaar zijn voor de pandemie, zoals horeca, cultuur, sport en toerisme, in grote mate aanwezig zijn binnen de gemeente. Verder valt met name voor de Tozo-regeling op dat het aandeel zzp'ers met een aanvraag hoger ligt dan het landelijke gemiddelde. Een extra verklaring daarvoor, bovenop eerdergenoemde sectorafhankelijkheid, is het grote aandeel zzp'ers, die ook veelal in bovengenoemde sectoren werken die hard zijn getroffen door de crisis. Ofwel direct, zoals in het geval van horecabedrijven, ofwel indirect door vraaguitval, zoals geldt voor schoonmaak en reclame. De sterke mate van gebruik van steunmaatregelen valt samen met het beeld dat ondanks de sterke economische krimp het aantal banen en vestigingen niet sterk is gedaald. Waarschijnlijk zal pas na beëindiging van de steunmaatregelen blijken wat de effecten van de coronacrisis op de financiële draagkracht van bedrijven is geweest.

Ontwikkelingen bezoekerseconomie

Bezoekerseconomie hard getroffen door corona

Bedrijven georiënteerd op bezoekers en toeristische activiteiten, zoals in sectoren horeca, cultuur, recreatie, reisbemiddeling en vervoer worden samen gerekend tot de toeristische sector en de bezoekers-

Afb. 4.9 Gebruik van financiële steunmaatregelen coronacrisis door bedrijfsvestigingen, 2020

economie. Deze bedrijven zijn goed vertegenwoordigd in Amsterdam: 7% van de Amsterdamse bedrijfsvestigingen behoort tot één van deze sectoren. In de rest van Nederland is dit 3,5%. De toeristische sector vertegenwoordigt daarnaast 1 op de 10 banen in Amsterdam.

In vergelijking met de rest van Nederland is Amsterdam in sterke mate georiënteerd op buitenlandse bezoekers en verblijf in hotels. Van alle verblijfsbezoekers in de hoofdstad komt meer dan 80% uit het buitenland (landelijk 34%) en van alle bezoekersovernachtingen vindt 84% plaats in hotels en vergelijkbare accommodaties (landelijk 34%). De andere Nederlandse regio's zijn meer georiënteerd op de nationale bezoekers die verblijven op campings en vakantieparken. De toeristische bestedingen in de stad zijn niet alleen afkomstig van buitenlandse

Definities

Tozo (Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers): Zelfstandige ondernemers die door de coronacrisis financieel in de problemen komen, kunnen een uitkering voor levensonderhoud aanvragen (Tozo).

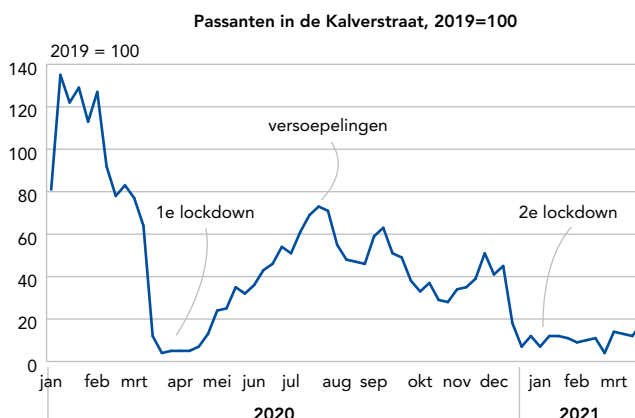
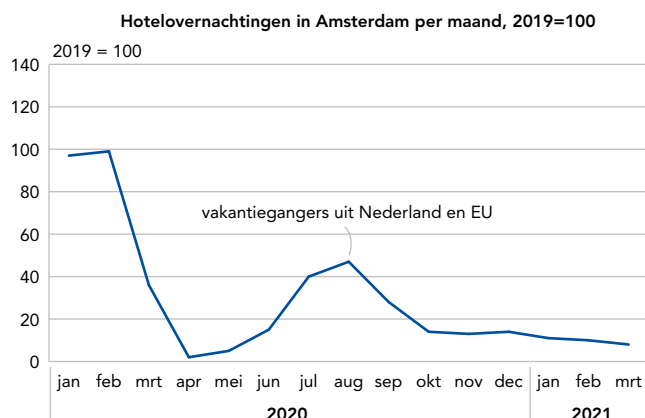
NOW (Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid): Ondernemers kunnen met de NOW een deel van hun loonkosten vergoed krijgen als ze verwachten ten minste 20 procent omzet te verliezen.

TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19): Ondernemers die omzetverlies verwachten kunnen een subsidie krijgen voor een deel van hun vaste lasten.

TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten): TVL-1 en TVL Q4 2020 zijn de opvolgers van de TOGS, met enkele gewijzigde voorwaarden.

Uitstel betaling van belastingen: Ondernemers kunnen bij de Belastingdienst uitstel aanvragen voor het betalen van belastingen. Hiervoor geldt een tijdelijke versoepeling.

Afb. 4.10 Ontwikkeling bezoekerseconomie tijdens corona

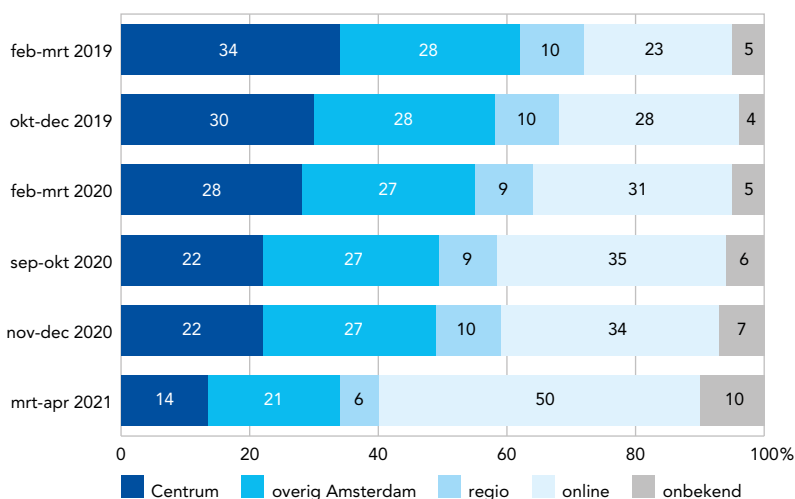

bron: CBS / CMSA

bezoekers, maar ook van binnenlandse toeristen en recreërende Amsterdammers. De coronapandemie heeft de toeristische trends wereldwijd abrupt veranderd. De strenge reis- en contactbeperkingen leggen de toestroom van bezoekers en hun toeristische activiteiten stil, alsmede de economische activiteiten van de bedrijven in de toeristische sector. In Amsterdam is dit terug te zien in onder andere het wegblijven van de hotelgasten en winkelend publiek in de Kalverstraat tijdens de eerste en de tweede lockdown (zie afb.4.10). In de zomermaanden en het begin van het najaar 2020 maakten de restricties plaats voor de versoepelingen en kreeg de bezoekerseconomie meer kans op herstel. Vakantiegers bleven voornamelijk in eigen land of gingen met de auto naar een buurland, terwijl de intercontinentale reizigers, die per vliegtuig komen, wegbleven.

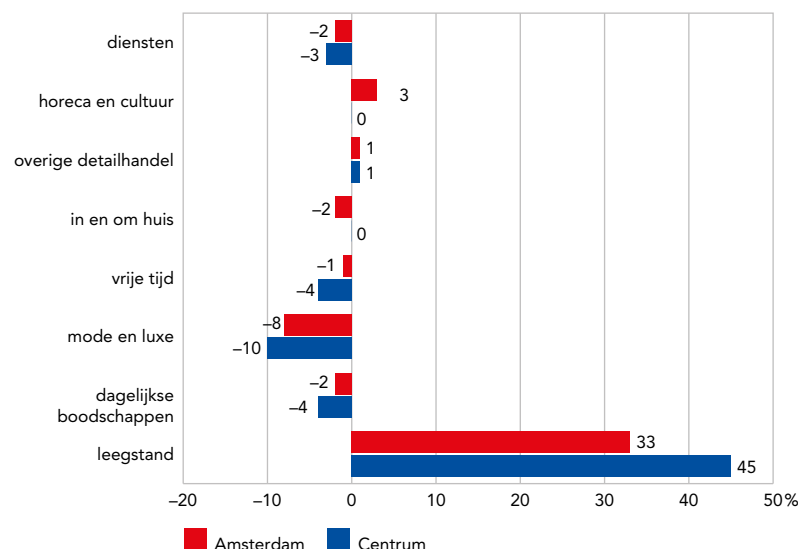
Vóór de coronacrisis telde Amsterdam bijna 22 miljoen unieke toeristische bezoekers per jaar (2019). In 2020 is het toeristisch bezoek aan Amsterdam met 62% gedaald. Het totaal aantal verblijfsbezoekers is sterker gedaald (-68%) dan het totaal aantal dagbezoekers (-56%). Hierbij geldt dat het aantal buitenlandse hotelgasten sterker is gedaald (-72%), dan het aantal hotelgasten uit Nederland (-47%). Deze daling is relatief groter dan het landelijke gemiddelde van 64% en 21% voor respectievelijk buitenlandse en binnenlandse verblijfsbezoekers. Het reissentiment in 2020 was vooral negatief voor reizen met een vliegtuig en een bezoek aan drukke plekken. Vakantieparken en campings in de landelijke omgeving, die traditioneel georiënteerd zijn op Nederlanders, Duitsers en Belgen, hadden daar minder last van dan de Amsterdamse hotels die georiënteerd zijn op gasten uit de Verenigde Staten, Brazilië en China, die in 2020 wegbleven.

Afb. 4.11 Koopkrachtbinding en afvloeiing modeartikelen (kleding, schoenen) per veldwerkperiode, februari 2019-april 2021 (procenten)

bron: OIS/Monitor Detailhandel

Afb. 4.12 Ontwikkeling leegstand en verkooppunten per branche januari 2020-januari 2021 (procenten) ⁸

Aandeel Amsterdammers dat in Centrum winkelt daalt verder

Het wegblijven van toeristen en dagjesmensen treft naast de reissector en de horeca ook de detailhandel. Doordat er minder bezoekers in Amsterdam zijn en de binnenlandse consumptie sterk is gedaald, is de leegstand toegenomen en zijn veel banen verdwenen.⁵

Niet alleen toeristen en dagjesmensen zorgen voor minder drukke winkelstraten, Amsterdammers gaan ook minder vaak naar de binnenstad.⁶ Omdat het consumentenonderzoek in Amsterdam gefaseerd wordt uitgevoerd is deze ontwikkeling goed te volgen. De bevindingen laten zien dat het aandeel Amsterdammers dat de laatste keer een modeartikel in het Centrum heeft aangeschaft in een jaar tijd gedaald is van 30% naar 22%; het aandeel dat online een modeartikel heeft aangeschaft is juist gestegen van 28% naar 34%. Deze trend (meer online, minder fysiek) is sinds de opkomst van het online winkelen zichtbaar, grofweg vanaf het begin deze eeuw, maar de coronacrisis heeft de tendens versterkt.

De gevolgen van deze daling zijn ook zichtbaar wanneer we kijken naar de ontwikkeling van verkooppunten. Ook hier geldt dat het aantal verkooppunten detailhandel de afgelopen jaren aan het dalen is en dat andere type verkooppunten (horeca) juist toenemen. Maar ook hier zien we dat de trend versterkt is door de lockdown. Het totale aantal verkooppunten (detailhandel, diensten horeca) is in Centrum afgenomen van 4.908 (op 1 januari 2020) tot 4.769 op 1 januari 2021, een daling van 3%. Gemiddeld is in de stad het aantal verkooppunten gedaald met 1%. Vooral het aantal verkooppunten in de sectoren mode (i.e. kledingzaken), vrijetijd (sportzaken, boekenwinkels, hobbyzaken) en diensten (kappers, kledingreparatie, uitzendbureaus, reisbureaus) is gedaald. Hier tegenover staat het feit dat de leegstand in Centrum met de helft is toegenomen van 166 leegstaande verkooppunten naar 244⁷, een stijging van 46%. In de rest van de stad is het aandeel leegstaande verkooppunten gestegen met een derde.

Energietransitie en circulaire economie

Energietransitie brengt investeringen en veranderingen werkgelegenheid

Een van de grote transitie die gepaard gaat met grote investeringen en gevolgen voor werkgelegenheid is de energietransitie. Om de aarde leefbaar te houden voor toekomstige generaties en de opwarming van de aarde tegen te gaan, wordt er internationaal, landelijk en in de stad hard gewerkt aan vermindering van gebruik van fossiele brandstoffen en de overstap naar volledig duurzame energiebronnen, zoals zonne- en windenergie. Er worden grote investeringen gedaan in verduurzaming; woningen en andere gebouwen worden geïsoleerd en er wordt gewerkt aan doorontwikkeling van schone energie-technieken en aanpassingen aan het energienetwerk. De overstap op duurzame energie heeft gevolgen voor de werkgelegenheid. De verwachtingen zijn dat de werkgelegenheid vooral in de technische sectoren groeit. Het gaat dan bijvoorbeeld om banen in de installatiesector, de productie en installatie van bijvoorbeeld zonnepanelen of warmtepompen en de ontwikkeling van duurzame technologieën of aanleg van windparken op zee. In de bouwsector gaat het dan vooral om werkzaamheden omtrent isolatie en verduurzaming van gebouwen.

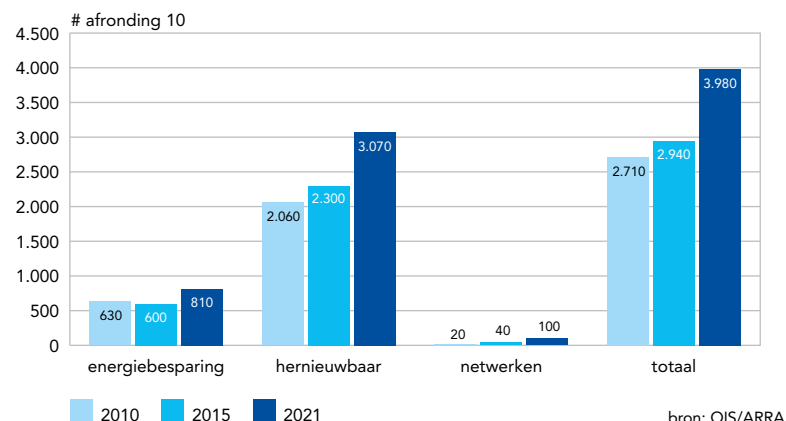
De gemeente Amsterdam committeert zich met het Duurzaam herstelplan om 78 miljoen euro te investeren in een pakket maatregelen dat bijdraagt aan de werkgelegenheid en aan de verduurzaming van de stad. Het gaat daarbij om investeringen in onder andere het renoveren en isoleren van panden, het versneld aardgasvrij maken van woningen en in zonnepanelen op daken van corporatiewoningen. Volgens inschattingen kunnen de investeringen tot en met 2025 circa 3.800 fte aan extra werkgelegenheid opleveren.⁹

Aantal energietransitie bedrijfsvestigingen bijna verdubbeld in 2021 t.o.v. 2010

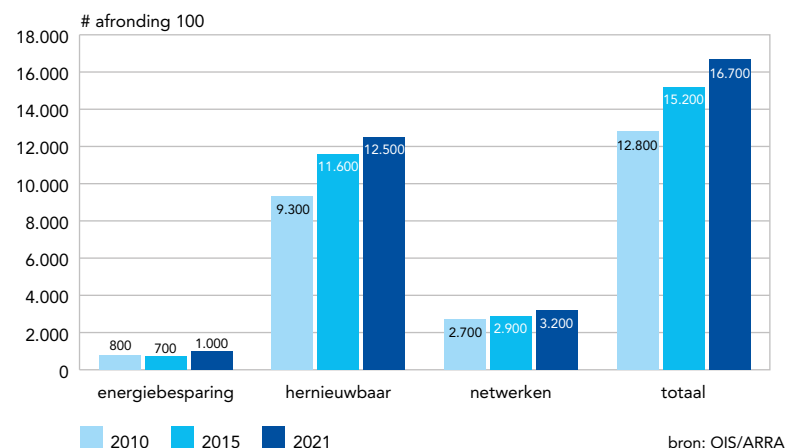
Afbeelding 4.13 laat zien hoe het aantal bedrijven in Amsterdam dat actief is op het vlak van de energietransitie zich over tijd heeft ontwikkeld. De grootste stijging vond plaats in 2020, toen het aantal bedrijven met 12% toenam ten opzichte van een gemiddelde stijging van 3-4% in de voorgaande jaren. De meeste bedrijven zijn actief op het vlak van hernieuwbare energie en relatief weinig op het vlak van netwerken (ofwel distributie van energie). De hernieuwbare activiteiten vinden vooral plaats op het vlak van bouw en installatie van hernieuwbare energiesystemen. Dat betreft bijvoorbeeld activiteiten omtrent 'elektrotechnische bouwinstallaties' en 'installatie van verwarmings- en luchtbehandelingsapparatuur' en in het geval van Amsterdam ook voor een groot deel activiteiten op het vlak van ingenieurswerk en technisch ontwerp en advies.

Het aandeel energietransitie bedrijfsvestigingen in het totaal aantal bedrijfsvestigingen in Amsterdam blijft klein; het was 2,5% in 2010 en is iets gedaald naar 2% in 2021. Over het algemeen betreft het kleine bedrijven; de meeste (meer dan 90%) van de

Afb. 4.13 Bedrijfsvestigingen, 2010, 2015 en 2021, Amsterdam (aantallen)

Afb. 4.14 Banen (min. 1 uur per week) energietransitie Amsterdam, 2010, 2015 en 2021 (aantallen)

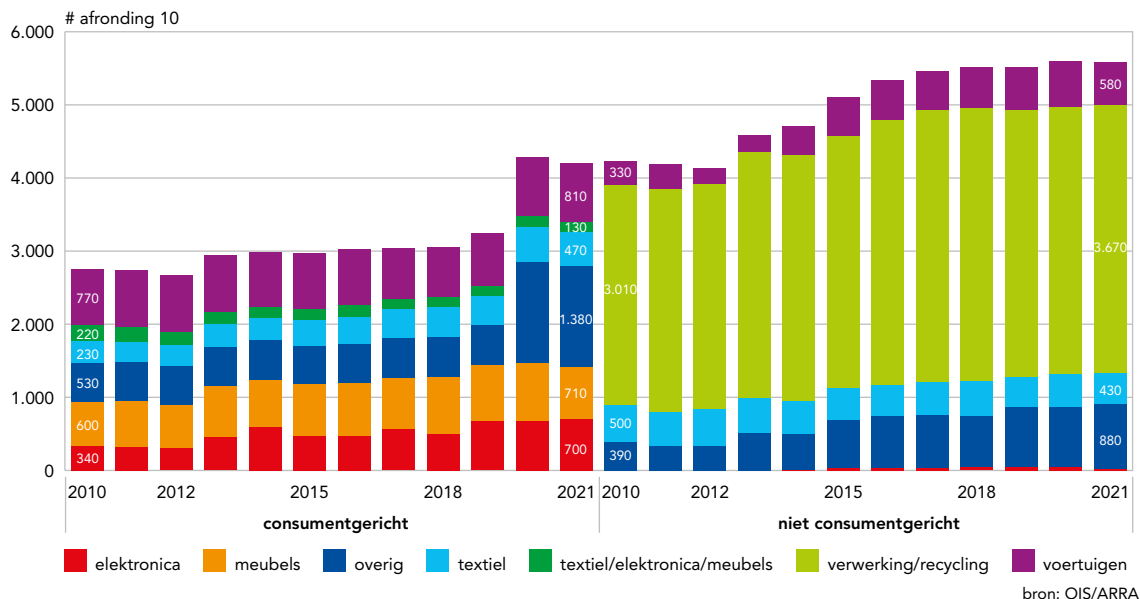

energietransitie bedrijven hebben minder dan 10 werknemers.

Aantal energietransitie banen stijgt minder hard dan het aantal bedrijven

Naast de stijging in het aantal bedrijven, zien we ook een stijging in het aantal energietransitie banen (zie afb. 4.14). Het totaal aantal banen op het vlak van energietransitie is gestegen van 12.800 in 2010 naar 16.700 banen in 2021. De meeste van deze banen bevinden zich op het vlak van hernieuwbare energie. Ongeveer 60% van de banen betreft 'bouw en installatie van hernieuwbare energiesystemen'. Dat zijn banen betreffende ingenieurswerk en technisch ontwerp en advies, installatie van verwarmings- en luchtbehandelingsapparatuur en elektrotechnische bouwinstallaties. Een andere 20% van de energietransitie banen heeft te maken met energienetwerken en betreft banen omtrent 'beheer en exploitatie van transportnetten voor elektriciteit, aardgas en warm water', 'distributie van elektriciteit en gasvormige brandstoffen via leidingen' en 'handel in elektriciteit en in gas via leidingen'. Productie van elektriciteit en warmte uit hernieuwbare bronnen betreft maar een klein deel van de banen, namelijk 4%. Hier gaat om banen die te maken hebben met productie van

Afb. 4.15 Banen (min. 1 uur per week) in levensduurverlenging bedrijfsactiviteiten, Amsterdam, 2010-2021 (aantallen)

elektriciteit door thermische, kern- en warmtekrachtcentrales, productie van elektriciteit door windenergie en productie van elektriciteit door zonnecellen, warmtepompen en waterkracht. Ondanks de groei blijft het aandeel in de totale werkgelegenheid van deze banen rond 2%.

Circulaire economie; economische activiteit voor levensduurverlenging van materialen

Een andere grote transitie met gevolgen voor aanspraak op natuurlijke hulpbronnen, is de transitie richting de circulaire economie. De circulaire economie is een model van productie en consumptie waarbij bestaande materialen en producten zo lang mogelijk worden gedeeld, verhuurd, hergebruikt, hersteld, opgeknapt en gerecycled. Op deze manier wordt de levenscyclus van producten uitgebreid. Ook wordt afval tot een minimum beperkt. Wanneer een product het einde van zijn levensduur bereikt, worden de materialen zoveel mogelijk binnen de economie gehouden en worden keer op keer productief (her)gebruikt. Dit is een hele andere manier van omgaan met grondstoffen en materialen dan in het huidige lineaire systeem dat veelal rust op een weggooi-model gebaseerd op grote hoeveelheden goedkope, gemakkelijk toegankelijke materialen en energie.

Een van de manieren om te volgen in hoeverre het economische systeem een circulaire benadering richting materiaalverbruik heeft geadopteerd is door de ontwikkeling van circulaire werkgelegenheid bij te houden. Circle Economy en Erasmus Universiteit hebben in 2017/18 onderzoek gedaan naar circulaire banen in Amsterdam en de Metropoolregio Amsterdam (MRA). Het onderzoek laat zien dat 11% van de Amsterdamse banen circulair is.¹⁰ In het onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen banen die te maken hebben met primaire circulaire strategieën om de kringlopen te sluiten en de ondersteunende circulaire strategieën die ervoor zorgen dat versnel-

ling en opschaling plaatsvindt. Primaire circulaire strategieën hebben te maken met prioriteit geven aan hernieuwbare bronnen, levensduurverlenging, omzetten van afval in grondstof en het overwegen van nieuwe businessmodellen. De ondersteunende circulaire strategieën zijn samenwerken in waardenketens, toekomstbestendig ontwerpen (met oog voor levensduurverlenging) en inzetten van digitale technologie voor grondstofgebruik optimalisatie in de waardenketens.

Geleidelijke stijging in aantal banen gericht op reparatie en verwerking/recycling

In afbeelding 4.15 lichten we een deel van deze werkgelegenheid uit en laten we de ontwikkeling in banen zien voor een aantal specifieke bedrijfsactiviteiten die te maken hebben met levensduurverlenging. Dat is een van de onderdelen van de primaire circulaire strategieën. Dat betekent nadrukkelijk niet dat het om de totale circulaire werkgelegenheid gaat. De hier geselecteerde sectoren/bedrijven hebben een aandeel van zo'n 1,3% in de totale werkgelegenheid. Dat is over de jaren heen vrijwel constant gebleven. De figuur laat de ontwikkeling in werkgelegenheid zien voor een aantal bedrijven die gericht zijn op consumenten met activiteiten zoals reparatie van elektronica en textiel, reparatie van auto's, kringloop/tweedehands winkels en verhuur van spullen. Over de jaren is er een licht stijging geweest in het aantal banen in deze bedrijfsactiviteiten, maar vooral in het jaar 2020 zien we een stijging naar zo'n 4300 banen. Dit is een stijging van ruim 30% ten opzichte van het jaar 2019. De stijging zit vooral in de activiteiten rondom reparatie van elektronica en textiel en verhuur van spullen. Er zijn altijd meer banen geweest bij bedrijven die gericht zijn op niet-consumenten. Jarenlang is er een geleidelijke stijging in het aantal banen bij deze bedrijven geweest maar de laatste jaren vond er een afvlakking plaats. De stijging in werkgelegenheid bij dit soort bedrijven heeft vooral

te maken met verwerking en recycling activiteiten, zoals afval(water) verwerking, verwerking van schadelijk afval en sloop. Daarnaast zit er een stijging in activiteiten op het gebied van reparatie van grote machines/werktuigen, schepen/vliegtuigen onderdelen, etc. Afbeelding 4.15 laat de ontwikkeling in werkgelegenheid zien ingedeeld naar een aantal

categorieën die onderdeel zijn van de circulaire ambities van gemeente Amsterdam, namelijk meubels, textiel en elektronica. Er is een groei in banen gericht op levensduurverlenging in alle drie categorieën met de grootste groei op het gebied van levensduurverlenging van elektronica.

Noten

- 1 Deze aspecten worden op regionaal niveau gemonitord door onder andere CBS en betrokken in besluitvormingsprocedures in overeenstemming met de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties. Bron: PBL 2020: *PBL-Onderzoeksprogramma Regio Deals voor Brede Welvaart 2019-2021. Tussentijdse inzichten 2020*.
- 2 Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2020, *De regionale economie 2019*. Paragraaf 4.2.
- 3 Bron: De Nederlandsche Bank, raming juni 2021.
- 4 Een deel van de maatregelen is expliciet met dat doel ingesteld, zie <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/10/06/nieuwe-wet-helpt-faillissementen-te-voorkomen>
- 5 Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/39/economie-krimpt-met-8-5-procent-in-tweede-kwartaal-2020> en <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/43/consumptie-huishoudens-krimpt-met-bijna-6-procent-in-augustus>
- 6 Bron: <https://data.amsterdam.nl/dossiers/dossier/dossier-detailhandel/d5d551d6-14aa-41da-a3c2-de9825655d2b/>
- 7 Het gaat hier om alle geobserveerde leegstaande verkooppunten. Om de *winkel-leegstand* te berekenen deelt Locatus in de leegstandspublicaties met EZ het aantal leegstaande observaties door twee. De *winkel-leegstand* zou dan in Centrum gestegen zijn van 83 naar 120 units.
- 8 Locatus brengt o.b.v. observatieonderzoek het aantal en type verkooppunten in Nederlandse steden in kaart, voor werkwijze zie: www.locatus.nl
- 9 Gemeente Amsterdam. (2020). Factsheet Duurzaam Herstel.
- 10 Bron: Circle Economy en Erasmus Universiteit. *Banen en vaardigheden in de circulaire economie*. Gemeente Amsterdam en Metropoolregio Amsterdam. (2018). https://openresearch.amsterdam/image/2019/8/29/banen_en_vaardigheden_in_de_circulaire_economie.pdf

5

Duurzaamheid

In het hoofdstuk 'Welzijn in breder perspectief' werd getoond dat het welzijn van Amsterdam in balans kan zijn wanneer we het vanuit een breder perspectief bekijken; sociaal en ecologisch. Natuurlijk kapitaal heeft een grote rol in het waarborgen van het welzijn van Amsterdammers. Daarom besteden we in dit hoofdstuk specifieke aandacht aan duurzaamheidsthema's die een ecologische invloed hebben, lokaal en mondiaal. Daarbij worden thema's en Amsterdamse doelstellingen omtrent o.a. klimaat(adaptatie), grondstofgebruik en biodiversiteit belicht.

Auteur: Mersiha Tepic

Kernpunten

- Een raming van de directe CO₂-uitstoot in 2020 in Amsterdam laat een 14% lagere CO₂-uitstoot zien ten opzichte van 2018.
- De opwekking van duurzame energie blijft toenemen in Amsterdam; eind 2020 was er 124 megawatt aan zonvermogen en per maart 2021 75 MW aan windvermogen.
- Ongeveer een kwart van de woningvoorraad in 2020 is aardgasvrij.
- In Amsterdam zien we in een periode van economische groei een daling van de broeikasgasuitstoot (8%).
- Het scheidingspercentage van huishoudelijk afval in Amsterdam was 31% in 2019.
- Van de G4-steden heeft Amsterdam de laagste afvalproductie per inwoner; 377 kg in 2019.
- Van al het industriële/niet-huishoudelijk afval is de helft afkomstig uit de bouw waar ook het meeste grondstofverlies bij afvalverwerking plaatsvindt.
- Vooral extreme hitte en droogte zijn vanuit klimaatadaptatie gezien uitdagingen voor Amsterdam
- Het aandeel geschikte daken dat reeds bedekt is met groen is ongeveer 1%.
- Biodiversiteit ondersteunt de beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen voor de mens. In de stad kan biodiversiteit bevorderd worden door natuurgebieden met elkaar te verbinden. De meeste knelpunten om natuurgebieden in de stad te verbinden zijn opgelost.

Om de toekomst van de Amsterdammers en de mensheid in het algemeen veilig te stellen is het essentieel dat Amsterdam streeft naar een samenleving die in balans is met de wereld om haar heen. Er zijn grote en urgente uitdagingen op het gebied van klimaat, biodiversiteit, en grondstofgebruik. Dit zijn wereldwijde problemen, maar als welvarende wereldstad kan Amsterdam verantwoordelijkheid nemen en bijdragen aan vermindering van deze uitdagingen. Daarnaast zijn er lokale uitdagingen zoals klimaatadaptatie, het tegengaan van luchtvervuiling, en het streven naar meer en functioneel groen in de stad.

Om deze uitdagingen het hoofd te bieden worden in de stad verschillende plannen uitgewerkt op het gebied van onder andere duurzame energiebronnen, schonere mobiliteit, duurzaam wonen en bouwen, afvalreductie, klimaatadaptatie en biodiversiteit. Daarnaast dragen Amsterdammers ook zelf bij aan een leefbare en duurzame stad door allerlei maatregelen die ze zelf nemen op het gebied van energieverbruik, bouwen, wonen en consumeren. In dit hoofdstuk bespreken we de staat van de stad op het vlak van duurzaamheid.

Duurzaamheid Amsterdam

Amsterdam committeert zich aan de doelstelling om als stad de CO₂-uitstoot in 2025 met 5%, in 2030 met 55% en in 2050 met 95% terug te dringen ten opzichte van 1990. Daarnaast heeft de stad specifieke doelen op het vlak van hernieuwbare energieopwekking en het aardgasvrij maken van woningen en andere gebouwen. Op het vlak van circulaire economie heeft de stad als doel om in 2030 een halvering van het gebruik van nieuwe grondstoffen te bereiken en in 2050 een volledig circulaire stad zijn. Ook 'groen en gezond' staan op de agenda met doelen op het vlak van functionele groenvoorzieningen en infrastructuur en schone lucht. De ambitie op klimaatadaptatie is dat Amsterdam in 2050 zo goed mogelijk voorbereid is op het veranderende klimaat.¹ Onderstaand wordt per onderwerp (waar duurzaamheidsplannen of doelstellingen aan gekoppeld zijn)

de huidige staat van Amsterdam besproken aan de hand van beschikbare cijfers.

Energie en klimaat

Eén van de doelstellingen van Amsterdam is om de CO₂-eq² uitstoot die vrijkomt op Amsterdams grondgebied terug te dringen met 5% in 2025, met 55% in 2030 en met 95% in 2050 ten opzichte van 1990.³ Amsterdam draagt daarmee bij aan de nodige reductie van wereldwijde CO₂ uitstoot en daarmee aan het voorkomen van verdere opwarming van de aarde. Alle opwarming boven de 1,5°C vermindert de leefbaarheid van de aarde, en opwarming boven de 2°C zal hoogstwaarschijnlijk desastreuze gevolgen hebben, zoals overstromingen, voedsel- en watertekorten, afname in biodiversiteit, en dodelijke hittegolven. Huidig mondiaal beleid zou leiden tot 2,7°C – 3,1°C opwarming in 2100.⁴

CO₂-eq-uitstoot is een relevante indicator die ons informeert over wat we in de stad vooral aan moeten pakken om een bijdrage te leveren aan het waarborgen van de leefbaarheid van de stad op de langere termijn. Uitstoot van broeikasgassen, zoals CO₂, is met name het gevolg van hoge wereldwijde energiegebruik afkomstig uit fossiele brandstoffen. Hoger energiegebruik is het gevolg van bevolkingsgroei en intensievere consumptie waardoor ook meer energie nodig is voor productie. Een gemiddeld huishouden in Nederland stoot jaarlijks gemiddeld ongeveer 20 ton CO₂ uit. Ongeveer 40% daarvan is 'directe' uitstoot voor energieverbruik in huis en vervoer en 60% is 'indirecte' uitstoot voor onder andere voeding, kleding en meubels.⁵

Als stad hebben we vooral de 'directe' uitstoot in beeld. De berekeningen om ook onze 'indirecte' uitstoot in kaart te brengen zijn nog in ontwikkeling. Hieronder belichten we de relatie tussen de CO₂-uitstoot door het bedrijfsleven en het bruto regionaal product (brp).

Absolute ontkoppeling tussen broeikasgas⁶ emissies en economische groei in Amsterdam

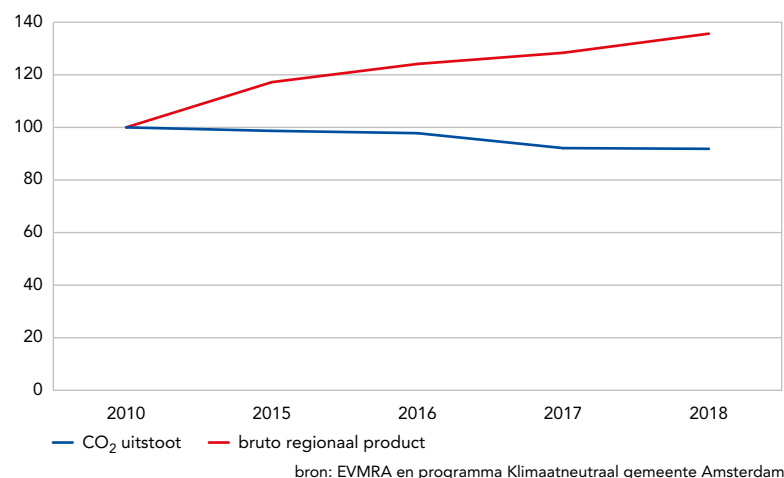
Om de relatie tussen economische groei en de ecologische effecten van onze aanspraak op hulpbronnen te volgen, brengt het CBS de verhouding tussen bruto binnenlands product (bbp) en de CO₂(-eq)-uitstoot in kaart.⁷ Naast CO₂ zijn er ook andere broeikasgasemissies die een schadelijk effect hebben op het milieu en klimaatverandering. De verschillende broeikasgassen worden vaak omgerekend naar CO₂-uitstoot en gecommuniceerd in CO₂-equivalenten (CO₂-eq). Het CBS laat zien dat in de periode tussen 2008 en 2018 de Nederlandse economie met 11% is gegroeid, terwijl de broeikasgasuitstoot veroorzaakt door Nederlandse economische activiteiten daalde met 5%. In dit geval, wordt er gesproken over absolute ontkoppeling. Dat houdt in dat de milieuvariabele stabiel of afnemend is, terwijl de economische groei doorgaat. Relatieve ontkoppeling vindt plaats wanneer de economische groei uitstijgt boven de groei van de milieu-indicator. In dit laatste geval blijft de milieu-indicator stijgen, alleen minder hard dan de bbp.

Afbeelding 5.1 laat voor Amsterdam de CO₂-eq-uitstoot in relatie tot het bruto regionaal product (brp) zien. Ten opzichte van 2010 is er een stijging in het brp te zien, terwijl de CO₂-eq-uitstoot daalt. Dat betekent dat de nationale trend van absolute ontkoppeling ook in Amsterdam waarneembaar is.

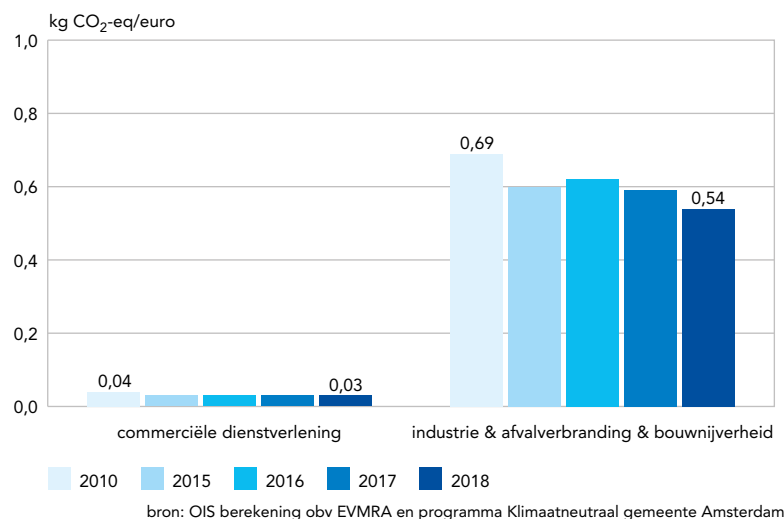
De CO₂-eq-uitstoot die in de figuur mee is genomen, betreft alle CO₂-eq-uitstoot die toe te kennen is aan economische activiteit d.w.z. uitstoot veroorzaakt door de haven en industrie, bouwnijverheid en commerciële bedrijvigheid. Afbeelding 5.2 laat de intensiteit van de broeikasgasemissie per type bedrijvigheid in Amsterdam zien. Emissie-intensiteit wordt berekend door de uitstoot van broeikasgassen van een bedrijfstak te delen door de toegevoegde waarde van die bedrijfstak. Daarmee kunnen we de uitstoot per euro toegevoegde waarde van de verschillen bedrijfsactiviteiten vergelijken. De huidige berekening laat zien dat industrie, afvalverbranding en bouw de meeste CO₂-eq-uitstoot per euro toegevoegde waarde genereren. De emissie-intensiteit is 18 maal groter binnen industrie, afvalverbranding en bouw⁸ dan binnen de sectoren die onder commerciële dienstverlening⁹ vallen. De emissie-intensiteit van industrie, afvalverbranding en bouw is wel gedaald sinds 2010. Vanwege databeschikbaarheid is het momenteel niet mogelijk om de emissie-intensiteit naar een fijnmazige sectorindeling te laten zien.

Als we naar de totale CO₂-uitstoot op het Amsterdams grondgebied in 2018 kijken (zie afb. 5.3) dan zien we dat dit 4.960 kiloton was, vrijwel gelijk aan de uitstoot in 2017. We zien dat 28% van de uitstoot veroorzaakt wordt door de zakelijke markt (bedrijven die behoren tot commerciële dienstverlening en vervoer en opslag) en 11% door de industrie. Verder is 22% van de uitstoot toe te rekenen aan energieverbruik door woningen en 8% door maatschappelijke gebouwen, zoals scholen of instellingen. Zo'n 18% van de uitstoot is toe te rekenen aan mobiliteit.

Afb. 5.1 CO₂-eq-uitstoot en bruto regionaal product (brp) Amsterdam, 2010-2018

Afb. 5.2 Broeikasgassen emissie intensiteit, Amsterdam, 2010, 2015-2018

Op basis van de Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) scenario's voor de ontwikkeling in CO₂-uitstoot van Nederland, heeft CE Delft een raming gemaakt van de CO₂-uitstoot in Amsterdam voor het jaar 2020. Er wordt ingeschat dat de CO₂-uitstoot in Amsterdam 4.260 kiloton bedroeg in 2020. Dat is 14% lager dan in 2018 (het meest recente jaar waarvan de uitstoot bekend is). Deze daling zou vooral te maken hebben met een lager elektriciteitsverbruik en minder verkeer.

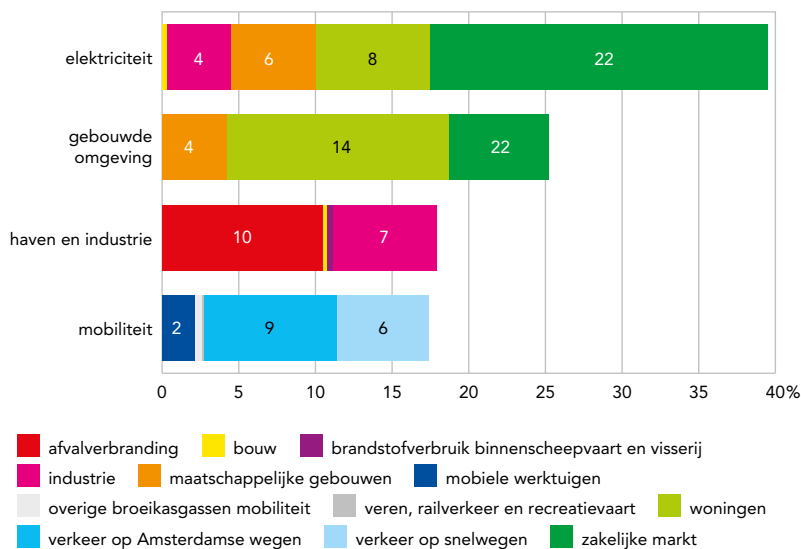
Om de doelstelling van 2030 te behalen moet de Amsterdamse CO₂-uitstoot met ongeveer 250 kiloton per jaar dalen vanaf 2020. Adviesbureau CE Delft heeft de effecten van de voorgenomen acties van de gemeente Amsterdam doorgerekend en schat in dat uitstoot in 2030 naar verwachting 37% lager uitkomt dan in 1990. De uitdaging om de uitstoot te verminderen blijft groot aangezien de stad blijft groeien. Bedrijven en Amsterdammers kunnen hier zelf aan bijdragen.

In een recente enquête onder bedrijven in Amsterdam is gevraagd naar de houding ten opzichte van

de energietransitie en de maatregelen die de bedrijven zelf hebben genomen.¹⁰ De cijfers laten zien dat bedrijven met name de gebruikelijke duurzame maatregelen nemen, zoals spaarlampen, dubbelglas, vloer-, muur- of dakisolatie of een energiebesparende hoogrenderende cv-ketel. Maatregelen zoals het nemen van zonnepanelen, zonneboiler of aardgas-

vrij zijn veel minder voorkomende maatregelen. Er zijn geen grote verschillen in bedrijven naar sector. Vooral kleine bedrijven tot 20 medewerkers hebben de enquête ingevuld, dus het beeld over de maatregelen van de grotere industriële bedrijven ontbreekt vooralsnog.

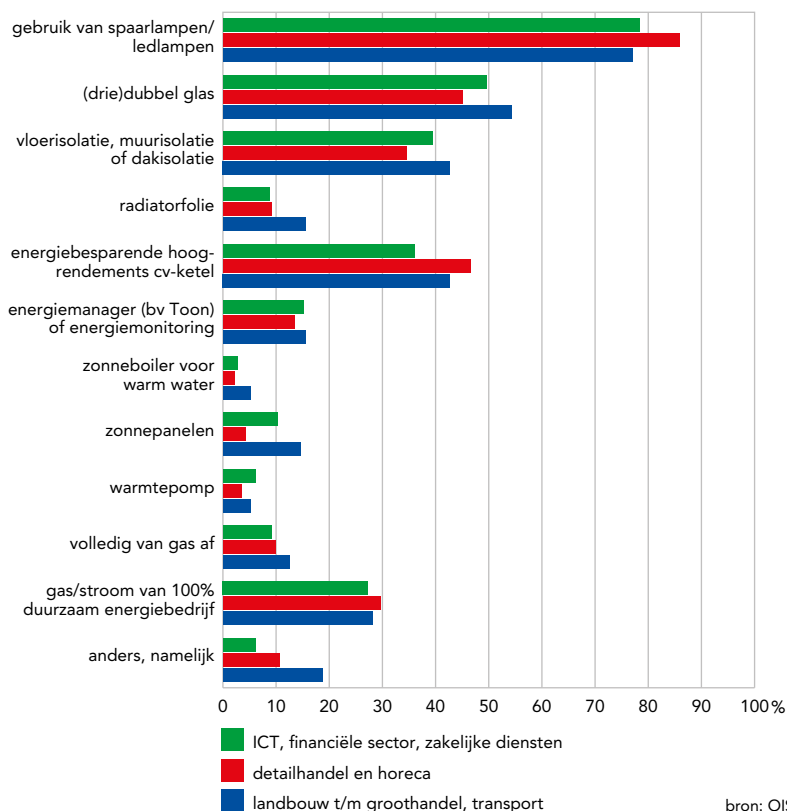
Afb. 5.3 CO₂-uitstoot per transitie pad naar uitstootcategorie, in percentages van totaal, 2018*

bron: programma Klimaatneutraal gemeente Amsterdam

* Veren, railverkeer en recreatievaart is slechts 0,1% van het totaal en daarom niet duidelijk te zien in de grafiek. Valt onder transitiepad mobiliteit.

Afb. 5.4 Duurzame energie/besparingsmaatregelen bedrijven, Amsterdam 2020 (n=502)

Duurzame energie; 124 megawatt aan zonvermogen en 75 MW aan windvermogen

Bij de zakelijke markt vindt de uitstoot vooral plaats door elektriciteitsgebruik. Het duurzaam opwekken van elektriciteit kan helpen om de uitstoot veroorzaakt door elektriciteitsverbruik te verminderen. De Gemeente Amsterdam heeft dan ook de doelstelling om in 2022 250 megawatt (MW) aan zonnepanelen op de daken te hebben, en om voor 2050 al het geschikte dakoppervlak optimaal te benutten voor zonne-energie (à 1.100 MW). Aan het eind van 2020 lagen er ongeveer een half miljoen zonnepanelen op de daken in Amsterdam, met een totaal vermogen van 124 megawatt.¹¹ Om de doelstelling te behalen moet in de periode 2021 t/m 2022 het aantal zonnepanelen verdubbelen.

Het opgesteld vermogen van windturbines in Amsterdam is per maart 2021 toegenomen naar 75 MW.¹² Hiermee kunnen ongeveer 75 duizend Amsterdamse huishoudens van stroom worden voorzien. Amsterdam heeft de ambitie om in 2030 in totaal 127 MW aan windenergie te realiseren. Daarom wordt er in 7 zoekgebieden onderzoek gedaan naar de ruimtelijke inpassing, bouw en exploitatie van nieuwe windturbines. Daarnaast werkt de gemeente samen met Liander en andere stakeholders aan uitbreiding en verzwaring van het elektriciteitsnet om het geschikt te maken voor de toenemende lokale opwekking van duurzame energie.

Ongeveer een kwart van de woningvoorraad aardgasvrij

Bij woningen komt de uitstoot vooral door gasverbruik. Gemeente Amsterdam heeft de doelstelling om aardgasvrij te zijn in 2040. Het aantal aardgasvrije woningequivalenten (woningen en utiliteitsgebouwen) bedroeg 108.000 in 2020.¹³ Dit aantal is vooral gebaseerd op het aantal stadswarmtenetaansluitingen. Dat is ongeveer 24% van het de hele woningvoorraad in 2020.

De gemeente wil het aantal aardgasvrije woningequivalenten uitbreiden naar 260.000 in 2030 door meer gebruik te maken van aansluitingen op het warmtenet en restwarmte of volledig elektrische warmtesystemen met een warmtepomp. Jaarlijks moeten er gemiddeld ongeveer 15.000 woningequivalenten van het aardgas af om het doel van 2030 te bereiken.

Totaalbeeld milieueffecten van ons gedrag pas compleet als beter zich op grondstofstromen

In de energietransitie zijn onder andere de overstap naar duurzame energie en lager energieverbruik door onder meer isolatie belangrijke stappen om de uitstoot te verminderen. Tegelijkertijd is het belangrijk om stil te staan bij de hoeveelheid en het soort grondstoffen dat nodig is voor deze transitie

om te voorkomen dat er juist extra milieu-impact plaatsvindt. Het bouwen en produceren van nieuwe elektrische auto's bijvoorbeeld kost weer nieuwe grondstoffen en energie en qua materiaalverbruik is het beter om oude benzineauto's om te bouwen naar auto's met een elektrische motor.¹⁴ Zonnepanelen en windturbines worden gezien als groene investeringen, maar voor de productie van zonnepanelen en windturbines zijn ook grondstoffen en energie nodig.¹⁵ Voor bijvoorbeeld windmolenbladen worden harde kunststoffen (aardolie) gebruikt.¹⁶ Deze zijn veelal moeilijk herbruikbaar omdat het composieten zijn die moeilijk weer tot ruwe grondstoffen teruggebracht kunnen worden.¹⁷ Ondertussen wordt er wel onderzoek gedaan naar de manier waarop thermoharde kunststoffen opnieuw ingezet kunnen worden. Het totaalbeeld van milieueffecten van ons gedrag en keuzes als maatschappij, zoals meer hernieuwbaar energieverbruik of minder energieverbruik in de absolute zin, wordt pas compleet wanneer we ook beter zicht hebben op grondstofstromen.

Vooralsnog hebben we de directe uitstoot¹⁸ van de stad in beeld. De indirecte uitstoot¹⁹ ontbreekt op dit moment nog in Amsterdamse cijfers. Het beeld van het effect van de Amsterdamse economie op het milieu wordt compleet wanneer ook de milieueffecten van productieactiviteiten, ongeacht de locatie, in beeld zijn.²⁰ Het is van belang dat we niet alleen de efficiëntie in directe uitstoot volgen, maar dat we de milieueffecten veroorzaakt door de consumptie van grondstoffen/materialen/halffabricaten van onze lokale bedrijven en Amsterdammers (eind consumptie) daarin meenemen. Dit is nodig om te voorkomen dat milieueffecten simpelweg elders plaatsvinden, terwijl ze onverminderd bijdragen aan klimaatverandering of andere negatieve ecologische gevolgen. De inschatting is dat over het algemeen (internationaal) 45% van de broeikasgasemissies afkomstig is uit productie van dagelijkse producten die we gebruiken zoals auto's, kleding, voeding, etc.²¹

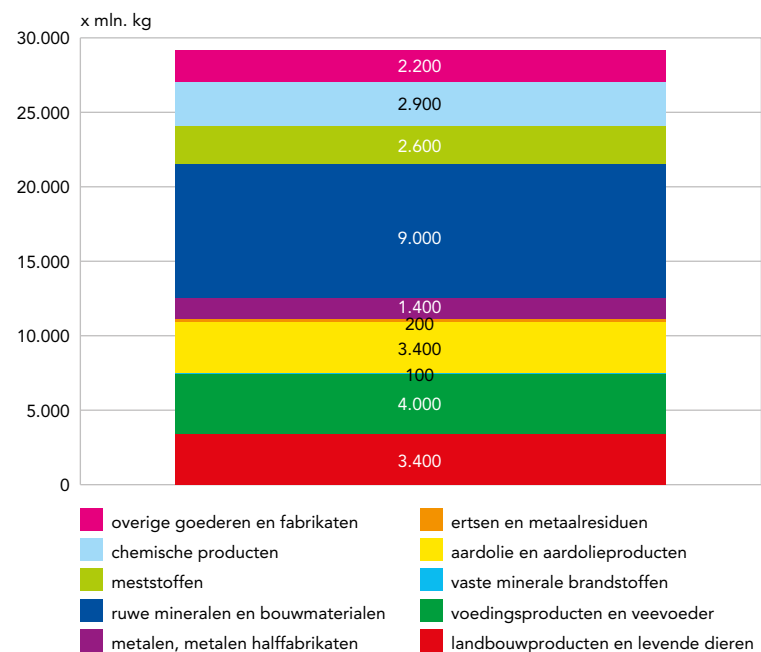
Grondstoffen/materialen

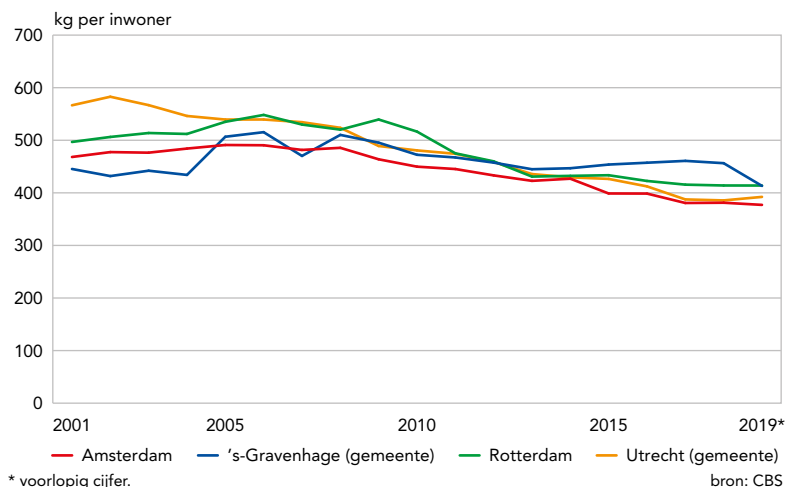
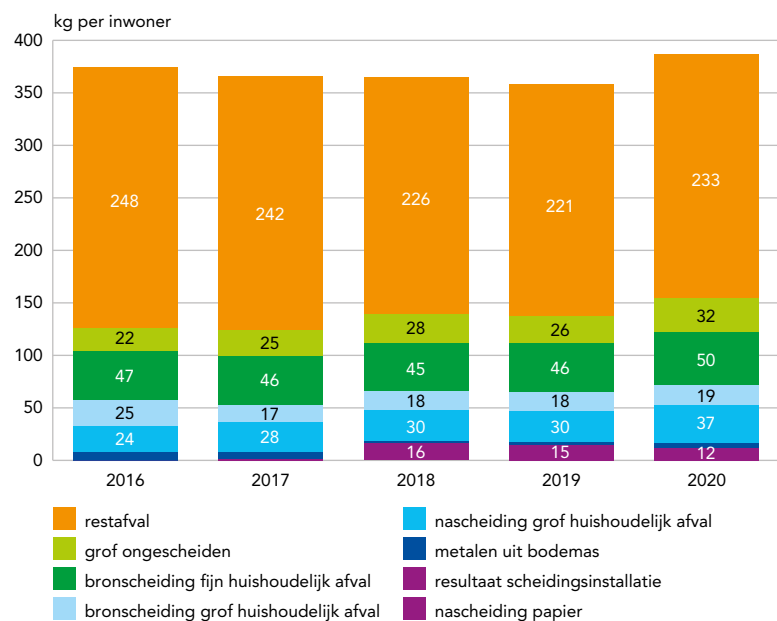
Amsterdam wil een stad zijn waar welvaart en het welzijn van iedereen centraal staat binnen de natuurlijke grenzen van de aarde. Om het welbevinden van de economie, de natuur en de Amsterdammers in balans te brengen heeft de stad de doelstelling in 2030 een halvering van het gebruik van primaire (nieuwe) grondstoffen te bereiken, en om in 2050 een volledig circulaire stad te zijn. In 2015 heeft Amsterdam verkend wat de rol van de gemeente is in (de transitie naar) een circulaire economie. De gemeente kan namelijk circulaire initiatieven stimuleren en faciliteren en Amsterdammers informeren en activeren. Daarnaast heeft Amsterdam als eerste stad in Nederland het initiatief genomen voor een visie en routekaart die toewerken naar een circulaire economie. In regionaal verband wordt er met overheden, startups en bedrijven gewerkt aan innovaties om het circulaire innovatie-ecosysteem in de Metropoolregio Amsterdam (MRA) te versterken.²²

Aardolie en aardolieproducten maken groot deel (31%) uit van grondstoffenverbruik

Op basis van een eerste inschatting van de consumptie²³ aan grondstoffen/materialen en producten²⁴ door Groot-Amsterdam²⁵ zien we dat in dit gebied zo'n 29.000 miljoen kilo aan grondstof/materiaalgebruik plaats heeft gevonden in 2019 (zie afb. 5.5).²⁶ Dat is ongeveer 15% van het landelijk grondstofgebruik (het brp van Groot-Amsterdam is ongeveer 10% van het landelijke bbp en de bevolkingsgrootte is ongeveer 8% van die van Nederland). Het betreft hier grondstoffen die in de regio worden gebruikt, ofwel voor direct verbruik, ofwel om producten van te maken voor export of eigen consumptie. Aardolie en aardolieproducten maken een groot deel (31%) uit van deze grondstoffen. Daarna volgen chemische producten die goed zijn voor 14%. Dat zijn veelal goederen/materialen zoals chemische basisproducten (zoals polymeren en petrochemische bulkproducten), maar ook chemicaliën voor consumenten (bijv. schoonmaakmiddelen), landbouwchemicaliën of farmaceutische chemicaliën. Ruwe mineralen en bouwmaterialen zijn materialen en grondstoffen die voornamelijk in de bouw gebruikt worden. Deze maken 11% uit van de totale consumptie. Voedingsproducten en veevoeder zijn goed voor nog zo'n 10%. Op basis van deze cijfers kunnen we zien hoeveel en wat voor grondstoffen we gebruiken, maar de precieze verhouding tussen primair (ruwe grondstofwinning) en secundair (hergebruikt) materiaal is nog onbekend. Rekenmethodes voor het onderscheiden van secundaire materialen zijn volop in ontwikkeling, dus dit zal in de nabije toekomst wel mogelijk zijn. Voor nu kunnen we er wel vanuit gaan dat consumptie van aardolie en aardolieproducten veelal primair grondstofgebruik betreft. Voor voedingsproducten

Afb. 5.5 Consumptie grondstoffen Groot Amsterdam, 2019 (afgerond op 100) (voorlopige cijfers)

Afb. 5.6 Totaal huishoudelijk afval Amsterdam, kg per inwoner, 2001-2019**Afb. 5.7** Afval Amsterdamse huishoudens naar inzamelings-en scheidingsmethode, 2016-2020

geldt waarschijnlijk hetzelfde. Daarnaast wordt er ook gewerkt aan de berekening van de ecologische voetafdruk van ons grondstoffengebruik. Dit zal in de loop van 2021 verschijnen in gemeentelijke publicaties over circulaire economie en monitoring ervan.

Een belangrijke kanttekening bij deze cijfers is dat het vooralsnog een eerste inschatting is op basis van vervoer- en productiestatistieken van CBS. De grote onzekerheidsmarge bij deze inschatting zal in toekomstige cijfers verkleinen waardoor met grotere zekerheid de geconsumeerde hoeveelheden weergegeven kunnen worden.

Afvalproductie per inwoner in Amsterdam het laagst van de G4-steden

Voor een deel wordt afval door Amsterdamse huishoudens (kleine bedrijven en afval uit de openbare ruimte) geproduceerd en ingezameld onder de

verantwoordelijkheid van de gemeente. De gemeentelijke ophaaldiensten (of gecontracteerde bedrijven) zamelen het afval in dat vervolgens door verwerkingsbedrijven wordt verwerkt.

In afbeelding 5.6 zien we de verschillen in afvalproductie per inwoner tussen de G4-steden op basis van de cijfers over huishoudelijk afval van het CBS. De figuur laat zien dat de hoeveelheid afval per inwoner in alle vier de G4-steden daalt en dat Amsterdam in 2019 de kleinste hoeveelheid afval per inwoner heeft. Over de periode 2001 tot 2019 zijn de Amsterdammers vooral minder afval van afgedankte elektr(on)ische apparaten gaan produceren; in 2001 was dit nog 3,2 kg per inwoner en in 2019 1,3 kg per inwoner. Deels heeft dit te maken met het gewicht van de apparaten dat over de tijd kleiner is geworden, onder andere televisies zijn lichter geworden. Aan de andere kant worden apparaten ook anders ontworpen, zodat verschillende functies samenkomen. We zijn ook anders gaan werken. Er gebeurt steeds meer papierloos waardoor bijvoorbeeld print- en aanverwante apparatuur minder nodig is. Daarnaast is het voor elektronische apparaten ook mogelijk geworden om afgedankte apparaten in te leveren in de winkel bij aankoop van een nieuw product. Deze cijfers zijn niet meegenomen in deze statistieken. Dat kan ook deels een verklaring zijn voor de afname. De hoeveelheden textielafval zijn toegenomen van 1,5 kg per inwoner in 2001 naar 3,6 kg per inwoner in 2019. Een van de redenen van de toename in textielafval is een toename in aanbod van goedkope kleding (van lage kwaliteit) dat snel afgedankt wordt voor nieuwe stukken die op de nieuwste trends inspelen.

Scheidingspercentage van huishoudelijk afval in Amsterdam was 31% in 2019

Het afval dat Amsterdammers produceren wordt op verschillende manieren ingezameld of gescheiden (zie afb. 5.7). Van al het afval dat door Amsterdammers geproduceerd wordt, komt 60% in de vuilniszak ofwel restafval terecht. Van al het afval wordt 18% bij de bron gescheiden, 14% van al het afval wordt nog eens na-gescheiden (inclusief metalen uit bodemas) en 8% is grof afval dat niet gescheiden wordt. Van het fijn huishoudelijk afval²⁷ wordt maar 13% bij de bron gescheiden, 4% wordt na-gescheiden door een na-scheidingsinstallatie en 83% komt in de vorm van ongescheiden restafval. Gft is een van de afvaltypen dat nog veelal ongescheiden/in het restafval terecht komt. Dit komt doordat er op een aantal buurten na geen inzamelvoorzieningen in Amsterdam zijn. Glas wordt juist wel goed gescheiden door Amsterdamse huishoudens; maar ongeveer 5% van het glasafval komt terug in het restafval. Van het grof huishoudelijk afval wordt maar 24% gescheiden ingezameld, 41% wordt na-gescheiden en 35% blijft ongescheiden.

Afbeelding 5.7 laat ook een toename in hoeveelheid afval per inwoner in het jaar 2020 zien. Dat is opmerkelijk ten opzichte van de daling die we in de voorgaande jaren zagen. Toename is te zien in het restafval, grof ongescheiden afval en het bron gescheiden fijn huishoudelijk afval. Dit zou te maken

kunnen hebben met de coronacrisis en het feit dat Amsterdammers meer tijd thuis doorbrachten. Dat leidt tot meer consumptie thuis en uiteindelijk meer huishoudelijk afval.

Van al het industriële/niet-huishoudelijk afval is helft afkomstig uit de bouw

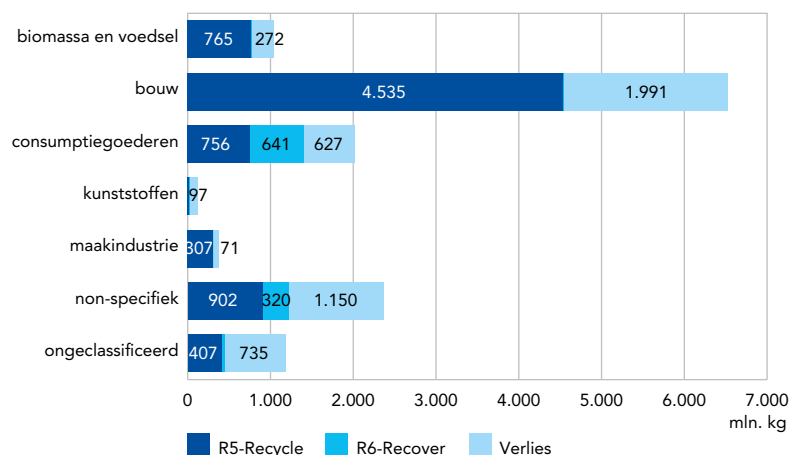
In Amsterdam werd 13.600 miljoen kilo afval door Amsterdamse (inzamel)bedrijven ingezameld en vervolgens verwerkt in het jaar 2019 (zie afb. 5.8). De bouw genereert het meeste afval: 6526 miljoen kilogram, ofwel 48% van het totaal. De categorie consumptiegoederen zorgt voor 2024 miljoen kilogram afval en dat is zo'n 15%. De categorie non-specifiek genereert 2372 miljoen kilogram afval, wat neerkomt op 17% van het totaal. Deze categorie betreft onder andere metalen uit stedelijk afval, slib van behandeling van stedelijk afvalwater en metaalhoudende slibkoek. Onder de categorie niet-geclassificeerd, dat goed is voor 9% van het totaal afval, zitten asfaltresten, reinigingsmiddelen of afval van dakbedekking (dit zijn onder andere sorteerzeefzand, bitumineuze mengsels die koolteer bevatten, afval van lak en verf en koolteerhoudend asfalt).

Daarnaast laat de grafiek zien in hoeverre het afval verwerkt wordt tot weer iets bruikbaar en in hoeverre het verloren gaat. In het geval van de bouw waar veel afval gegenereerd wordt, zien we dat een derde verloren gaat maar dat twee derde van het afval gerecycled wordt. Terwijl kunststoffen in gewicht het minste afval opleveren, zien we dat van het kunststoffen afval 86% verloren gaat en maar 14% wordt gerecycled. Ook in het geval van niet-geclassificeerd afval gaat er veel verloren, namelijk twee derde is verlies. Van afval uit de maakindustrie²⁸ wordt het meest gerecycled, namelijk 81%. Recycling houdt in dat materialen worden verwerken tot grondstoffen met dezelfde (hoogwaardige) of mindere (laagwaardige) kwaliteit dan de oorspronkelijke grondstof. Dat betekent dat er nog altijd energie nodig is om de producten/materialen uit elkaar te halen en te bewerken voor hergebruik. Dat is een laagwaardigere manier van hergebruik dan bijvoorbeeld repareren, onderhouden, opknappen/moderniseren of onderdelen van een product hergebruiken. De verwerking die onder recover valt betreft verbranden van materialen met energierugwinning. Een derde van het consumptiegoederen afval wordt op deze manier verwerkt. Al met al, zien we enkel relatief laagwaardige verwerkingsmethoden terug in het afval dat gemeld wordt bij het Landelijk Meldpunt Afval.

Schone lucht en groen

Een groene leefomgeving heeft allerlei voordelen. Groen biedt mogelijkheden voor ontspanning en recreatie, maar is ook goed voor het klimaat en draagt bij aan een betere luchtkwaliteit. Bomen en planten nemen CO₂ op uit de lucht, reguleren de luchtvochtigheid, en beperken het rondweven van fijnstof. Daarnaast kunnen planten overtollig regenwater opvangen, wateroverlast beperken en voor verkoe-

Afb. 5.8 Landelijk Meldpunt Afval (ontvangstmeldingen) naar verwerkingsmethode, Amsterdam, 2019 (voorlopige cijfers)

bron: Landelijke Meldpunt Afval/OIS bewerking

ling zorgen. Ook stimuleert een groene omgeving de biodiversiteit.

Hoeveelheid stikstofdioxide en fijnstof daalt verder in 2019

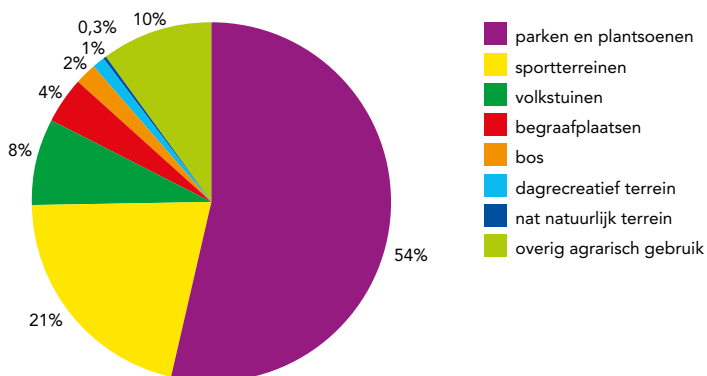
De Monitoringsrapportage 2020 van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) laat zien dat vrijwel in heel Nederland de concentraties stikstofdioxide en fijnstof in 2019 onder de Europese grenswaarden liggen. In enkele straten in de binnenstad van Amsterdam werden de grenswaarde voor stikstofdioxide nog wel overschreden. Dit betreft een aantal plekken op de Stadhouderskade.²⁹ Om gezondheidsredenen zijn lagere concentraties stikstofdioxide en fijnstof wenselijk dan de Europese grenswaarden stellen. Om dat te bereiken heeft de overheid in 2020 het Schone Lucht Akkoord (SLA) opgesteld.

Naast de landelijke RIVM luchtkwaliteit metingen worden er ook door GGD luchtkwaliteit metingen gedaan die door de gemeenten meegenomen worden in de vorming van het luchtkwaliteitsbeleid. De metingen door de GGD laten zien dat in 2019 de jaarlijks gemiddelde concentratie stikstofdioxide in Amsterdam gedaald is naar 37 microgram per m³.³⁰ Dat is onder de Europese norm van maximaal 40 microgram stikstofdioxide per m³. Het doel is om de concentratie stikstofdioxide te reduceren tot 30 microgram per m³ op de verkeers-drukke meetpunten tot 2025. De Europese wettelijke jaarlijkse grenswaarde voor fijnstof (PM10) is 40 microgram per m³ lucht en 25 microgram per m³ voor PM2,5. De hoeveelheid fijnstof in Amsterdam ligt zowel voor PM10 als voor PM2,5 onder de grenswaarden. World Health Organisation (WHO) geeft lagere advieswaarden. Amsterdam overschrijdt in 2019 net niet meer de WHO-advieswaarde voor PM10, maar wel nog altijd de WHO-advieswaarde voor PM2,5.

Afname in oppervlakte groen per inwoner

Door het veranderende klimaat komen warmere zomers en extremere regenbuien steeds vaker voor. Om deze veranderingen beter op te kunnen vangen,

Afb. 5.9 Verdeling groen binnen de bebouwde kom over de verschillende typen groen Amsterdam, 2009³³

bron: Alterra

zijn extra groene gebieden in de stad belangrijk om de stad beter koel te houden tijdens hitte en om water beter op te kunnen vangen.

In 2020 was er gemiddeld 60 m² groen per bewoner in de stad.³¹ Dat is afgenomen sinds 2015, toen er nog 71 m² groen per bewoner in Amsterdam te vinden was. 16% van het landoppervlak in de stad is groen, waarbij het groen dat meegeteld wordt stadsparken, volkstuinten/schoolwerktuinen, sportparken, ruigtegebieden/struinnatuur, stadsrandpolders, corridors, maar ook begraafplaatsen betreft. De verdeling van groen is ook belangrijk omdat het tot 5°C warmer kan zijn in de stad dan in gebieden buiten de bebouwde kom.³²

Uit een studie van Alterra Wageningen Universiteit uit 2009 wordt de volgende verdeling van groen weergegeven over de stad; ruim 50% zijn parken en plantsoenen en nog eens 21% zijn sportterreinen, 8% van het groen zijn volkstuinten en maar 10% behoort tot over agrarisch gebruik.

De randen van de stad zijn over het algemeen groener dan de binnenstad; Amsterdam-Noord. Nieuw-

West en Zuidoost zijn de groenste stadsdelen (zie afb. 5.10). In Noord is er in absolute zin het meeste groen te vinden, namelijk ruim 2.600 hectare groen en het aandeel groen in het totale oppervlak is het grootst in Amsterdam-Noord (42%). In Centrum is er maar 23 hectare aan groen en een kleine 3% van het oppervlak is met groen bedekt. Ook wanneer de grootte van de stadsdelen wordt meegenomen is er het minste groen in Centrum, namelijk 3 m² per inwoner. Nieuw-West en Zuidoost hebben beide 70 m² groen per inwoner, maar stadsdeel Noord spant de kroon met 265 m² groen per inwoner.

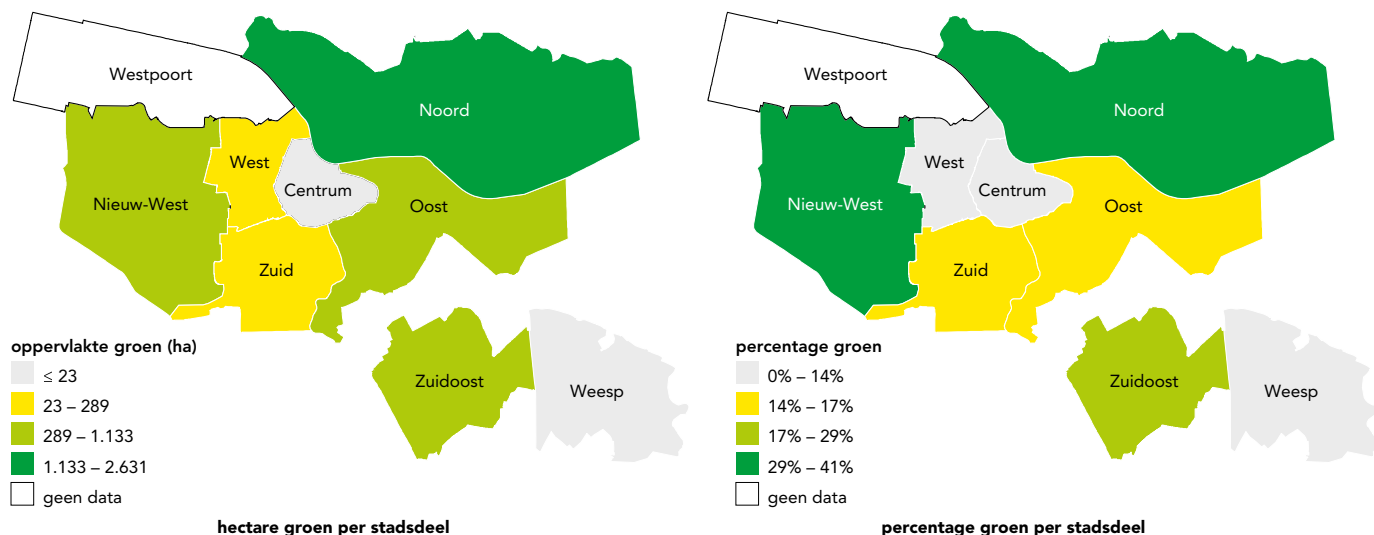
Amsterdammers zijn relatief tevreden over de groenvoorzieningen in de stad. In 2019 waardeerden ze de groenvoorzieningen in hun buurt gemiddeld met een 7 als rapportcijfer. De bewoners in Centrum geven het laagste cijfer (6,4) en bewoners van Zuidoost (7,4) en Zuid (7,3) de hoogste waardering.³⁴

In vergelijking tot een aantal andere steden in Nederland scoort Amsterdam relatief laag op de ladder van vierkante meter groen per woning (zie afbeelding 5.11). Met 63,6 m² groen per woning staat Amsterdam op de 23ste plek van de 31 grotere gemeenten die in beeld zijn gebracht door Wageningen Universiteit.³⁵ Steden zoals Heerlen, Emmen en Lelystad hebben het meeste groen per woning. Utrecht, Leiden en Haarlem zijn de steden met het minste groen per woning.

Ongeveer 1% van geschikte daken is bedekt met (blauw)-groen

Naast groen landoppervlak is het ook mogelijk om groen uit te breiden door te zorgen voor groen op bebouwd gebied, zoals (blauw)-groene daken (daken beplanting die beter water op kunnen vangen) of verticaal groen (bijv. beplante muren). (Blauw)-groene daken houden gebouwen koeler, reduceren geluid zowel binnen als buiten, vangen fijnstof af en houden regenwater vast. Natuurdaken versterken ook vlinder-, vogel- en andere soorten. In 2020 telt

Afb. 5.10 Groen in de stadsdelen Amsterdam, 2020

bron: maps.amsterdam.nl

Amsterdam 539 geregistreerde groene daken³⁶, die een oppervlak van 110.851 m² beslaan. In werkelijkheid is er waarschijnlijk een groter oppervlak aan groene daken. Het is onbekend om hoeveel vierkante meter dit gaat omdat niet alle groene daken worden geregistreerd. Er wordt uitgegaan van 12 km² aan platte daken in de stad die mogelijk geschikt zijn voor groene daken. Het deel dat reeds bedekt is met groen is ongeveer 1%. Hier bovenop wordt in het RESILIO-project 10.000 m² aan slimme blauw-groene daken aangelegd, waarvan zo'n 8000 m² op sociale huurwoningen in vier Amsterdamse wijken: Kattenburg, Oosterparkbuurt, Indische Buurt en Slotermeer. Onder de laag van planten op het dak kan regenwater worden opgevangen. Dit water wordt door een slimme klep vastgehouden of geloosd op basis van de weersvoorspellingen. Het project wordt medegefinancierd uit het ERDF-fonds van de Europese Unie via het Urban Innovative Actions programma. Inmiddels is al zo'n 4000 m² gerealiseerd. De overige vierkante meters staan gepland voor mei 2022.

Klimaatadaptatie

De hoeveelheid groen op zichzelf geeft nog niet weer in hoeverre de stad klimaat adaptief is. Dat wil zeggen, in hoeverre de stad bestand is tegen steeds hogere temperaturen, een stijgende zeespiegel, nattere winters³⁷, heftigere buien en drogere zomers. Om deze redenen worden klimaatstresstesten uitgevoerd op de thema's hitte, droogte, wateroverlast en overstromingen. De stresstesten geven zicht op de risicogebieden voor Amsterdam en worden dan ook gebruikt bij het opstellen en uitvoeren van een de Strategie en Uitvoeringsagenda klimaatadaptatiestrategie van voor Amsterdam.

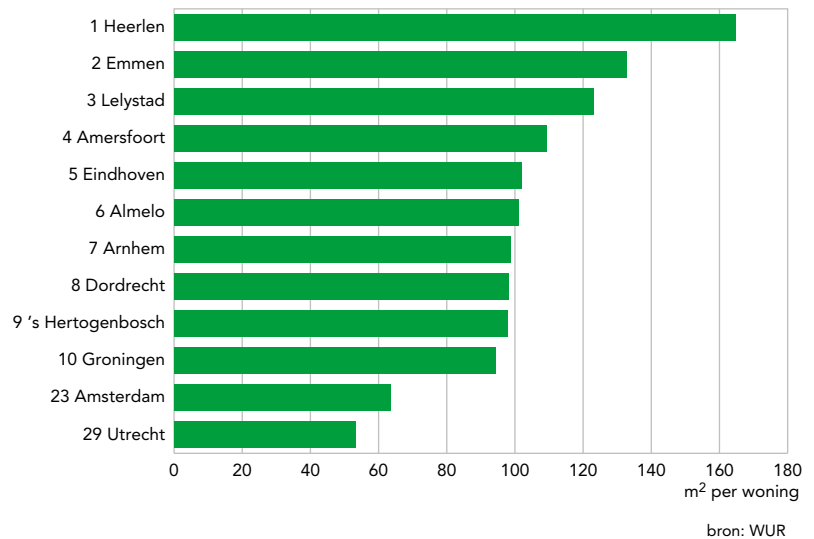
Op veel plekken in Amsterdam extreme hittestress

Hittestress wordt in kaart gebracht op basis van de gemiddelde gevoelstemperatuur (op 1 juli 2015 tussen 12 en 18 uur). Deze dag is door het RIVM geselecteerd als uitgangspunt voor het uitvoeren van de stresstesten voor hitte omdat deze dag wordt gezien als de representatieve 1 op 1.000 hittedagen voor de zomerperiode april tot en met september. Als indicator voor de invloed van hitte op de menselijke gezondheid wordt de gevoelstemperatuur gebruikt. De hittestresskaart laat zien dat op veel plekken in Amsterdam, met name in de binnenstad, de gevoelstemperatuur minimaal 40 graden aantikt op een hittestresstestdag (zie de hittestresskaart op maps.amsterdam.nl of klimaat-effectatlas.nl).³⁸ Een gevoelstemperatuur vanaf 35 graden Celsius wordt ervaren als heet en vanaf 41 graden Celsius zelfs als zeer heet, ook wel extreme hittestress genoemd.³⁹

Bij bijna helft van de meetpunten ligt de grondwaterstand (zeer) laag

Droogtestress wordt in kaart gebracht door te kijken welke gebieden te maken hebben met een zeer lage Gemiddeld Laagste Grondwaterstand (GLG). De grondwaterstanden worden in Amsterdam in ongeveer 2500 peilfilters gemeten door te kijken

Afb. 5.11 Groen per woning (m²), 2014

hoe diep het grondwater gemiddeld in de zomer onder het maaiveld (=grondoppervlak) staat. Te lage grondwaterstanden kunnen een probleem zijn voor onder andere bodemdaling en gevoelige funderingen. Bij 45% van de meetpunten ligt de GLG laag of zeer laag (meer dan 1,25 m onder het maaiveld), en de gemiddelde GLG is 1,32 m. Met name stadsdeel Centrum, de buurt ten zuiden van het Vondelpark, een deel van de Houthavens, en het gebied rondom de Linnaeuskade in Oost kampen met lage GLGs.

Door extreme regenbuien en toenemende bebouwing en bestrating kan er wateroverlast op plekken in de stad ontstaan. Hoe kwetsbaar Amsterdam is op dit vlak wordt in kaart gebracht door de wateroverlaststresstest.⁴⁰ Daar zijn ook de regenwaterknelpunten in meegenomen. Een aantal gebieden in Amsterdam, zoals in de Rivierenbuurt, de Bellamybuurt en rond A5 Westrandweg Noord, kennen extreem urgente regenwaterknelpunten. Dat wil zeggen dat er straten of buurten te maken hebben met sterk verhoogde kans op overlast en schade bij extreme neerslag omdat het water onvoldoende opgevangen, vastgehouden of weggevoerd kan worden.

Tot slot is er een stresstest voor overstromingen uitgevoerd waarin is gekeken naar de overstromingskans van een bepaalde locatie. In Amsterdam is er in een beperkt aantal gebieden een kleine overstromingskans. Bijvoorbeeld aan de oostkant van stadsdeel Noord is er een kleine kans van 1/300 tot 1/3.000 per jaar op overstroming. Voor Amsterdam is dit in kaart gebracht door te kijken naar de plaatsgebonden overstromingskans voor 2050, veroorzaakt door een doorbraak van een primaire of regionale waterkering. De kans op een overstroming is door reeds getroffen maatregelen klein, maar de gevolgen van een overstroming kunnen groot zijn. Te denken valt bijvoorbeeld aan maatschappelijke ontwrichting door onbereikbaarheid van de stad of delen ervan, ook voor de nood-en hulpdiensten, uitval van vitale functies, schade aan infrastructuur en bebouwing, lange hersteltijden en economische schade.

Biodiversiteit

Biodiversiteit gaat over de verscheidenheid aan leven in een bepaald gebied. Biodiversiteit is belangrijk omdat het gros van ons voedsel, bouwmaterialen, medicijnen en industriële grondstoffen afkomstig is uit biologische hulpbronnen. Een rijkere biodiversiteit vergroot de kans op medische ontdekkingen, economische ontwikkeling en aanpassing aan uitdagingen zoals klimaatverandering. Een gemengd bos gaat bijvoorbeeld niet zo snel plat tijdens een storm, in tegenstelling tot een dennenplantage en een soortenrijk wetland kan afvalwater zuiveren.⁴¹ Naast de voordelen is een andere reden om de biodiversiteit te bevorderen dat de wereldwijde biodiversiteit in schrikbarend tempo afneemt door menselijk handelen. Er wordt gesproken van de 'Sixth Mass Extinction', met soortensterfte die tot enkele honderden keren hoger ligt dan het gemiddelde van de afgelopen 10 miljoen jaar.⁴²

In steden liggen er juist kansen om biodiversiteit te bevorderen. De stad is een cluster van verschillende soorten biotopen, maar ze zijn klein en vaak onderling niet goed verbonden, omdat ze worden doorsneden door infrastructuur. Om de verbinding te verbeteren kan er bij stedelijke ontwikkelingsprojecten aandacht gegeven worden voor natuurinclusief ontwerpen en ontwikkelen. Dat betekent dat er bewust nagedacht wordt over toepassen van verschil-

lende 'soorten' en rekening wordt gehouden met netwerken ofwel verbindingen tussen (grotere) natuurgebieden. Dit geeft de kans om binnenstedelijke groene gebieden te verduurzamen, en versleten groene plekken in de stad op te waarderen.⁴³

De meest soortenrijke gebieden liggen in de stadsrand

Een doel van de gemeente Amsterdam was om in 2020 de natuurgebieden van Amsterdam zoveel mogelijk met elkaar te verbinden en alle ecologische knelpunten (barrières en versnippering) op te lossen. Van de 351 knelpunten in 2015 zijn er inmiddels 239 opgelost. De Flora en Fauna kaart⁴⁴ van Amsterdam toont het totale aantal door de Flora- en Faunawet beschermde soorten soortengroepen (zoogdieren, vogels, reptielen, amfibieën en planten). Het laat zien dat de meest soortenrijke gebieden in de stadsrand liggen, met een afname zowel naar binnen als naar buiten toe. In de binnenstedelijke groengebieden is het aantal soorten groter als deze dicht bij de stadsrand liggen en groter zijn. Sommige perifere gebieden en gebieden om de stad heen kennen ook lage aantallen soorten vanwege het traditionele beheer, zoals open weide- en akkergebieden. Gebieden met een open, homogeen landschap scoren laag op diversiteit, terwijl gebieden waarin landschapstypen in combinatie voorkomen (bijv. weide en bos) beter scoren.⁴⁵

Noten

- Bron: Strategie klimaatadaptatie Amsterdam, februari 2020, p.4.
- CO₂-equivalent neemt naast koolstofdioxide (CO₂) ook andere broeikasgassen (N₂O (distikstofoxide), methaan (CH₄) en de fluorhoudende gassen (F-gassen) mee. Om de invloed van de verschillende broeikasgassen te kunnen optellen, worden de uitstootcijfers omgerekend naar CO₂-equivalent. De omrekening is gebaseerd op het Global Warming Potential (GWP) – dat is de mate waarin een gas bijdraagt aan het broeikaseffect (CBS).
- Bron: Gemeente Amsterdam. *Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050. Stap 1: Uitnodiging aan de stad*. Amsterdam, 2019.
- Bron: Climate Action Tracker, 2020. Online: <https://www.climateactiontracker.org/global/temperatures>.
- Bron: Milieu Centraal. *Wat is je CO₂-voetafdruk?* (jaar onbekend) Online: Milieu Centraal.
- Broeiksgas emissie wordt uitgedrukt in CO₂-equivalent.
- CO₂-equivalent neemt naast koolstofdioxide (CO₂) ook andere broeikasgassen (N₂O (distikstofoxide), methaan (CH₄) en de fluorhoudende gassen (F-gassen) mee. Om de invloed van de verschillende broeikasgassen te kunnen optellen, worden de uitstootcijfers omgerekend naar CO₂-equivalent. De omrekening is gebaseerd op het Global Warming Potential (GWP) – dat is de mate waarin een gas bijdraagt aan het broeikaseffect (CBS).
- Standaard Bedrijfsindeling (SBI) sectoren Delfstoffen (B), Energievoorziening (D), Waterbedrijven en Afvalbeheer (E) en Bouwnijverheid (F).
- Standaard Bedrijfsindeling (SBI) sectoren Specialistische zakelijke diensten (M), Verhuur en overige zakelijke diensten (N), Landbouw, bosbouw en visserij (A), Verhuur en handel van onroerend goed (L), Informatie en communicatie (J), Financiële dienstverlening (K), Horeca (I) en Handel (G).
- Bron: Gemeente Amsterdam OIS. *Bewoners en bedrijven positief over energietransitie in Amsterdam* (2021). Online: <https://data.amsterdam.nl/artikelen/artikel/bewoners-bedrijven-positief-energietransitie-amsterdam/c5bdc78e-2668-4469-b1cd-ee4ba38395c1/>
- Bron: Gemeente Amsterdam. *Half miljoen zonnepanelen in Amsterdam*. <https://www.amsterdam.nl/bestuur-en-organisatie/college/wethouder/marieke-doorninck/persberichten/half-miljoen-zonnepanelen-amsterdamse/> (2021).
- Bron: Gemeente Amsterdam. *Klimaatrapportage 2021*. Online: <https://2021.klimaatrapportageamsterdam.nl/> (2021)
- Bron: Gemeente Amsterdam. *Nieuw Amsterdams Klimaat Routekaart*. Amsterdam Klimaatneutraal 2050. Online: <https://www.klimaatkoord.nl/binaries/klimaatkoord/documenten/publicaties/2020/03/06/routekaart-amsterdam/F+-+01+Duurzaamheid+en+Circulaire+Economie+%2829%29+1.+Routekaart+Amsterdam+Klim.pdf> (2020).
- Rover, R. *Gebroken Kringlopen*. (2018). Eburon.
- idem.
- Bron: Parlevliet, P. (2010). Residual Strains in Thick Thermoplastic Composites an Experimental Approach. https://www.researchgate.net/profile/Dr_Pallavi_Deshmukh/post/ls_the_re_any_research_paper_for_which_heat_treatment_to_reduce_residual_stress_on_plastics/attachment/5d2835eefc4a7968db47c00/AS%3A779741774749697%401562916334745/download/Proefschrift_Patricia_Parlevlietpr.pdf
- Bron: Ing. P. Schreuder, Ing. K.W. Hermans, Dr. Ir. A. ten Busschen. (2017). *Hergebruik van thermoharde composieten – Prestaties bij hergebruik in de vorm van stroken*. Hogeschool Windesheim.
- Directe uitstoot, door gebouw-, vervoer- en productie-gerelateerde activiteiten van bedrijven en een deel van de indirecte uitstoot, veroorzaakt door opwekking van ingekochte en verbruikte elektriciteit of warmte
- Indirecte uitstoot: veroorzaakt door bijvoorbeeld de productie of winning van ingekochte grondstoffen of materialen en uitbestede werkzaamheden zoals goederenvervoer

- 20 CBS voert bijvoorbeeld een CO₂-voetafdruk-analyse uit vanuit de consumptiebenadering van de economie op basis van internationale handelsdata en emissiecoëfficiënten per land en bedrijfstak om een indruk te geven van de Nederlandse CO₂-voetafdruk. Het belang hiervan is dat we een completer beeld krijgen van onze bijdrage aan het globale milieuprobleem.
- 21 Bron: Ellen Macarthur Foundation. Completing the picture. How the circular economy tackles climate change. (2019) Online: https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/Completing_The_Picture_How_The_Circular_Economy_Tackles_Climate_Change_V3_26_September.pdf
- 22 Een visie en routekaart voor de stad en regio (gemeente Amsterdam, Circle Economy, TNO, FABRIC, 2015). Amsterdam Circular: evaluatie en handelingsperspectieven (Circle Economy, Copper8, 2018). Van Innovatie naar Impact. Innovatie- en Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie (de Gemeente Amsterdam, 2019).
- 23 Consumptie is in dit geval grondstofverbruik door de stad (inwoners en deels bezoekers) en door bedrijven die grondstoffen/materialen gebruiken om tot consumeerbare producten te verwerken voor de stad (bewoners en bezoekers). Dat betekent dat verbruik van grondstoffen/materialen door bedrijven voor exportdoeleinden hier niet toe gerekend is.
- 24 Grondstoffen zijn materialen die in een proces gebruikt worden om iets te maken of te fabriceren. Specifiek natuurlijke grondstoffen zijn stoffen die in de natuur gevonden worden, zoals vruchtbare aarde, olie, mineralen, hout en andere gewassen. Materiaal is een natuurlijke of kunstmatig geproduceerde stof, bestemd om verwerkt te worden tot bruikbare producten. Materialen zijn te classificeren in metalen, keramiek, polymeren, composieten, halfgeleiders en biomaterialen.
- 25 COROP-gebied bestaande uit de gemeenten: Aalsmeer, Amstelveen, Amsterdam, Beemster, Diemen, Edam-Volendam, Haarlemmermeer, Landsmeer, Oostzaan, Ouder-Amstel, Purmerend, Uithoorn, en Waterland. Geografisch fijnmaziger gegevens zijn niet voorhanden.
- 26 In 2019 is door TNO een inschatting gemaakt van de materialen en grondstoffen gebruik in 2018 in het kader van de drie waardenketens waar het Amsterdamse circulaire beleid op gericht is. Voor de waardenketens voedsel & organische reststromen, consumptiegoederen en de gebouwde omgeving is een inschatting gemaakt van 1.216 kiloton materialen en grondstoffen. Dat is maar een deel van de hierboven genoemde materialenverbruik dat het verbruik van de gehele economie meeneemt.
- 27 Fijn huishoudelijk afval is restafval (vuilniszak) of GFT afval. Grof huishoudelijk afval is afval dat grof en te zwaar is om als fijn afval behandeld te worden. Meubels zijn hier een voorbeeld van.
- 28 Maakindustrie is dat deel van de industrie dat materialen tot nieuwe producten verwerkt. Deze tak wordt soms ook discrete industrie of discrete productie genoemd en onderscheidt zich van de procesindustrie.
- 29 Bron: RIVM (2020). *Monitoringsrapportage NSL 2020. Stand van zaken Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit*. <https://www.nsl-monitoring.nl/viewer/> en <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2020-0164.pdf>
- 30 Bron: OIS (bewerking Luchtmeetnet). Milieu in Amsterdam Dataset. Online: <https://data.amsterdam.nl/datasets/4tYotStvELcPww/milieu-in-amsterdam/>
- 31 Bron: Gemeente Amsterdam. Kaarten. Online: maps.amsterdam.nl/hoofdgroenstructuur, maps.amsterdam.nl/stadsparken, data.amsterdam.nl/ruimtegebruik-in-amsterdam.
- 32 Bron: Steeneveld, G-J. *Het stadsklimaat van Amsterdam in beeld, wat kunnen we daarvan leren voor adaptatie?* (2019) <https://klimaatadaptatienederland.nl/actueel/actueel/interviews/ams-stadsklimaat/>
- 33 Bron: Alterra. *Groene Meters III. Analyse van het stedelijk groen in de G31 steden*. (2009). Online: <https://edepot.wur.nl/222964>
- 34 Bron: Gemeente Amsterdam. *Amsterdamse Thermometer van de Openbare Ruimte 2019*. Online: https://assets.amsterdam.nl/publish/pages/905143/amsterdamse_thermometer_van_de_openbare_ruimte_2019klein.pdf
- 35 Bron: WUR. (2014). Heerlen, Emmen en Lelystad groenste steden van Nederland. <https://www.wur.nl/nl/nieuws/Heerlen-Emmen-en-Lelystad-groenste-steden-van-Nederland.htm>
- 36 Bron: Gemeente Amsterdam. *Groene daken*. Online: maps.amsterdam.nl/groene_daken
- 37 Bron: KNMI. *Toename neerslag in meeste seizoenen*. (2019). <https://www.knmi.nl/over-het-knmi/nieuws/toename-neerslag-in-meeste-seizoenen>
- 38 Bron: Gemeente Amsterdam. *Klimaatadaptatie*. Online: <https://maps.amsterdam.nl/klimaatadaptatie/> of <https://www.klimaatadaptatieatlas.nl/nl/>
- 39 Bron: RIVM. Ontwikkeling Standaard Stresstest Hitte. (2019). <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2019-0008.pdf> p.23
- 40 Bron: Gemeente Amsterdam. *Klimaatadaptatie*. Online: <https://maps.amsterdam.nl/klimaatadaptatie/>
- 41 Bron: Wageningen Universiteit. *Biodiversiteit*. Online: <https://www.wur.nl/show-longread/Biodiversiteit-longread.htm>
- 42 Bron: Ceballos, G., Ehrlich, P. R., Barnosky, A. D., García, A., Pringle, R. M., & Palmer, T. M. (2015). Accelerated modern human-induced species losses: Entering the sixth mass extinction. *Science advances*, 1(5), e1400253.
- 43 Bron: Wageningen Universiteit. *Natuur, omdat de stad het waard is*. Online: <https://www.wur.nl/show-longread/Natuur-omdat-de-stad-het-waard-is.htm>
- 44 Bron: Gemeente Amsterdam. *Beschermde Flora en Fauna*. Online: <https://maps.amsterdam.nl/flora fauna/>
- 45 Bron: Gemeente Amsterdam. *Natuurwaarden in kaart 2016*. Online: <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/volg-beleid/groen/flora-fauna/natuurwaardenkaart/>

6

Mobiliteit

Dit hoofdstuk beschrijft de stand van zaken en ontwikkelingen rond de mobiliteit in Amsterdam. Het totale aantal verplaatsingen van Amsterdammers, bezoekers en toeristen in Amsterdam nam in de periode tot aan 2020 jaarlijks toe. Maar door de coronamaatregelen is het sinds het voorjaar van 2020 minder druk in de stad: het toerisme nam af, de horeca kwam stil te liggen, er waren een tijd lang geen evenementen en werk, onderwijs en winkelen gingen vaak vanuit huis.

Auteurs: Merijn Heijnen & Jorren Bosga

Kernpunten

- Het aantal verplaatsingen dat Amsterdammers dagelijks maken is in 2019 weer iets afgenomen ten opzichte van eerdere jaren. Voor 2020 is het aannemelijk dat door de coronamaatregelen het aantal verplaatsingen van Amsterdammers verder gedaald is. Landelijk nam het aantal gemaakte reizigerskilometers in 2020 met een derde af.
- Het aantal snorfietsen en snorscooters in de stad is gedaald sinds die op veel plekken geen gebruik meer mogen maken van het fietspad. Het aantal motorfietsen en bromfietsen, die altijd al van de rijbaan gebruik moesten maken, is juist toegenomen.
- Het gemiddelde autobezit is de afgelopen jaren gedaald. Dat komt doordat het aantal inwoners veel sterker groeide dan het aantal auto's.
- Het aantal elektrische auto's in Amsterdam neemt toe, het waren er in 2020 bijna 11.000. Zo'n 7% van het totale aantal auto's in Amsterdam is milieuvriendelijk (geheel of gedeeltelijk elektrisch of rijdend op aardgas).
- In 2019 werd er een recordaantal ritten gemaakt met het Amsterdamse openbaar vervoer, maar na de uitbraak van het coronavirus in 2020 viel het aantal gemaakte ritten sterk terug.
- De reizigers zijn in het algemeen positief over hun rit met het openbaar vervoer en hun oordeel vertoont door de jaren heen een stijgende lijn.
- Het effect van mobiliteit op de stad kan worden weergegeven met behulp van het Stadsportret waarin op basis van de donuteconomie op lokaal en mondiaal niveau de sociale en duurzame effecten worden gemonitord.

Dit hoofdstuk beschrijft de stand van zaken en ontwikkelingen rond de mobiliteit in Amsterdam. Het totale aantal verplaatsingen van Amsterdammers, bezoekers en toeristen in Amsterdam nam in de periode tot aan 2020 jaarlijks toe. Maar door de coronamaatregelen is het sinds het voorjaar van 2020 minder druk in de stad: het toerisme nam af, de horeca kwam stil te liggen, er waren een tijd lang geen evenementen en werk, onderwijs en winkelen gingen vaak vanuit huis.

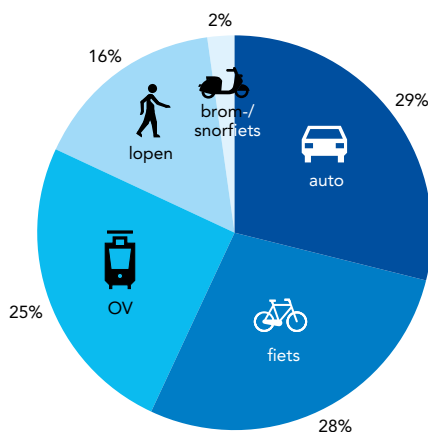
Als eerste komen in dit hoofdstuk de verplaatsingen van Amsterdammers aan bod, in het bijzonder de vervoerwijzekeuze (de verhouding tussen de gebruikte vervoermiddelen, ook 'modal split' genoemd). Daarna worden actuele ontwikkelingen besproken met betrekking tot het bezit en gebruik van motorvoertuigen in Amsterdam, zoals de daling van het aantal snorfietsen na jaren van toename. Vervolgens worden het gebruik van de fiets en tevredenheid over het openbaar vervoer behandeld en kijken we naar

de parkeerdruk in de stad. Ook wordt gekeken naar de effecten van de lockdowns die vanaf begin 2020 invloed hadden op de mobiliteit in de stad. Deze ontwikkelingen zijn echter nog niet altijd zichtbaar in de beschikbare cijfers, deze lopen veelal tot aan 2019 of het begin van 2020.

Ten slotte wordt in dit hoofdstuk het mobiliteitsthema bekeken vanuit de verschillende invalshoeken van het donutperspectief, zoals eerder omschreven in hoofdstuk 3. De vraag die daarbij centraal staat is: Hoe kan mobiliteit in Amsterdam bijdragen aan een voorspoedig leven voor de Amsterdammers in een bloeiende stad, met respect voor het welzijn van alle mensen en de gezondheid van de planeet?

De afdeling Verkeer en Openbare Ruimte (V&OR) van de Gemeente Amsterdam publiceert tweejaarlijks de Amsterdamse Thermometer van de Bereikbaarheid, waarin uitvoerig inzicht wordt gegeven in de ontwikkelingen en achtergronden van de mobiliteit in Amsterdam. Een deel van de cijfers uit dit hoofdstuk is afkomstig uit de Thermometer van 2021.

Afb. 6.1 Verhouding vervoermiddelen bij verplaatsingen van, naar en binnen Amsterdam, door bewoners en bezoekers (exclusief toeristen), 2019

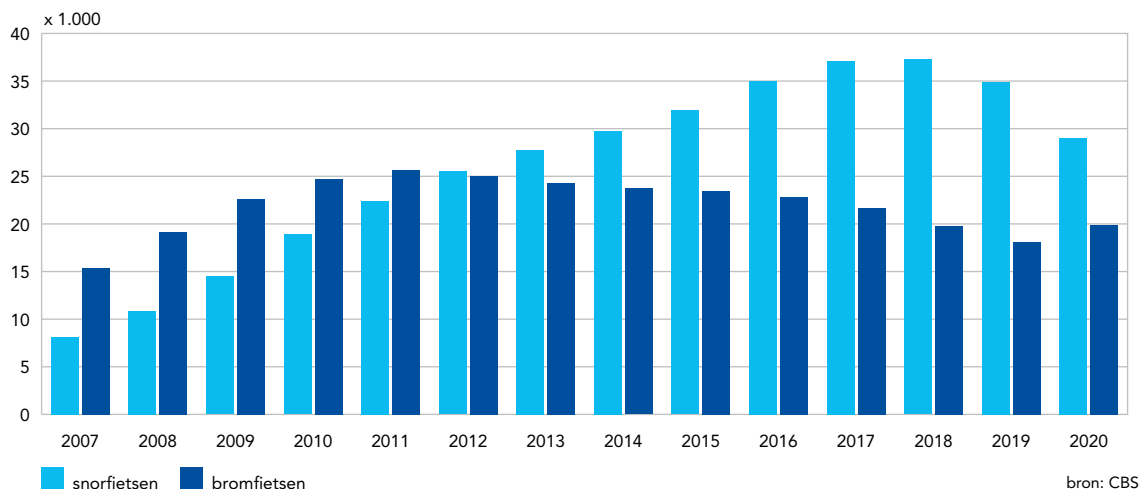
bron: CBS, Onderweg in Nederland (ODiN) 2019

Verplaatsingen en vervoerwijzekeuze

Aantal dagelijkse verplaatsingen verder afgenomen

Het aantal inwoners in Amsterdam is sinds de eeuwwisseling gegroeid (zie ook hoofdstuk 1 over bevolkingsontwikkelingen), maar het gemiddeld aantal verplaatsingen dat zij per dag maken in de stad nam in diezelfde periode af. In 2019 maakten Amsterdammers gemiddeld nog 2,5 verplaatsingen per dag, terwijl dit er in 2005 nog gemiddeld 3,1 per dag waren.¹ Een reden hiervoor lijkt digitalisering te zijn. Landelijk is het beeld dat vaker thuis wordt gewerkt, het online winkelen neemt toe en burgers gaan minder vaak voor diensten de deur uit, zoals het regelen van bankzaken of contact met de overheid.² Met betrekking tot 2020 is het aannemelijk dat door de coronamaatregelen en de verdere toename van thuiswerken het aantal verplaatsingen van Amsterdammers verder gedaald is. In

Afb. 6.2 Aantal snorfietsen en bromfietsen in Amsterdam, 2007-2020

heel Nederland nam in 2020 het aantal gemaakte reizigerskilometers af met bijna een derde.³ De afname van het aantal dagjesmensen en toeristen (zie ook het hoofdstuk Economie) zorgt in 2020 ook voor een daling in het totale aantal verplaatsingen in de stad. In 2019 werden er nog recordcijfers behaald met betrekking tot het aantal toeristen in Amsterdam.

Weinig verschil tussen het totale aantal reizen met de auto, fiets of openbaar vervoer

De modal split is de verhouding tussen de verschillende vervoermiddelen die worden gebruikt voor verplaatsingen in een jaar, uitgedrukt in een percentage. Wanneer we kijken naar alle verplaatsingen die van, naar en binnen Amsterdam gemaakt worden door inwoners en bezoekers, dan was er in 2019 weinig verschil tussen het aandeel verplaatsingen met de auto (29%), de fiets (28%) en met het openbaar vervoer (25%).⁴ Het fietsgebruik is sinds het begin van de eeuw sterk gegroeid, maar is de laatste jaren redelijk constant. Meer dan de helft van de Amsterdammers geeft inmiddels aan vaak te fietsen (55%, tegen 16% die soms fietst, 8% die zelden fietst en 20% die nooit fietst of waarvoor fietsen geen optie is).⁵ Het aandeel verplaatsingen met de auto is daarentegen sinds de jaren '90 sterk afgenomen. Verder gebeurde in 2019 16% van de verplaatsingen te voet en vond 2% plaats per brom- of snorfiets. De verhoudingen voor 2020 zijn nog niet bekend, maar te verwachten valt dat door de uitbraak van corona het aandeel van verplaatsingen met het openbaar vervoer gedaald zal zijn ten opzichte van andere vervoerswijzen.

Het mobiliteitsgedrag van Amsterdammers varieert per stadsdeel en hangt samen met kenmerken als leeftijd, opleidingsniveau en reismotief. In het Centrum, West, Oost en Zuid wordt het meest gefietst of gelopen, terwijl in Noord, Nieuw-West en Zuidoost bewoners zich vaker verplaatsen met de auto of het openbaar vervoer. Jongeren tot 30 jaar maken relatief veel gebruik van het openbaar vervoer. Midden- en hoogopgeleide inwoners kiezen het vaakst voor de fiets, terwijl lager opgeleide inwoners meer lopen en vaker kiezen voor de auto.⁶

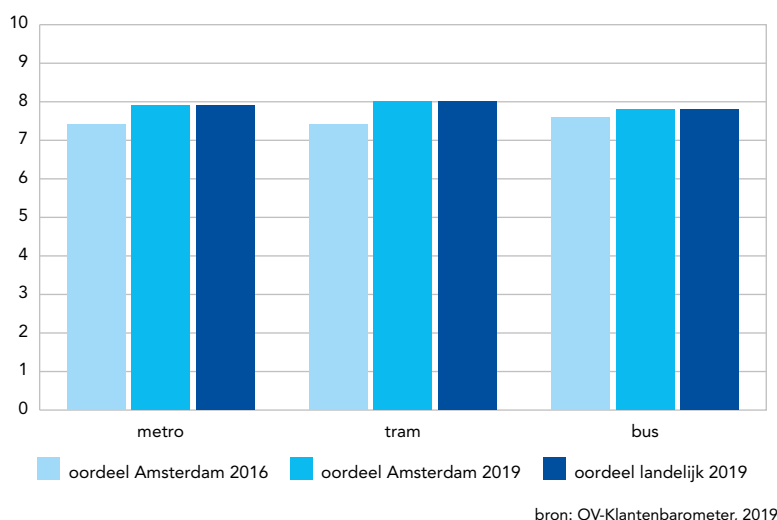
Bezit en gebruik van motorvoertuigen

Aantal geregistreerde snorfietsen is gedaald sinds verplaatsing naar de rijbaan

Sinds april 2019 is het voor snorfietsers (waaronder bestuurders van snorscooters) op veel plekken binnen de ring A10 verplicht om, met helm op, gebruik te maken van de rijbaan. Dit besluit is genomen om de Amsterdamse fietspaden rustiger en veiliger te maken. Het aantal geregistreerde snorfietsen in de stad was in de voorgaande tien jaar meer dan verdrievoudigd, van ruim 10.000 in 2008 tot ongeveer 37.000 in 2018.⁷ De populariteit van snorfietsen en snorscooters is sinds de invoering van de maatregel afgenomen: in 2019 nam het aantal af naar 35.000 en in 2020 waren het er minder dan 30.000, het laagste aantal sinds 2013, zie afbeelding 6.2. Voor bromfietsers was het al veel langer verplicht om met helm gebruik te maken van de rijbaan. Voor sommige Amsterdammers lijkt daardoor de snellere bromfiets inmiddels een alternatief te zijn voor de snorfiets. Waar het aantal snorfietsen in de stad afnam, nam tussen 2019 en 2020 voor het eerst sinds 2011 het aantal bromfietsen toe: van ongeveer 18.000 in 2019 tot 20.000 in 2020.

De verplaatsing van snorfietsers naar de rijbaan heeft geleid tot minder ongelukken, zowel met snorfietsers als met fietsers.⁸ Zo daalde het aantal ongelukken met snorfietsen van 94 in de periode van april tot en met oktober 2018 naar 29 in dezelfde periode in 2019. Ook het aantal ongevallen waarbij fietsers betrokken waren, is in diezelfde maanden gedaald: van 186 naar 114. Ondanks de daling van het aantal ongelukken met snorfietsen is de ervaren verkeersveiligheid van bestuurders van snorfietsen gedaald sinds de verplaatsing naar de rijbaan.⁹ Eind 2017 gaven bestuurders van snorfietsen hun verkeersveiligheid nog een 6,4 gemiddeld, maar eind 2019 was dit een 5,0. In dezelfde periode ging de beoordeling van de verkeersveiligheid door fietsers van een 6,0 naar een 6,2.

Afb. 6.3 Rapportcijfer totaaloordeel voor OV-rit in Amsterdam (2016 en 2019) en landelijk (2019)

Gemiddelde autobezit gedaald, toename elektrische auto's en motoren

Jaarlijks kwamen er in Amsterdam de afgelopen vijf jaar gemiddeld ongeveer duizend personenauto's bij in de stad.¹⁰ Doordat het aantal inwoners in Amsterdam in dezelfde periode naar verhouding sterker toenam is het gemiddelde autobezit de afgelopen jaren gedaald. Van alle volwassen Amsterdammers had in 2019 een kwart (25%) een auto, wat in 2003 nog 31% was. Met name jongeren tot 30 jaar hebben minder vaak een auto dan voorheen (van 19% in 2003 naar 10% in 2019).¹¹ Deze cijfers betekenen dat huishoudens in Amsterdam gemiddeld beschikken over 0,4 auto, een veel lager aantal dan in omliggende gemeenten, waar er gemiddeld ongeveer één auto per huishouden geregistreerd is. Grote huishoudens (met vier personen of meer) in Amsterdam hebben drie keer zo vaak een auto als eenpersoonshuishoudens.¹²

Het aantal elektrische auto's neemt toe, landelijk verdubbelde het aantal elektrische personenauto's zelfs bijna tussen 2019 en 2020: van 77.000 naar 145.000 voertuigen (+88%).¹³ In Amsterdam waren in 2020 bijna 11.000 elektrische auto's, een toename van 27% ten opzichte van een jaar eerder. In 2020 gaf 3% van de volwassen Amsterdammers aan binnen hun huishouden over een elektrische auto te beschikken. Van de Amsterdammers met een auto in het huishouden geeft 5% aan dat dit een elektrische auto is.¹⁴ Ongeveer 7% van de auto's in Amsterdam is milieuvriendelijk, dat wil zeggen geheel of gedeeltelijk elektrisch, of rijdend op aardgas.¹⁵ Het streven in het gemeentelijke Actieplan Schone Lucht is dat het Amsterdamse verkeer in 2030 uitstootvrij is. De verwachting is dat er dan ongeveer 82.000 laadpalen nodig zijn voor het elektrisch vervoer, waarvan er 50.000 beoogd zijn op eigen terrein.

Op semipublieke plekken, zoals parkeergarages, winkelcentra en sportterreinen komen dan 13.000 oplaadpunten en het aantal publieke laadpunten in de openbare ruimte zal stijgen naar ongeveer

18.000.¹⁶ In 2020 waren er in de openbare ruimte in Amsterdam bijna 5.000 publieke laadpunten, waarvan relatief veel in Oud-Zuid (612), De Pijp/Rivierenbuurt (480) en Oud-West/De Baarsjes (400).¹⁷

Een alternatief voor de auto is de motorfiets, een vervoermiddel dat aan populariteit gewonnen heeft: vergeleken met het begin van de eeuw is het aantal motorfietsen in Amsterdam bijna verdubbeld. In 2020 waren er ongeveer 20.000 motorfietsen in de stad.¹⁸ Een ander alternatief voor het bezit van een personenauto is het gebruik maken van een deelauto. In 2020 gaf 2% van de volwassen Amsterdammers aan vaak een deelauto te gebruiken. Daarnaast gebruikt 9% soms een deelauto en 8% doet dit zelden. De overige Amsterdammers maken geen gebruik van een deelauto of hebben geen rijbewijs. Onder Amsterdammers in een huishouden zonder eigen auto is het gebruik van deelauto's iets groter: 3% doet dit vaak, 10% soms en 9% zelden.¹⁹ In 2021 waren er 2.750 deelauto's en 700 elektrische deelscooters in Amsterdam. Hier komen nog 1.400 deelfietsen bij.²⁰ Drie op de vijf Amsterdammers geeft aan open te staan voor het gebruik van deelvervoer en één op de acht autobezitters overweegt om in de toekomst de eigen auto in te ruilen voor een deelauto.²¹

Openbaar Vervoer

Coronamaatregelen doen het aantal ritten in het openbaar vervoer dalen na recordjaar

In de jaren tot aan 2019 was er jaarlijks telkens een toename in het aantal ritten en kilometers dat reizigers gezamenlijk aflegden in het Amsterdamse openbaar vervoer. In 2019 werden er in totaal voor het eerst meer dan een miljard kilometer afgelegd door de reizigers. Door de opening van Noord/Zuidlijn in 2018 was er vooral sprake van een stijging van het aantal ritten en kilometers dat werd afgelegd met de metro: er werden meer dan 111 miljoen metroritten gemaakt in 2019, een toename van 23% ten opzichte van 2018. Voor het eerst werden er daardoor in Amsterdam meer ritten met de metro dan met de tram gemaakt. Het aantal passagiers dat de tram en de veerponten gebruikte nam door de nieuwe metrolijn iets af.²² Tijdens de coronacrisis in 2020 was er echter een sterke daling van het aantal gemaakte ritten in het openbaar vervoer in Amsterdam. Zo vervoerde het GVB op een doordeweekse dag in de zomer van 2020 nog ruim 300.000 passagiers, een daling van ruim 600.000 passagiers vergeleken met een vergelijkbare dag in 2019.²³

Ritten in het openbaar vervoer worden positiever beoordeeld

De uitbreiding van het metronetwerk in 2018 met de Noord/Zuidlijn hangt samen met een verbetering van het oordeel van reizigers over de Amsterdamse metro. In 2016 werden de metroritten gemiddeld met een 7,4 beoordeeld, in 2019 is het gemiddelde opgelopen naar een 7,9. Ook specifieke onderdelen van de rit, zoals de stiptheid en de mate waarin de metro netjes en schoon is, worden positiever beoor-

deeld dan voorheen. Ook de reizigersbeoordelingen van de tram zijn de afgelopen jaren verbeterd, van een 7,4 als gemiddeld ritoordeel in 2016 naar een 8,0 in 2019. Met name de waardering voor de rijstijl en reissnelheid zijn toegenomen. Dit laatste heeft mogelijk te maken met de nieuwe dienstregeling voor trams die is ingevoerd bij de opening van de Noord/Zuidlijn. Tussen 2016 en 2019 ging de gemiddelde beoordeling voor busritten in Amsterdam van een 7,6 naar een 7,8. De beoordelingen voor de ritten in het Amsterdamse openbaar vervoer verschilden in 2019 niet van de landelijke gemiddeldes, zie afbeelding 6.3.²⁴ Het onderzoek naar klanttevredenheid in het openbaar vervoer is door de coronamaatregelen in maart 2020 afgebroken en dat jaar niet meer hervat.

Fietstevredenheid

Van alle vervoermiddelen in het Amsterdamse verkeer is het gebruik van de fiets de afgelopen jaren het sterkst gestegen. Aan het eind van de vorige eeuw werd nog geen kwart van alle verplaatsingen door inwoners van Amsterdam met de fiets gemaakt, inmiddels is dat opgelopen tot 38%.²⁵ Inmiddels bezitten Amsterdammers samen bijna een miljoen fietsen.

Elektrische fiets in Amsterdam nog niet zo populair als landelijk

De elektrische fiets is in Nederland aan een opmars bezig, maar het aandeel ritten dat met een elektrische fiets gemaakt wordt is in Amsterdam nog betrekkelijk laag. In 2019 werden landelijk 18% van de fietsritten met een elektrische fiets gemaakt, in Amsterdam was dit aandeel lager: 3%.²⁶ De populariteit van de fiets komt ook tot uiting in de gemeten tevredenheid van fietsers: ondervraagde fietsers bij Amsterdamse fietsenstallingen gaven in 2020 Amsterdam als fietsstad gemiddeld een 7,4. De fietsrit die ze net gemaakt hadden gaven ze gemiddeld een 7,3. Het fietsparkeren in Amsterdam blijft echter achter in waardering en kreeg in 2020 gemiddeld een 6,0.²⁷ Om het parkeren van de fiets in de stad makkelijker te maken en de parkeercapaciteit te verhogen zijn de afgelopen jaren meerdere in pandige en ondergrondse openbare fietsenstallingen geopend, het meest recent in mei 2021 een ondergrondse stalling bij het Leidseplein met plek voor bijna 2.000 fietsen.

Parkeren auto

De bezetting van parkeerplekken is niet overal in de stad gelijk. De parkeerdruk ligt het hoogst in en om het centrum: daar zijn in veel buurten op een reguliere avond meer dan 90% van de parkeerplaatsen bezet.²⁸ In totaal wordt ongeveer 11% van de openbare ruimte in Amsterdam in beslag genomen door geparkeerde auto's. Veel van die auto's staan het grootste deel van de dag stil: ruim 40% van de auto's van bewoners komt op een gemiddelde dag niet van zijn plek.²⁹ Tijdens de coronamaatregelen lag dit aandeel waarschijnlijk nog hoger.

Aantal parkeerplekken op straat wordt verminderd

In de Agenda Amsterdam Autoluw presenteert de Gemeente Amsterdam de plannen om meer ruimte te maken voor voetgangers, fietsers, spelende kinderen en groen. Onderdeel hiervan is het opheffen van parkeerplekken. In 2019 verdwenen er meer dan duizend parkeerplaatsen.³⁰ Door het aanbieden van parkeren in garages en het stimuleren van parkeren via P+R wordt gestreefd om in 2025 uiteindelijk het aantal plekken op straat met 10.000 verminderd te kunnen hebben. Momenteel zijn er nog ongeveer 265.000 parkeerplekken in de openbare ruimte in Amsterdam, waarvan 154.000 plekken waarvoor parkeergeld betaald moet worden. Dat betekent dat er per 100 inwoners gemiddeld 31 parkeerplekken op straat zijn in Amsterdam. Dit aantal is per 100 inwoners het hoogst in Buitenveldert en de Zuidas (54 plekken) en het laagst in het westelijke gedeelte van stadsdeel Centrum (14 plekken).³¹ De tevredenheid over de autoparkeervoorzieningen is dan ook het hoogst in stadsdeel Zuid (net als in stadsdeel Oost een 6,6 als rapportcijfer) en het laagst in stadsdeel Centrum (rapportcijfer 5,7).³²

Om autogebruik te ontmoedigen is het betaald parkeren in Amsterdam de afgelopen jaren regelmatig uitgebreid. Zo werd na de ingebruikname van de Noord/Zuidlijn in 2018 betaald parkeren ingevoerd in een groot gedeelte van stadsdeel Noord. Daarnaast werd in 2019 op de meeste plaatsen het uurtarief verhoogd.

Mobiliteit uitgelicht in het kader van het Stadsportret

Een mobiele en goed bereikbare stad heeft vele voordelen maar kan ook tegen een grens aan lopen, bijvoorbeeld toenemende drukte en vervuiling. Het donutperspectief, dat in hoofdstuk 3 werd gepresenteerd op stadsniveau in de vorm van het Stadsportret, kan worden gebruikt bij het inzoomen op gevolgen voor de stad van specifieke thema's, in dit geval mobiliteit. In het restant van dit hoofdstuk stellen we tot doel om via deze methode een integraal beeld te schetsen wat betreft mobiliteit. De centrale vraag hierbij is "hoe kan mobiliteit in Amsterdam bijdragen

Afb. 6.4 Het vierlenzenperspectief op het thema mobiliteit

	sociaal	ecologisch
lokaal	Hoe draagt mobiliteit in Amsterdam bij aan een voorspoedig leven voor de Amsterdammers?	Hoe draagt mobiliteit in Amsterdam bij aan het gedijen van de stad in haar natuurlijke habitat?
mondiaal	In welke mate respecteert mobiliteit in Amsterdam het welzijn van mensen elders ter wereld?	In welke mate respecteert mobiliteit in Amsterdam de gezondheid van de planeet?

Afb. 6.5 Indicatoren van het vierlenzenperspectief op het thema mobiliteit

Hoe kan mobiliteit in Amsterdam bijdragen aan een voorspoedig leven voor de Amsterdammers in een bloeiende stad, met respect voor het welzijn van alle mensen en de gezondheid van de planeet?

	sociaal	ecologisch
lokaal	Het Amsterdamse OV (bus, tram, metro) krijgt gemiddeld een 7,9 van de Amsterdammers, maar scoort laag op betaalbaarheid (5,4)	Stikstofdioxide (op verkeersintensieve locaties) en fijnstof (PM10) zitten met concentraties van respectievelijk 28,8 microgram/mg ³ en 17,3 microgram/mg ³ in het algemeen voor het eerst onder de internationaal gestelde normen
mondiaal	De auto-industrie levert veel goede banen op, maar verder in de keten worden conflictmaterialen gewonnen met behulp van kinder- en dwangarbeid	De CO ₂ -uitstoot van wegverkeer was goed voor 15% van de totale Amsterdamse uitstoot in 2018, en komt inclusief uitstoot door productie van de gebruikte voertuigen uit op minimaal 818 kiloton

aan een voorspoedig leven voor de Amsterdammers in een bloeiende stad, met respect voor het welzijn van alle mensen en de gezondheid van de planeet?”. In afbeelding 6.4 is deze vraag uitgewerkt voor elk van de vier lenzen uit het donutdenken.

Omdat dit een nieuwe benadering is, zijn sommige inzichten moeilijk te verkrijgen of simpelweg niet beschikbaar. Het doel van deze voorbeelduitwerking is dan ook illustratief: het beoogt een indruk te geven van het soort indicatoren dat meegenomen kan worden in het denken over beleidsthema's vanuit een donutperspectief, maar pretendeert niet daarin volledig te zijn. Deze case study beperkt zich bijvoorbeeld voornamelijk tot de fiets, auto, en het openbaar vervoer. De cijfers die worden behandeld zijn gebaseerd op indicatoren uit het Stadsportret die relevant zijn voor het thema Mobiliteit. In afbeelding 6.5 wordt voor elke lens een typische indicator getoond.

Lokaal-Sociaal

Mobiliteit gaat om de dagelijkse bewegingen van mensen in de stad. Een goed mobiliteitssysteem zorgt naast sociale bereikbaarheid ook voor economische bereikbaarheid, een belangrijke factor in het behoud en de toename van de welvaart. In het Stadsportret worden met name de veiligheid en toegankelijkheid uitgelicht als belangrijke sociale factoren voor Mobiliteit, dus hieronder bekijken we deze factoren in iets meer detail.

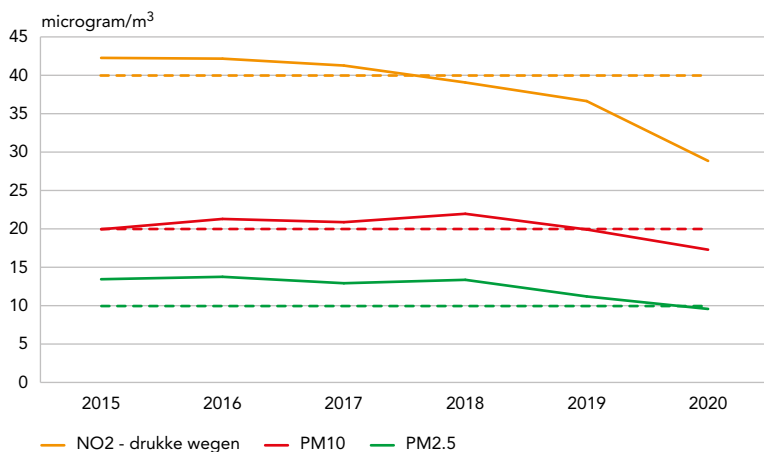
Het Amsterdamse OV (bus, tram, metro) krijgt in 2019 gemiddeld een 7,9 van de Amsterdammers. Er wordt hoog gescoord op onder andere sociale veiligheid (8,2), maar de betaalbaarheid krijgt gemiddeld een 5,4.³³ Voor fietsers schommelt de ervaren verkeersveiligheid in 2019 tussen de 5,5 en de 6,5 afhankelijk van de leeftijdscategorie. Jonge fietsers (<15 jaar) voelen zich het minst veilig, terwijl de leeftijdsgroep 15-44 jaar zich juist het veiligst voelt. Voetgangers geven net als in voorgaande jaren gemiddeld het hoogste rapportcijfer en voelen zich daarmee het veiligst in het verkeer. Zoals eerder beschreven is de ervaren verkeersveiligheid van bestuurders van een snorfiets of snorscooter het hardst gedaald: van een 6,4 in 2017 naar een 5,0 in 2019. Ook de bestuurders van bromfietsen en bromscooters zijn minder positief dan in voorgaande jaren: hun gemiddelde gaat van 6,4 naar 5,9.³⁴ Naast veiligheid en toegankelijkheid is werkgelegenheid een andere sociale factor. Zo is het GVB goed voor zo'n 5.000 banen in Amsterdam.³⁵

Lokaal-Ecologisch

Binnen Amsterdam is mobiliteit van invloed op een aantal ecologische zaken. In deze sectie kijken we naar een selectie: luchtkwaliteit, geluidshinder, en temperatuur.

De overmatige uitstoot van gassen en andere stoffen leidt tot luchtvervuiling die schadelijk is voor zowel mensen als dieren en gewassen. Stoffen die hierin een belangrijke rol spelen zijn stikstofdioxide en fijnstof. Stikstofdioxide wordt geproduceerd bij verbranding, vooral als deze bij hoge temperaturen verloopt en de uitstoot hiervan leidt tot stikstofdepositie. Nationaal wordt 6% van de stikstofdepositie veroorzaakt door wegverkeer. Fijnstof komt vrij bij bijvoorbeeld verbranding die in de industrie of luchtvaart plaatsvindt, of via verbrandingsmotoren en rem- en bandenslijtage. Ondanks de roetfilters bij voertuigen, is verkeer de grootste bron van fijnstof in stedelijke gebieden. Broeikasgassen die worden uitgestoten hebben geen invloed op de lokale luchtkwaliteit, maar dragen wel bij aan een mondiaal-ecologische crisis: de opwarming van de aarde. In deze paragraaf beperken we ons tot stoffen met een lokaal effect: stikstofdioxide (NO₂) en fijnstof (PM10, PM2.5). De cijfers zijn eerder in het hoofdstuk Duurzaamheid behandeld, zie afbeelding 6.6 voor een overzicht van de gunstige trend van verbetering van de luchtkwaliteit in Amsterdam.

Afb. 6.6 Luchtkwaliteit in Amsterdam, 2015-2019 (stippenlijn = WHO-advieswaarde)

bron: Luchtmeetnet

Naast luchtkwaliteit zijn er nog andere lokale ecologische factoren van mobiliteit, zoals geluidshinder, het effect van wegverkeer en de bijbehorende infrastructuur op de temperatuur in de stad, en het aantal dieren dat sterft in het verkeer. Van dergelijke 'roadkill' worden geen cijfers bijgehouden, dus dit is lastig om in kaart te brengen. Wel zijn er cijfers voorhanden over de invloed van wegverkeer op de temperatuur in Amsterdam. In de zomer van 2019 werden er bijvoorbeeld maximumtemperaturen gemeten van ruim 33 graden Celsius bij de drukke Johan van Hassel-tweg in Noord, naast maximumtemperaturen van 30 graden Celsius in de nabijgelegen parken Vliegenbos en Noorderpark. Tijdens de hittegolf van augustus 2019 waren de temperaturen langs de wegen tussen de 3,8 en 5,8 graden hoger dan in de omliggende parken.³⁶ Tijdens de hittegolf van juli datzelfde jaar was de stad bovendien 3,4 graden warmer dan het platteland 22 kilometer verderop, wat deels toe te schrijven is aan het stadse verkeer en het wegen-net.³⁷ Gegevens over geluidsoverlast komen uit de Amsterdamse Geluidskaart uit 2018 die laat zien dat in de directe omgeving van vrijwel alle grote wegen in Amsterdam de geluidsoverlast kan oplopen tot 65-70 dB.³⁸

Mondiaal-Ecologisch

De manier waarop wij mobiliteit organiseren in de stad heeft dus duidelijke impacts op onze lokale leef-omgeving. Omdat deze effecten nog redelijk dicht bij huis en tastbaar zijn, is het relatief makkelijk om erbij stil te staan. Dit wordt al moeilijker als we ons een voorstelling proberen te maken van de effecten die ons mobiliteitssysteem heeft op de natuur op mondiale schaal. Toch zijn die er wel degelijk: de meeste auto's stoten broeikasgassen uit waardoor de hele aarde opwarmt, en alle vervoermiddelen bestaan uit materialen die ergens gewonnen zijn. Naast uitstoot en materiaal zijn er ook nog andere ecologische factoren in overweging te nemen, zoals biodiversiteitsverlies, verzuring van de oceanen, afvalproductie, en landgebruik. Dit zijn ecologische grenzen waarvan het overschrijden leidt tot vernietiging van de natuur en vermindering van de leefbaarheid van de planeet. In deze sectie kijken we naar materiaalverbruik en uitstoot van auto's, bussen, en fietsen.

Het berekenen van inzichten over de materiaalsamenstelling en -herkomst op een exacte manier is op het moment praktisch onmogelijk omdat dit soort gegevens per voertuig vaak niet voorhanden zijn, en dus ook niet centraal geadministreerd kunnen worden. Daarom wordt er in deze sectie gebruik gemaakt van schattingen gebaseerd op representatieve referentie-voertuigen waarvan deze gegevens wel bekend zijn. In deze uitgave beperken we ons tot drie archetypische voertuigen in het wegverkeer: de auto, de fiets, en de OV-bus. Deze methode heeft een aanzienlijke onzekerheidsmarge, maar het geeft ons in ieder geval een indruk van de verhoudingen tussen modaliteiten. In de toekomst kan er met exactere methodes ook vanuit deze lens gekeken worden naar veranderingen binnen modaliteiten, zoals de opkomst van de elektrische fiets of auto.

Afb. 6.7 Materialen/grondstoffen per vervoermiddel (in kilo's)

	fiets	auto	bus
metalen	21	757	7.896
mineralen	0	23	0
fossiel	4	195	873
biomassa	0	0	0
onbekend/gemengd	0	172	2331
totaal	25	1.147	11.100

bron: berekening OIS⁴⁴

In Amsterdam zijn er in 2019 ruim 900.000 fietsen, 235.026 auto's, en 233 GVB-bussen.^{39 40} Fietsen zijn ruim in de meerderheid, maar bevatten ook het minste materiaal (gem. 25kg).⁴¹ Een bus weegt het meest (11.100kg), en de auto valt er tussenin met gemiddeld 1.147kg.^{42 43} Alle voertuigen bestaan voor het grootste deel uit metalen, maar ook voor een deel uit fossiele grondstoffen (zoals plastic). In het geval van de auto en de bus is ook een deel gemengd - dit zijn materialen die niet eenduidig onder te verdelen zijn (zie tabel). Het kleine deel mineralen in de auto is te herleiden naar het glas voor de ruiten. Dit zit bij de bus ondergebracht in gemengde materialen.

Als we met deze verhoudingen en gewichten rekenen is dit deel van de Amsterdamse mobiliteitsmix goed voor bijna 300 miljoen kilo aan materiaal, waarvan twee derde bestaat uit metalen. 91% van dit materiaal ligt vast in auto's en slechts 8% in fietsen terwijl er 4 keer meer fietsen in de stad zijn dan auto's.

Naast de omvang en de compositie van het aanwezige materiaal zijn ook de omstandigheden waaronder dit materiaal is verkregen essentieel om zicht te krijgen op de wereldwijde effecten van het materiaalgebruik in onze mobiliteit. De uitstoot van broeikasgassen door de productie van bussen, auto's, en fietsen in Amsterdam wordt geschat op zo'n 1.2 megaton CO₂-equivalent (CO₂e), waarvan 97% vrijkwam bij de productie van auto's.⁴⁵ Deze productie heeft natuurlijk maar een keer plaatsgevonden terwijl voertuigen meerdere jaren worden gebruikt. Uitgaande van een gemiddelde levensduur van 12 jaar voor bussen⁴⁶, 13 jaar voor fietsen⁴⁷, en 18 jaar voor auto's⁴⁸ kunnen we een jaarlijkse uitstoot van ruim 68 kiloton CO₂e toewijzen als gevolg van de productie van deze Amsterdamse voertuigen. Elk jaar komt daar nog de CO₂-uitstoot door het gebruik van wegvoertuigen bij. Deze uitstoot was bijna 750 kiloton CO₂e in 2018, goed voor 15% van de totale uitstoot van de stad.⁴⁹ De inclusie van CO₂-emissies uit productie is een stap richting een totaalinschatting. Om dit beeld compleet te krijgen moet er echter ook rekening worden gehouden met nuances in de mobiliteitsmix (zoals het aandeel elektrische auto's en fietsen) en met overige scope-3 emissies (dit is uitstoot die in de keten vrijkomt), zoals emissies die zijn vrijgekomen bij het winnen van brandstoffen van voertuigen.

Mondiaal-Sociaal

De mondiale sociale impacts van het wegverkeer in Amsterdam zijn minder zichtbaar, maar wel degelijk aanwezig. Er zijn veel verschillende effecten te bedenken, maar in deze sectie beperken we ons tot werkgelegenheid en arbeidsomstandigheden in de auto- en fietsindustrie.

We kunnen in ieder geval stellen dat de auto-industrie goed is voor de werkgelegenheid, met zo'n 14 miljoen banen wereldwijd. De omstandigheden in deze banen zijn over het algemeen vrij goed, en de rechten van arbeiders in de auto-industrie worden veelal goed vertegenwoordigd in vakbonden.⁵⁰ Naast directe werkgelegenheid leidt de productie van auto's ook tot indirecte banencreatie in sectoren die onderdelen en materialen aanleveren. Zo wordt door de Europese Unie geschat dat er in Europa 2,6 miljoen banen direct in de auto-industrie zijn, aangevuld door 13,8 miljoen indirecte banen in toeleverende sectoren.⁵¹

In sommige sectoren die materiaal leveren aan de auto-industrie, zoals de mijnbouw, zijn de omstandigheden minder goed. Volgens sommige bronnen zou kinder- en dwangarbeid met name veel voorkomen bij de winning van mica, kobalt, en goud. Daarnaast worden de opbrengsten van de winning van metalen als tin, tungsten, tantalum, en goud gebruikt om conflicten te financieren, zoals het Kivu-conflict in de Democratische Republiek Congo. Deze metalen worden onder andere verwerkt in de elektronica van wegvoertuigen zoals auto's en bussen.⁵² Fietsen bevatten vrijwel geen van deze metalen, hoewel dit voor e-bikes anders zou kunnen zijn.

De fietssector (inclusief productie, verkoop, infrastructuur, diensten, en fietstoerisme) in Europa was goed voor ruim 650.000 banen in 2014, waarvan 4% in Nederland. De kwaliteit van deze banen ligt iets onder het Europees gemiddelde, maar de sector biedt wel kansen aan lager geschoolde werknemers.⁵³

Conclusie donutperspectief op mobiliteit

De vervoermiddelen die we gebruiken in onze stad om mobiel te zijn gaan gepaard met effecten en

consequenties. Om de keuzes te kunnen maken die in het algemeen het beste zijn moeten we al deze effecten en consequenties overzien, ook als ze ver weg plaatsvinden. Het donutdenken biedt hier handvatten voor. Om tot een compleet integraal beeld van de mobiliteit in Amsterdam te komen is nog veel werk nodig, maar deze voorbeelduitwerking geeft in ieder geval een eerste indruk van het kader en de scope.

Zo kunnen we op basis van deze voorbeelduitwerking bijvoorbeeld voorzichtig stellen dat binnen de behandelde modaliteiten (auto, bus, en fiets) het voertuig met de minste negatieve ecologische en sociale impact de klassieke stadsfiets lijkt te zijn. Een fiets produceert geen emissies en (meestal) geen geluid; er is weinig ruimte en infrastructuur voor nodig, en slechts een beperkte hoeveelheid materiaal. Doordat een fiets uit simpele onderdelen bestaat en geen conflictmaterialen bevat is ook de kans op sociale misstanden in de keten kleiner. Aan de andere kant wordt de grote impact van een enkele OV-bus verdeeld over het aantal mensen dat van die bus gebruik kan maken, wat per persoon leidt tot een lagere impact. Voor een exacte uitwerking zijn maatstaven nodig waarmee modaliteiten direct met elkaar vergeleken kunnen worden, zoals bijvoorbeeld CO₂-uitstoot per vervoerd persoon per kilometer. Deze zijn echter moeilijk te berekenen, en vallen buiten de scope van deze eerste analyse.

Natuurlijk spelen andere factoren zoals reikwijdte ook een belangrijke rol in de keuze voor een bepaald voertuig, en bovendien kijken we hier lang niet naar alle voertuigen in de stad en naar alle effecten. Toch biedt dit handvatten voor het ontwikkelen van beleid. Het geschetste kader kan worden gebruikt bij het afwegen van specifieke beleidsopties, in dit geval ten aanzien van mobiliteit en de brede effecten daarvan (sociaal en ecologisch, lokaal en mondiaal), bijvoorbeeld: hoe verhoudt een elektrische fiets zich tot een deellauto? In welke lenzen doen ze het goed? In welke niet? En hoe nemen we dit mee in onze keuzes?

Noten

- 1 Bron: CBS. *Onderzoek Onderweg in Nederland (ODIN)*, 2019.
- 2 Bron: CBS. Plausibiliteitsrapportages OVIn/ODiN, 2016-2019.
- 3 Bron: CBS. Persbericht: *Bijna een derde minder kilometers afgelegd in 2020*, 30 juni 2021.
- 4 Bron: CBS. *Onderzoek Onderweg in Nederland (ODIN)*, 2019.
- 5 Bron: OIS. *Enquête Staat van de Stad Amsterdam 2020*.
- 6 Bron: CBS. *Onderzoek Onderweg in Nederland (ODIN)*, 2019.
- 7 Bron: CBS.
- 8 Bron: Gemeente Amsterdam. *Evaluatierapportage Snorfiets naar de rijbaan*, 2019.
- 9 Bron: OIS. *Monitor ervaren verkeersveiligheid 2019*.
- 10 Bron: CBS.
- 11 Bron: CBS. *Onderzoek Onderweg in Nederland (ODIN)*, 2019.
- 12 Bron: Gemeente Amsterdam. *Amsterdam maakt ruimte: agenda Amsterdam autoluw*, januari 2020.
- 13 Bron: ANWB. *Elektrisch Rijden Monitor*, 2020.
- 14 Bron: OIS. *Enquête Staat van de Stad Amsterdam 2020*.
- 15 Bron: Gemeente Amsterdam. *Amsterdamse Thermometer van de Bereikbaarheid 2021*.
- 16 Bron: Gemeente Amsterdam. *Strategisch plan Laadinfrastructuur 2020-2030*.
- 17 Bron: Gemeente Amsterdam, afdeling Basisinformatie.
- 18 Bron: CBS.
- 19 Bron: OIS. *Enquête Staat van de Stad Amsterdam 2020*.
- 20 Bron: Gemeente Amsterdam, nieuwsbericht *Steeds meer mensen kiezen voor deelfervoer*, juni 2021.
- 21 Bron: Gemeente Amsterdam, *Doelgroeponderzoek deelfervoer Amsterdammers*, maart 2021.
- 22 Bron: GVB.
- 23 Bron: Parool. *GVB zet minder metro's in, aantal reizigers met 60 procent gedaald*, 14 juli 2020.
- 24 Bron: Vervoerregio Amsterdam. *OV-Klantbarometer 2019*.
- 25 Bron: Gemeente Amsterdam. *Meerjarenplan Fiets 2017-2022*.
- 26 Bron: Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, *Fietsfeiten: nieuwe inzichten*, 2020.
- 27 Bron: OIS. *Monitor Fietstevredenheid 2020*.
- 28 Bron: <https://maps.amsterdam.nl/parkeerdruk>.
- 29 Bron: Gemeente Amsterdam. *Amsterdam maakt ruimte: agenda Amsterdam autoluw*, januari 2020.
- 30 Bron: Parool. *Amsterdam telt al 1141 parkeerplekken minder*, 10 april 2020.
- 31 Bron: Gemeente Amsterdam, afdeling Parkeren.
- 32 Bron: OIS. *Wonen in de Metropoolregio Amsterdam (WiMRA) 2019*.
- 33 Bron: Kennisplatform Verkeer en Vervoer. *OV Klantenbarometer 2019*. Ede, 2019.
- 34 Bron: *Monitor Ervaren Verkeersveiligheid*. OIS, 2019.
- 35 Bron: GVB. *Werken bij GVB*. Online, opgevraagd 06-2021
- 36 Bron: FCJ van der Hoven. *Monitoring the quality and quantity of urban green space in Amsterdam with remote sensing and truth ground measurements - A case study on the mitigation of air pollution and the urban heat island effect by urban parks during a heatwave in Amsterdam*. Amsterdam, 2020
- 37 Bron: WUR. *Weerballonnen meten: hittekoepel Amsterdam bereikte hoogte van 120 meter*. Online, 2019.
- 38 Bron: Gemeente Amsterdam. *Geluidskaart 2018*. Online: <https://maps.amsterdam.nl/geluid>
- 39 Bron: OIS. *Amsterdam in Cijfers*. Amsterdam, 2019.
- 40 Bron: GVB. *Bus in cijfers*. Online, opgevraagd 04-2021.
- 41 Bron: CBS. *Voorraden in de maatschappij: de grondstoffenbasis voor een circulaire economie*. 2020.
- 42 Bron: Kärnä, Päivi. *Carbon footprint of the raw materials of an urban transit bus : case study: diesel, hybrid, electric and converted electric bus*. 2012.
- 43 Bron: CBS. *Voorraden in de maatschappij: de grondstoffenbasis voor een circulaire economie*. 2020.
- 44 Bron: berekening OIS.
- 45 Bron: berekening OIS.
- 46 Bron: Nordelöf, A., Romare, M., & Tivander, J. (2019). *Life cycle assessment of city buses powered by electricity, hydrogenated vegetable oil or diesel*. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 75, 211-222.
- 47 Bron: Koninklijke RAI Vereniging, *Brancheanalyse fietsen*, 2020. Online, opgevraagd 06-2021: <https://www.raivereniging.nl/pers/marktinformatie/branche-analyses/branche-analyse-fietsen.html>
- 48 Bron: CBS. *Personenauto's steeds ouder*. 2016. Online: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/20/personenauto-s-steeds-ouder>
- 49 Bron: OIS. *CO₂-uitstoot 2018?*, 2021, Online: <https://data.amsterdam.nl/publicaties/publicatie/co2-uitstoot-in-2018-volledig-memo/3ba20201-a230-4185-ae09-5ea4adefb637/?term=memo+>
- 50 Bron: International Labour Organization. *The future of work in the automotive industry: The need to invest in people's capabilities and decent and sustainable work*. Genève, 2021.
- 51 Bron: European Commission. *Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs: Automotive Industry*. Online, opgevraagd 04-2021.
- 52 Bron: International Labour Organization. *The future of work in the automotive industry: The need to invest in people's capabilities and decent and sustainable work*. Genève, 2021.
- 53 Bron: European Cyclists' Federation. *Cycling works: jobs and job creation in the cycling economy*. Brussels, 2014.

7

Gezondheid en zorg

Afgelopen anderhalf jaar stond in het teken van de coronapandemie. Hoe verliep de pandemie in Amsterdam, werden sommige groepen harder getroffen dan anderen? Daarnaast gaan we in dit hoofdstuk in op thema's en vragen die ook in de vorige Staat van de Stad aan de orde kwamen: Hoe staat het ervoor met de fysieke en psychische gezondheid en leefstijl van Amsterdammers, en welke verschillen zien we daarin tussen groepen? En hoe vaak ontvangen zij informele hulp en gemeentelijke zorgvoorzieningen? Een goede gezondheid is immers van belang om goed mee te kunnen doen in de maatschappij en participatie kan weer de gezondheid bevorderen.

Auteurs: Francien Meester, Ellen Lindeman & Daan Schmitz

Kernpunten

- Net als in 2018 ervaart bijna driekwart van de volwassen Amsterdammers in 2020 een goede gezondheid (73%). Jongvolwassenen (18-24 jaar) voelen zich echter minder vaak gezond dan in 2018.
- Drie van de tien (28%) volwassen Amsterdammers hebben last van een of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps. Ouderen (75-plussers 69%), laagopgeleiden (49%) en mensen met een laag inkomen (45%) hebben dat relatief vaak.
- Sinds het uitbreken van het coronavirus tot aan eind juli 2021 is bij circa 12% van de Amsterdammers (ruim 107.000) een besmetting vastgesteld. Dit leidde tot circa tweeduizend ziekenhuisopnames en ruim 800 sterfgevallen.
- Bevolkingsgroepen met een migratieachtergrond zijn zwaarder getroffen door de coronapandemie (relatief meer besmettingen, ziekenhuisopnames en sterftegevallen) en Amsterdammers met een Surinaamse/Ghanese/Turkse en Marokkaanse migratieachtergrond laten zich minder vaak tegen het virus vaccineren. De opkomst voor vaccinaties ligt (begin augustus 2021) laag in Nieuw-West en Zuidoost.
- Amsterdammers met een lage sociaal-economische status, migratieachtergrond en vrouwen ervaren evenals in 2018 minder psychisch welbevinden. Dit welbevinden is in 2020 bij jongvolwassenen (18-24 jaar) achteruitgegaan en nu minder dan bij ouderen.
- Vijftien procent van de volwassen Amsterdammers voelt zich ernstig eenzaam. Laagopgeleiden (21%) en 55- tot 65-jarigen (19%) voelen zich relatief vaak ernstig eenzaam, evenals inwoners van Zuidoost en Noord (beide 18%).
- Minder Amsterdammers roken dan vier jaar geleden (22% onder 18-plussers in 2020 versus 27% onder 19-plussers in 2016). Elf procent wordt gerekend tot de zware drinkers van alcohol en 7% drinkt overmatig.
- Vier van de tien volwassen Amsterdammers kampen met (ernstig) overgewicht en landelijk vijf van de tien volwassenen.
- Zes van de volwassen Amsterdammers (57%) voldoen aan de be- weegrichtlijn, laagopgeleiden veel minder vaak (39%). Bijna de helft zegt minder te zijn gaan bewegen in deze tijd van corona (45%) en een vijfde juist meer (21%).
- Eén op de acht Amsterdamse 18-plussers heeft vanwege hun gezondheid in de afgelopen twaalf maanden hulp gehad bij huishoudelijke activiteiten, persoonlijke verzorging en/of verpleging, vaak vanuit hun eigen sociale netwerk.
- Ruim de helft van de volwassen Amsterdammers (56%) meent zeker hulp uit hun naaste omgeving te kunnen krijgen bij gezondheidsproblemen. Dat geldt minder vaak voor ouderen (met name 75-plussers) en mensen met een laag opleidingsniveau of een migratieachtergrond.
- Circa 60.000 Amsterdammers hebben in 2019 een Wmo-voorziening (7%) en circa 10.000 (1,2%) maken gebruik van de Wet langdurige zorg. Vrouwen, 75-plussers en mensen met een laag inkomen hebben relatief vaak deze voorzieningen.

In dit hoofdstuk gaan we in op de ontwikkeling van de coronapandemie in de stad, ervaren gezondheid van volwassen Amsterdammers, last hebben van langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps en de ervaren geestelijke gesteldheid. Daarna gaan we in op leefstijlfactoren en op de formele en informele hulp die Amsterdammers (kunnen) ontvangen vanwege de gezondheid. Tot slot komt het gebruik van gemeentelijke (zorg)voorzieningen aan bod vanuit het project 'Zicht en Grip op Sociaal'. Het geven van informele hulp en mantelzorg komt aan de orde in hoofdstuk 11 'Maatschappelijke participatie' van deze rapportage. De resultaten zijn, tenzij anders wordt vermeld, gebaseerd op De Staat van de Stad enquête 2020 van OIS onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder.

Ervaren gezondheid en fysieke beperkingen

Bijna driekwart van de Amsterdammers ervaart een goede gezondheid

In 2020 beoordeelt bijna driekwart (73%) van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder (in De Staat van de Stad enquête, sept.-dec. 2020) zijn of haar gezondheid als (zeer) goed. Zes procent noemt de gezondheid (zeer) slecht en 18% als gaat wel/matig.¹ Dit verschilt niet van de resultaten in 2018.

Net als in voorgaande jaren beoordelen mannen hun gezondheid iets vaker als goed tot zeer goed dan vrouwen: respectievelijk 76% en 73%. Met name 55-plussers voelen zich minder vaak (55%) (heel) gezond dan hun jongere stadgenoten. Van de 18-tot en met 24-jarigen voelt 83% zich (heel) gezond, van de 25- tot en met 34-jarigen is dit 89% en van de 35- tot en met 54-jarigen 75%. Wat opvalt is dat de ervaren gezondheid van jongvolwassenen (18-24 jaar) achteruit is gegaan ten opzichte van 2018, toen voelde 91% zich (heel) gezond (zie afb. 7.1). Voor de andere leeftijdsgroepen is dit effect niet te zien. Amsterdammers met een migratieachtergrond voelen zich minder vaak gezond dan zij die geen migratieachtergrond hebben (70% versus 81%).

Ook groepen met verschillende opleidings- en inkomensniveaus laten verschillen zien. Naarmate het opleidingsniveau stijgt, stijgt het aantal mensen dat aangeeft zich (heel) gezond te voelen. Namelijk 49% van de laaggeschoolden, driekwart (74%) van de middelbaar geschoolden en negen van tien (88%) van de hogeschoolden voelt zich gezond. Tussen de inkomensniveaus zijn de verschillen eveneens groot: terwijl 90% van de mensen met een hoog inkomen (boven €3.200 netto per maand) zich (heel) gezond voelt, is dit 77% bij mensen met een gemiddeld inkomen (€1.351-3.200 netto per maand) en van de Amsterdammers met een laag inkomen (tot €1.350

netto per maand) voelt maar ruim de helft (54%) zich goed gezond.

Verder zijn er verschillen tussen stadsdelen. Het stadsdeel met het hoogste aandeel mensen dat hun gezondheid (zeer) goed noemt, is Zuid (83%). Het stadsdeel met het kleinste aantal mensen dat hun gezondheid (zeer) goed noemt, is Zuidoost (68%). De verschillen zijn groter dan in 2018 toen het verschil tussen deze stadsdelen 9 procentpunten was (Zuid 79% en Zuidoost 70%). In het gebied Osdorp ligt dit percentage het laagst van de 22 gebieden; zes van de tien inwoners (62%) noemen hun gezondheid (zeer) goed.

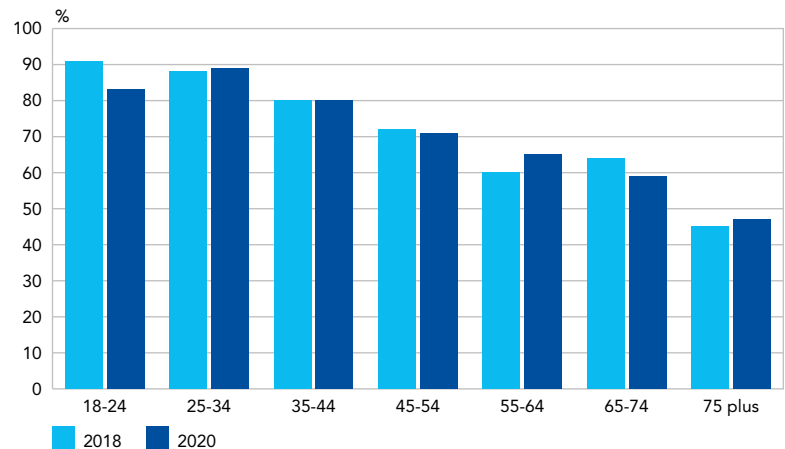
Drie op de tien heeft een langdurige ziekte, aandoening of handicap

In 2020 geeft 28% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder aan last te hebben van één of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps. Het kan daarbij ook gaan om ouderdomsklachten of specifieke ouderdomsziekten. Dit aandeel is sinds 2016 ongeveer gelijk gebleven. Landelijk is de vraagstelling in de gezondheidsmonitor iets anders en heeft 32% van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder één of meer langdurige ziekten of aandoeningen van zes maanden of langer. In de GGD-regio Amsterdam-Amstelland is dat iets minder, namelijk 28%, en ook minder dan in Haaglanden en Rotterdam-Rijnmond (beide 32%) en iets meer dan in regio Utrecht (30%).²

Net als bij de ervaren gezondheid, varieert het percentage inwoners met een langdurige ziekte of aandoening/handicap tussen groepen met verschillende achtergrondkenmerken. Het aandeel mensen dat daar last van heeft stijgt sterk naarmate mensen ouder worden: van 14% van de 18- tot en met 24-jarigen tegenover bijna zeven van de tien (69%) 75-plussers. Verder zijn de verschillen naar opleiding en inkomen groot (zie afb. 7.2). Bijna de helft (49%) van de laagopgeleiden heeft last van een langdurige ziekte of aandoening/handicap tegenover 17% van de hoogopgeleiden. Daarnaast hebben mensen met een laag inkomen hier vaker last van (45%) dan mensen met een midden inkomen (29%) of hoog inkomen (18%). Dergelijke verschillen zagen we ook in 2018. In de stadsdelen Zuidoost en Noord hebben het hoogste aandeel mensen te maken met een langdurige ziekte, aandoening of handicap (resp. 34% en 33%). Het laagste aandeel mensen dat hier last van heeft, zien we in stadsdeel Zuid (27%). De verschillen tussen de stadsdelen zijn kleiner dan in 2018. Er zijn geen duidelijke verschillen tussen mannen en vrouwen.

Als gevolg van deze langdurige ziekten, aandoeningen en handicaps kunnen mensen zich belemmerd voelen in hun dagelijkse activiteiten. Bijna driekwart van de Amsterdammers met een langdurige ziekte, aandoening of handicap (71%) voelt zich (licht tot sterk) belemmerd bij het uitvoeren van dagelijkse werkzaamheden thuis. Ruim driekwart (77%) geeft aan zich belemmerd te voelen in de vrijetijdsbesteding (zoals sporten en reizen). Van werkenden en studerende met een langdurige ziekte, aandoening of handicap geeft 63% aan zich bij deze activiteiten (werk/studie) belemmerd te voelen.

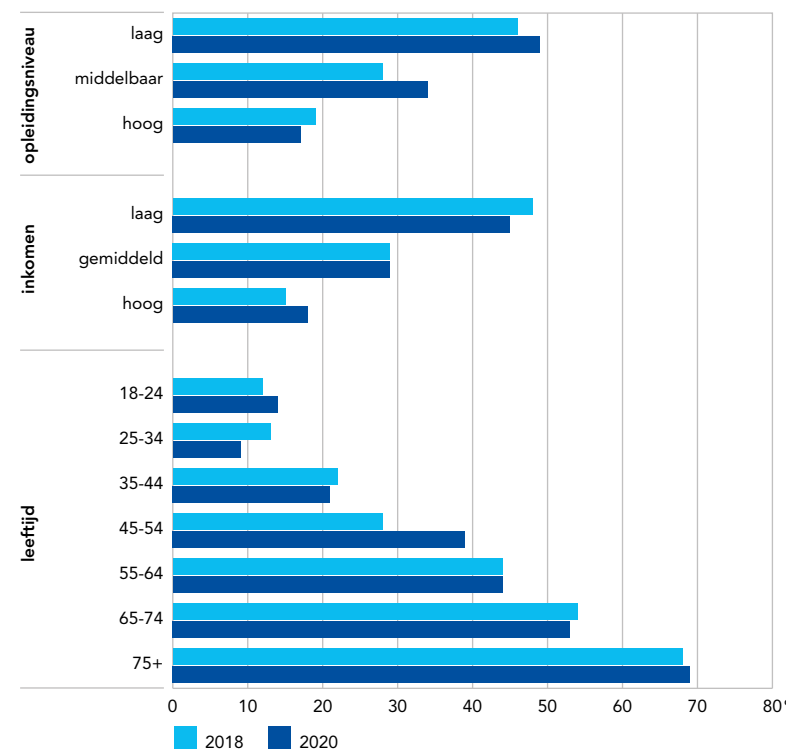
Afb. 7.1 Goed ervaren gezondheid naar leeftijd, 2018 en 2020 (procenten)

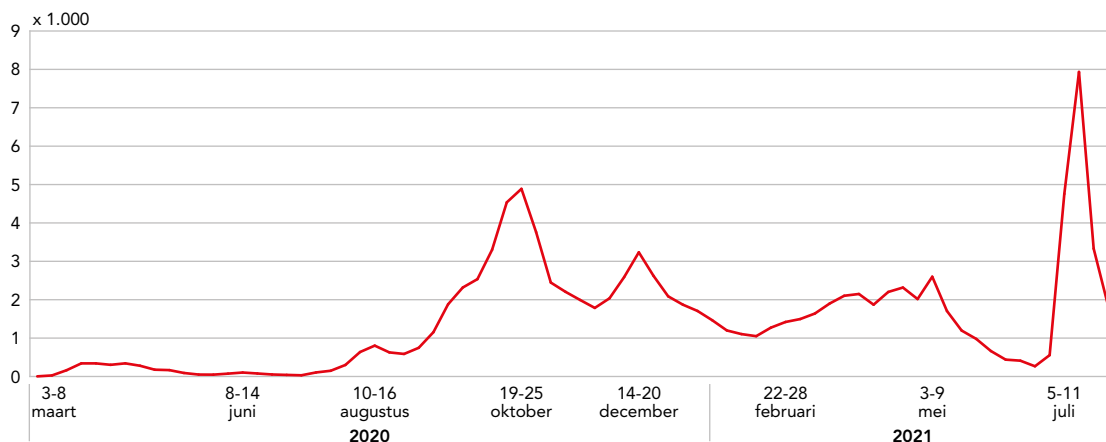

Het coronavirus onder Amsterdammers

Volgens het CBS werd op 27 februari 2020 de eerste positief geteste patiënt gemeld in Nederland, een dag later was de eerste besmetting in de regio Amsterdam-Amstelland een feit. Op 11 maart heeft de Wereldgezondheidsorganisatie de COVID-19-uitbraak tot pandemie verklaard. De coronapandemie en de coronamaatregelen hebben sindsdien veel invloed op de stad en de Amsterdammers, zo blijkt ook uit verschillende hoofdstukken in deze rapportage. Naast gevolgen voor de economie en werkgelegenheid heeft het onder andere invloed op het welzijn, de leefstijl en gezondheid van Amsterdammers. Informatie over het coronavirus en de gevolgen daarvan in Amsterdam worden ook gemonitord in het coronadashboard van OIS (zie: www.data.amsterdam).

Afb. 7.2 Last hebben van een langdurige ziekte, aandoening of handicap naar opleidingsniveau, inkomen en leeftijd, 2018 en 2020 (procenten)

Afb. 7.3 Verloop van het aantal wekelijkse positieve testen op COVID-19 in Amsterdam, 3 maart 2020-1 augustus 2021

bron: RIVM, bewerking OIS (coronamonitor, data.amsterdam.nl)

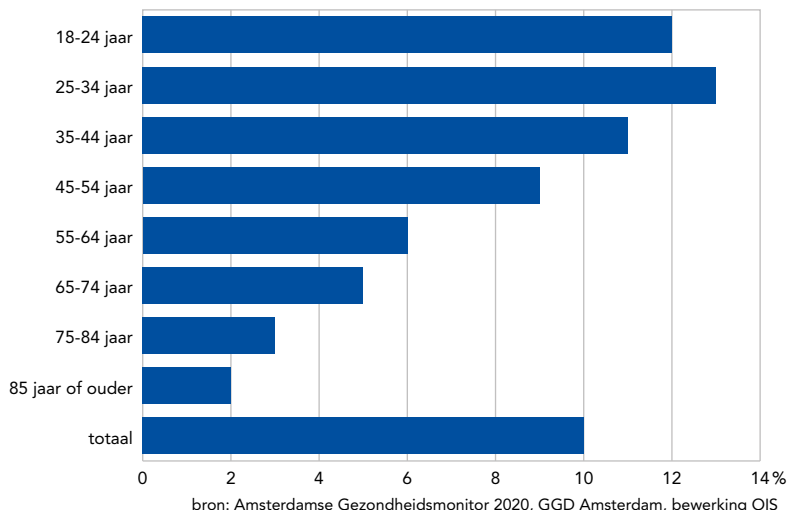
nl). In deze paragraaf gaat het over het virus zelf: het aantal coronabesmettingen in de stad, vaccinaties tegen het virus, ziekenhuisopnames en sterfte als gevolg van COVID-19. We beschrijven in deze paragraaf de ontwikkelingen tot en met eind juli-begin augustus 2021. De gegevens over corona zijn echter sterk aan verandering onderhevig en voor de meest actuele stand van zaken kan dan ook het beste het OIS-coronadashboard worden geraadpleegd dat dagelijks wordt verversd. Landelijke gegevens en gegevens over ook andere gemeenten zijn te vinden op: <https://coronadashboard.rijksoverheid.nl>. De cijfers in deze paragraaf zijn afkomstig van het RIVM en de GGD, tenzij anders in de tekst wordt vermeld.

Meer dan 107.000 vastgestelde coronabesmettingen

Sinds juni 2020 bestaat er de mogelijkheid om je gratis bij een GGD-testlocatie te laten testen op het coronavirus. Landelijk gezien hebben de GGD-en in de periode augustus 2020-medi0 april 2021 circa 11,3 miljoen testen op het coronavirus afgenomen bij

zo'n 6,7 miljoen personen. Dat betekent dat vier van de tien inwoners (38%) zich in deze periode minimaal één keer heeft laten testen bij de GGD. Jongeren en jongvolwassenen lieten zich het meest testen, ouderen het minst. Werknemers lieten zich vaker testen dan mensen met een bijstandsuitkering of een pensioen. Van de werknemers, lieten mensen die werken in het onderwijs zich het meest testen.³

In totaal is er sinds 28 februari 2020 van 107.288 Amsterdammers bij het RIVM bekend dat ze besmet zijn (geweest) met corona (stand van zaken tot en met 31 juli 2021)⁴, dit komt neer op circa 12% van de Amsterdammers. Landelijk gaat het om 1.865.363 personen, circa 11% van de bevolking. Het gaat hierbij om het aantal positief geteste mensen en het aantal geregistreerde nieuwe besmettingen is dus ook afhankelijk van het aantal tests dat is uitgevoerd. Het verloop van het wekelijkse aantal positief geteste Amsterdammers staat in afbeelding 7.3 weergegeven. Kijken we naar recente ontwikkelingen, dan trad het hoogste aantal geregistreerde nieuwe besmettingen in een week op in week 28 (12 t/m 18 juli) 2021, toen zijn 7.936 besmettingen geregistreerd. Dit was kort nadat versoepelingen in de coronaregels waren ingesteld ("Dansen met Janssen"). Dit hoge aantal besmettingen overtreft de piek van eind oktober 2020 (week 43), toen bijna 5.000 besmettingen in Amsterdam zijn geregistreerd. Eind juli 2021 (week 29), nadat de versoepelingen deels weer terug waren gedraaid, trad een sterke daling op en zijn er minder dan de helft van de week ervoor (3.334) Amsterdammers positief getest. Het aantal meldingen nam de week erop verder af en alle stadsdelen, behalve Zuidoost, zijn van risiconiveau 'zeer ernstig' (d.w.z. 250 of meer positieve testen per 100.000 inwoners) naar 'ernstig' gedaald (minder dan 250). Alleen Zuidoost staat begin augustus nog op risiconiveau 'zeer ernstig' (250 per 100.000 in week 30).⁵

Afb. 7.4 Percentage volwassen Amsterdammers dat coronavirus heeft of heeft gehad (naar eigen zeggen, al dan niet bevestigd met een test), naar leeftijdsgroep, 2020

bron: Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2020, GGD Amsterdam, bewerking OIS

Jongeren zijn vaker besmet geraakt met het coronavirus dan ouderen, zo bleek al vanaf de eerste coronagolf.⁶ In de enquête van de Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2020 van de GGD (periode 10 september-16 december 2020) gaf een tiende van

de volwassenen aan het coronavirus te hebben of te hebben gehad, al dan niet bevestigd met een test. Jongvolwassenen gaven dit vaker aan dan ouderen (zie afb. 7.4); 12% van de 18- tot en met 24-jarigen en 13% onder de 25- tot en met 34-jarigen tegenover 4% van de 65-plussers. Vier procent van de volwassenen heeft zich redelijk tot sterk ziek gevoeld van het coronavirus.⁷

Inwoners met een migratieachtergrond lijken relatief vaak het coronavirus doorgemaakt te hebben. Uit een gezondheidsonderzoek van de GGD Amsterdam en het AMC (de HELIUS-studie⁸), komt namelijk naar voren dat inwoners met een migratieachtergrond vaker corona-antistoffen in hun bloed hebben na de tweede coronagolf dan inwoners zonder migratieachtergrond (zie afb. 7.5). Het vaakst werden antistoffen aangetroffen bij mensen met een Ghanese en Marokkaanse achtergrond.⁹

Ruim tweeduizend ziekenhuisopnames vanwege COVID-19

Sinds eind februari 2020 tot en met eind juli 2021 zijn in totaal 2.021 Amsterdammers met corona opgenomen (geweest) in het ziekenhuis. Landelijk gaat het om 31.343 opnames. Het hoogste aantal opnames was in week 14 (30 maart-5 april) 2020, toen zijn er 155 Amsterdammers opgenomen. Ter vergelijking met recentere cijfers; in de laatste week van juli 2021 (week 29) zijn er 15 Amsterdammers met corona in het ziekenhuis opgenomen. Begin augustus (week 30), een paar weken na de flinke stijgingen in het aantal coronabesmettingen, nemen de ziekenhuisopnames echter weer toe: 33 Amsterdammers zijn opgenomen.¹⁰ In de meeste gevallen gaat het om mensen die niet zijn gevaccineerd.

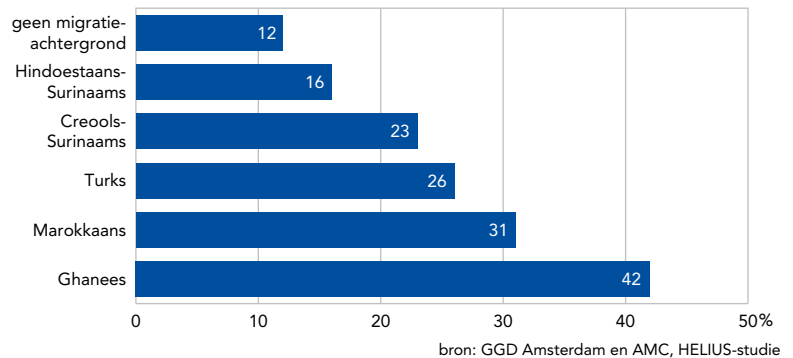
Uit registraties van de GGD blijkt dat Amsterdammers met een migratieachtergrond tijdens de tweede coronagolf (juni 2020-januari 2021) ruim vier maal vaker per 100.000 personen in het ziekenhuis werden opgenomen als gevolg van COVID-19 dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond (namelijk 273 versus 61 per 100.000). Vooral inwoners met een Marokkaanse en Turkse achtergrond werden relatief vaak opgenomen, gevolgd door Amsterdammers van Surinaamse en Antilliaanse herkomst.¹¹

Ruim 800 sterfgevallen door COVID-19

Van 823 Amsterdammers is eind juli 2021 bij het RIVM¹² bekend dat ze zijn overleden door COVID-19 (stand van zaken 31 juli 2021, sinds eind februari 2020). Landelijk gaat het om 17.827 sterfgevallen. Het hoogste aantal sterfgevallen was in week 16 (13-20 april) 2020, toen zijn er 46 Amsterdammers overleden aan het coronavirus. Ter vergelijking, in de laatste week van juli 2021 ging het om één sterfgeval.

In hoofdstuk 1 van deze rapportage (Bevolking en woningmarkt) is al beschreven dat er in 2020 sprake was van een sterkere oversterfte door COVID-19 onder Amsterdammers met een migratieachtergrond. Het CBS constateert dat onder inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond in de drie grote

Afb. 7.5 Percentage volwassen Amsterdammers dat antistoffen in het bloed heeft, naar migratieachtergrond (n=2.500), periode november 2020-maart 2021

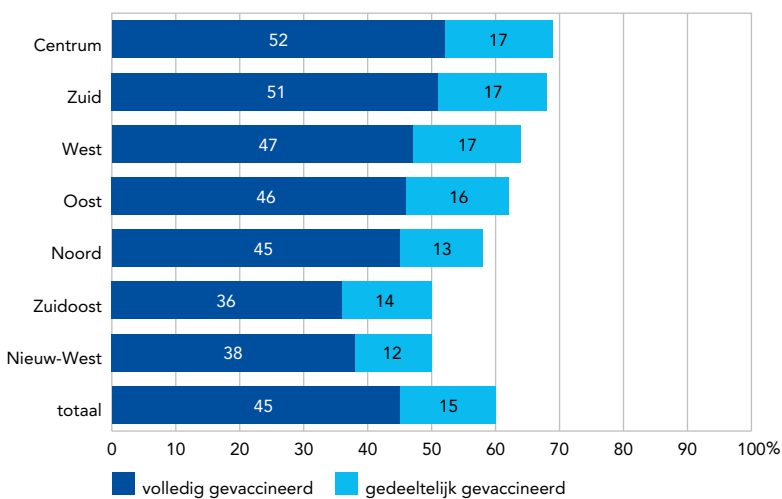

steden het aantal overlijdensgevallen als gevolg van COVID-19 tijdens de eerste golf per 100.000 personen bijna 1,5 keer hoger lag dan bij de bevolking zonder migratieachtergrond. Het hogere risico blijkt voor te komen bij mensen met een Turkse en Surinaamse achtergrond.¹³ Zoals eerder genoemd, komen inwoners met een migratieachtergrond ook eerder met het virus in het ziekenhuis terecht.¹⁴ Voor dergelijke verschillen zijn verschillende mogelijke verklaringen te geven zoals een gemiddeld lager inkomen onder inwoners met een migratieachtergrond. Mensen met een laag inkomen hebben namelijk relatief vaak een ongezondere levensstijl (bijv. vaker overgewicht en vaker roken) en vaker aandoeningen als diabetes en hart- en vaatziekten wat de kans op ernstige gevolgen van corona vergroot. Ook krapere behuizing, werken in een sector waarbij thuis werken en afstand houden niet (goed) mogelijk is, en (met name sinds het voorjaar van 2021) een lagere bereidheid tot vaccinatie tegen het virus onder inwoners met een migratieachtergrond kunnen een rol spelen. Nader onderzoek moet nog uitwijzen wat de precieze oorzaken zijn.

Zes van de tien Amsterdammers eind juli 2021 (deels) gevaccineerd

Op 6 januari 2021 is in Amsterdam de eerste prik toegediend tegen het COVID-19-virus en ging het vaccinatieprogramma van start. De doelgroep voor vaccinaties bestaat momenteel uit alle inwoners van 12 jaar en ouder. Zes van de tien Amsterdammers van 12 jaar en ouder zijn inmiddels, eind juli (week 30), volledig of gedeeltelijk gevaccineerd door de GGD: 45% volledig en 15% gedeeltelijk.¹⁵ Het gaat hier alleen om vaccinaties door de GGD gezet en het totale aantal ligt hoger aangezien een deel van de vaccinaties bij huisartsen (vooral bij 60-69 jarigen) en in ziekenhuizen (zorgpersoneel) is gezet. De opkomst ligt volgens het RIVM laag in enkele gemeenten in de Biblebelt (onder de 40% van de 18-plussers (deels) gevaccineerd) en in enkele grote steden (60-74%) waaronder Amsterdam. Landelijk gezien is namelijk naar schatting 84% van de volwassenen begin augustus deels of volledig gevaccineerd en 71% volledig (stand van zaken 2-8 augustus, rapportage 10 aug. 2021).¹⁶

Afb. 7.6 Percentage (deels) gevaccineerd door de GGD onder inwoners van 12 jaar en ouder, naar stadsdeel, stand van zaken eind juli 2021

bron: GGD Amsterdam, coronadashboard

In het dashboard van de GGD Amsterdam is te zien dat de hoogste vaccinatiegraad is bereikt in de leeftijdsgroep van 75- tot en met 79-jarigen; eind juli is 96% in de regio Amsterdam-Amstelland volledig gevaccineerd. Jongeren zijn (nog) veel minder vaak gevaccineerd: 47% van de 18- t/m 24- jarigen is (deels) gevaccineerd, 9% van de 13- t/m 17-jarigen en 3% van deze jongste groep heeft een afspraak voor een eerste vaccinatie gemaakt.¹⁷ Landelijk liggen de vaccinatiepercentages per leeftijdsgroep hoger dan in Amsterdam, zo heeft bijvoorbeeld eind juli 41% van de 12-17-jarigen in Nederland al een eerste vaccinatie gekregen bij de GGD.¹⁸

In Amsterdam verschilt de opkomst per stadsdeel en ligt eind juli het laagst in de stadsdelen Zuidoost en Nieuw-West (beide 50% van de 12-plussers (deels) gevaccineerd) en het hoogst in Centrum en Zuid (resp. 69% en 68%, zie afb. 7.6). De lagere vaccinatiegraad in de betreffende stadsdelen hangt samen met de bevolkingssamenstelling van die stadsdelen, zoals een relatief hoog aandeel inwoners met een migratieachtergrond. Zo laat de HELIUS-studie van de GGD en het AMC zien dat de vaccinatiebereidheid onder Amsterdammers met een Surinaamse/Ghanese/Turkse en Marokkaanse migratieachtergrond aanzienlijk lager ligt dan onder Amsterdammers zonder migratieachtergrond.¹⁹

Ervaren psychische gezondheid

De helft (52%) van de volwassen Amsterdammers voelde zich in de maand voor het invullen van De Staat van de Stad enquête (periode sept.-dec. 2020) zelden tot nooit neerslachtig of somber. Zes op de tien (58%) voelde zich voortdurend of meestal energiek (in 2018 52%). Zeven op de tien (69%) voelde zich voortdurend of meestal kalm of rustig.²⁰ Het aandeel Amsterdammers dat zich zelden of nooit neerslachtig en somber voelt, daalde tussen 2018 en 2020. Hetzelfde geldt voor het aandeel mensen dat zich voortdurend of meestal kalm en rustig voelde.

Landelijk onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) laat geen duidelijke afname van het algehele psychisch welzijn zien in vergelijking met voor de coronacrisis.²¹ Wel suggereert het RIVM²² in landelijk onderzoek schommelingen in psychisch welzijn gedurende de coronacrisis: gevoelens van angst, stress en somberheid waren tijdens de eerste periode van de coronacrisis (in april en mei 2020) groter dan voor de crisis, daalden daarna (in juli 2020) en namen vervolgens weer toe (in september 2020).

Mensen die zich psychisch goed voelen, ervaren hun gezondheid ook vaak als goed, zo blijkt uit De Staat van de Stad enquête. Van de mensen die aangeven zich voortdurend of meestal energiek te voelen, geeft bijna iedereen aan (92%) een (zeer) goede gezondheid te hebben. Van de mensen die zich voortdurend of meestal kalm en rustig voelen is dit 84% en van de mensen die zich zelden of nooit neerslachtig voelen 86%. Deze percentages zijn gelijk aan die in 2018. Mensen die psychisch minder goed in hun vel zitten, ervaren hun lichamelijk gezondheid vaak minder goed. Van de mensen die zich zelden of nooit energiek voelen, geeft 39% aan een (zeer) goede gezondheid te hebben. Van de mensen die zich zelden of nooit kalm en rustig voelen, geeft ruim de helft (53%) aan een (zeer) goede gezondheid te hebben. Onder mensen die zich voortdurend of meestal neerslachtig en somber voelen is dit 44%.

Minder psychisch welbevinden bij Amsterdammers met een lage sociaaleconomische status

Amsterdammers met een migratieachtergrond ervaren minder psychisch welbevinden dan hun stadgenoten zonder een migratieachtergrond. 46% van de mensen met een migratieachtergrond geeft aan zich voortdurend of meestal energiek te voelen tegenover 59% van de mensen zonder een migratieachtergrond. Amsterdammers met een migratieachtergrond voelen zich ook minder vaak kalm en rustig: 63% van de Amsterdammers met een migratieachtergrond voelt zich voortdurend kalm en rustig, tegenover 73% van de mensen zonder migratieachtergrond. Verder voelt 15% van de Amsterdammers met een migratieachtergrond zich voortdurend/meestal neerslachtig en somber, onder Amsterdammers zonder migratieachtergrond is dit 8%.

Psychisch welbevinden hangt sterk samen met sociaaleconomische status. Naarmate Amsterdammers hoger opgeleid zijn, voelt een groter aandeel zich kalm of rustig en energiek en voelt een kleiner deel zich neerslachtig of somber. Bijna vier van de tien (38%) laaggeschoolden voelden zich bijvoorbeeld voortdurend of meestal energiek, tegenover zes van de tien (59%) hooggeschoolden. De verschillen zijn kleiner dan in 2018, toen 47% van de laaggeschoolden zich voortdurend of meestal energiek voelde en 70% van de hooggeschoolden. Hetzelfde geldt voor Amsterdammers met een laag inkomen. Zo geeft 38% van de mensen met een laag inkomen aan zich voortdurend of meestal energiek te voelen tegenover zeven van de tien (59%) mensen met een hoog inkomen. Dat laatste verschil naar inkomen is ook kleiner dan in 2018 (toen

resp. 41% versus 72%) doordat Amsterdammers met een hoog inkomen zich nu minder vaak meestal energiek voelen (59% versus 72% in 2018).

Jongvolwassenen meer last sombere gevoelens

Mannen zijn positiever over hun psychische gezondheid dan vrouwen; zij geven iets vaker aan zich zelden tot nooit neerslachtig of somber te voelen dan vrouwen (53% versus 46%) en daarnaast voelen meer mannen zich voortdurend of meestal kalm of rustig (71% tegenover 64%) en energiek (55% tegenover 49%) dan vrouwen.

In 2018 waren er geen significante verschillen tussen leeftijdsgroepen, nu is dit wel het geval. Met name de groep 18- t/m 24-jarigen valt op. Zij hebben in 2020 meer last van neerslachtige en sombere gevoelens dan oudere Amsterdammers (zie afb. 7.7) en ook meer dan in 2018. Dit hangt mogelijk samen met de periode waarin de enquête is afgenomen (sept.-dec. 2020), een periode waarin met name jongeren veel last ondervinden van de coronamaatregelen.^{23 24}

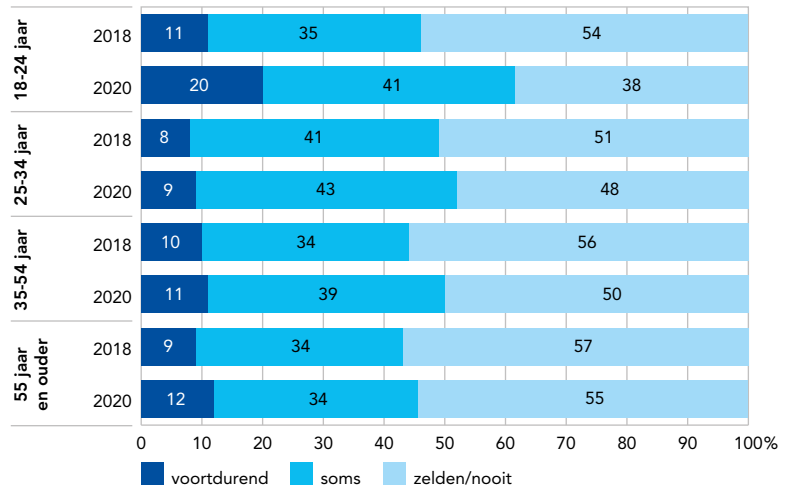
Vijftien procent voelt zich ernstig eenzaam

Eenzaamheid is een negatief, onplezierig gevoel dat zich kenmerkt door een gemis aan (kwaliteit van) sociale relaties. Chronische eenzaamheid kan leiden tot uiteenlopende lichamelijke en psychische klachten, zoals depressie, verslaving, slaapproblemen en cognitieve achteruitgang.²⁵ Uit recent onderzoek van de GGD, de Amsterdamse Gezondheidsmonitor (AGM) 2020 (enquête in periode sept.-dec. 2020), blijkt dat 15% van de Amsterdammers tussen 18 en 64 jaar zich ernstig eenzaam voelt. Dit is een lichte stijging in vergelijking met de vorige meting in 2016 (13%). Amsterdammers tussen 55 en 65 jaar voelen zich het vaakst ernstig eenzaam (19%). Lager opgeleiden voelen zich vaker ernstig eenzaam (21%), dan middelbaar opgeleiden (17%) en hoogopgeleiden (12%). Ernstige eenzaamheid komt in Zuidoost en Noord het meest voor (beide 18%) en in Centrum het minst (11%). De mate waarin Amsterdammers sociale contacten hebben en de mate van sociaal isolement, komen aan de orde in hoofdstuk 11 'Maatschappelijke participatie'. In een landelijke enquête van het SCP werd ook een lichte toename in ervaren ernstige eenzaamheid geconstateerd: het steeg van 12% in 2019 naar 15% in 2020 (enquête in juli). Het SCP spreekt ook van andere landelijke opinieonderzoeken waarin een toename is te zien van eenzaamheid, met name aan het begin van de lockdown (april-mei 2020). Die toename is te zien in 'emotionele eenzaamheid', in het missen van een hechte of betekenisvolle band met een ander. De coronacrisis heeft volgens dat onderzoek geleid tot een grote toename van de emotionele eenzaamheid onder 75-plussers. Dat hangt samen met de coronamaatregelen waarbij het bezoek aan verpleeghuizen beperkt werd.²⁶

Leefstijlfactoren

In deze paragraaf wordt beschreven wat de leefstijl is van volwassen Amsterdammers op het gebied van roken en drinken, bewegen en het hebben van

Afb. 7.7 Neerslachtige gevoelens naar leeftijd, 2020 (procenten)

overgewicht. De gegevens in deze paragraaf komen, tenzij anders vermeld, uit de Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2020 (AGM) van de GGD.

Aandeel rokers en zware drinkers iets afgenomen

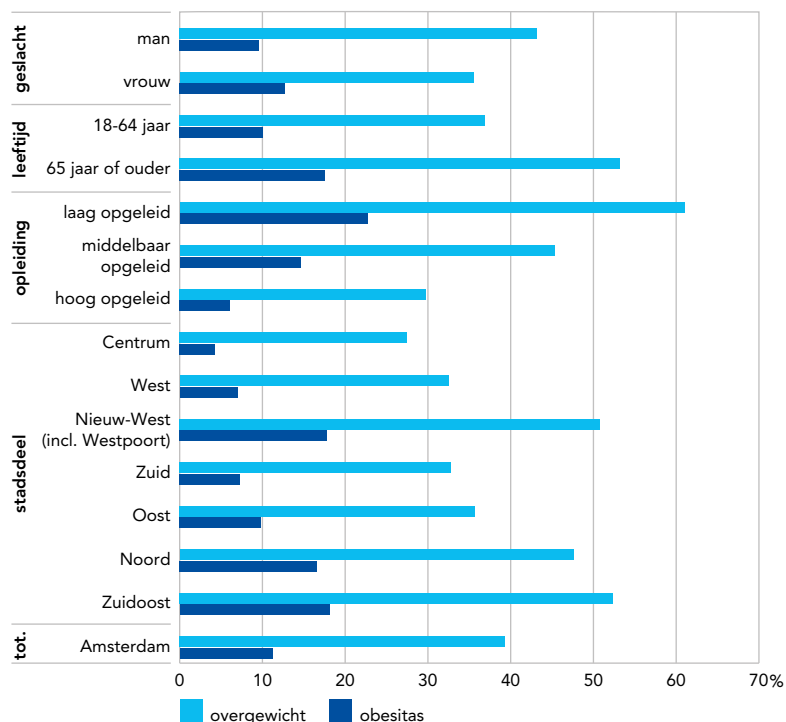
Ruim één op de vijf volwassen Amsterdammers rookt (22%). Dit is minder dan in 2016, toen rookte nog 27%. In de leeftijdscategorie van 18 tot en met 24 jaar wordt het meest gerookt (29%). Middelbaar opgeleide Amsterdammers roken vaker (27%) dan laagopgeleiden (24%) en hoogopgeleiden (18%). Amsterdammers roken relatief meer dan gemiddeld in Nederland (22% vs. 20%).

Elf procent van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder wordt gerekend tot de zware drinkers van alcohol. Daarbij gaat het om het drinken van zes of meer glazen alcohol voor mannen en vier of meer glazen voor vrouwen op minimaal één dag per week. Dit is iets minder dan in 2016, toen 14% van tot de zware drinkers werd gerekend. Met name jongeren tussen 18-24 jaar en 25-34 jaar zijn vaak zware drinkers, respectievelijk 18% en 15%. Mannen zijn vaker zware drinker (13%) dan vrouwen (10%). Zeven procent van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder drinkt overmatig, dit is lager dan in 2016 (10%). Laagopgeleiden drinken minder vaak overmatig (5%) dan middelbaar- of hoogopgeleiden (beide 8%). Een overmatige drinker ben je wanneer je als man meer dan 21 of als vrouw meer dan 14 glazen alcohol per week drinkt.

Vier van de tien Amsterdammers kampen met overgewicht

Vier van de tien Amsterdammers van 18 jaar en ouder (39%) hebben overgewicht (inclusief obesitas). Dat wil zeggen dat deze personen een BMI²⁷ van 25 of hoger hebben. Dit is gelijk aan het aandeel in 2016. Eén op acht (11%) heeft obesitas, (zeer) ernstig overgewicht, dat wil zeggen een BMI hoger of gelijk aan 30. Ook dit is gelijk gebleven ten opzichte van 2016. Amsterdammers hebben minder vaak overgewicht dan landelijk gezien; de helft van de Nederlanders van 18 jaar en ouder heeft overgewicht (49% versus 39% in Amsterdam).²⁸

Afb. 7.8 Aandeel Amsterdammers met (ernstig) overgewicht, naar leeftijdsgroepen, 2020 (procenten)

bron: GGD, Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2020, bewerking OIS

Mannen hebben vaker overgewicht dan vrouwen (43% versus 36%), maar vrouwen hebben vaker obesitas dan mannen (13% versus 10%), zie afbeelding 7.8. Amsterdammers tussen 18-24 jaar (22%) en 25-34 jaar (26%) hebben minder vaak overgewicht dan 35-plussers. Ook obesitas komt relatief weinig voor onder 18- tot en met 24-jarigen (7%) en 25- tot en met 34-jarigen (6%). Obesitas komt het vaakst voor onder ouderen tussen de 65 en 74 jaar (18%) en ouderen tussen de 75 en 84 jaar (17%). Ook het opleidingsniveau doet ertoe, waarbij laagopgeleiden twee keer zo vaak overgewicht hebben dan hoogopgeleiden (61% versus 30%), waarvan bijna vier keer zo vaak

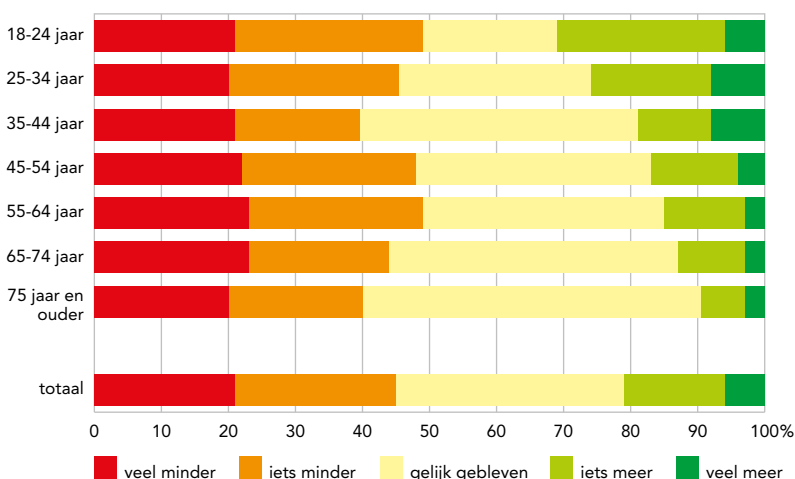
obesitas (23% versus 6%). Hiermee samenhangend, hebben Amsterdammers met een migratieachtergrond uit een niet-westers land vaker (ernstig) overgewicht dan gemiddeld (51%, waarvan 18% obesitas). Overgewicht komt het vaakst voor in de stadsdelen Zuidoost, Nieuw-West en Noord waar rond de helft van de inwoners kampt met (ernstig) overgewicht, waarvan bijna twee van de tien met obesitas.

Zes van de tien volwassen Amsterdammers voldoen aan beweegrichtlijn

Circa zes van de tien volwassen Amsterdammers (57%) voldoen aan de beweegrichtlijn, zo blijkt uit de Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2020. Volgens deze beweegrichtlijn van 2017 gaat het bij volwassenen om wekelijks minstens 2,5 uur matig intensieve inspanning te doen, zoals wandelen en fietsen, verspreid over diverse dagen, en minstens tweemaal per week spier- en botversterkende activiteiten.²⁹ Mannen voldoen hier iets vaker aan dan vrouwen (58% versus 55%). Verder zien we grote verschillen naar leeftijd waarbij geldt dat het aandeel dat aan de beweegrichtlijn voldoet afneemt naarmate men ouder is, dit begint al vanaf de leeftijdsgroep van 45-54 jaar. Zo voldoet 36% van de 65-plussers aan de richtlijn, tegenover 61% onder de Amsterdammers die jonger zijn dan 65. Amsterdammers met een lage opleiding voldoen veel minder vaak aan de beweegrichtlijn dan hoger opgeleide stadgenoten (39% versus 56% onder middelbaaropgeleiden en 63% onder hoogopgeleiden). Inwoners van de stadsdelen Zuidoost, Nieuw-West en Noord bewegen minder vaak dan gemiddeld; rond de helft of iets minder voldoet aan de beweegrichtlijn (resp. 46%, 47% en 51%). Wat verder opvalt is dat Amsterdammers in de leeftijdsgroep van 18-34 jaar die een migratieachtergrond uit een niet-westers land hebben minder vaak bewegen dan andere jongvolwassenen (58% versus 70% onder hen zonder migratieachtergrond voldoet aan de beweegrichtlijn).

Uit landelijk onderzoek van het RIVM komt naar voren dat Nederlanders in 2020 in vergelijking met het jaar ervoor iets vaker voldoet aan de beweegrichtlijn (2020: 52% van de 12-plussers, 2019: 48%).³⁰ Men is vooral meer activiteiten in en rondom het huis gaan doen, zoals wandelen en klussen. In De Staat van de Stad enquête is aan Amsterdammers gevraagd (periode sept.-dec. 2020) of zij zelf vinden dat zij in deze tijd van het coronavirus minder of meer bewegen of dat het gelijk is gebleven. Daaruit blijkt dat bijna de helft (45%) meent dat hij/zij iets (24%) of veel minder (21%) is gaan bewegen. Een derde denkt dat het gelijk is gebleven (34%) en een vijfde juist dat ze iets (15%) of veel meer (6%) zijn gaan bewegen. Het bewegingspatroon van jongere Amsterdammers (18 t/m 34 jaar) is vaker veranderd dan dat van oudere (zie afb. 7.9). Vooral jongvolwassenen (18-24 jaar) zijn relatief vaak meer gaan bewegen (31% versus 21% gemiddeld), maar van hen is ook de helft minder gaan bewegen (49% versus 45% gemiddeld). Verder zijn laagopgeleiden minder vaak meer gaan bewegen dan hoger opgeleiden (resp. 12% versus 20% en 25%). In hoofdstuk 12 (Vrijtijdsbesteding) van deze

Afb. 7.9 Beweegt u in deze tijd van het coronavirus minder of meer dan ervoor, of is dat gelijk gebleven? Naar leeftijdsgroepen, 2020 (procenten)

rapportage komt het sporten van volwassenen Amsterdammers aan de orde. Evenals landelijk³¹, blijkt daar dat er niet minder Amsterdammers in 2020 aan sport doen in vergelijking met voor de coronacrisis.

Ontvangen formele en informele hulp vanwege gezondheid

In deze paragraaf wordt ingegaan op welke hulp volwassen Amsterdammers vanwege hun gezondheid (zouden kunnen) ontvangen. Het gaat daarbij om zelfrapportages in De Staat van de Stad enquête, terwijl het in de volgende paragraaf gaat om registratiegegevens van door de gemeente verstrekte voorzieningen.

Eén op acht ontving hulp vanwege gezondheid

Twaalf procent van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder heeft vanwege de gezondheid in de afgelopen twaalf maanden hulp gehad bij huishoudelijke activiteiten, persoonlijke verzorging en/of verpleging. Het gaat daarbij zowel om hulp vanuit het eigen netwerk (informele hulp) als om professionele hulp (vanuit gemeente of overheid) en particuliere hulp (zelf geregeld en betaalde hulp). Dit komt overeen met de resultaten uit De Staat van de Stad enquête van 2018.

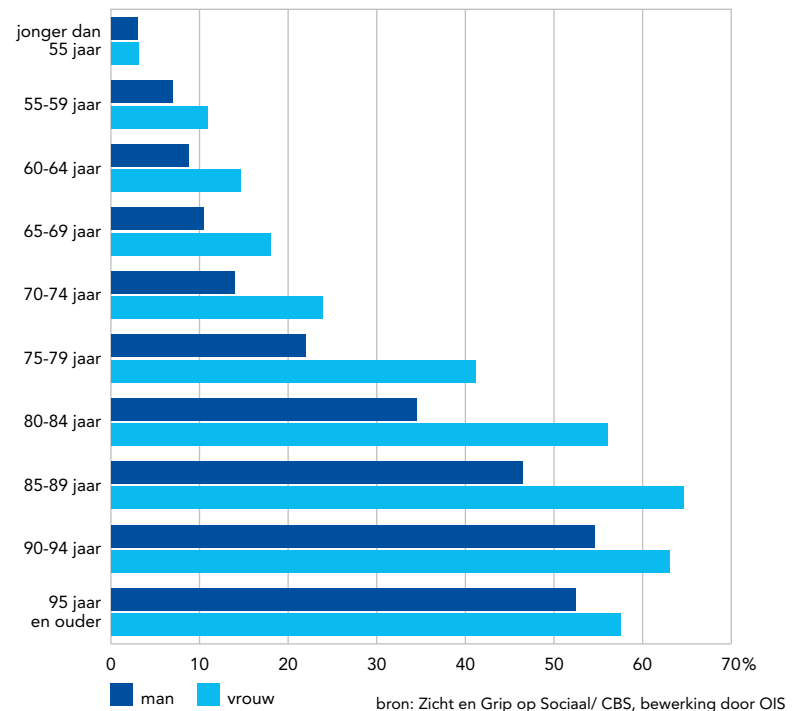
Vrouwen ontvangen iets vaker dergelijke hulp dan mannen (14% versus 12%). Uiteraard neemt het ontvangen van zorg toe met de leeftijd. Zo ontvangen twee van de tien 65- tot en met 74-jarigen hulp vanwege de gezondheid (19%) en vier van de tien 75-plussers (42%). Laagopgeleiden ontvangen vaker hulp dan hogeropgeleiden (22% versus 9% onder hoogopgeleiden en 12% onder middelbaar opgeleiden). In zes van de tien gevallen van deze hulp (61%, 2018 64%) gaat het om hulp ontvangen van gezinsleden, familieleden, vrienden, kennissen of burens, zogenoemde informele hulp. In drie van de tien gevallen (29% 2018 31%) is er sprake van professionele hulp zoals thuiszorg (niet-particulier). Dat is minder vaak dan in 2016 (37%) en 2014 (47%). Minder vaak is sprake van hulp van particulieren zoals een werkster (17% versus 23% in 2018). Bekijken we dit over alle Amsterdammers, dan heeft 8% de afgelopen 12 maanden vanwege de gezondheid informele hulp gehad, 4% professionele hulp en 2% van particulieren. Het geven van informele hulp, waaronder mantelzorg, komt in hoofdstuk 11 Maatschappelijke participatie aan de orde.

Ruim de helft van de Amsterdammers heeft zeker toegang tot informele hulp indien nodig

Kunnen Amsterdammers terecht bij hun naaste omgeving (familie, vrienden, kennissen, burens) als zij hulp vanwege hun gezondheid nodig zouden hebben? Ruim de helft (56%, 2018 52%) geeft aan dat dat zeker het geval is en ruim een kwart (26%, 2018 28%) denkt misschien. Een klein deel verwacht dat zij zeker geen hulp kunnen krijgen (8%, 2018 10%) en een ongeveer even groot deel weet het niet of gaf geen antwoord op de vraag.

De mate waarin men meent een beroep te kunnen

Afb. 7.10 Amsterdammers die gebruik maken van een Wmo-voorziening, naar leeftijdsgroep en geslacht, 2019 (procenten)

doen op het eigen netwerk voor hulp bij gezondheidsproblemen neemt af naarmate men ouder wordt: driekwart (74%) van de 18- t/m 24-jarigen meent zeker van wel tegenover ruim een derde (37%) van de 75-plussers. Van de 75-plussers meent zelfs twee op de tien (19%) dat ze zeker niet dergelijke hulp kunnen krijgen. Alleenstaanden kunnen minder vaak zeker een beroep doen op hun omgeving voor dergelijke hulp dan andere huishoudtypen (49% versus rond de 60%). Amsterdammers met een lage opleiding verwachte minder vaak dan anderen zeker een beroep te kunnen doen op hun netwerk (43% versus 56% gemiddeld). Ook Amsterdammers met een migratieachtergrond denken wat minder vaak zeker dergelijke hulp te kunnen krijgen (53% versus 60%), maar zij geven vooral vaker aan het (nog) niet te weten (12% versus 6%). Onder Amsterdammers met een Marokkaanse migratieachtergrond komt dit het vaakst voor: een op de vijf weet niet of zij een beroep op hun omgeving kunnen doen voor dergelijke hulp als dat nodig mocht zijn.

Gebruik Wmo- en Wlz-voorzieningen

Deze paragraaf beschrijft het gebruik van de voorzieningen in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Wet langdurige zorg (Wlz). De gegevens hierover zijn afkomstig van het OIS-project Zicht en Grip op Sociaal³² en van het CBS.

Wmo-gebruik neemt toe vanaf 50 jaar, meer vrouwen dan mannen gebruiken deze voorziening

In 2019 is aan ongeveer 60.000 Amsterdammers een Wmo-voorziening toegekend; 6,9% van alle Amster-

dammers. Het gaat bijvoorbeeld om hulp bij het huishouden, vervoersvoorzieningen voor mensen die hun eigen vervoer niet meer zelfstandig kunnen organiseren, woningaanpassingen, begeleiding en dagbesteding, ondersteuning om de mantelzorger tijdelijk te ontlasten en een plaats in een beschermde woonomgeving. Het gaat het vaakst om vervoersvoorzieningen (3,5% van de Amsterdammers). Tot en met 2019 was het gebruik van Wmo-voorzieningen stabiel, vanaf 2020 lijkt er sprake van een lichte toename vanwege de invoering van het abonnementstarief³³ (de cijfers van 2020 waren op het moment van schrijven niet beschikbaar).

Het aandeel Amsterdammers dat gebruikt maakt van een Wmo-voorziening stijgt vanaf de leeftijd van 50 jaar en is het hoogst onder 90- t/m 94-jarigen. Van hen maakt 61% gebruik van een Wmo-voorziening. Vrouwen maken vaker gebruik van een Wmo-voorziening dan mannen, respectievelijk 8,3 en 5,4%, en dat zien we terug in alle leeftijdsgroepen boven de 50. Gebruikers van een Wmo-voorziening zijn relatief vaak alleenstaand; 12,2% van de alleenstaanden maakt hier gebruik van. Het aandeel gebruikers van een Wmo-voorziening ligt het hoogst onder personen met een laag inkomen (tot €1.350 netto per

maand). In absolute zin is het gebruik het grootst onder de groep middeninkomens (€1.351-3.200 netto per maand). In stadsdeel Noord (9,4%) en Zuidoost (9,5%) wordt iets vaker gebruik gemaakt van de Wmo dan gemiddeld in Amsterdam.

Wlz-gebruik neemt toe vanaf 50 jaar, meer vrouwen dan mannen gebruiken deze voorziening

De wet langdurige zorg (Wlz) regelt zware, intensieve zorg voor kwetsbare ouderen, mensen met een handicap en mensen met een psychische aandoening. Ongeveer 10.000 Amsterdammers maken in 2019 gebruik van een voorziening binnen de Wlz. Dit is 1,2% van alle Amsterdammers. Mensen die gebruik maken van de Wlz wonen meestal niet zelfstandig.

Het aandeel Amsterdammers dat gebruikt maakt van een Wlz-voorziening stijgt vanaf 75 jaar en is het hoogst onder 100-plussers. Vrouwen maken iets vaker gebruik van de Wlz (1,3%) dan mannen (1,0%). In stadsdeel Noord maken relatief de meeste mensen gebruik van de Wlz, namelijk 1,6% van de inwoners (versus 1,2% gemiddeld). Kijken we naar het inkomen, dan zien we dat het absolute en relatieve gebruik van de Wlz het hoogst ligt bij de groep met een laag inkomen.

Noten

- 1 Drie procent heeft geen antwoord gegeven en deze respondenten zijn bij verdere analyses naar verschillen tussen groepen buiten beschouwing gelaten.
- 2 Bron: www.volksgezondheidenzorg.info.
- 3 Bron: CBS Statline.
- 4 Bron: RIVM. Toelichting RIVM: Het gaat om het aantal positief geteste mensen die aan het RIVM gemeld zijn door de GGD. Artsen en laboratoria moeten besmettingen met infectieziekten melden bij de GGD. Particuliere organisaties en individuen nemen echter ook tests af. De uitslagen hiervan worden niet altijd bij de GGD gemeld of de melding telt niet mee omdat de gebruikte test niet voldoet aan de normen van het RIVM. Commerciële testers zijn wel verplicht positieve testgevallen te melden aan de GGD. Het (dagelijks) aantal besmettingen dat we op het dashboard tonen geeft dus geen compleet beeld.
- 5 Zie voor de actuele stand van zaken het coronadashboard van de GGD Amsterdam (www.ggd.amsterdam.nl). In dit dashboard wordt onder andere bijgehouden hoeveel coronatesten er wekelijks in de regio zijn afgenomen, het aantal positief geteste personen en het aantal toegediende vaccinaties. Het gaat daarbij om cijfers over inwoners uit de Veiligheidsregio Amsterdam-Amstelland die zich lieten testen bij een GGD-testlocatie, waarbij voor Amsterdam ook informatie per stadsdeel wordt gegeven. Informatie over het wekelijkse aantal positief geteste Amsterdammers is ook terug te vinden op het coronadashboard van OIS.
- 6 Bron: Factsheet OIS en VU, gebaseerd op een enquête in de zomer van 2020. *Impact 1e golf COVID19 op gezondheid*. Amsterdam, december 2020.
- 7 Bron: Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2020, GGD Amsterdam. Afronding van de percentages door OIS.
- 8 HELIUS-studie: een lopend gezondheidsonderzoek door het AMC en de GGD Amsterdam onder een aantal grote bevolkingsgroepen in Amsterdam, met name groepen van Surinaamse, Marokkaanse, Turkse en Ghaneese herkomst (zie www.heliusstudie.nl). Ten behoeve van dit onderzoek naar COVID-19 is een studie uitgevoerd onder ongeveer 2500 respondenten ter bepaling van corona-antistoffen (periode november 2020-maart 2021) en is hen gevraagd naar de vaccinatiebereidheid. Ook is een online vragenlijst ingevuld door ongeveer 4000 respondenten, over coronamaatregelen. De respondenten waren 25-75 jaar oud.
- 9 Bron: *Bevolkingsgroepen met migratie-achtergrond zwaarder getroffen door COVID-19*. Covid-19 en etniciteit. Onderzoek door Amsterdam UMC, GGD Amsterdam en Pharos. Amsterdam, april 2021.
- 10 Bron: RIVM.
- 11 Zie: *Bevolkingsgroepen met migratie-achtergrond zwaarder getroffen door COVID-19*. Covid-19 en etniciteit. Onderzoek door Amsterdam UMC, GGD Amsterdam en Pharos. Amsterdam, april 2021.
- 12 Het werkelijke aantal overleden COVID-19-patiënten is hoger dan het aantal overleden personen gemeld door het RIVM, omdat er geen meldingsplicht geldt voor overlijden aan COVID-19.
- 13 Bron: CBS. *Sociaal-demografische verschillen in COVID-19-sterfte tijdens de eerste golf van de corona-epidemie*. 23-3-2021. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2021/sociaal-demografische-verschillen-in-covid-19-sterfte-tijdens-de-eerste-golf-van-de-corona-epidemie>
- 14 Bron: *Bevolkingsgroepen met migratie-achtergrond zwaarder getroffen door COVID-19*. Covid-19 en etniciteit. Onderzoek door Amsterdam UMC, GGD Amsterdam en Pharos. Amsterdam, april 2021.
- 15 Bron: GGD Amsterdam, coronadashboard, zie ggd.amsterdam.nl. Geraadpleegd op 5-8-2021.
- 16 Bron: RIVM, zie voor wekelijkse updates: <https://www.rivm.nl/covid-19-vaccinatie/cijfers-vaccinatieprogramma>. Het RIVM heeft vaccinatiegegevens van de GGD en schat de vaccinaties bij huisartsen en bij overigen.
- 17 Bron: GGD Amsterdam, coronadashboard. Geraadpleegd op 2-8-2021.
- 18 Bron: RIVM. <https://www.rivm.nl/covid-19-vaccinatie/archief-wekelijkse-update-vaccinatiecijfers>. Geraadpleegd op 3 augustus 2021.
- 19 Bron: *Bevolkingsgroepen met migratie-achtergrond zwaarder getroffen door COVID-19*. Covid-19 en etniciteit. Onderzoek door Amsterdam UMC, GGD Amsterdam en Pharos. Amsterdam, april 2021.
- 20 Percentages exclusief het aantal mensen dat geen antwoord heeft gegeven.
- 21 Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). *Een jaar met corona. Ontwikkelingen in de maatschappelijke gevolgen van corona*. Den Haag, maart 2021.
- 22 Bron: RIVM, 2020. *Resultaten onderzoek gedragsregels en welbevinden. Resultaten 7e ronde*. Via <https://www.rivm.nl/gedrags-onderzoek/maatregelen-welbevinden>.
- 23 Zie ook: OIS. *Mentaal welbevinden van Amsterdammers in coronatijd*. Amsterdam, juli 2021.
- 24 Zie ook: <https://www.nji.nl/publicaties/effect-van-corona-op-jeugd-gezin-en-jeugdveld>
- 25 Zie bijvoorbeeld: Movisie, *Wat werkt bij de aanpak van eenzaamheid*. Den Haag, september 2016.
- 26 Bron: SCP. *Welbevinden ten tijde van corona. Eerste bevindingen op basis van een enquête uit juli 2020*. Den Haag, 10 september 2020.
- 27 BMI staat voor Body Mass Index. Daarbij wordt iemands gewicht in kilogrammen gedeeld door het kwadraat van iemands lengte in meters. Uit deze berekening komt een getal waaraan te zien is of iemand een gezond gewicht heeft of niet. Een BMI tussen de 20 en 25 wordt als gezond beschouwd. Bij een BMI onder de 18,5 wordt gesproken van ondergewicht. Een BMI van 25 of hoger wordt als overgewicht beschouwd. Bij een BMI van 30 of hoger is sprake van ernstig overgewicht of obesitas.
- 28 Bron: Gezondheidsmonitoren Volwassenen en Ouderen 2020, GGD-en, CBS en RIVM. Zie: www.volksgezondheidenzorg.info.
- 29 Bron: www.gezondheidsraad.nl
- 30 Bron: RIVM. *Leefstijlmonitor 2020*. Zie: www.rivm.nl/leefstijlmonitoren/bewegen. April 2021.
- 31 Idem.
- 32 Het doel van het project Zicht en Grip op Sociaal is om de overlap in het gebruik van gemeentelijke voorzieningen (in de domeinen zorg, jeugd en inkomen) inzichtelijk te maken. Hierbij wordt gekeken van welke voorzieningen een Amsterdammer gebruik heeft gemaakt en wat de kosten van de dienstverlening waren.
- 33 Het abonnementstarief is een vast tarief voor de eigen bijdragen aan Wmo-voorzieningen. De Wmo-gebruikers betalen hierbij een maximale eigen bijdrage van 19,- euro per maand, ongeacht het inkomen, vermogen en de hoeveelheid hulp en/of ondersteuning.

8

Participatie in onderwijs

Onderwijs is een belangrijke vorm van participatie. Ongeveer 190.000 Amsterdammers volgen onderwijs: van voorschool tot universiteit en van speciaal onderwijs tot taalcursussen voor volwassenen. Dit is ruim een vijfde van alle Amsterdammers. De ontwikkelingen in onderwijsdeelname en -prestaties van de Amsterdamse jeugd en jongeren staan centraal in dit hoofdstuk.

Auteurs: Merel van der Wouden, Frederique van Spijker, Soufyan Ahamiane, Sara Rubingh, Fabian Francisco, Yara Alaraj & Lotte Peetz

Kernpunten

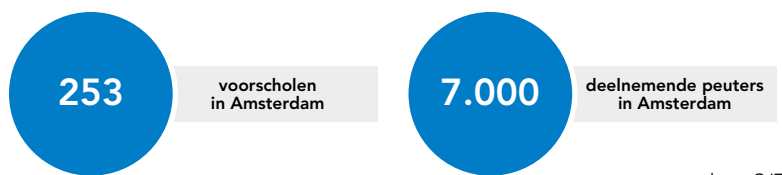
- De leerlingaantallen op de voorschool en de basisschool zijn in het afgelopen jaar stabiel gebleven. In het speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs zijn de leerlingaantallen gestegen in het afgelopen jaar.
- Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs is er sprake van een groot lerarentekort.
- Gemiddeld genomen hebben Amsterdamse basisschoolleerlingen een vergelijkbare leergroei met eerdere schooljaren doorgemaakt ondanks de scholensluitingen. Echter, een fors en kwetsbaar deel van de leerlingen is niet in beeld omdat zij niet hebben meegedaan met de gestandaardiseerde toetsen.
- Voor de basisscholen met een hogere schoolweging geldt dat het aandeel leerlingen dat het streefniveau lezen, taal en rekenen haalt, daalt. Dit zijn ook de scholen die zwaarder lijden onder het lerarentekort.
- Gevolgen van de coronamaatregelen op het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs zijn nog onduidelijk. Wel zien we fors meer behaalde diploma's in het voortgezet onderwijs.
- Het aandeel hoogopgeleide Amsterdammers stijgt de afgelopen jaren. Zo zijn er minder basisscholen met een laag aandeel leerlingen met hoogopgeleide ouders. Ook krijgt meer dan de helft van Amsterdamse basisschoolleerlingen een havo/vwo-advies. Dit is een stijging ten opzichte van eerdere jaren. Ook zien we op het voortgezet onderwijs meer leerlingen op de havo en het vwo dan eerder.
- Kansengelijkheid is op meerdere momenten in de schoolloopbaan terug te zien: leerlingen van wie de ouders hoogopgeleid zijn en/of geen migratieachtergrond hebben, hebben een grotere kans dan de andere leerlingen om een diploma te halen op het voortgezet onderwijs dat gelijk of hoger is dan het basisschooladvies. Deze leerlingen stapelen ook meer diploma's in het onderwijs.
- Er zijn grote stage- en baantekorten voor studenten van het middelbaar beroepsonderwijs vanwege de coronacrisis. Ook afgestudeerden van het hoger onderwijs kunnen moeilijker een baan vinden dan in de jaren voor de coronacrisis.

In dit hoofdstuk over onderwijs komt de stand van zaken van deze primaire participatievorm in Amsterdam aan de orde. We beschrijven de ontwikkeling van leerlingen en studenten in de voor- en vroegschoolse educatie, het basis- en voortgezet onderwijs en het mbo, hbo en wo. Daarbij is er aandacht voor schooladvies, leraren, eindexamenresultaten, verzuim en voortijdig schoolverlaten. Indien bekend worden de gevolgen van de coronacrisis voor onderwijsvolgenden genoemd.

Voor- en vroegschoolse educatie

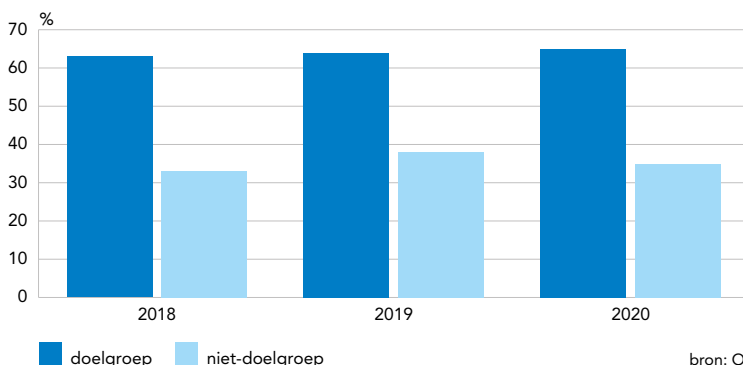
Voorschoolse educatie is bedoeld voor alle Amsterdamse kinderen van twee tot vier jaar en vindt plaats in de kinderopvang. Met een speciaal educatief programma worden zij goed voorbereid op de basisschool. Kinderen met een doelgroepindicatie¹ hebben vanwege een (risico op) taal- of onderwijsachterstand extra baat bij de voorschool, zij worden door het Ouder- en Kindteam gestimuleerd om hiernaartoe te gaan. Voegschoolse educatie vindt plaats op de basisschool en is bedoeld voor kinderen met een taal- of onderwijsachterstand uit groep 1 en 2. Voorscholen werken samen met basisscholen waar vroegschoolse educatie wordt gegeven. Op 1 december 2020 waren er 253 voorscholen in de stad waar ruim 7.000 peuters naartoe gingen.

Afb. 8.1 Voorscholen en deelnemende peuters in Amsterdam, december 2020

bron: OJZ

Afb. 8.2 Deelname voorschool van peuters met of zonder doelgroepindicatie 2-4 jaar oud, 2018-2020 (peildatum 1-12, procenten)

bron: OJZ

Deelname voorschool stabiel gebleven tijdens de coronacrisis

Ongeveer 3.800 van de 17.000 peuters hebben een doelgroepindicatie. Het bereik onder deze doelgroepeuters is niet veranderd gedurende het eerste deel van de coronapandemie. In 2020 ging bijna twee derde (65%) van deze peuters naar een voorschool. Dit is vergelijkbaar met het jaar ervoor. In stadsdeel Noord (71%) gaan relatief de meeste doelgroepeuters naar de voorschool en in stadsdeel Centrum (56%) het minst. Ook niet-doelgroepeuters kunnen naar de voorschool. Onder deze groep is het bereik ook nauwelijks veranderd tijdens de coronacrisis, ongeveer een derde (35%) van deze peuters ging in 2020 naar de voorschool.

Bereik voorschool het grootst onder niet-werkende ouders en laagste inkomensgroepen

Het merendeel van de peuters met niet-werkende ouders gaat in Amsterdam naar de voorschool.² In

2019 gingen zes op de tien peuters uit niet-werkende éénoudergezinnen naar de voorschool en bijna twee derde (65%) van de niet-werkende tweeoudergezinnen. Hierna is het bereik het grootst onder tweeoudergezinnen waarvan één ouder werkt, de helft (52%) van de peuters uit deze groep gaat naar de voorschool. Kinderen van werkende ouder(s) gaan vaker naar een kinderopvang zonder voorschool. Wanneer we naar inkomen kijken zien we dat het bereik van de voorschool afneemt naarmate het huishoudelijk inkomen stijgt. Kinderen uit hogere inkomensgroepen gaan vaker naar kinderopvang zonder voorschool. In de hoogste inkomensgroepen zitten voornamelijk kinderen zonder voorschoolindicatie. Kinderen met een indicatie vallen voor het merendeel in de laagste inkomensgroep.

Speciaal onderwijs

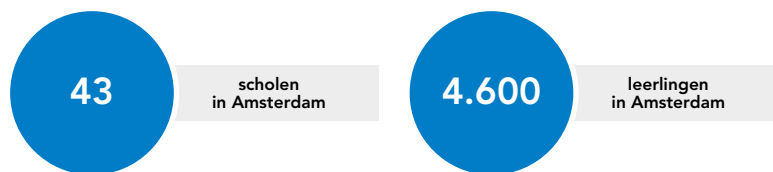
Naast het reguliere basisonderwijs bestaat er voor kinderen in de basisschoolleeftijd die moeilijk leren of gedrags- of opvoedkundige problemen hebben het speciaal basisonderwijs (sbo). Zij worden hier in principe voorbereid op het reguliere voortgezet onderwijs. Daarnaast is er voor kinderen in de leerplichtige leeftijd (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so) dat verdeeld is in vier clusters: cluster 1 voor kinderen met een visuele handicap, cluster 2 voor dove of slechthorende kinderen, cluster 3 voor kinderen met een verstandelijke beperking en langdurig zieke kinderen en cluster 4 voor kinderen met ernstige stoornissen of ernstige gedragsproblemen.

Passend onderwijs: ruimte voor verbetering

De overheid wil dat alle kinderen, ook kinderen die moeilijk leren of een handicap hebben, een passende plek krijgen in het onderwijs. Amsterdamse scholen werken hiertoe in regionaal verband samen met scholen in Diemen binnen het Samenwerkingsverband Primair Onderwijs Amsterdam-Diemen. De regionale samenwerking tussen Amsterdam en Diemen betreft, naast het passend onderwijs in de reguliere scholen, ook het speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs clusters 3 en 4 (zie afb. 8.4). Mocht het niet lukken om passend onderwijs te bieden op een reguliere basisschool, dan kunnen leerlingen worden doorverwezen naar het speciaal basisonderwijs (elf scholen in Amsterdam) en naar het speciaal onderwijs (32 scholen in Amsterdam).

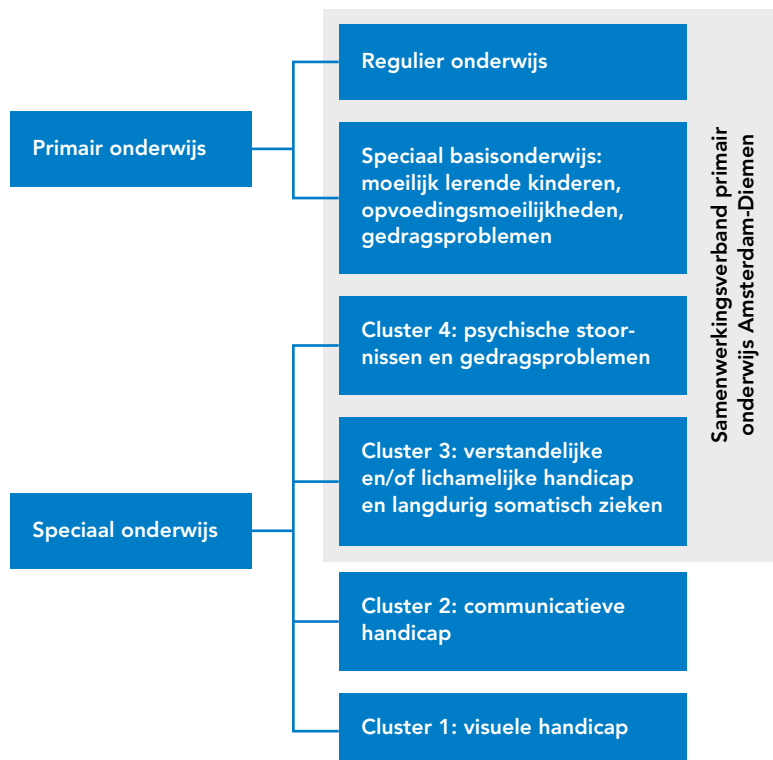
In gesprekken met Amsterdamse scholen in 2020 is gevraagd naar het belangrijkste verbeterpunt van het passend onderwijs. Het is volgens de scholen belangrijk dat er meer expertise beschikbaar is en dat scholen meer gebruik maken van elkaars expertise. Als het gaat om financiën willen de scholen meer autonomie over gelden, dus meer regie over hoe en voor wie ze het budget inzetten en minder bureaucratie. Tot slot werd genoemd dat er vroegtijdig moet worden doorverwezen naar het s(b)o indien nodig.

Afb. 8.3 Scholen en leerlingen speciaal (basis)onderwijs, 2020/'21

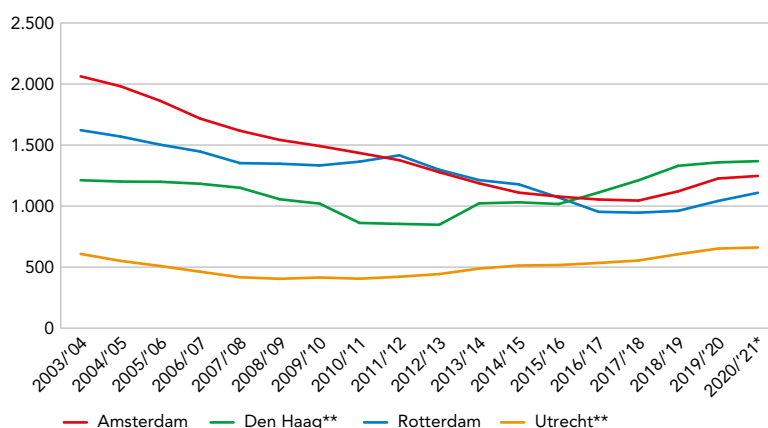

bron: OCW/DUO

Afb. 8.4 Regulier basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs

Afb. 8.5 Leerlingen op speciaal basisonderwijs, naar schoolregio, 2000/'01-2020/'21 (aantallen)

*voorlopige cijfers

**scholen in de gemeente, niet enkel in de stad

bron 2000/'01-2019/'20: CBS, 2020/'21 DUO

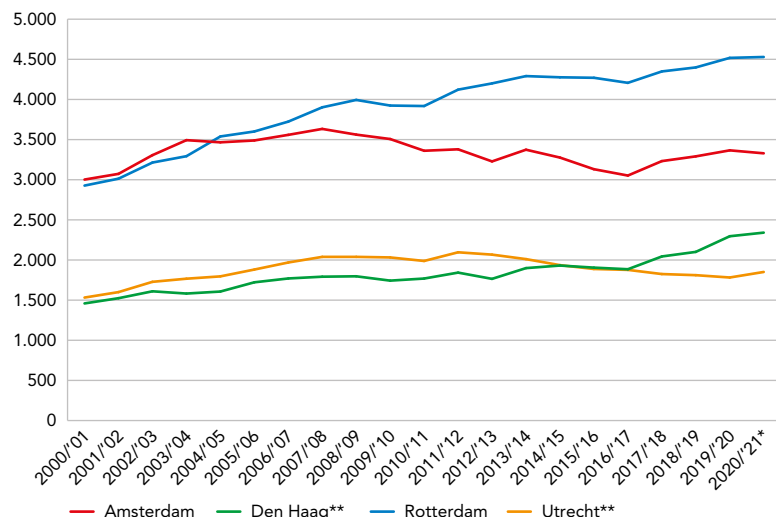
Aantal leerlingen speciaal basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs stijgt

In schooljaar 2020/'21 volgen 1.247 leerlingen onderwijs op één van de elf sbo scholen in Amsterdam. Het

aantal leerlingen in het sbo daalde lange tijd, maar is sinds 2017/'18 weer aan het stijgen. Ook in de andere G4-gemeenten stijgt het aantal leerlingen in het sbo (afb. 8.5).

Afgezet tegen het totale aantal leerlingen in het basisonderwijs zit in Amsterdam een relatief klein deel op een school voor sbo, maar dit aandeel is licht

Afb. 8.6 Leerlingen op (voortgezet) speciaal onderwijs, naar schoolregio, 2000/'01-2020/'21 (aantallen)

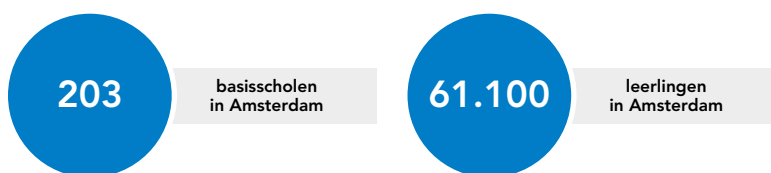

*voorlopige cijfers

**scholen in de gemeente, niet enkel in de stad

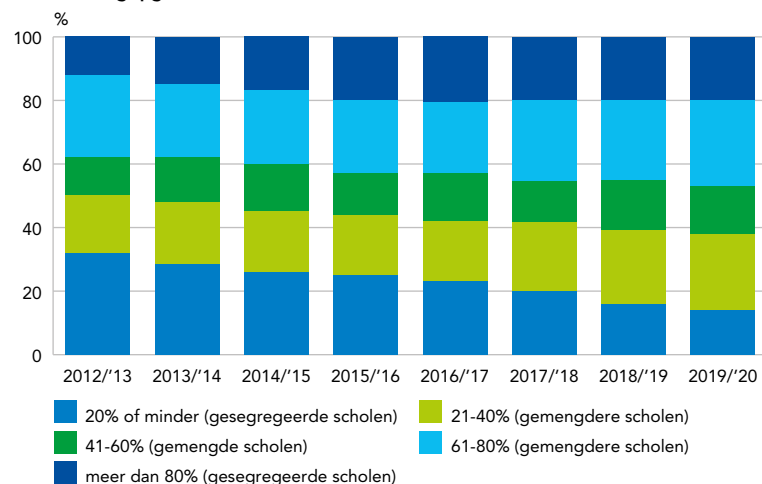
bron: 2000/'01-2019/'20: CBS, 2020/'21 DUO

Afb. 8.7 Scholen en leerlingen basisonderwijs, 2020/'21

bron: OCW/DUO

Afb. 8.8 Verdeling leerlingen over (speciale) basisscholen naar aandeel kinderen met hoogopgeleide ouders, 2012/'13-2019/'20*

* Sinds 2017/'18 zijn een aantal scholen administratief onder één brin-nummer komen te vallen in de data in plaats van gesplitst. Hierdoor telt voor deze scholen de gemiddelde leerlingenpopulatie naar opleidingsniveau van de ouders.

bron: CBS/OJZ, bewerking OIS

gestegen. In schooljaar 2017/'18 ging het om 1,7% en in 2020/'21 was dit 2,0%. Vergeleken met Nederland (2,5%) ligt het aandeel leerlingen op een sbo school echter nog steeds laag. In Den Haag (2,9%) ligt het aandeel hoger dan in Amsterdam, in Rotterdam en Utrecht is dit vrijwel gelijk.

Net als in het sbo is ook in het (v)so het aantal leerlingen na een periode van daling weer aan het stijgen in Amsterdam (afb. 8.6). Tussen 2016/'17 en 2020/'21 is het leerlingenaantal gestegen met 9%; van 3.000 leerlingen naar ruim 3.300 leerlingen. Deze stijging is sterker dan de landelijke stijging van 5%. In Den Haag (24%) en Rotterdam (8%) steeg het leerlingenaantal ook, terwijl het in Utrecht in dezelfde periode juist iets is afgenomen met 1%.

Basisonderwijs

In het schooljaar 2020/'21 tellen de 203 basisscholen in Amsterdam ruim 61.000 leerlingen. Dit aantal is de afgelopen twee jaar licht gedaald (-1,6%). Deze daling is het gevolg van het toegenomen vertrek uit de stad van gezinnen met jonge kinderen (zie hoofdstuk 1). Landelijk en in de grote steden is het leerlingenaantal ook aan het afnemen met een vergelijkbaar percentage (landelijk -1,4%). De verwachting is dat het aantal basisschoolleerlingen in Amsterdam de komende jaren verder zal dalen, met als verwacht laagste punt 59.127 leerlingen in 2026/'27 (een daling van 3,3%). Hierna wordt verwacht dat het leerlingenaantal weer zal toenemen.³

Minder scholen met een laag aandeel leerlingen met hoogopgeleide ouders

In Amsterdam zijn leerlingen, gelet op sociaaleconomische- en migratieachtergrond, niet gelijk verdeeld over scholen. Dit komt grotendeels door de woonsegregatie in Amsterdam, maar de schoolkeuze van ouders speelt ook een rol. De segregatie in Amsterdam is vergeleken met andere Nederlandse en internationale steden hoog maar daalde licht tussen 2015-2019.⁴ Het aantal leerlingen op scholen met meer dan 80% hoogopgeleide ouders is tot schooljaar 2015/'16 gestegen en is sindsdien vrij stabiel. Het leerlingenaantal voor de andere gesegregeerde groep (minder dan 20% hoogopgeleide ouders) neemt echter al jaren af. Dit laatste kan worden verklaard door de stijging in het aantal hoogopgeleide ouders in de stad en heeft ervoor gezorgd dat het aantal leerlingen op de gemengde scholen (tussen de 20 en 80% hoogopgeleide ouders) is toegenomen.

Grote verschillen leesvaardigheid, taal en rekenen tussen scholen

Het aandeel leerlingen dat goede resultaten haalt⁵ op lezen, taal en rekenen verschilt als we kijken naar de leerlingenpopulatie: naarmate het aandeel leerlingen met een risico op onderwijsachterstand (de schoolweging)⁶ op een school hoger is, daalt het aandeel leerlingen dat het streefniveau haalt. Er zijn ook scholen, zowel landelijk als in Amsterdam, met veel leerlingen met een risico op onderwijs-

achterstand, die toch een relatief hoog aandeel leerlingen hebben dat het streefniveau haalt. Dit betekent dat er scholen zijn die ondanks een groot aandeel leerlingen met een risico op achterstand goede leerprestaties halen, vergelijkbaar met scholen met een veel kleiner aandeel leerlingen met een risico op onderwijsachterstand.⁷

De negatieve relatie tussen het behaalde streefniveau en de schoolweging is sterker in Amsterdam dan landelijk; scholen in Amsterdam met een vergelijkbare schoolweging scoren gemiddeld lager dan landelijk. Dit geldt voor lezen en rekenen, voor taal is er geen verschil.

Vergeleken met de andere G4-steden scoren Amsterdamse scholen met een lage schoolweging beter op lezen en rekenen, maar de scholen met een hoge schoolweging scoren juist slechter.

Effecten van de coronamaatregelen op basisscholen in Amsterdam

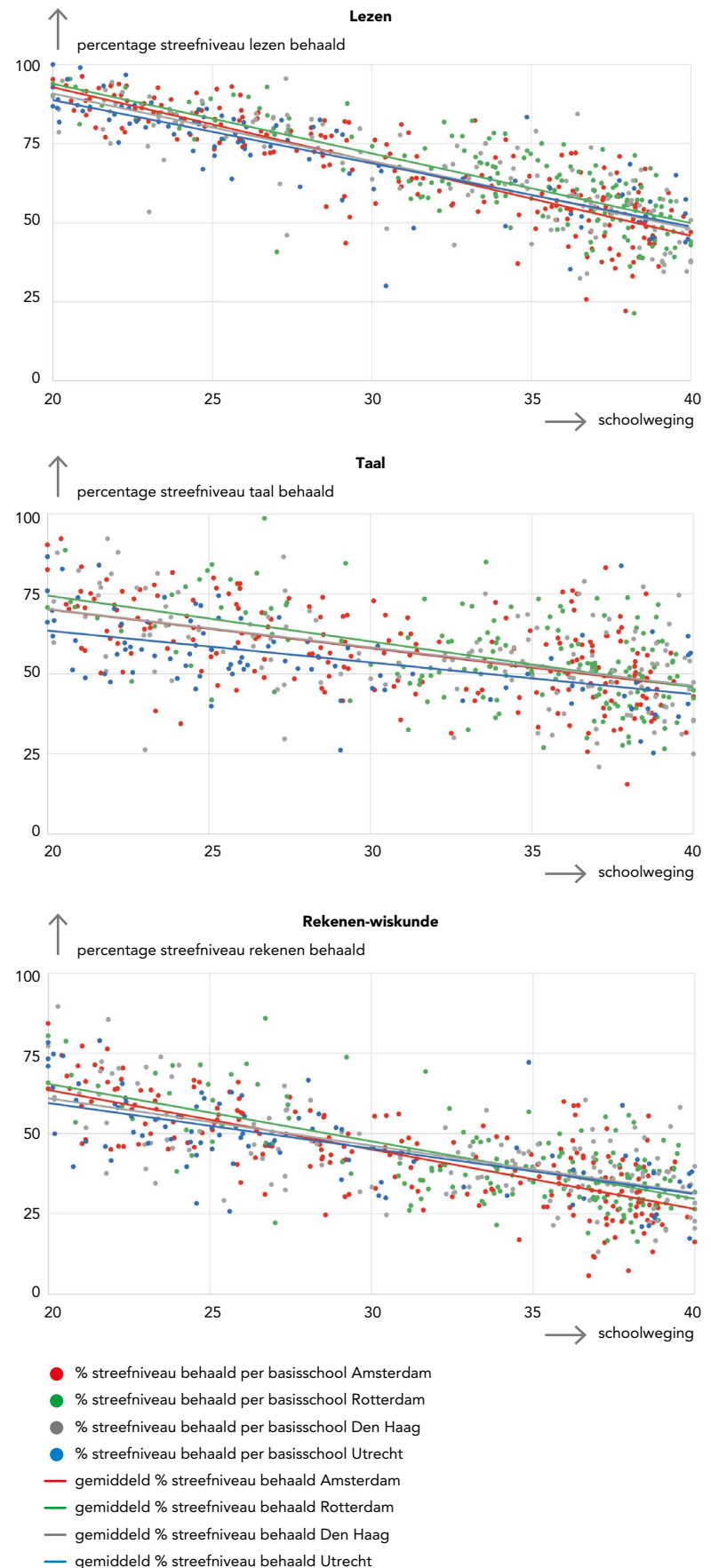
Vanwege de coronapandemie zijn alle scholen twee keer gesloten geweest, tussen half maart en half mei 2020 en tussen december 2020 en februari 2021.

Hoe ging het de Amsterdamse ouders af om thuis-onderwijs te geven?⁸

OIS heeft in de zomer van 2020⁹ ouders gevraagd wat hun ervaringen waren tijdens de eerste schoolsluiting. Hieruit komt naar voren dat de meerderheid van de ouders aangaf zijn/haar kind prima te kunnen helpen bij het onderwijs. Hoger opgeleide respondenten gaven iets vaker aan zijn/haar kind prima te kunnen helpen dan lager/middelbaar opgeleiden. De helft van de respondenten gaf aan dat het kind wel hulp nodig had bij het onderwijs. Uit de enquête bleek verder dat ongeveer een op de vijf respondenten met basisschoolgaande kinderen extra hulp en ondersteuning heeft gekregen van school tijdens de schoolsluiting (bijvoorbeeld noodopvang, extra lessen in kleine groepen, extra opdrachten).

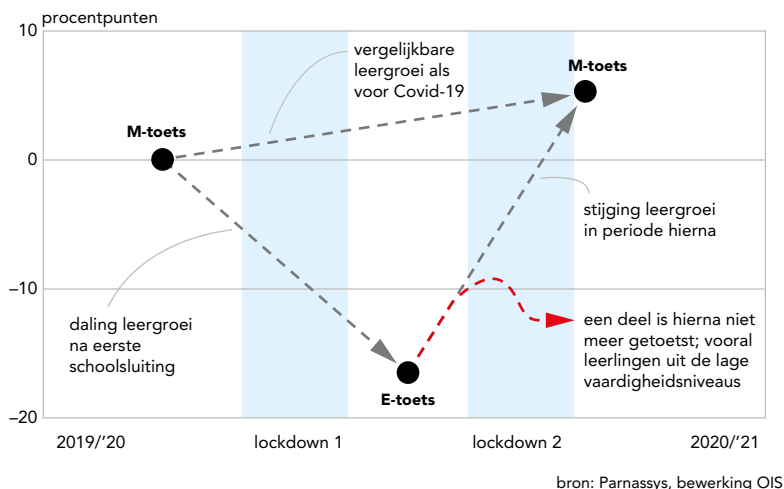
Net als landelijk zagen we in Amsterdam een interruptie in de ontwikkeling van leerlingen na de eerste schoolsluiting.^{10 11} Een jaar later lijkt deze vertraging door de meeste leerlingen weer te zijn ingehaald (afb. 8.10).¹² Gemiddeld genomen hebben Amsterdamse leerlingen tijdens de coronacrisis een vergelijkbare groei met eerdere schooljaren doorgemaakt voor begrijpend lezen en zelfs een wat sterkere groei voor rekenen-wiskunde. Echter, een fors en kwetsbaar deel van de leerlingen is niet in beeld omdat zij niet zijn getoetst. Dit roept de vraag op hoe het met deze leerlingen gaat. Ook bestaan er grote verschillen tussen scholen. Een deel van de scholen heeft hun leerlingen gemiddeld meer zien groeien dan voor de coronacrisis, maar er zijn ook scholen die minder uit hun leerlingen hebben weten te halen dan hiervoor. Scholen met een vergelijkbare populatie laten soms totaal verschillende resultaten zien. Gemiddeld genomen laten scholen met een lage schoolweging, wat het aandeel kinderen met een risico op onderwijsachterstand weergeeft, net wat meer leergroei zien dan scholen met een hoge schoolweging. Dit was voor de coronacrisis ook al het geval.

Afb. 8.9 Het driejaarsgemiddelde van het aandeel leerlingen in de G4-steden dat het streefniveau haalt naar schoolweging per school, 2016/'17-2018/'19

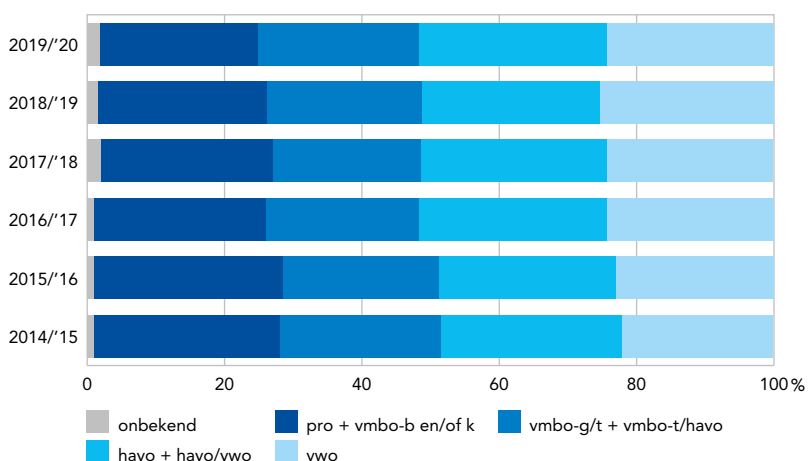
bron: CBS/DUO, bewerking OIS

Afb. 8.10 Gemiddelde leergroei rekenen-wiskunde

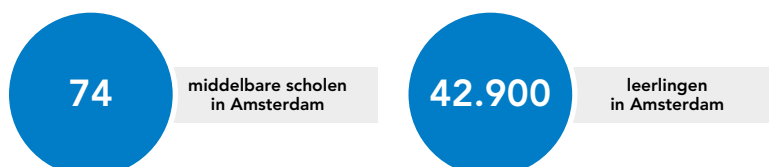

Stijging aandeel leerlingen met een lager basisschooladvies als gevolg van scholensluiting

Na de basisschool gaan kinderen rond twaalfjarige leeftijd naar het voortgezet onderwijs. Zij krijgen in groep 8 een basisschooladvies voor het te volgen niveau op de middelbare school. Vanwege de scholensluiting hebben leerlingen in schooljaar 2019/'20 geen Cito-toets gemaakt. In dit geval konden de basisschooladvies niet worden herzien. Dit heeft als gevolg gehad dat leerlingen gemiddeld relatief lagere adviezen hebben gekregen dan in eerdere jaren. Het aandeel leerlingen met een vwo-advies is bijvoorbeeld gedaald van 27% in 2018/'19 naar 24% in 2019/'20. De afgelopen jaren zagen we juist een stijging van het aandeel leerlingen met een

Afb. 8.11 Schooladviezen Amsterdamse basisschoolleerlingen¹⁴ (inclusief sbo), 2014/'15-2019/'20 (procenten)

Afb. 8.12 Scholen en leerlingen voortgezet onderwijs, 2020/'21

vwo-advies (een stijging van 4 procentpunt tussen 2014/'15 en 2018/'19).

Dat leerlingen relatief lagere adviezen hebben gekregen in 2019/'20 (ten opzichte van 2018/'19) zien we, net als landelijk¹³, vooral onder meisjes en leerlingen met laagopgeleide ouders. Voor meisjes met laagopgeleide ouders zien we relatief de sterkste stijging in het aandeel met een advies voor (pro)/vmbo-b en/of k (een stijging van 7 procentpunt).

Voortgezet onderwijs

Steeds meer middelbare scholieren

Bijna 8.000 leerlingen¹⁵ kiezen in Amsterdam een geschikte middelbare school die aansluit bij het basisschooladvies. Sinds schooljaar 2015/'16 geldt in Amsterdam een systeem van aanmelding via centrale loting en matching.¹⁶ Ruim driekwart van de leerlingen (77%) werd in 2021 ingeloot op de school van eerste voorkeur.¹⁷ Een jaar eerder lag dit met 81% nog iets hoger.¹⁸ Het aandeel leerlingen dat op één van de scholen in de top vijf geplaatst werd is wel vergelijkbaar in de twee jaren.

In 2020/'21 tellen de 72 middelbare scholen in Amsterdam bijna 43.000 leerlingen. Het leerlingen-aantal in Amsterdam stijgt al jaren, en ligt nu 20% hoger dan tien jaar geleden. De stijging is vergelijkbaar met die in Den Haag en sterker dan in Rotterdam (7%) maar minder sterk dan in Utrecht (51%). Uit de nieuwste prognose van OIS blijkt dat verwacht wordt dat in Amsterdam de stijging zal doorzetten en uiteindelijk zal leiden tot ongeveer 44.500 leerlingen in 2024/'25 (+3,9%). De verwachting is dat daarna het leerlingenaantal weer iets zal afnemen.¹⁹

Aantal havo/vwo leerlingen blijft toenemen

Het aantal leerlingen op havo en vwo op Amsterdamse middelbare scholen blijft stijgen (afb. 8.13). Inmiddels zit bijna 70% van de vo leerlingen op havo of vwo niveau, terwijl dit in schooljaar 2007/'08 om 53% ging. In Den Haag en Utrecht is ook sprake van een forse stijging van het aantal havo en vwo leerlingen, in Rotterdam is de stijging minder sterk.

Het aantal leerlingen op de niveaus vmbo-b en vmbo-k (leerjaar 3-4) zien we in dezelfde periode flink dalen, tussen 2007/'08 en 2020/'21 een daling van 34%. Ook in Rotterdam zien we een sterke daling van het aantal vmbo-b en vmbo-k leerlingen. In Utrecht is na een eerdere daling het aantal vmbo-b en vmbo-k leerlingen juist weer toegenomen sinds 2010/'11, terwijl dit in Den Haag vrij stabiel is.

Fors meer behaalde diploma's vanwege de coronacrisis

In schooljaar 2019/'20 werd het centraal examen afgelast vanwege de coronacrisis.²⁰ Leerlingen konden op basis van de resultaten van hun schoolexamens het diploma behalen. Dit heeft ertoe geleid dat de slagingspercentages fors hoger lagen dan in eerdere schooljaren (zie afb.8.14). Van de Amsterdamse

examenkandidaten op vmbo-b, vmbo-k en vmbo-gt zijn vrijwel alle leerlingen geslaagd. Bij havo kreeg 96% van de examenkandidaten het diploma en bij vwo 98%.

Amsterdamse leerlingen stromen relatief weinig af

In Amsterdam groeit de groep leerlingen dat een diploma behaalt dat gelijk is aan het basisschooladvies (doorstroom). Onder havo leerlingen zien we zowel een stijging van het aandeel doorstroom, als van het aandeel dat een diploma behaalt dat hoger is dan het basisschooladvies (opstroom).²¹ In vergelijking met Rotterdam, en Utrecht heeft Amsterdam het laagste aandeel leerlingen dat het voortgezet onderwijs verlaat met een lager diploma dan het basisschooladvies (afstroom), zie afb. 8.15. Amsterdamse leerlingen met een vwo advies stromen minder vaak af dan elders in het land.

In Amsterdam hebben de leerlingen waarvan de ouders hoog zijn opgeleid een grotere kans om een diploma te halen dat gelijk of hoger is dan het basisschooladvies dan leerlingen met laagopgeleide ouders. Deze invloed van het ouderlijk opleidingsniveau is het grootst onder leerlingen zonder migratieachtergrond (zie afb. 8.16). Daarnaast hebben leerlingen uit tweoudergezinnen en leerlingen uit gezinnen met een hoog inkomen een grotere kans op een gelijk of hoger diploma. Ook schoolkenmerken spelen een rol. Voor leerlingen op vmbo-b, vmbo-k of vmbo-t vergroot de mogelijkheid tot afstroom op een school de kans op het halen van een lager diploma. Bij de leerlingen met een havo en/of vwo advies zien we dit effect niet terug.

Veel zittenblijvers in Amsterdam

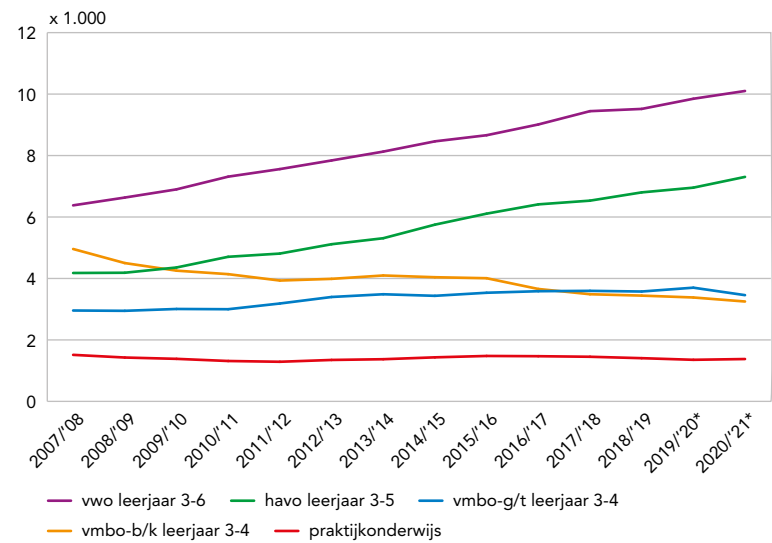
In vergelijking met de andere grote steden in Nederland blijven in Amsterdam veel leerlingen zitten, maar ook in Den Haag en Rotterdam ligt het aandeel zittenblijvers hoger dan in de rest van Nederland. Vooral op vmbo-theoretisch en havo niveau zien we veel doubleurs. Het grote aandeel zittenblijvers in Amsterdam leidt echter niet tot meer afstroom.²²

Stapelen: relatief vaak in Amsterdam, maar minder vaak door leerlingen met laagopgeleide ouders

Na het behalen van een diploma in het voortgezet onderwijs kunnen leerlingen ervoor kiezen door te leren en nog een tweede diploma te halen, voordat de overstap naar vervolgonderwijs wordt gemaakt. Deze leerlingen worden stapelaars genoemd. Het stapelen van diploma's in het voortgezet onderwijs gebeurt voornamelijk van vmbo-t naar havo en van havo naar vwo, en nauwelijks tussen de vmbo niveaus.²³

In het Amsterdams voortgezet onderwijs wordt relatief veel gestapeld, zowel vergeleken met Nederland als geheel als met de andere grote steden (zie afb. 8.17). Vooral van vmbo-t naar havo is een populaire stapelroute: 29% van de leerlingen die in schooljaar 2018/'19 een vmbo-t diploma hebben behaald op een Amsterdamse middelbare school zat in 2019/'20 op de havo. Een jaar eerder was het aandeel stapelaars van vmbo-t naar havo lager, namelijk 23%.

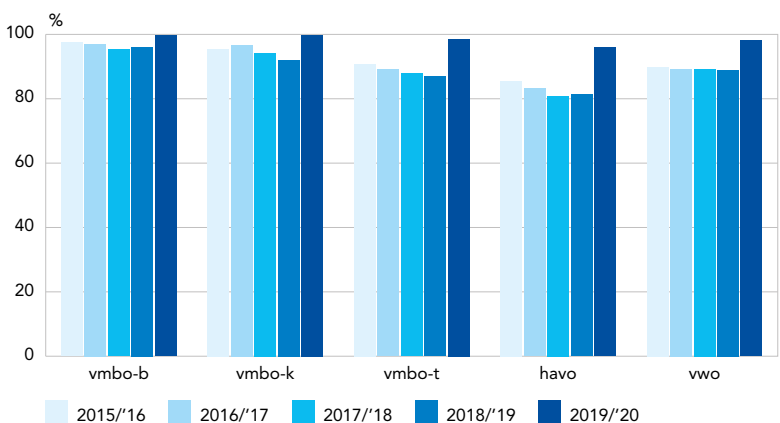
Afb. 8.13 Leerlingen per niveau op Amsterdamse middelbare scholen, 2007/'08-2020/'21 (aantallen)

*) Voorlopige cijfers

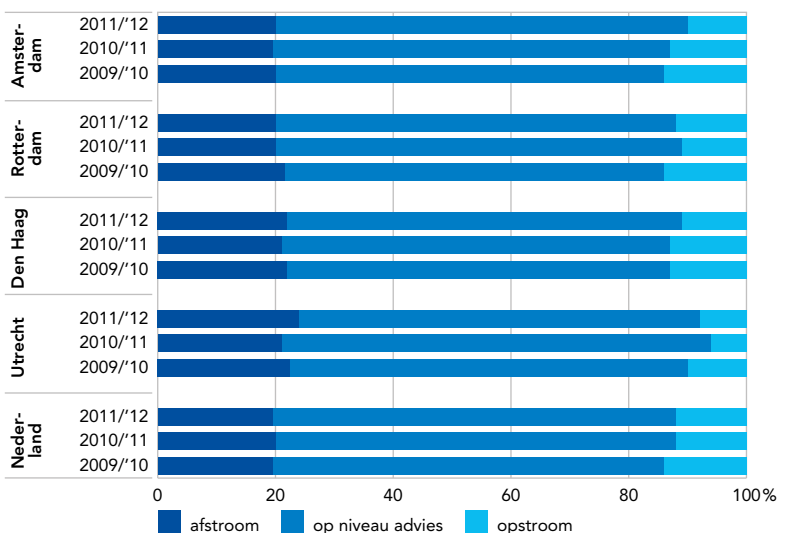
bron: DUO

Afb. 8.14 Geslaagden in Amsterdam, 2015/'16 - 2019/'20 (procenten)

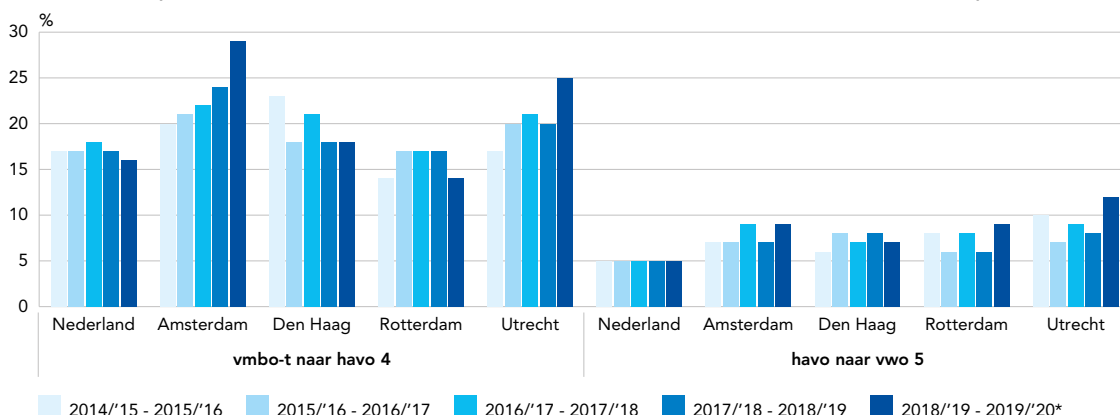

bron: DUO

Afb. 8.15 Behaalde diploma's van leerlingen ten opzichte van het basisschooladvies in de G4-steden, gestart in schooljaar 2009/'10 t/m 2011/'12 (procenten)

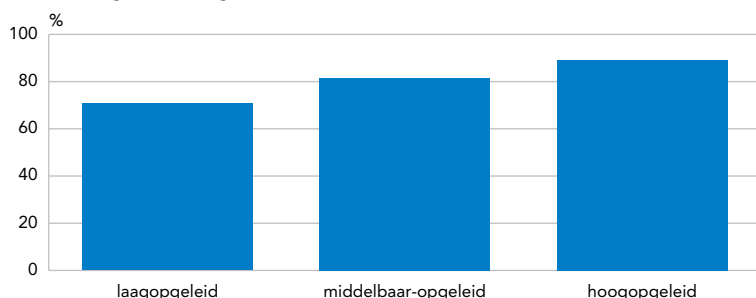

bron: CBS/Erisa, bewerking OIS

Afb. 8.17 Overstap van vmbo-t naar havo 4, en van havo naar vwo 5, Nederland en de G4, 2014/'15-2019/'20 (procenten)

*) Voorlopige cijfers

bron: CBS

Afb. 8.16 Kans op een gelijk of hoger diploma dan het basisschooladvies naar opleidingsniveau ouders, Amsterdamse middelbare scholieren zonder migratieachtergrond, cohort 2009/'10 t/m 2011/'12

Getoond worden de *adjusted probabilities at the means* op basis van een multilevel logistische regressie. In het model is ook gecontroleerd voor de overige achtergrondkenmerken.

bron: CBS/Erisa, bewerking OIS

Amsterdamse gediplomeerde havisten maken ook steeds vaker de overstap naar het vwo; van 2014/'15 naar 2015/'16 ging het om 7% en van 2018/'19 naar 2019/'20 was dit aandeel gegroeid tot 9%.

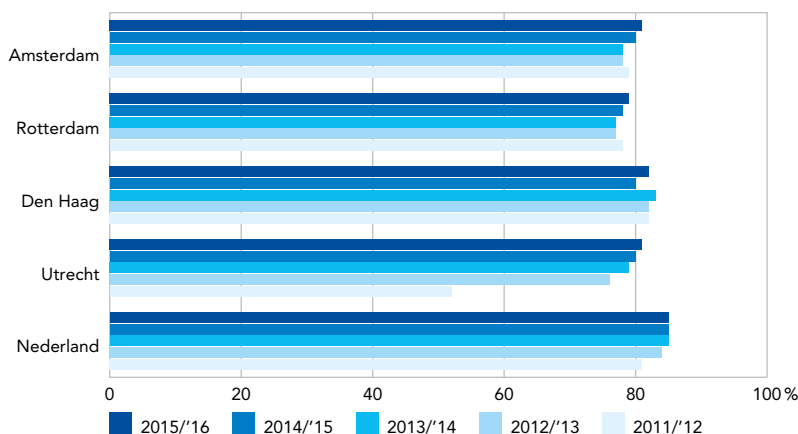
Leerlingen met hoogopgeleide ouders halen het vaakst een tweede diploma in het voortgezet onderwijs. De groep leerlingen die het minst vaak een tweede diploma behaalt in het voortgezet onderwijs zijn de leerlingen met laagopgeleide ouders.²⁴

Middelbaar Beroepsonderwijs

Amsterdam telt in 2020/'21 in totaal vier mbo-instellingen²⁵ met bij elkaar ruim 40.700 studenten.²⁶ Van de studenten die aan Amsterdamse mbo-instellingen studeren, woont iets minder dan de helft in Amsterdam. Op het mbo kunnen studenten kiezen voor de beroepsopleidende leerweg (BOL) of de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). Bij een BOL-opleiding krijgt een student vier dagen per week les en is er één dag stage, bij een BBL opleiding werkt een student vier dagen en is er één lesdag. Het merendeel van de studenten op de drie grootste Amsterdamse mbo-instellingen volgt een BOL-opleiding (83%).²⁷ Het aantal studenten op deze instellingen dat een BBL-opleiding volgt is de afgelopen jaren toegenomen van 4.935 studenten in 2017/'18 naar 6.430 studenten in 2020/'21 (+30%). Het aantal BOL-studenten is ook iets toegenomen in deze periode (+8%)

Afb. 8.18 Instellingen en studenten Middelbaar Beroepsonderwijs (mbo), 2020/'21

bron: DUO

Afb. 8.19 Startersresultaat van mbo-studenten landelijk en in de G4, cohort 2011/'12-2015/'16 (woonplek) (procenten)

bron: CBS, bewerking OIS

Studenten blijven na het eerste jaar vaker aan zelfde mbo studeren

Mbo-studenten die in Amsterdam wonen²⁸, studeren steeds vaker een jaar nadat ze zijn ingestroomd nog aan dezelfde instelling (zgn. startersresultaat).²⁹ Het startersresultaat is in Amsterdam gestegen van 78% in studiejaar 2013/'14 naar 81% in 2015/'16. In Utrecht is het startersresultaat met 29 procentpunt het sterkst gestegen van de G4. In Rotterdam is het startersresultaat het laagst met 79% in 2015/'16.

Driekwart van de mbo-studenten in Amsterdam behaalt studiesucces

Van de mbo-studenten die in schooljaar 2015/'16 in het eerste studiejaar ingeschreven stonden op een Amsterdamse mbo-vestiging³⁰ heeft 75% een diploma behaald binnen de tijd die ervoor staat plus eventueel een jaar extra (studiesucces). Als we specifiek kijken naar de mbo-studenten die wonen in Amsterdam ligt het aandeel studiesucces met 72% iets lager.

In Nederland als geheel ligt het aandeel studiesucces met 79% hoger dan in Amsterdam. De andere G4 steden liggen ook onder het gemiddelde van Nederland en met uitzondering van Utrecht ook lager dan in Amsterdam; Mbo-studenten woonachtig in Den Haag hebben in cohort 2015/'16 het laagste aandeel studiesucces (71%), in Rotterdam gaat het om 73% en in Utrecht op 75%. Zowel in Nederland als geheel als in de verschillende G4 steden (behalve in Utrecht) zien we tussen cohort 2011/'12 en cohort 2013/'14 of 2014/'15 een stijging van het studiesucces, maar daarop volgend weer een (lichte) daling.

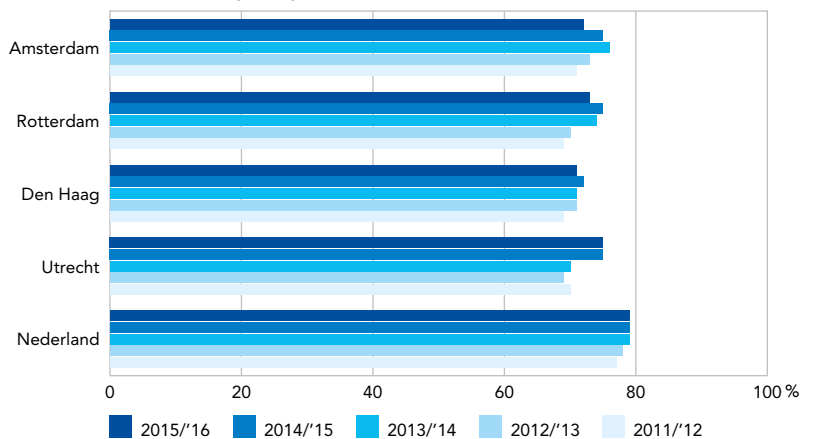
Grote stage- en baantekorten in Amsterdam vanwege de coronacrisis

Door de coronacrisis zijn er grote stagetekorten ontstaan, met name in de sectoren zorg, sport, horeca en toerisme. Ruim een op de zes mbo-studenten die zoeken naar een stage of leerbaan woont in de regio Amsterdam (1.728 stagetekorten van de in totaal 10.006 in Nederland).³¹ Deze tekorten zijn de afgelopen maanden wel flink geslonken en bijna gehalveerd; op 26 februari 2021 waren er nog 19.468 stagetekorten en op 15 juni mei waren dit er 10.006. Daarnaast is er gedurende de coronacrisis een tekort aan banen ontstaan. Als we kijken naar het aandeel afgestudeerden met een mbo-diploma dat in Amsterdam woont en na drie maanden werk heeft gevonden, zien we dat dit in het coronastudiejaar (2019/'20) is afgenomen vergeleken met de jaren daarvoor; bijvoorbeeld van 75% in studiejaar 2018/'19 naar 70% in 2019/'20. Deze daling zien we vooral bij niveau 2 tot en met 4. Voor de studenten met een entree diploma (niveau 1) is het aantal werkenden weliswaar laag, maar wel relatief stabiel (zie afb. 8.21).

Leraren

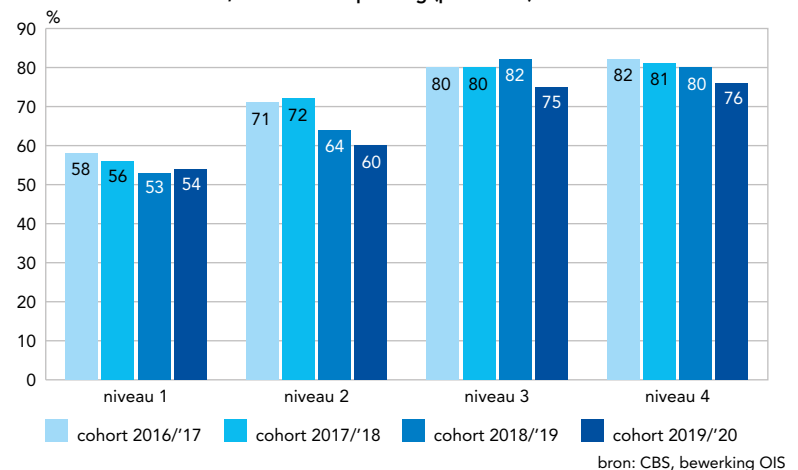
In schooljaar 2018/'19 waren er in Amsterdam ongeveer 5.300 leerkrachten in het primair (inclusief speciaal) onderwijs werkzaam. Dit aantal is afgenomen ten opzichte van schooljaar 2016/'17, toen er nog 5.445 leraren in het primair onderwijs werkten (-2,8%). Het aantal basisschoolleerlingen in de stad is in dezelfde periode nauwelijks veranderd. Ook in Den Haag (-1,9%) en Rotterdam (-3,5%) is het aantal leraren afgenomen, terwijl in Utrecht (+3,9%) wat meer leraren zijn komen werken. In het Amsterdamse voortgezet onderwijs zijn bijna 4.000 leraren werkzaam. Dit aantal is nauwelijks veranderd ten opzichte van twee jaar ervoor. Het leerlingenaantal is daarentegen wel sinds schooljaar 2016/'17 gestegen. In Den Haag (+12,6%) en Utrecht (+11,9%) is het aantal leraren juist toege-

Afb. 8.20 Studiesucces van mbo-studenten landelijk en in de G4, cohort 2011/'12-2015/'16 (woonplek) (procenten)

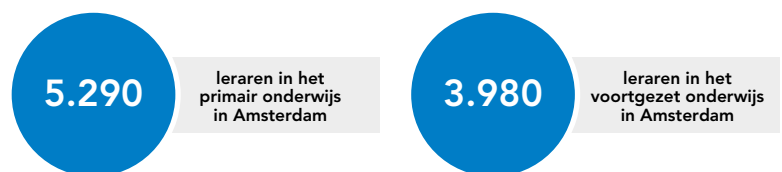
bron: CBS, bewerking OIS

Afb. 8.21 Aandeel afgestudeerde Amsterdamse mbo-studenten dat na drie maanden een baan vindt, naar niveau opleiding (procenten)

bron: CBS, bewerking OIS

Afb. 8.22 Leraren in het po en vo, 2018/'19

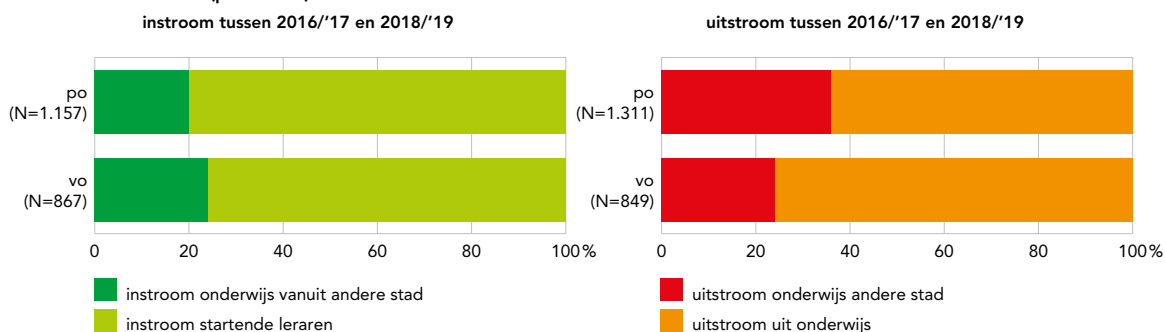
bron: DUO

nomen. In Rotterdam is het aantal leraren net als in Amsterdam stabiel gebleven.

Lerarentekort hoger op scholen met veel kinderen met een risico op onderwijsachterstand

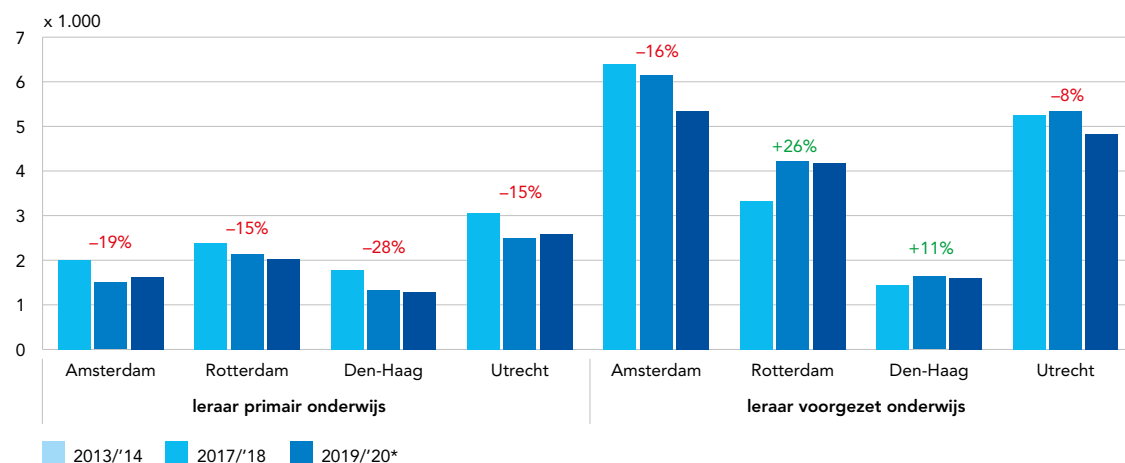
In het primair onderwijs hebben veel Amsterdamse kinderen geen vaste leerkracht of een leerkracht die (nog) niet bevoegd is. Per oktober 2020 was er een tekort van 10,3% in het primair onderwijs, een jaar eerder was dit 12,8%.³² Dat betekent dat er gemiddeld 10% minder fte aan leraren werkzaam is op een school dan het aantal fte dat er in de ideale situatie zou zijn. Basisscholen met een groter aandeel leerlingen met een risico op een onderwijsachterstand lijden zwaarder onder het lerarentekort dan scholen met weinig of geen leerlingen die risico lopen. In

Afb. 8.23 In- en uitstroom leraren in primair (inclusief speciaal) en voortgezet onderwijs Amsterdam, schooljaar 2016/'17 en 2018/'19 (procenten)

bron: CBS

Afb. 8.24 Aantal studenten in de G4 naar richting onderwijs, 2013/'14, 2017/'18 en 2019/'20

*) Voorlopige cijfers

bron: CBS, bewerking OIS

het Amsterdamse voortgezet onderwijs is er ook een tekort aan bevoegde leraren, ongeveer 3% van het benodigde aantal fte voor schooljaar 2020/'21 staat nog open of is door onbevoegde leraren opgevuld. Het tekort is het grootst voor exacte vakken en taal.³³

Ruim kwart van uitgestroomde Amsterdamse leraren is in andere stad gaan werken

De jaarlijkse in- en uitstroom van leraren op Amsterdamse scholen zorgt voor een dynamisch patroon, tussen 2016/'17 en 2018/'19 is ongeveer 20% van het lerarenkorps 'vernieuwd'. De uitstroom van leraren naar een school in een andere stad is in het primair onderwijs hoger dan in het voortgezet onderwijs (zie afb. 8.23). De leraren die het onderwijs verlaten zijn ofwel met pensioen gegaan of in een ander sector gaan werken.

Afb. 8.25 Totaal aantal leerlingen en verzuimmeldingen po, (v)so, vo en mbo 2019/'20, verzuim gemeten tot 16 maart 2020

bron: DUO

Na daling van aantal studenten aan leraren-opleidingen recent lichte stijging bij opleidingen voor primair onderwijs

Tussen studiejaar 2013/'14 en 2019/'20 is het aantal studenten dat in Amsterdam een lerarenopleiding volgt met ruim 17% afgenomen, van 8.400 studenten naar 6.950 studenten. De ontwikkelingen per lerarenopleiding lopen echter uiteen. Aan de opleidingen tot leraar in het primair onderwijs is na een daling tussen studiejaar 2013/'14 t/m 2017/'18 het aantal studenten weer iets aan het stijgen; van 1.500 studenten in 2017/'18 naar 1.625 in 2019/'20. Deze stijging komt voor een groot deel door de groep die een zij-instroomtraject volgt om leraar te worden, dit aandeel is tussen studiejaar 2018/'19 en 2019/'20 met 10% gestegen. In vergelijking met de andere G4-steden is in Amsterdam de afgelopen twee jaar het totaal aantal studenten het sterkst gestegen. In Utrecht heeft een lichtere stijging plaatsgevonden en in Den Haag en Rotterdam is het aantal studenten aan lerarenopleidingen voor het primair onderwijs blijven dalen.

Het aantal Amsterdamse studenten dat een opleiding volgt tot leraar in het voortgezet onderwijs is sinds studiejaar 2013/'14 aan het dalen. In de afgelopen twee jaar, sinds 2017/'18, is het aantal studenten het

sterkst gedaald (-800 studenten). Dit kan voor een deel worden verklaard doordat bepaalde opleidingen niet meer worden aangeboden door Amsterdamse instellingen. In vergelijking met andere G4-steden is het totaal aantal studenten sinds 2013/'14 het sterkst gedaald in Amsterdam met -16%, landelijk gaat het om een daling van -5%. In Rotterdam en Den Haag³⁴ is dit aantal juist gestegen (respectievelijk +26% en +11%).

Verzuim, startkwalificatie en voortijdig schoolverlaters

Vijf procent van de (boven)leerplichtige leerlingen heeft in schooljaar 2019/'20 tot aan de corona uitbraak verzuimd

In schooljaar 2019/'20 woonden er in Amsterdam in totaal ruim 113.500 leerplichtige leerlingen (5 t/m 17 jaar) en bovenleerplichtige leerlingen (18 t/m 22 jaar, nog geen startkwalificatie³⁵) die onderwijs volgden in het primair, voortgezet of middelbaar beroepsonderwijs. Omdat de scholen en mbo-instellingen vanwege het coronavirus een deel van het schooljaar geen fysiek onderwijs konden geven verschilt het beeld van verzuim ten opzichte van andere schooljaren. Tot en met 15 maart 2020 gingen leerlingen nog fysiek naar school en had vijf procent ongeoorloofd verzuimd volgens de afdeling Onderwijs van de gemeente Amsterdam. Er is sprake van ongeoorloofd verzuim als een leerling 16 uur of meer in vier aaneengesloten lesweken niet op school aanwezig is. In de periode van 16 maart tot aan de zomervakantie waren de scholen grotendeels aangewezen op online- en thuis-onderwijs en werd dit criterium losgelaten. Het aantal verzuimmeldingen in deze weken valt hierdoor niet te vergelijken met de periode daarvoor. Scholen meldten in deze periode vooral verzuim van leerlingen die niet kwamen opdagen tijdens de online les of die ze niet konden bereiken. Ook konden scholen melden dat ze zich zorgen maakten om de thuissituatie van leerlingen. Vooral in het basisonderwijs zijn in deze periode veel meldingen gedaan.

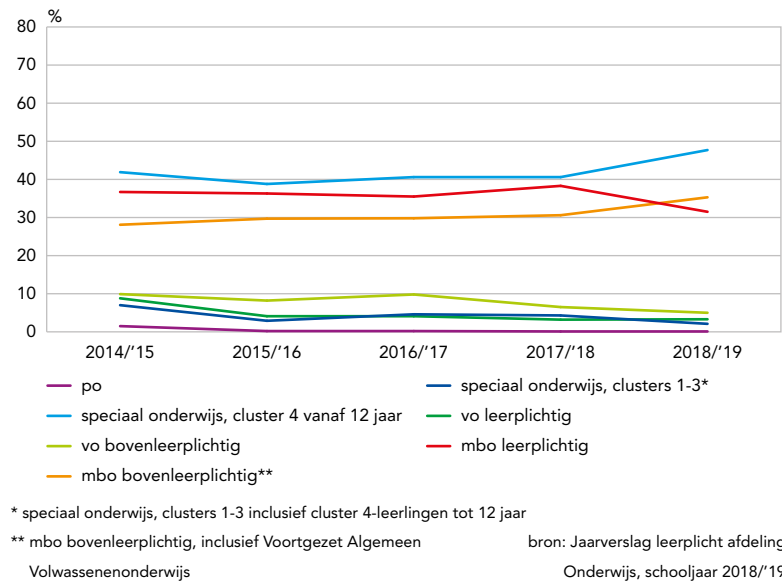
Verzuimpercentage gedaald onder leerplichtigen in het mbo

Er zijn grote verschillen tussen schoolsoorten in verzuim te zien.³⁶ Omdat er voor schooljaar 2019/'20 geen compleet beeld kan worden gegeven vanwege de schoolsluiting tonen we de ontwikkelingen tot en met schooljaar 2018/'19.³⁷ Het verzuim onder leerplichtigen op het mbo is in schooljaar 2018/'19 flink gedaald ten opzichte van het schooljaar ervoor, van 38% naar 32%. Toch ligt het aandeel verzuimmeldingen hier nog steeds relatief hoog. Onder bovenleerplichtigen in het mbo zien we in dezelfde periode juist een stijging in het verzuim, van 31% naar 35%. In het speciaal onderwijs voor kinderen met psychische stoornissen en gedragsproblemen (cluster 4)³⁸ is het verzuim het hoogst (48%) en in het primair onderwijs het laagst (0,1%).

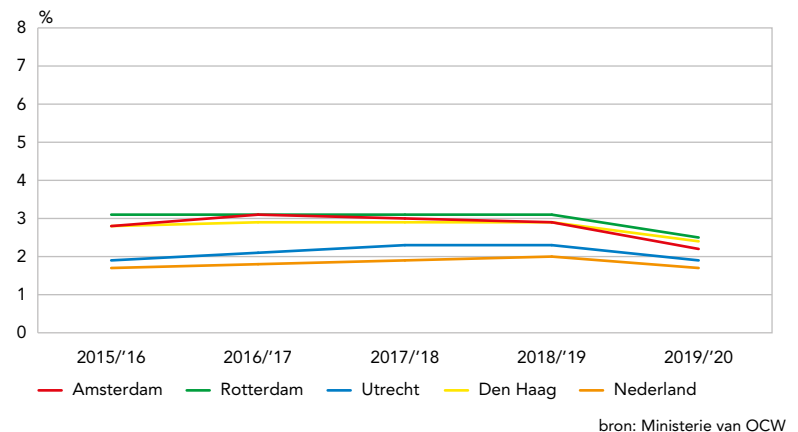
Aandeel voortijdig schoolverlaters licht gedaald

Verzuimen kan een signaal zijn voor voortijdig schooluitval. Er is sprake van voortijdig schooluitval als jon-

Afb. 8.26 Meldingen van verzuimende leerlingen op Amsterdamse scholen naar schoolsoort, 2014/'15-2018/'19 (procenten)

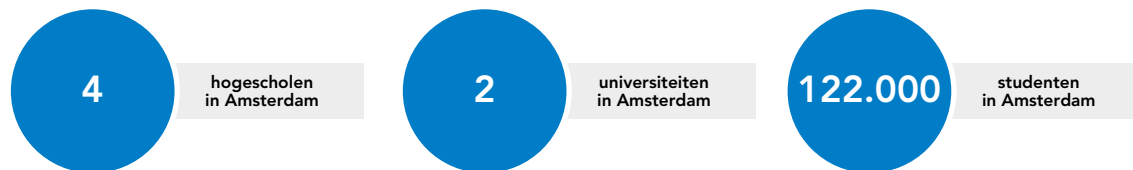
Afb. 8.27 Ontwikkeling nieuwe voortijdig schoolverlaters 12 tot 23-jarige onderwijs-deelnemers G4, 2015/'16-2019/'20 (procenten)

geren van 12 tot 23 jaar het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. Voortijdig schoolverlaten wordt als een maatschappelijk probleem gezien omdat het de arbeidsparticipatie en sociale aansluiting van jongeren belemmert.³⁹ Het aandeel nieuwe voortijdig schoolverlaters is in schooljaar 2019/'20, waarin de scholen deels gesloten zijn geweest, voor het eerst in vijf jaar licht gedaald. Van de 12 tot 23-jarige Amsterdamers heeft 2,2% het onderwijs zonder startkwalificatie verlaten, tegenover 2,9% het schooljaar ervoor (afb. 8.27). Zowel landelijk (1,7%)⁴⁰, als in Utrecht (1,9%) is het aandeel voortijdig schoolverlaters lager dan in Amsterdam, in Rotterdam (2,5%) en Den Haag (2,4%) is het aandeel juist iets groter. Ook in de andere grote steden zien we een lichte daling in het aandeel voortijdig schoolverlaters in schooljaar 2019/'20. Het aandeel nieuwe voortijdig schoolverlaters is in Amsterdam hoger in het mbo (8,2%) dan in het vo (0,8%).

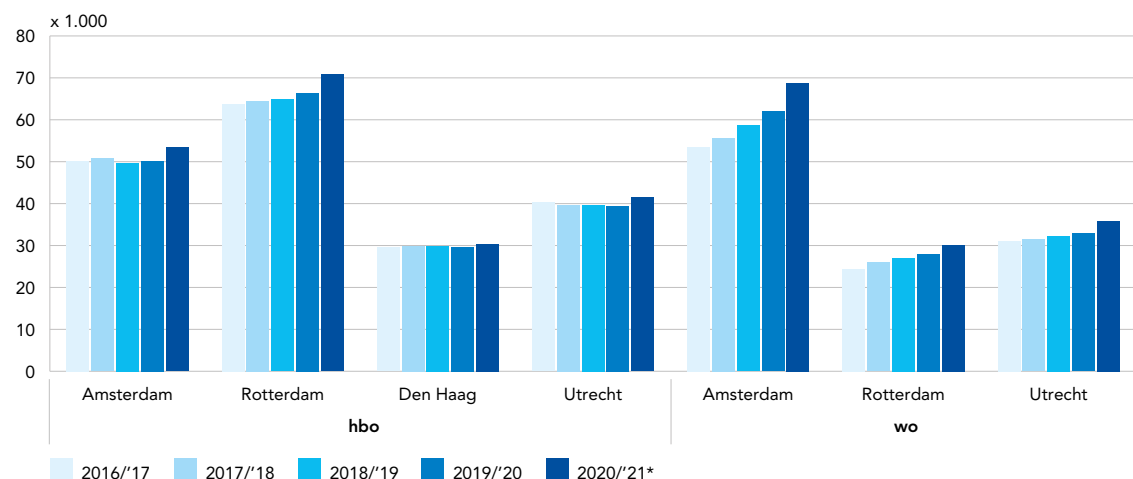
Van alle jongeren van 23 jaar oud die in Amsterdam voortgezet of middelbaar beroepsonderwijs hebben gevolgd heeft 80% in 2019 een startkwalificatie. Dit aandeel is de afgelopen vijf jaar stabiel gebleven.

Afb. 8.28 Aantal instellingen en studenten hbo en wo, 2020/'21

bron: DUO

Afb. 8.29 Hbo'ers en wo'ers naar regio (G4), 2016/'17-2020/'21 (aantallen)

*) Voorlopige cijfers

bron: DUO

Hoger onderwijs

Amsterdam heeft vier hogescholen en twee universiteiten.⁴¹ In het studiejaar 2020/'21 telt de stad meer dan 122.000 hbo- en universitaire studenten. Dit aantal is de afgelopen twee jaar gestegen met ruim 12% door een flinke toename in het aantal universitaire studenten, van ruim 59.000 in het studiejaar 2018/'19 naar bijna 69.000 studenten in het schooljaar 2020/'21. Het aantal hbo studenten is ook gestegen (zie afb. 8.29).

Ook in Utrecht en Rotterdam is het studentenaantal in het hoger onderwijs de afgelopen twee jaar gestegen. De toename in Rotterdam is vooral te zien bij de hbo studenten. In Den Haag is het aantal studenten stabiel. Het aandeel vrouwen in het hoger onderwijs in Amsterdam is net als in vorige jaren groter dan het aandeel mannen (58% is vrouw). Dit is ook het geval in de andere G4-steden.

Meer studenten met een migratieachtergrond

Het aandeel studenten met een migratieachtergrond in het hoger onderwijs in Amsterdam is in de afgelopen tien jaar gestegen; 50% van de studenten in 2019/'20 heeft een migratieachtergrond ten opzichte van 40% van de studenten in 2009/'10. Deze stijging loopt parallel met de bevolkingssamenstelling van de stad, met 49% Amsterdammers met een migratieachtergrond in 2008 naar 55% in 2019. Het aandeel studenten met een migratieachtergrond in Den Haag en Rotterdam is hoger dan in Amsterdam (respectievelijk 62% en 53%). De bevolkingssamenstelling in deze steden is qua migratieachtergrond vergelijkbaar

met Amsterdam (55% en 52%).

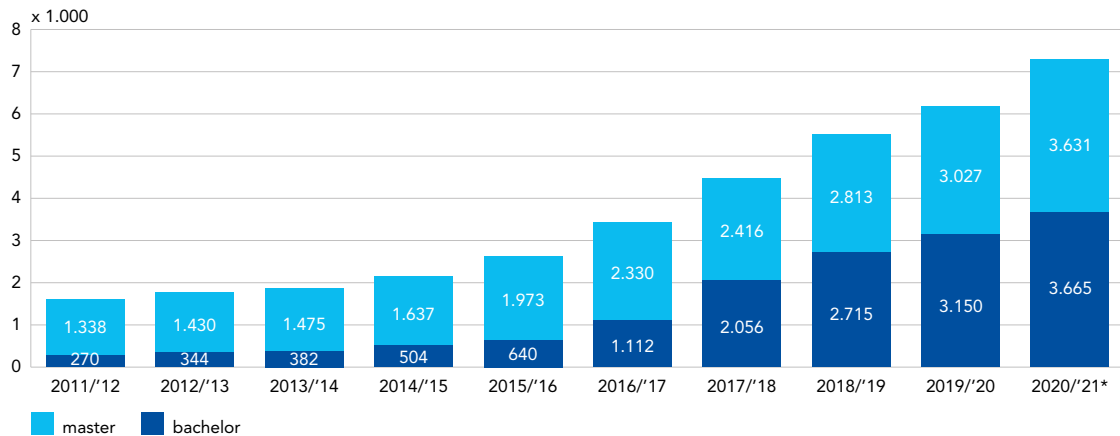
De stijging van het aandeel studenten met een migratieachtergrond is sterker voor het wo (+14%) dan voor het hbo (+5%). Dit aandeel is wel hoger in het hbo (55%) dan in het wo (47%).

Stijging instroom internationale studenten aan de universiteiten

Studenten die met een niet-Nederlandse vo-vooropleiding en een niet-Nederlandse nationaliteit worden gezien als internationale studenten. Het aantal internationale studenten dat op de twee Amsterdamse universiteiten instroomt, is de afgelopen jaren sterk gestegen ondanks de coronacrisis (afb. 8.30).⁴² In het huidige studiejaar (2020/'21) tellen zij gezamenlijk ongeveer 7.300 internationale studenten, een kwart van het totaal aantal studenten. Dit is een verdubbeling van het aantal internationale studenten ten opzichte van het studiejaar 2016/'17. Mogelijk speelt het tijdens corona op afstand kunnen volgen van onderwijs in Amsterdam, zonder hoge woonlasten te hebben, hierbij een rol.⁴³ Vooral het aantal internationale studenten dat een bachelorsopleiding volgt is flink toegenomen; van ongeveer 1.100 studenten in 2016/'17 naar ruim 3.600 studenten in het huidige studiejaar. Dit is ongeveer de helft van alle internationale studenten op de universiteiten.

Studiesucces in het hbo in Amsterdam vergelijkbaar met gemiddeld in Nederland

Van de studenten die in studiejaar 2014/'15 aan een hbo-opleiding in Amsterdam zijn gestart, heeft ongeveer 48% een diploma gehaald binnen vijf jaar. Het aandeel studiesucces is daarmee gelijk aan het

Afb. 8.30 Internationale studenten op de twee Amsterdamse universiteiten, 2011/'12-2020/'21 (aantallen)

*) Voorlopige cijfers

bron: Vereniging van Universiteiten

landelijk gemiddelde (48%).⁴⁴ Vrouwen en studenten met vwo als vooropleiding hebben vaker een diploma binnen vijf jaar. Er zijn nog geen cijfers over het studiesucces van studenten die in studiejaar 2015/'16 zijn gestart. Zij zouden voor studiesucces in het studiejaar 2019/'20 hun diploma moeten halen. Hierdoor kunnen we nog geen uitspraken doen over het effect van corona op studiesucces.

Studiesucces in het wo is stabiel

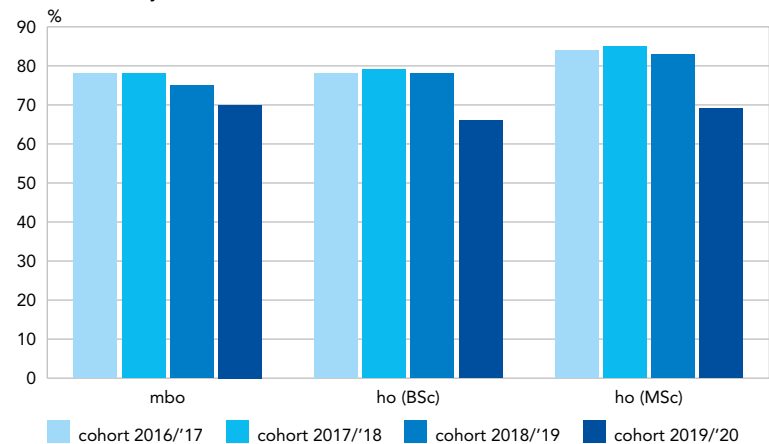
Het aantal Amsterdamse studenten dat binnen vier jaar een bachelorsdiploma haalt op een universiteit is de afgelopen jaren redelijk stabiel; van de studenten die gestart zijn in het studiejaar 2014/'15 haalde 61% een diploma binnen vier jaar ten opzichte van 57% van de studenten die in het studiejaar 2010/'11 zijn gestart.⁴⁵ Daarnaast lijken er minder studiewisselingen te zijn: steeds minder (nog niet afgestudeerde) studenten staan ingeschreven bij een opleiding elders aan het wo of aan het hbo. Ook voor de wo studenten hebben we nog geen inzicht in het effect van corona op studiesucces.

Kans op een baan na afstuderen afgenomen tijdens de coronacrisis

Hbo en wo bachelor en master studenten die zijn afgestudeerd in studiejaar 2019/'20 en tijdens de coronacrisis de arbeidsmarkt moesten betreden zijn minder vaak aan het werk dan afgestudeerden uit eerdere studiejaar. Van de studenten met een bachelor diploma op zak hadden acht op de tien vóór de coronacrisis een baan na drie maanden gevonden, tijdens de coronacrisis is dit gedaald naar twee derde van de bachelor gediplomeerden. Onder master gediplomeerden is het aandeel werkenden drie maanden na afstuderen gedaald van ruim acht op de tien vóór de coronacrisis naar zeven op de tien tijdens de crisis.

Volwasseneneducatie

In Amsterdam was naar schatting 16% van de personen tussen de 16 en 65 jaar laaggeletterd in 2020

Afb. 8.31 Aandeel afgestudeerden (18 t/m 26 jaar) met werk in loondienst* 3 maanden na behalen diploma, hbo en wo bachelor en master gediplomeerden uit studiejaar 2016/'17 t/m 2019/'20

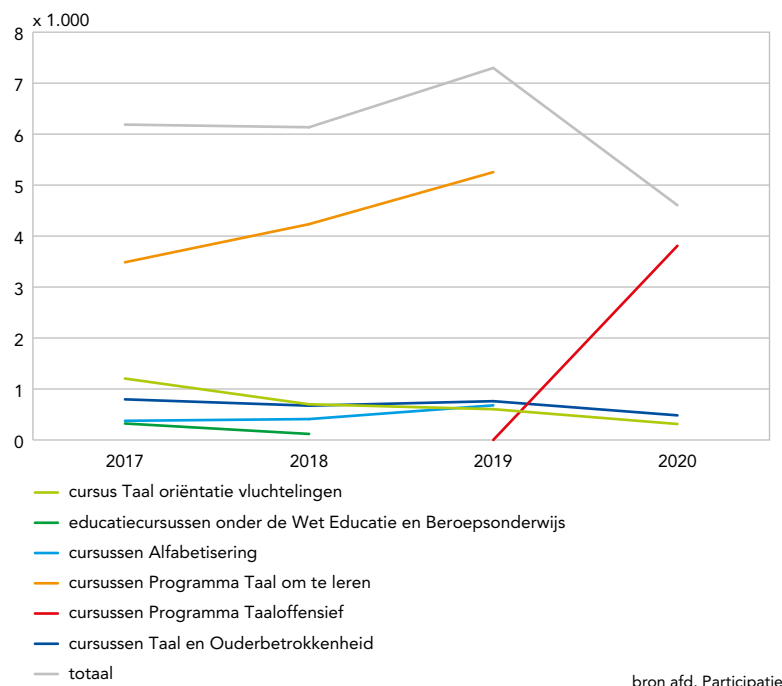
* Baan van minimaal 20 uur per week.

bron: CBS, bewerking OIS

(tegenover 12% in Nederland).⁴⁶ Omgerekend gaat het om 100.000 laaggeletterde personen: zij hebben moeite met lezen en/of schrijven op taalniveau B1/2F. Laaggeletterdheid kan een belemmering vormen voor participatie. Deze belemmering kan zich uiten in een onderwijsachterstand, een grotere afstand tot de arbeidsmarkt en in de mate van zelfredzaamheid in het algemeen.

Jaarlijks biedt de gemeente Amsterdam educatietrajecten aan haar volwassen inwoners zodat zij hun plek in de Amsterdamse samenleving kunnen versterken. Er zijn verschillende taaltrajecten, waarin ook rekenvaardigheid en digitale vaardigheden opgenomen zijn voor wie dit nodig heeft. Voor het verbeteren van taalvaardigheid van ouders zodat zij beter in staat zijn hun kind te ondersteunen wordt het traject Taal & Ouderbetrokkenheid aangeboden. In 2020 zijn ruim 4.500 Amsterdammers een taaltraject van de gemeente Amsterdam gestart, in 2017 waren dit er ruim 6.200. De taaltrajecten zijn door de jaren heen veranderd. Zo zijn het programma Taal om te leren en

Afb. 8.32 Trajecten taalonderwijs van de gemeente Amsterdam, 2017-2020 (aantallen)

de cursus Alfabetisering gestopt en opgegaan in het programma Taaloffensief. Op dit moment hebben de cursussen van programma Taaloffensief dan ook de meeste deelnemers (zie afb. 8.32).

In 2019 hebben 1.477 deelnemers hun cursus binnen het programma Taal om te leren afgerond.⁴⁷ Van hen heeft 44% het basaal taalniveau A2 behaald. Zestien procent zit nu op het B1/2F niveau, wat betekent dat zij gezien worden als geletterd. De overige 40% heeft een vervolgcursus nodig om het basale taalniveau te behalen. Helaas zijn de cijfers voor 2020 nog niet beschikbaar.

Noten

- 1 Het proces van indicatiestelling en toeleiding wordt uitgevoerd door medewerkers van het Ouder- en Kindteam op het Ouder- en Kindercentrum. Een jeugdarts of jeugdverpleegkundige 0-4 van de GGD of van de Stichting Amsterdamse Gezondheidscentra (SAG) stelt op basis van criteria vast of een kind een risico op een taalachterstand heeft. Er wordt daarbij gekeken naar het opleidingsniveau van de ouders, de aanwezigheid van een taalrijke omgeving en laag inkomen. Kinderen met een (risico op) taal- of onderwijsachterstand krijgen een vve-indicatie. De jeugdverpleegkundige verzorgt ook de toeleiding naar de voorschool, zij geeft informatie over het aanbod van voorscholen in de buurt en helpt met de aanmelding.
- 2 Bron: OIS. *Deelname aan de voorschool en kinderopvang 2018 en 2019*. Amsterdam juni 2021.
- 3 Bron: OIS. *Leerlingenprognose BO, 2020/21*. Amsterdam april 2021.
- 4 Bron: OIS. *De Staat van het Amsterdamse Primair Onderwijs*. Amsterdam november 2020.
- 5 De maat die de Inspectie van het onderwijs hanteert om de leerlingenpopulatie van een school in kaart te brengen. Op basis van het opleidingsniveau van de ouders, het gemiddeld opleidingsniveau van alle moeders op school, het land van herkomst van de ouders, de verblijfsduur van de moeder in Nederland en of ouders in de schuldsanering zitten. CBS Schoolweging, 2017-2019
- 6 Het referentiekader lezen, rekenen-wiskunde en taal bestaat uit fundamentele niveaus en streefniveaus. Het fundamentele niveau is de basis die zo veel mogelijk leerlingen moeten beheersen. Het streefniveau is voor leerlingen die meer aankunnen. De signaleringswaarden voor het aandeel leerlingen dat het streefniveau haalt zijn afhankelijk van de schoolweging. Het landelijk gemiddelde van de scholen over 2017, 2018 en 2019 is ongeveer 59%. (bron: website Inspectie van het Onderwijs)
- 7 Bron: OIS. *Succesvolle basisscholen aan het woord. Zeven pijlers voor betere kansen*. Amsterdam juni 2018.
- 8 OIS deed in de zomer van 2020 onderzoek naar de impact van corona in de stad, waarbij in een vragenlijst onder andere is gevraagd naar hoe het ouders afging om hun kinderen thuisonderwijs te geven. 81 respondenten gaven aan kinderen te hebben in de basisschoolleeftijd, hun resultaten laten we hier zien.
- 9 Bron: OIS. *De Staat van het Amsterdamse Primair Onderwijs*. Amsterdam november 2020.
- 10 Bron: Engzell, P., Frey, A., & Verhagen, M. D.: *Learning inequality during the COVID-19 pandemic*, 2020
- 11 Bron: OIS. *De Staat van het Amsterdamse Primair Onderwijs*. Amsterdam november 2020.
- 12 Bron: OIS. *Leergroei Amsterdamse basisschoolleerlingen tijdens Covid-19*. Amsterdam mei 2021.
- 13 <https://nos.nl/artikel/2376523-gemiddeld-schooladvies-vorig-jaar-lager-vooral-voor-meisjes>
- 14 Het betreft hier alle in Amsterdam wonende basisschoolleerlingen op 31 december van het betreffende schooljaar.
- 15 Dit zijn leerlingen die in Amsterdam naar een middelbare school gaan, dus ook leerlingen die niet in Amsterdam wonen.
- 16 Dit houdt in dat de leerlingen allereerst een voorkeurslijst maken van maximaal twaalf scholen. Vervolgens krijgt elke leerling een lotnummer en hierna worden alle leerlingen op volgorde van hun lotnummer één voor één geplaatst. Bij elke leerling wordt eerst gekeken naar de school die bovenaan de voorkeurslijst staat, en als deze school al vol is wordt er gekeken naar de tweede voorkeur en dan naar de derde voorkeur en zo door. Voor het plaatsen van de leerlingen wordt een wiskundig algoritme gebruikt (<https://www.verenigosvo.nl/thema/overstap-po-vo/>).
- 17 <https://www.verenigosvo.nl/2021/04/08/resultaat-centrale-loting-matching-2021/>
- 18 <https://www.verenigosvo.nl/2020/04/02/resultaat-centrale-loting-matching-2020/>
- 19 Bron: OIS. *Leerlingenprognose VO, 2020/21*. Amsterdam april 2021.
- 20 Bron: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/24/besluit-centrale-eindexamens>
- 21 Bron: OIS. *Monitor schoolloopbanen voortgezet onderwijs*. Amsterdam augustus 2020
- 22 Bron: OIS. *Monitor schoolloopbanen voortgezet onderwijs*. Amsterdam augustus 2020

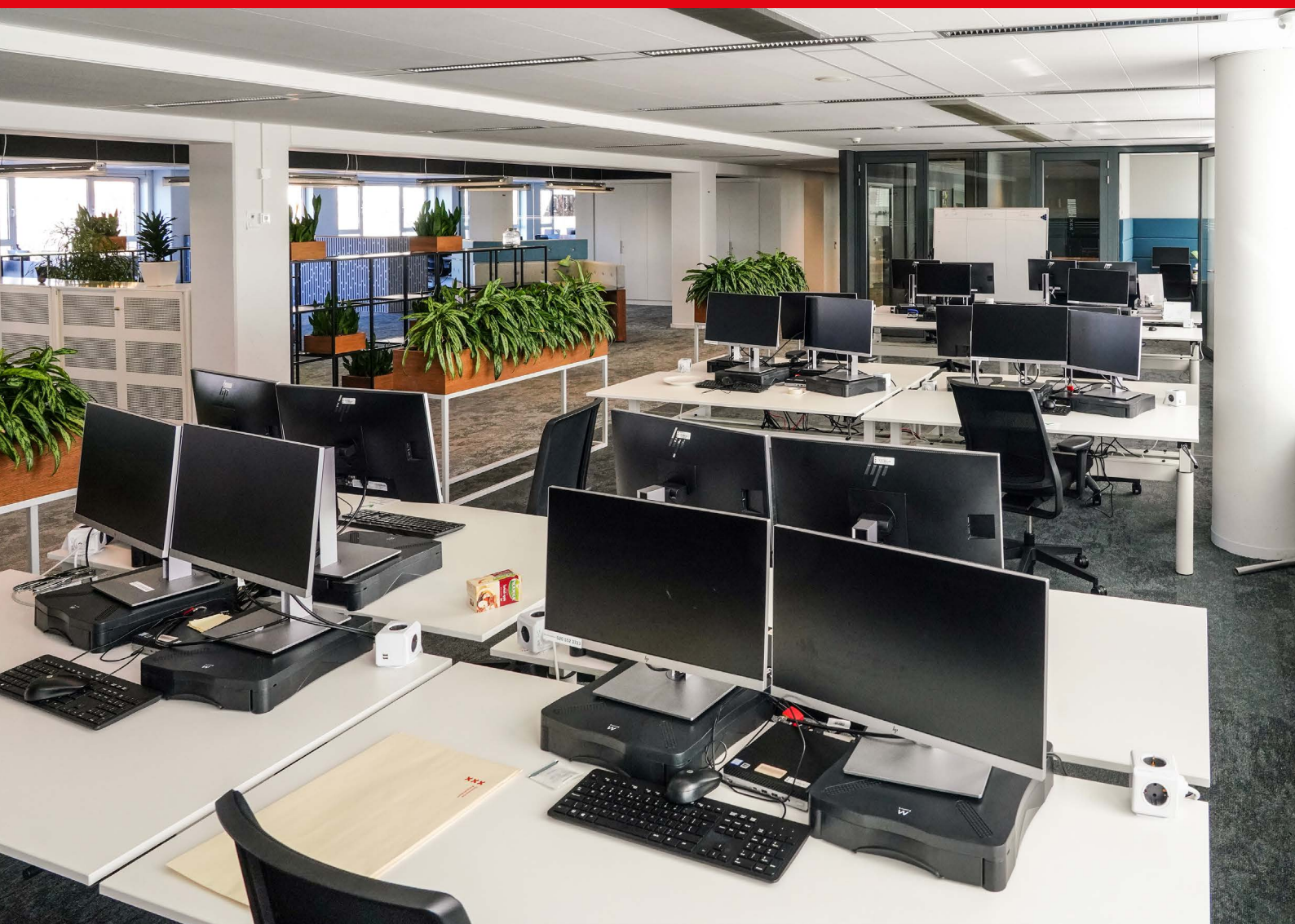
- 23 Per 1 augustus 2020 geldt de wet 'Wet gelijke kans op doorstroom naar havo en vwo'. Dit betekent dat leerlingen die zijn geslaagd voor eindexamen vmbo-gl of vmbo-tl met een extra vak worden toegelaten tot de havo. Havisten kunnen zonder voorwaarden doorstromen naar het vwo. Eerder hanteerden scholen bijvoorbeeld de regel dat alleen leerlingen met een minimaal gemiddeld eindexamencijfer deze doorstroom mochten maken, nu is er dus sprake van een drempelloze doorstroom. <https://www.vo-raad.nl/nieuws/amvb-doorstroomrecht-vmbo-havo-en-havo-vwo-gepubliceerd>
- 24 Bron: OIS. *Monitor schoolloopbanen voortgezet onderwijs*. Amsterdam augustus 2020
- 25 Een vijfde mbo-instelling in Amsterdam is het Wellantcollege. Deze studenten worden echter niet op een locatie in Amsterdam geregistreerd, dus zij zijn niet meegenomen in de aantallen.
- 26 Het hout en meubileringscollege heeft vestigingen in Amsterdam en Rotterdam, de helft van de studenten zijn hier toegekend aan de Amsterdamse locatie.
- 27 Omdat studenten van het hout- en meubileringscollege staan ingeschreven in Rotterdam, kan deze instelling niet meegenomen worden bij uitsplitsingen naar BOL en BBL.
- 28 Omdat er geen specifieke locatiegegevens beschikbaar zijn voor de overige G4-steden, is voor deze vergelijking een selectie gemaakt op basis van de woonplaats van studenten.
- 29 Bron: OIS. *Onderwijsloopbanen mbo-studenten in Amsterdam*. 2021
- 30 De mbo-instellingen hebben deels ook locaties buiten Amsterdam. Om een goed beeld te krijgen van Amsterdamse mbo-studenten is er een cohortonderzoek uitgevoerd onder uitsluitend de Amsterdamse locaties van de vier instellingen (ROC van Amsterdam, ROC TOP, Mediacollege Amsterdam en Hout- en meubileringscollege). Er is gekeken naar studenten die tussen studiejaar 2011/'12 en 2015/'16 zijn ingestroomd in het mbo en deze studenten zijn vervolgens door de jaren heen gevolgd.
- 31 Zie <https://www.s-bb.nl/activiteiten/sbb-helpt/>
- 32 Bron: Gemeente Amsterdam en BBO. *Monitor Programma Noodplan Lerarentekort 2019 en 2020*.
- 33 Bron: OSVO. *Notitie inventarisatie lerarentekort 2020-21*. Hieruit blijkt dat de benodigde omvang van de lerarenformatie voor schooljaar 2020/'21 3225 fte bedraagt. Hiervan stond 386 fte aan vacatures open en is 22 fte niet ingevuld en 85 fte door onbevoegde leraren opgevuld.
- 34 Vergeleken met de andere G4-steden zijn er relatief weinig studenten die een opleiding tot leraar in het voortgezet onderwijs volgen. Dit komt doordat deze opleidingen niet worden aangeboden in Den Haag. In dit geval gaat het alleen om studenten die in Den Haag wonen en in een andere stad de opleiding volgen.
- 35 Een startkwalificatie is een diploma op minimaal havo-, vwo- of mbo2-niveau.
- 36 Bij de ontwikkeling van het gemeld verzuim moet in gedachten worden gehouden dat dit niet het daadwerkelijke verzuim weergeeft, maar het aantal meldingen. De controle op het melden van verzuim heeft invloed op het aantal meldingen. Zo is er in speciaal onderwijs (cluster 4 vanaf 12 jaar) een toename te zien sinds 2011/'12. Dit heeft te maken met een verscherping van het toezicht op deze scholen sinds schooljaar 2012/'13. Hierdoor zijn de scholen verzuim beter gaan melden, waardoor het aantal meldingen stijgt.
- 37 Het verzuim dat in schooljaar 2019/'20 is gemeld tot aan de schoolsluiting ligt in lijn met eerdere jaren.
- 38 Zie voor het verschil tussen de vier clusters de paragraaf speciaal onderwijs in dit hoofdstuk.
- 39 Bron: ROA 2014/5. *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2013*.
- 40 Zie: <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/onderwijs-algemeen/leerlingen-en-studenten/prestaties-voortijdig-schoolverlaten>
- 41 Het betreft reguliere hogescholen met hun hoofdvestiging in Amsterdam, namelijk de Hogeschool van Amsterdam, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Interconfessionele Pabo Amsterdam/Alkmaar en Gerrit Rietveld Academie Amsterdam.
- 42 Bron: vsnu.nl
- 43 Bron: <https://www.uva.nl/content/nieuws/nieuwsberichten/2020/10/instroom-bachelors-en-masters-aan-uva-neemt-fors-toe.html>
- 44 Bron: vereniginghogescholen.nl
- 45 Bron: vsnu.nl
- 46 Bron: <https://gelettertheidinzicht.nl/>
- 47 Bron: Gemeente Amsterdam RVE participatie. *Jaarrapportage Taal 2019. Volwassenen-educatie*. Amsterdam, 2020.

9

Participatie in arbeid

Als gevolg van de coronacrisis is de werkloosheid in Amsterdam na jaren van daling in 2020 weer opgelopen. Vooral mensen met tijdelijke contracten zijn hun baan verloren en in de WW terechtgekomen. Ook een deel van de ondernemers zag hun klanten wegvallen en opdrachten opdrogen. In 2021 is inmiddels weer sprake van een voorzichtige daling van de werkloosheid. In dit hoofdstuk staan de ontwikkelingen op het gebied van arbeidsmarkt in 2019, 2020 en een deel van 2021 centraal, zoals de toegenomen werkloosheid, de stijging in het aantal WW-uitkeringen, de invloed van corona op de flexibele schil, werken in tijden van corona en het gebruik van steunmaatregelen voor zelfstandigen.

Auteurs: Marleen Rijksen, Feiko de Grip, Renske Hoedemaker, Idske de Jong

Kernpunten

- De potentiële beroepsbevolking (15- tot en met 74-jarigen) nam van 2010 tot 2020 toe (14%) naar 686.000 inwoners en zal tot 2030 waarschijnlijk verder groeien naar 753.000 inwoners (+9,8% t.o.v. 2020).
- De beroepsbevolking van Amsterdam was in 2020 relatief hoogopgeleid (48%). Het aandeel hoogopgeleiden in Amsterdam ligt hoger dan gemiddeld in Nederland (30%), Rotterdam (30%) en Den Haag (34%) maar lager dan in Utrecht (52%).
- Van de potentiële beroepsbevolking in Amsterdam was in 2020 68% werkzaam, 4% op zoek naar een baan en 28% niet werkzaam en ook niet op zoek naar werk.
- De netto arbeidsparticipatie in Amsterdam was in 2020 even hoog als gemiddeld in Nederland (68%), lager dan in Utrecht (73%) en hoger dan in Rotterdam (63%) en Den Haag (64%).
- In 2020 had 55% van de werkenden een vast contract, 21% had een tijdelijk of flexibel contract en 24% werkte als zelfstandige.
- Werkenden waren tijdens de coronacrisis wat minder vaak tevreden met hun werk dan daarvoor. Vooral onder zelfstandigen nam de werktevredenheid af.
- In de laatste drie kwartalen van 2020 werkten gemiddeld zes van de tien werkenden vanuit huis (tegenover 4% in het eerste kwartaal van 2020). Hoger opgeleiden en 25- tot 35-jarigen werken het vaakst vanuit huis.
- De gemiddelde werkloosheid is in 2020 gestegen van 4,2% in 2019 naar 5,3% van de beroepsbevolking (26.000 personen). De werkloosheid nam in 2020 elk kwartaal toe en bedroeg in het laatste kwartaal 6,5%. Het eerste kwartaal van 2021 liet voor het eerst weer een daling zien, naar 5,6%.
- Amsterdammers met een laag opleidingsniveau, jongeren en Amsterdammers met een migratieachtergrond zijn het vaakst werkloos. Vooral onder jongeren steeg de werkloosheid in 2020 sterk.
- In de stadsdelen Nieuw-West, Zuidoost en Noord is er relatief veel werkloosheid. Met het oplopen van de werkloosheid in 2020 blijft dit patroon bestaan.
- Tijdens de coronacrisis verloren vooral werknemers met een flexibel contract, veelal jongeren, hun baan. Het aandeel werknemers met een vast contract daalde niet, maar zij werkten gemiddeld wel minder uren per week.
- Ruim 18.000 zelfstandigen maakten gedurende het merendeel van 2020 gebruik van inkomenssteun in de vorm van de Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandig Ondernemers (Tozo).
- In de eerste helft van 2020 steeg het aantal Amsterdammers met een WW-uitkering met bijna 60%. De instroom steeg vooral onder jongeren en laag- tot middelbaar opgeleiden.
- Het aantal Amsterdammers met een arbeidsongeschiktheidsuitkering daalt de laatste jaren; eind 2020 waren dit er circa 34.000.

Dit hoofdstuk beschrijft de ontwikkeling van de omvang en samenstelling van de Amsterdamse beroepsbevolking en arbeidsparticipatie onder verschillende groepen Amsterdammers en de ontwikkeling daarin. Daarna wordt ingegaan op de flexibele schil van de arbeidsmarkt en op hoe werknemers het ervaren om te werken in coronatijd. Vervolgens wordt gekeken naar werkloosheid en werkloosheidsuitkeringen. In dit hoofdstuk zijn voor de verschillende onderwerpen de meest recente cijfers opgenomen, dit varieert van 2019 tot en met het eerste kwartaal van 2021.

De Amsterdamse beroepsbevolking

Om cijfers over werk en werkloosheid te kunnen interpreteren is eerst inzicht nodig in de ontwikkelingen in de potentiële groep werkenden in Amsterdam. Dit is iedereen tussen de 15 en 74 jaar.

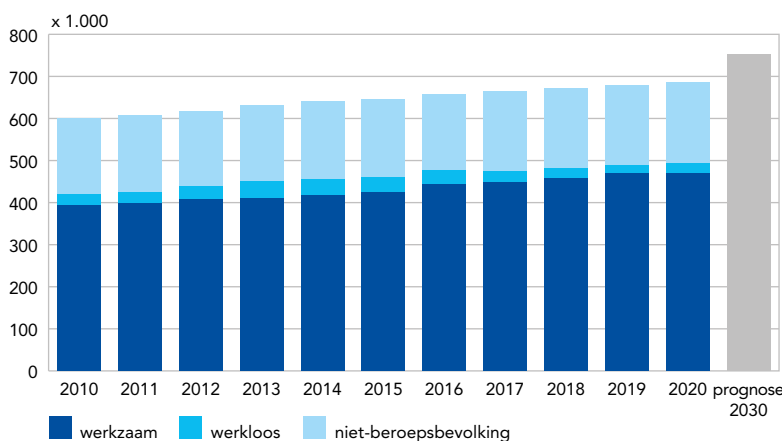
Potentiële beroepsbevolking groeit

In 2020 zijn er in Amsterdam ruim 686.000 inwoners tussen de 15 en 74 jaar: de potentiële beroepsbevolking. Deze groep is in de afgelopen 10 jaar met ruim 14% toegenomen en zal naar verwachting de komende jaren verder groeien. Naar verwachting zijn er in 2030 753.000 Amsterdammers tussen de 15 en 74 jaar (stijging van 9,8% t.o.v. 2020).

Van de potentiële beroepsbevolking in Amsterdam was over heel 2020 gemiddeld 68% werkzaam, 4% op zoek naar een baan en 28% niet werkzaam en ook niet op zoek naar werk (de zgn. niet-beroepsbevolking).¹ Het aandeel personen op zoek naar werk is in 2020 voor het eerst sinds 2013 weer licht gestegen, in 2019 was nog 3% van de potentiële beroepsbevolking op zoek naar een baan (zie afb. 9.1).

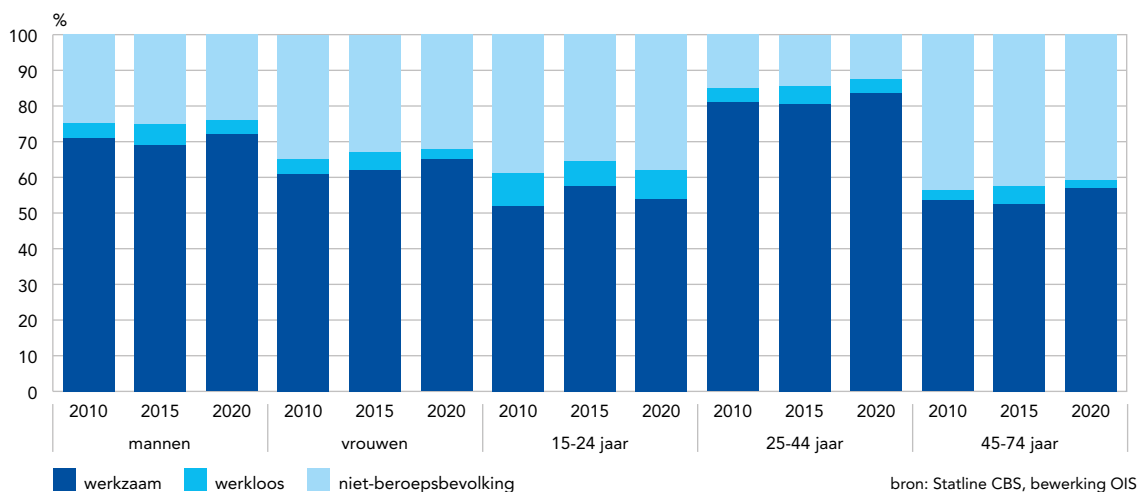
Tussen mannen, vrouwen en verschillende leeftijdsgroepen zien we verschillen in het aandeel werkzame Amsterdammers en de ontwikkeling daarvan. Onder jongeren (15 t/m 24 jaar) is het aandeel werkenden in 2020 afgenomen ten opzichte van 2015, bij de andere leeftijdsgroepen is het aandeel werkenden juist

Afb. 9.1 Potentiële beroepsbevolking 2010-2020 en prognose 2030 (aantallen x 1.000)

bron: Statline CBS, bewerking OIS

Afb. 9.2 Potentiële beroepsbevolking naar werk, werkloosheid en niet-beroepsbevolking naar leeftijdsgroepen en geslacht, 2010, 2015 en 2020 (procenten)

toegenomen in deze periode. Het aantal werkzoevende jongeren is in deze periode toegenomen, waar dit in de andere leeftijdsgroepen afgenomen is. Het aandeel werkende vrouwen is toegenomen van 61% in 2010 naar 65% in 2020. Het aandeel werkende mannen is tussen 2010 en 2015 gedaald van 71% naar 69%, en vervolgens weer gestegen naar 72% in 2020 (zie afb. 9.2).

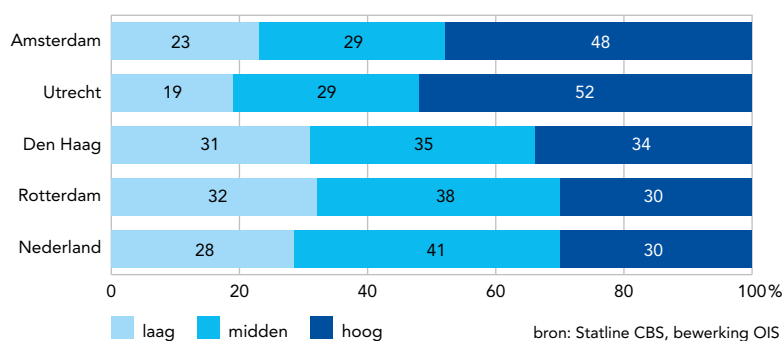
Amsterdamse potentiële beroepsbevolking relatief hoogopgeleid

Het aandeel hoogopgeleide Amsterdammers van 15 t/m 74 jaar is de afgelopen jaren gestegen (zie afb. 9.3). In 2019 was het aandeel Amsterdammers met een afgeronde hbo- of wo-opleiding 48%, tegenover 41% in 2013. Het aandeel hoogopgeleiden in Amsterdam ligt hoger dan in Nederland gemiddeld (30%), Rotterdam (30%) en Den Haag (34%) maar lager dan in Utrecht (52%).

Arbeidsparticipatie in 2020 licht gedaald

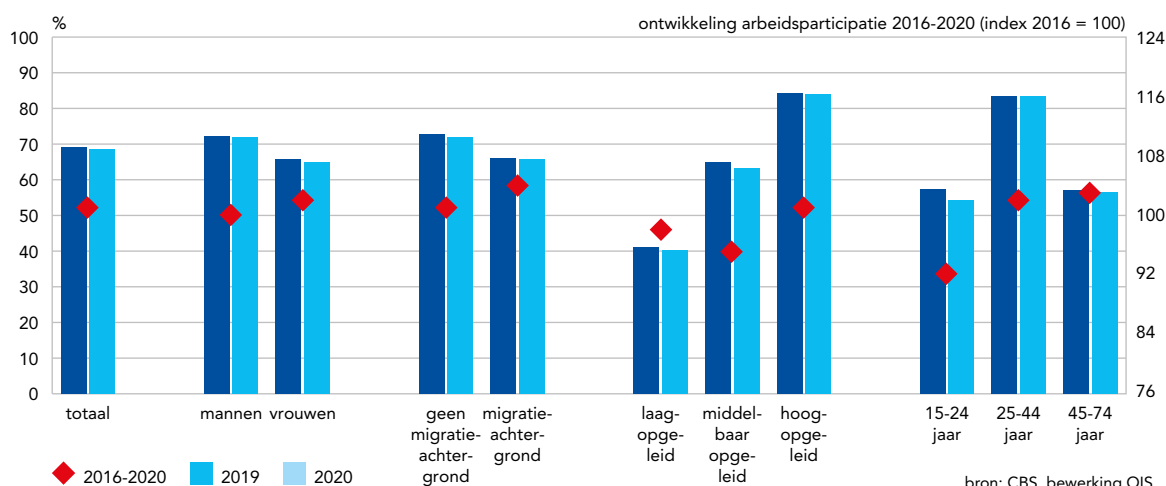
In 2020 werkte 68% van de Amsterdammers (15-74 jaar) minimaal 1 uur per week, in totaal 469.000

Afb. 9.3 Opleidingsniveau² bevolking 15-74 jaar, G4 en Nederland, 2019 (procenten)

personen. Dit is de netto arbeidsparticipatie. In 2014 was dit nog 65% waarna de participatie toenam tot 69% in 2019. Gedurende de coronacrisis in 2020 is de arbeidsparticipatie gedaald naar 68%. Vooral jongeren (15-24 jaar) werkten in 2020 minder dan in 2019. Tussen 2016 en 2019 nam het aantal werkzame jongeren af van 59% naar 57%. In 2020 is het aantal werkzame jongeren verder gedaald naar 54% (afb.

Afb. 9.4 Netto arbeidsparticipatie naar achtergrondkenmerken en ontwikkeling, 2016-2020 (procenten)

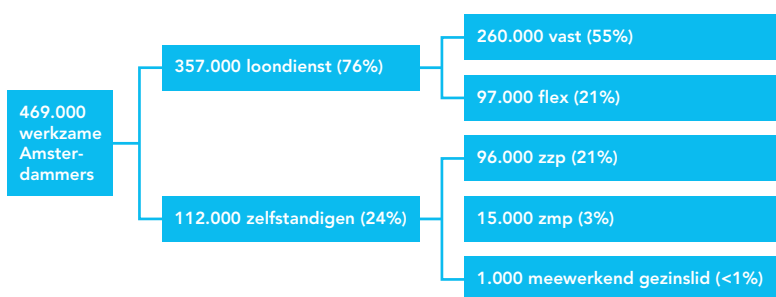

9.4). Het totale aantal werkenden is beperkt gedaald in 2020, wel zijn verschillende groepen minder uren gaan werken. Daarover later in dit hoofdstuk meer.

Mannen werkten in 2020 nog steeds vaker (72%) dan vrouwen (65%), en hoogopgeleiden (84%) vaker dan middelbaar (63%) en laagopgeleiden (40%). Bovendien werken Amsterdammers zonder migratieachtergrond (72%) vaker dan Amsterdammers met migratieachtergrond (66%, afb. 8.4).

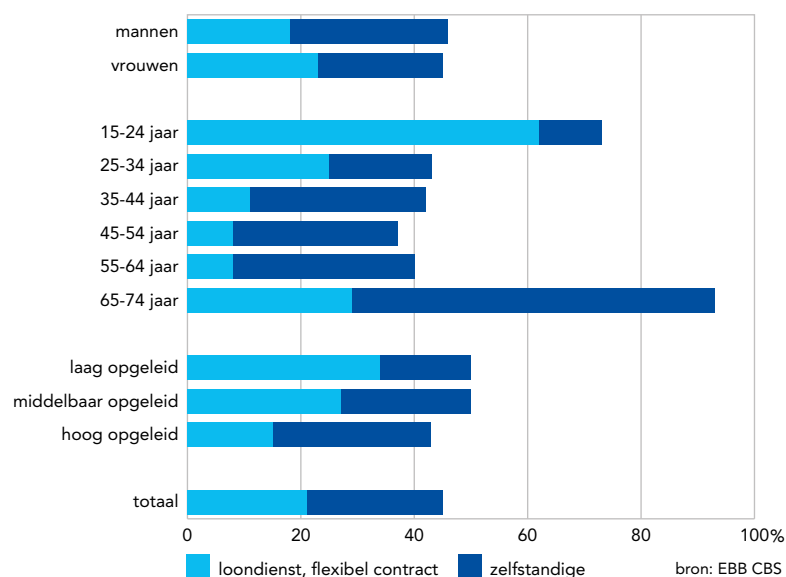
De netto arbeidsparticipatie in Amsterdam is even hoog als gemiddeld in Nederland (68%) en lager dan in Utrecht (73%). In Rotterdam (63%) en Den Haag (64%) is de netto arbeidsparticipatie lager dan in Amsterdam. In alle G4 steden is de arbeidsparticipatie toegenomen tussen 2014 en 2019, met name in Den Haag en Rotterdam. Tussen 2019 en 2020 is er in deze gebieden een lichte daling in de netto arbeidsparticipatie.³

Afb. 9.5 Werkzame Amsterdammers in 2020 naar soort contract

bron: EBB CBS

Afb. 9.6 Aandeel van de werkzame Amsterdammers dat werkzaam is met een flexibel contract of als zelfstandige naar kenmerken, 2020

bron: EBB CBS

Flexibele arbeidsrelaties

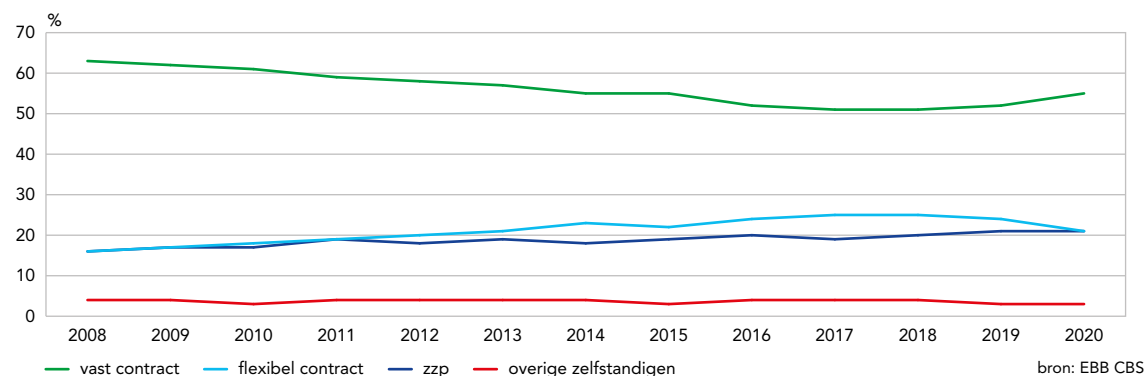
Vooraf werkenden met een flexibel contract verloren hun baan in 2020

Van de 469.000 werkzame Amsterdammers heeft in 2020 ruim de helft (55%) een vast contract. Het andere deel heeft een flexibele arbeidsrelatie. Dat wil zeggen dat zij werken in loondienst met een tijdelijk contract of als zelfstandige. Van de werkende Amsterdammers heeft 21% een tijdelijk contract en 24% werkt als zelfstandige (zzp of zelfstandige met personeel).⁴

Sinds de vorige economische crisis in 2008 werd de arbeidsmarkt gekenmerkt door een toenemende flexibilisering. Steeds meer werkenden hadden een flexibel of tijdelijk contract en ook het aandeel zelfstandigen nam toe. Vooral jongeren hebben vaak tijdelijke contracten. Mannen werken vaker dan vrouwen als zzp'er, terwijl vrouwen weer vaker een flexibel contract hebben.

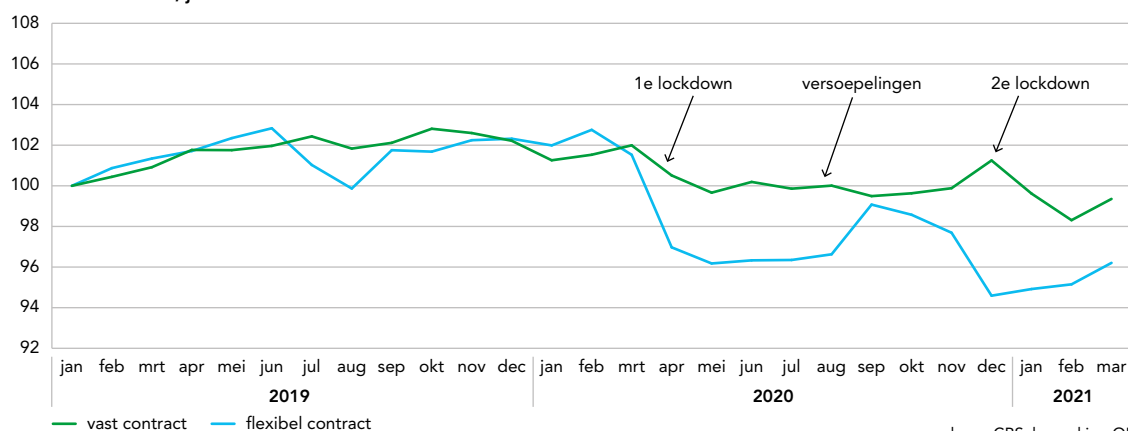
Tijdens de coronacrisis verloren vooral werknemers met een flexibel contract hun baan. Dit hangt er mee samen dat sectoren waarin veel flexwerk voorkomt, zoals de horeca, uitzendbranche en detailhandel relatief hard zijn geraakt. Als gevolg zien we het percentage flexibele contracten in 2020 snel dalen, van 24% naar 21%. Werkenden met een vast contract behielden grotendeels hun baan, maar een deel ging wel minder uren werken. In verschillende sectoren was er minder werk maar konden salarissen (al dan niet door overheidssteun) toch worden doorbetaald. Het aandeel Amsterdammers met een vast contract dat 35 uur of meer werkt per week daalde van 66% in 2019 naar 60% in 2020. Het aandeel dat 24 tot 35 uur werkt daalde van 26% naar 20%. Niet alle sectoren

Afb. 9.7 Samenstelling werkzame Amsterdammers naar soort contract, 2008-2020

bron: EBB CBS

Afb. 9.8 Ontwikkeling aantal Amsterdammers (15-74 jaar) werkend in loondienst uitgesplitst naar vast of flexibel contract, 2019-2021, januari 2019=100

bron: CBS, bewerking OIS

hadden het zwaar, soms nam de vraag naar arbeidskrachten juist toe. Denk bijvoorbeeld aan de test- en callcenters van de GGD en bezorgdiensten. Hierdoor werden niet alle personen die hun baan kwijtraakten werkloos.

Het aandeel zelfstandigen (zowel met en zonder personeel) bleef gelijk, maar deze groep werd wel degelijk economisch geraakt. Dat er minder werk was is ook voor zelfstandigen terug te zien in het aantal gewerkte uren. In 2019 werkte nog 80% van de zelfstandigen 24 uur per week of meer (59% 35 uur of meer). In 2020 is dit teruggelopen tot 65% (50% 35 uur of meer). In de Regionale Enquête Beroepsbevolking van OIS gaven sinds het begin van de coronacrisis meer zelfstandig ondernemers aan dat hun bedrijf er financieel slecht of matig voorstond. In het vierde kwartaal van 2020 gold dit voor ongeveer vier van de tien (41%) Amsterdamse zelfstandigen. Voor de crisis, in het eerste kwartaal, ging het nog om ongeveer drie van de tien (29%). Ondernemingen konden voor een deel voortbestaan dankzij financiële steun van de overheid.

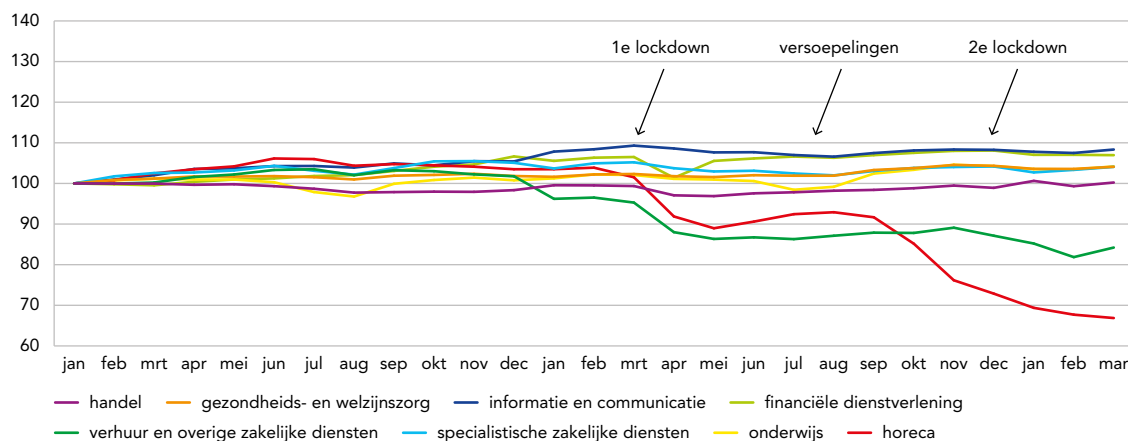
Impact coronacrisis op werkzame Amsterdammers

Baanverlies onder werknemers met flexibel contract in tweede en vierde kwartaal 2020

Werknemers met een flexibel contract verloren hun werk vooral op de momenten dat de samenleving in 'lockdown' ging (zie afb. 9.8). Het baanverlies was het grootst tijdens de eerste lockdown, tussen februari en april. Aan het eind van de zomer nam het aantal werkenden met een flexibel contract weer wat toe. Hierin speelt naast de versoepelingen van de maatregelen een seizoenseffect mee: ook in 2019 nam het aantal werkenden in september toe. In het vierde kwartaal moesten verschillende sectoren de deuren weer sluiten. De horeca ging dicht in oktober en niet-essentiële winkels in december. Als gevolg verloren opnieuw veel Amsterdammers met een tijdelijk contract hun werk. Dit blijkt uit een analyse van de polisadministratie van alle werkenden in loondienst. Hierdoor is er inzicht op maandbasis in de groep werkenden.

Het aantal Amsterdammers werkend in loondienst is 3,8% gedaald tussen maart 2020 en maart 2021. Als we kijken naar de ontwikkeling van het aantal

Afb. 9.9 Ontwikkeling aantal Amsterdammers in loondienst in de acht grootste sectoren, 2019-2021, januari 2019=100*

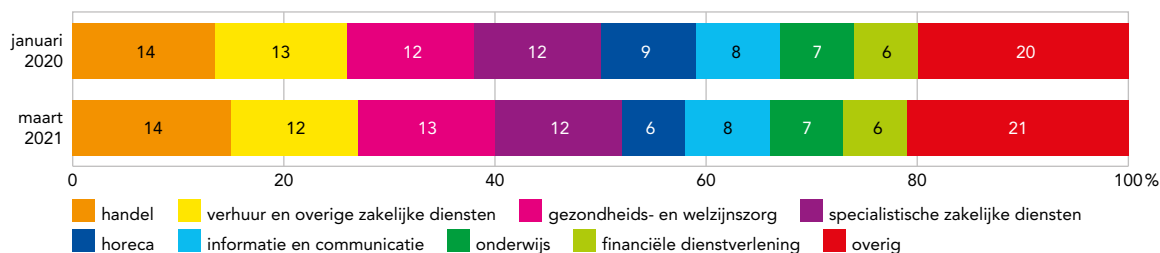

*Enkel de acht grootste sectoren zijn hier weergegeven (op basis van het aantal werknemers in een sector).

Deze acht sectoren omvatten 80% van het totale aantal Amsterdammers in loondienst.

bron: CBS, bewerking OIS

Afb. 9.10 Aandeel Amsterdammers in loondienst in verschillende sectoren, januari 2020 en maart 2021

Amsterdammers met een vast of flexibel contract dan wordt duidelijk dat deze daling voornamelijk wordt veroorzaakt door de daling in het aantal werknemers met een flexibel contract.⁵ Waar de ontwikkelingen in het aantal werknemers met een vast of flexibel contract in 2019 nog gelijk opgingen, is er in 2020 een duidelijk verschil zichtbaar (afb. 9.8). In het aantal werknemers met een vast contract zien we ook een lichte daling vanaf maart 2020, maar het aantal werknemers met een flexibel contract daalt in deze periode veel sterker. In het derde kwartaal is er voornamelijk herstel zichtbaar in de ontwikkelingen van het aantal werknemers met flexibele contracten, maar in het vierde kwartaal is er in deze groep weer een grote daling te zien. In het eerste kwartaal is er bij zowel het aantal werknemers met vast contract als flexibel contract weer een stijging waarneembaar.

Gevolgen crisis sterkst zichtbaar in horeca en sector voor reisorganisaties en uitzendwerk

Sinds de start van de coronacrisis is ook het aantal Amsterdammers in loondienst werkzaam in verschillende sectoren veranderd (afb. 9.9).⁶ In de meeste sectoren was er zowel in 2019 als 2020 een lichte groei in het aantal werknemers in loondienst. (Sectoren waarin Amsterdammers werkzaam zijn kunnen ook bedrijven buiten Amsterdam bevatten. Sectoren zijn dus niet aan de stad gebonden in deze analyse). De sectoren 'verhuur en overige zakelijke diensten' (hieronder vallen onder andere reisorganisaties,

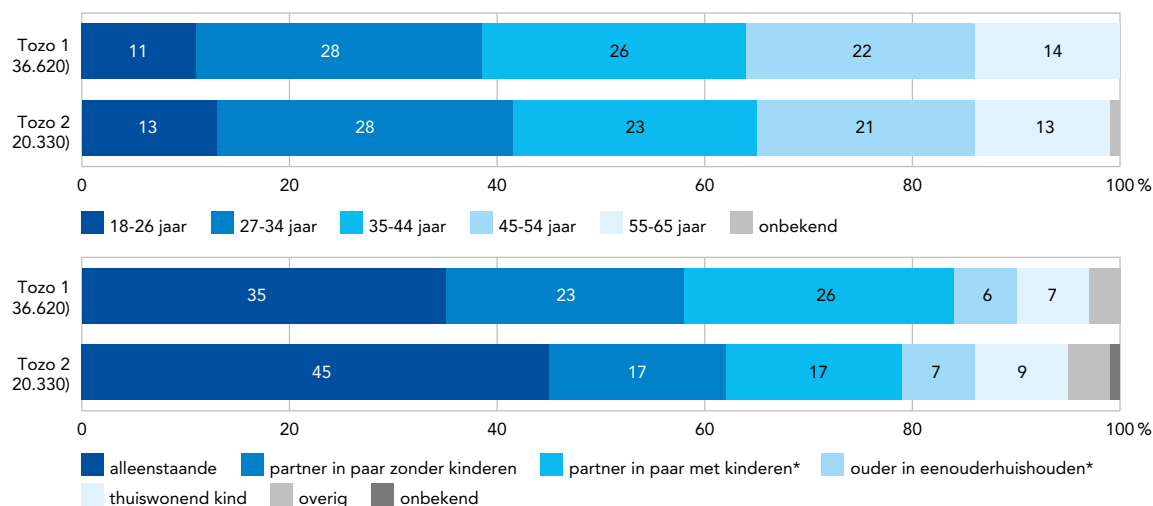
uitzendwerk, callcenters en schoonmaakwerkzaamheden) en de horeca zijn het hardst geraakt gedurende de coronacrisis.⁷ De daling in deze twee sectoren zette in rond de start van de coronacrisis (maart 2020). In het derde kwartaal van 2020 is er weer wat herstel in beide sectoren, gevolgd door een daling in het vierde kwartaal van 2020. In maart 2021 was er weer herstel in de sector 'verhuur en overige zakelijke diensten'. Het aantal Amsterdammers in loondienst werkend in de horeca was in maart 2021 nog maar 67% van het aantal in januari 2019.

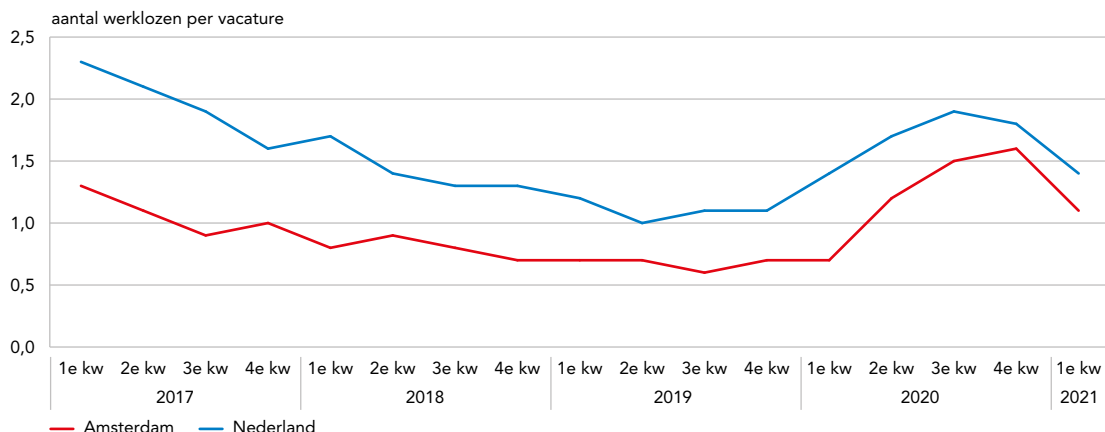
Ondanks de genoemde daling bleef de sector verhuur en overige zakelijke diensten vooralsnog een van de grootste sectoren onder werkzame Amsterdammers. In maart 2021 werkte 12% van de Amsterdammers in loondienst in deze sector. De horeca vertegenwoordigde in maart 2021 nog maar 6% van de Amsterdammers in loondienst, tegenover 9% in januari 2020 (afb. 9.10).

Ruim 18.000 Amsterdamse ondernemers maken sinds maart 2020 gebruik van Tozoregeling

Veel zelfstandigen hebben tijdens de coronaperiode gebruik gemaakt van overheidssteun. De Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandig Ondernemers (Tozo) vult het inkomen van ondernemers die geraakt zijn door de coronacrisis, waaronder zzp'ers, aan tot het sociaal minimum. In Amsterdam werd Tozo 1 in de periode 1 maart t/m 31 mei 2020 toegekend aan

Afb. 9.11 Samenstelling ontvangers Tozo 1 en 2 naar leeftijd en plaats in het huishouden

Afb. 9.12 Spanningsindicator arbeidsmarkt: aantal werklozen per vacature in Amsterdam en Nederland, 2017-2021*

*Voor Amsterdam zijn vacatures uit de regio Groot-Amsterdam genomen en het aantal werklozen uit gemeente Amsterdam. Voor Nederland gaan deze beide cijfers over heel Nederland. Hierdoor zijn de twee lijnen niet direct met elkaar te vergelijken, de gegevens geven wel een beeld van de ontwikkeling van de spanningsindicator in Amsterdam en Nederland door de tijd heen. bron: UWV/CBS, bewerking OIS

ruim 36.600 ondernemers.⁸ Voor Tozo 1 gold geen partnertoets; vanaf de invoering van Tozo 2 telt ook het inkomen van een eventuele partner mee bij het bepalen van het recht op de regeling. Het effect van deze voorwaarde zien we terug in het aantal aanvragen en de samenstelling van de groep gebruikers. Tozo 2 (looptijd 1 juni t/m 30 september 2020) is toegekend aan circa 20.300 Amsterdammers⁹, 22.000 Amsterdamse ondernemers maakten gebruik van Tozo 3 (looptijd 1 oktober 2020 t/m 31 maart 2021)¹⁰ en 15.900 ondernemers maakten gebruik van Tozo 4 (looptijd 1 april t/m 30 juni 2021).¹¹

Voor Tozo 1 en 2 is gekeken naar de samenstelling van de groep ontvangers. Vergeleken met Tozo 1, waarvoor nog geen partnertoets gold, bestaat de groep Tozo 2 gebruikers uit meer alleenstaanden. De meeste Tozo 2 ontvangers (90%) maakten ook gebruik van Tozo 1, wat betekent dat deze ruim 18.000 huishoudens gedurende het merendeel van 2020 inkomenssteun vanuit de Tozo ontvingen. Dit is ongeveer 16% van alle zelfstandigen in Amsterdam.¹²

Sommige sectoren meer spanning, andere sectoren juist krapte

Gedurende de coronacrisis is in 2020 de werkloosheid gestegen terwijl het aantal openstaande vacatures is gedaald. Deze twee gegevens geven de spanning op de arbeidsmarkt weer: het aantal werklozen per openstaande vacature (zie afb. 9.12). In Amsterdam steeg het aantal werklozen per vacature tussen het eerste en vierde kwartaal van 2020 met 118%, van 0,7 naar 1,6 werklozen per vacature. In Nederland was er een stijging van 28%, van 1,4 naar 1,8 werklozen per vacature. In het eerste kwartaal van 2021 is in Amsterdam het aantal werklozen per vacature weer met 30% gedaald. In Nederland was er een daling van 18%. Ondanks dat de Amsterdamse arbeidsmarkt harder is geraakt dan Nederland gemiddeld, lijkt de Amsterdamse arbeidsmarkt zich ook weer iets sneller te herstellen dan het geval is in Nederland gemiddeld.

De spanning verschilt sterk per sector. In bijvoorbeeld ICT-beroepen, technische beroepen en de agrarische sector is nog steeds sprake van krapte en is die krapte in de regio Amsterdam groter dan gemiddeld in Nederland. Ook voor bedrijfseconomische en administratieve beroepen en zorg- en welzijnsberoepen geldt dat er sprake is van krapte. Daarentegen is er bij creatieve en taalkundige beroepen en bij dienstverlenende beroepen sprake van een ruime arbeidsmarkt: het aanbod van arbeid is groter dan de vraag.

Thuiswerken in tijden van corona

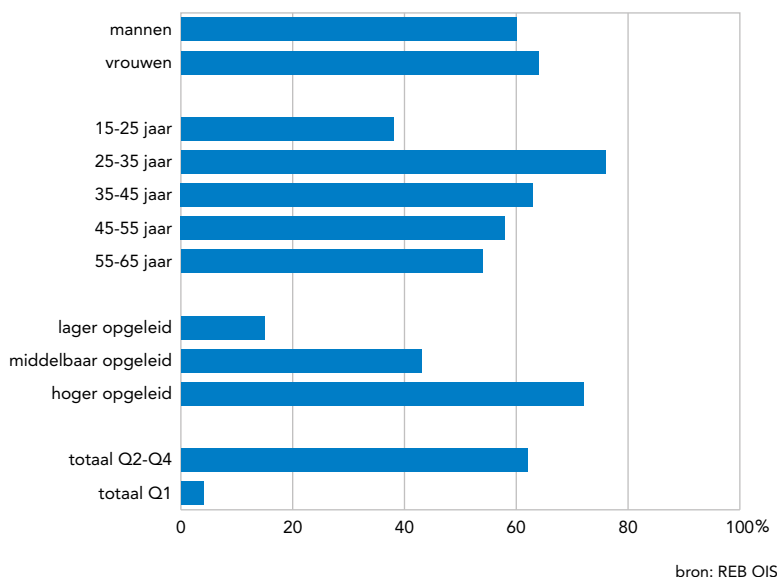
Tevredenheid met werk in coronatijd vooral lager onder zelfstandigen

Werkenden waren tijdens de coronacrisis iets minder vaak tevreden met hun werk dan daarvoor.¹³ Gemeten over de periode april 2020 tot en met maart 2021 was 78% van de Amsterdamse werkenden (zeer) tevreden. In het jaar voor de coronacrisis (april 2019-maart 2020) ging het nog om 81%. In het tweede kwartaal (april-juni) van 2021 is het aandeel (zeer) tevreden weer toegenomen naar 84%. Vooral onder zelfstandigen nam de werktevredenheid tijdens de crisis af. Voor de crisis waren zij nog vaker (zeer) tevreden dan werkenden in loondienst (84% t.o.v. 81%), maar tijdens de crisis is dat andersom (75% t.o.v. 79%). In het tweede kwartaal van 2021 nam de tevredenheid onder zelfstandigen juist weer sterk toe, en zijn zij weer vaker tevreden met hun werk dan werkenden in loondienst (89% t.o.v. 82%). De tijdelijke daling van de tevredenheid onder zelfstandigen heeft er mogelijk mee te maken dat een deel van hen in 2020 periodiek niet of niet volledig kon opereren, als gevolg van de coronacrisis.

Zes van de tien werkenden werkten thuis tussen april en december 2020

Als gevolg van de maatregelen om verspreiding van het coronavirus te voorkomen werkten Amsterdammers in 2020 veel meer thuis dan voorheen.¹⁴ In het

Afb. 9.13 Aandeel werkenden dat aangeeft vooral thuis te werken naar achtergrondkenmerken, 2020 kwartaal 2 t/m 4 en kwartaal 1 (procenten)

eerste kwartaal van 2020 gaf nog slechts 4% van de werkenden aan vooral thuis te werken. In het tweede kwartaal was dit opgelopen tot 59% en dit bleef de rest van het jaar redelijk stabiel. In de eerste twee kwartalen van 2021 werd er weer meer op locatie gewerkt; het aandeel thuiswerkenden daalde naar 35%.

De mate waarin men tussen april en december 2020 thuis werkte verschilt sterk per sector. Bij de overheid (82% versus 62% gemiddeld), de zakelijke dienstverlening (82%) en de financiële dienstverlening (78%) werd gemiddeld het meest thuis gewerkt. In het onderwijs schommelde het aandeel thuiswerkenden per kwartaal als gevolg van de sluiting en opening van scholen. Gemiddeld werkte tussen april en december van 2020 73% van het onderwijspersoneel thuis. Voor werkenden in de horeca (26%), detailhandel (36%) en zorg (39%) was thuiswerken veel minder vaak een optie en kwam minder vaak voor. Lager opgeleide Amsterdammers en jongeren tot 25 jaar hebben vaker werk dat niet vanuit huis gedaan

kan worden. Zij werken bijvoorbeeld relatief vaak in de horeca en detailhandel. Zij gaven tussen april en december 2020 het minst aan vanuit huis te werken. In de stadsdelen waar meer lager opgeleiden wonen werd relatief weinig thuis gewerkt. In Noord ging het om 50% van de werkenden, in Zuidoost om 53% en in Nieuw-West om 54%. In Centrum (62%), Oost (66%), West (64%) en Zuid (68%) werkte een groter deel vanuit huis.

Werkloosheid

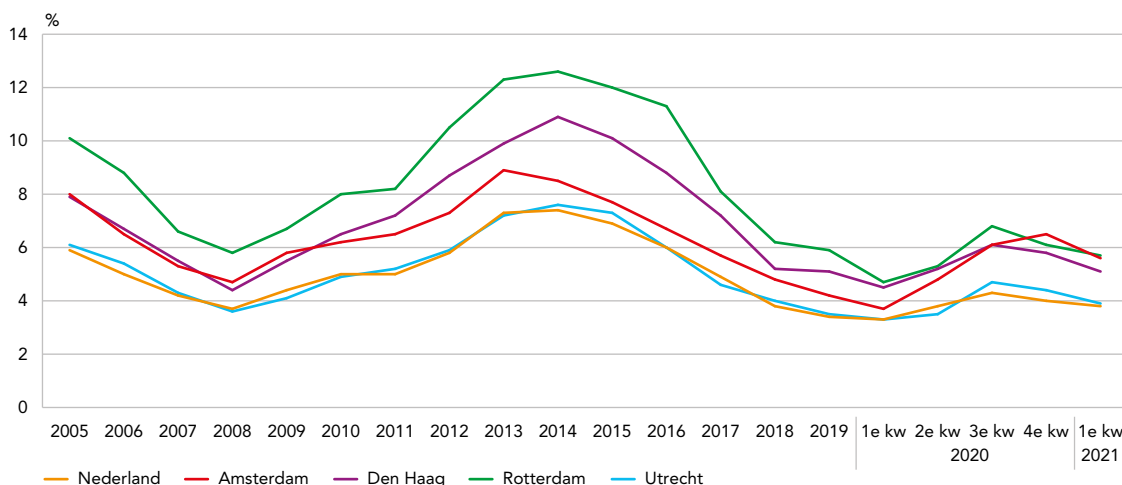
Werkloosheid in Amsterdam opgelopen tot 5,3% in 2020

Als gevolg van de coronacrisis is de werkloosheid in 2020 gestegen. Gemiddeld was in 2020 5,3% van de Amsterdamse beroepsbevolking werkloos.¹⁵ De werkloosheid nam in 2020 elk kwartaal toe en bedroeg in het laatste kwartaal 6,5%. Het eerste kwartaal van 2021 liet voor het eerst weer een daling zien, naar 5,6%. Gemiddeld waren in 2020 26.000 Amsterdammers werkloos. In 2019 waren dat er nog 21.000 (4,2%), het laagste niveau in deze eeuw.

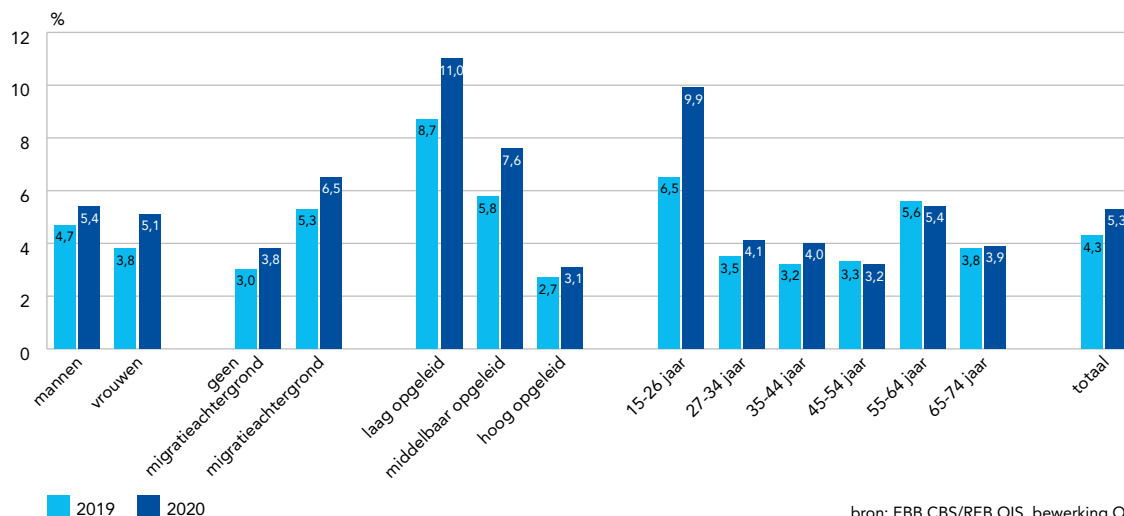
In Amsterdam nam de werkloosheid in 2020 sterker toe dan in de overige G4-steden en dan landelijk (zie afb. 9.14). Dit hangt samen met het feit dat er in Amsterdam relatief veel werkgelegenheid is in sectoren die door de coronacrisis hard geraakt zijn, zoals het toerisme en de horeca. Amsterdammers waren gemiddeld over 2020 minder vaak werkloos dan Rotterdammers (5,3% tegenover 5,8%), maar in het vierde kwartaal van 2020 lag de werkloosheid in Amsterdam hoger dan in Rotterdam (6,5% tegenover 6,1%). De werkloosheid in Den Haag was gemiddeld 5,4% in 2020. In Utrecht nam de werkloosheid in 2020 met eenzelfde tempo toe als in Amsterdam, maar daar is het aandeel werklozen traditioneel lager. In 2020 ging het om gemiddeld 4,0%. Dat is gelijk aan het landelijk gemiddelde.

De toegenomen werkloosheid trof niet alle groepen Amsterdammers in gelijke mate. Onder groepen

Afb. 9.14 Ontwikkeling werkloze beroepsbevolking in de G4-steden en Nederland 2005-eerste kwartaal 2021 (procenten)

Afb. 9.15 Werkloze beroepsbevolking naar achtergrondkenmerken, 2019 en 2020 (procenten)

bron: EBB CBS/REB OIS, bewerking OIS

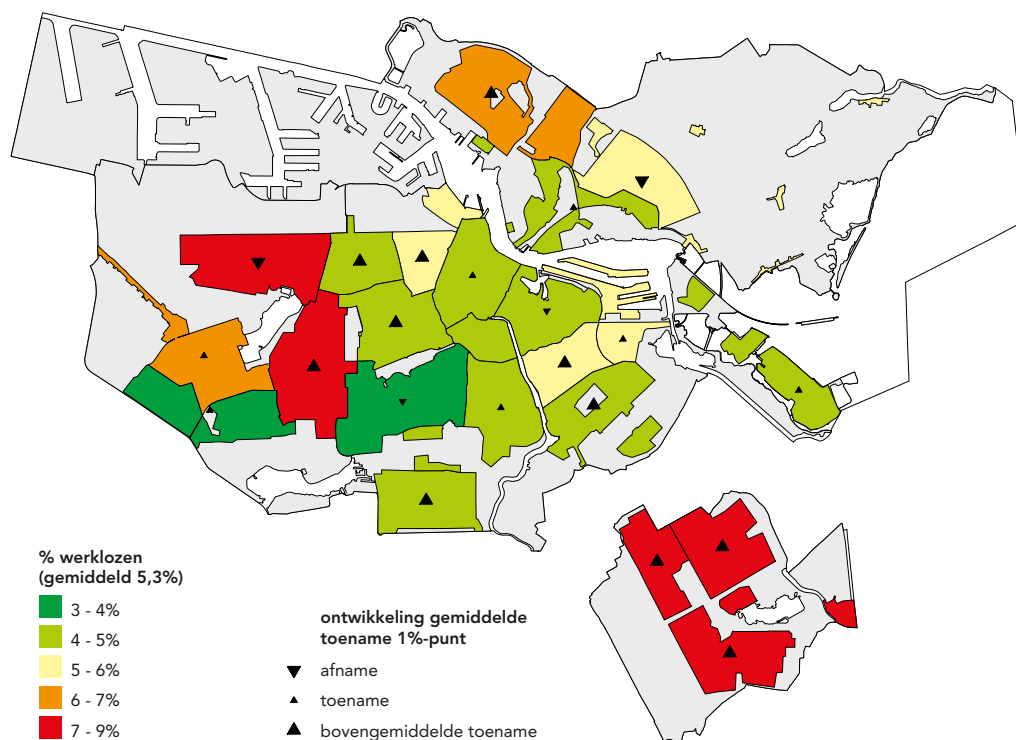
waar de werkloosheid al relatief hoog lag, nam deze ook het hardst toe. Dit geldt voor Amsterdammers met een laag opleidingsniveau (11,0% werkloos), jongeren (9,9% werkloos) en Amsterdammers met een migratieachtergrond (6,5% werkloos). Onder al deze groepen was de werkloosheid tussen 2013 en 2019 nog flink gedaald, maar het verschil met andere groepen bleef aanwezig. In 2020 neemt dit verschil dus weer toe.

2020, was twee derde (3.400 personen) een Amsterdammer tussen 15 en 26 jaar oud. De jeugdwerkloosheid steeg van 6,5% in 2019 naar 9,9% in 2020. Eerder in dit hoofdstuk bespraken we al dat vooral het aantal werkende jongeren tijdens de coronacrisis is afgenomen. Jongeren zijn in een crisis vaak de eerste groep die hun baan verliezen, omdat zij veelal een tijdelijk contract hebben of werken als uitzend- of oproepkracht. In deze crisis komt daar bovenop dat de horeca, uitzendbranche en detailhandel zwaar getroffen zijn. Dit zijn sectoren waarin veel jongeren werkzaam zijn.

Werkloosheid in coronajaar treft vooral jongeren

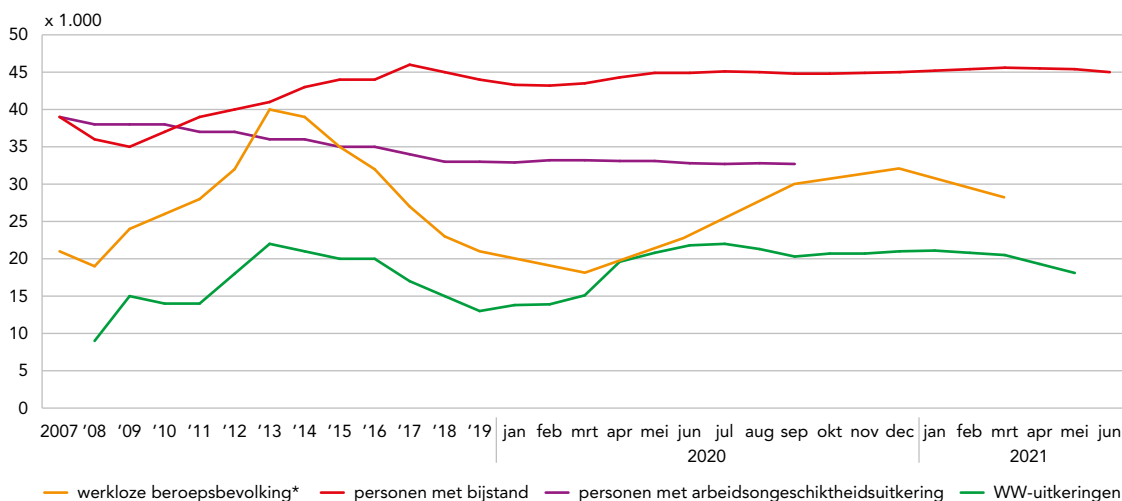
De werkloosheid steeg in 2020 het hardst onder jongeren. Van de totale toename van 5.000 werklozen in

Afb. 9.16 Werkloze beroepsbevolking Amsterdam naar gebied ten opzichte van het Amsterdamse gemiddelde (2020=5,3%) en ontwikkeling ten opzichte van 2019 (procenten)

bron: EBB CBS/REB OIS, bewerking OIS

Afb. 9.17 Ontwikkeling aantal personen met bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering, het aantal WW-uitkeringen en de werkloze beroepsbevolking, 2007-jun 2021 (aantallen x 1.000)

*gegevens over de werkloze beroepsbevolking in 2020 afgebeeld op basis van kwartaalcijfers, de overige cijfers zijn afgebeeld per jaar (t/m 2019) en per maand (vanaf januari 2020)

**onder personen met bijstand rekenen we de uitkeringsontvanger plus eventuele partner

bron: CBS Statline, UWV en WPI, bewerking OIS

Dit zien we terug in de hoog opgelopen werkloosheid onder de jongste groep jongeren (15-22 jaar). Het werkloosheidspercentage steeg van 8,5% naar 14,3% (+3.000 personen). Deze jongeren zijn vaak nog schoolgaand en hebben daarnaast een bijbaan. Juist deze (kleine) banen in sectoren als de horeca gingen in 2020 vaak verloren.

De Amsterdamse jeugdwerkloosheid nam sterker toe dan landelijk. In heel Nederland steeg de werkloosheid onder jongeren van 6,1% in 2019 naar 8,3% in 2020. In alle vier de grote steden steeg de jeugdwerkloosheid, maar net als in 2019 is deze het hoogst in Den Haag (12%) en Rotterdam (11,5%). In Utrecht (7,9%) ligt de werkloosheid onder jongeren nog altijd lager dan in de rest van de G4 en het landelijk gemiddelde (8,3%).

Concentraties van werkloosheid in Zuidoost en Nieuw-West

Binnen de stad zijn er grote verschillen in het aandeel werklozen (zie afb. 9.16). In de stadsdelen Nieuw-West, Zuidoost en Noord is er relatief veel werkloosheid. Dit hangt er mee samen dat er in deze stadsdelen relatief veel lager opgeleide inwoners wonen, zij vinden vaak moeilijker werk. Met het oplopen van de werkloosheid in 2020 blijft dit patroon bestaan. In de gebieden Bijlmer-Centrum/Amstel III in Zuidoost en Slotervaart in Nieuw-West nam de werkloosheid het hardst toe, terwijl deze al hoog was. Maar ook in gebieden waar de werkloosheid minder hoog was is er in 2020 een bovengemiddelde toename, zoals Buitenveldert/Zuidas, Bos en Lommer en Westerpark. Dit hangt ermee samen dat ook groepen die voorheen minder kwetsbaar waren nu hun baan verloren wanneer een hele sector minder werkgelegenheid kon bieden, zoals bij de sluiting van de horeca en detailhandel.

Amsterdammers met een werkloosheids- (WW), bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering

Sterke stijging WW in de eerste helft van 2020; groei bijstand vooralsnog beperkt

Samen met de banen die verloren gingen en de stijging in de werkloosheid steeg begin 2020 ook het aantal Amsterdammers met een WW-uitkering. In juli 2020 lag het aantal WW-ers in de stad bijna 60% hoger dan in januari van dat jaar (zie afb. 9.17). Na een lichte daling in augustus en september bleef de stand tot en met maart 2021 redelijk stabiel, toen telde de stad circa 20.500 WW-uitkeringen. In mei 2021 is het aantal WW-ers weer gedaald naar 18.100. De ontwikkeling van de WW loopt dus niet helemaal volgens hetzelfde patroon als dat van de werkloosheid. Dit komt mogelijk doordat de uitkering voor een deel van de WW-ers na de minimale duur van drie maanden weer afloopt, of doordat een deel van de mensen die hun baan verliezen (nog) geen recht hebben op WW of hier geen gebruik van maken. Daarnaast wordt niet iedereen met een uitkering beschouwd als werkloos, ze moeten daarvoor in een enquête aangeven actief te zoeken naar werk en daar direct beschikbaar voor zijn.

Niet onverwacht zien we jongeren en laag- tot middelbaar opgeleiden, groepen die in 2020 het vaakst werkloos raakten, ook terug in de WW-cijfers. In juli 2020 lag het aantal 18 t/m 26-jarigen in de WW ruim vier keer zo hoog als in januari van dat jaar. In de daaropvolgende maanden daalde het aantal jongeren in de WW weer relatief hard, waarschijnlijk doordat veel jongeren nog weinig WW-recht hebben opgebouwd. Van de Amsterdammers met een WW-uitkering is een groot deel hoogopgeleid, in januari 2020 was dit 44%. Tijdens de coronacrisis is het aantal personen met een WW-uitkering relatief gezien juist

het sterkst toegenomen onder laag-en middelbaar-opgeleiden.¹⁶

Het aantal Amsterdammers met een bijstandsuitkering groeide in de coronaperiode van 2020 minder sterk dan de werkloosheid en de WW. In januari ontvingen circa 43.300 Amsterdammers een bijstandsuitkering; in juli waren dit er 45.100, een toename van ongeveer 4%. Vanaf juli 2020 is het aantal bijstandsuitkeringen in de stad vrijwel stabiel. Tijdens de eerdere crisis van 2008 zagen we dat de groei van de bijstand later op gang kwam dan de stijging van werkloosheid en de WW. Een deel van de mensen die hun baan verliezen kunnen namelijk eerst aanspraak maken op andere regelingen, zoals de WW. De stijging van het aantal bijstandsuitkering hield wel langer aan. Ook na 2013, toen de werkloosheid en WW daalden, bleef het aantal Amsterdammers met een bijstandsuitkering toenemen. Mogelijk zullen de effecten van de coronacrisis op de bijstand dus pas later zichtbaar worden. Ontwikkelingen in de bijstand worden uitgebreider besproken in het hoofdstuk Inkomen.

Aantal Amsterdammers met een arbeidsongeschiktheidsuitkering daalt

Zowel tijdens de vorige crisis van 2008 als de huidige coronacrisis zien we geen effect op arbeidsongeschiktheid. Het aantal Amsterdammers met een

arbeidsongeschiktheidsuitkering (AO) daalt de laatste jaren. In 2007 telde de stad zo'n 39.000 mensen met een AO-uitkering, eind 2020 waren dit er zo'n 34.000. Dertig procent van het totale aantal arbeidsongeschikte Amsterdammers ontvangt een WAO-uitkering, maar dit aandeel en ook het absolute aantal Amsterdammers in de WAO neemt af doordat steeds meer van hen de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. De WAO is alleen toegankelijk voor mensen die voor 2004 arbeidsongeschikt zijn geworden. Mensen die later arbeidsongeschikt zijn geraakt kunnen een beroep doen op de WIA. Eind 2020 hadden ruim 15.000 Amsterdammers een WIA-uitkering, dit is met 45% de grootste groep onder de arbeidsongeschikten. Daarnaast kent Nederland de Wajonguitkering, voor mensen die arbeidsongeschikt zijn geraakt voordat zij een arbeidsverleden konden opbouwen, en de WAZ, voor arbeidsongeschikte zelfstandigen. De Wajong is vanaf 1 januari 2015 alleen nog toegankelijk voor jongeren die volledig en duurzaam arbeidsongeschikt zijn.¹⁷ Het aantal Amsterdammers met een Wajonguitkering (dit zijn zowel jongeren als ouderen) neemt sindsdien dan ook licht af, in december 2020 waren dit er circa 8.000. Relatief weinig Amsterdammers maken gebruik van een WAZ-uitkering, in 2020 waren dit er circa 200. Van alle Amsterdammers met een AO-uitkering is 78% volledig arbeidsongeschikt, de rest is gedeeltelijk arbeidsongeschikt.

Noten

1 Dit betreft de situatie over heel 2020: dit gaat dus over een gemiddelde van de situatie voor en na corona.

2 Het betreft hier het hoogst voltooide opleidingsniveau. Een laag opleidingsniveau omvat geen onderwijs, alleen basisonderwijs, een vmbo-diploma (of voorlopers daarvan) of een diploma op maximaal mbo-niveau 1. Een middelbaar opleidingsniveau omvat een havo, vwo- of mbo-diploma op niveau 2, 3 of 4. Een hoog opleidingsniveau omvat een hbo- of wo-diploma.

3 Bron: CBS Statline.

4 De EBB-data gaat over de situatie over heel 2020: dit gaat dus over een gemiddelde van de situatie voor en na corona.

5 Als iemand meerdere banen heeft, is voor de gegevens over contractsoort alleen gekeken naar de hoofdbaan. De hoofdbaan is gedefini-

eerd als de baan met het hoogste maandloon (loon exclusief bijzondere beloningen, toeslagen en overwerkloon). Voor personen met meerdere banen is per maand bepaald wat de hoofdbaan is.

6 Als iemand meerdere banen heeft, is voor de gegevens over sector alleen gekeken naar de hoofdbaan. De hoofdbaan is gedefinieerd als de baan met het hoogste maandloon (loon exclusief bijzondere beloningen, toeslagen en overwerkloon). Voor personen met meerdere banen is per maand bepaald wat de hoofdbaan is.

7 Uitzendkrachten worden opgenomen in de sector "verhuur en overige zakelijke diensten", ook als zij via uitzendwerk werkzaam zijn in een andere sector zoals de horeca of financiële dienstverlening.

8 Bron: WPI.

9 Bron: WPI.

10 Bron: WPI via Dashboard: Gevolgen corona voor Amsterdam. OIS.

11 Bron: WPI.

12 In 2020 telde Amsterdam telt in totaal circa 112.000 zelfstandigen, zie afb. 9.5.

13 Bron: Regionale Enquête Beroepsbevolking OIS.

14 Bron: Regionale Enquête Beroepsbevolking OIS.

15 Beroepsbevolking: personen van 15 tot 75 jaar die betaald werk hebben (ongeacht de arbeidsduur) of werkloos zijn.

16 Bron: CBS, zie *Ontwikkeling armoede in coronatijd*. OIS, april 2021.

17 Nieuwe jonggehandicapten met arbeidsvermogen vallen sinds 2015 onder de Participatiewet en niet langer onder de Wajong.

10

Inkomen

In Amsterdam is de inkomensongelijkheid groter dan gemiddeld in Nederland. Dit komt doordat er in Amsterdam zowel relatief veel lage inkomens als heel hoge inkomens zijn. Als gevolg van corona zien we een verslechtering van de inkomenssituatie van bepaalde kwetsbare groepen in de stad. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de financiële situatie van verschillende groepen Amsterdammers en ontwikkelingen daarin. Omdat veel gegevens gebaseerd zijn op de belastingaangifte¹, is 2019 veelal het meest recente jaar.

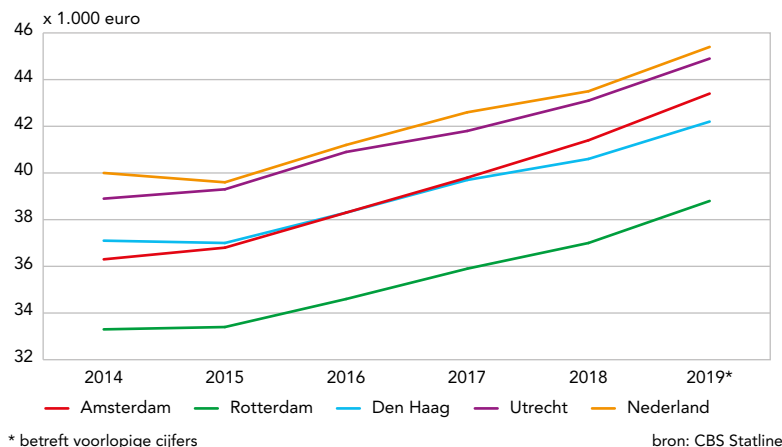
**Auteurs: Ranu Sewdas, Renske Hoedemaker,
Marleen Rijksen, Idske de Jong**

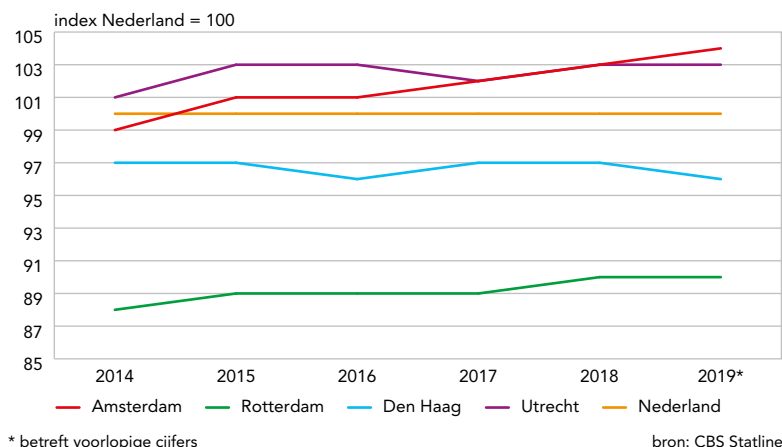
Kernpunten

- In 2019 hadden huishoudens in Amsterdam op jaarbasis gemiddeld 43.400 euro te besteden, 2.000 euro minder dan gemiddeld in Nederland. Dit inkomen is met 20% gestegen ten opzichte van 2014 (Nederland 14%).
- De inkomensongelijkheid in Amsterdam is groter dan in Nederland. Amsterdam heeft zowel relatief veel huishoudens met een zeer laag inkomen (17%) als met een heel hoog inkomen (14%).
- In 2020 verdienden Amsterdamse mannen (ongecorrigeerd) gemiddeld 16% meer per uur dan Amsterdamse vrouwen. Dit loonverschil neemt toe met de leeftijd en is groter onder hoogopgeleiden dan onder laagopgeleiden.
- Twee derde van de Amsterdamse vrouwen is economisch zelfstandig (66%, Nederland: 64%) en van de Amsterdamse mannen driekwart (75% versus 81% in Nederland).
- Amsterdamse huishoudens hebben een doorsnee (mediaan) vermogen van €8.400, veel minder dan gemiddeld in Nederland (€49.800).
- Elf procent van de Amsterdamse huishoudens had in 2018 een problematische schuld (landelijk 8%). Hierin is eind 2020 (nog) geen sterke verandering te zien.
- Ruim 20.450 Amsterdammers zijn in 2020 gemeld in het kader van het vroeg signaleren van schulden (Vroeg Erop Af), 6% meer dan in 2019. Eind 2020 waren er 6.600 Amsterdammers in de reguliere schuldhulpverlening, waarvan er 4.611 zijn ingestroomd in 2020.
- Eind december 2020 ontvingen 40.400 Amsterdamse huishoudens een bijstandsuitkering. Dit is een stijging van 4% ten opzichte van 2019 en trad vooral op onder 18- tot 35-jarigen.
- In 2018 telde Amsterdam ongeveer 68.000 minimahuishoudens. Het aantal in 2019 wordt geschat op 67.100 en op 73.700 in 2020. Dit betekent een geschatte groei van 10% in 2020 ten opzichte van 2019.
- Ruim een kwart van de Amsterdammers (27%) vindt de eigen financiële situatie verslechterd als gevolg van de maatregelen tijdens corona. Dit geldt het meest voor jongeren, zelfstandigen en huurders.
- Tussen maart 2020 en maart 2021 steeg het aantal gezinnen bij de Amsterdamse voedselbank met 48% naar 1.977.
- In de periode van maart tot mei 2021 kwamen er bij de gemeente 2.555 TONK (Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten)-aanvragen binnen.

Afb. 10.1 Ontwikkeling gemiddeld besteedbaar jaarinkomen van huishoudens in de G4 en Nederland, 2014-2019 (x 1.000 euro)

Afb. 10.2 Ontwikkeling gestandaardiseerd inkomen in de G4, 2014-2019 (index Nederland = 100)

In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens de volgende thema's aan de orde: ontwikkeling in inkomen, economische ongelijkheid, loonongelijkheid en economische zelfstandigheid, vermogen en schulden van Amsterdammers, bijstand en armoede. Daarnaast wordt er gekeken naar de impact van de coronapandemie op de ervaren financiële situatie van Amsterdammers.

Inkomensontwikkeling

Inkomen van Amsterdamse huishoudens stijgt sterk tussen 2014 en 2019

In 2019² hadden Amsterdamse huishoudens op jaarbasis gemiddeld 43.400 euro te besteden. Dit is 2.000 euro minder dan gemiddeld in Nederland. Ook in de andere drie grote steden ligt het besteedbaar inkomen onder het Nederlandse gemiddelde (zie afb. 10.1). Utrecht komt het dichtst bij het Nederlandse gemiddelde: Utrechtse huishoudens hadden 500 euro minder te besteden dan gemiddeld in Nederland. In Rotterdam ligt het besteedbaar inkomen met 38.800 euro het laagst, gevolgd door Den Haag (42.200 euro).

Tussen 2014 en 2019 steeg het gemiddeld besteedbaar inkomen in Amsterdam met 20%, dit is meer dan gemiddeld in Nederland (14%). Ook in de andere grote steden was sprake van een sterkere stijging dan gemiddeld in Nederland.³

In Amsterdam wonen relatief veel alleenstaanden. Om rekening te houden met de verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden, wordt het besteedbaar inkomen omgerekend naar een

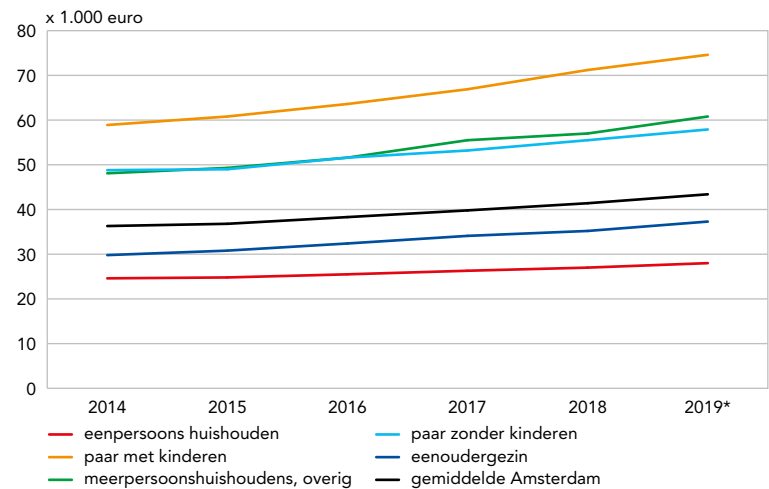
gestandaardiseerd inkomen.⁴ Alle inkomens worden zo vergelijkbaar gemaakt met het inkomen van een eenpersoonshuishouden. Op deze manier zijn de inkomensniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar. Dit geeft een ander beeld dan het besteedbaar inkomen (zie afb. 10.1): sinds 2015 ligt het gestandaardiseerd inkomen in Amsterdam boven het Nederlandse gemiddelde en sinds 2018 ook boven het gemiddelde in Utrecht (zie afb. 10.2). In 2019 is het verschil met Nederland 4 punten boven de Nederlandse index (104 versus 100).

In Amsterdam is er sprake van grote verschillen in het gemiddeld besteedbaar inkomen als we kijken naar de samenstelling van huishoudens (afb. 10.3, het gaat hier dus om niet-gestandaardiseerde bedragen). In 2019 hadden paren met kinderen gemiddeld jaarlijks 74.600 euro te besteden. Dit is 31.200 euro meer dan gemiddeld in Amsterdam. Voor eenpersoonshuishoudens ligt het gemiddeld besteedbaar inkomen met 28.000 euro het laagst, gevolgd door eenoudergezinnen (37.300 euro).

Het inkomen van paren met kinderen en overig meerpersoonshuishouden is het sterkst gestegen tussen 2014 en 2019 (resp. +27% en +26%). Het inkomen van eenpersoonshuishoudens en van paren zonder kinderen steeg het minst (resp. +14% en +19%).

Door het gestandaardiseerde inkomen van huishoudens af te zetten tegen het Amsterdamse gemiddelde is inzicht te geven in de ruimtelijke spreiding van de inkomens over de stad (afb. 10.4). Huishoudens in de wijken Willemspark, Apollobuurt, Museum-

Afb. 10.3 Gemiddeld besteedbaar inkomen Amsterdamse huishoudens naar type huishouden, 2014-2019 (x 1.000 euro)

* betreft voorlopige cijfers

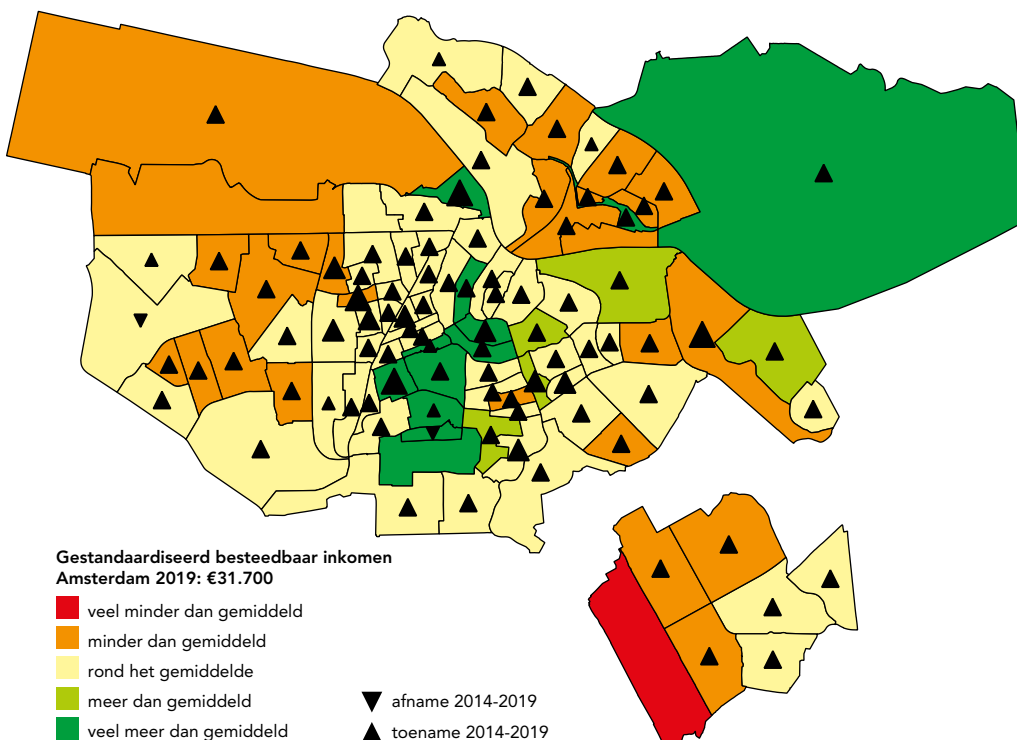
bron: CBS Statline

kwartier en Grachtengordel-Zuid hadden de hoogste inkomens in 2019. In Amstel III/Bullewijk, Westelijk Havengebied, Bijlmer-Centrum, en Volewijk liggen de inkomens van huishoudens het laagst.

Economische ongelijkheid

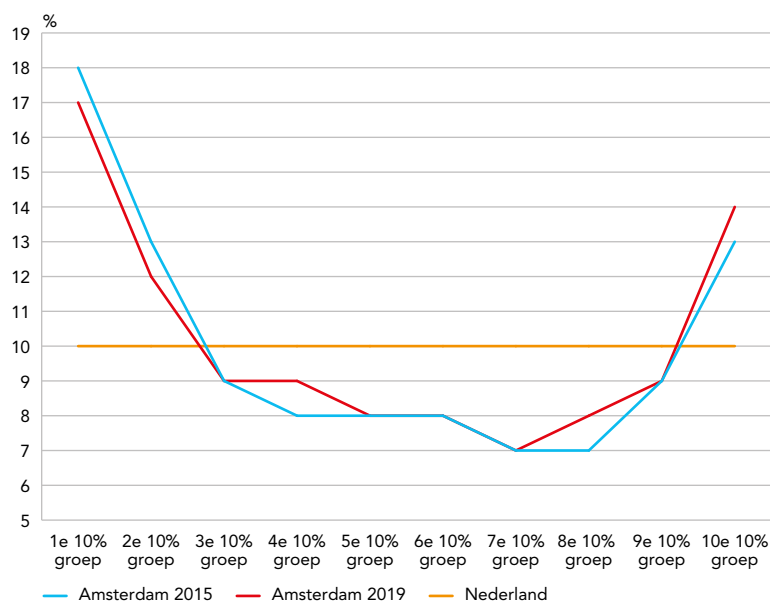
Economische ongelijkheid staat de afgelopen jaren, mede dankzij Piketty's succesvolle boek over dit onderwerp⁵, wereldwijd sterk in de belangstelling. In Nederland heeft de WRR (2014⁶) zich gebogen over economische ongelijkheid. Vanuit internationaal

Afb. 10.4 Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen Amsterdamse huishoudens naar wijk, 2019 en ontwikkeling t.o.v. 2014*

* Voor sommige wijken is het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen in 2014 onbekend, hier staat geen symbool voor toe- of afname bij.

Afb. 10.5 Inkomensverdeling Amsterdamse huishoudens ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde,* 2015 en 2019 (procenten)

* De Nederlandse huishoudens zijn op basis van hun gestandaardiseerd besteedbaar inkomen verdeeld in tien even grote groepen (decielen, gele lijn). Vervolgens is bepaald welk aandeel van de Amsterdamse huishoudens een gestandaardiseerd besteedbaar inkomen heeft tussen de inkomensgrenzen van deze decielen.

bron: IIV CBS, bewerking OIS

perspectief is de ongelijkheid binnen Nederland vrij beperkt, zeker wat betreft inkomens. In deze paragraaf wordt nagegaan hoe groot de economische ongelijkheid in Amsterdam is.

Aandeel hoge inkomen in Amsterdam neemt toe

In de grote steden is de verdeling van inkomens meer gepolariseerd dan in Nederland als geheel. Er zijn relatief veel stedelingen met een heel laag of een heel hoog inkomen, terwijl middeninkomens relatief

weinig voorkomen. In 2019 hebben Amsterdam, Rotterdam en Den Haag het hoogste aandeel huishoudens met een zeer laag inkomen (een inkomen tot en met het tiende percentiel in Nederland). In Amsterdam is het aandeel huishoudens met een zeer laag inkomen 17%. In Utrecht is dit 13%. Kijken we naar het aandeel huishoudens met een heel hoog inkomen (vanaf het 90e percentiel in Nederland), dan heeft Amsterdam met 14% het hoogste aandeel van de G4 gemeenten, gevolgd door Utrecht met 13%.

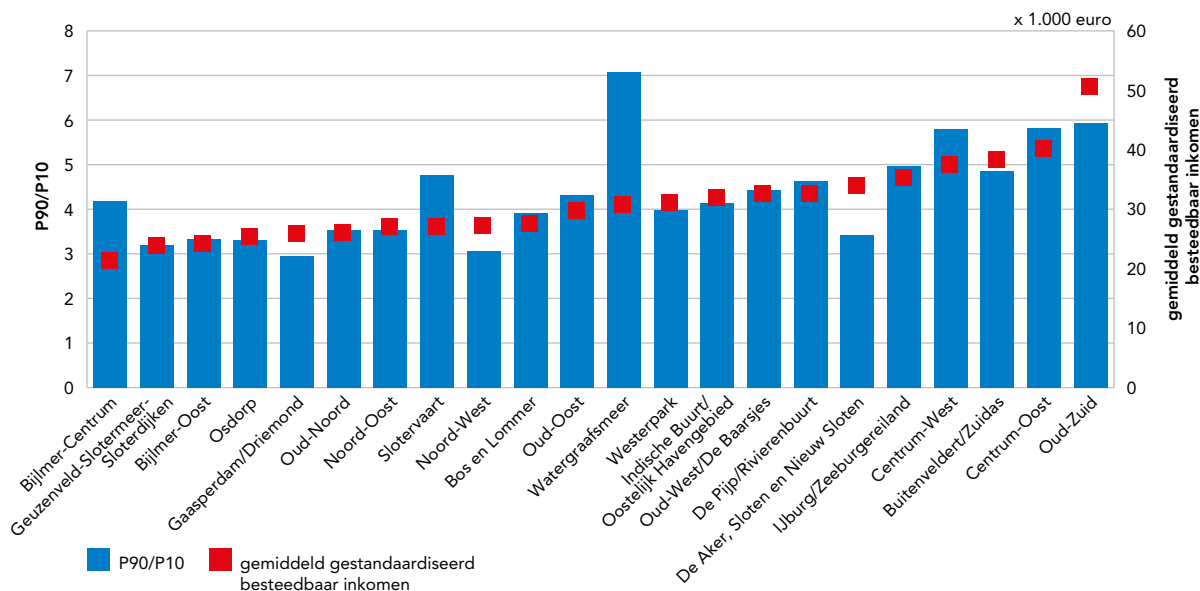
Tussen 2015 en 2019 is het aandeel heel lage inkomens in Amsterdam iets afgenomen van 18% naar 17% en het aandeel heel hoge inkomens nam iets toe, van 13% naar 14% in 2019. Afbeelding 10.5 laat dit zien.

Inkomensongelijkheid in Amsterdam groter dan in Nederland

Een maat om de ongelijkheid tussen inkomens uit te drukken is de Gini-coëfficiënt. De Gini-coëfficiënt drukt de ongelijkheid uit in een waarde tussen de 0 en 1. Hoe dichterbij de 0 hoe gelijkere de verdeling.⁷ Zo gemeten is de inkomensongelijkheid in Amsterdam (0,37) groter dan in Nederland (0,29). Dit komt, zoals beschreven hierboven, doordat er in Amsterdam veel lage inkomens zijn en veel heel hoge. Zowel in Amsterdam als in Nederland is de inkomensongelijkheid sinds 2017 gelijk gebleven.

Afbeelding 10.6 laat zien dat in de meeste Amsterdamse buurten een sterke relatie bestaat tussen inkomensongelijkheid en het gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen: grote inkomensongelijkheid gaan veelal samen met een hoog gemiddeld besteedbaar inkomen ofwel hoe hoger het gemiddeld inkomen des te meer verschil er tussen verschillende huishoudens is in inkomen. Net als voorgaande jaren vallen een aantal gebieden daarbij op: Gaas-

Afb. 10.6 Inkomensongelijkheid* en gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen naar gebied, 2019

* De ratio van de hoogste versus de laagste inkomens (de zogenoemde P90/P10 ratio)

bron: IIV CBS, bewerking OIS

perdam/Driemond, Noord-West, De Aker/Nieuw Sloten, Buitenveldert/Zuidas en Oud-Zuid. Daar is de ongelijkheid lager dan je op basis van het gemiddeld besteedbaar inkomen zou verwachten. Met name in De Aker/Nieuw Sloten zien we een relatief lage inkomensongelijkheid, dit is een gebied met veel middeninkomens. In een aantal andere gebieden is de inkomensongelijkheid juist relatief hoog ten opzichte van het gemiddeld inkomen, met name Watergraafsmeer, Slotervaart en Bijlmer-Centrum vallen op. Een mogelijke verklaring voor de hoge inkomensongelijkheid in Watergraafsmeer is dat hier onder andere veel studenten wonen, een groep met een relatief laag inkomen.

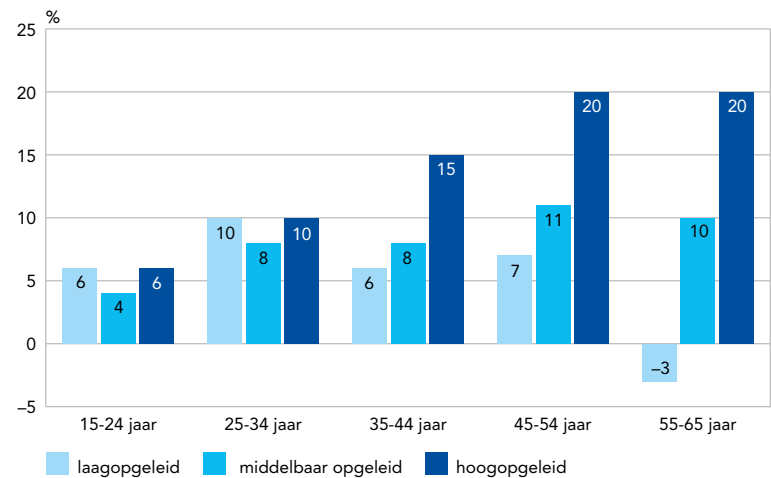
Loonongelijkheid

Loonverschil tussen Amsterdamse mannen en vrouwen is 16%

Aan de hand van het gemiddeld bruto uurloon van mannen en vrouwen in loondienst kan iets gezegd worden over de loonongelijkheid. Het percentuele verschil in uurloon geeft aan hoeveel procent mannen meer verdienen dan vrouwen. In 2021 heeft OIS de loonongelijkheid onderzocht voor mannen en vrouwen wonend in Amsterdam (peilmaand januari 2020). Voor de uitsplitsingen naar achtergrondkenmerken is, als iemand meerdere banen heeft, enkel gekeken naar de hoofdbaan. De hoofdbaan is gedefinieerd als de baan met het hoogste maandloon. Personen met een eigen onderneming, waaronder zzp'ers, zijn niet meegenomen in de cijfers.

In 2020 verdienden Amsterdamse mannen in loondienst gemiddeld €26,80 per uur en Amsterdamse vrouwen in loondienst gemiddeld €23,16 per uur. Dit betekent dat Amsterdamse mannen gemiddeld 16% meer per uur verdienen dan Amsterdamse vrouwen. Dit percentage is vergelijkbaar met het gemiddelde verschil in Nederland: in 2019 verdienden mannen in Nederland gemiddeld 17% meer per uur dan vrouwen. Het gemiddeld uurloon voor mannen in heel Nederland was €24,57 per uur en voor vrouwen €21,06 per uur, minder dus dan in Amsterdam. Dit is het ongecorrigeerde loonverschil: er is geen rekening gehouden met verschillen naar achtergrondkenmerken zoals leeftijd, herkomst of beroepsniveau. Om meer duiding te geven aan waar deze loonverschillen vandaan komen zijn opsplitsingen gemaakt naar leeftijd en opleidingsniveau. Het verschil in uurloon tussen Amsterdamse mannen en vrouwen in loondienst is groter naarmate de leeftijd toeneemt (afb. 10.7). Ook is het loonverschil groter onder hoogopgeleiden dan onder laagopgeleiden. Hoogopgeleide Amsterdamse mannen ouder dan 45 jaar verdienen per uur gemiddeld 20% meer dan hoogopgeleide vrouwen ouder dan 45 jaar. Het verschil in uurloon is het kleinst onder laagopgeleiden van 55 t/m 65 jaar oud. In deze categorie verdienen mannen 3% minder per uur dan vrouwen.⁸

Afb. 10.7 Percentage verschil in bruto uurloon tussen Amsterdamse mannen en vrouwen uitgesplitst naar leeftijdscategorie (jaren) en opleidingsniveau, januari 2020

bron: CBS, bewerking OIS

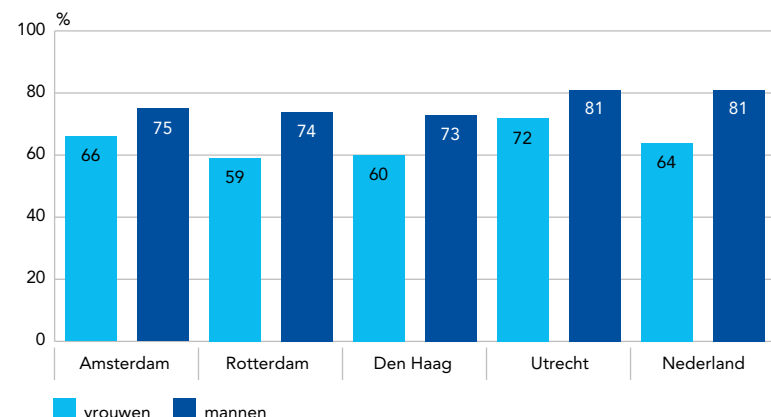
Economische zelfstandigheid

Vrouwen minder vaak economisch zelfstandig dan mannen

Economische zelfstandigheid wil zeggen dat iemand door arbeidsinkomen in het eigen levensonderhoud kan voorzien. Dit is geoperationaliseerd als een inkomen van minimaal 70% van het wettelijke minimumloon, oftewel de netto bijstandsuitkering van een alleenstaande. In 2019 bedroeg de grens voor economische zelfstandigheid €990 netto per maand. In 2019 was 66% van de Amsterdamse vrouwen economisch zelfstandig, ongeveer even vaak als het gemiddelde onder vrouwen in Nederland (64%). Van de Amsterdamse mannen is 75% economisch zelfstandig, dit is juist lager dan het Nederlandse gemiddelde (81%) (afb. 10.8).

Zowel Amsterdamse mannen als vrouwen waren in 2019 vaker economisch zelfstandig dan mannen en vrouwen in Rotterdam en Den Haag. In Utrecht ligt de economische zelfstandigheid voor mannen en

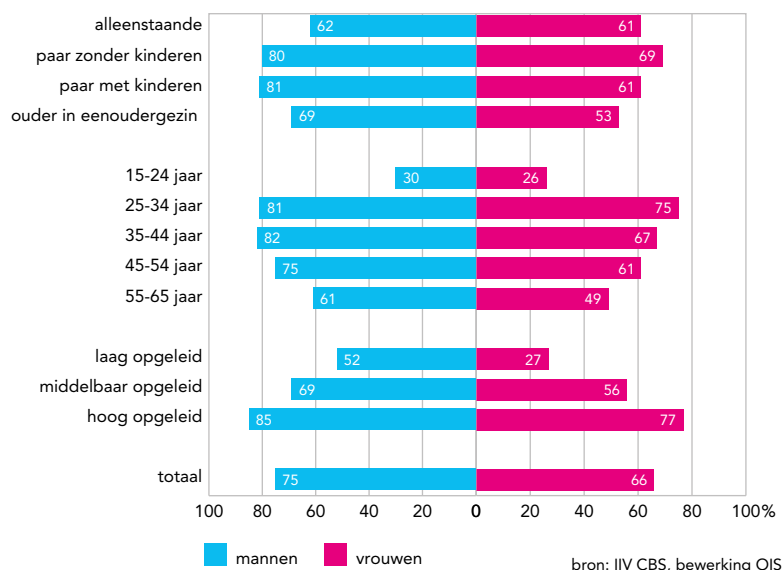
Afb. 10.8 Economische zelfstandigheid in particuliere huishoudens met inkomen, vier grote steden en Nederland, 2019* (procenten)

* betreft voorlopige cijfers

bron: IIV CBS, bewerking OIS

Afb. 10.9 Economische zelfstandigheid werkzame mannen en vrouwen in Amsterdam naar kenmerken, 2019 (procenten)

huishoudens (zie afb. 10.9).⁹ Onder eenoudergezinnen zien we dat zowel alleenstaande vaders als moeders minder vaak economisch zelfstandig zijn dan gemiddeld in Amsterdam.¹⁰ Daarnaast zijn zowel alleenstaande mannen als vrouwen minder vaak economisch zelfstandig dan Amsterdamse mannen en vrouwen gemiddeld. Ook leeftijd heeft invloed op de economische zelfstandigheid. Vanaf de leeftijdsgroep 25 tot 34 jaar daalt het aandeel economisch zelfstandigen met het toenemen van de leeftijd, deze daling is onder vrouwen sterker dan onder mannen.

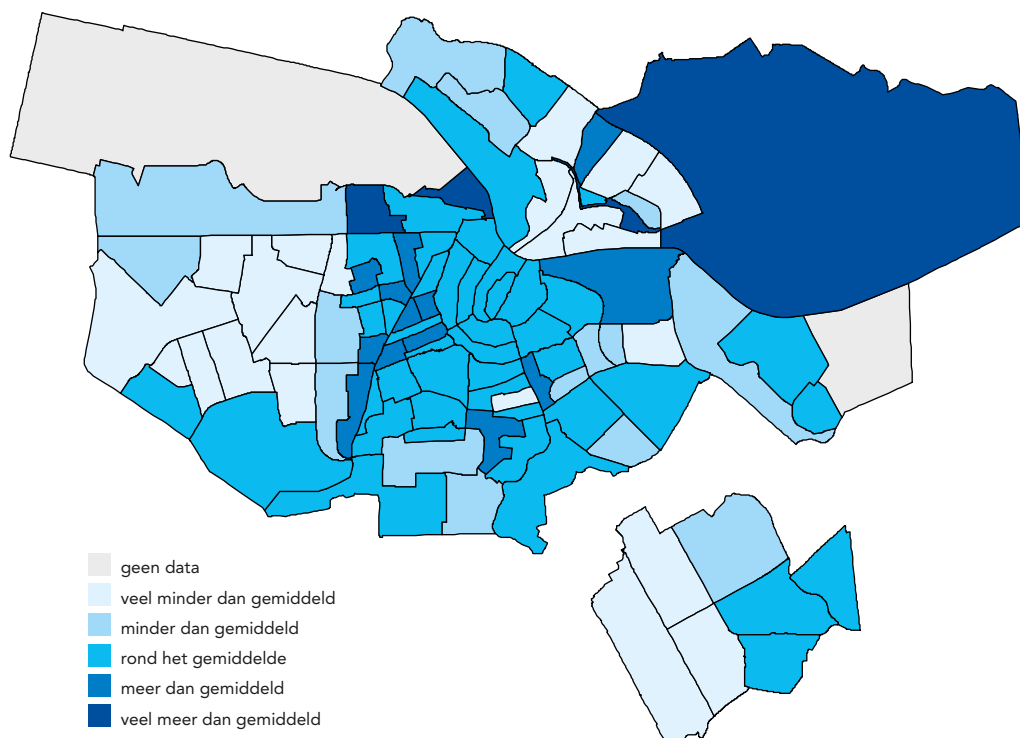
Verder valt op dat zowel Amsterdamse vrouwen als Amsterdamse mannen met een laag opleidingsniveau minder vaak economisch zelfstandig zijn dan middelbaar en hoogopgeleiden. Daarnaast zijn vrouwen en mannen met een migratieachtergrond minder vaak economisch zelfstandig dan vrouwen en mannen zonder een migratieachtergrond. Verschillen in economische zelfstandigheid naar migratieachtergrond hangen vaak sterk samen met opleidingsniveau: het aandeel economische zelfstandigen neemt toe naarmate het opleidingsniveau stijgt.

vrouwen hoger dan in de andere G4 gemeenten (81% voor mannen en 72% voor vrouwen). Dit hangt samen met het gemiddelde opleidingsniveau in de steden, hoogopgeleiden zijn vaker economisch zelfstandig. Tussen 2015 en 2019 steeg de economische zelfstandigheid het sterkst onder Rotterdamse vrouwen en Amsterdamse vrouwen.

We zien grote verschillen in economische zelfstandigheid als we kijken naar de verschillende soorten

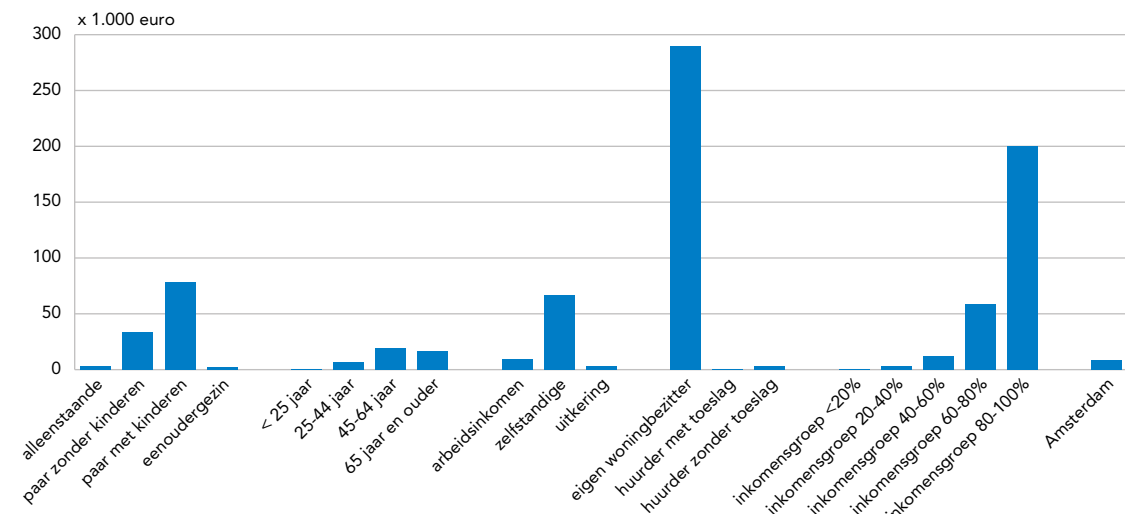
Onder de Amsterdamse vrouwen zien we grote verschillen in economische zelfstandigheid als we kijken naar in welke wijken zij wonen (afb. 10.10). Amsterdamse vrouwen wonend in Waterland, Sloterdijk, Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk en Houthavens zijn het vaakst economisch zelfstandig (tussen 76% en 78%). Amsterdamse vrouwen wonend in Amstel III/Bullewijk, Noordelijke IJ-oever/Oost en Slotermeer-Noordoost/Zuidwest zijn het minst vaak economisch zelfstandig (tussen 28% en 44%).

Afb. 10.10 Economische zelfstandigheid Amsterdamse vrouwen naar wijk, vergeleken met gemiddelde Amsterdamse vrouwen (66%), 2019 (procenten)

bron: IIV CBS, bewerking OIS

Afb. 10.11 Doorsnee (mediaan) vermogen van huishoudens naar achtergrondkenmerken, 2019* (euro)

* betreft voorlopige cijfers

bron: CBS Statline, bewerking OIS

Vermogen

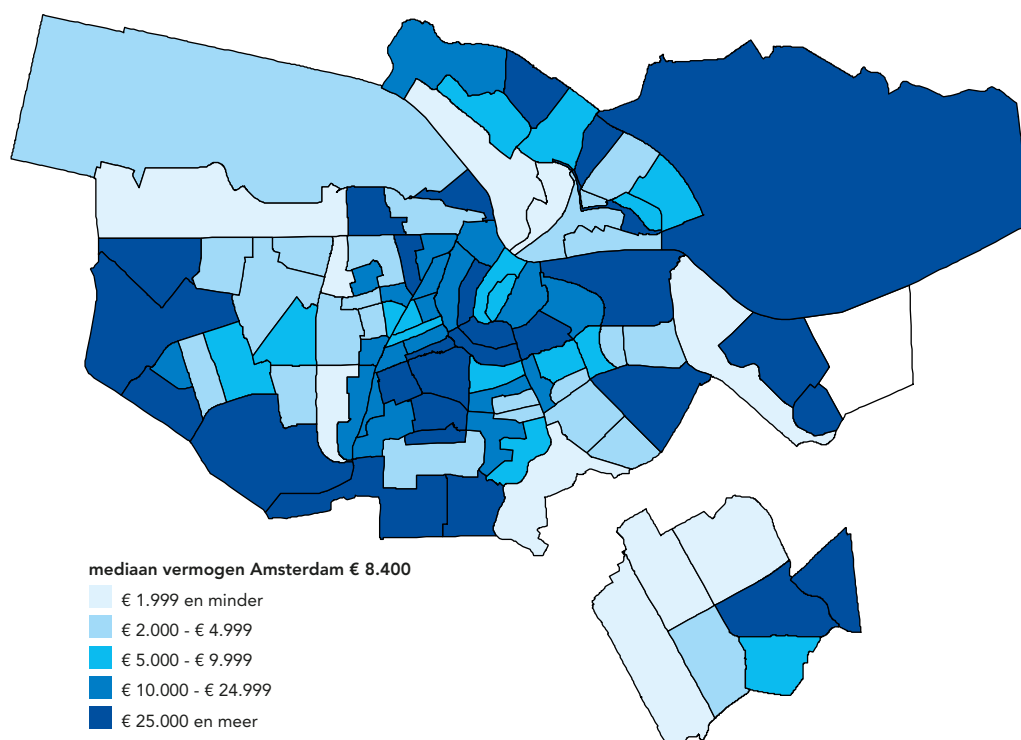
Vermogens Amsterdammers toegenomen, maar veel lager dan landelijk

Het gemiddelde vermogen van een huishouden in Amsterdam was in 2019 187.700 euro, in 2016 was dit 126.400 euro.¹¹ Het gemiddelde vermogen wordt bepaald door grote verschillen in vermogen met zowel positieve als negatieve extremen, daarom is ervoor gekozen om gebruik te maken van het doorsnee vermogen in plaats van het gemiddelde vermogen.¹² Het doorsnee vermogen, of de mediaan, is het ver-

mogen waarbij de helft van alle vermogens groter is dan de mediaan en de helft kleiner.

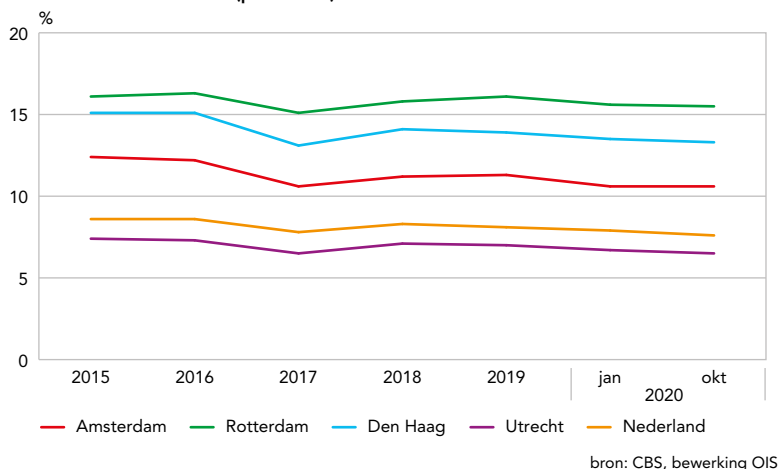
Amsterdammers hadden in 2019 een doorsnee (mediaan) vermogen van 8.400 euro, een verdubbeling ten opzichte van 2016 (4.200 euro). Ook in heel Nederland is het doorsnee vermogen de afgelopen jaren sterk gestegen, van 22.200 euro in 2016 naar 49.800 euro in 2019. Het doorsnee vermogen in Amsterdam ligt dus veel lager dan in Nederland. Een verklaring hiervoor is dat er in Amsterdam een relatief grote groep huishoudens woont met een zeer klein

Afb. 10.12 Doorsnee (mediaan) vermogen van huishoudens naar wijk, 2019 (euro)

bron: IIV CBS, bewerking OIS

Afb. 10.13 Aandeel huishoudens met geregistreeerde problematische schulden in de G4, 2015-okt 2020 (procenten)

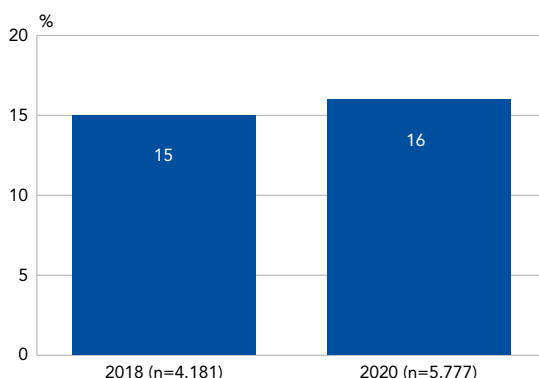

vermogen van 0-5.000 euro (24% in Amsterdam t.o.v. 14% in Nederland). In vergelijking met de andere G4 gemeenten ligt het mediaan vermogen in Amsterdam iets hoger dan in Rotterdam (6.100 euro), en lager dan in Den Haag (13.500 euro) en Utrecht (17.800 euro).

De hoogte van het mediaan vermogen hangt samen met het bezit en inkomen: eigen woningbezitters, zelfstandigen en Amsterdammers in de hoogste inkomensgroep hebben de grootste vermogens (afb. 10.11). Groepen in Amsterdam die een relatief klein vermogen hebben zijn: alleenstaanden, eenoudergezinnen, jongeren, Amsterdammers met een uitkering, huurders met huurtoeslag en lage inkomensgroepen.

Onder de Amsterdamse wijken zijn grote verschillen in doorsnee vermogens (afb. 10.12). Wijken met de kleinste doorsnee vermogens (vermogen onder de 1.000 euro) zijn Amstel III/Bullewijk, Omval/Overamstel, en Bijlmer-Centrum. In Amsterdam-Zuid en Noord liggen de wijken met de grootste doorsnee vermogens (vermogen meer dan 400.000 euro), namelijk Prinses Irenebuurt, Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk, en Waterland. De verschillen tussen wijken hebben onder andere te maken met verschillen in

Afb. 10.14 Aandeel Amsterdammers met ervaren problematische schulden en/of betalingsachterstand, 2018 en 2020 (procenten)

woningwaarde en -bezit. In wijken met de grootste doorsnee vermogens staan veel dure koopwoningen.

Aandeel Amsterdammers met een negatief vermogen daalt

In 2019 had 22% van de Amsterdammers een negatief vermogen. In 2015 was dit aandeel 28%. De groep Amsterdammers met een negatief vermogen heeft meer schulden dan bezittingen. Het aandeel huishoudens met een negatief vermogen is in Amsterdam groter dan gemiddeld in Nederland (2019: 15%).

Aandeel miljonairs stijgt

Er waren in Amsterdam in 2019 ongeveer 16.400 huishoudens (4% van alle huishoudens) met een vermogen van meer dan 1.000.000 euro. Dit aantal (8.500 in 2015) en aandeel (2% in 2015) is gestegen. Het doorsnee vermogen van de Amsterdamse miljonairs is 1.578.000 euro, het gemiddelde is 2.794.100 euro. Dit is iets lager dan in 2015, toen was het doorsnee vermogen van Amsterdamse miljonairs 1.644.100 euro en het gemiddelde 3.007.600.

Problematische schulden

Aandeel Amsterdamse huishoudens met problematische schulden hoger dan gemiddeld in Nederland

Volgens berekeningen van het CBS op basis van registraties had in oktober 2020 10,6% van de Amsterdamse huishoudens een problematische schuld (zie afb. 10.13).¹³ Dit percentage ligt hoger dan gemiddeld in Nederland (7,6%) en in Utrecht (6,5%), en lager dan in Rotterdam (15,5%) en in Den Haag (13,3%). Tussen 2015 en oktober 2020 daalde het aandeel huishoudens met problematische schulden in Amsterdam met 1,8 procentpunt, dit is meer dan gemiddeld in Nederland (1,0 procentpunt).

Geen sterke verandering in de ontwikkeling van schulden sinds coronacrisis

Zestien procent van de in de huidige Staat van de Stad enquête ondervraagde Amsterdammers van 18 jaar en ouder geeft aan problematische schulden te hebben. Het gaat daarbij om Amsterdammers die volgens eigen zeggen een schuld hebben¹⁴ én hun schuld als een beetje tot een groot probleem ervaren en/of een betalingsachterstand hebben in huur, hypotheek, gas en licht, water en/of ziektekostenverzekering. Het aandeel Amsterdammers met problematische schulden in 2020 is hiermee nauwelijks veranderd ten opzichte van 2018 (afb. 10.14). Mogelijk zal het aandeel Amsterdammers met schulden later wel oplopen omdat in 2020 en de loop van 2021 veel mensen nog financiële steun krijgen in het kader van de coronamaatregelen.

Amsterdammers die zeggen dat hun financiële situatie is verslechterd door de maatregelen tijdens de coronacrisis, hebben vaker problematische schulden (27%) dan Amsterdammers die geen (13%) of een positieve verandering (14%) hebben ervaren in de financiële situatie.

Kijken we naar de achtergrondkenmerken van Amsterdammers met problematische schulden, dan zien we dat mannen (19%) iets vaker aangeven problematische schulden te hebben dan vrouwen (14%) (afb. 10.15). In 2018 was het aandeel personen met problematische schulden onder mannen en vrouwen ongeveer gelijk. Jongeren van 18-24 jaar geven iets vaker aan problematische schulden te hebben (21%) dan Amsterdammers in andere leeftijdsgroepen, mogelijk spelen studieschulden hier een rol. Onder 25- tot en met 34-jarigen is dit percentage 17%, onder 35- tot en met 54-jarigen 19% en onder 55-plus-sers 11%. Ten opzichte van 2018 is dit percentage toegenomen voor de leeftijdsgroepen 18-24 jaar, 35-54 jaar en 55 jaar en ouder.

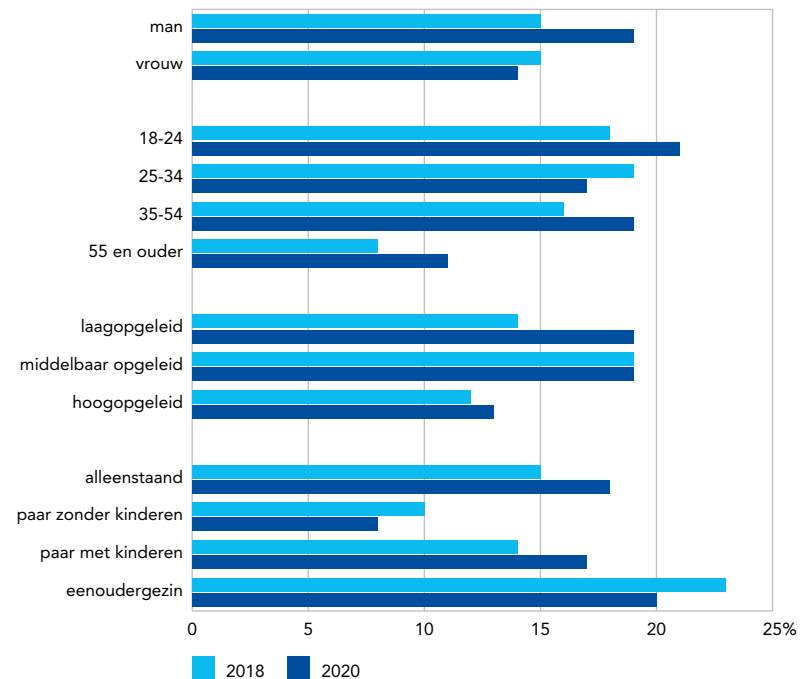
Laag- en middelbaar opgeleide Amsterdammers hebben vaker (allebei 19%) problematische schulden dan hoogopgeleiden (13%). In 2018 lag het percentage voor laagopgeleiden veel lager (14%). Als we kijken naar type huishouden dan hebben eenoudergezinnen vaker schulden (20%) dan andere huishoudentypes: 18% onder alleenstaanden, 17% onder paren met kinderen en 8% onder paren zonder kinderen.

Er is ook een sterk verband tussen het hebben van problematische schulden en de hoogte van het huishoudinkomen. Amsterdammers met een zeer laag inkomen (tot 1.000 euro netto per maand) hebben het vaakst problematische schulden (30%). Amsterdammers die zeggen moeilijk rond te kunnen komen, hebben relatief vaak problematische schulden (32%), maar ook van diegenen die makkelijk kunnen rondkomen geeft 10% aan problematische schulden te hebben. Dit is een toename van drie procentpunt ten opzichte van 2018.

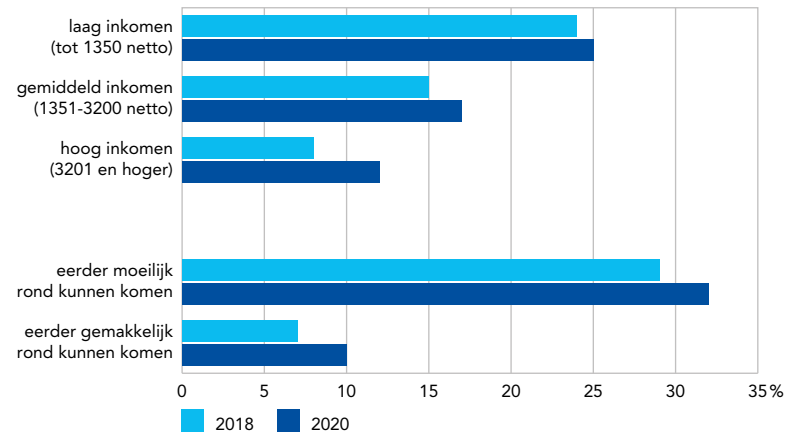
Vroegsignalering en schuldhulpverlening

Amsterdammers met problematische schulden kunnen voor hulp terecht bij de schuldhulpverlening die wordt uitgevoerd door maatschappelijke dienstverleners (MaDi's). Er wordt door de gemeente Amsterdam sterk ingezet op het voorkomen en oplossen van problematische schulden. De belangrijkste interventie die is gericht op het voorkomen van problematische schulden is Vroeg Erop Af. De Vroeg Erop Af aanpak is gebaseerd op afspraken met woningcorporaties, energiemaatschappijen, zorgverzekeraars, het UWV, belastingen Amsterdam, Waternet, CAK, UWV en SVB. De afspraak behelst het inregelen van de MaDi wanneer een persoon een betalingsachterstand bij de desbetreffende instelling heeft van drie maanden of langer. Doordat problemen in een vroeg stadium worden aangepakt, hoopt men escalatie zoals een ontruiming of het stoppen van energievoorziening te voorkomen. Het aantal meldingen van Vroeg Erop Af in 2020 was 20.453.¹⁵ Dit is een stijging van 6% ten opzichte van 2019. In 2020 is ruim 65% (11.500) van de gemelde huishoudens bereikt. Een klant is bereikt indien er contact is geweest en een plan van aanpak voor de betalingsachterstand is gemaakt, of als er contact is geweest en een andere actie is ondernomen, zoals doorverwijzing, ondersteuning

Afb. 10.15 Het hebben van problematische schulden naar achtergrondkenmerken, 2018 en 2020 (procenten)

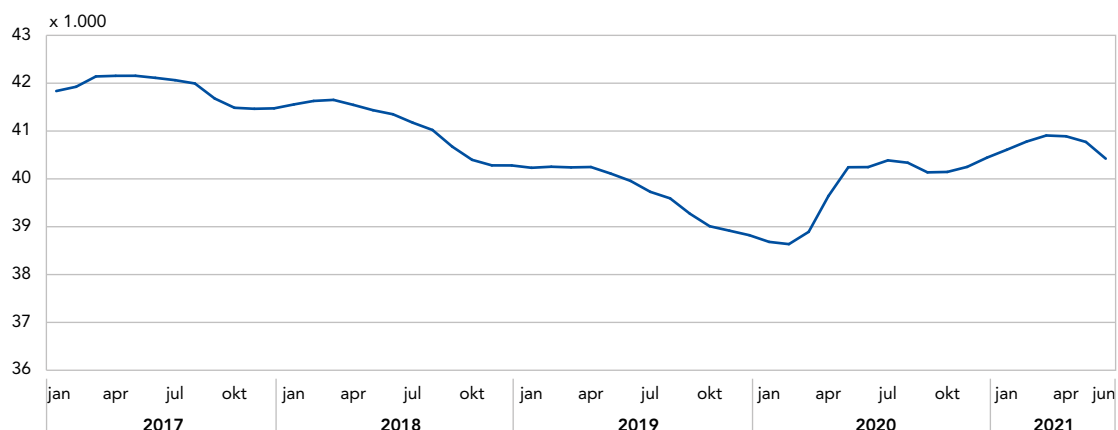
Afb. 10.16 Het hebben van problematische schulden naar achtergrondkenmerken, 2018 en 2020 (procenten)

en/of monitoring of als betalingsverplichtingen van achterstanden worden nagekomen.

Aan het eind van 2020 hadden ongeveer 6.600 Amsterdammers een regulier schuldhulpverlenings-traject lopen, hiervan zijn 4.611 trajecten gestart in 2020. Van de afgeronde trajecten in 2020 was 61% succesvol. In 2019 zaten 8.200 Amsterdammers in de schuldhulpverlening, het slagingspercentage was toen 69%. Deze daling in het aantal (geslaagde) trajecten in 2020 kan onder andere te maken hebben met de beperkte mogelijkheden voor fysiek persoonlijk contact als gevolg van de coronacrisis aan het begin van de eerste lockdown.

Afb. 10.17 Aantal bijstandsuitkeringen in Amsterdam, 2017-2020

bron: WPI, coronadashboard OIS

Bijstandsuitkeringen

Het recht op een bijstandsuitkering wordt per huishouden bepaald. Wanneer het huishouden bestaat uit twee of meer volwassenen (al dan niet met kinderen), staat de uitkering op naam van een van de volwassenen. Uitgaande van deze definitie waren er in juni 2021 40.400 huishoudens met een bijstandsuitkering. Dit aantal is van eind 2019 naar eind 2020 gestegen van 38.800 naar 40.400 (afb 10.17). Dit komt neer op een stijging van 4,2%. De stijging in het aantal bijstandsuitkeringen vond plaats in de periode van maart tot en met mei 2020. Vanaf juli 2020 zien we een kleine daling, maar vanaf oktober steeg het aantal bijstandsuitkeringen weer. Tussen maart en juni 2021 daalde het aantal bijstandsuitkeringen opnieuw.

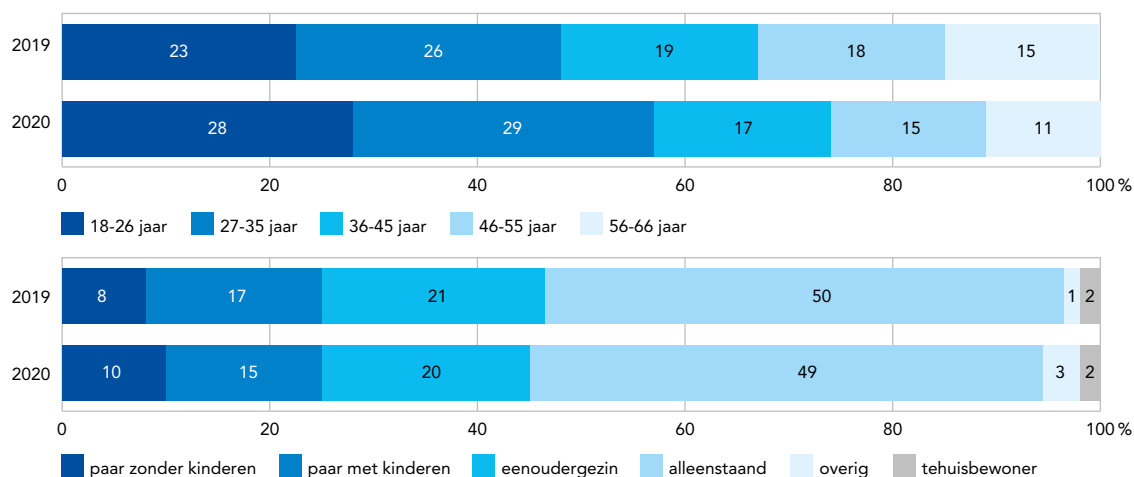
In een prognose uitgevoerd door OIS in de zomer van 2020 schatten we het aantal bijstandsuitkeringen eind 2020 tussen de 40.000 (positief scenario) en 43.000 (negatief scenario).¹⁶ Het uiteindelijke aantal bijstandsuitkeringen van 40.400 eind 2020, ligt dichtbij het positieve scenario. De verlengde regelingen voor ondernemers, zoals NOW (Tijde-

lijke noodmaatregel overbrugging voor behoud van werkgelegenheid), TOZO (Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers), TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19), en TONK (Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten), zullen hier onder andere een rol in hebben gespeeld.

In vergelijking met 2019, is het aandeel jongvolwassenen (18-26 jaar en 27-35 jaar) met een bijstandsuitkering in 2020 (Q2 t/m Q4) toegenomen (afb 10.18). Wat betreft huishoudsamenstelling zien we geen grote verschillen tussen deze periodes.

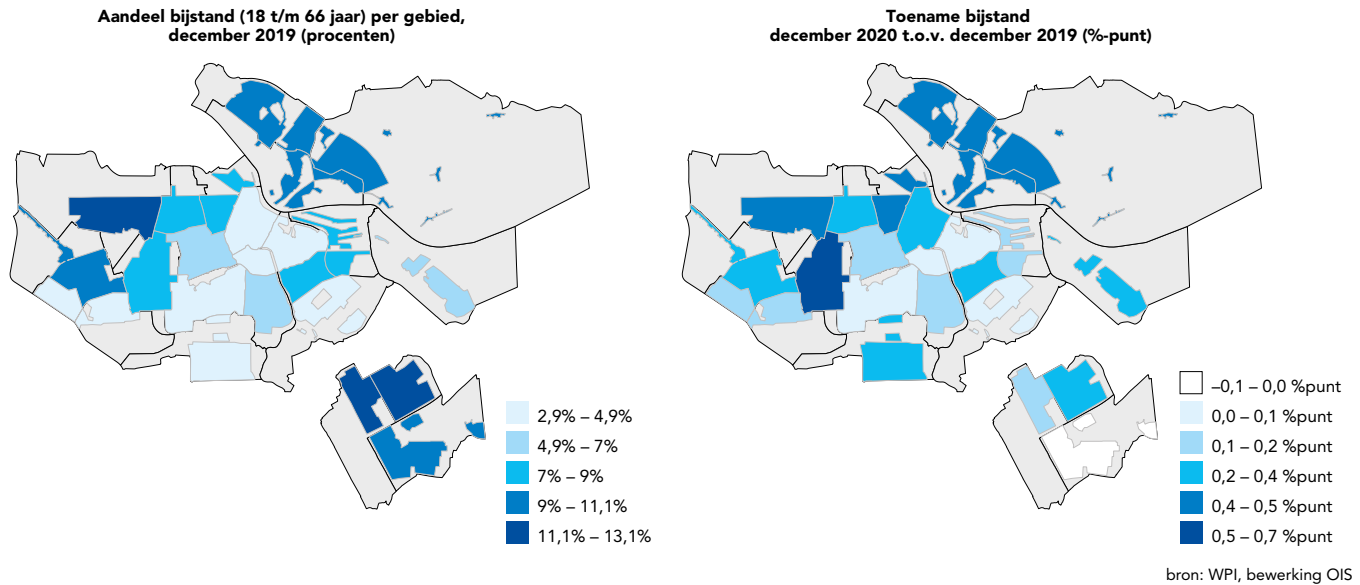
Het aandeel huishoudens dat bijstand ontvangt verschilt sterk tussen de stadsdelen en gebieden (afb 10.19). In 2019 lag het aandeel bijstandsgerechtigden het hoogst in de stadsdelen Zuidoost, Noord en Nieuw-West. De toename van het aantal bijstandsgerechtigden in 2020 concentreert zich met name in Nieuw-West en Noord. We zien de sterkste toename in de gebieden: Slotervaart, Geuzenveld, Slotermeer, Westerpark en Oud-Noord, Noord-West en Noord-Oost.

Afb. 10.18 Leeftijd en huishoudtype van instroom in de bijstand (op basis van de hoofdklant), 2019 en 2020 (Q2 t/m Q4) (procenten)

bron: WPI, bewerking OIS

Afb. 10.19

Armoede

Zoals beschreven in de eerdere paragrafen, zijn er in Amsterdam veel huishoudens met een heel hoog inkomen of juist een heel laag inkomen. Deze paragraaf gaat dieper in op de groep met een laag inkomen.

De gemeente Amsterdam hanteert de grens van 120% van het Wettelijk Minimumloon (WML) om te bepalen of huishoudens een laag inkomen hebben. Dit komt nagenoeg overeen met het normbedrag van het sociaal minimum (SM) dat ieder half jaar wordt vastgesteld door de overheid en meestal even hoog is als een bijstandsuitkering. In 2018 telde Amsterdam circa 84.440 huishoudens met een laag inkomen (tot 120% SM), wat neerkomt op 20,5% van alle huishoudens.

Een manier om armoede vast te stellen is door te kijken naar de inkomens- en vermogenspositie van Amsterdamse huishoudens. Een huishouden behoort tot de minima bij een inkomen tot 120% SM en

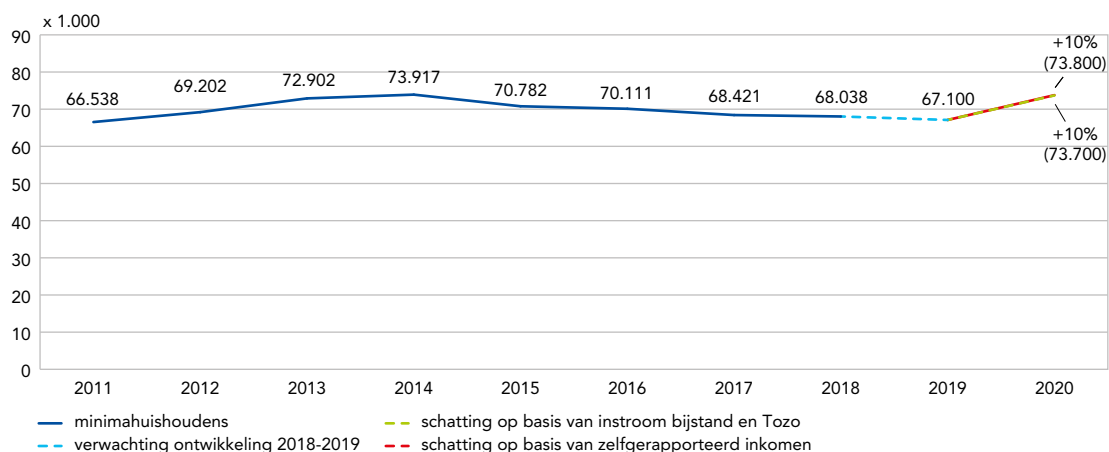
een vermogen tot de bijstandsnorm. In 2018 telde Amsterdam 68.038 minimahuishoudens, wat neerkomt om 16,5% van alle huishoudens. Het aandeel minimahuishoudens is ongeveer 81% van het aantal huishoudens met een inkomen tot 120% SM.

Verwachte groei van de minimapopulatie van 10% in 2020

De omvang van de groep huishoudens met een laag inkomen en minimahuishoudens wordt door OIS jaarlijks in kaart gebracht op basis van integrale inkomens- en vermogensbestanden van het CBS, met daarin jaarinkomens op huishoudniveau.¹⁷ De meest recente beschikbare integrale gegevens gaan over 2018, de gegevens over 2020 komen pas eind 2021 beschikbaar. Om een schatting te maken van de meest recente ontwikkelingen, is er gebruik gemaakt van een aantal verschillende databronnen (afb. 10.20).

In 2019 hebben 82.900 Amsterdamse huishoudens een laag inkomen (tot 120% SM).¹⁸ Het aantal Amsterdamse minima huishoudens schatten we in 2019 op 67.100, op basis van het percentage van de

Afb. 10.20 Aantal minimahuishoudens* in Amsterdam 2011-2018 en verwachte ontwikkeling 2019-2020

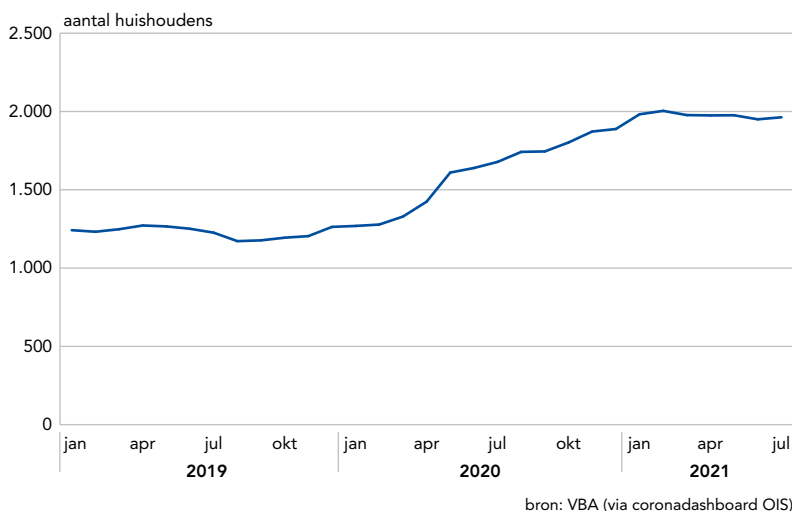
*met een heel jaar inkomen, exclusief studentenhuishoudens en instituten

huishoudens met een laag inkomen dat behoort tot de minima in 2018 (81%).

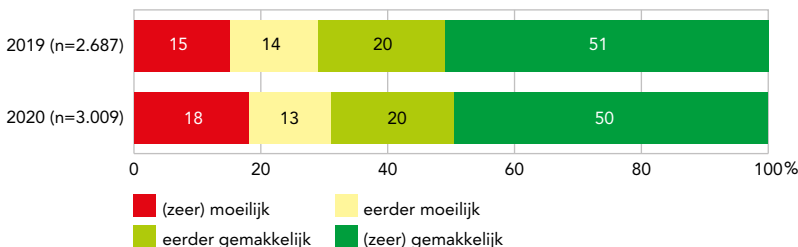
Aan de hand van registraties van de bijstand en de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) identificeren we 6.600 huishoudens waar-

van wordt aangenomen dat zij in 2020 waarschijnlijk zijn ingestroomd in de minimagroep. Dit komt neer op een verwachte groei van de minimapopulatie van 10% in 2020 ten opzichte van 2019. Het totale aantal minimahuishoudens in 2020 zou hiermee op 73.700 uitkomen. Deze verwachting komt overeen met een schatting op basis van zelf-gerapporteerde inkomen uit de Regionale Enquête Beroepsbevolking (REB) in 2019 en 2020 (ca. 73.800 minimahuishoudens).

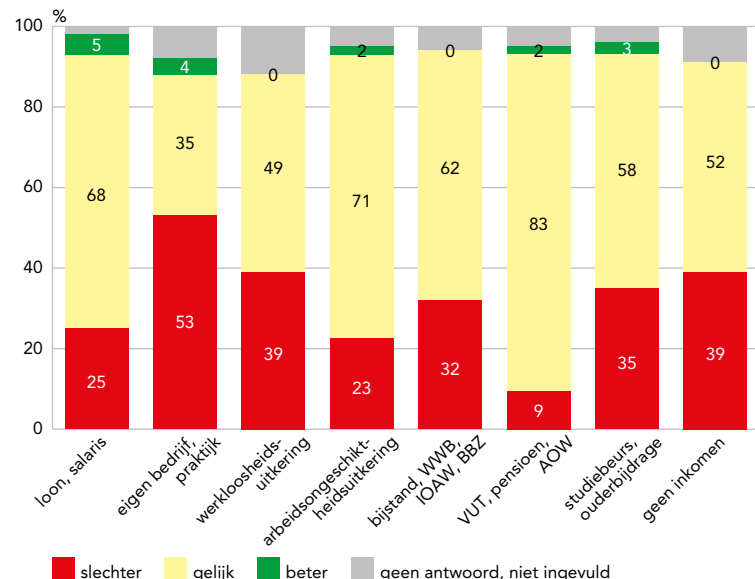
Afb. 10.21 Aantal Amsterdamse huishoudens bij de Amsterdamse voedselbank (januari 2019-december 2020)

Afb. 10.22 Mate waarin huishoudens rond kunnen komen, 2019-2020 (Q2 t/m Q4)

Afb. 10.23 Aandeel Amsterdammers dat aangeeft dat de financiële situatie is verslechterd, verbeterd of gelijk is gebleven door de maatregelen tijdens de coronacrisis, per voornaamste bron van inkomen, 2020 (procenten)

Armoederegelingen en -voorzieningen

Bijna driekwart van minimahuishoudens kreeg voorziening toegekend

Er zijn in Amsterdam diverse regelingen en voorzieningen voor minima, zoals de Stadspas, de Collectieve Zorgverzekering, het Gratis OV voor oudere minima samen met de Tegemoetkoming aanvullend openbaar vervoer, de Scholierenvergoeding en de Kindbonnen.¹⁹ Deze paragraaf gaat in op het bereik van deze minimaregelingen. Het bereik is het percentage toekenningen op de totale doelgroep van de betreffende regeling. Van alle huishoudens met recht op voorzieningen kreeg in 2019 73% ten minste één voorziening toegekend. Het niet-gebruik van een regeling waar men wel recht op heeft kan verschillende redenen hebben, zoals onbekendheid met de regeling of een bewuste keuze om hier geen gebruik van te maken.

Van de huishoudens die recht hadden op de Stadspas, heeft 72% deze in 2019 ontvangen. Het bereik is de afgelopen jaren gegroeid. Vooral tussen 2015 en 2017 is het bereik duidelijk gestegen, namelijk van 62% naar 70%. Het bereik van de Stadspas is relatief hoog onder eenoudergezinnen met minderjarige kinderen (87%), huishoudens in de bijstand (97%) en onder 66-plussers (76%).

De Collectieve Zorgverzekering bestaat uit een basisverzekering en een aanvullend pakket. De gemeente Amsterdam biedt Amsterdamse minima de mogelijkheid om een contract af te sluiten. In 2019 deed 53% van de minimahuishoudens mee aan de Collectieve Zorgverzekering. Dit percentage is hoger dan afgelopen jaren, maar gelijk aan dat van 2018. Het bereik van de Collectieve Zorg is relatief hoog onder eenoudergezinnen (61%), ouderen (61%) en huishoudens met bijstand (71%) of pensioen (61%) als belangrijkste bron van inkomen.

Voor de overige regelingen zagen we in 2019 een bereik van: 71% voor het Gratis OV voor oudere minima samen met de Tegemoetkoming aanvullend openbaar vervoer, 71% voor de Scholierenvergoeding, en 91% voor de Kindbonnen.²⁰

Gebruik voedselbank is met 48% gestegen sinds de coronacrisis

Sinds de coronacrisis is het aandeel huishoudens dat voedselpakketten van de voedselbank ontvangt sterk toegenomen (afb. 10.21). Tussen maart 2020 en juli 2021 steeg het aantal gezinnen bij de Amsterdamse

voedselbank met 48% naar 1.963. Voor de coronacrisis was dit aantal rond de 1.200.

Impact coronacrisis op financiële situatie van Amsterdammers

In De Staat van de Stad enquête is in het vierde kwartaal van 2020 aan Amsterdammers van 18 jaar en ouder gevraagd of de financiële situatie is veranderd door de coronacrisis. Ruim een kwart (27%) van de ondervraagden geeft aan dat hun financiële situatie in de coronaperiode is verslechterd. Voor het merendeel is de situatie gelijk gebleven (64%) en een klein deel (4%) heeft een verbeterde financiële situatie.

Drie van de tien (31%) van de Amsterdamse huishoudens geven in de Regionale Enquête Beroepsbevolking (REB) van 2020 (Q2 t/m Q4) aan moeilijk of zeer moeilijk te kunnen rondkomen (afb. 10.22).²¹ Dit percentage is iets opgelopen ten opzichte van 2019: vooral het percentage dat zeer moeilijk kan rondkomen nam toe.

Vooral zelfstandigen ervaren een verslechtering van de financiële situatie sinds coronacrisis

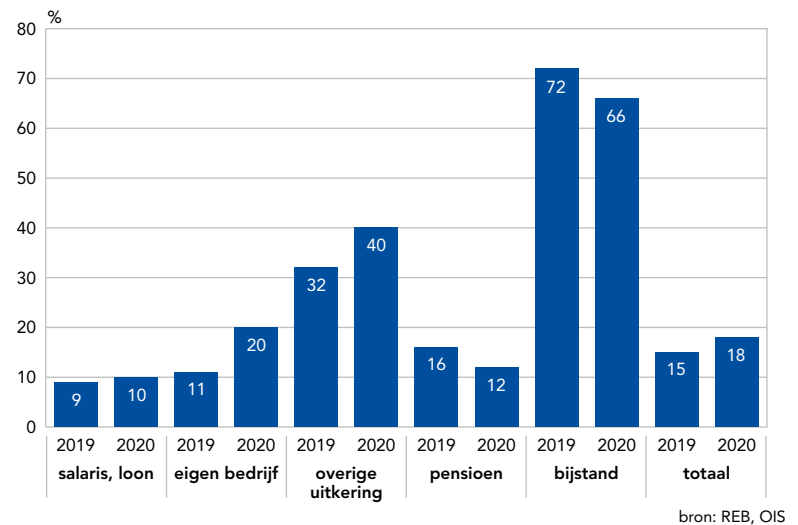
Uit de Staat van de Stad enquête blijken ook verschillen in de effecten van de coronacrisis op de financiële situatie naar voornaamste bron van inkomen. Zelfstandigen geven veel vaker aan dat de financiële situatie is verslechterd als gevolg van de coronacrisis dan Amsterdammers met een ander bron van inkomen (afb. 10.23).

Op basis van de gegevens uit de Regionale Enquête Beroepsbevolking (REB) zien we ook dat vooral zelfstandigen meer moeite hebben met rondkomen (afb. 10.24). In 2019 gaf 11% aan moeilijk of zeer moeilijk te kunnen rondkomen, in 2020 is dit toegenomen tot 20%. De overheid heeft tijdens de coronacrisis verschillende regelingen in het leven geroepen om zelfstandigen financieel te ondersteunen, waaronder de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo). Het hoofdstuk Arbeid gaat hier verder op in.

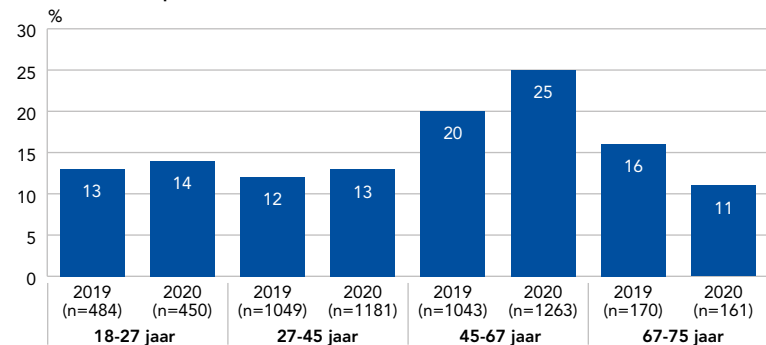
Daarnaast zien we dat huishoudens die afhankelijk zijn van een uitkering anders dan bijstand (o.a. WW/WAO) in 2020 vaker moeite hebben met rondkomen (van 32% naar 40%). Kijken we naar de verschillende leeftijdsgroepen, dan zien we dat de leeftijdsgroep tussen de 44 en 66 jaar het vaakst moeite hebben met rondkomen en ook vaker dan in 2019 (afb. 10.25). In deze groep vindt 25% dit (zeer) moeilijk.

Huurders in de sociale en vrije huursector hebben in Q2 t/m Q4 van 2020 vaker moeite met rondkomen (sociale huursector: 29% en vrije huursector: 13%) dan in Q1 (sociale huursector: 25% en vrije huursector: 10%). Een vergelijking met 2019 is hier niet mogelijk, omdat vragen over de woonsituatie van huishoudens in de REB-enquête in 2020 voor het eerst gesteld zijn. Het eerste kwartaal van 2020 vertegenwoordigt daarom de situatie voor de

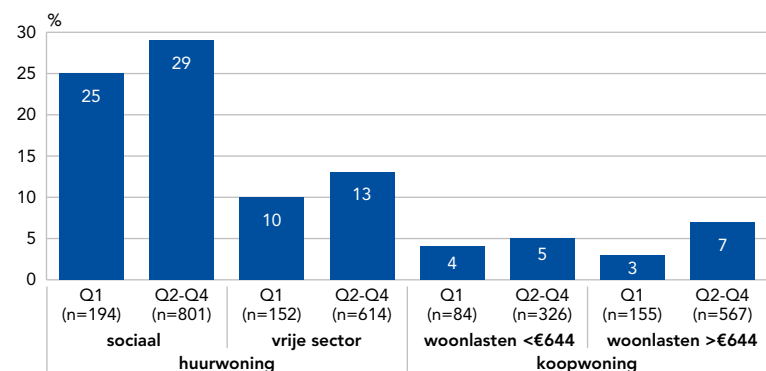
Afb. 10.24 Aandeel huishoudens dat (zeer) moeilijk rondkomt naar belangrijkste bron van inkomen, 2019-2020 (Q2 t/m Q4)

Afb. 10.25 Aandeel huishoudens dat (zeer) moeilijk rondkomt, naar leeftijdsgroep van de respondent*, 2019-2020 (Q2 t/m 4)

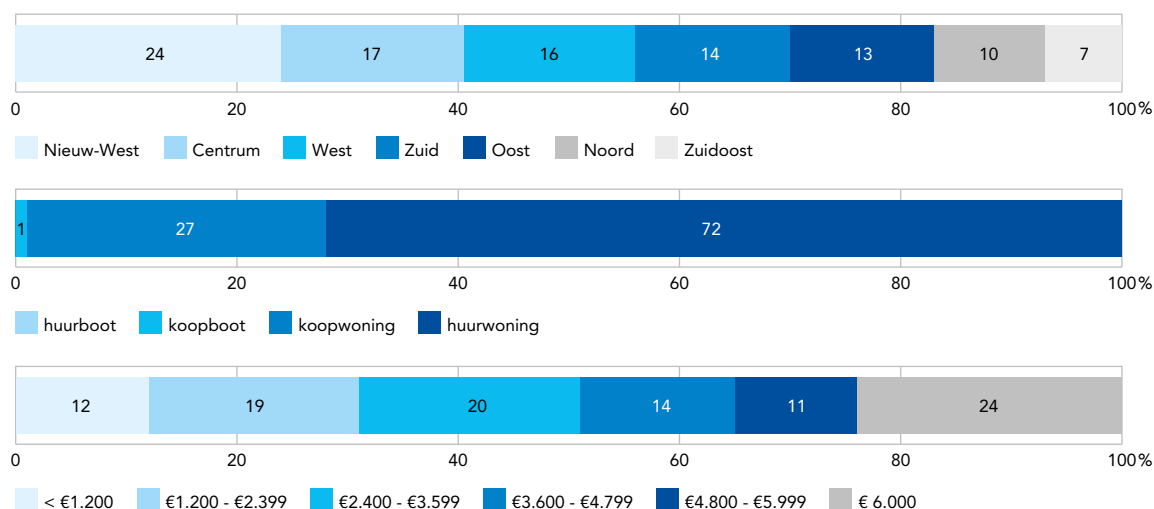

Afb. 10.26 Aandeel huishoudens dat (zeer) moeilijk rondkomt, naar woonsituatie, Q1 vs. Q2 t/m Q4 2020

coronacrisis (afb. 10.26). Huurders in de vrije sector hebben vaak hoge woonlasten. Zij geven relatief vaak aan dat woonlasten de reden zijn dat zij moeite hebben met rondkomen (in 72% van de gevallen t.o.v. 39% gemiddeld). Ook huiseigenaren met woonlasten boven de €644 per maand²² hebben in de laatste drie kwartalen van 2020 vaker moeite met rondkomen dan in het eerste kwartaal van 2020.

Afb. 10.27 Aandeel aanvragen TONK-regeling naar stadsdeel, woningtype en aangevraagd bedrag, maart 2021-mei 2021 (procenten, n = 2.555)

bron: WPI, bewerking OIS

Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten (TONK)

Amsterdammers die door de coronacrisis de hypotheekrente of huur niet meer kunnen betalen, komen in aanmerking voor een tegemoetkoming in hun woonlasten, de TONK. Amsterdammers met een eigen woning die meer dan € 330,- aan hypotheekrente en/of maandelijkse erfpachtcanon moeten betalen, en Amsterdamse huishoudens met een huurwoning in de vrije sector met een huur van € 753,- of hoger, kunnen aanspraak maken op de TONK-regeling.²³ De tegemoetkoming duurt zes maanden en bedraagt in totaal minimaal €300 en maximaal €6.000, afhankelijk van de hoogte van het inkomen en de huur of hypotheekrente.

In de periode van maart tot mei 2021 zijn er bij de gemeente Amsterdam 2.555 aanvragen binnengekomen, waarvan 1.429 aanvragen zijn toegekend, 126 zijn afgewezen en 1.010 nog in behandeling zijn. De hoogte van het aangevraagde bedrag is divers binnen deze groep: het grootste aandeel (24%) doet een beroep op het maximale bedrag van 6.000 euro, terwijl 12% een bedrag onder de 1.200 euro heeft aangevraagd (afb 10.27). Vooral ondernemers hebben een aanvraag gedaan voor een TONK-regeling (84%, overig: 16%). Daarnaast zien we dat het aandeel van het totale aantal aanvragen het grootst is in stadsdeel Nieuw-West, onder Amsterdammers met een huurwoning en alleenstaanden (62%, niet-alleenstaanden: 38%).

Noten

- 1 Bron: CBS.
- 2 De gegevens over inkomens gaan steeds over een heel kalenderjaar en komen ongeveer een jaar na afronding van het kalenderjaar beschikbaar als voorlopige cijfers. De inkomenscijfers over 2020 komen naar verwachting begin 2022 beschikbaar.
- 3 De standaard tabellenset met inkomensgegevens voor gemeenten van de VSO is sinds 2015 (met breukjaar 2014) gebaseerd op het Integraal inkomens- en vermogensonderzoek (IIV). Dit onderzoek vervangt zowel het Inkomenspanelonderzoek (IPO) als het Regionaal Inkomensonderzoek (RIO).
- 4 Het gestandaardiseerde inkomen wordt ook wel de koopkracht genoemd.
- 5 Bron: T. Piketty. *Kapitaal in de 21e eeuw*. 2014.
- 6 Bron: WVR 2014, *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid* (WVR-Verkenningen nr. 28, 2014)
- 7 Er zijn drie veelgebruikte maten om de ongelijkheid tussen inkomens uit te drukken: de Gini-coëfficiënt, de Theil-index en de p90/p10 ratio. Allen met voor- en nadelen. De Gini-coëfficiënt drukt de ongelijkheid uit in een waarde tussen de 0 en 1. Hoe dichter bij de 0 hoe gelijkjer de verdeling. Deze maatstaf is gevoelig voor veranderingen rond het gemiddelde. Indien ook negatieve waarden worden meegenomen bij de berekening (zoals negatieve vermogens), kan de coëfficiënt een waarde boven de 1 aannemen. In die hier besproken cijfers zijn negatieve inkomens voor de berekening van het Gini-coëfficiënt buiten beschouwing gelaten. De Theil-index kent een ondergrens van 0, de bovengrens wordt bepaald door (de logaritme van) het aantal waarnemingen. Deze maatstaf is gevoelig voor veranderingen in de staarten van de verdeling. De ratio p90/p10 geeft de verhouding tussen de waarde van het 90ste en 10de percentiel van de verdeling weer. Deze ratio drukt zo de verhouding tussen inkomen en vermogen aan de boven- en onderkant van de verdeling uit.
- 8 Een deel van de loonverschillen die we hier vinden ligt mogelijk ook in andere achtergrondkenmerken (sector, beroepsniveau, herkomst, werkervaring etc.).
- 9 Bron: OIS. *Rapport Economische zelfstandigheid vrouwen en loonongelijkheid*. Amsterdam, 2021.
- 10 De categorie alleenstaande vaders komt weinig voor: van alle alleenstaande ouders is 87% vrouw.
- 11 Het vermogen bestaat uit bezittingen (bank- en spaartegoeden, effecten, eigen woning en overig onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en overige bezittingen) minus schulden (o.a. schulden ten behoeve van de eigen woning en consumptief krediet).
- 12 Bron: CBS. Er worden alleen vermogens waargenomen van huishoudens met inkomen in box 3 (huishoudens die vermogensbelasting betalen over hun vermogen). Dit zorgt ervoor dat relatief kleine vermogens niet meegenomen kunnen worden. We kunnen bijvoorbeeld niets zeggen over schulden van huishoudens met een heel laag inkomen.
- 13 CBS heeft met behulp van registraties over betalingsachterstanden bij de Belastingdienst, de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) en het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB), bij BKR geregistreerde betalingsachterstanden en minnelijke trajecten, wanbetalers van de zorgverzekering, de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen (WSNP) en het Centraal Curatele en Bewind Register (CCBR) afgeleid welke huishoudens te maken hebben met geregistreerde problematische schulden. Bron: Schuldenproblematiek in beeld, CBS
- 14 Hier is als volgt naar gevraagd: Heeft u schulden? Het gaat hierbij zowel om schulden/lopende leningen bij instellingen (bijv. huurachterstand), als ook bij vrienden, familie e.d. Het gaat hierbij niet om de normale hypotheeklasten, wel om achterstanden daarin.
- 15 Bron: Gemeente Amsterdam. *Jaarverslag Schuldhelpverlening 2020*.
- 16 Bron: OIS. *Factsheet Ontwikkeling bijstand in tijden van corona*. Juli 2020.
- 17 Bron: OIS. *Amsterdamse Armoedemonitor*. 2019.
- 18 Bron: CBS Statline.
- 19 In 2020 zijn de Kindbonnen vervangen door het Kindtegoed.
- 20 Met de kleding-, boeken- en babybon ondersteunt de gemeente kinderen die opgroeien in een minimahuishouden. Met de bonnen kunnen kinderen of hun ouders direct iets kopen. In 2020 zijn de Kindbonnen vervangen door het Kindtegoed.
- 21 Bron: OIS. *Ontwikkeling armoede in coronatijd*. 2021.
- 22 €644 per maand is de geschatte maximale hypotheek voor lage middeninkomens (€42.436 bruto per jaar).
- 23 Bron: <https://www.amsterdam.nl/werk-inkomen/tonk/>

11

Maatschappelijke participatie

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de mate waarin Amsterdammers in 2020 contact hebben met anderen en elkaar vrijwillig hulp geven. Dit laatste heeft zowel betrekking op het verrichten van werk voor een vrijwilligersorganisatie als het bieden van informele hulp aan bekenden. Zien we hierin veranderingen als gevolg van de coronamaatregelen? Ook worden de thema's religie en ervaren discriminatie besproken.

Auteurs: Nina Vos & Lieselotte Bicknese

Kernpunten

- Ondanks dat fysiek contact in 2020 bemoeilijkt werd door de coronamaatregelen, blijft het aandeel Amsterdammers dat wekelijks contact heeft met vrienden of familie gelijk. Ook is de groep sociaal geïsoleerde Amsterdammers niet gegroeid.
- Ruim de helft van de ondervraagde Amsterdammers is in 2020 minder tevreden met vriendschappen en relaties dan in de periode voor de coronacrisis. Wel halen ze evenveel steun en voldoening uit relaties.
- Ongeveer de helft, en met name de groep jongvolwassenen, geeft aan sinds de coronacrisis meer digitaal contact te onderhouden met vrienden en familie.
- Vooral de kleine groep Amsterdammers zonder internettoegang thuis voelde zich in 2020 sociaal geïsoleerd.
- Het aandeel Amsterdammers dat georganiseerd vrijwilligerswerk doet (28%) is met ruim tien procentpunten gedaald ten opzichte van 2018. Het aandeel dat bekenden weleens informele hulp biedt (59%) is in 2020 echter niet veranderd ten opzichte van voorgaande jaren.
- Ondanks de coronamaatregelen veranderde het aandeel mantelzorgers niet en ligt het in 2020 nog altijd op 9%.
- Vergelijkbaar met eerdere metingen, voelt een derde van de inwoners zich verwant met een godsdienst of levensbeschouwelijke stroming. Wel bezoeken zij, als gevolg van de coronamaatregelen, minder vaak geregeld een gebedshuis.
- Het deel Amsterdammers dat vaak contact heeft met andere bevolkingsgroepen daalde tussen 2018 en 2020 met vijf procentpunt tot 28%. Vooral Amsterdammers met een migratieachtergrond onderhouden contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen.
- Het percentage Amsterdammers dat zich weleens gediscrimineerd voelt blijft stabiel (13%). Wel zorgt de coronapandemie voor een toename in ervaren discriminatie door mensen met een Aziatische achtergrond, mensen die door ziekte geen mondkapje kunnen dragen en stellen van hetzelfde geslacht die niet altijd erkend werden als één huishouden.

In dit hoofdstuk wordt in kaart gebracht in hoeverre en op welke manier Amsterdammers contact hebben met anderen en elkaar een helpende hand bieden op vrijwillige basis. Zijn hierin effecten te zien van de maatregelen ter bestrijding van de coronapandemie? Ook komen religie, contact tussen verschillende bevolkingsgroepen en discriminatie aan bod. Hierin wordt specifiek gekeken naar eventuele veranderingen die de omstandigheden in het jaar 2020 binnen deze thema's teweegbrengen. De bevindingen zijn afkomstig uit De Staat van de Stad-enquête, tenzij anders wordt vermeld.

Sociale contacten

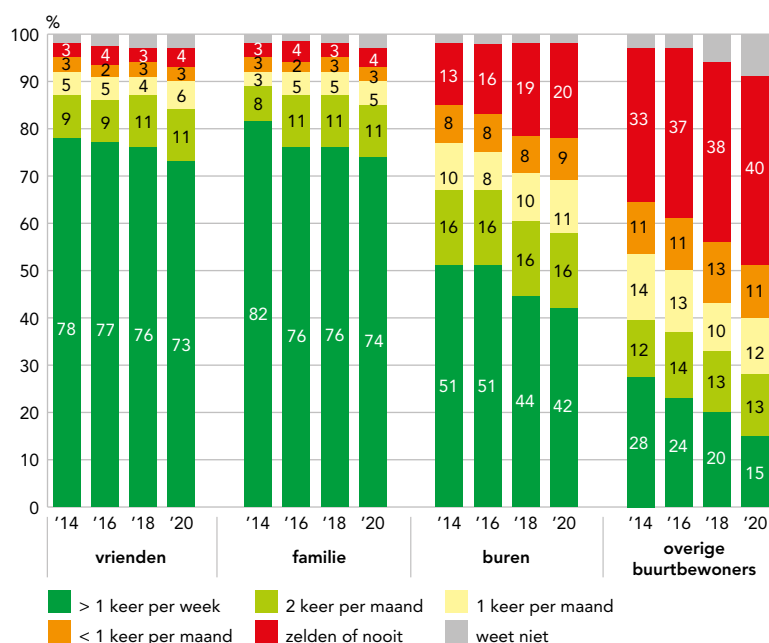
Ondanks coronamaatregelen blijft het aantal sociale contacten redelijk stabiel

Door de coronamaatregelen is het aangaan en onderhouden van sociale contacten bemoeilijkt en zijn vele sociale gewoonten veranderd. In De Staat van de Stad enquête die plaatsvond in het laatste kwartaal van 2020 is gevraagd naar de sociale contacten die men de afgelopen 12 maanden had. Daaruit blijkt dat het aandeel volwassen Amsterdammers dat wekelijks contact heeft met vrienden, goede kennissen of familie buiten het eigen gezin toch redelijk stabiel is gebleven in vergelijking met 2018 (76%). De al eerder ingezette afname in het aantal contacten met burens en buurtgenoten zette verder door in 2020 (zie afb. 11.1). Vergeleken met de rest van Nederland, hebben Amsterdammers vaker contact met vrienden en minder vaak met familieleden en burens.¹

Wanneer iemand minder dan één keer per week contact heeft met familie, vrienden of burens dan is er sprake van objectieve sociale isolatie. In het afgelopen jaar gold dit voor 7% van de Amsterdamse inwoners. Ondanks de coronamaatregelen die het aantal 'face-to-face' contacten beperken, is ook deze groep in 2020 niet in omvang toegenomen.

Het zijn vooral vrouwen die relatief vaak contact hebben met familieleden. Inwoners jonger dan 35 jaar en studenten onderhouden meer dan gemiddeld contact met hun vrienden en goede kennissen. De groep Amsterdammers die weinig contact heeft met zowel familie als vrienden bestaat in 2020 voor een groot deel uit mensen met gezondheidsproblemen. Ook geldt dit vaker voor hen met een lager inkomen en een lager opleidingsniveau.

Afb. 11.1 Hoe vaak heeft u contact met familieleden, vrienden/echt goede kennissen, burens en overige buurtbewoners? 2014, 2016, 2018 en 2020 (procenten)

Onder de groep Amsterdammers die vaak contact heeft met hun burens en overige buurtgenoten vallen vooral mensen van 35 jaar en ouder, gepensioneerden en mensen met een migratieachtergrond. We zien daarnaast dat mensen met een hoger inkomen relatief veel contact hebben met de burens en dat zij die vrijwilligerswerk doen veel contact hebben met buurtgenoten. De groep inwoners die weinig contact heeft met hun buurtgenoten bestaat voor een groot deel uit studenten. We zien dat er in stadsdeel Noord bovengemiddeld veel contact bestaat tussen burens en buurtgenoten. In stadsdelen Nieuw-West en Zuidoost gebeurt dit het minst. In het hoofdstuk Leefbaarheid en Veiligheid in deze rapportage wordt nader ingegaan op de omgang in de buurt en de perceptie daarvan.

Wel is men minder tevreden met sociale contacten en relaties

Vergelijkbaar met de landelijke cijfers is ruim de helft van de Amsterdammers (55%) in 2020 minder tevreden met vriendschappen en relaties dan in de periode voor de coronacrisis, zo blijkt uit een enquête die is gehouden in oktober en november van 2020.^{2,3} De verminderde tevredenheid wordt begrijpelijk met oog op het gegeven dat nagenoeg negen op de tien volwassen Amsterdamse inwoners sinds de coronacrisis fysiek minder tijd doorbrengen met naasten. We zien dat vooral Amsterdammers met een migratieachtergrond eraan gewend zijn om hun vrienden en familie veel te ontmoeten, waardoor de coronamaatregelen voor hen erg zwaar lijken te wegen.⁴ Zo was een zesde van de Amsterdammers met een Turkse of een Surinaamse migratieachtergrond tijdens de eerste golf negatief over de kwaliteit van sociale contacten. Inwoners zonder een migratieachtergrond lijken minder sociaal geraakt te zijn door de opgelegde sociale maatregelen: van hen oordeelt een op de tien negatief over de kwaliteit van hun sociale contacten. Toch zegt 58% van de Amsterdammers niet minder steun en voldoening uit vriendschappen en relaties te halen sinds de coronacrisis. Eén op de zes meent hier in 2020 zelfs meer voldoening uit te halen (17%). Dat geldt het meest voor Amsterdammers tot 35 jaar (25%).

De helft van Amsterdammers heeft sinds de coronacrisis meer digitaal contact

Het lijkt erop dat de coronacrisis beperkte veranderingen teweegbrengt in de hoeveelheid sociale contacten van Amsterdammers. Met de beperkte mogelijkheden tot sociale ontmoetingen hebben zij ter compensatie vermoedelijk andere manieren gevonden om verbonden te blijven. Dat blijkt ook uit het onderzoek in het najaar van 2020; zij deden dit namelijk digitaal. In lijn met de landelijke resultaten, geeft ongeveer de helft van de bevroegde inwoners (52%) aan sinds de coronacrisis meer digitaal contact te hebben met vrienden en familie (zie afb. 11.2).⁵ Dit geldt zelfs voor tweederde van de jonge groep (18 t/m 34 jaar), maar ook voor de helft van de oudere categorieën. Daarnaast geldt dat van Amsterdammers die aangeven meer tevreden te zijn met hun vriendschappen en relaties, zeven op de tien

Studenten stapten uit het 'Zoomleven' met UvA Walks

Het is niet alleen de eigen sociale kring waarmee contact bemoeilijkt werd in 2020. Ook het ontmoeten van nieuwe mensen is een gemis. UvA student politicologie Tim Wagelaar (20) bedacht hiervoor in het najaar van 2020 een oplossing. Met het corona-initiatief 'UvA Walks' kunnen studenten elkaar naast de thuiscolleges in kleine groepen ontmoeten en zo even afstand doen van het computerscherm. Veel jongeren hebben met de komst van het coronavirus last gekregen van eenzaamheid, een gebrek aan sociaal contact en verveling. Wanneer studenten zich aanmelden worden zij gekoppeld aan een willekeurige andere student voor een wandeling, een koffie to-go of een belletje. In de eerste maand van het initiatief hebben 650 duo's een wandeling gemaakt.

Bron: <https://www.parool.nl/amsterdam/uva-walks-eindelijk-weer-eens-een-onbekende-ontmoeten~b804cde4/>

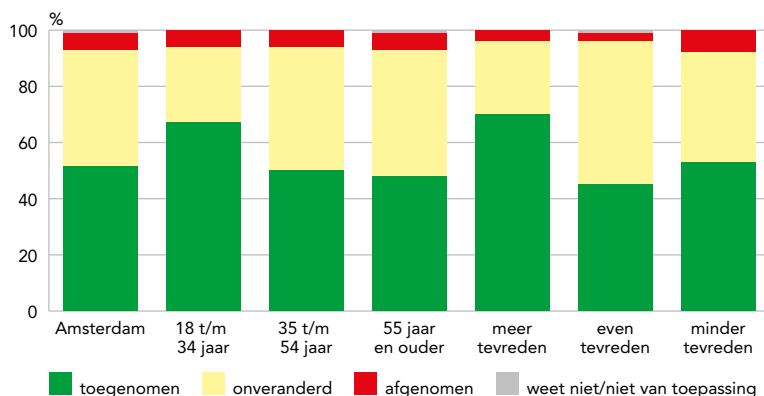
aangeven meer digitaal contact te onderhouden met vrienden en familie. Hiermee lijken Amsterdammers de overgebleven mogelijkheden tot sociaal contact volop te benutten.

Sociale isolatie

Ondanks de coronamaatregelen blijft het aandeel sociaal geïsoleerde Amsterdammers gelijk

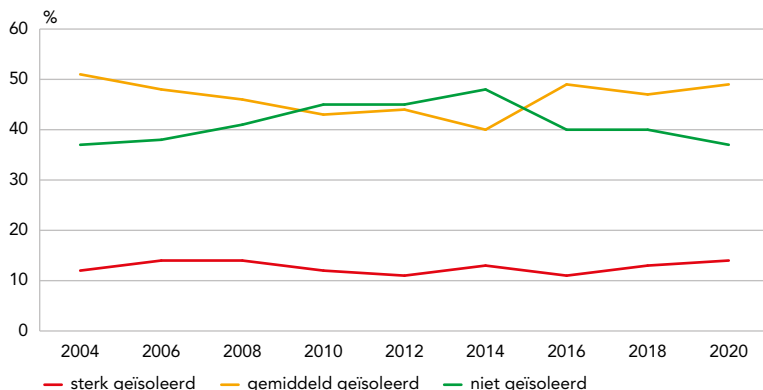
Sociaal isolement is het ontbreken van ondersteunende relaties in het persoonlijke leven. Het gaat dan om persoonlijke relaties met familie, vrienden en bekenden waar mensen in geval van nood op terug kunnen vallen.⁶ De Sociale-Isolatie-Index is een maat die beschrijft wat voor soort contacten iemand heeft en hoe sociaal geïsoleerd iemand zich voelt. Met behulp van zes stellingen als 'Ik maak deel uit van een groep vrienden', 'Mijn sociale contacten zijn oppervlakkig' en 'Ik voel me van andere mensen geïsoleerd' wordt een score bepaald die aangeeft of iemand sterk sociaal geïsoleerd is (score tussen 6 en 13 op de index), gemiddeld geïsoleerd (score 14-17) of niet-geïsoleerd (maximale score 18). Van de zes stellingen waarmee sociale isolatie gemeten wordt, scoort Amsterdam het meest nadelig op 'Ik maak deel uit van een groep

Afb. 11.2 Verandering in digitaal contact met vrienden en familie ten opzichte van de periode voor de coronacrisis, naar leeftijd en tevredenheid met sociale contacten, 2020 (procenten)

bron: OIS, Jaarboeksymposium.

Afb. 11.3 Sociale-Isolatie-Index, 2004-2020 (procenten)

vrienden'. Eén op de vijf (21%) Amsterdammers geeft aan het oneens te zijn met de stelling. Ook geven veel Amsterdammers aan dat de sociale contacten die zij hebben oppervlakkig zijn (11%). Dit patroon komt overeen met dat van voorgaande metingen.

Ondanks dat de coronamaatregelen sociaal contact bemoeilijkten, is er geen trendbreuk van 2018 op 2020 te zien in het aandeel Amsterdammers dat zich sterk sociaal geïsoleerd voelt (14%, zie afb. 11.3). Dit aandeel blijft al jaren stabiel. De omvang van de gemiddeld en niet-geïsoleerde groepen fluctueert wat meer, maar is op de lange termijn ook stabiel. In 2020 scoort 49% van de Amsterdammers gemiddeld op de Sociale-Isolatie-Index en is 37% niet-geïsoleerd. Hiermee is dit aandeel wel weer gekrompen naar de ondergrens van 2004. Sociaal isolement hangt samen met het welbevinden: van de sterk sociaal geïsoleerde Amsterdammers is een op de vijf ongelukkig (21%, ten opzichte van 7% onder alle deelnemers) en geeft 41% aan geen of weinig vertrouwen te hebben in de toekomst (21% van alle deelnemers). De samenhang tussen sociale isolatie en geluk en is in 2020 niet sterker dan in 2018. Wel hebben sociaal geïsoleerde Amsterdammers in 2020 minder vaak vertrouwen in de toekomst dan tijdens de meting in 2018.

Gevoelens van sociale eenzaamheid, een term verwant aan subjectieve sociale isolatie, kunnen ontstaan wanneer het aantal sociale contacten en de mate van verbondenheid met die contacten minder is dan men wenst.⁷ Op nationaal niveau is er een stijging ten opzichte van vorig jaar zichtbaar in sociale eenzaam-

heid, met name onder 65-plussers. Ook is er landelijk sprake van een vermindering in *fear of missing out* (FOMO): een gevoel van onrust dat anderen betere ervaringen opdoen terwijl men hier zelf niet bij is. Door het wegvallen van veel mogelijkheden buitenshuis verdwijnt ook deze angst. Dit blijkt een positieve bijkomstigheid van de lockdownperioden en draagt een mogelijke gedeelde verklaring (naast meer digitale contacten) aan voor de beperkte veranderingen in gevoelens van sociale isolatie.

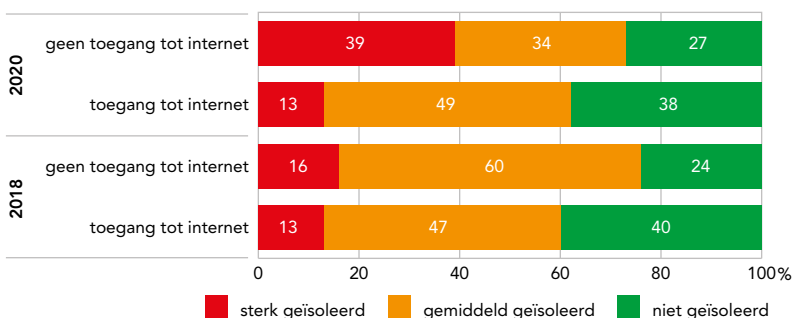
Gevoelens van sociale isolatie kunnen ook voorkomen wanneer iemand wel regelmatig sociaal contact heeft. Ruim één op tien Amsterdammers heeft minimaal wekelijks contact met familie, vrienden of burens, maar voelt zich toch sterk sociaal geïsoleerd (11%). Het aandeel dat minder dan wekelijks sociaal contact heeft met naasten, maar zich niet sociaal geïsoleerd voelt is in 2020 erg klein (1%, ten opzichte van 5% in 2018). De groep Amsterdammers die minder dan wekelijks naasten spreekt én zich sterk sociaal geïsoleerd voelt ligt in 2020 op 3%, maar één procentpunt hoger dan in 2018.

De groepen Amsterdammers die zich in 2020 het meest sociaal geïsoleerd voelen komen voor een groot deel overeen met die in voorgaande jaren. Dit geldt vooral voor Amsterdammers met een slechte gezondheid (39%) en een langdurige ziekte, aandoening of handicap (23%), arbeidsongeschikten (32%), lager opgeleiden (24%), lagere inkomens (21%), eerste generatie migranten (20%), 55-plussers (19%), alleenstaanden (17%) en mannen (16%).

Geen toegang hebben tot het internet en gevoelens van sociale isolatie gaan in 2020 sterker samen

Voor een aantal Amsterdamse bevolkingsgroepen lijkt het jaar van de lockdown zwaar te wegen en te zorgen voor een stijging van gevoelens van sociale isolatie. Zo voelt een kwart van huismannen en -vrouwen zich in 2020 sterk sociaal geïsoleerd (26% versus 13% in 2018). Volwassenen uit eenoudergezinnen hebben over het algemeen relatief weinig sociaal contact, maar voelden zich voorheen niet vaker sociaal geïsoleerd dan volwassenen in andere gezins-situaties. In 2020 voelen zij zich, net als volwassen alleenstaanden, wel relatief vaak sociaal geïsoleerd (17%). Daarnaast komt er een nieuwe kwetsbaarheidsfactor aan het licht: vier op de tien Amsterdammers zonder internettoegang in huis voelt zich sterk sociaal geïsoleerd (39%). In 2018 lag dit percentage nog op 16% (zie afb. 11.4). Dit illustreert het belang van online contacten tijdens de coronacrisis.

Afb. 11.4 Sociale-Isolatie-Index voor Amsterdammers met en zonder internet thuis, 2018 en 2020 (procenten)

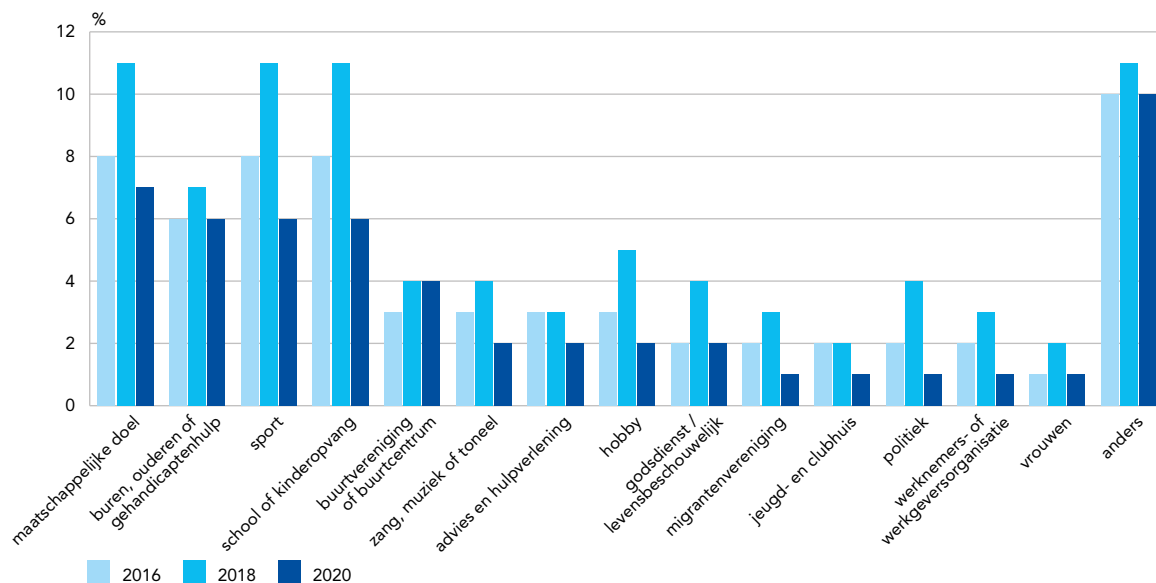

Vrijwilligerswerk

Aandeel vrijwilligers gedaald

Vrijwilligerswerk is de ruggengraat van het sociaal kapitaal en heeft een belangrijke plaats in de Amsterdamse samenleving. In 2020 werden de mogelijkheden tot het doen van vrijwilligerswerk voor organisaties tijdens de lockdowns bemoeilijkt, maar zijn er mogelijk ook veranderingen geweest in de behoeften eraan en afhankelijkheid ervan. We zien

Afb. 11.5 Aandeel Amsterdammers dat vrijwilligerswerk doet naar type, 2016, 2018 en 2020 (procenten)

dat het aandeel vrijwilligers in Amsterdam een stuk gedaald is ten opzichte van dat in 2018. Waar dat toen gold voor 39%, draagt in 2020 ruim een kwart van Amsterdammers bij aan de maatschappij door vrijwilligerswerk te doen (28%). Dit is begrijpelijk met oog op de inperking van activiteiten buitenshuis. Landelijk is het aandeel vrijwilligers kleiner, namelijk 22% in het laatste kwartaal van 2020.⁸ Een kanttekening hierbij is dat deze cijfers betrekking hebben op Nederlanders van 15 jaar en ouder, waardoor het verschil met de Amsterdamse populatie 18-plussers mogelijk groter uitvalt dan in werkelijkheid het geval is. Ook op nationaal niveau is er sinds de eerste lockdown in het voorjaar een daling te zien in vrijwilligerswerk ten opzichte van voorgaande jaren, wanneer het percentage rond de 50% lag.⁹ In het tweede kwartaal van 2020 kelderde het percentage vrijwilligers van 15 jaar of ouder tot 16%. Daarbij noemt 45% van Nederlandse vrijwilligers dat zij sinds de coronacrisis minder vrijwilligerswerk zijn gaan verrichten.¹⁰ In Amsterdam geldt dit voor een kleinere groep (10%). Vooral Amsterdamse studenten (20%), inwoners met een slechte gezondheid (16%) en minima (15%) geven aan sinds de coronacrisis minder vrijwilligerswerk of hulp aan bekenden te zijn gaan bieden. Het grootste deel van Amsterdamse vrijwilligers zet zich in 2020 in voor een enkele organisatie (20%), 6% doet dit voor twee en 2% voor drie of meer organisaties. Voor 2% van de ondervraagde Amsterdammers geldt dat vrijwilligerswerk de voornaamste bezigheid is.

Elke vorm van vrijwilligerswerk wordt in 2020 uitgevoerd door een kleinere club mensen (zie afb. 11.5). De meeste Amsterdammers die vrijwilligerswerk verrichten, doen dit voor een organisatie met maatschappelijke doelen, zoals mensenrechten, natuur- of dierenbescherming (7%). Een vergelijkbaar en relatief groot deel doet in 2020 vrijwilligerswerk door hulp te bieden aan buren, ouderen of gehandicapten (6%). Het deel dat zich inzet voor een sportvereniging is relatief gezien juist afgenomen (6%), wat te verklaren is door de sluiting van sportclubs in het voorjaar en

najaar van 2020. Verder heeft, in vergelijking met de verdeling in voorgaande jaren, in 2020 een groter deel zich ingezet op het gebied van hulpverlening, bijvoorbeeld in de vorm van advies, voorlichting, telefonische hulpdienst of juridische dienstverlening.

ZZP'ers zijn in 2020 meer vrijwilligerswerk gaan doen

De groepen Amsterdammers die vrijwilligerswerk verrichten bestaan vooral uit volwassenen in gezinnen bestaande uit twee volwassenen met een of meer kinderen (37%), ZZP'ers (35%) en Amsterdammers in de leeftijdscategorie van 35 tot 54 jaar (34%). Voor 13% van Amsterdammers geldt dat zij sinds de coronacrisis meer vrijwilligerswerk of hulp aan bekenden zijn gaan bieden. Vooral de Amsterdamse ZZP'er geeft dit aan (18%). Ook geldt dit veel voor werklozen (16%) en hoger opgeleiden (16%).

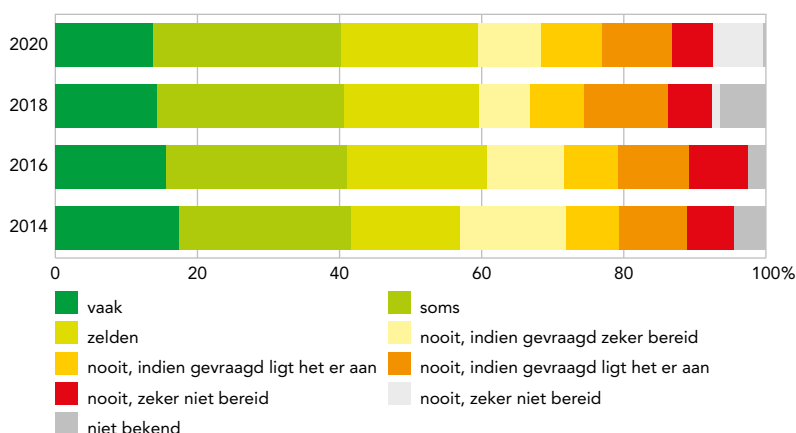
Informele hulp

Zes op de tien Amsterdammers geven informele hulp

Informele hulp is hulp die zonder tussenkomst van een organisatie of vereniging aan anderen wordt gegeven. Het gaat bijvoorbeeld om boodschappen doen voor een buurman die daartoe niet in staat is of het oppassen op kinderen van een familielid. Het ontvangen van (informele) hulp komt aan de orde in het hoofdstuk Gezondheid en zorg, hier gaat het om het geven van informele hulp.

Het aandeel Amsterdammers dat een ander de afgelopen 12 maanden weleens een helpende hand reikt ligt al jaren rond de 60%, zo ook in 2020. Er is over de jaren een voorzichtige daling te zien in het aandeel dat anderen vaak (14% in 2020 versus 17% in 2014) te hulp schiet en de omvang van de groep die soms hulp biedt groeit daarmee iets (27% versus 24% in 2014). De groep die zelden (19%) informele hulp verricht blijft over de jaren constant. Ondanks dat de

Afb. 11.6 Frequentie waarmee Amsterdammers afgelopen 12 maanden informele hulp gaven of daartoe bereid zijn als ze daarvoor gevraagd worden, 2014, 2016, 2018 en 2020 (procenten)

coronamaatregelen het bieden van informele hulp bemoeilijkten in 2020, is er geen verandering te zien in de frequentie van geboden hulp sinds de meting in 2018.

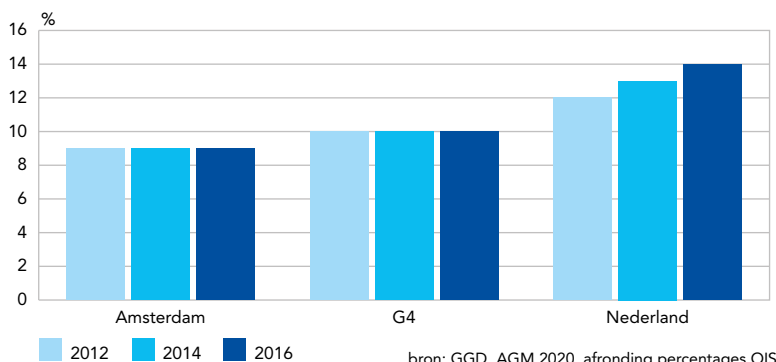
Groepen die in 2020 het vaakst informele hulp bieden zijn mensen met een slechte gezondheid (19% 'vaak') of een langdurige aandoening, ziekte of handicap (18%), volwassenen uit eenoudergezinnen (18%), ZZP'ers (17%), mensen die zich verwant voelen met een religieuze stroming (17%) en bewoners van het stadsdeel Nieuw-West (17%).

Hulp in de buurt

Aangezien men meer tijd spendeert in de eigen buurt en er ten tijde van de coronacrisis meer Amsterdammers zijn die wel een helpende hand kunnen gebruiken, lanceerde de gemeente een initiatief: buurtteams waar inwoners met hulpvragen of zorgen terecht kunnen. Veel Amsterdammers hebben het door de coronacrisis minder breed, voelen zich eenzaam of hebben hulp nodig voor dingen die zij voorheen zelf aankonden. De buurtteams dienen als een sociaal vangnet voor de buurt die de zorg- en dienstverlening kunnen verlichten en ondersteuning toegankelijker kunnen maken. Een buurtgenoot met een hulpvraag wordt gekoppeld aan een vast contactpersoon die een luisterend oor biedt en ondersteunt daar waar dat nodig is.

Bron: <https://www.parool.nl/amsterdam/gemeente-start-met-buurtteams-voor-betere-hulp-en-zorg~b9389d36/>

Afb. 11.7 Aandeel volwassen inwoners wat mantelzorg verleent in Amsterdam, de vier grote steden (G4) en Nederland, 2012, 2016 en 2020 (procenten)

Iets meer dan een kwart van de ondervraagde Amsterdammers geeft aan bereid te zijn om informele hulp te verrichten voor een bekende wanneer zij hiervoor gevraagd zouden worden (27%). Deze groep is met twee procentpunt gegroeid sinds 2018. Een kwart van Amsterdammers zou dit misschien doen (24%) en voor 28% zou het afhangen van de omstandigheden. Een op de tien zou een ander geen hulp geven als dit hen gevraagd zou worden (10%). Deze groep bestaat met name uit mensen die zelf kwetsbaar zijn, door factoren als een slechte gezondheid of langdurige ziekte, aandoening of handicap, een lager inkomen of opleidingsniveau en een leeftijd van 55 jaar of ouder.

Hoewel jonge Amsterdammers (18 t/m 34 jaar) het minst vaak informele hulp verrichten, is onder deze leeftijdscategorie de bereidheid om te helpen wanneer zij hiervoor worden gevraagd het hoogst (33%). Onder 55-plussers ligt dit aandeel een stuk lager, namelijk op 17%. Ook is het verschil in bereidheid om te helpen groot tussen hoger opgeleiden (33%) en lager opgeleiden (15%). Daarnaast valt op dat Amsterdammers met een zeer goede en goede gezondheid in 2020 veel meer bereid zijn om informele hulp te bieden (resp. 35% en 29%) dan zij met een matige (20%) en slechte gezondheid (8%).

Mantelzorg

Ondanks coronamaatregelen veranderde het aantal mantelzorgers niet

Een speciale vorm van informele hulp is het leveren van mantelzorg, namelijk zorg voor een naaste met een langdurige ziekte of beperking. Mantelzorg gaat verder dan gebruikelijke zorg. De gemeente spreekt van mantelzorg wanneer er langdurig, intensief en onbetaald zorg en ondersteuning gegeven wordt aan iemand met wie de mantelzorger een persoonlijke band heeft en die ondersteuning behoeft door een chronische ziekte of beperking in gezondheid. De coronamaatregelen met betrekking tot het afstand houden van naasten, bezoeksregelingen in zorginstellingen en de beperkingen in het openbaar vervoer kunnen van groot belang zijn voor mantelzorgers en voor degenen voor wie zij zorgen, omdat laatstgenoemden vaak een extra risico lopen bij besmetting met corona. In 2020 verleende bijna een op de tien Amsterdammers van 19 jaar en ouder (9%) dergelijke hulp en zorg voor minstens acht uur per week gedurende minstens drie maanden (9%).¹¹ Ondanks de coronamaatregelen zien we geen verandering van dit cijfer ten opzichte van eerdere jaren. Mogelijk ligt de verklaring hiervoor in de unieke rol die mantelzorgers vervullen in het leven van hulpbehoevenden. Deze rol is veelal onmisbaar en onvervangbaar. Net als in eerdere jaren verlenen in Amsterdam vrouwen (11%) net iets meer mantelzorg dan mannen (8%). Mantelzorg wordt het minst verleend door de leeftijdscategorie tussen 18 en 34 jaar (4%). In stadsdeel Noord wordt gemiddeld door relatief meer inwoners mantelzorg verleend (13%) dan in de rest van de stad. Specifiek verleent vooral in Noord-Oost, bestaande uit de

buurten Buikslotermeer, Elzenhagen, Waterlandpleinbuurt en Waterland, een grote groep mantelzorg (16%).

Amsterdam telt een minder groot aandeel mantelzorgers dan Nederland gemiddeld. Bijna een op de zeven Nederlanders verleende in 2020 mantelzorg (14%).¹² Hierin is op landelijke schaal een kleine toename over de tijd zichtbaar (zie afb. 11.7). In de vier grote Nederlandse steden (Den Haag, Utrecht, Rotterdam en Amsterdam) zien we dat niet; hier was in 2012, 2016 en 2020 gemiddeld een op de tien inwoners actief als mantelzorger.

Een landelijke studie van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) laat zien dat ruim de helft van mantelzorgers aangeeft dat er sinds de coronacrisis voor hen niets veranderd is in het verlenen van zorg aan naasten.¹³ Voor hen die aangaven dat corona wel tot verandering heeft gezorgd, geeft een kwart nu meer hulp dan voor de coronacrisis en doet 13% dit minder. De overige mantelzorgers noemen dat zij met andere dingen zijn gaan helpen sinds de coronacrisis, zoals het doen van boodschappen voor naasten, of dat zij via een andere weg zijn gaan helpen, namelijk meer telefonisch of digitaal. Voor Nederlanders die meer mantelzorg zijn gaan geven, was de belangrijkste reden dat professionele hulp dit minder deed.¹⁴ Voor hen die minder zorg bieden, doen dit vanwege de sluiting van instellingen voor bezoekers en uit angst om de hulpbehoevende te besmetten. Van alle mantelzorgers op landelijk niveau, zegt 70% zich door corona meer zorgen te maken over degene(n) die zij helpen.

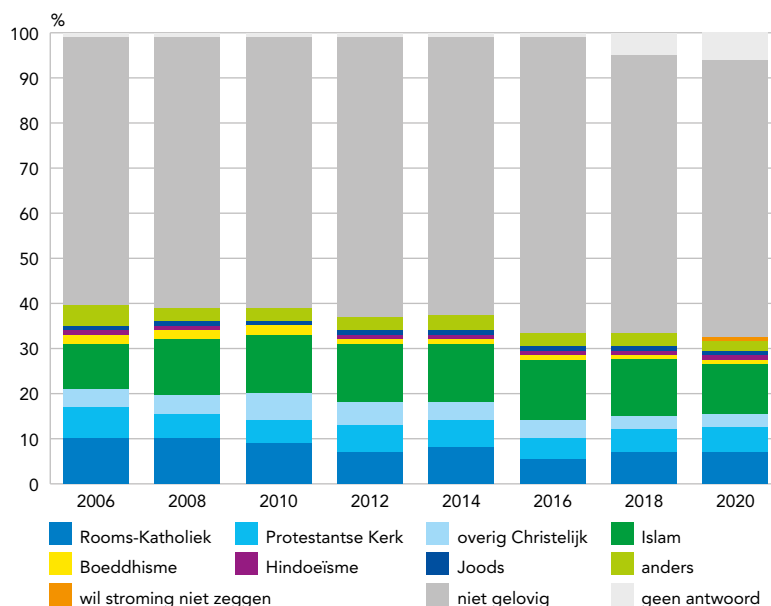
Geloof

Aandeel gelovigen onveranderd, wel minder bezoek aan gebedshuizen

Eén op de drie volwassen Amsterdammers voelt zich verwant met een godsdienst of levensbeschouwelijke stroming (33%). Dit percentage is sinds 2016 nauwelijks veranderd. Landelijk ligt het aandeel gelovigen hoger (2019: 46%), maar volgt een dalende trend.¹⁵ In de periode 2006-2016 nam het aandeel christelijke Amsterdammers af (van 21% tot 15%) en bleef daarna stabiel (2020: 16%, zie afb. 11.8). Het aandeel islamitische Amsterdammers liep in de periode 2006-2016 juist op (van 10% tot 14%), en laat de laatste jaren een afname zien (2020: 11%).

De helft van de gelovige Amsterdammers gaat zelden of nooit naar een kerk, moskee of godsdienstige bijeenkomst, terwijl ruim een op de vijf (22%) over het algemeen wekelijks of vaker gaat. Dit percentage is het hoogst onder protestantse en islamitische mannen (46% en 42%). Naar verwachting loopt het bezoek aan kerken en andere gebedshuizen terug door corona. Uit landelijk onderzoek onder christenen blijkt dat 16% van de kerkgangers tijdens corona gestopt is met het bezoeken van (online) kerkdiensten. Daarnaast verwacht een deel na de crisis minder vaak te gaan, vaak omdat ze tijdens de coronastop

Afb. 11.8 Met welke godsdienst, religieuze of levensbeschouwelijke stroming voelt u zich verwant? 2006-2020 (procenten)

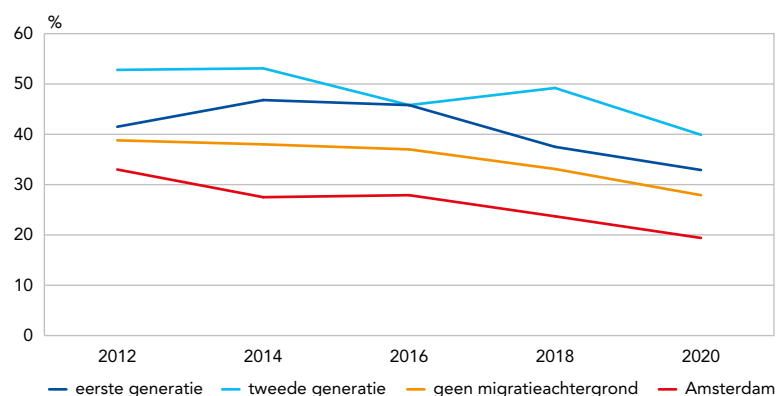
merkten dat ze uit gewoonte naar de kerk gingen. Nog eens 30% verwacht fysieke kerkdiensten blijvend te vervangen door online of televisiekerkdiensten.¹⁶

Contact tussen verschillende bevolkingsgroepen

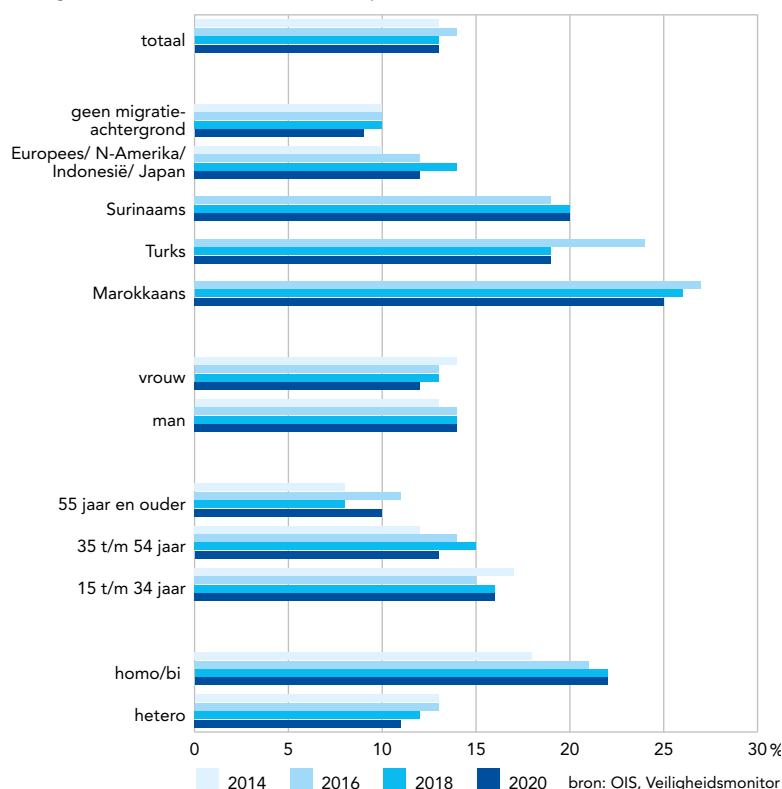
Minder contact tussen bevolkingsgroepen in 2020

Met meer dan 180 nationaliteiten scoort Amsterdam hoog op diversiteit.¹⁷ Door de sociale restricties waren er in 2020 minder kansen voor ontmoeting, en dus ook voor contact tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Zo is het aandeel Amsterdammers dat vaak contact heeft met andere bevolkingsgroepen tussen 2018 en 2020 met vijf procentpunt gedaald tot 28%. Vier op de tien heeft soms contact met andere groepen (39%) en drie op de tien zelden tot nooit (31%). Hiermee zet de daling in contact tussen verschillende bevolkingsgroepen sinds 2016 door in 2020 (zie afb. 11.9). Amsterdammers met een migratieachtergrond hebben beduidend vaker

Afb. 11.9 Aandeel dat vaak contact heeft met andere bevolkingsgroepen naar migratieachtergrond en generatie, 2012-2020 (procenten)

Afb. 11.10 Aandeel Amsterdammers dat zich de afgelopen 12 maanden gediscrimineerd heeft gevoeld, 2014, 2016, 2018 en 2020 (procenten)

contact met andere bevolkingsgroepen (35%) dan inwoners zonder migratieachtergrond (20%). Met name tweede generatie migranten waarvan beide ouders een migratieachtergrond hebben brengen het gemiddelde omhoog (50%). Verder hebben Amsterdammers die zich verwant voelen met een godsdienst of religie bovengemiddeld vaak contact met andere groepen inwoners (38%). Hetzelfde geldt voor volwassenen uit eenoudergezinnen (37%).

Ervaren discriminatie

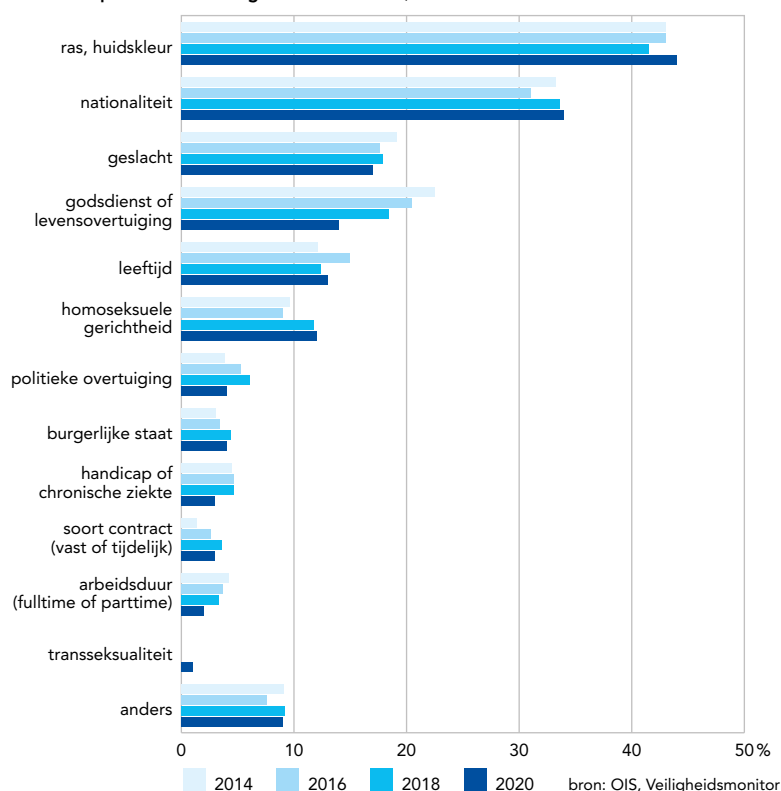
Veel meldingen van corona-gerelateerde discriminatie

Discriminatie is het onterecht verschil maken in de behandeling van mensen. Het aandeel Amsterdammers dat zich weleens gediscrimineerd voelt, ligt al jaren op of rond de 13%.¹⁸ Dit percentage is het hoogst onder Amsterdammers met een Marokkaanse migratieachtergrond (25%), homo-/biseksuele Amsterdammers (22%) en Amsterdammers met een Surinaamse of Turkse migratieachtergrond (20% en 19%, zie afb. 11.10). De toename in ervaren discriminatie onder homo-/biseksuele Amsterdammers heeft de afgelopen twee jaar niet verder doorgezet. Onder Marokkaanse Amsterdammers volgt de ervaren discriminatie een licht dalende trend.

Van alle volwassen Amsterdammers die zich de afgelopen 12 maanden weleens gediscrimineerd hebben gevoeld, geeft 44% aan dat dit te maken heeft met hun ras of huidskleur, 34% met hun nationaliteit en 17% vanwege hun geslacht (zie afb. 11.11). Het aandeel dat melding maakt van discriminatie op grond van geloof is verder afgenomen en staat met 14% niet langer in de top 3.

Het Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam (MDRA) noteerde in 2020 1.309 meldingen; ruim twee keer zoveel als het jaar daarvoor. Meer dan de helft (57%) had te maken met discriminatie op grond van herkomst/huidskleur. De toename van het aantal meldingen kwam grotendeels door corona (519). Zo waren er veel meldingen over een stigmatiserend carnavalslied. Daarnaast nam het aantal meldingen over discriminerende opmerkingen tegen mensen met een Aziatische achtergrond toe, werden zieken die geen mondkapje kunnen dragen onterecht niet overal toegelaten en werden stellen van hetzelfde geslacht niet altijd erkend als deel uitmakend van eenzelfde huishouden.¹⁹

Afb. 11.11 Op grond waarvan heeft u zich in de afgelopen 12 maanden gediscrimineerd gevoeld?, 2014, 2016, 2018 en 2020 (meerdere antwoorden mogelijk, procenten onder gediscrimineerden)

Noten

- 1 Bron: Ten Kate R, Bilecen B en Steverink N. *A Closer Look at Loneliness: Why Do First-Generation Migrants Feel More Lonely Than Their Native Dutch Counterparts?* Maart 2020.
- 2 Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). *Een jaar met corona*. Den Haag, september 2020.
- 3 Bron: OIS. *Symposium Amsterdam in cijfers*. Amsterdam, 2020. <https://data.amsterdam.nl/artikelen/artikel/verslag-ois-symposium-wat-doet-corona-met-amsterdam/e9299fe0-dd36-47d4-9cd1-29e5ff0320a2/>
- 4 Bron: OIS. *Impact van COVID19 op de buurt en sociale contacten*. Januari 2021.
- 5 Bron: SCP. *Een jaar met corona*. Den Haag, maart 2021.
- 6 Bron: Machielse A. *Onkundig en onaangepast. Een theoretisch perspectief op sociaal isolement*. Utrecht: Jan van Arkel. Zie: <https://www.samentegeneenzaamheid.nl/blog/blik-uit-de-wetenschap/verschillende-gevolgen-van-eenzaamheid-en-sociaal-isolement>.
- 7 Bron: SCP. *Verwachte gevolgen van corona voor sociale contacten en sociaal gedrag*. Den Haag, maart 2021.
- 8 Bron: CBS Statline. *Welzijn; tevredenheid, vertrouwen en participatie per kwartaal*. Den Haag, maart 2021.
- 9 Bron: CBS. *Sociale contacten en maatschappelijke participatie*. Den Haag, mei 2021.
- 10 Bron: SCP. *De sociale staat van Nederland 2020*. Den Haag, september 2020.
- 11 Dit betreft mantelzorg volgens de definitie van de GGD. Bron: GGD. *Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2020*. Amsterdam, 2021.
- 12 Landelijk: 13,5% in 2020, in 2016 12,6%. Bron: Gezondheidsmonitor 2020, 13,5%. Zie: <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/participatie/regionaal-internationaal/regionaal#node-mantelzorgers-ggd-regio>
- 13 Bron: SCP. *Welbevinden ten tijde van corona*. Den Haag, 2020.
- 14 Bron: SCP. *Een jaar met corona*. Den Haag, maart 2021.
- 15 Bron: www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/religie-in-nederland, 2019.
- 16 Direct Research iov EO en Nederlands Dagblad, februari 2021.
- 17 Bron: <https://www.amsterdam.nl/sociaal-domein/diversiteit/diversiteit/>
- 18 Bron: OOV/Eenheid Amsterdam. *Veiligheidsmonitor 2020*. Amsterdam, 2020.
- 19 Bron: Meldpunt discriminatie regio Amsterdam. *Jaarverslag 2020*. Amsterdam, 2021.

12

Vrijetijdsbesteding

Participatie in verenigingen en cultuur, hobby's, mediagebruik, sport en vakantie

Door de coronacrisis is het dagelijks leven van veel Amsterdammers drastisch veranderd. De (gedeeltelijke) lockdown en verschillende maatregelen hebben veel effect op hoe vrije tijd besteed kan worden. In dit hoofdstuk wordt besproken wat Amsterdammers doen tijdens hun vrije tijd, met de focus op de gevolgen van corona. Er wordt specifiek gekeken naar hobby's van Amsterdammers, hun deelname aan verenigingen, uitgaan en cultuurbezoek, sportgedrag, mediagebruik en of men nog op vakantie is geweest.

Auteurs: Nina Vos, Susan Bosdijk & Rogier van der Groep

Kernpunten

- Amsterdammers zijn sinds de coronacrisis minder tevreden met de vrijetijdsbesteding buitenshuis, maar niet minder tevreden met de vrijetijdsbesteding thuis.
- Ook in 2020 heeft ruim driekwart van de Amsterdammers ten minste één hobby.
- Minder Amsterdammers zijn lid van een vereniging. Sportverenigingen zijn nog steeds het populairst.
- Eén vijfde van de volwassen Amsterdammers is lid van een bibliotheek.
- Bioscopen en musea zijn de meest bezochte uitgaansgelegenheden, maar door tijdelijke sluiting is er wel een forse daling in het aantal Amsterdammers dat deze instellingen heeft bezocht.
- In 2020 sporten zeven op de tien Amsterdammers minimaal maandelijks en is 28% lid van een sportvereniging. Ondanks de sluiting van sportclubs liggen deze cijfers niet lager dan in voorgaande jaren. Tweederde van de leden geeft aan ondanks de sluiting toch het lidmaatschap te willen behouden.
- Amsterdammers zijn meer individueel gaan fitnesssen, hardlopen en wandelen tijdens de coronacrisis.
- Negen op de tien volwassen Amsterdammers heeft in 2020 een smartphone. Gebruik van tablets en vaste pc's neemt af.
- Amsterdammers met een lager opleidingsniveau, lager inkomen en ouderen zijn vaker belemmerd in het gebruik van ICT.
- Gebrekkig internet of Wi-Fi is de grootste belemmering van het gebruik van digitale communicatiemiddelen.
- WhatsApp is het meest populaire sociale medium. YouTube en Instagram groeien het hardst en streamingdiensten worden veel gebruikt in 2020.
- Amsterdammers gaan minder op vakantie door de coronacrisis.

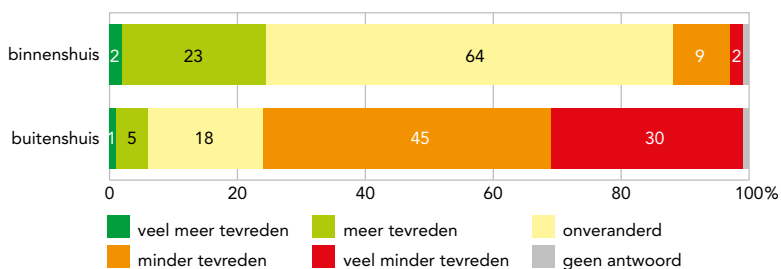
In dit hoofdstuk wordt in kaart gebracht hoe Amsterdammers in 2020 hun vrijetijd hebben besteed. Hoe ziet de invulling van vrijetijd eruit in een jaar waarin veel uithuizige activiteiten niet meer mogelijk zijn? Zorgt de tijdelijke sluiting van sportclubs ervoor dat Amsterdammers minder zijn gaan sporten of hebben zij andere wegen gevonden om actief te blijven? Hebben Amsterdammers hun vrijetijdsbesteding buitenshuis ingeruild voor meer schermtijd? Alle ontwikkelingen in de vrije tijd van de Amsterdammer ten gevolge van de coronacrisis worden in dit hoofdstuk onder de loep genomen. Ook wordt gekeken of deze ontwikkelingen voor bepaalde groepen Amsterdammers sterker gelden dan voor andere. De volgende thema's komen aan bod: de ervaring van vrije tijd, hobby's, verenigingen, uitgaan en cultuurbezoek, sporten, gebruik van digitale communicatiemiddelen en media en tot slot vakantie. In dit hoofdstuk worden, tenzij anders benoemd, gegevens uit De Staat van de Stad-enquête besproken. Deze gaan over Amsterdammers van 18 jaar en ouder.

Ervaring van vrijetijd

Amsterdammers sinds corona minder tevreden met vrijetijdsbesteding buitenshuis

Met de komst van het coronavirus in het voorjaar van 2020 was de invulling van vrijetijd plots gebonden aan tal van sociale restricties. In het kader van het jaarboeksymposium van OIS in 2020 werden Amsterdammers gevraagd of zij hun vrije tijd anders ervaren dan in de periode voor de corona-uitbraak.¹ Hieruit blijkt dat driekwart van de Amsterdamse volwassenen sinds de coronacrisis minder tevreden is met hun vrijetijdsbesteding buitenshuis (zie afb. 12.1). Wanneer zij gevraagd werden naar hun vrijetijdsbesteding binnenshuis, blijkt dat 64% niet meer of minder tevreden is. Een kwart is hier zelfs meer tevreden over. Wel is voor zeven op de tien ondervraagden de hoeveelheid verschillende activiteiten die zij ondernemen in de vrije tijd verminderd. Daarbij is de tijd die zij spenderen aan het gebruik van digitale middelen (zoals een smartphone, computer of televisie) voor velen toegenomen (64%). Een andere verandering in de invulling van de vrijetijdsbesteding van Amsterdammers is dat ruim een derde van hen meer de natuur opzoekt in hun vrije tijd (36%). Deze verandering komt voornamelijk voor onder de populatie jongvolwassen Amsterdammers tot 35 jaar. Meer dan de helft van hen is sinds de coronacrisis meer de natuur in getrokken in de vrije tijd (53%), waar dit voor de Amsterdammers ouder dan 35 jaar geldt voor 30%. Wat we zien is dat het ook met name de jonge Amsterdammer is die in 2020 aangeeft de woning ongeschikt te vinden om veel thuis te zijn. Jongvolwassenen houden er vaak een uithuizige levensstijl op na en gebruiken de stad en haar cafés, terrassen en clubs als een 'tweede huiskamer'. Toen als gevolg van de coronamaatregelen deze mogelijkheden wegvielen in 2020, leken zij daarom activiteiten te verkennen die nog wel tot de mogelijkheden behoorden, zoals elkaar ontmoeten in een park. Zij die dit deden waren vaker meer tevreden met hun vrijetijdsbesteding

Afb. 12.1 Verandering in tevredenheid van Amsterdammers met de vrijetijdsbesteding sinds de coronacrisis, november 2020 (procenten)

bron: OIS

buitenshuis (68%) én binnenshuis (46%) dan zij die het groen niet vaker opzochten (beiden 27%).

Hobby's

Amsterdammers hebben gemiddeld meer hobby's in 2020

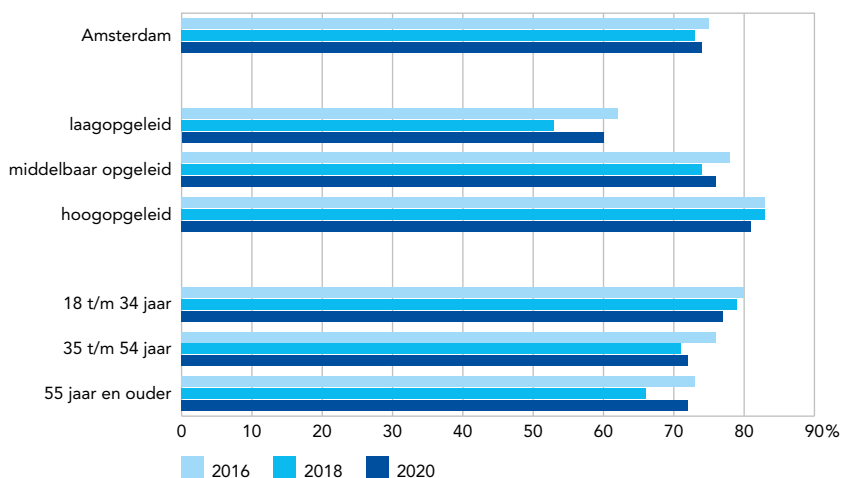
Vanwege de coronamaatregelen bracht men in 2020 meer tijd thuis door en bestond er meer tijd voor het verkennen van nieuwe of het verdiepen van bestaande interesses. Het blijkt dat de groep Amsterdammers die een hobby beoefent constant is gebleven (77%), maar dat binnen deze groep de Amsterdammer gemiddeld meer hobby's heeft dan twee jaar geleden. Van hen die aangeven een hobby te beoefenen, doet het grootste deel dit fanatiek, namelijk met drie of meer hobby's (40%). Deze groep lijkt langzaam te groeien en is sinds 2016 met vijf procentpunt gestegen. Een kwart geeft aan twee hobby's te beoefenen (24%) en 11% houdt er een enkele hobby op na. Ruim een kwart van de onder-vraagden (26%) heeft in 2020 geen hobby.

Het hebben van een hobby hangt samen met opleidingsniveau en leeftijd (zie afb. 12.2). Onder hoger opgeleiden is het aandeel met een hobby hoog (83%) en onder Amsterdammers met een lager opleidingsniveau juist laag (62%). Ook geven Amsterdammers met een hoger of middelbaar opleidingsniveau vaker aan drie of meer hobby's te beoefenen, namelijk met 45% en 43%, tegenover 27% van de lager opgeleiden. Daarnaast zijn het vooral jongvolwassenen tot 35 jaar die aangeven meerdere hobby's te hebben (46%). Bij oudere Amsterdammers is dat 36%.

In stadsdeel Zuid is de groep mensen met een hobby het grootst (81%) en in Nieuw-West is het aantal mensen met een hobby het laagst (72%). In beide gevallen is het aandeel met vijf procentpunt gestegen ten opzichte van de meting in 2018. Opvallend is de stijging in Zuidoost: het aandeel bewoners in Zuidoost met een hobby lag in 2018 onder het gemiddelde en ligt nu op gemiddeld niveau (78%). De daling van het aantal mensen met een hobby in stadsdeel Centrum, die geobserveerd werd tussen de metingen in 2016 en 2018, is weer gecorrigeerd. Hier geeft, net als in 2016, 80% aan een hobby te beoefenen.

Met de vele beperkingen in de vrijetijdsbesteding van het afgelopen jaar, werd men genoodzaakt creatief te zoeken naar manieren om tot ontspanning te komen. In het kader van het jaarboeksymposium van OIS werden Amsterdammers gevraagd hoe ze hier in het jaar van corona invulling aan gaven.² Een derde van hen is in 2020 een nieuwe hobby gestart. We zien dat dit vooral geldt voor jongvolwassenen en ZZP'ers. Wanneer Amsterdammers gevraagd werd welke hobby zij tijdens de coronatijd oppakten, blijkt dat het grootste deel hobby's in de buitenlucht heeft verkend. Vooral wandelen, hardlopen en fietsen in de natuur en directe omgeving werden veel genoemd. Ook hebben Amsterdammers sinds de coronacrisis thuis gesport. Zo deden zij aan bootcamp, cross-fit

Afb. 12.2 Aandeel Amsterdammers dat zegt één of meer hobby's te hebben naar achtergrondkenmerken, 2016, 2018 en 2020 (procenten)

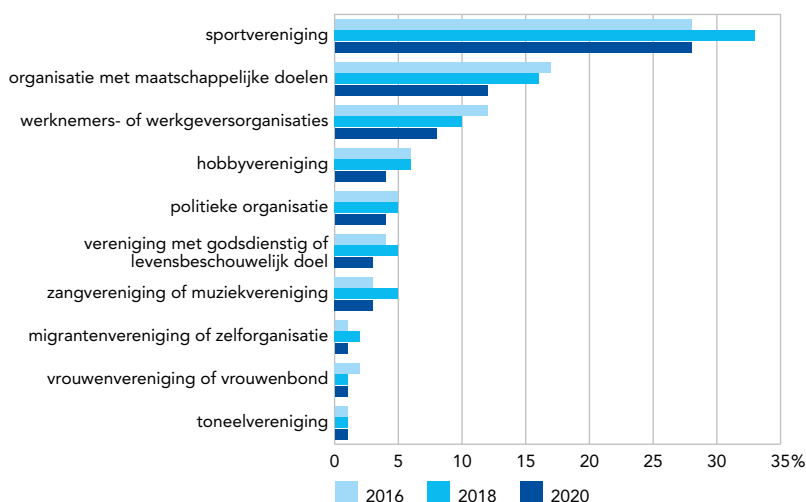
en yoga. Verder hebben zij zich thuis vermaakt door te gaan knutselen of door een muziekinstrument te leren bespelen. Daarnaast is er gelezen, gekookt, series en films gekeken, getekend of geschilderd en gepuzzeld. Oude hobby's werden ook weer opgepakt, zoals de Amsterdammer die de modeltrein-collectie weer van zolder haalt.³

Verenigingen

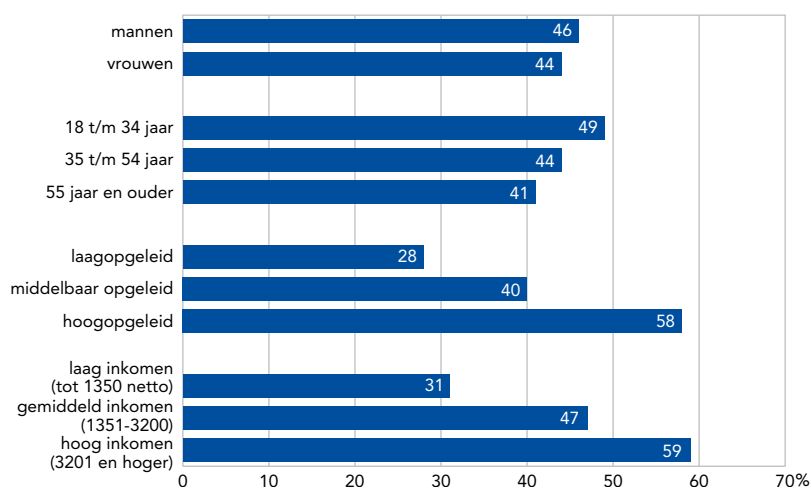
Sportverenigingen nog steeds het populairst

Het aandeel volwassen Amsterdammers dat lid is van een vereniging is licht gedaald in vergelijking met de vorige meting van twee jaar geleden.⁴ Waar toen nog meer dan de helft (52%) lid was, geeft nu 45% aan lid te zijn van een vereniging of organisatie. Deze daling geldt voor alle soorten organisaties en verenigingen, maar vooral het aantal leden bij sportverenigingen en organisaties met maatschappelijke doelen is afgenomen, namelijk met respectievelijk vijf en vier procentpunt. Net als in voorgaande jaren zijn sportvereni-

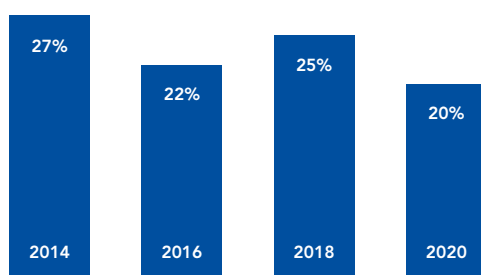
Afb. 12.3 Aandeel Amsterdammers met een lidmaatschap van organisaties en verenigingen naar soort, 2016, 2018 en 2020 (procenten)

Afb. 12.4 Aandeel Amsterdammers dat (actief dan wel passief) lid is van organisaties en verenigingen naar achtergrondkenmerken, 2020 (procenten)

Afb. 12.5 Aandeel Amsterdammers van 18 jaar en ouder dat aangeeft lid te zijn van een bibliotheek, 2014-2020 (procenten)

gingen het populairst. Meer hierover is te lezen in de paragraaf over sporten. Ruim een kwart (28%) geeft aan lid te zijn van een sportvereniging (zie afb. 12.3). Daarnaast zijn Amsterdammers lid van organisaties met maatschappelijke doelen (12%), werknemers- of werkgeversorganisaties (8%) en hobbyverenigingen of -clubs (met thema's zoals fotografie en knutselen, 4%). Het lidmaatschap van vrouwenverenigingen en toneelverenigingen is niet gedaald.

De daling in lidmaatschappen kan een gevolg zijn van de beperkende maatregelen tijdens de coronapandemie. Zo hebben bijvoorbeeld veel koorzangers, voornamelijk ouderen, hun lidmaatschap opgezegd voor 2021.⁵ Naast het feit dat zij tot de risicogroep behoren, speelt naar verwachting ook het gebrek aan fysieke bijeenkomsten een rol in de afname van lidmaatschappen.

Er zijn duidelijke verschillen tussen groepen inwoners in het hebben van een lidmaatschap. Inwoners met een hoger opleidingsniveau (58%) zijn vaker lid van een vereniging dan lager opgeleiden (28%). Hetzelfde patroon is zichtbaar voor hogere en lagere inkomens (zie afb. 12.4).

Hoewel 45% lid is van een vereniging of organisatie, geeft slechts drie op de tien (29%) Amsterdammers aan actief deel te nemen aan verenigingsactiviteiten.

Dit is vergelijkbaar met het aandeel (33%) dat in 2018 aangaf actief mee te doen. Door de coronacrisis moesten veel verenigingen hun deuren sluiten. Hoewel fysieke activiteiten op locatie niet meer mogelijk waren, bedachten veel verenigingen (online) alternatieven. Zo werden er digitale speelavonden georganiseerd door Amsterdamse schaakverenigingen en probeerden sportclubs door middel van online trainingen en pubquizzes hun leden te vermaken en de sociale verbinding te onderhouden.^{6,7}

Bibliotheek daalt in bezoekers en leden, maar ontwikkelt veel alternatieven

In 2020 gaf een vijfde van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder aan lid te zijn van een bibliotheek. Dit is een daling ten opzichte van de vorige meting, toen een kwart aangaf lid te zijn van de bibliotheek. Het aandeel dat lid is van een bibliotheek fluctueert per jaar, maar is van de afgelopen jaren in 2020 het kleinst (zie afb. 12.5). Het is aannemelijk dat dit komt doordat vanwege de coronamaatregelen ook bibliotheken in 2020 meerdere keren moesten sluiten. Voor leden van de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) werden initiatieven bedacht om toch nog boeken te kunnen lenen. Zo boden verschillende OBA-vestigingen de mogelijkheid om online een boekenpakket samen te laten stellen (op basis van voorkeuren voor genres, schrijvers en titels) en af te halen, en bleef het mogelijk om specifieke titels te reserveren.⁸ Medio april 2021 is de 20.000e bestelling afgehaald.⁹ In de perioden dat de OBA gesloten was werden boeken automatisch verlengd en werden boetes niet in rekening gebracht. Ook zijn er onder de noemer OBA Studio diverse onlineprogramma's ontwikkeld die ook na de coronapandemie aangeboden zullen blijven worden. Ook werden er, met oog op ouderen en kwetsbare groepen, activiteiten ingericht in online omgeving of op afspraak.

Daarnaast kregen ook niet-leden tot 1 juni toegang tot de ThuisBieb app om e-boeken te lenen en te lezen.¹⁰ De OBA rapporteert dat met een stijging in 2020 van 63% in uitgeleende titels, de e-boeken populairder zijn dan ooit.¹¹ Overigens blijkt dat er tijdens de lockdown landelijk meer boeken zijn verkocht dan ervoor, met name online.¹²

Uitgaan en cultuurbezoek

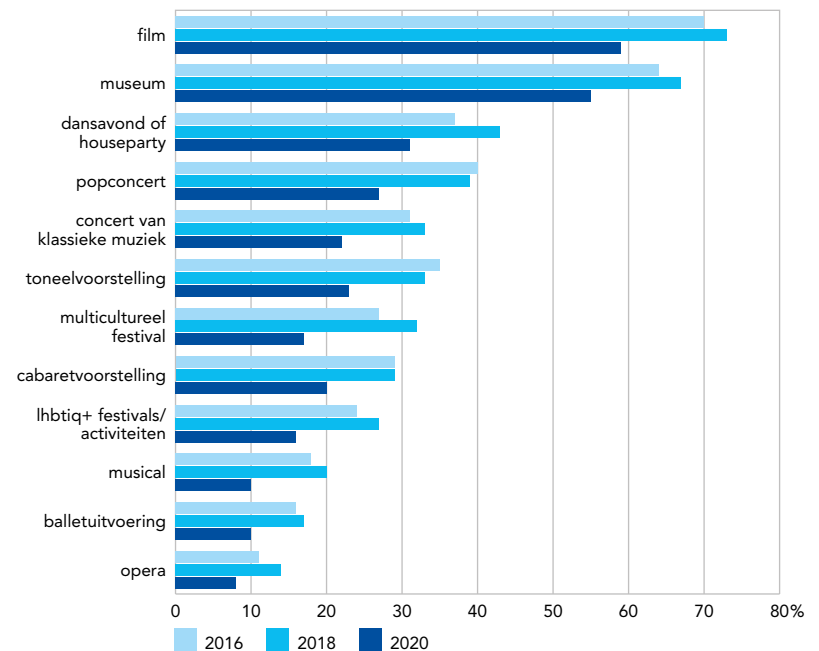
Aandeel Amsterdammers dat uitgaat is gedaald
Net zoals in voorgaande edities is aan Amsterdammers gevraagd welke culturele activiteiten zij in de afgelopen 12 maanden hebben ondernomen. Zie afbeelding 12.6 voor de typen activiteiten waar naar is gevraagd. Waar in 2018 nog acht van de tien Amsterdammers (83%) waren uitgegaan of een bezoek aan een cultuurinstelling hadden gebracht, ligt dit aandeel twee jaar later op 73%. Een duidelijke verklaring voor deze daling is de coronacrisis. Medio maart 2020 ging Nederland in een gedeeltelijke intelligente lockdown en werden veel culturele instellingen gesloten.¹³ Musea en bioscopen zijn, met extra maatregelen, nog wel een periode open geweest. Zo

moesten er vooraf kaarten en tijdsloten gereserveerd worden, was het aantal bezoekers beperkt en moest de 1,5 meter afstand worden aangehouden.¹⁴ Dit is terug te zien in de Amsterdamse cijfers. Vergelijkbaar met vorige metingen, zijn film en musea de meest populaire vormen van cultuur (zie afb. 12.6). Ondanks dat deze instellingen maanden gesloten waren heeft meer dan de helft van de Amsterdammers hier een bezoek aan gebracht in 2020. Landelijk kenden de bioscopen een daling van 56% in bezoekers.¹⁵ Hoewel deze daling in Amsterdam iets minder sterk uitvalt, is ook hier de impact van de crisis te merken. Ook voor alle andere vormen van uitgaan en cultuur in Amsterdam is een forse daling te zien ten opzichte van eerdere jaren. Bovendien zijn deze dalingen mogelijk een onderschatting van de werkelijke daling van cultuurbezoek in 2020, omdat de vraagstelling refereerde naar een enkel bezoek in 'de afgelopen 12 maanden', wat ten tijde van de enquêteperiode voor een deel betrekking had op de maanden voor de eerste lockdown. De enquête vond immers plaats in de periode september-december 2020.

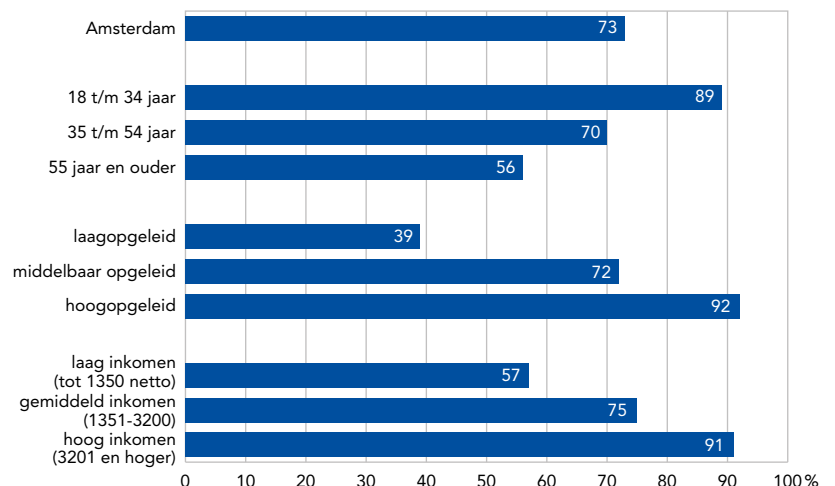
Aangezien de mogelijkheden om uit te gaan belemmerd werden tijdens de meerderheid van 2020, bedachten een aantal culturele instellingen creatieve alternatieven om bezoekers toch betrokken te houden. Zo startte het Van Gogh Museum een initiatief 'Haal het museum in huis', waarmee veel van de werken in het museum online bekeken konden worden en de tentoonstellingen vertaald werden naar een verhaal op de website.¹⁶ Ook werd het repertoire van het Internationaal Theater Amsterdam (ITA) online aangeboden, waarbij stukken gespeeld werden en bekeken konden worden via een livestream op de website.¹⁷ Tijdens de periode van versoepeling in de zomer van 2020 openden enkele culturele instellingen en horecagelegenheden weer voorzichtig de deuren. Nachtclubs bleven van deze versoepelingen uitgesloten. Toch vonden een aantal nachtclubs op creatieve wijze een formule om avonden uit toch op een veilige manier te kunnen faciliteren, namelijk met zittende luistersessies waarbij niet gedanst werd.¹⁸

Binnen het uitgaan en het bezoek aan culturele instellingen in 2020 bestaan er grote verschillen tussen groepen Amsterdammers. Zo ligt het aandeel dat uitgaat een stuk lager bij lager opgeleiden dan bij middelbaar en hoger opgeleiden (zie afb. 12.7). Het aandeel 55-plussers dat een uitgaansgelegenheid heeft bezocht is een stuk lager dan dat van de jongere Amsterdammers. Dit was bij de meting twee jaar geleden ook het geval. Het aandeel jongvolwassenen tot 34 jaar dat is uitgegaan is in vergelijking met 2018 met vijf procentpunt gedaald (van 94% naar 89%). Deze daling is een stuk groter voor de oudere leeftijdscategorieën, namelijk een daling van veertien procentpunt (van 84% naar 70%) onder volwassenen van 35 tot en met 54 jaar en een daling van elf procentpunt (van 67% naar 56%) onder 55-plussers. De dringende oproep aan de risicogroep, voor een groot deel bestaande uit ouderen, om extra voorzichtig te zijn en thuis te blijven is naar waarschijnlijkheid de grootste verklaring voor dit patroon.¹⁹

Afb. 12.6 Aandeel Amsterdammers dat in de afgelopen 12 maanden minstens één keer de genoemde uitgaansgelegenheden heeft bezocht, 2016, 2018 en 2020 (procenten)

Afb. 12.7 Aandeel Amsterdammers dat in de afgelopen 12 maanden minstens één keer de genoemde uitgaansgelegenheden heeft bezocht naar achtergrondkenmerken, 2020 (procenten)

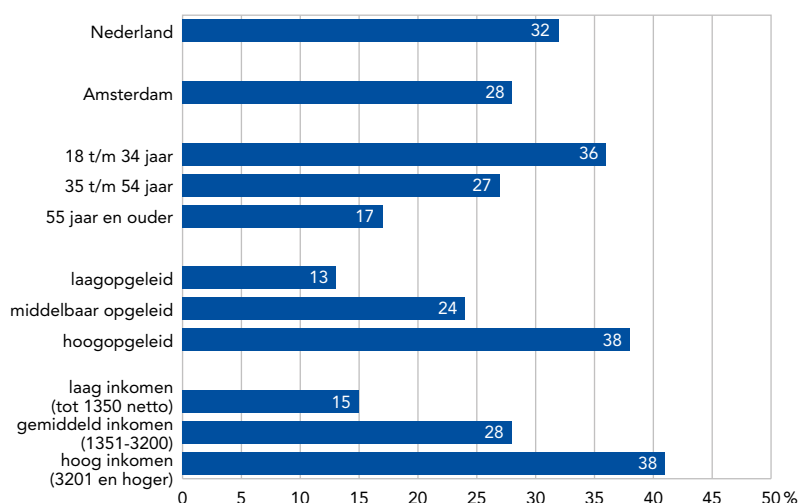
Sporten

Aandeel Amsterdammers dat lid is van een sportvereniging gelijk gebleven

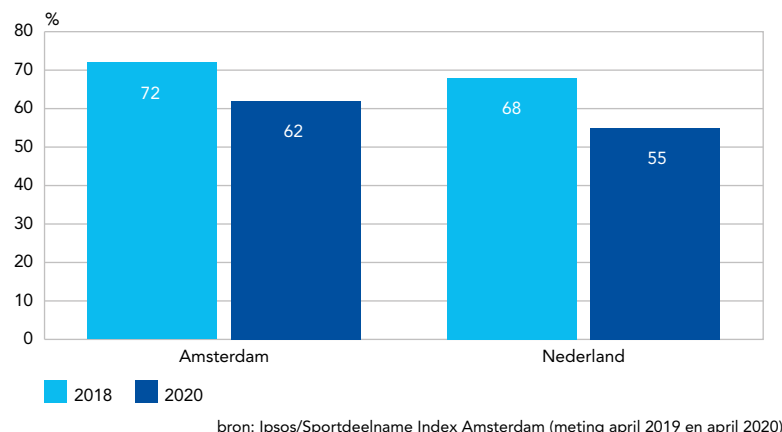
Bijna drie van de tien (28%) Amsterdamse volwassenen geeft aan lid te zijn van een sportvereniging. Dit is vergelijkbaar met het aantal dat lid was in 2018 (27%) en ligt iets lager dan het landelijke gemiddelde (32%). Wel is het aandeel sporters wat in verenigingsverband gesport heeft sinds de coronapandemie sterk gedaald, namelijk van 26% naar 4%.²⁰

Voornamelijk jongvolwassenen tot 34 jaar hebben een lidmaatschap van een sportvereniging. Hetzelfde geldt voor hogeropgeleiden en inwoners met een

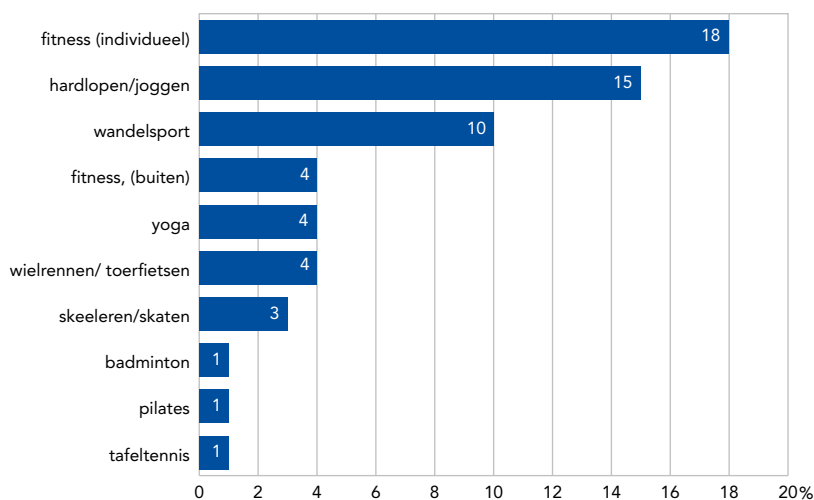
Afb. 12.8 Aandeel Amsterdammers dat lid is van een sportvereniging naar achtergrondkenmerken, 2020 (procenten)

Afb. 12.9 Aandeel Amsterdammers (5 t/m 80 jaar) dat minimaal één keer in de week sport, voor Amsterdam en Nederland, april 2019 en april 2020 (procenten)

Afb. 12.10 Aandeel Amsterdammers (5 t/m 80 jaar) dat een sport heeft beoefend in tijden van corona die ze normaal niet zouden beoefenen, april 2020 (procenten)

Sportdeelname Amsterdam, meting over april 2020. Totale n = 1.768

bron: Ipsos/Sportdeelname Index Amsterdam april 2020

hoger inkomen (zie afb. 12.8). Ook dit is herkenbaar uit de vorige meting. Vanwege de coronamaatregelen moesten veel verenigingen en sportscholen gedurende een periode hun deuren sluiten. Ondanks dat activiteiten, trainingen en groepslessen in veel gevallen niet door konden gaan, gaf het overgrote deel (66%) van de Amsterdammers die lid zijn van een sportvereniging aan het lidmaatschap te willen behouden.²¹ Dit aandeel is vergelijkbaar met de rest van Nederland.²²

Sportdeelname volwassenen gelijk gebleven tijdens coronacrisis

Net als in 2017, heeft de gemeente Amsterdam, in samenwerking met het NOC*NSF en Ipsos, in april 2020 onderzoek gedaan naar het sportgedrag van Amsterdammers door middel van de Sportdeelname Index.²³ Hieruit blijkt dat nagenoeg tweederde van volwassenen in Amsterdam (64%) minimaal vier keer per maand sport. Dit is vergelijkbaar met twee jaar geleden toen dit aandeel op 67% lag.

In vergelijking met de rest van Nederland sporten Amsterdammers (5-80 jaar) gemiddeld iets vaker. Waar 62% van Amsterdammers minimaal eens per week sport, ligt dit aandeel landelijk op 55%. De wekelijkse sportdeelname is zowel in Amsterdam als in Nederland gedaald ten opzichte van de meting van drie jaar eerder (zie afb. 12.9).

Amsterdammers zijn andere sporten gaan beoefenen vanwege de coronacrisis

Fitness is in coronatijd, net als in 2017, de meest populaire sport.²⁴ Ruim een kwart (26%) geeft aan deze sport te beoefenen. Vooral onder 19- tot 30-jarigen is fitness populair (48%). Bovendien is 18% van de Amsterdammers tijdens de coronapandemie gestart met individueel fitness. Daarnaast zijn meer Amsterdammers gaan hardlopen en wandelen (zie afb. 12.10). Sporten die Amsterdammers wel wilden beoefenen, maar hiertoe niet in staat waren door het coronavirus zijn zwemmen, fitnesssen in een groep en fitnesssen binnen (zie afb. 12.11). Dit kwam door de (tijdelijke) sluiting van zwembaden en sportscholen.

Digitale communicatiemiddelen

Verschillen in smartphonebezit tussen inwonersgroepen steeds kleiner

Door de coronacrisis werd directe 'face to face' communicatie met anderen in 2020 bemoeilijkt. Gelukkig maakt de vooruitgang in communicatietechnologie het makkelijker om sociale contacten te onderhouden en sociale isolatie tegen te gaan.²⁵ In 2020 heeft 90% van de volwassen Amsterdammers een smartphone waarmee zij digitaal in contact kunnen blijven met anderen (zie afb. 12.12). Dit aandeel lijkt over de jaren consequent te stijgen, maar ligt iets lager dan het landelijk gemiddelde van 95%.²⁶

Bijna alle Amsterdamse inwoners met een hoger opleidingsniveau hebben een smartphone in hun bezit. Voor lager opgeleiden geldt dit voor driekwart. Hetzelfde patroon valt op voor verschillen naar

inkomen en naar leeftijd. Acht van de tien volwassen Amsterdammers met een lager inkomen heeft een smartphone, tegenover bijna alle Amsterdammers met een hoger inkomen (97%). Van Amsterdamse inwoners tot 35 jaar heeft 97% een smartphone, waar dit onder 55-plussers gaat om 75%. Wel nemen de verschillen tussen de groepen langzaam af doordat groepen die achterlopen een inhaalslag maken. In overeenstemming met de landelijke trend, is onder de leeftijdscategorie 55-plus de grootste toename zichtbaar.²⁷ Smartphonebezit lijkt inmiddels onder elke inwonersgroep de norm te zijn.

Daarnaast is in 94% van de Amsterdamse huishoudens een apparaat met internettoegang te vinden, namelijk een laptop, tablet of vaste pc. Het aandeel huishoudens met een laptop is met 84% voor de derde meting op rij stabiel. Wel daalt langzaam het aantal huishoudens met een tablet (van 62% in 2016 naar 60% in 2020) en vaste pc (van 51% in 2014 naar 47% in 2020). Dit is vooral zichtbaar bij de minima. De functie van deze apparaten lijkt steeds vaker te worden overgenomen door een laptop of een smartphone. Van alle ondervraagden geeft 4% aan helemaal geen internetverbinding in huis te hebben. Dit komt overeen met het landelijk gemiddelde.²⁸ Ruim de helft van deze groep zonder internet is 55 jaar of ouder.

Amsterdammers in kwetsbare posities ondervinden meer digitale belemmeringen

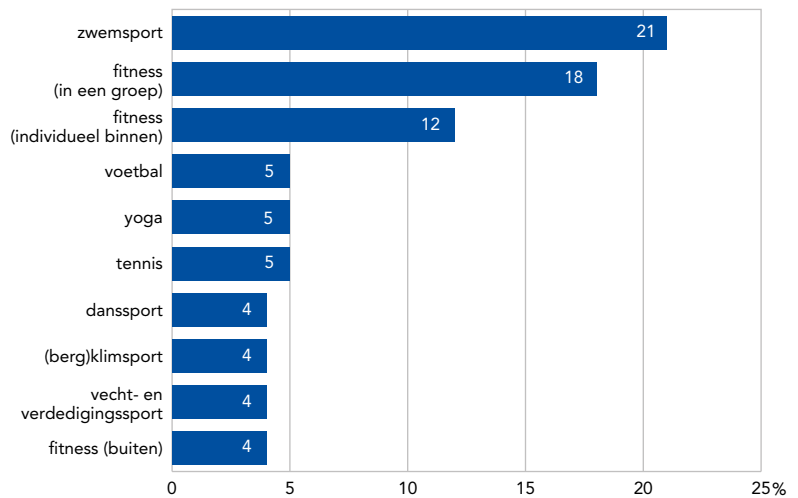
De ruime meerderheid van de Amsterdamse bevolking kan goed overweg met de digitale apparaten. Vergelijkbaar met de rest van Nederland, geeft 84% van de ondervraagde Amsterdammers aan met hun digitale middelen goed de dingen te kunnen doen die zij daarmee willen doen, zoals tekstverwerking, chatten en films bekijken.²⁹

Met name bij mensen onder de 35 jaar oud, met een hoger opleidingsniveau en een hoger inkomen gaat dit goed. Voor 13% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder lukt dit niet (goed). Onder hen vallen vooral Amsterdammers met een lager opleidingsniveau (28%), een lager inkomen (24%) en van 55 jaar en ouder (20%). Gebrekkig internet of Wi-Fi blijkt hiervan de grootste oorzaak. Daarnaast wordt genoemd dat de digitale middelen te oud zijn om de gewenste dingen mee te doen. Een op de twintig ondervraagden draagt andere redenen aan voor dit probleem. Uit de antwoorden blijkt dat een gebrek aan digitale vaardigheden een hinder vormt in het regelen van internetzaken. Dit geldt vooral voor mensen ouder dan 54 en lager opgeleiden.

Een derde van de Amsterdammers vraagt weleens hulp bij internetzaken

Van de inwoners die beschikken over digitale middelen, vraagt een derde weleens om hulp bij het regelen van zaken online (35%). Ook hier zijn het vooral 55-plussers, lager opgeleiden en mensen met een lager inkomen die om hulp vragen. Van alle ondervraagden geeft 2% aan behoefte te hebben aan internethulp, maar dit niet te vragen omdat zij niet weten aan wie zij hulp kunnen vragen. Een klein

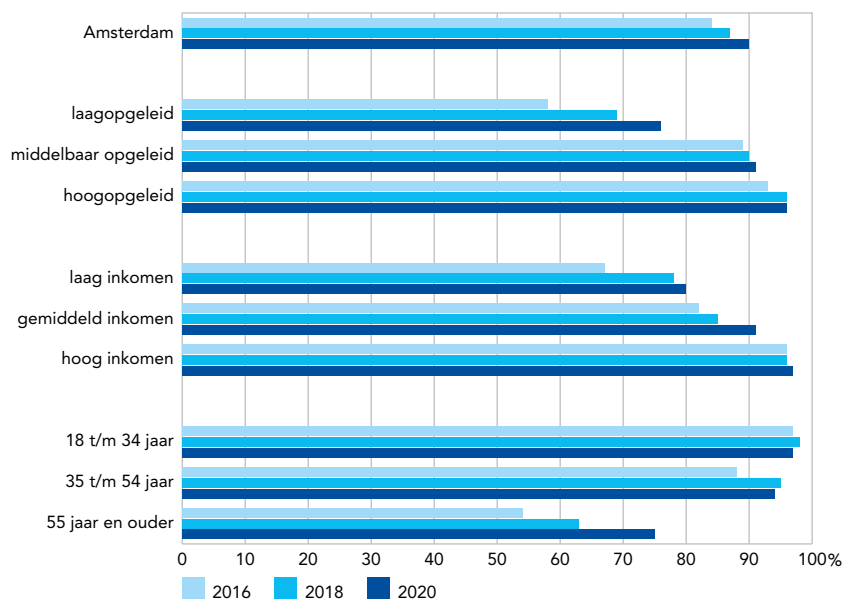
Afb. 12.11 Aandeel Amsterdammers (5 t/m 80 jaar) dat een sport wilde beoefenen maar dit niet kon door het coronavirus, april 2020 (procenten)

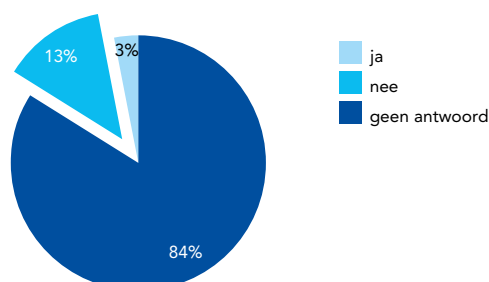
Sportdeelname Amsterdam, meting
over april 2020. Totale n = 1.768

bron: Ipsos/Sportdeelname
Index Amsterdam april 2020

Afb. 12.12 Smartphonebezit naar achtergrondkenmerken, 2016, 2018 en 2020 (procenten)

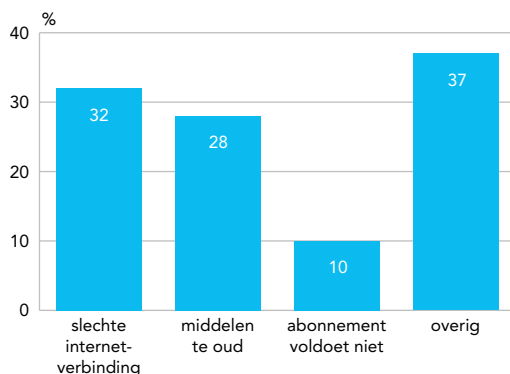

Afb. 12.13.1 "Kunt u met de digitale middelen die u ter beschikking heeft goed de dingen doen die u daarmee wilt doen, zoals tekstverwerking, chatten en films bekijken?", 2020 (procenten)

deel, 1%, geeft aan helemaal geen gebruik te maken van het internet, vooral omdat zij er niet goed mee kunnen omgaan.

Afb. 12.13.2 Redenen voor belemmering van digitale zaken van Amsterdammers, 2020 (procenten onder hen met ervaren belemmeringen)

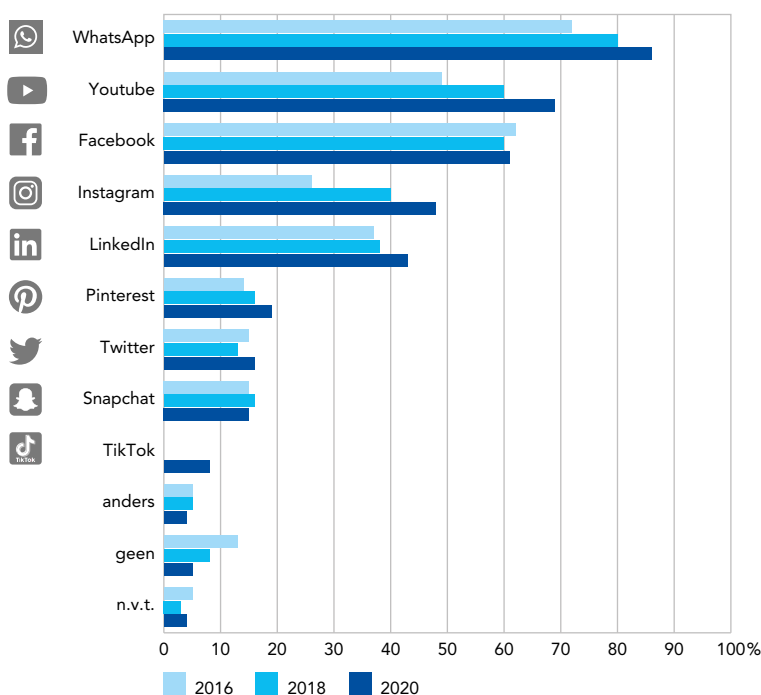

Iedereen verbonden

Door een gebrek aan digitale vaardigheden en (goed werkende) apparatuur worden mensen in kwetsbare omstandigheden ten tijde van de coronacrisis meer achtergesteld dan ooit. Met als doel de digitale kloof te dichten, startte het Amsterdamse college van B&W in april 2020 een initiatief voor een laptopregeling onder de naam 'Iedereen verbonden'. Hiermee werden 3.500 Amsterdammers in de digitaal kwetsbare groepen, waaronder met name minimumhuishoudens, voorzien van een refurbished laptop en internetverbinding. Hiermee werd toegang verleend tot online zorg, onderwijs en werd het onderhouden van een sociaal netwerk toegankelijker gemaakt. Uit de evaluatie van het project kwam naar voren dat het hielp bij het bestrijden van eenzaamheid, het vergroten van zelfstandigheid, het bieden van toegang tot hulp en onderwijs en van kansen om digitaal vaardiger te worden. Voor de komende jaren staat digitale inclusie op de Amsterdamse agenda.

Bron: Amsterdam UMC. 'Iedereen verbonden' met een refurbished laptop. November 2020.

Afb. 12.14 Aandeel Amsterdammers vanaf 18 jaar dat gebruik maakt van sociale media* naar soort, 2016, 2018 en 2020 (procenten)

* In 2016 en 2018 is niet gevraagd of men gebruik maakt van TikTok.

Mediagebruik

Bijna alle Amsterdammers gebruiken sociale media

Acht op de tien internetgebruikers gaan online om sociale contacten te onderhouden.³⁰ Nederlanders maken hier in 2020 bovendien meer gebruik van dan dat zij een jaar eerder deden.³¹ Dit geldt ook voor Amsterdammers. Met 95% maakt een groter deel van de volwassen Amsterdammers gebruik van sociale media dan in 2018 (92%) en in 2016 (87%). Vrijwel alle Amsterdammers tot 35 jaar zijn op sociale media te vinden. Onder 55-plussers is dit het geval voor 87%. In 2020 is WhatsApp met 86% wederom het meest populaire sociale medium (zie afb. 12.14). Ook door 55-plussers wordt dit platform het meest gebruikt. Hier is de grootste groei in sociale mediagebruik van deze groep te zien. Waar in 2016 vier op de tien ouderen tekstberichtjes verstuurd via het medium, is dat in 2020 zeven op de tien. Deze trend wordt ook in de rest van het land teruggezien.³² Instagram en YouTube zijn de media die het hardst in populariteit groeien onder de Amsterdammers. In de periode tussen 2016 en 2020 maakten deze platformen een groei in gebruikers door van ongeveer een vijfde. Daarmee wordt YouTube inmiddels meer gebruikt dan Facebook. Aan Instagram valt op dat het door meer vrouwen gebruikt wordt (53%) dan mannen (43%). Ook bestaat binnen dit platform het grootste verschil tussen gebruik door jongvolwassenen (75%) en ouderen (18%). Gebruik van LinkedIn door Amsterdamse inwoners is sinds de vorige meting gegroeid en wordt in 2020 het meest gebruikt door ZZP'ers (60%) en hoger opgeleiden (69%). Dit ligt een stuk hoger dan het LinkedIn-gebruik van lager opgeleiden (10%). Snapchat is in gebruikersaantallen gedaald en wordt in 2020 minder gebruikt dan Pinterest en Twitter. Wel wordt Snapchat nog door een derde van jongvolwassenen (32%) en door meer dan de helft van studenten (56%) gebruikt. TikTok, een sociaal platform wat geïntroduceerd werd in 2017, wordt gebruikt door het kleinste aandeel Amsterdamse volwassenen (8%), mogelijk door de nieuwheid en de jonge doelgroep van het medium. Onder Amsterdammers zijn studenten er het meest op te vinden (20%).

Streamingdiensten populair onder Amsterdammers

Uit landelijk onderzoek blijkt dat na de corona-uitbraak in het eerste kwartaal van 2020 streamingdiensten de traditionele bioscopen inhaalden op populariteit en omzet.³³ De streamingsector laat een groei zien van een kwart, terwijl het bezoek aan bioscopen en filmtheaters meer dan halveerde.³⁴ Dit is, weliswaar in mindere mate, terug te zien in de Amsterdamse cijfers. Na een stabiele stijging tussen 2014 en 2018, is het bezoek van Amsterdammers aan de film met 15-procentpunten sterk gedaald tussen 2018 en 2020 (zie uitgaan en cultuurbezoek). Dit laat zien dat de bioscopen hard geraakt zijn door de crisis. Daartegenover staat dat in 2020 ruim zes op de tien (61%) Amsterdammers gebruik maakt van een streamingdienst zoals Netflix, Amazon, HBO of Videoland om series en films te kijken. Streamingdiensten zijn vooral populair onder inwoners tot 35 jaar (83%) en een stuk

minder onder inwoners van 55 jaar en ouder (31%). Bioscopen spelen wel goed in op de sluiting van hun vestigingen door (gratis) films aan te bieden via hun streamingsdienst, waar in 2020 veel gebruik van is gemaakt.³⁵ Ook doken er andere alternatieven op, zoals Picl, een online platform waarop in samenwerking met Nederlandse filmhuizen en theaters geselecteerde filmhuisfilms worden aangeboden.³⁶ Daarnaast stelde het International Documentary Film Festival Amsterdam (IDFA), een Nederlands documentairefestival dat jaarlijks in het najaar in Amsterdam wordt georganiseerd, tijdens de eerste lockdown meer dan 800 documentaires beschikbaar.³⁷

Muziekstreamingdiensten zoals Spotify worden in 2020 gebruikt door net iets meer dan de helft (52%) van de Amsterdammers. Ook de doelgroep van dit platform wordt gedomineerd door jongvolwassenen (78% tegenover 24% van ouderen).

Amsterdammers volgen het coronanieuws op de voet

In het najaar van 2020 werden Amsterdammers gevraagd hoe vaak zij het nieuws over de coronacrisis volgen.³⁸ De meerderheid doet dit meerdere keren per dag (53%) en een op de drie eens per dag (35%). Een kleinere 10% volgt het coronanieuws wekelijks en 2% enkel maandelijks. Nog geen procent van ondervraagden gaf aan het nieuws over de coronacrisis helemaal niet te volgen.

Ook werd gevraagd wat voor hen in de afgelopen maand bronnen waren voor nieuws over corona. Amsterdammers volgen het nieuws over de pandemie veruit het meest via landelijke media zoals landelijke kranten en dagbladen en nieuwsuitzendingen op televisie. Tweederde van de inwoners die op de hoogte blijven van de stand van zaken gebruiken hiervoor online nieuwssites of apps. Een kleiner deel raadpleegt de website van de Nederlandse overheid, waaronder de GGD en het RIVM. Een wat kleinere groep zoekt naar coronanieuws op sociale media.

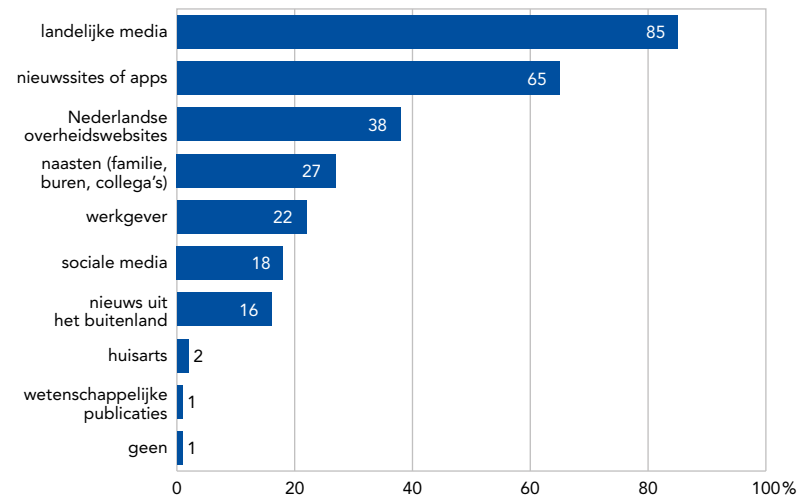
Nagenoeg de helft van ondervraagde Amsterdammers (48%) gaf aan via AT5 op de hoogte te blijven van nieuws over corona. Een tiende van de inwoners raadpleegt AT5 eens per maand (11%). Een op de vijf doet dit wekelijks en 17% dagelijks.

Vakantie

Minder op vakantie door het coronavirus

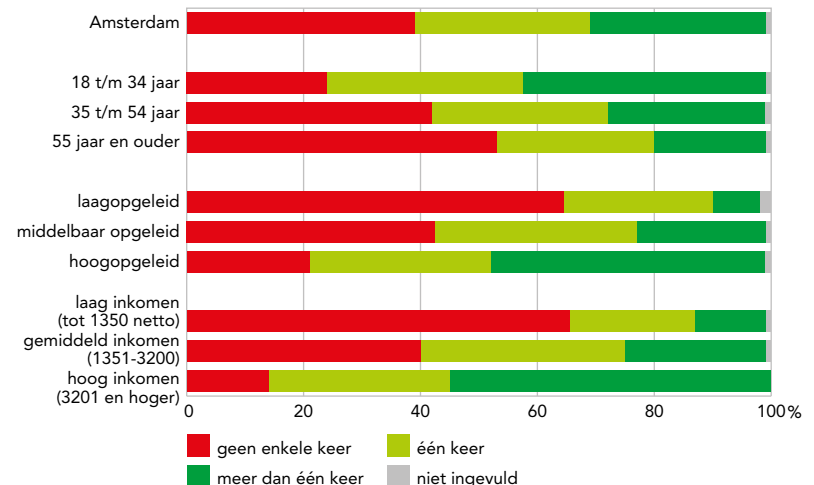
De coronamaatregelen hebben veel invloed gehad op het reisgedrag. Gedurende het grootste deel van 2020 werd door de overheid geadviseerd om zo veel mogelijk thuis te blijven en werden niet-noodzakelijke reizen ontmoedigd. Zes van de tien (60%) volwassen Amsterdammers geven (in de periode van september tot december 2020) aan dat zij in de afgelopen twaalf maanden (deels nog voor de coronacrisis) op vakantie zijn geweest. Dit aandeel ligt lager dan in de afgelopen vier jaar, waar steeds ruim driekwart (77%) op vakantie ging. Deze daling is vooral te zien bij lager

Afb. 12.15 Bronnen voor nieuws over corona, 2020 (procenten)

bron: OIS

Afb. 12.16 Aandeel Amsterdammers dat in de afgelopen 12 maanden op vakantie is geweest naar achtergrondkenmerken, 2020 (procenten)

opgeleiden (-25%), Amsterdammers met een lager of gemiddeld inkomen (-22%) en met een leeftijd van boven 35 jaar (-23%).

Net als bij de vorige meting in 2018, gingen in 2020 vooral ouderen, lager opgeleiden en mensen met een lager inkomen niet op vakantie (zie afb. 12.16). Ruim de helft (55%) van de Amsterdammers die niet op vakantie zijn geweest geeft aan dit niet te hebben gedaan vanwege het coronavirus. Voornamelijk jongvolwassenen tot 35 jaar, hoger opgeleide inwoners en Amsterdammers met een hoger inkomen geven dit op als reden.

Voor het aandeel Amsterdammers dat in het buitenland op vakantie is geweest is gedaald. Waar in 2018 nog 92% van de volwassen Amsterdammers die op vakantie gingen naar het buitenland gingen, ligt dat aandeel nu op de helft (49%). Landelijke cijfers laten eveneens een halvering zien van het aantal vakanties van Nederlanders in het buitenland.³⁹ Ook dit is te verklaren door de coronamaatregelen. Zo werden er

vanuit de overheid reisadviezen afgegeven waarmee werd afgeraden te reizen naar 'oranje' en 'rode' gebieden.⁴⁰ Daarnaast moesten reizigers voor bepaalde gebieden een negatieve coronatest kunnen laten zien, veelal een aantal dagen in quarantaine en werd in zijn algemeenheid het advies gegeven om alleen

naar het buitenland te reizen als het strikt noodzakelijk is. In plaats van een vakantie naar het buitenland, kozen in de zomer van 2020 meer Nederlanders voor een vakantie in eigen land in vergelijking met een jaar daarvoor.⁴¹

Noten

- 1 Bron: OIS. *Symposium Amsterdam in cijfers*. Amsterdam, 2020.
- 2 Bron: <https://www.amsterdam.nl/nieuws/videos/komt-lockdown/>
- 3 Bron: <https://www.parool.nl/nederland/de-modeltrein-is-het-nieuwe-lockdowngeluk~b8f185db/>
- 4 Het gaat hier om één van de volgende verenigingen: sportverenigingen, organisaties met maatschappelijke doelen, werknemers- of werkgeversorganisatie, hobbyverenigingen, politieke organisaties, verenigingen met godsdienstig of levensbeschouwelijk doel, zangverenigingen of muziekverenigingen, vrouwenverenigingen of vrouwenbonden, migrantenverenigingen of zelforganisaties, toneelverenigingen.
- 5 Bron: <https://koornetwerk.nl/nieuws/corona-veroorzaakt-ongekende-terugval-van-leden-aantallen-bij-korenbonden/>
- 6 Bron: <https://www.parool.nl/nieuws/hoe-overleven-amsterdamse-verenigingen-de-coronacrisis~b0640e51/>
- 7 Bron: <https://www.sportenstrategie.nl/sport-corona/hoer-sportverenigingen-in-coronatijd-online-het-clubgevoel-versterkten/>
- 8 Bron: <https://www.oba.nl/nieuws/gewoon-doorlezen-met-oba-bestelservice.html>
- 9 Bron: <https://www.oba.nl/nieuws/amsterdam-mers-lezen-door.html>
- 10 Bron: OBA. *Nieuwsbrief april 2021*.
- 11 Bron: <https://www.oba.nl/nieuws/de-thuisbieb--een-app-vol-e-books-voor-iedereen.html>
- 12 Bron: <https://www.volkskrant.nl/a-b6b532fb>
- 13 Bron: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdljn/maart-2020-maatregelen-tegen-verspreiding-coronavirus>
- 14 Bron: <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/vanaf-woensdag-versoepelen-de-regels-voor-de-cultuursector-wat-kunt-u-zien-en-zijn-de-zalen-er-blij-mee~bc10a669/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- 15 Bron: <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/bioscoopjaar-2020-met-56-procent-minder-bezoekers-een-ramp-maar-2021-beloofd-veel-goeds~b4fcc502/>
- 16 Bron: <https://www.vangoghmuseum.nl/nl/bezoek/haal-het-museum-in-huis#voorproefje-tentoonstelling-ongekend>
- 17 Bron: <https://ita.nl/nl/nieuws/nieuw-italive/1459482/>
- 18 Bron: <https://www.parool.nl/ps/de-lege-clubs-van-amsterdam-wachten-op-nieuw-leven~be6dcdbfe/>
- 19 Bron: <https://www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/risicogroepen>
- 20 Dit gaat om de leeftijdscategorie 5 tot en met 80 jaar oud. Bron: OIS, NOC*NSF, Ipsos. *Sportdeelname Index gemeente Amsterdam - Effecten*. Amsterdam, april 2020.
- 21 Bron: NOC*NSF. *Sportdeelname Index - Effecten coronavirus*. Oktober 2020.
- 22 Bron: Journal of Medical Internet Research. *The effect of information communication technology interventions on reducing social isolation in the elderly: a systematic review*. Januari 2016.
- 23 Bron: <https://www.consultancy.nl/nieuws/33772/nederland-is-koning-smartphone-samsung-groter-dan-apple>
- 24 Bron: CBS. *Internettoegang en internet-activiteiten*. Den Haag, 2020.
- 25 Bron: Nationale DenkTank. *Poster knelpunten inclusief*. April 2020.
- 26 Bron: Armoederegisseur gemeente Amsterdam. *Bouwstenen voor Digitale Inclusie*. December 2017.
- 27 Bron: CBS Statline. *Internettoegang en internetactiviteiten*. Den Haag, 2020.
- 28 Bron: CBS Statline. *Nederland in cijfers*. Den Haag, 2020.
- 29 Bron: PWC. *Omzet streamingdiensten haalt die van bioscopen in*. September 2020.
- 30 Bron: <https://www.entertainmentbusiness.nl/film/pathe-biedt-gratis-films-aan-via-streamingdienst-pathe-thuis/>
- 31 Bron: <https://picl.nl/over-picl/>
- 32 Bron: <https://www.idfa.nl/nl/artikel/133881/een-filmfestival-in-tijden-van-corona>
- 33 Bron: CBS.nl. Webbericht: *Halvering aantal vakanties naar buitenland in 2020*. 6-8-2021.
- 34 Bron: <https://www.nederlandwereldwijd.nl/actueel/nieuws/2020/07/17/reisadviezen-in-coronatijd-wie-hoe-wat-waar-en-waarom>
- 35 Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/52/nederlanders-in-zomer-2020-vaker-op-vakantie-in-eigen-land>

13

Politieke participatie

Hoe stemt Amsterdam? Welke verschillen zien we in de loop van de jaren? Hoe kijken Amsterdammers naar de politiek en naar instituties? In dit hoofdstuk belichten we verschillende aspecten van politieke participatie in Amsterdam.

Auteurs: Sara Rubingh & Laure Michon

Kernpunten

- Net als bij vorige verkiezingen hebben de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 weer voor verschuivingen in de partijkeuze van Amsterdammers gezorgd. D66 neemt de positie van grootste partij over van GroenLinks.
- Landelijk was de VVD de winnaar van deze verkiezingen. Deze partij boekte ook enige winst in Amsterdam, maar haalt minder stemmen dan in de rest van Nederland. D66, GroenLinks en DENK halen relatief veel stemmen in de stad.
- De opkomst is met 75,7% licht gedaald in de stad, net als in de rest van Nederland. We zien grote verschillen tussen stadsdelen; in Nieuw-West en Zuidoost is de opkomst lager dan gemiddeld.
- 61% van de Amsterdammers is geïnteresseerd in de politiek. Dit aandeel is iets gedaald en vergelijkbaar met het gemiddelde in Nederland. In Amsterdam is de politieke interesse onder jongeren relatief hoog.
- In 2019 was 71% van de Amsterdammers bereid om te stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen. De stemintentie is vooral hoog onder hoogopgeleide Amsterdammers van 55 jaar en ouder (93%) en laag onder laagopgeleide jongeren (53%).
- Gevraagd naar het vertrouwen in instituties geven Amsterdammers vooral aan vertrouwen te hebben in de rechtsspraak (53%) en in de Amsterdamse politie (50%). Het minste vertrouwen hebben ze in Amsterdamse wethouders (22%). Hoogopgeleide Amsterdammers hebben over het algemeen meer vertrouwen in instituties dan laag- en middelbaar-opgeleiden.
- De ervaren politieke invloed is beperkt: met de stelling 'ik heb voldoende invloed op wat er voor de stad wordt besloten' is 13% van de Amsterdammers het eens.
- Ruim een kwart van de Amsterdammers heeft zich in het afgelopen jaar alleen of samen met anderen ingezet voor de buurt of de stad. Vooral Amsterdammers die vinden dat hun buurt achteruit is gegaan het afgelopen jaar doen dit relatief vaak.

In maart 2021 vonden Tweede Kamerverkiezingen plaats die voor belangrijke veranderingen in het partijpolitieke landschap hebben gezorgd in Amsterdam. In dit hoofdstuk beschrijven we de uitslag van deze verkiezingen, ook in historisch perspectief. Verder komt ook de interesse van Amsterdammers in de politiek aan de orde, het vertrouwen in instituties, het oordeel over de eigen politieke invloed en hun inzet voor buurt en stad. We zullen inzoomen op de positie van jongeren.

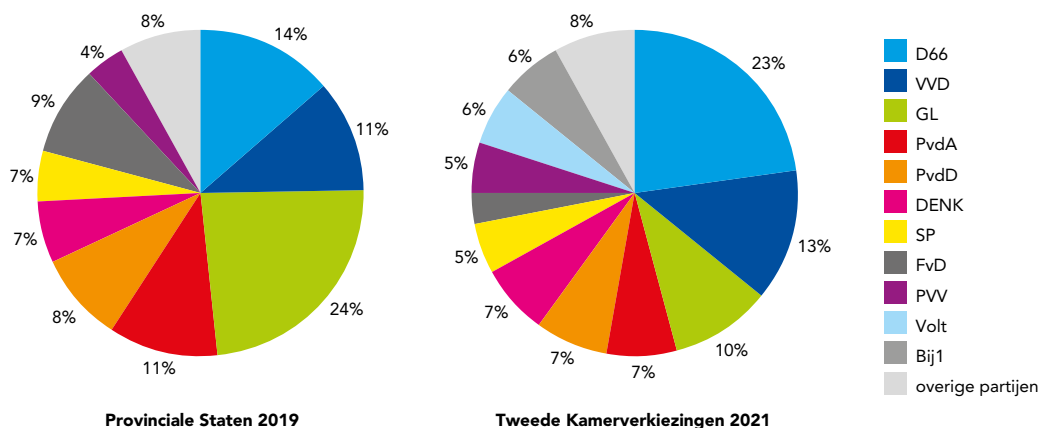
Grote verschuivingen bij Tweede Kamerverkiezingen 2021

De Tweede Kamerverkiezingen van 2021 hebben in meerdere opzichten voor verandering gezorgd. Tussen de Tweede Kamerverkiezingen in 2017 en de Provinciale Statenverkiezingen 2019 waren er geen

grote verschuivingen te zien in de partijkeuze van Amsterdammers. Bij de Tweede Kamerverkiezingen 2021 is dat wel het geval (zie afb. 13.1). D66 komt tijdens deze verkiezing uit de bus als de grote winnaar met bijna een kwart van de stemmen in Amsterdam (23%). Bij de Provinciale Statenverkiezingen in 2019 waren zij nog de tweede partij van de stad met 13% van de stemmen. Toen was GroenLinks met een kwart van de stemmen de grootste (24%), terwijl de partij in 2021 een tiende van de stemmen krijgt (10%). De aanhang van de VVD is iets gegroeid en gaat van 11% naar 13%. De huidige coalitie in de gemeenteraad van GroenLinks, D66, SP en PvdA zou met de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen de meerderheid verliezen: deze partijen komen samen uit op 46% van de stemmen.

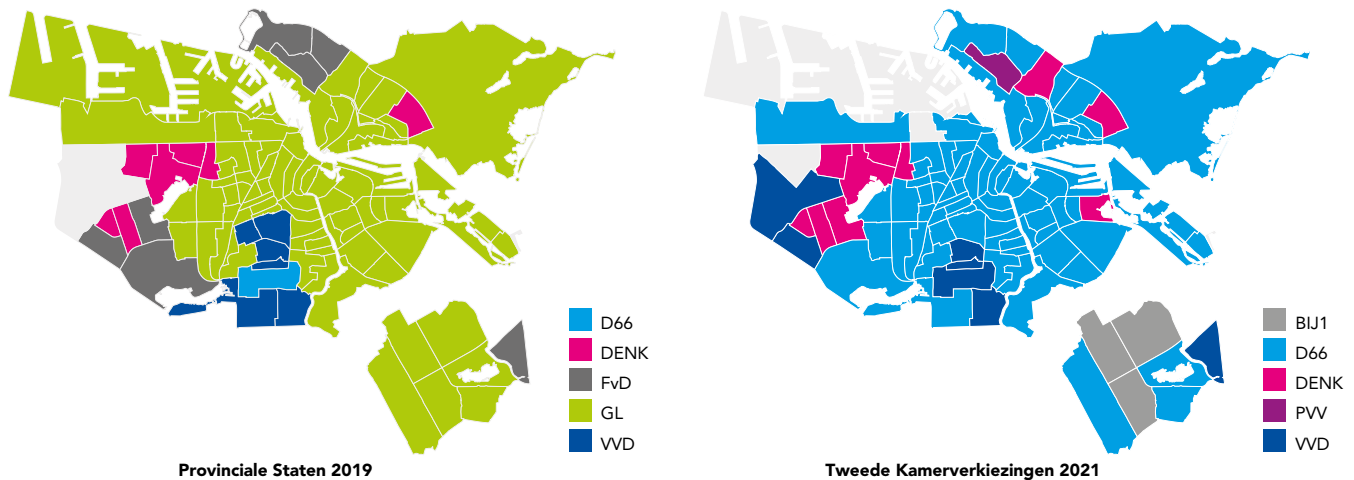
Nieuwkomers Volt en BIJ1 halen in Amsterdam veel stemmen binnen, beide 6% (in Nederland 2% en 1%).

Afb. 13.1 Uitgebrachte geldige stemmen bij de Provinciale Statenverkiezingen 2019 en Tweede Kamerverkiezingen 2021 (procenten)

bron: afd. Basisinformatie/ bewerking OIS

Afb. 13.2 Grootste partij per wijk, Provinciale Statenverkiezingen 2019 en Tweede Kamerverkiezingen 2021 (procenten)

bron: afd. Basisinformatie/ bewerking OIS

Forum voor Democratie (FvD) verloor twee derde van haar aanhang: in 2019 haalde de partij nog 9% van de stemmen, in 2021 is dit 3%. JA21, de partij die zich losmaakte van FvD haalt 1% van de stemmen.

Veranderende partijkeuze terug te zien op stadsdeel- en wijkniveau

Hoewel GroenLinks in 2019 nog in alle stadsdelen behalve Nieuw-West de grootste was, is de partij dat nu in geen van de stadsdelen meer (zie afb. 13.2). D66 heeft deze koppositie overgenomen en is in elk stadsdeel de grootste, behalve in stadsdeel Nieuw-West. DENK is daar net als in 2019 de grootste partij met 19,6% van de stemmen. D66 haalt in dit stadsdeel 16,3% van de stemmen. Verder zijn er in Nieuw-West, Zuid en Zuidoost enkele wijken waar VVD de grootste partij is geworden in 2021. In Noord is de PVV in twee wijken de grootste geworden. BIJ1 is in Zuidoost in drie wijken de grootste geworden. De partijkeuze van Amsterdammers in de verschillende wijken is hiermee iets meer verdeeld dan in 2019.

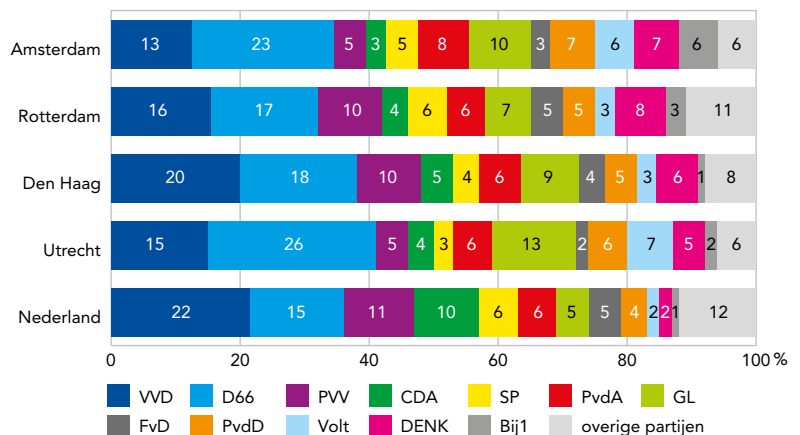
Meer D66- en minder VVD-stemmers in Amsterdam dan elders

Vergeleken met de andere grote steden (Rotterdam, Den Haag en Utrecht) en met Nederland als geheel vallen aan de Amsterdamse uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen een paar zaken op. De partijkeuze in Amsterdam en Utrecht komt redelijk overeen; D66 is in beide steden het grootst. Daarnaast doet GroenLinks het beter in Amsterdam en Utrecht dan de andere grote steden en in Nederland als geheel. VVD haalt echter een stuk minder stemmen in Amsterdam en Utrecht. Dit geldt ook voor de PVV (zie ook afbeelding 13.3). De uitslagen in Rotterdam en Den Haag komen meer overeen met de landelijke uitslag. Alleen het CDA doet het in de vier grote steden relatief slechter dan in heel Nederland. DENK doet het in de vier grote steden relatief goed en krijgt in Rotterdam zelfs vier keer zoveel stemmen als in Nederland als geheel, net als tijdens de Provinciale Statenverkiezingen in 2019.

Vanwege de coronamaatregelen waren er enkele verschillen in de organisatie van de Tweede Kamerverkiezingen dit jaar ten opzichte van eerdere jaren:

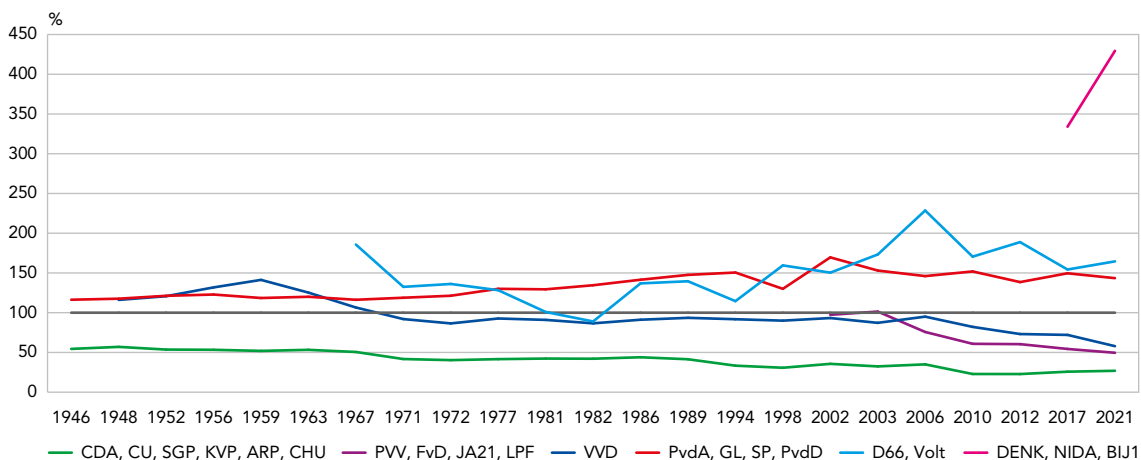
- Er kon drie dagen gestemd worden, de twee eerste dagen waren bedoeld voor kwetsbare Amsterdammers.
- Ouderen boven de 70 jaar konden ook via de post stemmen.
- Ook waren de stemlocaties anders: zo dienden verpleeghuizen niet als stembureau, ook deden er minder scholen dienst als stembureau. Wel waren er enkele tenten geplaatst in de stad en waren er een auto- en fietsstemstraat.
- Op de stembiljetten stond deze keer niet het dichtstbijzijnde stembureau. Mogelijk zijn daardoor enkele stembureaus meer bezocht dan anderen omdat ze bekender zijn.

Afb. 13.3 Uitslag Tweede Kamerverkiezingen 2021 in de vier grote steden en in Nederland (procenten)

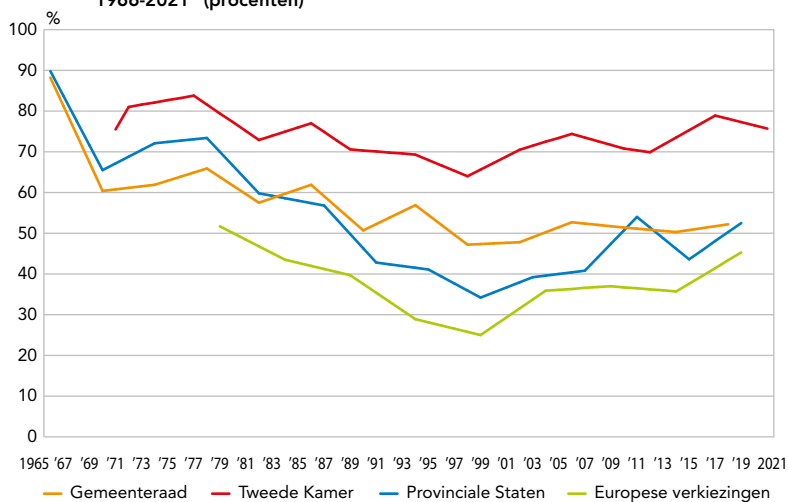

bron: Kiesraad/bewerking OIS

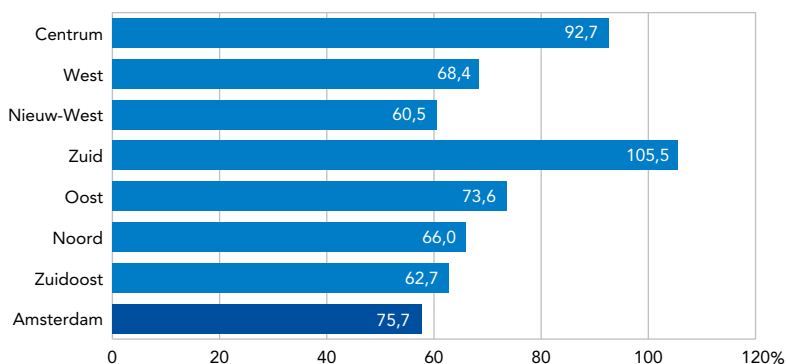
In afbeelding 13.4 zetten we de uitslag van Amsterdam procentueel af tegen de landelijke uitslag (100%). Daarbij groeperen we partijen die qua standpunten dicht bij elkaar staan. Deze afbeelding

Afb. 13.4 Uitslag Kamerverkiezingen Amsterdam als percentage van landelijke uitslag (procenten)

bron: Kiesraad/bewerking OIS

Afb. 13.5 Opkomst bij Gemeenteraadsverkiezingen, Tweede Kamerverkiezingen, Provinciale Statenverkiezingen en Europese verkiezingen in Amsterdam, 1966-2021* (procenten)

* van 1917 tot 1970 was er sprake van een opkomstplicht voor verkiezingen bron: afd. Basisinformatie/OIS

Afb. 13.6 Opkomst bij Tweede Kamerverkiezingen naar stadsdeel in Amsterdam, 2021 (procenten)

bron: afd. Basisinformatie/OIS

laat duidelijk zien dat er in Amsterdam relatief veel op de nieuwe partijen DENK, NIDA en BIJ1 wordt gestemd, en historisch gezien relatief veel op linkse of liberaal-progressieve partijen vergeleken met landelijk. Rechtse en christelijke partijen doen het in Amsterdam relatief slecht. Deze figuur laat ook zien dat de partijkeuze in Amsterdam al lange tijd sterk afwijkt van de landelijke partijkeuze.

Licht dalende opkomst in 2021

Terwijl bij de afgelopen vier verkiezingen een lichte stijging was te zien in de opkomst, is de opkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen 2021 licht gedaald ten opzichte van de opkomst in 2017 (zie afb. 13.5). Uit onderzoek van Ipsos blijkt dat weinig interesse en vertrouwen in de politiek de voornaamste redenen zijn om niet te gaan stemmen. Ook corona speelt mogelijk een rol bij de lagere opkomst.¹ De opkomst is in Amsterdam over het algemeen lager dan in Nederland als geheel. Dat geldt ook voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 (respectievelijk 75,7% vs. 79,3%). Overigens is de daling in opkomst in Amsterdam ook te zien in de rest van Nederland. De opkomst is in Amsterdam hoger dan in Rotterdam (67,7%) en Den Haag (71,2%), maar lager dan in Utrecht (81,7%).

Verskil in opkomst per stadsdeel

De opkomst voor de Tweede Kamerverkiezingen verschilt sterk tussen de stadsdelen (zie afb. 13.6). In de stadsdelen Centrum en Zuid is de opkomst hoger dan gemiddeld in Amsterdam. In de stadsdelen Noord, Zuidoost en Nieuw-West valt de opkomst lager uit. Daarbij geldt dat er een aantal bijzondere stemlocaties zijn in stadsdeel Centrum (zoals het Stadhuis, de Roode Bioscoop en verschillende kerken) en Zuid (Vondelpark, verschillende musea en een autostemstraat in de RAI) die ook kiezers uit andere stadsdelen trekken.

Interesse in politiek stabiel

Opkomst bij verkiezingen is de belangrijkste vorm van politieke participatie.² Interesse in de politiek gaat over het algemeen vooraf aan opkomst en is

daarmee een goede voorspeller voor de opkomst. In 2020 was 61% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder geïnteresseerd in politiek. Die interesse is gestegen tussen 2014 en 2020, waardoor het weer op hetzelfde niveau is als in 2012. Het aandeel dat geïnteresseerd is in politiek, komt daarbij overeen met het landelijk aandeel dat geïnteresseerd is in politiek (zie afb. 13.7).³

Amsterdamse jongvolwassenen (18-29 jaar) hebben relatief veel interesse in politiek (63%), waar dat landelijk juist niet het geval is (53% onder 18-34-jarigen).⁴ Net als landelijk hebben hoogopgeleide Amsterdammers vaker interesse in politiek (76%). Dit geldt ook voor Amsterdammers zonder migratieachtergrond (ook 76%). Onder Amsterdammers met een Turkse migratieachtergrond en lager opgeleiden is de interesse in de politiek het laagst.

We zien een samenhang tussen interesse in politiek en vertrouwen in de toekomst. Zo zijn Amsterdammers die veel vertrouwen hebben in de toekomst relatief vaak geïnteresseerd in politiek (68%) en Amsterdammers die geen vertrouwen hebben in de toekomst juist niet (46%). Ook Amsterdammers die tevreden zijn met het Amsterdams bestuur en de landelijke regering zijn vaker geïnteresseerd in politiek dan gemiddeld (66% en 67%).

Laagste stemintentie onder laagopgeleide jongeren

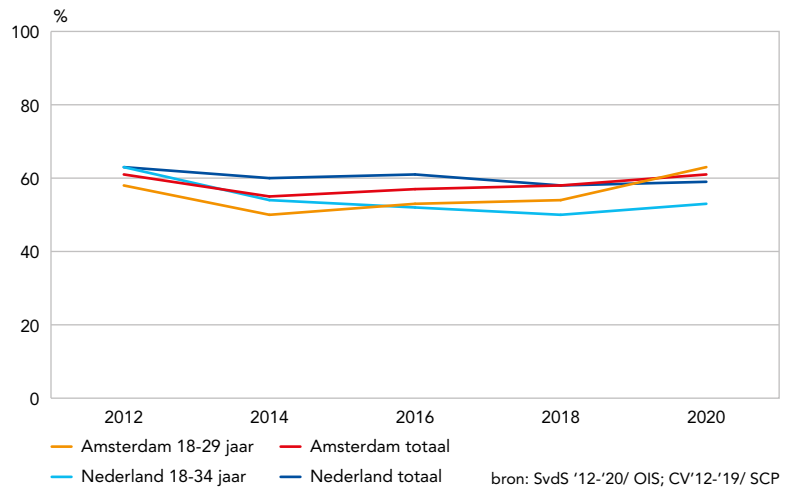
Een andere graadmeter voor politieke participatie is stemintentie. Dat meten we met de vraag: 'Als er morgen gemeenteraadsverkiezingen gehouden zouden worden, zou u dan gaan stemmen?' Dat leidt wel altijd tot een overschatting: niet-stemmers doen vaak ook niet mee aan enquêtes en bovendien is er altijd een groep van de mensen die zeggen te gaan stemmen die dat uiteindelijk niet doet. Daarom is de opkomst (52,2% bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen) altijd lager dan de stemintentie (71% in de laatste meting van de Amsterdamse Burgermonitor). Overigens is de stemintentie zoals laatst gemeten wel in dezelfde orde van grootte als de opkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021: 75,7%.

Vragen naar stemintentie in enquêtes levert vooral interessante informatie op omdat het mogelijk is om te kijken naar verschillen tussen groepen. We zien zo dat stemintentie sterk correleert met opleidingsniveau en leeftijd (zie afb. 13.8). Zo geeft 93% van de hoogopgeleide Amsterdammers van 55 jaar en ouder aan zeker te zullen stemmen; van de jongeren die laag/middelbaar opgeleid zijn is dat 53%.⁵

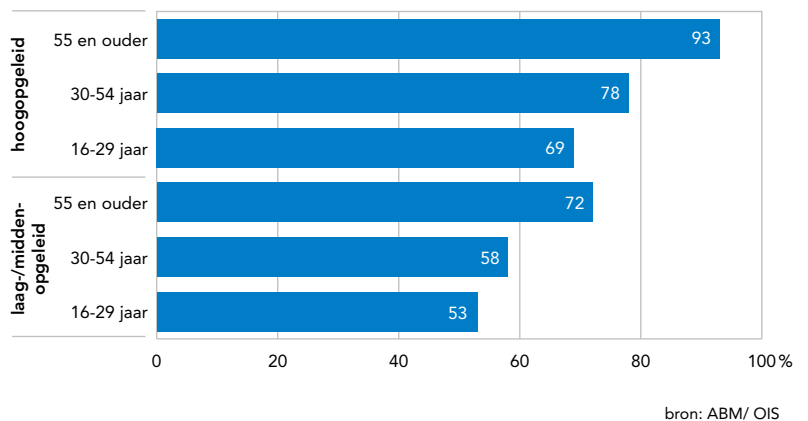
Verdeeld oordeel over vertrouwen in instituties en politiek, weinig ervaren invloed

In de Amsterdamse Burgermonitor wordt Amsterdammers gevraagd hoeveel vertrouwen zij hebben in een aantal Nederlandse instituties: de regering, de Tweede Kamer en de rechtspraak. De rechtspraak geniet van het meeste vertrouwen: 53% van de Amsterdammers heeft daar vertrouwen in. Dat

Afb. 13.7 Aandeel Amsterdammers en aandeel Nederlanders dat geïnteresseerd is in politiek, 2012-2020

Afb. 13.8 Stemintentie naar leeftijdsgroep en opleidingsniveau, 2019 (procenten)

is duidelijk meer dan het vertrouwen in de Tweede Kamer (27%) en de regering (28%). Het vertrouwen in alle landelijke instituties is gestegen tussen 2017 en 2019: 22% van de Amsterdammers had in 2017 vertrouwen in de regering en de Tweede Kamer, 46% in de rechtsspraak.⁶

Ook met betrekking tot een aantal Amsterdamse instituties is het vertrouwen gepeild: de burgemeester, de wethouders, de gemeenteraad, de ambtenaren en de politie (zie afb. 13.9). Van de lokale instituties hebben Amsterdammers het meeste vertrouwen in de politie (51%) en het minste vertrouwen in de Amsterdamse wethouders (22%). Vergeleken met 2017 is het vertrouwen in alle Amsterdammers instituties (licht) gedaald.

Vertrouwen in instituties hangt voor een groot deel samen met opleidingsniveau: hoger-opgeleiden hebben over het algemeen meer vertrouwen dan laag- en middelbaar opgeleiden. Verder zien we dat mannen meer vertrouwen hebben, zowel in landelijke als in lokale instituties. Ook leeftijd speelt een rol, vooral omdat Amsterdammers van 55 jaar en ouder minder vertrouwen hebben in een aantal instituties dan gemiddeld. In dit hoofdstuk leggen we de focus op de positie van jongeren. Onder jongeren ligt het

vertrouwen meestal op hetzelfde niveau als gemiddeld, wel zien we dat ze iets vaker veel vertrouwen hebben in de politie en iets minder vaak in de burgemeester. Verder zien we dat ze minder vaak aangeven geen vertrouwen te hebben in de Amsterdamse ambtenaren, de gemeenteraad en de wethouders, maar dat ze vaker aangeven geen mening te hebben vergeleken met het gemiddelde van alle Amsterdammers. Overigens zien we geen correlatie tussen

vertrouwen in instituties (noch de landelijke, noch de Amsterdamse) en stemintentie. Oftewel: mensen met minder vertrouwen in instituties geven even vaak aan dat zij zullen stemmen als mensen die veel vertrouwen hebben in instituties.

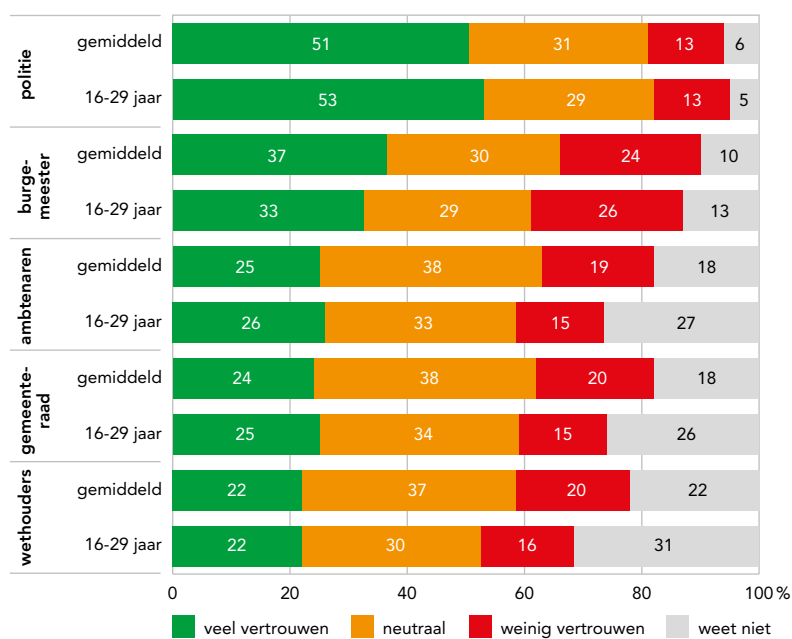
Een derde ziet voldoende manieren om mening te geven, 13% ervaart voldoende invloed

Een derde van de Amsterdammers is het in 2019 eens met de stelling: 'er zijn op dit moment voldoende manieren voor burgers om duidelijk te maken wat hun mening is over de gang van zaken hier in de gemeente.' Voor deze stelling is gekozen omdat het in een landelijk onderzoek ook wordt gebruikt: van de Nederlanders was 36% het eens met deze stelling in 2016.⁷ Vragen we het oordeel over de stelling 'ik heb voldoende invloed op wat er voor de stad wordt besloten', dan is 13% van de Amsterdammers het in 2019 daarmee eens en 43% het oneens. Met andere woorden: Amsterdammers vinden vaker dat ze voldoende mogelijkheden hebben om hun stem te laten horen dan dat ze met hun stem ook voldoende invloed hebben.

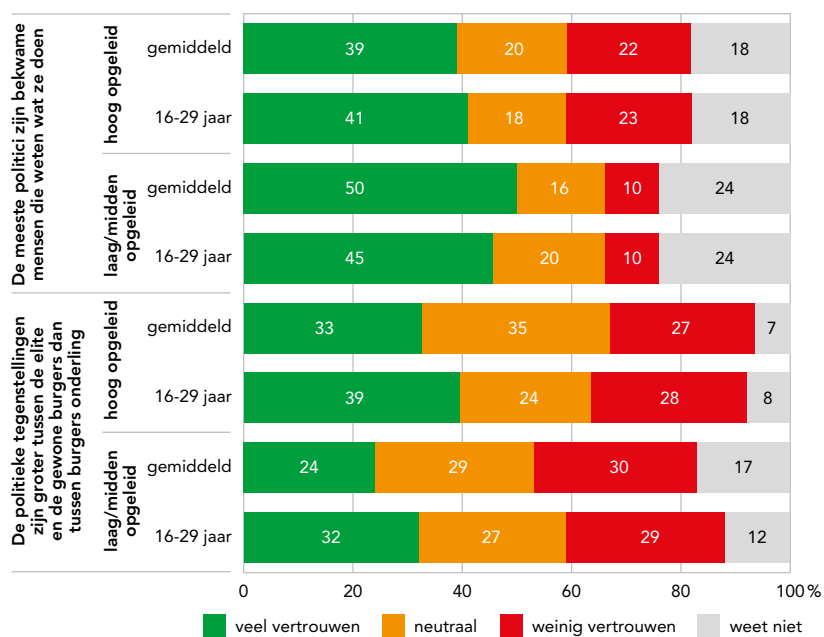
Er is geen relatie tussen de stemintentie en de antwoorden op de stelling 'er zijn op dit moment voldoende manieren voor burgers om duidelijk te maken wat hun mening is over de gang van zaken hier in de gemeente'. Dat betekent dat de keuze om wel of niet te gaan stemmen niet samenhangt met de ervaren mogelijkheden om een mening te geven. Dat is anders bij de antwoorden op de stelling 'ik heb voldoende invloed op wat er voor de stad wordt besloten'. Van de Amsterdam die het eens zijn met deze stelling zegt 86% te gaan stemmen bij verkiezingen. De stemintentie is 72% onder Amsterdammers die het oneens zijn met de stelling en 55% die het niet weten. Oftewel: het ervaren van voldoende invloed op beslissingen vergroot de stemintentie. Deze verschillen worden vergroot als we leeftijd meenemen: jongeren die voldoende invloed ervaren geven veel vaker aan dat zij zullen stemmen dan jongeren die niet voldoende invloed ervaren of niet weten of zij voldoende invloed ervaren. Onder 55-plussers zijn de verschillen veel minder groot en de stemintentie veel stabiel.

Onder jongeren zien we dezelfde mate van ervaren mogelijkheden om hun mening te geven en invloed. We zien wel dat jongeren minder vaak cynisch zijn over de politiek dan gemiddeld. Dat blijkt uit de antwoorden op twee stellingen over politici: 'De politieke tegenstellingen zijn groter tussen de elite en de gewone burgers dan tussen burgers onderling' en 'De meeste politici zijn bekwame mensen die weten wat ze doen' (zie afb. 13.10). Over de tweede stelling zijn Amsterdammers verdeeld: krap 30% is het ermee eens en een bijna even groot aandeel is het hiermee oneens. De eerste stelling wordt beaamd door 43% van de Amsterdammers, vrijwel evenveel als in 2017. Jongeren tonen zich op beide punten minder wantrouwend: zij zijn het relatief minder vaak eens met de stelling dat de politieke tegenstellingen groter zijn tussen elite en burgers dan tussen burgers, en zij zien

Afb. 13.9 Vertrouwen in verschillende Amsterdamse instituties, alle Amsterdammers en 16- t/m 29-jarigen, 2019 (procenten)

Afb. 13.10 Stellingen over vertrouwen in de politiek, alle Amsterdammers en 16- t/m 29-jarigen, 2019 (procenten)

vaker de meeste politici als bekwame mensen. Dat patroon zien we ongeacht opleidingsniveau en we zien dat opleidingsniveau tot minder grote verschillen leidt tussen jongeren dan gemiddeld.

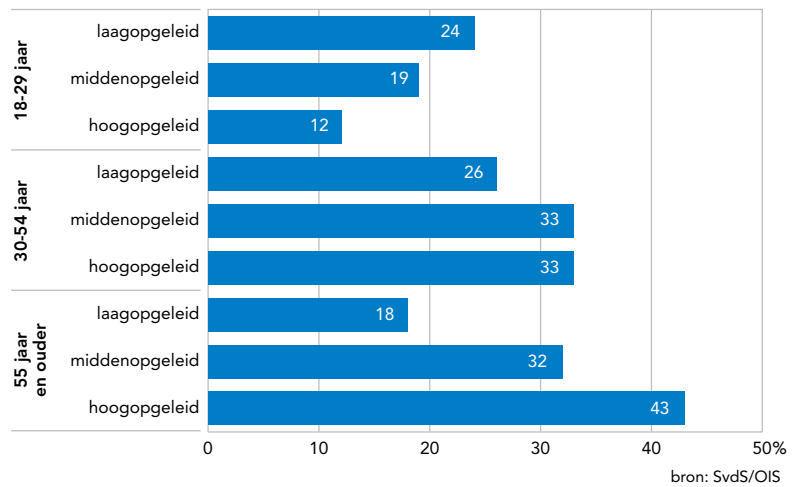
We zien met andere woorden dat jongeren relatief veel interesse hebben in politiek en vaker vertrouwen hebben in politici. We zien geen verschillen tussen jongeren en andere Amsterdammers als het gaat om vertrouwen in instituties, het oordeel over de mogelijkheden om de eigen stem te laten horen en het oordeel over de eigen politieke invloed. Nog steeds stemmen jongeren iets minder dan gemiddeld, maar ze halen deze achterstand de laatste jaren lijkt het in.⁸ Het laatste Nationaal Kiezersonderzoek laat zien dat het verschil in opkomst naar opleidingsniveau relatief groot is onder jongeren.⁹ Daarbij zijn Amsterdamse jongeren steeds vaker hoogopgeleid: in 2014 was 14% van de jongeren tussen de 15 en 24 jaar hoogopgeleid, in 2018 was dit 20%. Mogelijk leidt de veranderende samenstelling van de groep jongeren in de afgelopen jaren tot een toename van politiek interesse onder die groep. In Amsterdam zijn jongeren daarnaast gemiddeld hoger opgeleid dan gemiddeld in Nederland (11% in 2018). Dit verklaart mogelijk ook het verschil in politieke betrokkenheid tussen de stad en Nederland gemiddeld.

Kwart Amsterdammers zet zich in voor buurt of stad
In totaal heeft 27% van alle Amsterdammers van 18 jaar en ouder zich in het afgelopen jaar alleen of samen met anderen ingezet voor of tegen een onderwerp dat met het wonen in de buurt of de stad te maken heeft. Dit aandeel is iets gestegen in vergelijking met 2018 (24%). Corona speelt hier mogelijk een rol: tijdens de eerste lockdown ontstonden op veel plekken in de stad initiatieven om mensen in nood te helpen. Uit eerder onderzoek blijkt dat 5% van de Amsterdammers betrokken was bij een dergelijk initiatief.¹⁰

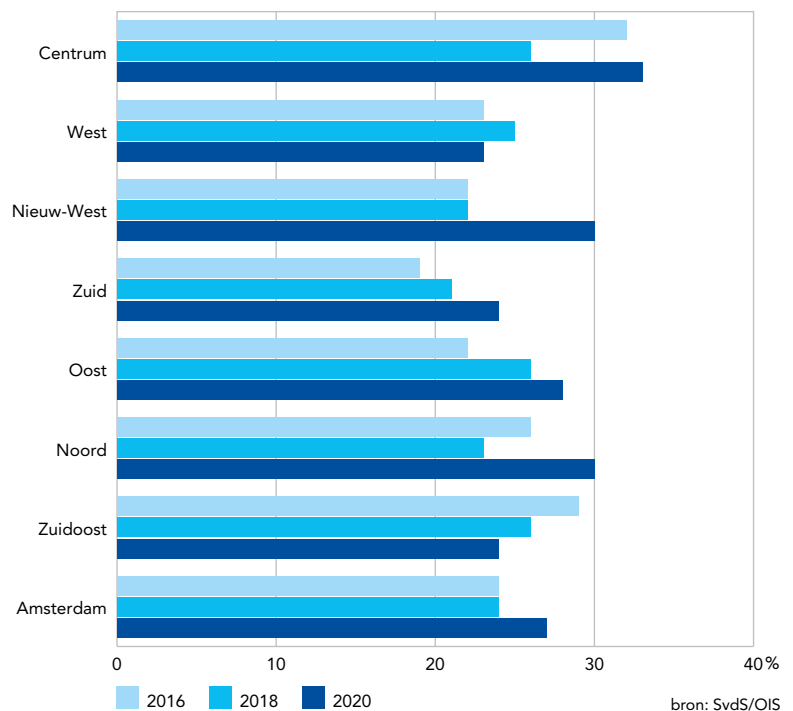
Voorals Amsterdammers tussen de 30 en 54 jaar zetten zich vaak in voor buurt en stad (31%). Het aandeel onder jongeren (18 t/m 29 jaar) is twee keer zo laag (15%). Als we kijken naar opleidingsniveau dan zetten hoogopgeleiden zich relatief vaker in voor buurt en stad dan lager opgeleiden. Het aandeel onder hoger opgeleiden is 29% en onder lager opgeleiden 22%. De combinatie van leeftijd en opleidingsniveau laat een ander patroon zien: laagopgeleide jongeren zetten zich meer in voor buurt of stad dan hoogopgeleide jongeren, terwijl we dat juist omgekeerd voor de overige leeftijdsgroepen zien (zie afb. 13.11).

Amsterdammers met een West-Europese migratieachtergrond (34%) zetten zich relatief vaak in voor buurt en stad, net als Amsterdammers zonder migratieachtergrond (30%) en Amsterdammers met een Indonesische, Surinaamse en/of Antilliaanse migratieachtergrond (28%). Amsterdammers met een migratieachtergrond uit Overig-Europa (15%) en uit Amerika, Oceanië en Azië (18%) zetten zich relatief minder vaak in voor hun buurt en stad.

Afb. 13.11 Aandeel dat zich inzet voor buurt of stad, per leeftijdsgroep en opleidingsniveau, 2020 (procenten)

Afb. 13.12 Aandeel dat zich inzet voor buurt of stad, per stadsdeel, 2020 (procenten)

Bewoners van Centrum, Nieuw-West en Noord zetten zich vaak in voor buurt of stad

Er zijn grote verschillen tussen de stadsdelen in de mate waarin bewoners zich inzetten voor buurt en stad (zie afb. 13.12). Zo is de inzet van bewoners van Centrum, Nieuw-West en Noord relatief hoog, terwijl het in Zuid relatief laag is. In de meeste stadsdelen is het aandeel dat zich inzet gestegen sinds 2018. De grootste stijging is te zien in Nieuw-West (van 22% naar 30%).

We zien ook grote verschillen tussen Amsterdamse gebieden. De inzet van bewoners in Oud-Noord ligt relatief hoog (35%) vergeleken met de andere gebieden. In Bos en Lommer ligt de inzet relatief laag (18%).

Amsterdammers die regelmatig contact hebben met hun burens zetten zich vaker in voor buurt en stad dan anderen (36%). Van degenen die dergelijke contacten niet hebben, zet 22% zich in voor buurt of stad. We zien een sterke samenhang tussen de inzet voor buurt of stad en politieke interesse: van de personen die zeer geïnteresseerd zijn in de lokale politiek zet 36% zich in voor buurt of stad, tegenover 15% van de mensen die aangeeft niet politiek geïnteresseerd te zijn. Bij jongeren is dit in veel mindere mate het geval. Ook Amsterdammers die vinden dat hun buurt

achteruit is gegaan het afgelopen jaar in vergelijking met de rest van Amsterdam zetten zich vaker in voor buurt en stad (41%) dan Amsterdammers die vinden dat hun buurt vooruit is gegaan (28%) of gelijk is gebleven (24%). Waar dit mee te maken heeft zou verder onderzoek moeten aantonen: ervaren achteruitgang van de buurt kan een drijfveer vormen voor inzet, maar het is ook mogelijk dat door de inzet voor de buurt vaker een negatieve ontwikkeling wordt ervaren.

Noten

- 1 Bron: NOS. 2021. *Verkiezingen in cijfers: hoge opkomst onder jongeren en zorg belangrijkste thema*. <https://nos.nl/collectie/13860/artikel/2373083-verkiezingen-in-cijfers-hoge-opkomst-onder-jongeren-en-zorg-belangrijkste-thema>
- 2 Bron: den Ridder, J. en P. Dekker. Lokale (en) politieke betrokkenheid en participatie. 2019. in G. Jansen en B. Denters (red.), *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2018*. Enschede: Universiteit Twente. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/media/255923/lokaal-kiezersonderzoek-2018-democratie-dichterbij.pdf>
- 3 Bron: J den Ridder. Maatschappelijke en politieke participatie. 2020. In: SCP. *De sociale staat van Nederland 2020*. Den Haag: SCP. <https://digitaal.scp.nl/ssn2020/maatschappelijke-en-politieke-participatie/>
- 4 Voor Amsterdam is de leeftijdsgroep 18 t/m 29 jaar gebruikt en voor Nederland 18 t/m 34 jaar.
- 5 Vanuit de Staat van de Stad is de leeftijdsgroep voor jongeren 18 t/m 29 jaar. Voor de Burgermonitor is dat 16 t/m 29 jaar.
- 6 Bron: OIS. 2020. Amsterdamse Burgermonitor 2019. <https://data.amsterdam.nl/publicaties/publicatie/amsterdamse-burgermonitor-2019/1d4730e2-6ada-4200-8741-34b97837822e/>
- 7 Bron: de Blok, L., van der Brug, W., Dekker, P., Denters, D., Jacobs, K., van der Kolk, H., van der Meer, T., den Ridder, J., Steenvoorden, E. en van der Waal, J. 2020. *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2016*. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/rapporten-publicaties/democratie-dichterbij-lokaal-kiezersonderzoek-2016/>
- 8 Bron: Rekker, R. 2018. De keuze van jongeren. In: van der Meer, T., van der Kolk, H. en Rekker, R. *Aanhoudend wisselvallig. Nationaal Kiezersonderzoek 2017*. Stichting KiezersOnderzoek Nederland. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/rapporten-publicaties/aanhoudend-wisselvallig-nationaal-kiezersonderzoek-2017/> NOS. 18/03/2021. Verkiezingen in cijfers: hoge opkomst onder jongeren en zorg belangrijkste thema. <https://nos.nl/collectie/13860/artikel/2373083-verkiezingen-in-cijfers-hoge-opkomst-onder-jongeren-en-zorg-belangrijkste-thema>.
- 9 Bron: Rekker, R. 2018. Zie eerder.
- 10 Bron: OIS/ VU. 2021. *Impact van COVID19 op de buurt en sociale contacten*. <https://data.amsterdam.nl/artikelen/artikel/een-jaar-corona-impact-eerste-golf-op-amsterdammers/c72e8d72-4c2c-4c9e-8f1e-4cc9adff6b70/>

14

Leefbaarheid en veiligheid

In dit hoofdstuk staat de leefomgeving van Amsterdammers centraal. Wat vinden Amsterdammers van hun buurt, hoe gaat men met elkaar om en zet men zich in voor de buurt of stad? Voelen Amsterdammers zich veilig op straat? En in welke mate komen overlast en criminaliteit voor in de stad? Deze thema's komen in dit hoofdstuk aan bod.

Auteurs: Laura de Graaff & Hester Booi, Nathalie Hesseling, Anne Huijzer, Merel Kieft, Harry Smeets & Sara de Wilde

Kernpunten

Leefbaarheid

- Gemiddeld geven Amsterdammers een 7,5 voor buurttevredenheid en een 7,1 voor de verwachte ontwikkeling van de buurt (cijfers over 2019).
- In Geuzenveld, Slotermeer-Zuidwest en De Punt zijn bewoners het minst tevreden met de buurt en bewoners van Waterland/Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk zijn het meest tevreden.
- In Centrum is de buurttevredenheid hoog maar dalend, deze daling zet door in 2019. Ook is men daar minder tevreden over de ontwikkeling van de buurt.
- Amsterdammers vinden hun buurt in het afgelopen jaar (2020) vaker vooruitgegaan dan achteruit, in Nieuw-West zag men echter relatief vaak achteruitgang.
- Tussen 2017 en 2019 daalde de tevredenheid met het aanbod aan sportvoorzieningen in de buurt.
- Het aandeel mensen dat wekelijks contact heeft met burens en buurtgenoten is in 2020 verder gedaald.
- Het aandeel Amsterdammers dat zich inzet voor of tegen een onderwerp

dat met wonen in de buurt of de stad te maken heeft, neemt verder toe.

- Op stedelijk niveau is het rapportcijfer voor ervaren betrokkenheid van bewoners bij de buurt sinds 2013 stabiel en komt uit op een 6,3.
- Ook het aandeel Amsterdammers dat positief is over hoe mensen met verschillende etnische of culturele achtergronden met elkaar omgaan in de buurt is stabiel: zes van de tien Amsterdammers vinden dat dit goed gaat.
- De ervaren sociale cohesie in de stad is het hoogst in Waterland en het laagst op de Burgwallen-Nieuwe Zijde.

Veiligheid

- Volgens de veiligheidsindex Amsterdam werd het in 2020 onveiliger in de stad, terwijl het in de jaren daarvoor (2014-2019) juist steeds veiliger was geworden.
- Vooral de onveiligheidsbeleving en ervaren overlast in de stad zijn toegenomen in 2020. De coronamaatregelen hadden hier waarschijnlijk invloed op: mensen waren meer thuis en nemen

daardoor meer waar in hun buurt.

- De criminaliteit is afgenomen in 2020. Door de coronamaatregelen namen vooral zakkenrollerij, woninginbraken en straatroof af, doordat mensen meer thuis waren en er minder mensen en toeristen op straat waren.
- De online criminaliteit neemt juist toe: door de coronacrisis speelde het leven van mensen zich meer online af.
- Na een toename van het aandeel jeugdige verdachten tussen 2018 en 2019, is dit tussen 2019 en 2020 weer gedaald.
- Meldingen van huiselijk geweld zijn in 2020 toegenomen.
- 89% van de Amsterdammers maakt zich weleens zorgen over zijn of haar digitale veiligheid.
- Het project City Deal Zicht op Ondermijning laat mogelijke criminele fenomenen in de stad zien, zo is bijvoorbeeld 15% van de woningaankopen in Amsterdam onverklaarbaar.
- Tussen 2015 en 2018 zijn in Amsterdam in totaal 660 hennepkwekerijen geruimd. Dat gebeurde relatief veel in Zuidoost, Nieuw-West en Noord.

Bewoners over hun buurt

Tevredenheid met de buurt ligt gemiddeld op een 7,5

In de tweejaarlijkse enquête Wonen in de Metropoolregio Amsterdam (WiMRA) is onder andere gevraagd naar de tevredenheid met de eigen buurt en de ontwikkelingen in de buurt. De meest recente cijfers gaan over 2019. Amsterdammers zijn over het algemeen tevreden met hun buurt, gemiddeld geven zij hiervoor in 2019 een 7,5 als rapportcijfer. De afgelopen jaren is het gemiddelde cijfer voor de buurttevredenheid in de stad stabiel. Tussen buurten

zijn er echter verschillen in de mate waarin bewoners de buurt waarderen en in de manier waarop de buurttevredenheid zich ontwikkelt. Bewoners van Waterland/Buiksloterdijk/ Nieuwendammerdijk (8,6) en van de Apollobuurt en het Museumkwartier (8,5) zijn het meest tevreden met hun buurt. Deze buurten scoren traditioneel hoog op buurttevredenheid. Het minst tevreden met hun buurt zijn bewoners van Slotermeer-Noordoost (6,3), De Punt, Geuzenveld en Slotermeer-Zuidwest (6,4) in Nieuw-West. Stadsdeel Nieuw-West kent ook de laagste buurttevredenheid (6,7), hoewel bewoners van de Sloter-/Riekerpolder hun buurt met een 7,8 echter wel bovengemiddeld waarderen. Buiten Amsterdam scoren in de rest van de Metropoolregio Zaandam-Zuidoost en Haarlem Schalkwijk het laagst met een 6,7.

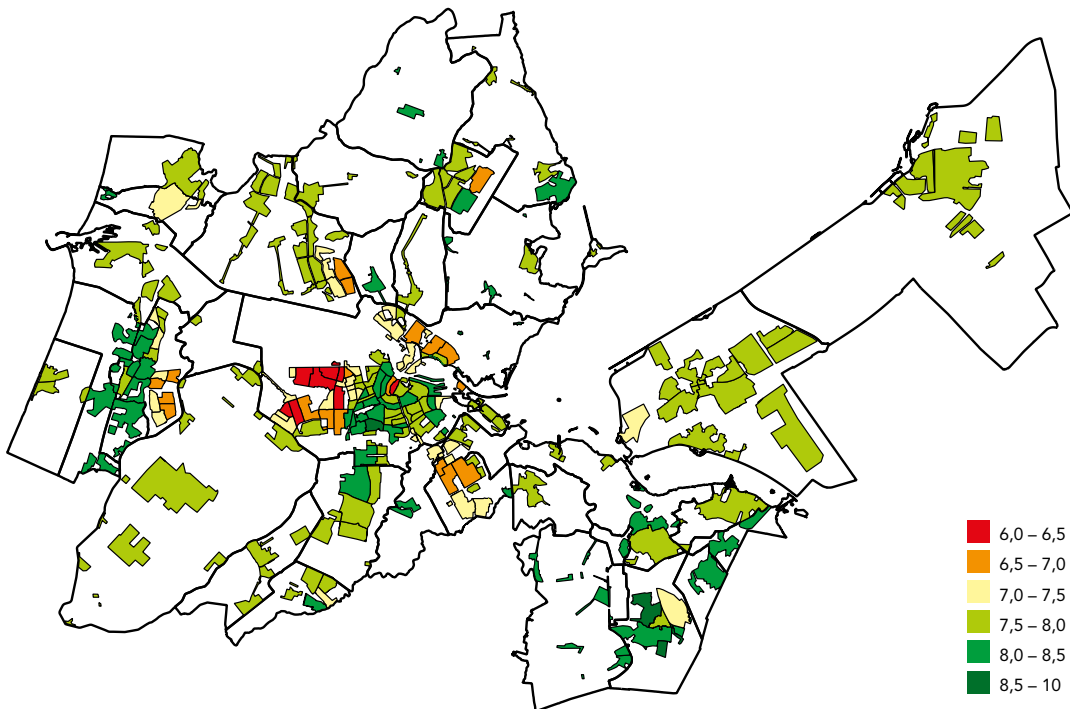
Het stadsdeel met de hoogste buurttevredenheid is net als in 2017 stadsdeel Zuid (8,1). Stadsdeel Centrum scoorde tot en met 2015 altijd het hoogst qua gemiddelde buurttevredenheid maar in 2017 zagen we dit cijfer zakken (van 8,1 naar 7,9). Deze dalende trend blijkt zich verder te hebben doorgezet, want in 2019 kwam de gemiddelde buurttevredenheid uit op 7,8. Met name op de Oostelijke Eilanden/Kadijken nam de tevredenheid af. In afbeelding 14.1 is te zien in welke wijken de buurttevredenheid nog meer significant veranderde ten opzichte van 2017.¹

Afb 14.1 Wijken waar de buurttevredenheid significant gestegen of gedaald is in de periode 2017-2019

stadsdeel	wijk	ontwikkeling rapportcijfer 2017-2019	rapportcijfer 2019
Oost	Omval/Overamstel	0,4	7,0
	Indische Buurt West	0,4	8,0
Noord	Tuindorp Oostzaan	0,4	7,4
Centrum	Oostelijke Eilanden/Kadijken	-0,2	7,7
Zuid	Zuid-Pijp	-0,3	7,6
	IJselbuurt	0,4	8,0

bron: OIS/Wonen in de Metropoolregio Amsterdam, 2019

Afb. 14.2 Tevredenheid met de buurt, 2019 (rapportcijfer 1-10)

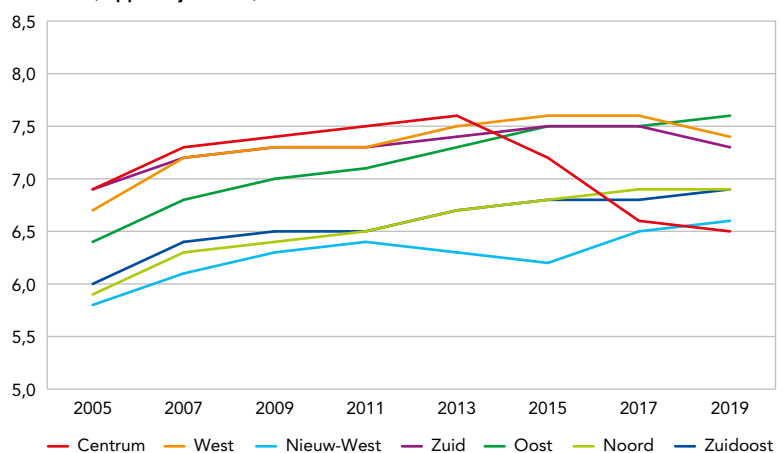
bron: OIS/Wonen in de Metropoolregio Amsterdam, 2019

In stadsdeel Oost is men het meest positief over toekomst buurt

Over het algemeen zijn Amsterdammers positief gestemd over hoe hun buurt zich de komende jaren zal ontwikkelen, zo blijkt uit de enquête Wonen in Amsterdam 2019. Sinds 2013 ligt dit rapportcijfer gemiddeld op een 7,1, daarvoor was men minder positief over de te verwachte buurtontwikkeling, zo kwam het cijfer in 2005 nog gemiddeld op 6,4 uit. Bewoners in stadsdeel Oost zijn in 2019 het positiefst over de toekomst van de buurt (7,6). In drie stadsdelen blijft de verwachting over de toekomst van de buurt licht stijgen: in Zuidoost, Nieuw-West en Oost (zie afb. 14.3). In West, Zuid en Centrum zijn deze verwachtingen in 2019 juist getemperd. Voor Centrum betekent dit een voorzetting van de dalende trend die in 2013 is ingezet, maar in West en Zuid was er niet eerder sprake van een daling. Nieuw-West is nu niet langer het stadsdeel waar de verwachte buurtontwikkeling het laagst is, dat is nu Centrum (6,5).

In de nieuwe wijken in Amsterdam hebben bewoners de meeste goede hoop voor de toekomst van hun buurt, vooral in Houthavens (8,6), Omval/Overamstel en Noordelijk IJ-oever West (beide 8,0) is men positief. Bewoners van de Burgwallen zijn het minst hoopvol gestemd (Oude Zijde: 4,9; Nieuwe Zijde: 5,5) gevolgd door die in de Eendracht in Nieuw-West (5,9). In vergelijking met de verwachtingen in 2017 zijn die van de bewoners van Osdorp-Oost het meest gestegen (van 6,2 naar 6,7 in 2019). De verwachtingen over de toekomst van de buurt zijn onder bewoners van IJplein/Vogelbuurt (van 7,3 naar 6,8), Erasmuspark (8,0 naar 7,5) en Overtoomse Sluis (7,8 naar 7,3) in deze periode het meest gezakt.

Afb. 14.3 Verwachte ontwikkeling van de buurt, per stadsdeel, 2005-2019 (rapportcijfer 1-10)

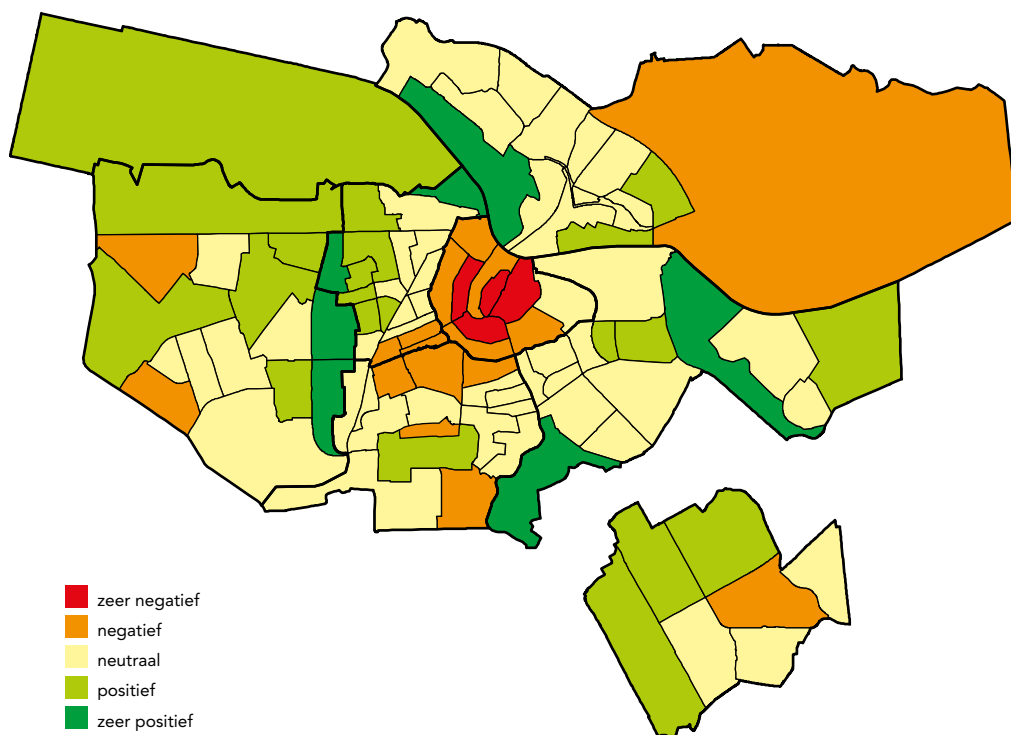

bron: OIS/Wonen in de Metropoolregio Amsterdam, 2019

Bewoners Kolenkit en Overtoomse Veld verwachten dat buurt erg vooruit zal gaan

De verwachtingen over de ontwikkeling van de buurt lopen niet altijd gelijk op met de huidige buurttevredenheid. Het kan zijn dat bewoners niet zo tevreden zijn over hun buurt maar wel positief zijn over de toekomst van de buurt. Het omgekeerde kan ook: bewoners zijn nu tevreden over de buurt maar zien de toekomst van de buurt minder rooskleurig. In afbeelding 14.4 is te zien wat het verschil is tussen de huidige buurttevredenheid en de verwachte ontwikkeling van de buurt. Wijken waar de buurttevredenheid onder het stedelijk gemiddelde ligt, maar waar men verwacht dat de buurt er in de komende jaren duidelijk op vooruit zal gaan, zijn onder andere de

Afb. 14.4 Verskil tussen het rapportcijfer voor de buurt en de verwachte ontwikkeling van de buurt per wijk, 2019

bron: OIS/Wonen in de Metropoolregio Amsterdam, 2019

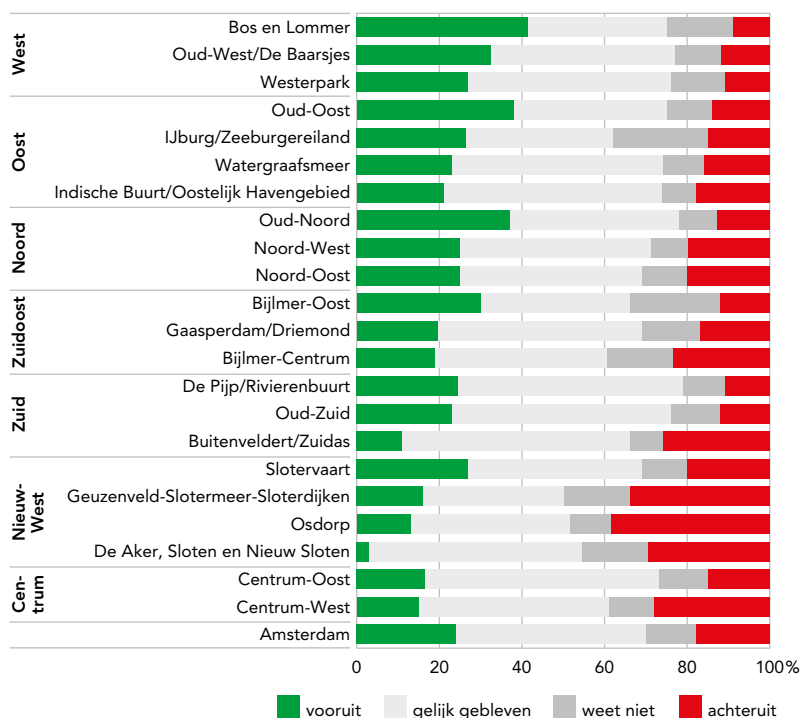
nieuwbouwwijken Zeeburgereiland/Nieuwe diep, Omval/Overamstel en Noordelijke IJ-oeveren West. Dit geldt ook voor Overtoomse Veld en De Kolenkit waar stedelijke vernieuwing plaatsvindt. De buurten waar bewoners een sterke afname verwachten ten opzichte van de huidige buurttevredenheid liggen

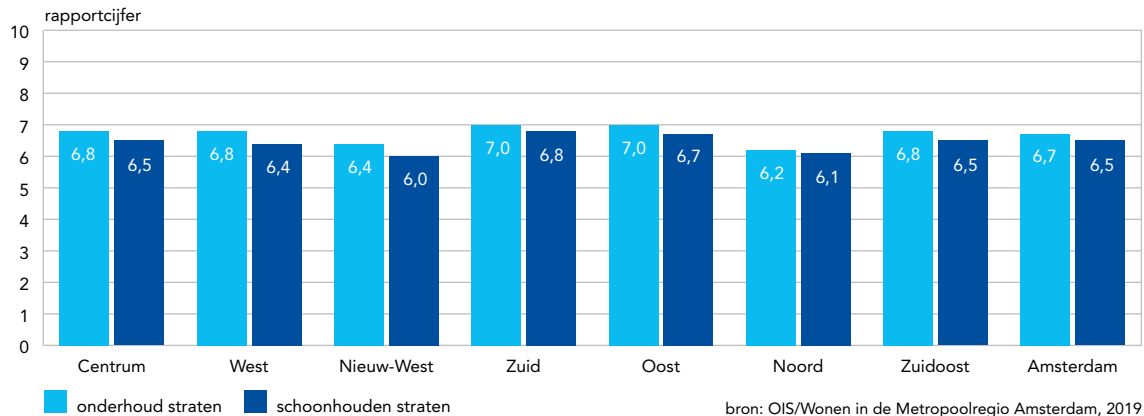
veelal in stadsdeel Centrum en ook in De Eendracht in Nieuw-West is dit het geval.

Vindt men de buurt vooruitgegaan of achteruit?

In de enquête De Staat van de Stad is in het laatste kwartaal van 2020 aan Amsterdammers gevraagd hoe zij vinden dat hun buurt zich in het afgelopen jaar heeft ontwikkeld. Gemiddeld geeft men vaker aan dat de buurt is vooruitgegaan dan dat de buurt is achteruitgegaan (24% versus 18%). Vergelijken met 2018 ervaart men wat minder vooruitgang en wat meer achteruitgang (2018: 28% versus 15%). Het vaakst zag men vooruitgang in Bos en Lommer gevolgd door Oud-Oost, Oud-Noord, Bijlmer-Oost en Slotervaart. Laatstgenoemd gebied vormt een uitzondering in Nieuw-West, in de drie andere gebieden in het stadsdeel merkten relatief veel bewoners juist een achteruitgang van hun buurt op. In een onderzoek naar de ervaring van het thuisblijven tijdens de eerste lockdown in 2020 kwam ook naar voren dat bewoners van Nieuw-West hun buurt verhoudingsgewijs vaak minder waren gaan waarderen: bij 16% was de waardering afgenomen tegenover 9% gemiddeld in de stad.² Bewoners in Nieuw-West hadden tijdens deze periode vaker last van rondhangende jongeren.³ In het stadsdeel nam naast de overlast van personen ook de overlast van verloedering toe in 2020.⁴ In lijn met de ontwikkeling dat de buurttevredenheid terugloopt in Centrum, vinden met name bewoners van de westkant van het Centrum hun buurt ook relatief vaak achteruitgegaan. Wel is het zo dat in een eerdere meting, tijdens de eerste lockdown in het voorjaar van 2020, bewoners van Centrum het vaakst aangaven dat zij de buurt meer waren gaan waarde-

Afb. 14.5 Ervaren ontwikkeling buurt in het afgelopen jaar, gebieden, 2020 (procenten)

Afb. 14.6 Tevredenheid met onderhoud en schoonhouden van straten, naar stadsdeel, 2019 (percentage)

ren dan voor de coronacrisis (34% versus 22% gemiddeld in de stad).⁵ Het wegblijven van toeristen en bezoekers in de buurten waar voorheen de toeristische druk het hoogst van de stad was⁶ zorgde ervoor dat bewoners van Centrum hun buurt weer meer als prettige woonomgeving konden ervaren.

Oordeel schoonhouden straten licht gestegen, oordeel onderhoud stabiel

De leefbaarheid van een buurt wordt mede bepaald door de aanblik en de staat van de openbare ruimte. Amsterdammers zijn net wat meer te spreken over het onderhoud van de straten dan over het schoonhouden daarvan, zo blijkt uit de Wonen in Amsterdam in 2019. De afgelopen jaren (voor 2019) steeg het cijfer voor beide aspecten. Het gemiddelde cijfer voor het onderhoud van de straten is echter niet verder gestegen en scoort in 2019 net als in 2017 gemiddeld een 6,7. De tevredenheid met het schoonhouden van de straten is wel licht gestegen en komt uit op een 6,5.

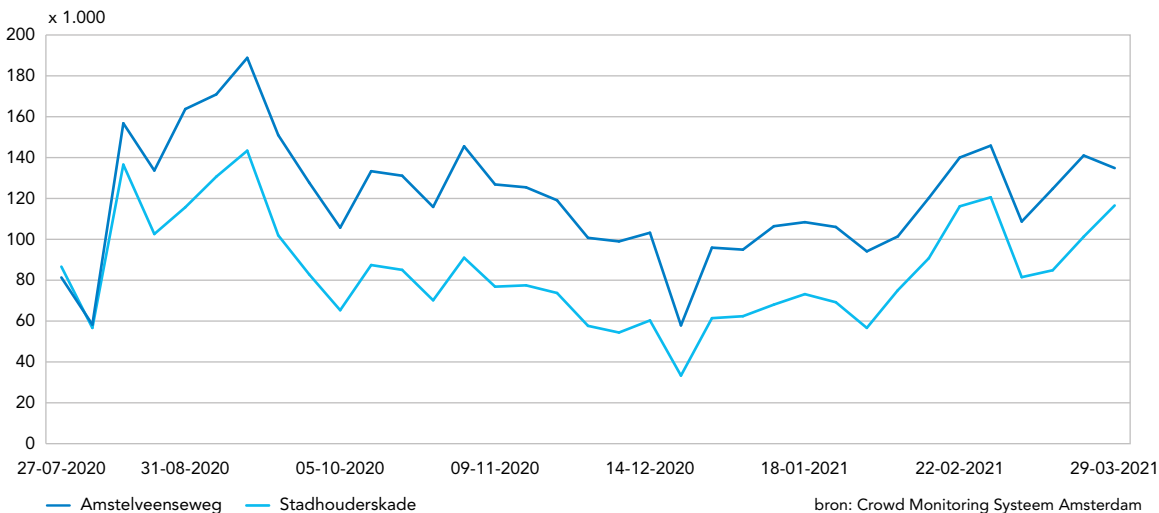
Wat betreft straatonderhoud scoren stadsdeel Zuid en Oost het hoogst (7,0) en Noord het laagst (6,2). In Waterland in stadsdeel Noord is de tevredenheid met het straatonderhoud het laagst van de stad (4,8).

Centrum is het enige stadsdeel waarbij het gemiddelde cijfer voor het onderhoud van de straten is gedaald (van 6,9 naar 6,8). In Nieuw-West, het stadsdeel dat het op één na laagst scoort voor straatonderhoud (6,4), is in drie buurten de tevredenheid gestegen. De stijging was daar het sterkst in Osdorp-Oost; de tevredenheid met het onderhoud steeg met een halve punt en komt uit op een 6,5. Over de hele stad gezien is de tevredenheid met het straatonderhoud het meest gestegen in Driemond (van 5,4 naar 6,4).

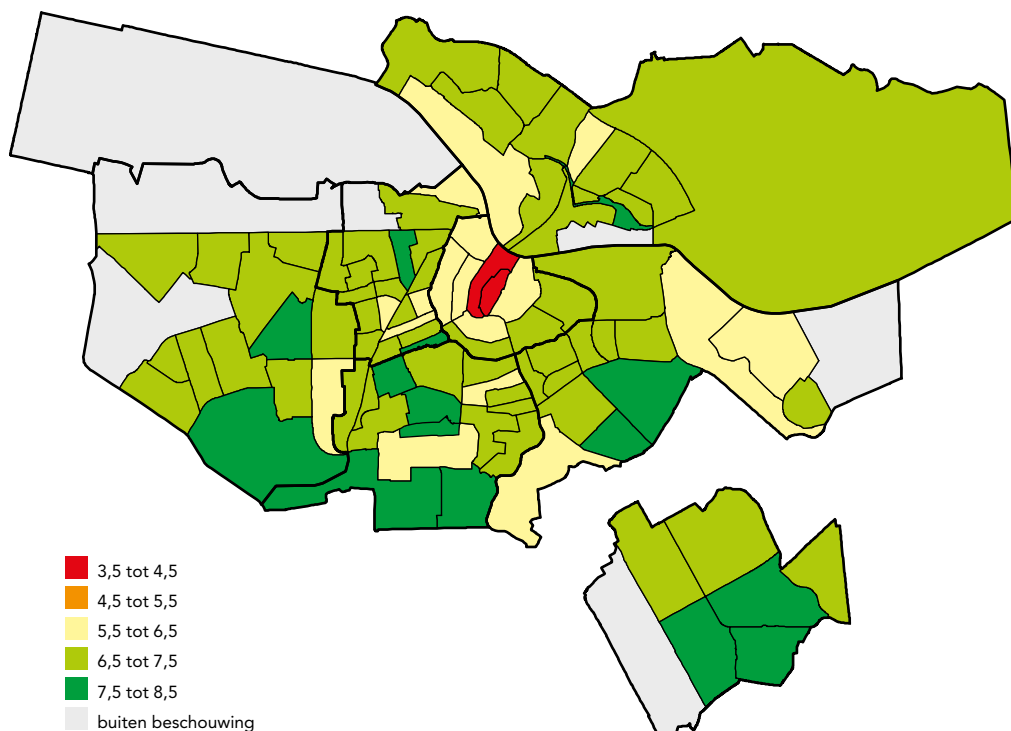
Het schoonhouden van de straten krijgt het laagste cijfer in Nieuw-West (6,0) en het hoogste cijfer in Zuid (6,8). Zuid is het enige stadsdeel waar de tevredenheid met het schoonhouden van de straten is gestegen ten opzichte van 2017, in de andere stadsdelen veranderde het oordeel niet. Het minst schoon vindt men de straten in Overtoomse Veld (5,3), Burgwallen-Oude Zijde en Sloterveer-Noordoost (5,6).

Noord minst goed verlicht

Ook de mate waarin de buurt verlicht is, heeft invloed op de leefbaarheid in de buurt. Gemiddeld is 77% van de Amsterdammers het in 2019 eens met de stelling uit de Veiligheidsmonitor dat het buiten goed verlicht is. In de gebieden binnen de ring is men het

Afb. 14.7 Passanten Vondelpark per week, ingang Amstelveenseweg en Stadhouderskade, 17/8/2020-29/3/2021 (aantallen)

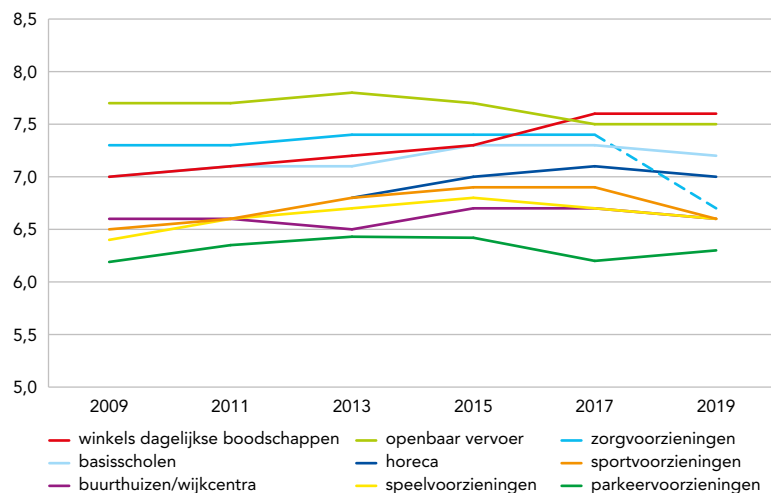
Afb.14.8 Tevredenheid met aanbod groenvoorzieningen in de buurt per wijk, 2019 (rapportcijfer 1=ruim onvoldoende, 10=ruim voldoende)

bron: OIS/Wonen in de Metropoolregio Amsterdam, 2019

hier in algemeen vaker mee eens dan daar buiten. In Centrum vinden bewoners het vaakst dat het buiten goed verlicht is (84%) maar vooral in Noord (68%), Zuidoost (71%) en Nieuw-West (73%) vinden bewoners het minder vaak goed verlicht in de buurt. De drie buurten waarbij bewoners het minst vaak aangeven dat het buiten goed verlicht is, liggen allemaal in Noord: Noordelijke IJ-oever West (41%), Waterland (57%) en Tuindorp Nieuwendam (58%).

Afb. 14.9 Oordeel over aanbod van verschillende voorzieningen in de buurt, Amsterdam, 2009-2019 (rapportcijfer 1= ruim onvoldoende, 10= ruim voldoende)

N.B. Tussen 2017 en 2019 is de vraag over de tevredenheid met het aanbod aan zorgvoorzieningen anders gesteld. Hierdoor valt het cijfer in 2019 lager uit (6,7) dan daarvoor.¹¹

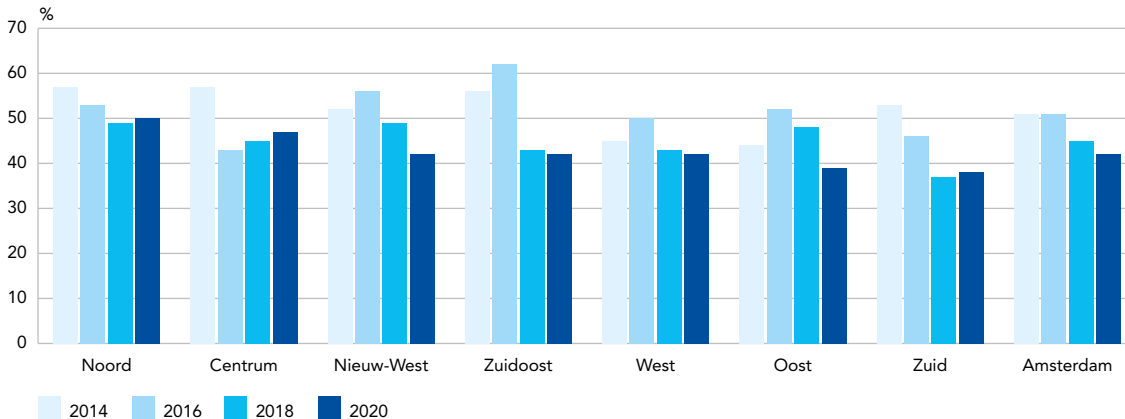
bron: OIS/Wonen in de Metropoolregio Amsterdam, 2019

Groen om te ontspannen tijdens de coronacrisis

Door de beperkende maatregelen tijdens de coronacrisis is het aantal activiteiten dat men buiten de deur kan doen afgenomen. Het thuis werken en studeren zorgen ervoor dat mensen meer op de buurt zijn gericht. Tijdens de eerste lockdown gaven vier op de tien Amsterdammers aan dat zij de buurt vaker gebruikten dan voorheen.⁷ De Amsterdammers die hun buurt meer waren gaan waarderen tijdens de lockdown (22%), noemden het vaakst dat dit kwam door het groen en/of het water in de buurt. Ruim driekwart van de Amsterdammers vond dat er in hun buurt voldoende plekken waren om buiten te ontspannen, maar in de dichtbebouwde buurten was men hier vaker negatief over dan in de ruimer opgezette wijken binnen en buiten de ring.

De parken en groenstroken zijn voor Amsterdammers tijdens de lockdowns (extra) populaire plekken om te ontspannen. In figuur 14.7 is te zien hoeveel passanten de ingangen van het Vondelpark aan de Amstelveenseweg en de Stadhouderskade telden per week. In de gemeten periode lag de piek in de derde week van september 2020 toen er bijna 190.000 mensen de in- en uitgang aan de Amstelveenseweg namen, de dip lag bij de start van de tweede lockdown in december. Ook vóór de coronacrisis hadden parken en stadsgroen voor stedelingen een belangrijke ontmoetingsfunctie,⁸ maar met het wegvallen van de mogelijkheden tot ontmoeting in de horeca door sluiting, lijkt dit belang toegenomen. Dat bleek ook in het voorjaar van 2021 toen het Vondelpark meermaals werd ontruimd en afgesloten nadat het er te druk werd toen grote groepen, met name jongeren, samenkwamen om te feesten en te ontspannen.⁹

Afb. 14.10 Wekelijks contact met directe burens, 2014-2020 (procenten)

In vergelijking met andere Europese steden is Amsterdam een groene stad.¹⁰ Elk stadsdeel heeft één of meerdere parken binnen de grenzen liggen en daarnaast is er in elk stadsdeel recreatief groen aanwezig. Zie ook het hoofdstuk Duurzaamheid in deze rapportage. Maar binnen elk stadsdeel zijn niet alle buurten even groen en de tevredenheid met het aanbod van groen in de buurt verschilt dan ook (zie afb. 14.8). In 2019 geven bewoners van Nellestein, gelegen aan het Gaasperpark in Zuidoost, het hoogste cijfer voor de mate waarin het groen aanwezig is in de buurt (8,3) en de bewoners op de Burgwallen-Oude Zijde het laagste (3,8). In Centrum zijn de cijfers voor het schoonhouden (6,3) en het onderhoud van het groen (6,6) in 2019 ook het laagst en licht gedaald ten opzichte van 2017. Die lichte daling van beide cijfers deed zich ook voor in West. In de andere stadsdelen is de tevredenheid met het onderhoud en het schoonhouden van het groen stabiel gebleven of iets gestegen.

Tevredenheid met sportvoorzieningen in de buurt in 2019 gedaald

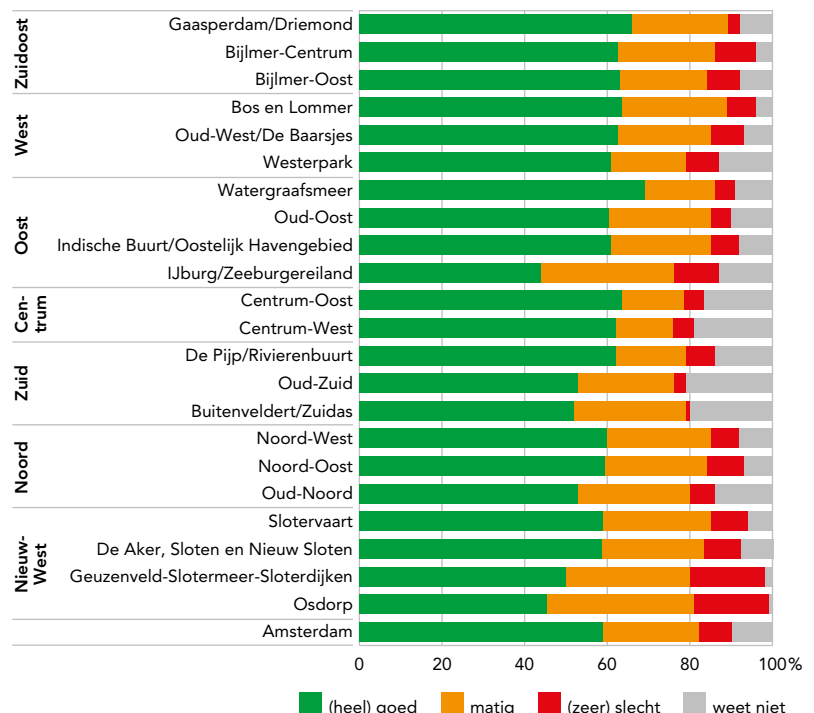
Wat betreft de tevredenheid met het aanbod van voorzieningen in de buurt zijn Amsterdammers al jaren het minst tevreden met het aanbod van parkeervoorzieningen. Tussen 2017 en 2019 is echter alleen dit rapportcijfer licht gestegen (van 6,2 naar 6,3, zie afb. 14.9). Over het aanbod van winkels voor de dagelijkse boodschappen zijn Amsterdammers met een 7,6 het meest te spreken. Eerder nam de tevredenheid hierover gestaag toe maar tussen 2017 en 2019 is het cijfer gelijk gebleven. De tevredenheid met het aanbod van sportvoorzieningen in de buurt is in deze periode het meest afgenomen (van 6,9 naar 6,6), daarvoor steeg de tevredenheid hiermee juist gestaag. Amsterdammers geven het aanbod aan zorgvoorzieningen in hun buurt een 6,7 in 2019. Jongvolwassenen (18-25 jaar) zijn hier minder tevreden over dan oudere Amsterdammers en laagopgeleiden minder tevreden dan hoger opgeleiden.

Omgang met elkaar in de buurt

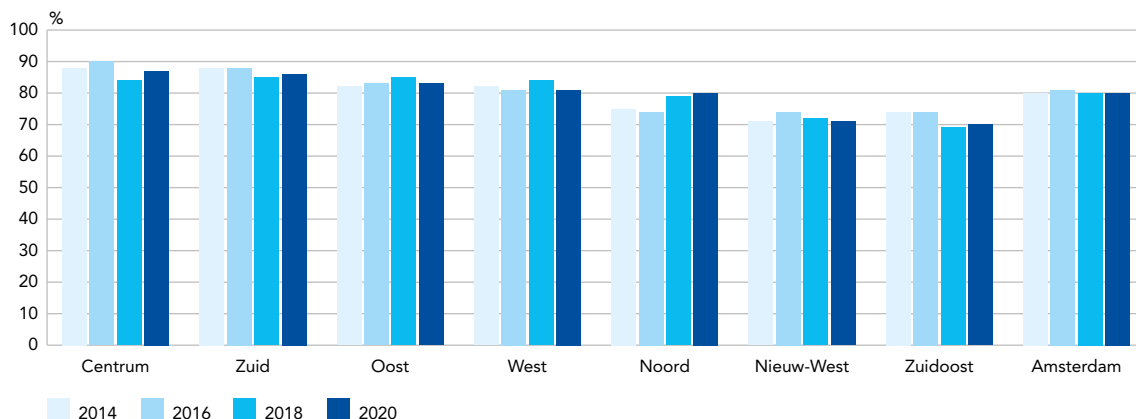
Steeds minder Amsterdammers hebben wekelijks contact met hun burens

De daling van het aandeel Amsterdammers dat wekelijks contact heeft met directe burens heeft zich verder voorgezet maar de daling was minder groot dan in de periode 2016-2018, zo blijkt uit De Staat van de Stad enquête (zie figuur 14.10). In 2020 had 42% Amsterdammers minstens een keer in de week contact met directe burens, in 2018 gold dat voor 45%. Vooral in Oost en Nieuw-West nam het frequent burenccontact sterk af. In Centrum, Noord en Zuid is echter geen sprake van een daling. Hoewel niet elke Amsterdammer zijn burens wekelijks spreekt, hebben de meesten weleens contact met de burens. Maar er is ook een deel dat de burens zelden tot nooit spreekt en dat deel is afgelopen jaren gestegen van 13% in

Afb. 14.11 Beoordeling van de omgang tussen buurtgenoten met een verschillende etnische of culturele achtergrond, naar 22 gebieden, 2020 (procenten)

Afb. 14.12 Aandeel dat veel tot redelijk vertrouwen in buurtgenoten heeft, 2014-2020 (procenten)

2014 naar 20% in 2020. Het vaakst komt dit voor in de Bijlmer-Oost en Bijlmer-Centrum waar drie op de tien bewoners zo goed als geen contact met de directe burens heeft.

Het wekelijks contact met overige buurtgenoten lag altijd al lager dan dat met directe burens en is ook verder afgenomen: 15% van de Amsterdammers heeft nog wekelijks contact met buurtgenoten, in 2014 gold dat voor 28%. Het hoofdstuk Maatschappelijke participatie in deze rapportage gaat verder in op de sociale contacten van Amsterdammers.

Hoewel door de jaren heen de frequentie van het contact met directe burens is gedaald, geven de meeste Amsterdammers aan dat het contact met burens tijdens de eerste lockdown niet meer of minder was dan in de periode daarvoor. Rond een kwart had juist wel meer contact en een vergelijkbaar aandeel heeft tijdens die periode zelfs nieuwe burens leren kennen. De nieuwe burenscontacten ontstonden meestal voor de deur op de stoep of ergens op straat in de buurt. De stadsbewoners die meer (nieuw) burenscontact hadden, zijn tijdens de lockdown hun buurt meer gaan waarderen.¹²

Omgaan met verschillen in de buurt gaat volgens meerderheid goed

Het beeld van Amsterdammers over hoe mensen met een verschillende etnische of culturele achtergrond met elkaar omgaan in de buurt is de afgelopen jaren tamelijk stabiel, zo blijkt uit De Staat van de Stad enquête: zes van de tien Amsterdammers vinden deze omgang (heel) goed gaan. Ongeveer een kwart (23%) bestempelt de omgang als matig en 8% als (zeer) slecht (zie figuur 14.11).

Tussen en binnen de stadsdelen zijn er wat verschillen op dit vlak. In Centrum en Zuid geven bewoners betrekkelijk vaak aan dat ze geen beeld van deze omgang hebben (18%). In Zuidoost zijn mensen het positiefst gestemd: 64% vindt de omgang (heel) goed gaan en 5% vindt het (heel) slecht gaan. Toch geven bewoners van Bijlmer-Centrum vaker dan gemiddeld aan dat het niet goed gaat met de omgang (10%). In Nieuw-West zijn bewoners het minst vaak positief gestemd over de omgang (53%) en er wat vaker dan gemiddeld negatief over (14%). Bewoners van Geuzenveld/Slotermeer en Osdorp zijn van alle gebieden in de stad het somberst over de omgang:

18% vindt die (heel) slecht gaan, dit is in lijn met de resultaten in 2016. In Noord is in alle drie de gebieden het aandeel dat de omgang slecht vindt gaan wat afgenomen. Binnen Oost valt op dat bewoners van IJburg/Zeeburgereiland de omgang vaak matig vinden (32%) en ook iets vaker (zeer) slecht (11%). Tussen Amsterdammers zijn er verschillen in hoe de omgang wordt ervaren. Amsterdammers tussen de 18 en 25 jaar zijn hier positiever over gestemd dan 55-plussers en Amsterdammers met een tweede generatie migratieachtergrond zijn ook positiever dan de inwoners zonder migratieachtergrond. Verder vinden degenen met een hoger inkomen vaker dat de omgang (heel) goed gaat en maakt het opleidingsniveau van Amsterdammers hiervoor geen verschil uit.

De meeste Amsterdammers hebben vertrouwen in hun buurtgenoten

Een groot deel van de Amsterdammers heeft vertrouwen in zijn buurtgenoten, zo blijkt ook uit De Staat van de Stad enquête (zie figuur 14.12). Acht van de tien Amsterdammers geven aan dat zij de mensen in de buurt veel dan wel redelijk kunnen vertrouwen. Het vertrouwen in buurtgenoten is de afgelopen jaren stabiel. Vooral als men hoogopgeleid is, als men frequent contact heeft met buurtgenoten en burens en/of als men een positief beeld heeft van hoe mensen met verschillende achtergronden in de buurt met elkaar omgaan, heeft men vaker veel vertrouwen in buurtgenoten.

In stadsdeel Centrum ligt het vertrouwen weer het hoogst, nadat het was gezakt in 2018. Bewoners in Zuidoost en Nieuw-West hebben het minst vaak (redelijk) veel vertrouwen in hun buurtgenoten. In Osdorp (12%), Bijlmer-Centrum en Bijlmer-Oost (11%) vertrouwen bewoners hun buurtgenoten het vaakst niet (versus gemiddeld 5%).

Inzet voor de buurt of stad neemt verder toe

De inzet voor de buurt of stad is de afgelopen jaren geleidelijk toegenomen, zo blijkt uit De Staat van de Stad enquête (zie figuur 14.13). In 2020 heeft 27% van de Amsterdammers zich de afgelopen 12 maanden alleen of samen met anderen ingezet voor of tegen een onderwerp dat met het wonen in de buurt of de stad te maken heeft. Twee jaar eerder was dit 24%. Stellen met of zonder kinderen hebben zich

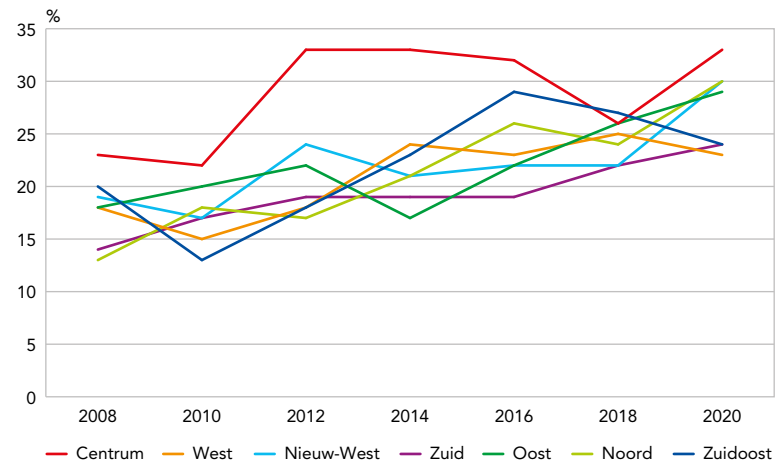
wat vaker ingezet dan andere huishoudens. Laagopgeleiden en jonge Amsterdammers hebben zich wat minder vaak ingezet voor hun buurt of stad. In het hoofdstuk Politieke participatie in deze rapportage is meer de lezen over de inzet van verschillende groepen Amsterdammers.

Na een afname in 2018 is in Centrum de inzet weer als vanouds het hoogst (33%, zie afb. 14.13). Het sterkst steeg de buurtparticipatie in Nieuw-West (van 22% naar 30%). Mogelijk speelt mee dat 19 van de 32 Amsterdamse ontwikkelbuurten in dit stadsdeel liggen. In ontwikkelbuurten kijkt de gemeente samen met bewoners, corporaties en andere partijen onder andere naar manieren om de leefbaarheid in de buurt te verbeteren.¹³ De toename in Geuzenveld-Slotermeer, waar 15 ontwikkelbuurten liggen, was erg sterk (+14 procentpunt). In Nieuw-West nam alleen in Osdorp de inzet niet toe maar bleef gelijk. Ook in Noord steeg de inzet duidelijk (van 23% naar 30%). Hier liggen 7 ontwikkelbuurten. De zes overige ontwikkelbuurten liggen verspreid in Zuidoost. Maar net als in West nam de buurtinzet hier licht af. De coronasituatie leidde ook tot het ontstaan van buurtinitiatieven zoals het helpen met boodschappen doen of acties om buurtcontacten te versterken. Tijdens de eerste lockdown was 5% van de Amsterdammers bij zo'n initiatief betrokken.¹⁴

Ervaren betrokkenheid van buurtbewoners bij buurt stabiel

Hoewel de inzet van buurtbewoners voor de buurt en de stad gestaag toeneemt, stijgt de mate waarin Amsterdammers hun buurtbewoners bij de buurt betrokken vinden sinds 2013 niet verder. Gemiddeld ligt het gegeven rapportcijfer hiervoor in 2019 op een 6,3

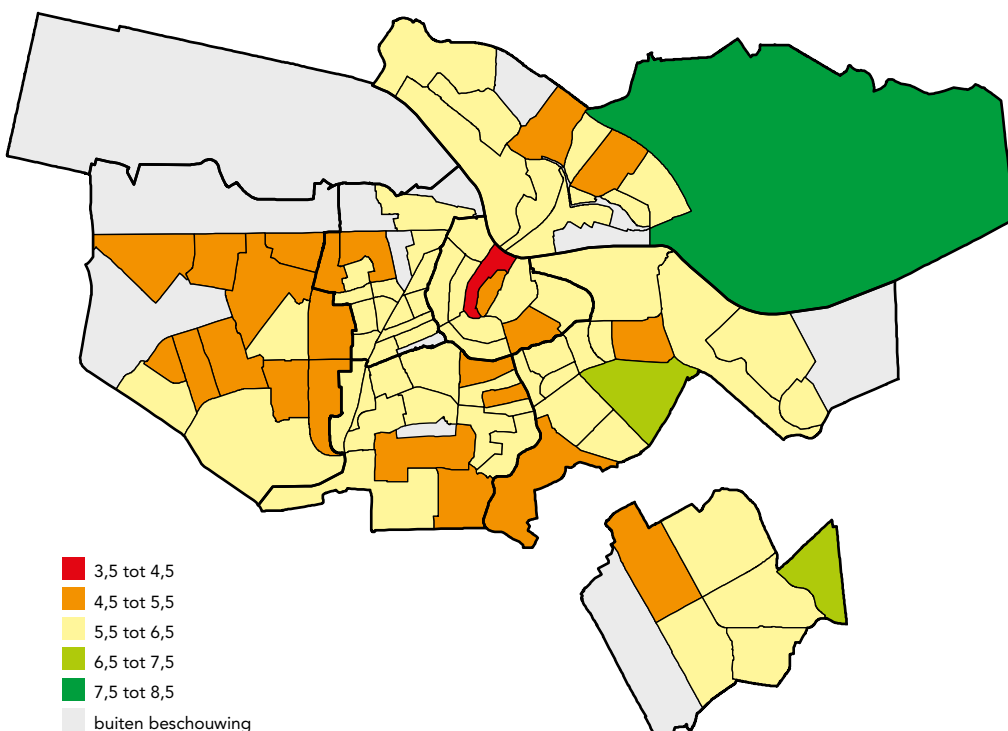
Afb. 14.13 Inzet samen/alleen voor buurt of stad in afgelopen 12 maanden, per stadsdeel, 2008-2020 (procenten)

(bron WIMRA). De ervaren buurtbetrokkenheid scoort gemiddeld het hoogst in Centrum en Oost (6,6) maar ligt per wijk het hoogst in Waterland en Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk (7,9 en 7,8). In Nieuw-West is de buurtbetrokkenheid gemiddeld het laagst (5,9), maar per wijk scoort Burgwallen-Nieuwe Zijde het laagst (5,2). Hoger opgeleiden ervaren meer betrokkenheid bij de buurt dan lager opgeleiden. Daarnaast ervaren Amsterdammers zonder migratieachtergrond meer buurtbetrokkenheid. En stellen met kinderen meer dan alleenwonenden.

De ervaren buurtbetrokkenheid hangt sterk samen met de ervaring dat mensen in de buurt elkaar helpen. Dit cijfer komt gemiddeld in de stad uit op een 6,4. In alle stadsdelen ligt het cijfer voor burenhulp

Afb. 14.14 Ervaren sociale cohesie per wijk, 2020 (score 1 = zeer laag, 10 = zeer hoog)

bron: OIS, Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland, 2020

wat hoger dan dat voor de ervaren buurtbetrokkenheid. Van de hele Metropoolregio vinden bewoners van Waterland/Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk het vaakst dat burens elkaar helpen (8,0) en buiten Amsterdam zijn dat de bewoners van Wijk aan Zee (7,6). In deze rapportage wordt in het hoofdstuk Maatschappelijke participatie nader ingegaan op het verlenen van informele hulp zoals burenhulp en in het hoofdstuk Gezondheid op het ontvangen van formele hulp.

Ervaren sociale cohesie in alle stadsdelen gedaald

Hoe Amsterdammers de sociale cohesie in hun buurt ervaren wordt in de Veiligheidsmonitor van OIS gemeten op basis van volgende stellingen:

- De mensen in de buurt kennen elkaar nauwelijks.
- De mensen in deze buurt gaan op een prettige manier met elkaar om.
- Ik woon in een (gezellige) buurt waar veel saamhorigheid is.
- Ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt wonen.

De sociale cohesie wordt uitgedrukt als een score tussen de 0 en de 10. Hoe hoger de score, hoe meer sociale cohesie men ervaart in de buurt. In 2020 komt de gemiddelde sociale cohesie in de stad uit op 5,7 (zie figuur 14.14). De gemiddelde sociale cohesie in stad is vrij stabiel en schommelt rond dit cijfer. In Waterland (7,5), Middenmeer en Driemond (6,9) ligt de sociale cohesie het hoogst. In Burgwallen-Nieuwe Zijde (4,3) in stadsdeel Centrum en Westlandgracht (4,5) in Nieuw-West is de sociale cohesie het laagst van de stad. Met name mensen die veel vertrouwen hebben in buurtgenoten ervaren meer sociale cohesie. Huishoudens met kinderen ervaren meer sociale cohesie dan huishoudens zonder (thuiswonende) kinderen. Jonge Amsterdammers ervaren minder sociale samenhang dan oudere stadbewoners.

De veiligheidsindex

De veiligheidsindex bestaat uit drie deelindexen: de criminaliteitsindex, de overlastindex en de onveiligheidsbelevingsindex.¹⁶ Het gemiddelde van deze drie indexen vormt de totaalscore van de veiligheidsindex. De drie deelindexen bestaan ieder uit elementen die iets zeggen over bepaalde veiligheidsaspecten van criminaliteit, overlast of onveiligheidsbeleving. Samengenomen geven zij een totaalbeeld van de veiligheid weer voor ieder bewoond gebied (veelal qua indeling vergelijkbaar met wijken) in de regio.¹⁷ De criminaliteitsindex en Overlastindex zijn gebaseerd op politiecijfers en enquêtegegevens uit de Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland (VMAA) en de onveiligheidsbelevingsindex is enkel gebaseerd op enquêtegegevens.

Het gemiddelde van de regio Amsterdam in 2014 is het basisjaar (indexscore=100) waartegen de cijfers van daaropvolgende jaren zijn afgezet. Hierbij geldt dat een lagere score staat voor meer veiligheid en een hogere score voor meer onveiligheid. Door deze methode is het mogelijk om de ontwikkelingen van wijken met betrekking tot de veiligheid over de jaren heen te volgen en de wijken met elkaar te vergelijken.

Veiligheidsindex

Om de veiligheid van de politieregio Amsterdam¹⁵ in kaart te brengen, wordt sinds 2014 de veiligheidsindex gebruikt. Daarvoor worden alle relevante aspecten van sociale veiligheid, waaronder ook criminaliteit, geïndexeerd en vervolgens samengevoegd tot een (deel)indexscore. In het kader wordt de samenstelling en berekening van de veiligheidsindex nader toegelicht.

Volgens de veiligheidsindex verbeterde de veiligheid in Amsterdam tussen 2014 en 2019, om in 2020 weer te verslechteren: de score daalde tussen 2014 en 2019 van 108 naar 99 om in 2020 weer toe te nemen naar 102. Dat patroon is deels te herleiden tot de overlastscore die na een afname weer toeneemt (en met name personenoverlast) en deels tot onveiligheidsbeleving (dezelfde ontwikkeling bij alle drie de onderliggende elementen: risicoperceptie, onveiligheidsgevoelens en vermijding). De criminaliteitscore daarentegen blijft dalen over de jaren heen (van 101 in 2014 naar 76 in 2020), in 2020 deels als gevolg van de coronacrisis: er zijn minder woninginbraken en er is minder zakkenrollerij. Doordat mensen als gevolg van de crisis veel meer thuis zijn en minder op straat neemt niet alleen dit soort misdrijven af. Mensen nemen daardoor waarschijnlijk meer waar in hun directe omgeving, ervaren meer overlast en voelen zich ook onveiliger.

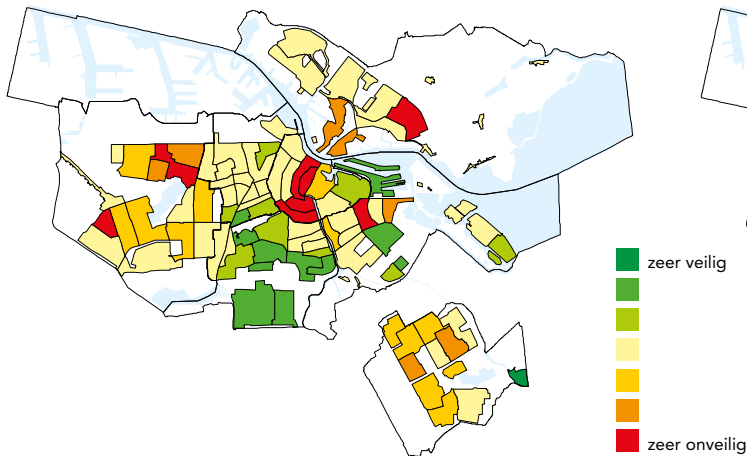
Op stadsdeelniveau zien we dezelfde trend in vijf stadsdelen terug, met uitzondering van Centrum (waar de dalende trend doorzet van 134 in 2014 naar 128 in 2019 en naar 121 in 2020 – daar wordt het dus steeds veiliger) en Oost (stabiel op 109). De laagste scores vinden we al sinds 2014 in stadsdeel Zuid. Hoewel ook hier sprake is van een lichte toename, is het nog steeds het stadsdeel met het laagste indexcijfer. Burgwallen-Nieuwe Zijde en -Oude Zijde hebben al sinds 2014 de hoogste indexscores (dus het meest onveilig) op wijkniveau, ook het afgelopen jaar (zie afbeelding 14.15). De meest veilige Amsterdamse wijk is Driemond (58), gevolgd door Buitenveldert-West/Station (63). In 59 van de 92 onderscheiden gebieden zien we de recente verslechtering van de indexscore in vergelijking met 2019 terug (in 33 gebieden is dat 10 punten of meer). Daar staat een verbetering tegenover in 33 gebieden (in 9 gebieden 10 punten of meer). De grootste verbetering is terug te vinden in Grachtengordel-Zuid (van 137 naar 98), de grootste verslechtering in Waterland (van 65 naar 102). Er zijn in 2020 minder gebieden als 'zeer onveilig' geclassificeerd ten opzichte van 2014.

Onveiligheidsbeleving

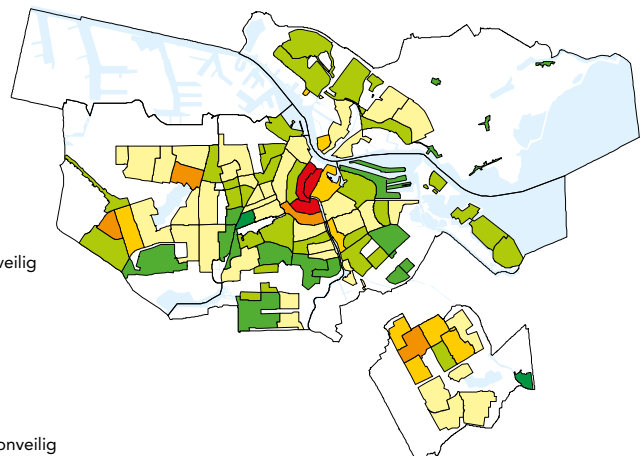
Onveiligheidsbeleving toegenomen

Zoals we zagen in de veiligheidsindex, is de onveiligheidsbeleving toegenomen in Amsterdam. Uit de Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland (VMAA) blijkt dat 5% van de Amsterdammers zich in 2020 vaak onveilig voelde in de eigen buurt. Dat is het hoogste aandeel sinds 2014. In 2019 ging het nog

Afb. 14.15a Veiligheidsindex 2014

Afb. 14.15b Veiligheidsindex 2019

om 3% (zie afb. 14.16). Ook als het aandeel Amsterdammers dat zegt zich soms onveilig te voelen erbij genomen wordt, is er een toename te zien. In 2020 voelde 20% zich vaak of soms onveilig, in 2019 was dat 16%. Mogelijk heeft de coronacrisis hiermee te maken, omdat mensen meer thuis en in hun eigen buurt zijn. Daardoor nemen ze meer waar en ervaren ze meer overlast.

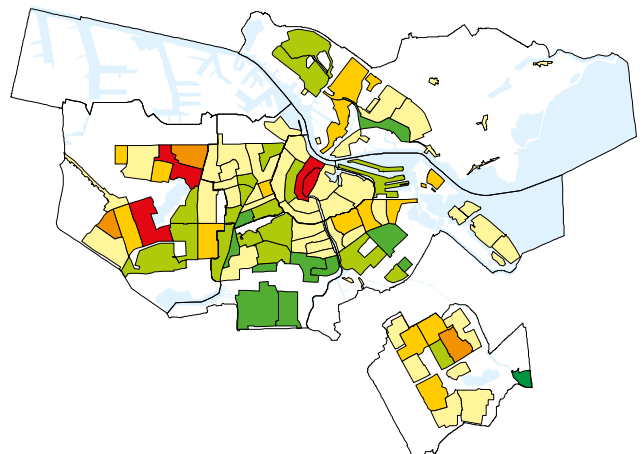
De verschillen in de stad zijn groot. In stadsdeel Nieuw-West voelen bewoners zich het vaakst onveilig (8%) en in stadsdeel Zuid het minst vaak (2%). In Nieuw-West is de onveiligheidsbeleving het hoogst in de wijken Eendracht, Osdorp-Oost en Slotermeer-Zuidwest (afb. 14.17). In deze wijken zegt 12% van de bewoners zich vaak onveilig te voelen. Maar ook in Banne Buiksloot in stadsdeel Noord ligt dit aandeel op 12%.

Als we kijken naar de ontwikkeling tussen 2019 en 2020, dan is te zien dat de onveiligheidsbeleving het meest is afgenomen in de wijken De Punt, Waterlandpleinbuurt, Tuindorp Oostzaan en Tuindorp Nieuwendam. Het meest toegenomen is de onveiligheidsbeleving in Slotermeer-Noordoost, Banne Buiksloot, Westlandgracht en Burgwallen-Oude Zijde. Vooral deze laatste is op het eerste gezicht opvallend. Burgwallen-Oude Zijde ligt, als enige van deze buurten, midden in de oude binnenstad van Amsterdam. Daar is het sinds de coronacrisis een stuk stiller op straat en is de overlast afgenomen. Meer bewoners van deze buurt zeggen in 2020 echter slachtoffer te zijn geweest van criminaliteit, waaronder bedreiging en intimidatie. Doordat het rustiger was op straat, nam ook de sociale controle af. In deze wijk was de criminaliteit altijd al relatief hoog, maar dat ging voorheen veelal om delicten meer gericht op toeristen zoals zakkenrollerij en verkoop van nepdrugs.

Verskillende factoren leiden tot onveiligheidsbeleving

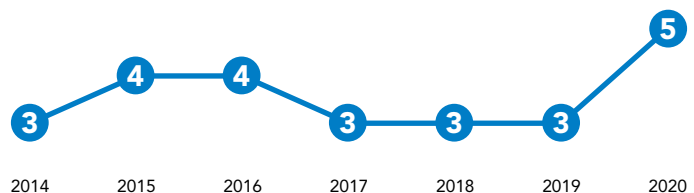
Criminaliteit kan dus leiden tot onveiligheidsbeleving, maar dit is niet altijd het geval. Er is vaak onderzoek gedaan naar redenen die schuilgaan achter onveiligheidsbeleving. Hieruit blijkt bijvoorbeeld dat jeugd-

Afb. 14.15c Veiligheidsindex 2020

bron: Veiligheidsindex Amsterdam-Amstelland

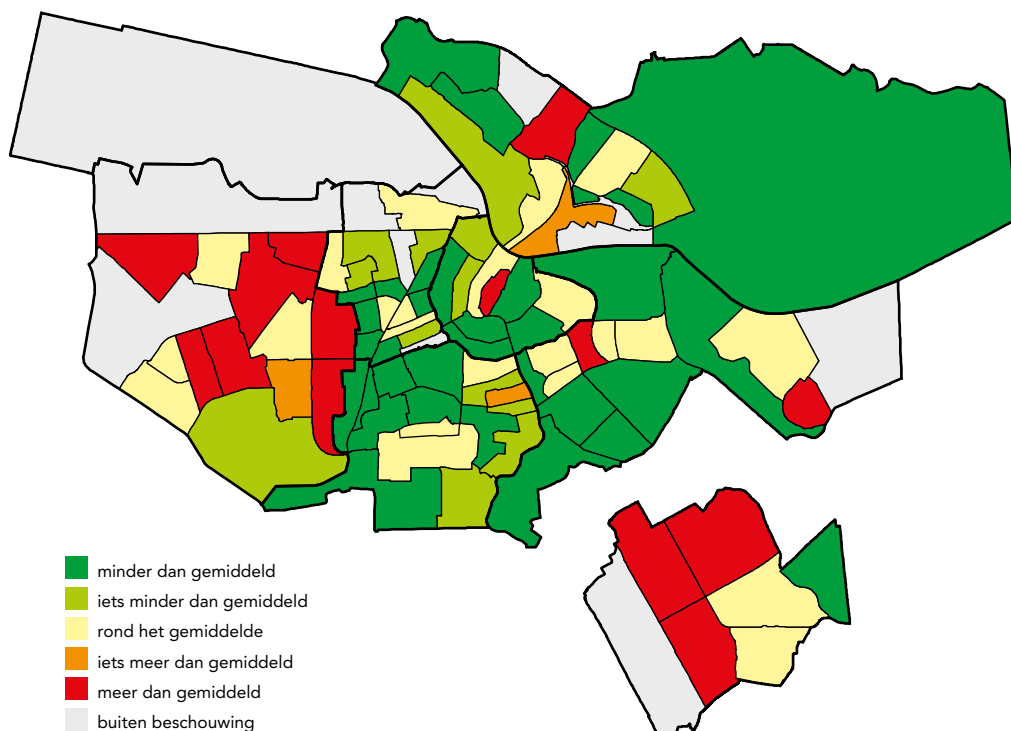
Afb. 14.16 Aandeel bewoners dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt in Amsterdam, 2020 (procenten)

bron: Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland

overlast vaak gepaard gaat met onveiligheidsbeleving.¹⁸ Ook is er vaak weinig reuring in wijken waar relatief veel bewoners zich onveilig voelen.¹⁹ Verder spelen psychologische processen van bewoners een rol.²⁰ Als iemand bijvoorbeeld gelooft veel invloed te hebben op het voorkomen van slachtofferschap, is diegene minder vatbaar voor onveiligheidsgevoelens. Resultaten uit recent onderzoek, uitgevoerd in de naoorlogse ontwikkelbuurten in Amsterdam Noord, sluiten hierop aan.²¹ In alle onderzochte wijken is sprake

Afb. 14.17 Aandeel bewoners dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt, 2020

bron: Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland

van jeugdoverlast waardoor bewoners aangeven zich onveilig te voelen. Vaak is er geen jeugdvoorziening in de wijk, waardoor jongeren op straat rondhangen. In sommige gevallen hangen jongeren op straat vanwege een slechte thuissituatie. Problematiek onder bewoners zoals armoede of psychische problematiek staat ook vaak in verband met onveiligheidsbeleving. Deze bewoners zijn vaak niet bij hun wijk betrokken. Hierdoor is er vaak weinig sociale cohesie en sprake van veel afval op straat, wat leidt tot verloederings. Ook de meldingsbereidheid is laag in deze wijken, wat uiteenlopende redenen kan hebben zoals angst voor represailles of weinig vertrouwen in de overheid. Verder speelt de inrichting van de openbare ruimte

een rol, zoals donkere plekken door slechte verlichting of bosschages, tunneltjes of achterstallig onderhoud. In alle buurten in Noord blijken deze factoren een rol te spelen, maar de mate waarin een factor bijdraagt aan de onveiligheidsbeleving verschilt sterk tussen buurten. Kortom, onveiligheidsbeleving is een complex fenomeen, dat door verschillende factoren verklaard kan worden.

Overlast

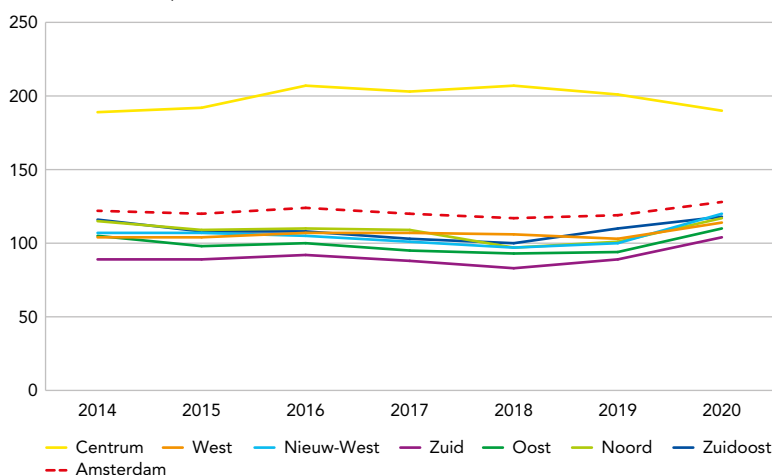
Overlast in de stad toegenomen in 2020

Hoewel overlast niet (altijd) strafbaar is, kan het wel als hinderlijk worden beleefd en de veiligheid in een buurt aantasten.²² In Amsterdam is de overlast toegenomen. De deelindex overlast (onderdeel van de eerder besproken Veiligheidsindex) is opgebouwd uit enquêtegegevens (de VMAA, over ervaren overlast) en overlastmeldingen bij de politie en was met 128 in 2020 het hoogst in de afgelopen 7 jaar. De stijging begon reeds (licht) in 2019 maar in het 'coronajaar' 2020 nam de overlast verder en sterker toe. Wat opvalt is dat stadsdeel Centrum, waar de overlastindex met afstand het hoogst is, de enige plek is waar de overlast de afgelopen twee jaar afnam. In coronajaar 2020 kwam dat waarschijnlijk doordat toerisme – waardoor bewoners in Centrum voor de coronacrisis veel overlast ervoeren – door lockdowns en reisbeperkingen (sterk) verminderde.

In vrijwel alle stadsdelen meer verloederings, behalve in Centrum

Binnen de overlastindex worden de elementen verloederings en personenoverlast onderscheiden.

Afb. 14.18 Ontwikkeling overlastindex per stadsdeel, 2014-2020 (hoe hoger, hoe meer overlast)

bron: VMAA, Politie Amsterdam-Amstelland, bewerking OIS

Coronamaatregelen

Met de komst van het coronavirus in Nederland werden er maatregelen getroffen tegen de verspreiding van het virus, zoals het houden van afstand, het verbod op bijeenkomsten en een avondklok. Gedurende de coronacrisis varieert de hoeveelheid geldende maatregelen en hoe streng deze zijn. Handhaving en politie zijn bevoegd om op de naleving van de maatregelen te handhaven. Vanaf het begin van de coronacrisis (eind maart 2020) tot eind april 2021 werd in het kader van de coronamaatregelen ruim 7.800 keer een waarschuwing gegeven door politie en handhaving en werden door hen bijna 15.000 boetes uitgeschreven voor het overtreden van de coronamaatregelen (samen ruim 22.000 handhavingen).²⁵ In de periode dat in Nederland een avondklok gold (23 januari tot en met 28 april 2021) werden de meeste corona-gerelateerde boetes uitgeschreven door de politie.

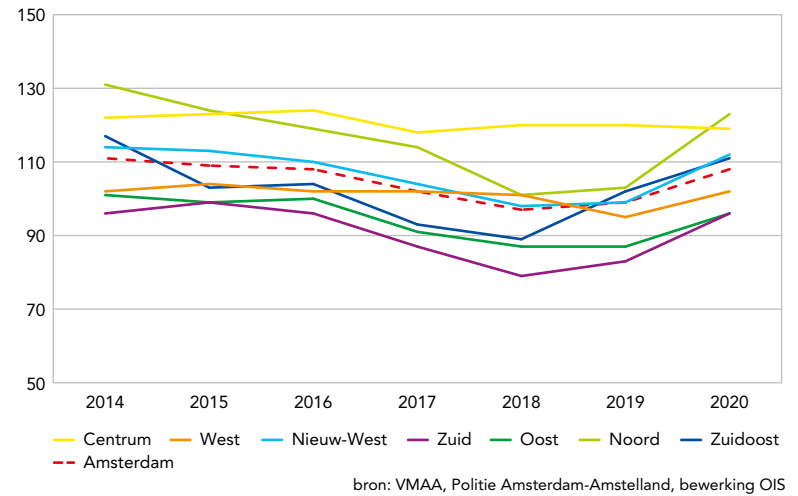
Verloederig heeft betrekking op vernielingen, bekladding, rommel en hondenpoep op straat en het onderhoud van wegen, paden, pleintjes, perken, plantsoenen en parken. Kortom: de fysieke omgeving. De verloederig nam tussen 2014 en 2018 af, gevolgd door een lichte stijging in 2019. In 2020 zette de stijging door en sterker: van indexscore 99 naar 108. De coronacrisis lijkt een verklaring te zijn voor de toegenomen ervaren verloederig in de stad. Niet alleen nam in de coronacrisis de hoeveelheid afval op straat toe maar door de maatregelen tegen het virus zijn mensen meer aangewezen op hun eigen huis en buurt dan voorheen en is de kans groter dat verloederig wordt opgemerkt. In Noord steeg de verloederingsindex het meest (+20 punten), gevolgd door Nieuw-West en Zuid (beide +13 punten). Het enige stadsdeel waarin de index nagenoeg gelijk bleef, was Centrum (-1 punt).

Personenoverlast steeg in bijna alle stadsdelen maar nam in Centrum juist sterk af

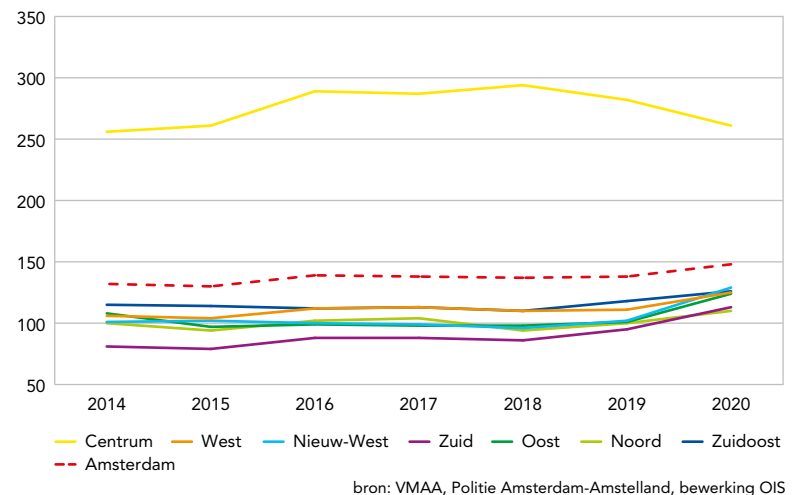
Het tweede element van de overlastindex is personenoverlast: overlast van geluid, drugs (gebruik en handel), burens, jongeren, dronken mensen en andere personen en van op straat lastig worden gevallen. Over de hele stad gezien nam de personenoverlast tussen 2019 en 2020 toe met 10 indexpunten. Ook hier speelt de coronacrisis waarschijnlijk een rol: doordat men meer thuis is en is aangewezen op de buurt ontstaan er meer (potentieel) overlastgevende situaties door personen en is de kans groter dat overlast wordt ervaren. Daarnaast ligt de tolerantiegrens voor sommigen wellicht lager vanwege de onzekerheden en spanningen die de crisis met zich meebrengt.

Tussen de stadsdelen varieerde de toename van personenoverlast tussen de 27 (Nieuw-West) en 8 (Zuidoost) punten. Opvallend is wederom stadsdeel Centrum: dit is het enige stadsdeel waar de perso-

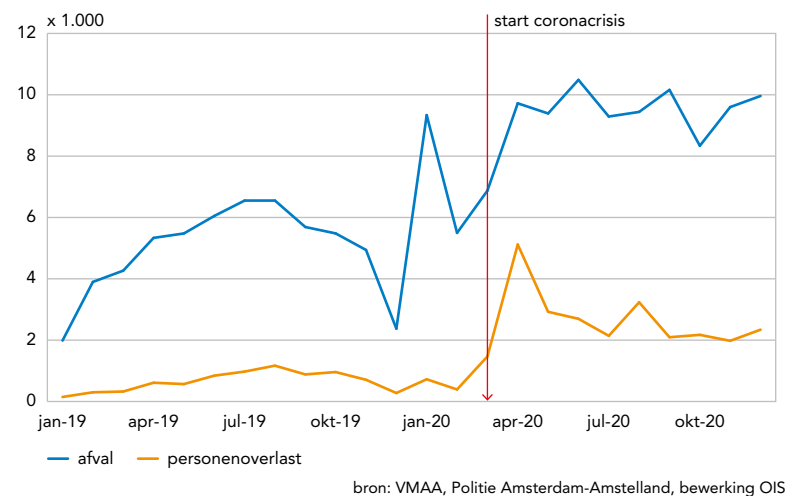
Afb. 14.19 Ontwikkeling verloederig per stadsdeel, 2014-2020

Afb. 14.20 Ontwikkeling personenoverlast per stadsdeel, 2014-2020

Afb. 14.21 Ontwikkeling overlastmeldingen bij de gemeente, 2019-2020

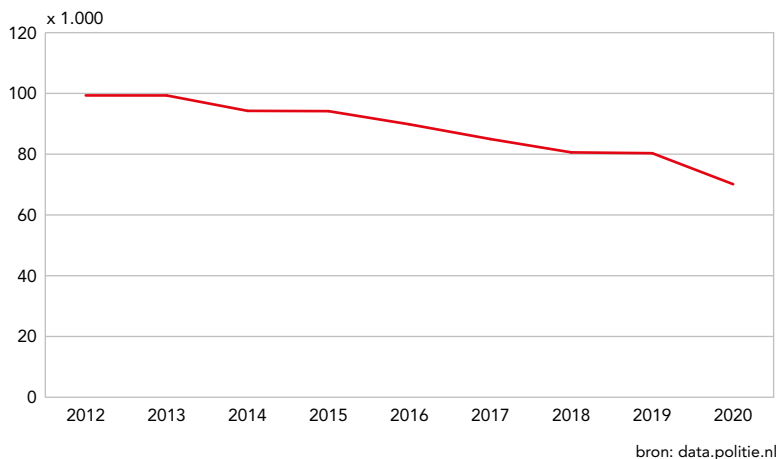

nenoverlast in 2020 juist daalde, en ook vrij sterk (-21 punten). De laatste keer dat de personenoverlast stedelijk sterk steeg (tussen 2015 en 2016, +9 indexpunten), was de stedelijke toename juist grotendeels toe te schrijven aan de personenoverlast in Centrum (+28 punten).

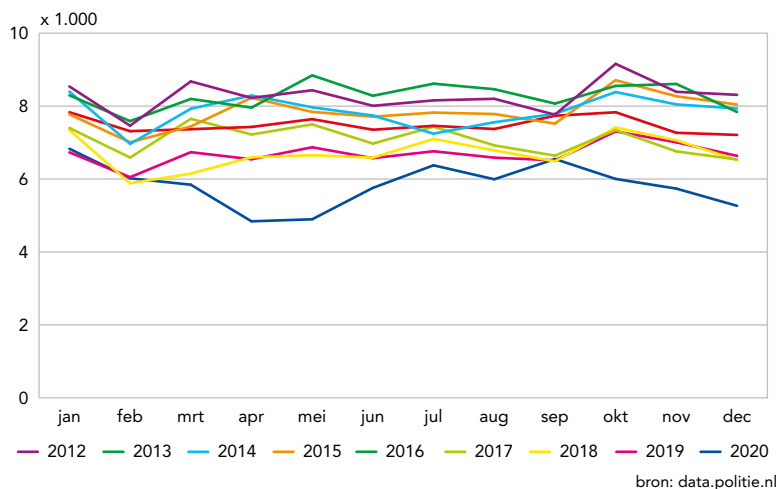
Ook meldingen bij de gemeente nemen toe

Amsterdammers kunnen overlast in de openbare ruimte ook melden bij de gemeente. Ook daar nemen meldingen die duiden op verloederend en

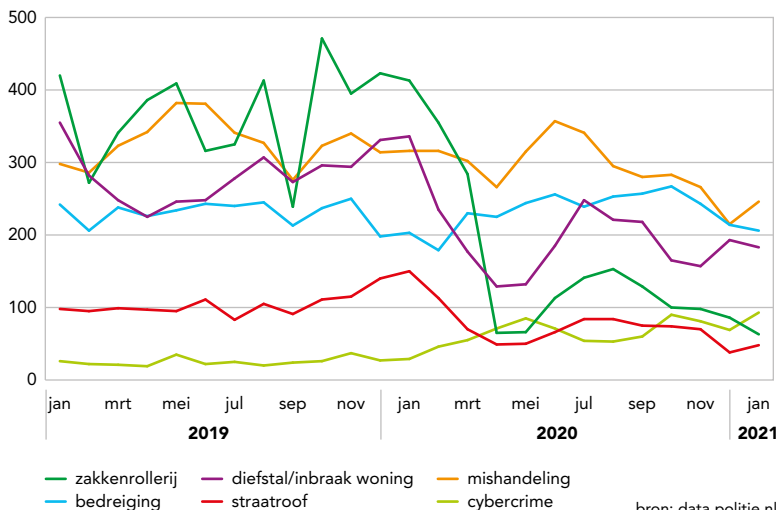
Afb. 14.22a Totaal aantal geregistreerde misdrijven door de politie in Amsterdam, naar jaar (2012-2020)

Afb. 14.22b Totaal aantal geregistreerde misdrijven door de politie in Amsterdam, naar maand (2012-2020)

Afb. 14.23 Geregistreerde misdrijven door de politie in Amsterdam, 2019-2020 (per maand en soort misdrijf)

personenoverlast toe, zoals afvalmeldingen.²³ Deze meldingen schommelden weliswaar gedurende 2020 maar waren met 9.008 gemiddeld per maand hoger dan het maandelijks gemiddelde van 2019 (4.883; afb. 14.21). Ook de gemelde personenoverlast²⁴ nam toe, van gemiddeld 647 meldingen per maand in 2019 naar gemiddeld 1.842 per maand in 2020. Een groot deel van deze meldingen betreft meldingen over het niet naleven van coronamaatregelen. Beide type overlastmeldingen namen in alle stadsdelen toe, maar in Centrum minder sterk dan elders.

Geregistreerde misdrijven

Aantal geregistreerde misdrijven in Amsterdam daalt

Sinds 2012 daalt het aantal geregistreerde misdrijven in Amsterdam (afb. 14.22a). In 2012 werden er in totaal bijna honderdduizend misdrijven geregistreerd, in 2019 waren dit er nog ongeveer 80.000 (–19%). Gedurende de periode 2012-2019 ontwikkelen de misdrijven zich (ongeveer) op dezelfde manier door het jaar heen (afb. 14.22b). Elk jaar is er een afname van het aantal misdrijven in februari, september en november. Daarnaast is er elk jaar een piek in maart en oktober. Mogelijk heeft dit te maken met bezoekersstromen in de stad.

De trends die zichtbaar zijn in de jaren 2012-2019 zien we niet terug in 2020. Na de ‘gebruikelijke’ daling in februari, neemt het totaal aantal misdrijven verder af tot en met mei, om vervolgens tot en met de zomer weer toe te nemen. De piek van het totaal aantal geregistreerde misdrijven is nu vooral zichtbaar in de maanden juli en september. Het valt op dat behalve in februari en september het aantal geregistreerde misdrijven in alle maanden (veel) lager is dan in andere jaren. Dat heeft wellicht deels te maken met de al jaren dalende trend van afnemende criminaliteit, maar kan hoogstwaarschijnlijk ook voor een belangrijk deel verklaard worden door de coronacrisis.

Minder criminaliteit sinds de coronacrisis, traditionele misdrijven nemen toe met versoepelingen maatregelen

In april 2020, midden in de eerste lockdown, werden veel minder misdrijven geregistreerd door de politie dan in diezelfde maand een jaar eerder (–26%). Dat geldt in het bijzonder voor traditionele vormen van criminaliteit, zoals zakkenrollerij (–83%), straatroof (–50%), diefstal/inbraak woning (–43%) en mishandeling (–22%). Het aantal bedreigingen bleef gelijk. In diezelfde maand is er opvallend genoeg sprake van een sterke toename van geregistreerde cybercrime vergeleken met een jaar eerder (+274%). In mei 2020 bleef de traditionele criminaliteit op hetzelfde niveau als in april om vervolgens in juni weer toe te nemen (+18% t.o.v. mei). De cybercrime neemt die maand juist weer af (–17% t.o.v. mei). De traditionele vormen van criminaliteit namen toe tot en met augustus, om vervolgens vanaf september weer te dalen tot en met het einde van het jaar. Cybercrime nam juist weer toe

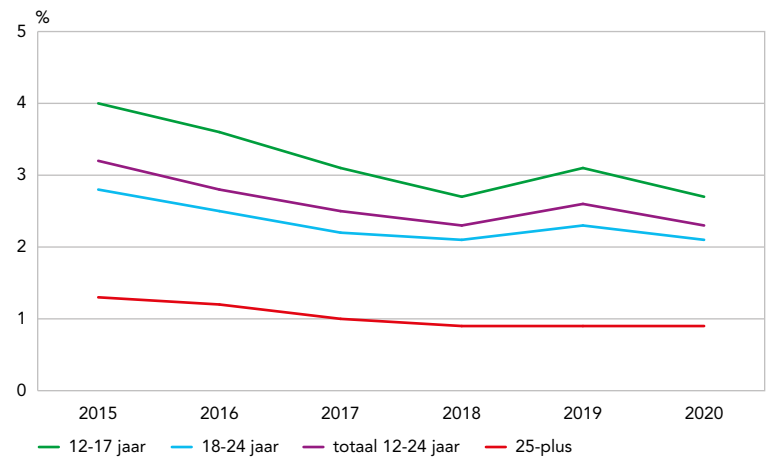
vanaf september. Het aantal geregistreerde misdrijven lijkt hiermee parallel te lopen met beide besmettingsgolven in 2020 en daarmee is het aannemelijk dat ook de criminaliteit door de coronacrisis is beïnvloed. Ten tijde van strenge maatregelen tegen de verspreiding van het coronavirus (zoals thuisblijven, horeca- en winkelsluitingen, weinig bezoek ontvangen) nemen traditionele misdrijven af terwijl cybercrime toeneemt. Er zijn dan minder mensen op straat en meer mensen thuis. Daardoor is er minder gelegenheid voor het plegen van traditionele vormen als zakkenrollerij en straatroof en door het vele thuiswerken wordt de kans op woninginbraak verkleind.²⁶ Daarnaast bevinden mensen zich tijdens strengere maatregelen meer online, wat een mogelijke verklaring is voor de stijging van het aantal slachtoffers van cybercrime. Ook zal de mogelijkheid om online aangifte te doen van cybercrime die sinds eind april bestaat hebben bijgedragen aan een toename in de geregistreerde cybercrime.²⁷ Met versoepelingen van de maatregelen is er sprake van een (lichte) toename van de traditionele misdrijven en een (lichte) afname van cybercrime: er zijn dan meer mensen op straat en het leven van mensen speelt zich weer meer buitenshuis af.

Jeugdcriminaliteit

Aandeel jeugdige verdachten afgenomen

Van alle geregistreerde misdrijven bij de politie die gepleegd werden in Amsterdam, was in 2020 van een kwart een verdachte bekend. Dat aandeel is even groot als in de jaren daarvoor. Bij het grootste deel van de geregistreerde misdrijven is dus (nog) geen verdachte bekend. Jongeren zijn relatief vaak

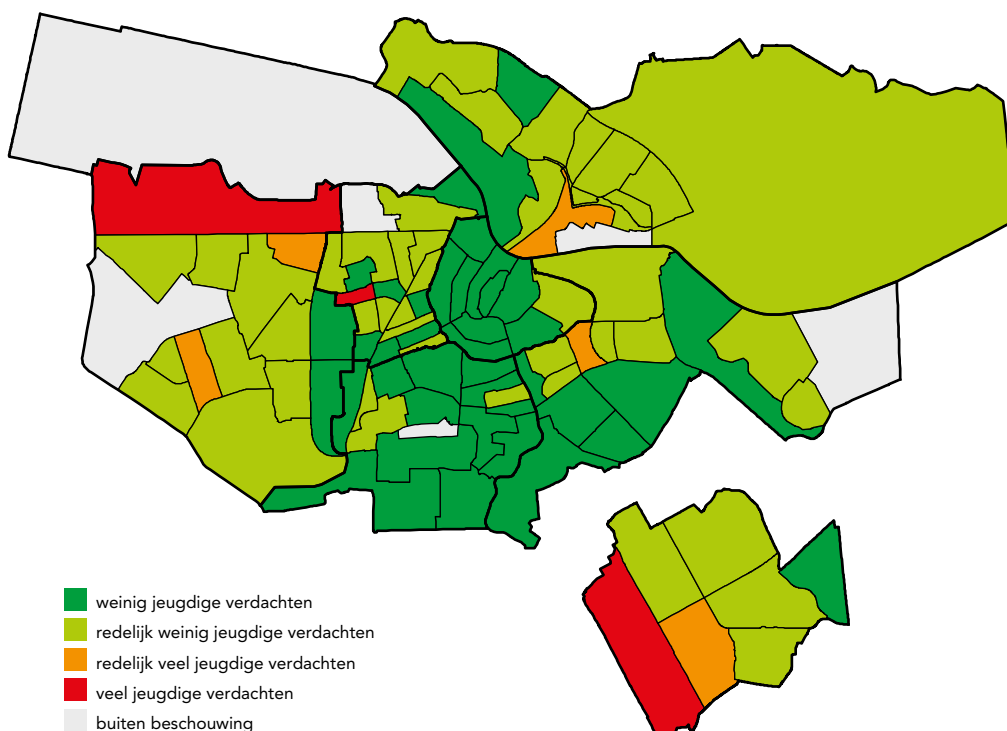
Afb. 14.24 Aandeel verdachten van een misdrijf (gepleegd in de gemeente Amsterdam) woonachtig in Amsterdam, naar leeftijdsgroep, 2015-2020 (procenten)

bron: BVH/Politie Amsterdam-Amstelland/bewerking OIS

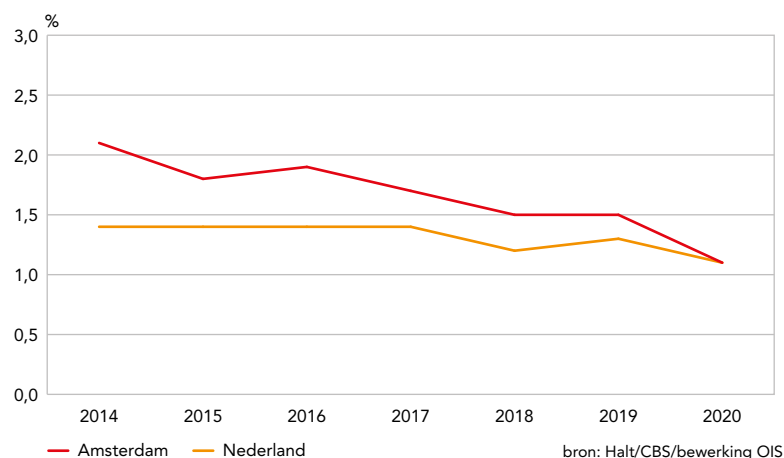
verdacht van een misdrijf (afb. 14.24). In 2020 was 2,3% van de Amsterdamse jongeren in de leeftijd van 12-24 jaar verdacht van een misdrijf dat is gepleegd in de gemeente Amsterdam. In de leeftijd van 12-17 jaar is dit aandeel met 2,7% nog iets hoger. Relatief minder volwassenen van 25 jaar en ouder waren verdacht: 0,9% in 2020. Opvallend was de toename van het aandeel jeugdige verdachten in 2019, deze toename vond namelijk plaats na een jarenlange daling. Landelijk was dit ook het geval.²⁸ In 2020 is weer een afname te zien en daarmee is het aandeel jeugdige verdachten weer op het niveau van 2018. Onder volwassenen van 25 jaar en ouder is te zien dat het aandeel verdachten daalde tot en met 2018 en daarna gelijk bleef.

Afb. 14.25 Jeugdige verdachten (12-24 jaar) naar wijk (op basis van woonplek), 2020*

* Kleuren zijn ingedeeld op basis van het gemiddelde en de standaarddeviatie in 2015.

bron: BVH/Politie Amsterdam-Amstelland/bewerking OIS

Afb. 14.26 Aandeel jongeren (12-17 jaar) met een Halt-verwijzing, 2014-2020 (procenten)

Het aandeel jeugdige verdachten verschilt per wijk (afb. 14.25). In de volgende wijken wonen in 2020 relatief veel jeugdige verdachten:

- Van Galenbuurt (12,1%)
- Bedrijventerrein Sloterdijk (7,3%)²⁹
- Amstel III/Bullewijk (5,6%)
- Dapperbuurt (4,4%)
- IJplein/Vogelbuurt (4,0%)
- Osdorp-Midden (3,8%)
- Slotermeer-Noordoost (3,8%)
- Holendrecht/Reigersbos (3,7%)

De reden dat er in de Van Galenbuurt relatief veel jeugdige verdachten zijn geregistreerd, is waarschijnlijk dat veel jongeren hier een briefadres hebben.³⁰

Vermoed wordt dat zij relatief vaak verdacht zijn van een misdrijf. Er zijn ook wijken waar relatief weinig jeugdige verdachten wonen. In de volgende wijken wonen in 2020 relatief weinig jeugdige verdachten:

- Houthavens (0,0%)
- Zuidas (0,6%)
- Noordelijke IJ-oever West (0,6%)
- Burgwallen-Oude Zijde (0,7%)
- Weesperzijde (0,7%)
- Middenmeer (0,7%)
- De Omval/Overamstel (0,7%)

Minder verwijzingen naar Halt

Jongeren in de leeftijd van 12-17 jaar die een strafbaar feit hebben gepleegd, kunnen worden verwezen naar bureau Halt. Een Halt-straf heeft als doel om te leren van gemaakte fouten, de gemaakte fouten te herstellen en deze in de toekomst te voorkomen. Een Halt-straf kan bijvoorbeeld bestaan uit het

excuses aanbieden aan het slachtoffer, het maken van leeropdrachten of het vergoeden van schade. In 2020 kregen ruim 13.000 jongeren in Nederland een Halt-straf. Dat is 1,1% van alle jongeren in de leeftijd van 12-17 jaar. In Amsterdam ging het om bijna 500 jongeren, ook dat is 1,1% van de 12- t/m 17-jarigen in Amsterdam (afb. 14.26). Niet alleen het aandeel jeugdige verdachten is gedaald, ook het aandeel Halt-verwijzingen daalt. Dit is ook landelijk te zien. De coronamaatregelen zorgden voor de grootste daling: jongeren waren meer thuis, waardoor er minder sprake was van schoolverzuim, winkeldiefstal en vernieling.³¹ In voorgaande jaren werden in Amsterdam relatief meer jongeren naar Halt verwezen dan gemiddeld in Nederland. In Amsterdam daalt het aantal verwijzingen iets sterker dan gemiddeld in Nederland waardoor in Amsterdam nu relatief evenveel jongeren worden verwezen naar Halt als landelijk.

Huiselijk geweld

Meldingen huiselijk geweld stijgen iets sterker in Amsterdam dan in Nederland

De lockdown, de schoolsluiting en de avondklok die tijdens de coronacrisis afwisselend of gecombineerd met elkaar worden ingevoerd, kunnen ervoor zorgen dat spanningen binnen gezinnen oplopen. Daarnaast is er in de coronaperiode minder sociale controle. Er zijn binnen gezinnen soms lastige situaties, waardoor het snel kan escaleren. Het aantal meldingen van huiselijk geweld nam landelijk echter nauwelijks toe (+1%), maar wat wel wordt gemerkt is dat de meldingen een stuk heftiger zijn.³² In Amsterdam is wel een toename te zien. In 2020 werden in Amsterdam bij de organisatie Veilig Thuis 11.865 meldingen van huiselijk geweld gedaan: een stijging van 6% ten opzichte van een jaar eerder (11.190 meldingen, zie afb. 14.27). In Amsterdam werden er in 2020 (relatief) meer meldingen gedaan van geweld tegen ouders (+15%), (ex-)partnergeweld (+9%) en kindermishandeling (+6%) dan een jaar eerder. Ook overige vormen van huiselijk geweld namen toe (+4%). Hieronder valt bijvoorbeeld fysieke mishandeling, fysieke of emotionele/psychische verwaarlozing en seksueel misbruik. Verklaringen waarom de toename in Amsterdam (iets) groter is dan landelijk, zijn lastig te geven.

Digitale veiligheid

Meerderheid maakt zich weleens zorgen over eigen digitale veiligheid

Tijdens de coronacrisis is iedereen meer op digitale middelen aangewezen en we zagen eerder in dit hoofdstuk dat de online criminaliteit in 2020 toename. De gemeente Amsterdam was reeds in 2019 gestart met de Taskforce Digitale Veiligheid om de digitale veiligheid en weerbaarheid van bewoners, bedrijven, instellingen en (digitale) infrastructuur te verbeteren.³³ Amsterdam behoort immers tot één van de grootste internetknooppunten ter wereld. De enorme afhankelijkheid van technologie en (digitale)

Afb. 14.27 Meldingen huiselijk geweld bij Veilig Thuis in Amsterdam, 2019 en 2020

	2019	2020*
kindermishandeling	3.650	3.870
(ex-)partnergeweld	3.815	4.140
geweld tegen ouders	430	495
ouderenmishandeling (ouder dan 65 jaar)	190	175
huiselijk geweld overig	1.380	1.435
andere problematiek dan huiselijk geweld en kindermishandeling	1.725	1.750
totaal	11.190	11.865

* cijfers zijn voorlopig

bron: CBS/VeiligThuis

infrastructuur brengt, naast het gemak en comfort, een serieuze verantwoordelijkheid met zich mee. In het kader van de Taskforce heeft OIS aan het begin van 2020 (tijdens het begin van de coronacrisis) onderzoek gedaan naar het individueel welzijn van Amsterdammers op het gebied van digitale veiligheid en weerbaarheid: de Monitor Digitale Veiligheid Burgers.³⁴ 1.025 respondenten vanuit het OIS Stadspanel deden mee aan dit onderzoek. De meerderheid van hen maakt zich weleens zorgen over zijn of haar digitale veiligheid (89%). Twee derde (66%) maakt zich hier soms zorgen over, ongeveer een op de vijf (18%) vaak en 5% maakt zich hier altijd zorgen over. Zorgen ontstaan vooral omdat men bang is om slachtoffer te worden van online criminaliteit, zoals misbruik van persoonsgegevens, hacken en identiteitsfraude. Veertien procent van de respondenten is daadwerkelijk slachtoffer geworden van één of meerdere vormen van cybercrime. Ook is men bang voor beveiligingslekken bij bedrijven en heeft men het idee geen grip te hebben op hoe gegevens gebruikt worden door bedrijven, overheid of andere instellingen. Een deel geeft aan bang te zijn zaken over het hoofd te zien omdat zij zichzelf niet deskundig genoeg vinden. Hoewel veel mensen zich wel eens zorgen maken om hun online veiligheid geeft de helft van de respondenten (49%) aan geen behoefte te hebben aan voorlichting of informatie over bijvoorbeeld digitale veiligheid of datawijsheid. Twee op de vijf (41%) had hier wel behoefte aan en 10% weet het niet.

Gebruik van data bij deze City Deal

Het CBS speelt als samenwerkingspartner een belangrijke rol bij de City Deal, omdat het de benodigde data beschikbaar stelt. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om locatie- en inkomensgegevens, maar ook om gegevens over veroordelingen door het Openbaar Ministerie en inschrijvingen bij de Kamer van Koophandel. Om de privacy van burgers te waarborgen pseudonimiseert het CBS de gegevens waar de data-analisten mee werken en bewaakt het streng of de uiteindelijke resultaten niet herleidbaar zijn naar individuele adressen, personen en bedrijven.

en landelijke overheden samen om door middel van data-analyse meer zicht te krijgen op de aard en omvang, verschijningsvormen en lokale worteling van criminele fenomenen, zoals drugscriminaliteit, witwassen, belastingontduiking en fraude met vastgoed. Ook Amsterdam is, vanuit de Amsterdamse Aanpak Ondernijning³⁵, aangesloten bij de City Deal. De City Deal heeft als uiteindelijk doel gemeenten te helpen bij de thema- of wijkgerichte aanpak en het maken van effectieve beleidskeuzes. De resultaten van het onderzoek worden gepubliceerd op het dashboard www.zichtopondernijning.nl. Aanvankelijk lag de focus van de City Deal op twee thema's: drugsproblematiek en misbruik van vastgoed. In 2020 zijn hier de thema's verdachte transacties, brancheanalyses en zorgfraude aan toegevoegd. Hieronder gaan we in op een aantal belangrijke thema's en resultaten voor de gemeente Amsterdam.

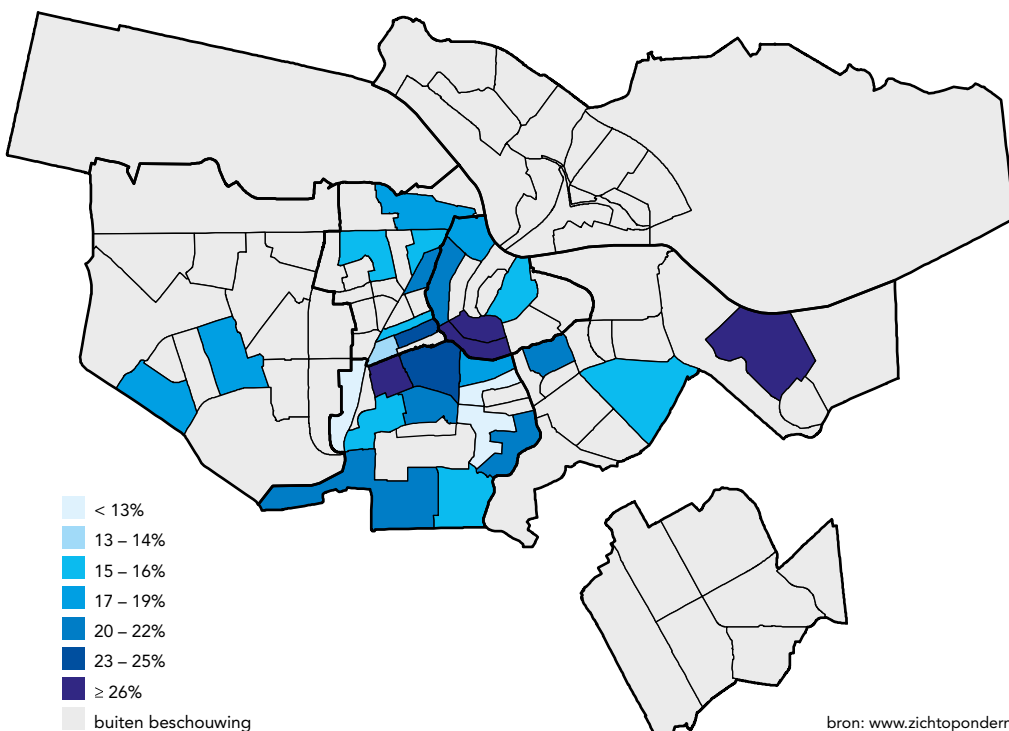
City Deal Zicht op Ondernijning

Om meer inzicht te krijgen in ondernijning, is in 2017 de City Deal 'Zicht op Ondernijning' van start gegaan. In dit project werken verschillende lokale

Onverklaarbare woningaankopen in Amsterdam Zuid

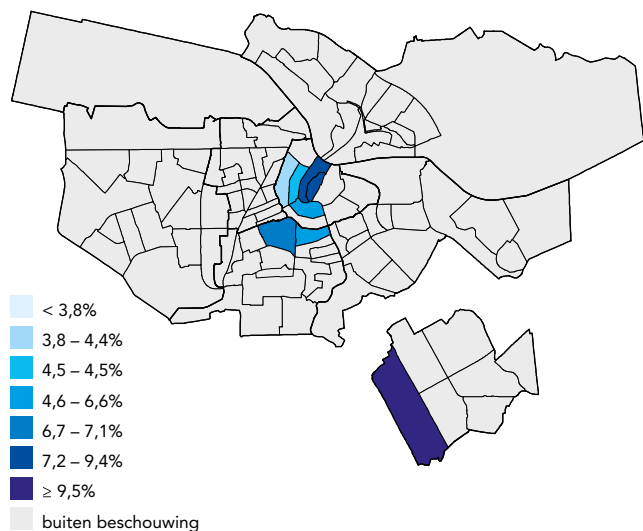
Misbruik van vastgoed is een belangrijk thema voor de City Deal Zicht op Ondernijning en de gemeente Amsterdam. Met de analyse onverklaarbare

Afb. 14.28 Percentage onverklaarbare woningaankopen van het totaal aantal woningaankopen per wijk in 2015 (Amsterdam)

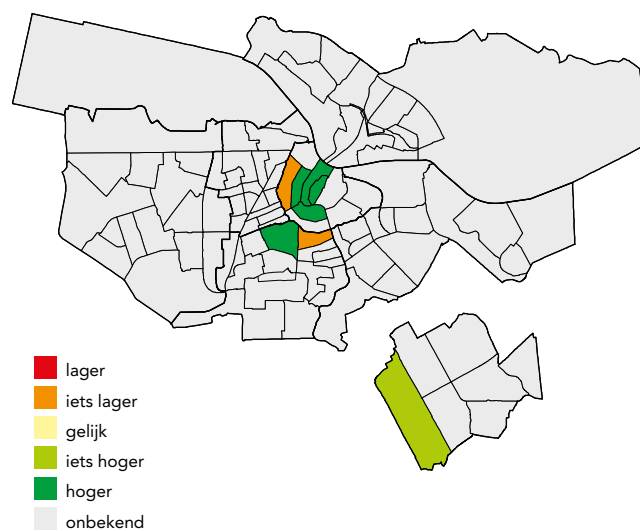
bron: www.zichtopondernijning.nl

Afb. 14.29 Aantal branchevestigingen van juweliers per 1.000 totaal-vestigingen per wijk in 2018 (Amsterdam)

bron: www.zichtopondermijning.nl

Afb. 14.30 Mediaan omzet per fte per wijk van juweliers tegenover verwachting in 2018 (Amsterdam).

bron: www.zichtopondermijning.nl

woningaankopen is onderzocht of woningen zijn gekocht door huishoudens met onbekend vermogen. Hiervoor is per huishouden berekend wat zij maximaal te besteden hadden in 2015 en vervolgens is gekeken of dit voldoende was voor de aankoop van de woning(en)³⁶. Indien dit niet het geval is, wordt de aankoop bestempeld als 'onverklaarbaar'. Het is echter belangrijk om op te merken dat 'onverklaarbaar' niet gelijk staat aan 'verdacht'. Een onverklaarbare aankoop kan namelijk een indicatie zijn van bijvoorbeeld witwassen maar kan ook betekenen dat een aankoop wel verklaarbaar is, maar dat er informatie ontbreekt.³⁷

In 2015 is 15% van de woningaankopen in Amsterdam volgens de City Deal analyses onverklaarbaar. Dit percentage ligt iets boven het landelijk gemiddelde van 12%. Het fenomeen komt met name voor in de wijken Grachtengordel Zuid (33% van de aankopen), Willemspark (31%) en Weteringsschans (26%) (afb. 14.28). Wat opvalt is dat het vooral wijken met duurdere woningen in Amsterdam betreft. Als we kijken naar de hoogte van de onverklaarbare som geld per wijk (i.p.v. het percentage onverklaarbare aankopen), dan blijkt deze het hoogst te zijn in de wijk Museumkwartier, de gemiddelde onverklaarbare som geld bedraagt hier € 1.057.000. Dit is erg hoog ten opzichte van het landelijke en Amsterdamse gemiddelde, respectievelijk € 179.000 en € 279.000. Waarom onverklaarbare woningaankopen relatief vaak voorkomen in het zuidelijke deel van de stad is onbekend. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat hier veel expats wonen met vermogen op buitenlandse rekeningen dat niet bekend is bij de Belastingdienst.

Juweliers in Amsterdam Zuidoost

Een andere analyse van City Deal gaat over het veel voorkomen van bepaalde branches in gebieden. Het oververtegenwoordigd zijn van bepaalde branches kan een indicatie zijn van ondermijning, bijvoorbeeld van witwaspraktijken. Uit de brancheanalyses is

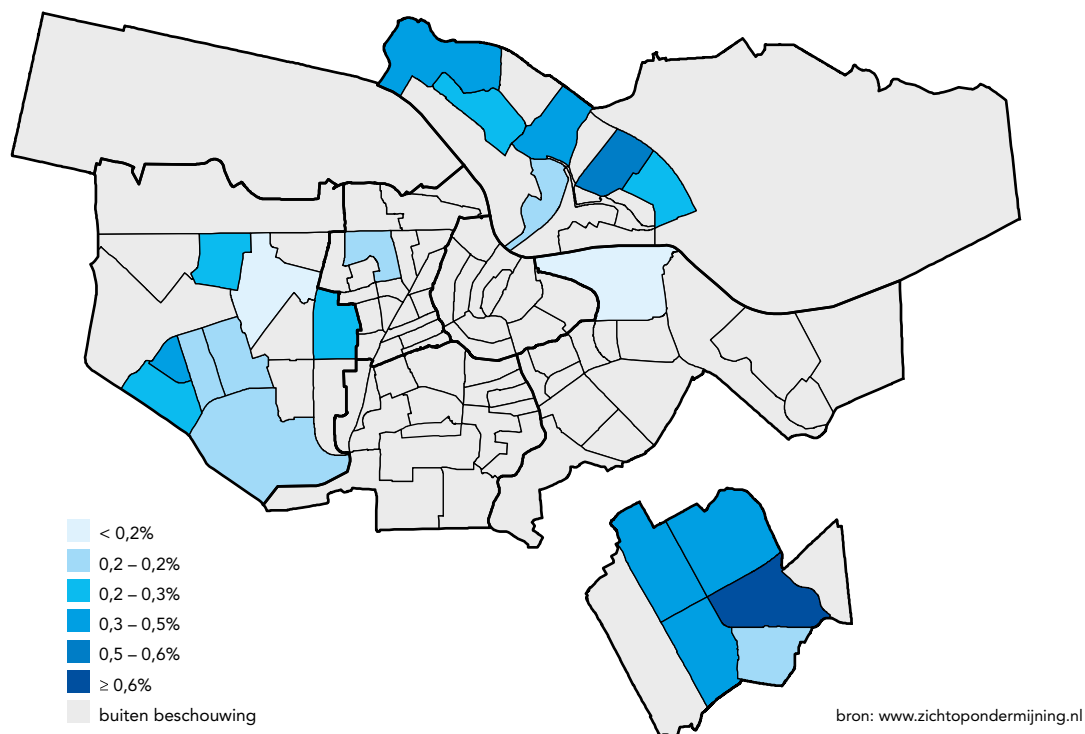
gebleken dat er in Amsterdam relatief veel taxibedrijven en hotels waren gevestigd in 2018. Per 10.000 inwoners telt de stad in 2018 28,7 taxibedrijven, ten opzichte van het landelijke beeld is dit een afwijking van 518%. Dit is misschien niet opmerkelijk, aangezien de grote toestroom van toeristen waarschijnlijk zorgt voor genoeg werkgelegenheid in deze branche. De omzet van taxibedrijven per inwoner is ook relatief hoog in Amsterdam (117% ten opzichte van het landelijke gemiddelde). Dit kan echter verklaard worden door de hoge concentratie.

Een ander voorbeeld van een uitkomst van deze analyses is dat er in 2018 relatief veel juweliers in de wijk Amstel III/Bullewijk (stadsdeel Zuidoost) zijn gevestigd. Per 1.000 bedrijven die zich hier hebben gevestigd, telt deze wijk 25 juweliers³⁸ (afb. 14.29). Ter vergelijking: in heel Nederland zijn er gemiddeld 2,4 juweliers per 1.000 bedrijfsvestigingen en in heel Amsterdam 2,7. Uit de brancheanalyse financiële uitchieters blijkt dat de omzet van de 20 juweliers met de hoogste omzet in Amstel III/Bullewijk iets hoger is dan verwacht op basis van het simulatiemodel (een afwijking van 16%, afbeelding 14.30). In de wijk Museumkwartier is het verschil tussen de verwachte omzet en de werkelijke omzet het grootst (een afwijking van 342%). Van deze wijk is echter bekend dat hier juwelierszaken gevestigd zijn die exclusieve, dure merkartikelen verkopen. Dit zou de relatief hoge omzet deels kunnen verklaren. Ook trekt het Museumkwartier, waarin de PC Hooftstraat ligt, waarschijnlijk meer winkelend publiek.

Hennepkwekerijen in Bijlmer-Oost

Een ander thema binnen het City Deal programma is gericht op drugscriminaliteit, waaronder hennepkwekerijen. Tussen 2015 en 2018 zijn in Amsterdam in totaal 660 panden hennepkwekerijen geruimd, dit is 0,1% van het totaal aantal panden in Amsterdam. In andere grote gemeenten, zoals Utrecht, Maastricht en Groningen is dit ook 0,1%. In Rotterdam en Den Haag ligt het iets hoger met 0,2%.

Afb. 14.31 Percentage hennepkwekerijen ten opzichte van het aantal panden per wijk in Amsterdam (2015-2018)

Op wijkniveau heeft de wijk Nellestein het hoogste percentage geruimde hennepkwekerijen (0,7%) in Amsterdam. In de andere wijken van stadsdeel Zuid-oost en in stadsdeel Noord en Nieuw-West komen ook hoge percentages voor.³⁹ Opvallend is dat veel

van deze wijken buiten of tegen de ring liggen. Dit effect kan mogelijk verklaard worden door een combinatie van factoren als lagere huur -en woningprijzen⁴⁰ en een lagere bevolkingsdichtheid⁴¹ in vergelijking met de andere stadsdelen.

Noten

- 1 Zie ook: Gemeente Amsterdam, afdeling Wonen en de Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties. *Wonen in Amsterdam Leefbaarheid*. Amsterdam, 2020.
- 2 Bron: OIS en Universiteit van Amsterdam. *Thuisblijven in de stad in tijden van corona*. Amsterdam, 2020.
- 3 Bron: OIS en Vrije Universiteit Amsterdam. *Impact van COVID19 op buurt en bewoners*. Amsterdam, 2020.
- 4 Zie voor meer informatie het thema Veiligheid verderop in dit hoofdstuk.
- 5 Bron: OIS en Universiteit van Amsterdam. *Thuisblijven in de stad in tijden van corona*. Amsterdam, 2020.
- 6 Bron: OIS. Onderzoek naar toeristische draagkracht van wijken. *De invloed van toerisme op leefbaarheid*. Amsterdam, 2020.
- 7 Bron: OIS en Universiteit van Amsterdam. *Thuisblijven in de stad in tijden van corona*. Amsterdam, 2020.
- 8 Bron: OIS. *Grote Groen Onderzoek 2018*. Amsterdam, 2018.
- 9 Bronnen: <https://www.parool.nl/amsterdam/politie-beeindigt-groot-feest-in-vondelpark~bf38129f/> Geraadpleegd 5-4-2021.
<https://www.parool.nl/amsterdam/drukte-in-het-vondelpark-hoe-kon-het-zo-uit-de-hand-lopen~b4dee285b/> Geraadpleegd 5-4-2021.
- 10 Bron: <https://www.comparethemarket.com/energy/content/europes-greenest-capital-cities/> Geraadpleegd 15-4-2020.
- 11 In 2019 is de toevoeging 'zoals huisarts' weggelaten in de volgende de vraagstelling: *Wat vindt u van het aanbod van zorgvoorzieningen (zoals huisarts) in uw buurt?*
- 12 Bron: OIS en Universiteit van Amsterdam. *Thuisblijven in de stad in tijden van corona*. Amsterdam, 2020.
- 13 Bron: <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/volg-beleid/coalitieakkoord-uitvoeringsagenda/fijne-buurten/ontwikkelbuurten/> Geraadpleegd 9-4-2020.
- 14 Bron: OIS en Vrije Universiteit Amsterdam. *Impact van COVID19 op buurt en bewoners*. Amsterdam, 2020.
- 15 Onder de politieregio Amsterdam vallen de gemeenten Amsterdam, Aalsmeer, Amstelveen, Ouder-Amstel en Uithoorn.
- 16 Bron: OIS. *Verantwoording Veiligheidsindex 2014*. Amsterdam, 2015.
- 17 Alle indexen worden in principe berekend op wijkniveau, mits er voldoende mensen wonen. Is dat niet het geval dan wordt een wijk samengenomen met een andere wijk of buiten beschouwing gelaten. In enkele gevallen zijn de wijken zo groot dat ze opgesplitst zijn in deelgebieden.
- 18 Bron: Spithoven, R en Walberg, A. *Amsterdam's onbehagen*. 2019.
- 19 Bron: Teerlink, M. *Neighborhoods where people feel more unsafe than they should and vice versa*. Amsterdam, 2016.
- 20 Bron: Dreier Gligoor, P. *Voorspellende analyse van onveiligheidsbeleving in Amsterdamse wijken: een multilevel analyse*. Amsterdam, 2018.
- 21 Bron: OIS. *Onveiligheidsbeleving in de Waterlandpleinbuurt*. Amsterdam, 2019; OIS. *Onveiligheidsbeleving in de Molenwijk*. Amsterdam, 2020; OIS. *Onveiligheidsbeleving in Banne Buiksloot*. Amsterdam, 2021; OIS. *Onveiligheidsbeleving in De Kleine Wereld*. Amsterdam, 2021. Met professionals die werken in deze buurten zijn groepsinterviews gehouden om erachter te komen of er in de verschillende buurten specifieke aspecten gerelateerd zijn aan het onveilige gevoel van bewoners.
- 22 Bron: Smeets, H. *Verantwoording Veiligheidsindex 2014*. Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek.
- 23 Meldingen over grofvuil, handhaving op afval, huisafval, puin- en sloopafval en overige afvalmeldingen.
- 24 Meldingen over daklozen/bedelen, drank- en drugsoverlast, jongerenoverlast, overlast door afsteken van vuurwerk, overlast van wildplassen, -poepen en -overgeven en overige overlast door personen.
- 25 Bron: directie Openbare Orde en Veiligheid. Het wekelijkse aantal boetes en waarschuwingen in het kader van de coronamaatregelen zijn te vinden in het dashboard *Gevolgen corona voor Amsterdam*.
- 26 Bron: CBS.nl
- 27 Bron: <https://www.politie.nl/nieuws/2020/juli/15/00-halfjaarcijfers-meer-cybercrime-en-meer-demonstraties.html>
- 28 Bron: CBS Statline
- 29 Hier wonen in totaal bijna 400 jongeren in de leeftijd van 12-24 jaar, dat is relatief weinig waardoor het percentage vertekend kan zijn.
- 30 Dit is een adres waarop mensen post kunnen ontvangen, zonder dat zij daar wonen. Dit zijn bijvoorbeeld schippers, of mensen die veel in het buitenland verblijven. Ook veel daklozen hebben een briefadres, zodat zij een uitkering kunnen ontvangen. In 2020 hadden 284 jongeren in de leeftijd van 12-24 jaar een briefadres in de Van Galenbuurt, dat is relatief veel. In deze buurt is de Screeningsbalie Bijzondere doelgroepen van de gemeente Amsterdam gevestigd, waar met name daklozen een briefadres hebben. Zij wonen er dus niet. Wel zijn zij verplicht elke week hun post op te halen, dus zij komen wel in deze buurt.
- 31 Bron: www.halt.nl/over-halt/cijfers
- 32 Bron: <https://www.zorgwelzijn.nl/crismeldingen-huiselijk-geweld/>
- 33 Agenda Digitale Veiligheid (2019), <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/college/burgemeester/persberichten/amsterdam-investeert-verbetering/>
- 34 Monitor Digitale Veiligheid Burgers (2020), <https://data.amsterdam.nl/publicaties/publicatie/monitor-digitale-veiligheid-burgers/5c0dd5bb-2400-4b38-aa59-de-53b6ad9bc6/>
- 35 Met de Amsterdamse Aanpak Ondermijning wil de gemeente criminele activiteiten aanpakken die de structuur van de maatschappij verzwakken of misbruiken en die het gezag, de economie en de samenleving ontwrichten.
- 36 Voor de berekening van het maximaal besteedbaar bedrag is onder andere data van hypotheek, erfenissen, schenkingen en spaarrekeningen meegenomen.
- 37 Zo is het vermogen dat is opgebouwd met spaar- en beleggingshypotheken bijvoorbeeld niet meegenomen in de analyse onverklaarbare woningaankopen, omdat deze data destijds niet beschikbaar was. Hiermee zou een deel van de onverklaarbare aankopen mogelijk dus alsnog verklaard kunnen worden. Het toevoegen van deze data maakt overigens deel uit van een toekomstige verbetering. Zie voor meer achtergrondinformatie over deze analyse het kopje 'Verdiepende informatie' op het dashboard.
- 38 De verwachte omzet is gesimuleerd op basis van duizenden steekproeven ter grootte van het aantal branchevestigingen in die gemeente of wijk. Voor iedere steekproef is een top 20 berekend die weer zijn uitgemiddeld om zo tot een verwachte top 20 te komen.
- 39 Bron: bestand met adressen van strafrechtelijk geruimde hennepkwekerijen in Nederland (2015-2018), afkomstig van het DRZ. Het DRZ voert in opdracht van het OM en de Nationale Politie de ontmanteling van illegale hennepkwekerijen uit (<https://www.domeinenrz.nl/> onderwerpen/uitvoering-beslissing-openbaar-ministerie).
- 40 Bron: Gebied in Beeld/WOZ waarde per m2 (<https://gebiedinbeeld.amsterdam.nl/#/dashboard?gebied=F&wijk&buurt&thema=Stedelijke%20ontwikkeling%20en%20wonen>)
- 41 Zie: <https://data.overheid.nl/dataset/g5jpn-bhwexzsw>

15

Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de verdeling van diverse participatieterreinen naar gebieden en groepen bewoners. In welke delen en gebieden van de stad wordt er veel geparticipeerd en in welke juist weinig? Waar in de stad zien we cumulaties van achterstanden en hoe vergaat het de meest kwetsbare Amsterdammers?

Auteur: Hetty van Kempen

Kernpunten

- De participatiegraad in stadsdelen waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status (SES) wonen (zoals Zuidoost en Noord) ligt lager dan in stadsdelen waar relatief weinig mensen met een lage SES wonen (zoals Centrum en Zuid).
- Het gemiddelde welzijnsniveau, in de vorm van de Leefsituatie-index, is in 2020 voor alle stadsdelen achteruit gegaan, het sterkst voor Zuid en West (vooral in Westerpark).
- We zien een driedeling in de stad op basis van de Leefsituatie-index met de stadsdelen Centrum en Zuid waar relatief hoge scores zijn, en Zuidoost waar relatief laag gescoord wordt. Oost, West, Nieuw-West en Noord zitten tussen deze extremen in. Over tijd zien we echter ook dat de extremen wat dichterbij elkaar toe trekken.
- Het absolute verschil tussen de laagst scorende gebieden op de Leefsituatie-index (Osdorp en Bijlmer-Centrum, beide een score van 97) en het hoogst scorende gebied (Oud-Zuid, 107) bedraagt 10 punten. Ook andere gebieden in Zuidoost kennen een lage score op de Leefsituatie-index.
- Het meest onderscheidende kenmerk voor veel vormen van participatie en de leefsituatie is het opleidingsniveau, waarbij een hogere opleiding gunstiger is dan een lagere.
- De groep Amsterdammers die kwetsbaar is op drie of meer domeinen (op basis van opleiding, werk, inkomen, gezondheid, en leeftijd in combinatie met woonsituatie) laat, net als in 2018, de laagste scores zien op de onderscheiden participatie- en leefsituatieterreinen. Zo bedraagt hun score op de Leefsituatie-index in 2020 83, tegenover 102 gemiddeld in Amsterdam.
- De groep meest kwetsbare Amsterdammers woont relatief vaak in de gebieden Bijlmer-Centrum/Amstel III, Geuzenveld/Slotermeer/Sloterdijken en Osdorp.
- De mate waarin Amsterdammers vertrouwen hebben in de toekomst verschilt sterk en de verschillen zijn groter geworden in vergelijking met 2018, waarschijnlijk mede vanwege de ontwikkelingen in de coronapandemie. De verschillen in het vertrouwen in de toekomst zijn het grootst (en toegenomen) tussen de meest kwetsbare Amsterdammers en minder of niet kwetsbare Amsterdammers.

In de voorgaande hoofdstukken is de participatie en leefsituatie van groepen op verschillende terreinen besproken. In dit hoofdstuk wordt gekeken op welke geografische plekken in de stad en onder welke groepen de achterstanden in participatie cumuleren en de ontwikkelingen daarin. We doen dat voor verschillende groepen die zijn gebaseerd op woongebied (stadsdelen en gebieden), opleidingsniveau en mate van kwetsbaarheid. Daarmee geven we inzicht in groepen en delen van de stad die mogelijk achterblijven of juist voorlopen op bepaalde participatieterreinen. Daarbij besteden we, evenals in 2018, aandacht aan de positie van Amsterdammers die op minimaal drie verschillende domeinen een kwetsbare positie innemen. Bij deze meest kwetsbaren gaat het om achter-

standen op domeinen als inkomen, werk, opleiding en gezondheid. Tot slot kijken we naar de mate waarin verschillende groepen Amsterdammers vertrouwen hebben in de toekomst en ontwikkelingen daarin.

Participatie en leefbaarheid naar woongebieden

In deze paragraaf onderzoeken we of de participatie en leefbaarheid verschilt tussen stadsdelen en gebieden. De stadsdelen en gebieden die onder het gemiddelde scoren op een domein, zijn in de figuren rood gekleurd; scoren ze boven het gemiddelde dan kleurt het groen. De kleur geel staat voor 'gemiddeld'.

Afb. 15.1 Rangorde van stadsdelen naar participatie, leefbaarheid en de Leefsituatie-index, 2020

	onderwijs	werk	welvaart	actief in vereniging	sociale integratie (vs. sociaal isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	schoon en heel (versus verloedering)	rapportcijfer woonomgeving	inzet buurt of stad	Leefsituatie-index
Centrum	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	104
West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	101
Nieuw-West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	100
Zuid	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	105
Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	103
Noord	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	101
Zuidoost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	99

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam¹

Stadsdelen

De voorgaande hoofdstukken lieten veel verschillen in leefsituatie, participatie, onderwijs en welvaart zien tussen de verschillende stadsdelen. Afbeelding 15.1 somt de verschillen tussen stadsdelen in participatie op. De scores zijn gebaseerd op, afhankelijk van de indicator, enquêtegegevens uit De Staat van de Stad, registratiegegevens, de regionale enquête beroepsbevolking (REB) en de Veiligheidsmonitor.² Zoals we ook in eerdere edities van De Staat van de Stad zagen, is de participatie in stadsdelen waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status (SES) wonen (zoals Zuidoost en Noord) lager dan in stadsdelen waar relatief weinig mensen met een lage SES wonen (zoals Centrum en Zuid).

Leefsituatie-index; blijvende driedeling maar kleinere verschillen

Het gemiddelde welzijnsniveau in de vorm van de Leefsituatie-index (SLI) is voor de stad als geheel in 2020 met een score van 102 drie punten lager dan die van 2018 (zie voor een toelichting hoofdstuk 2). We zien daarin achteruitgang voor alle stadsdelen, het sterkst voor Zuid en West (beide -4). De algehele daling in de SLI is waarschijnlijk toe te schrijven aan

de maatregelen ter verdere verspreiding van het coronavirus waardoor men beperkt was in de vrijetijdsbesteding.

Evenals in vorige jaren zien we grofweg een driedeling in de scores op de indicatoren tussen de stadsdelen, waarbij Zuid en Centrum de hoogste scores laten zien (respectievelijk 105 en 104), en Zuidoost (99) de laagste. De situaties van Oost (103), Nieuw-West (100), Noord (101) en West (101) vallen daar tussenin. De driedeling tussen de stadsdelen blijft bestaan maar opvallend is wel dat de verschillen tussen stadsdelen afnemen: zat er in 2014 nog 10 punten verschil tussen het stadsdeel met de hoogste en de laagste Leefsituatie-index, in 2020 is dit verschil afgenomen tot 6 punten. Of onderlinge verschillen ook *binnen* de stadsdelen afnemen, zal in de volgende paragraaf aan de orde komen.

Gebiedsindeling

In het kader van het gebiedsgericht werken is de stad opgedeeld in 22 gebieden. Deze gebieden kennen vaak grotere onderlinge verschillen dan de stadsdelen, doordat de stadsdelen groot en divers zijn en

Afb. 15.2 Rangorde van gebieden naar participatie, leefbaarheid en de Leefsituatie-index, 2020

	onderwijs	werk	welvaart	actief in vereniging	sociale integratie (vs. sociaal isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	schoon en heel (versus verloedering)	rapportcijfer woonomgeving	inzet buurt of stad	Leefsituatie-index
Centrum-West												103
Centrum-Oost												105
Westerpark												98
Bos en Lommer												100
Oud-West, De Baarsjes												103
Geuzenveld-Sloterveer, Sloterdijken												99
Osdorp												97
De Aker, Sloten, Nieuw Sloten												103
Slotervaart												103
Oud-Zuid												107
Buitenveldert, Zuidas												100
De Pijp, Rivierenbuurt												105
Oud-Oost												99
Indische Buurt, Oostelijk Havengebied												103
Watergraafsmeer												104
IJburg, Zeeburgereiland												106
Noord-West												100
Oud-Noord												102
Noord-Oost												101
Bijlmer-Centrum, Amstel III												97
Bijlmer-Oost												100
Gaasperdam, Driemond												99

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

extremen binnen het stadsdeel elkaar uitmiddelen. Daardoor is het ook interessant om naar de kleinere gebieden van de Amsterdamse gebiedsindeling te kijken. Figuur 15.2 laat zien dat de verschillen binnen de stadsdelen aanzienlijk zijn.

Leefsituatie; sterkere daling voor veel gunstig scorende gebieden

Als we naar de 22 gebieden kijken, dan valt, evenals in 2018, het grote verschil op in de leefsituatie tussen het gebied met de hoogste score (Oud-Zuid, 107) en de gebieden met laagste score (Osdorp en Bijlmer-Centrum, beide een score van 97), een absoluut verschil van 10 punten.

De gebieden in Zuidoost kennen alle een relatief lage Leefsituatie-index (SLI). Opvallend is de relatief hoge Leefsituatie-indexscore in Oud-Noord. Het is het enige gebied waar de SLI erop *vooruit* is gegaan ten opzichte van 2018 (met drie punten, van 99 naar 102). Waarschijnlijk verandert de populatie in dit gebied langzaam maar zeker: er zijn de afgelopen jaren behoorlijk wat nieuwbouwwoningen in het gebied opgeleverd. In Nieuw-West valt op dat de gebieden extremen vertegenwoordigen: Geuzenveld, Slotermeer, Sloterdijken en Osdorp hebben een lage Leefsituatie-index, terwijl deze in De Aker, Sloten en Nieuw-Sloten, en Slotervaart vrij hoog liggen. Wel opvallend is dat het indexcijfer in De Aker, Sloten en Nieuw-Sloten vrij extreem is gedaald met 7 punten (van 110 in 2018 naar 103 in 2020). Tot slot is de lage Leefsituatie-index voor Westerpark opvallend. In dit gebied is de Leefsituatie-index maar liefst 9 punten gedaald ten opzichte van 2018, van 107 naar 98. Een mogelijke verklaring is dat er relatief veel ZZP'ers gevestigd zijn in Westerpark (70% van de bedrijfsvestigingen in Westerpark betreft ZZP'ers, tegenover 58% gemiddeld in Amsterdam³). Ook zijn in Westerpark meer mensen in voorzieningen werkzaam en minder op kantoor. ZZP'ers zijn relatief hard getroffen door de coronacrisis: zo heeft 5,1% van de bewoners van Westerpark een TOZO-uitkering aangevraagd, tegenover 4,0% gemiddeld in de stad.⁴

Overige terreinen

Op het gebied van onderwijs, werk en welvaart vallen de scores in Bijlmer-Centrum, Bijlmer-Oost, Gaasper-

dam/Driemond, Geuzenveld/Slotermeer/Sloterdijken, en Osdorp, evenals in eerdere jaren, lager dan gemiddeld uit. De drie gebieden in Zuid laten onveranderd de hoogste scores zien op het gebied van onderwijs, werk en welvaart, evenals (in iets mindere mate) de twee gebieden in Centrum.

Voor de andere participatie-indicatoren zien we een clustering van ondergemiddelde scores in Slotermeer/Geuzenveld en Osdorp, en (in iets mindere mate) in Bijlmer-Centrum, Bijlmer-Oost en Gaasperdam/Driemond. In Westerpark zien we, naast over het algemeen gemiddelde scores, lage scores op sociale integratie en ervaren gezondheid. In 2018 was sociale integratie nog groen voor Westerpark, en ervaren gezondheid geel.

Ruimtelijke ongelijkheid is overigens te zien in alle Nederlandse steden. In onze analyse is de ongelijkheid tussen 2018 en 2020 ongeveer gelijk gebleven, maar in andere Nederlandse steden neemt het zelfs toe. De verklaring daarvoor is dat kwetsbare mensen steeds verder naar de randen van de stad (en daarbuiten) worden gedrukt. Kwetsbare groepen wonen veelal op minder aantrekkelijke plekken, verder weg van werk en voorzieningen. Bovendien wonen kwetsbare mensen steeds meer geconcentreerd, in minder aantrekkelijke plekken in de stad.⁵ Om deze redenen zullen we de ruimtelijke spreiding van participatie en leefbaarheid ook in de toekomst blijven monitoren.

Participatie en leefbaarheid naar opleidingsniveau

In de voorgaande hoofdstukken kwamen grote verschillen in participatie tussen groepen met een verschillend opleidingsniveau naar voren. Afbeelding 15.3 geeft in één oogopslag inzicht in de belangrijkste verschillen tussen drie opleidingsniveaus (laag, midden, hoog) op de diverse domeinen.

Leefsituatie: grote verschillen naar opleidingsniveau

De Leefsituatie-index is met afstand het minst gunstig voor Amsterdammers met een laag opleidingsniveau (score 90). De Leefsituatie-index van Amsterdammers met een middelbaar opleidingsniveau is met een score van 101 gemiddeld. Voor Amsterdammers met een hoog opleidingsniveau pakt de Leefsituatie-index het meest gunstig uit: die is met een score van 109 het hoogst van de drie opleidingsgroepen. Het grote verschil in Leefsituatie-index uitgesplitst naar opleiding zagen we overigens ook in eerdere jaren.

Ook op overige terreinen grote verschillen naar opleidingsniveau

We zien grote verschillen in participatie naar het opleidingsniveau van Amsterdammers. De participatie in werk is bovengemiddeld onder Amsterdammers met een hoog opleidingsniveau, en ondergemiddeld onder Amsterdammers met een laag of middelbaar opleidingsniveau. Voor welvaart (gemiddeld besteedbaar inkomen) zien we hetzelfde patroon. De indicatoren actief zijn in een vereniging, sociale integratie, ervaren gezondheid en politieke interesse volgen het patroon

Afb. 15.3 Rangorde van groepen gebaseerd op opleidingsniveau naar participatie, leefbaarheid en de Leefsituatie-index, 2020

	werk	welvaart	actief in vereniging	sociale integratie (vs. sociaal isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	inzet buurt of stad	Leefsituatie-index
laag									90
midden									101
hoog									109

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

dat laagopgeleiden minder dan gemiddeld scoren, hoogopgeleiden hoger dan gemiddeld, en middelbaar opgeleiden gemiddeld. De inzet voor buurt of stad is gemiddeld onder middelbaar- en hoogopgeleiden, en ondergemiddeld onder laagopgeleide Amsterdammers. De ervaren sociale cohesie in de buurt vertoont een heel ander patroon: de sociale cohesie is juist het hoogst onder Amsterdammers met een laag opleidingsniveau en gemiddeld onder Amsterdammers met een middelbaar of hoog opleidingsniveau.

Participatie en leefsituatie van de meest kwetsbare Amsterdammers

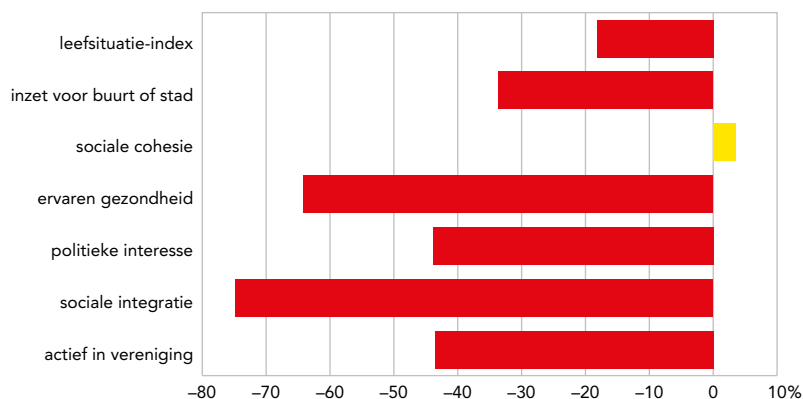
Lage participatiegraad onder meest kwetsbaren

We identificeren de meest kwetsbare Amsterdammers door te kijken naar hun score op vier domeinen. Een persoon wordt als meest kwetsbaar gedefinieerd indien op minimaal drie van de vier domeinen kwetsbaarheid is vastgesteld. In deze rapportage wordt de maat van de stedelijke werkgroep Kwetsbaarheid benaderd met de volgende domeinengegevens uit De Staat van de Stad-enquête:

- Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen in laagste 20% van Nederland;
- Ervaren gezondheid (zeer) slecht;⁶
- Laag opgeleid of opleiding volgend die niet tot startkwalificatie leidt;
- 18-65 jaar: geen werk en geen opleiding volgend;
- 66+: alleenwonend en een (zeer) slechte gezondheid.⁷

In De Staat van de Stad enquête gaat het om 8% van de respondenten die volgens deze definitie meest

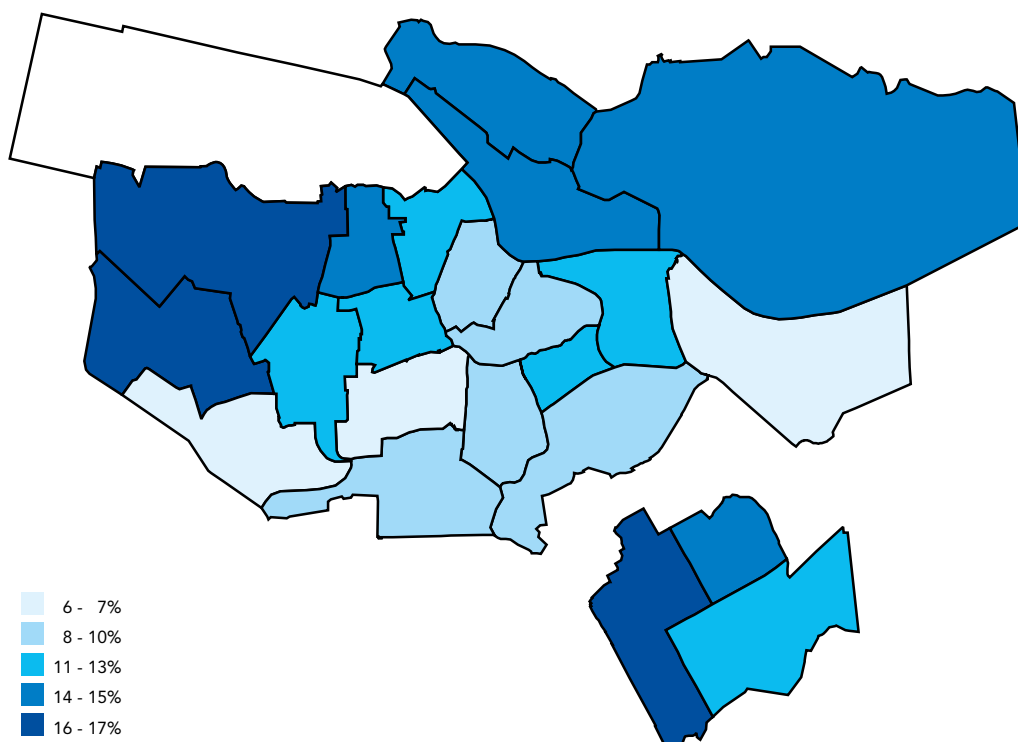
Afb. 15.4 Participatie en Leefsituatie-index van de meest kwetsbare Amsterdammers, 2020 (in indexscores ten opzichte van het gemiddelde; het gemiddelde = 0 op elk domein)

kwetsbaar is. Ouderen zijn oververtegenwoordigd in deze groep van meest kwetsbare Amsterdammers (12% van de 66-plussers is kwetsbaar versus 7% van de 18- tot en met 65-jarigen).

De meest kwetsbare Amsterdammers participeren op bijna alle gebieden fors minder dan de gemiddelde Amsterdammer (de referentiegroep, zie afb. 15.4). Dit geldt met name voor de Leefsituatie-index (gemiddelde score 83 t.o.v. 102 voor de 'gemiddelde' Amsterdammer), sociale integratie en ervaren gezondheid (dit laatste ligt voor de hand omdat gezondheid één van de domeinen is voor de kwetsbaarheidsscore). Op geen enkel gebied scoort de groep hoger dan de gemiddelde Amsterdammer.

Afb. 15.5 Ruimtelijke spreiding van meest kwetsbare Amsterdammers, 2020

Meest kwetsbare Amsterdammers wonen vaak in Bijlmer-Centrum/Amstel III, Geuzenveld/Slotermeer/Sloterdijken en Osdorp

In ruimtelijke zin zien we dat de meest kwetsbare Amsterdammers ongelijk verdeeld zijn over de stad (afb. 15.5). In Bijlmer-Centrum/Amstel III, Geuzenveld/Slotermeer/Sloterdijken en in Osdorp zien we een oververtegenwoordiging van meest kwetsbare Amsterdammers. In De Aker/Nieuw-Sloten, Oud-Zuid en op IJburg/eiland Zeeburg zien we juist dat er minder kwetsbare Amsterdammers wonen dan gemiddeld.

Verschillen ook te zien in mate van vertrouwen in de toekomst

De mate waarin Amsterdammers vertrouwen hebben in de toekomst verschilt sterk, zie ook hoofdstuk 2. Dat was al zo in 2018, maar de verschillen zijn groter

geworden in 2020, waarschijnlijk mede vanwege de ontwikkelingen in de coronapandemie. Zo zien we dat het vertrouwen in de toekomst afneemt naarmate men ouder wordt, en dat het toeneemt naarmate men hoger opgeleid is. Ook ruimtelijk zien we dat het vertrouwen in de toekomst verschilt: in Nieuw-West en in Noord is dat vertrouwen lager dan gemiddeld, in Centrum en Zuid is dat hoger dan gemiddeld.⁸ De verschillen in het vertrouwen in de toekomst zijn het grootst als we kijken naar de meest kwetsbare Amsterdammers (vergeleken met de minder of niet kwetsbare Amsterdammers). In 2018 was het vertrouwen in de toekomst 29 procentpunten lager voor de groep meest kwetsbare Amsterdammers. In 2020 zien we dat het verschil verder is toegenomen: in 2020 is het vertrouwen in de toekomst zelfs 39 procentpunten lager voor de groep meest kwetsbare Amsterdammers, in vergelijking met de minder of niet-kwetsbare Amsterdammers.

Noten

- Deze indeling suggereert soms grotere onderlinge overgangen dan er in de scores zit; de achterliggende scores kunnen immers dicht bij elkaar liggen. Bijvoorbeeld de hoogste scores die valt in de categorie 'rond het gemiddelde' (geel in de afbeelding) verschilt soms niet veel van de laagste score die valt onder de categorie 'bovengemiddeld' (groen in de afbeelding). De indeling in deze drie gradaties zegt ook niets over de mate waarin een score afwijkt van het gemiddelde over de hele stad. Afhankelijk van de spreiding werd een minimaal verschil van 10% (welvaart, inzet buurt of stad), 15% (werk, actief binnen een vereniging, politieke interesse, sociale isolatie), of 30% (onderwijs) genomen. Voor de SLI (Leefsituatie-index) is een afwijking van 2 punten onder of boven het gemiddelde als grens genomen. Voor de ervaren sociale cohesie is een minimaal verschil van 2% van het gemiddelde genomen, vanwege de geringe spreiding bij deze variabele. Voor 'schoon en heel' (vs. verloedering), voor de ervaren gezondheid, en voor het rapportcijfer voor de woonomgeving is vanwege de geringe spreiding een minimaal verschil van 5% van het gemiddelde genomen.

- Zie voor de meting van de participatie- en leefbaarheidsbegrippen en de samenstelling van de Leefsituatie-index (hoofdstuk 2) de desbetreffende hoofdstukken in deze rapportage. Welvaart is hier gemeten aan de hand van het gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen (EBB/CBS, 2020 en REB/OIS, 2020) en

participatie in arbeid (werk) aan de hand van het percentage werkloze beroepsbevolking (EBB/CBS, 2020 en REB/OIS, 2020). Onderwijs is gemeten aan de hand van het aandeel adviezen pro/vmbo-bk (bron DMO, schooljaar 2018/'19), waarbij Westpoort bij stadsdeel West is genomen vanwege de kleine aantallen. Hierbij is uitgegaan van de plek waar de leerling woont (dus niet van de plek waar de school staat). Voor opleidingsniveau (afbeelding 15.3) was de indicator onderwijs niet beschikbaar. Verder gaat het om verschillen in het percentage dat: minstens 1x per maand actief deelneemt aan activiteiten van één of meer verenigingen, een score van 18 heeft op de sociale-isolatie schaal (=niet sociaal-geïsoleerd = hoog op sociale integratie), (zeer/tamelijk) politiek geïnteresseerd is, een (zeer) goede gezondheid ervaart, en zich de laatste 12 maanden ingezet heeft voor een kwestie voor de buurt of stad (alle bron: De Staat van de Stad Amsterdam enquête 2020). De mate van verloedering is gebaseerd op het gemiddelde percentage dat aangeeft veel overlast te ervaren op de volgende zes aspecten: bekladding van muren en (of) gebouwen, rommel op straat, hondenpoep op straat en vernieling van telefooncellen, bus- en tramhokjes, onderhoud van wegen, paden en pleintjes, en onderhoud van perken, plantsoenen en parken (bron: Veiligheidsmonitor 2020). Het rapportcijfer voor de woonomgeving is gebaseerd op het cijfer van 1-10 op de vraag 'Als u door middel van een rapportcijfer van 1 tot en met 10 zou mogen aangeven

- hoe prettig u het vindt om in uw buurt te wonen, welk cijfer zou u dan geven?' (bron: Veiligheidsmonitor 2020). Tot slot is gekeken naar de voor die groep gemiddelde score op sociale cohesie op basis van 6 items (bron: De Staat van de Stad Amsterdam enquête 2020).
- Cijfers afkomstig van Gebied in Beeld van OIS, via www.data.amsterdam.nl
 - De cijfers betreffen de toekenning TOZO-2. Bron: OIS. *Ontwikkeling armoede in coronatijd*. Amsterdam. Gemeente Amsterdam, 2021. Te downloaden via <https://data.amsterdam.nl/no-support/?returnPath=%2Fpublicaties%2Fpublicatie%2Fontwikkeling-armoede-in-coronatijd%2Fdc851645-b31e-4181-8c3f-7eba09819c69%2F>
 - Zie bijvoorbeeld <https://sprankmagazine.nl/strijd-om-de-ruimte/>
 - In de originele maat wordt de volgende operationalisatie voor het domein 'gezondheid' gebruikt: hogere ziektekosten dan de gemiddelde Amsterdammer, of uitkering Wet Langdurige Zorg, of niet-zelfstandig wonend in instituut. Echter, we hebben deze gegevens niet voor de respondenten van de Staat van de Stad-enquête. Daarom werken we met de ervaren gezondheid-indicator
 - In de originele maat wordt ook het hebben van een partner met een slechte gezondheid meegenomen in de kwetsbaarheidsmaat. Hier wordt dat niet gedaan vanwege het ontbreken van deze gegevens.
 - Zie ook: OIS. *Mentaal welbevinden van Amsterdammers in coronatijd*. Amsterdam. Factsheet gemeente Amsterdam, 2021.

Bijlage I

Methode enquête

De Staat van de Stad

Dataverzamelmethode en respons

Om Amsterdammers te kunnen bereiken die mee willen doen aan De Staat van de Stad-enquête is een steekproef getrokken uit het bevolkingsregister. Daarbij is gebruik gemaakt van een aselechte steekproef binnen de strata van de zeven stadsdelen, 22 gebieden van het gebiedsgericht werken (zie bijlage III) en migratieachtergrond. De doelgroep bestaat uit Amsterdammers van 18 jaar en ouder exclusief tehuusbewoners. Rekening houdend met de grootte van de stadsdelen is gestreefd naar tenminste de volgende aantallen respondenten per stadsdeel:

- 250 Centrum;
- 500 West;
- 600 Nieuw-West;
- 250 Zuid;
- 400 Oost;
- 300 Noord;
- 300 Zuidoost.

Tevens is bij de steekproefrekking ingezet op het behalen van minimaal 100 respondenten voor elk van de 22 gebieden. Ook is de steekproef zodanig getrokken, rekening houdend met de responspercentages van vorige keer, dat gestreefd is naar een minimaal aantal respondenten met een bepaalde migratieachtergrond. Het gaat daarbij om elk 200 respondenten met een westerse migratieachtergrond, een Suri-naamse, Turkse, Marokkaanse of uit overige niet-westerse landen en om 50 enquêtes onder Amsterdammers met een Antilliaanse achtergrond. Hierbij is ook gecontroleerd voor dat verschillende leeftijdsgroepen goed vertegenwoordigd zullen zijn. Om de gewenste aantallen te kunnen behalen zijn in totaal bijna 20.000 adressen geselecteerd uit het bevolkingsregister. Daarnaast is dit keer ten behoeve van een onderzoek naar de positie van uitkeringsgerechtigden in Amsterdam een steekproef onder uitkeringsgerechtigden toegevoegd. Het gaat daarbij om een steekproef van 2.700 klanten die een uitkering ontvangen via WPI (Werk, Participatie en Inkomen, Gemeente Amsterdam). Zij kregen dezelfde vragenlijst als de overige respondenten. De toevoeging van deze steekproef heeft voor De Staat van de Stad een beter bereik onder Amsterdammers met een uitkering, waaronder veel laagopgeleiden, opgeleverd.

De enquête had een doorlooptijd van ruim drie maanden; van eind september tot en met eind december 2020. Door het onderzoek op verschillende manieren aan te bieden is geprobeerd om zoveel mogelijk mensen te stimuleren om mee te doen. De nadruk lag, evenals in de voorafgaande jaren (vanaf 2010), op internetdeelname en daarmee is ook gestart. Aan de respondenten is in eerste instantie gevraagd om de vragenlijst online in te vullen. Zij kregen daarvoor een brief waarin het onderzoek werd uitgelegd en waarin een persoonsgebonden onlinelink en password stonden. Ook is in de brief (met behulp van een Engelse samenvatting aan de achterzijde) de mogelijkheid genoemd om een Engelstalige vragenlijst online in te vullen. Aangeschreven personen die na een paar weken nog niet de vragenlijst hadden ingevuld, en die vielen onder de strata die nog niet voldoende gevuld waren, kregen een herinneringsbrief, maximaal twee keer. Nieuw bij het veldwerk van dit jaar is dat bij de eerste herinneringsbrief een schriftelijke vragenlijst met een antwoordenvolp is meegezonden. Dit heeft respons verhogend gewerkt en daarom is minder dan in andere jaren ingezet op telefonische afname van de enquête bij nonrespons. Omdat we in de betreffende veldwerkperiode te maken hadden met coronamaatregelen konden we niet zoals in andere jaren 'face to face enquêtes' houden onder Amsterdammers die doorgaans moeilijker te bereiken zijn. Om deze toch te kunnen bereiken zijn leden van het online Stads-panel benaderd om de enquête in te vullen. Het ging daarbij om panelleden met een migratieachtergrond en panelleden die wonen in gebieden die nog niet voldoende respons hadden opgeleverd.

De respons kwam in totaal neer op 24%. Dat is meer dan bij de vorige metingen (2018 18%, 2016 16%, 2014 17%, 2012 15%, 2010 16%). Daarbij speelt mee dat dit keer ook gebruik is gemaakt van het online Stads-panel waaronder de respons doorgaans hoog ligt. In het onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens van 5.749 personen van 18 jaar en ouder. De behaalde totale respons op De Staat van de Stad-enquête 2020 is als volgt opgebouwd:

- 2.602 online enquêtes (45% van het totaal aantal respondenten), waarvan 411 in het Engels (7% van het totaal);

- 1.633 schriftelijke vragenlijsten (28% van totaal)
- 104 telefonische enquêtes (2%)
- 1.410 deelnemers vanuit het online Stadspanel (25% van totaal).

Weging

In dit soort onderzoek is de respons in het algemeen vaak geen precieze weergave van de bedoelde populatie. Sommige groepen zijn moeilijker te bereiken dan andere of minder geneigd deel te nemen. Dat geldt bijvoorbeeld vaak voor mensen met een niet-westerse migratieachtergrond, jongeren, laagopgeleiden en mensen uit de laagste inkomensklasse. Daarnaast is in dit onderzoek sprake van een steekproef binnen de strata van de stadsdelen en binnen migratiegroepen, waardoor de verdeling over de respondenten niet overeen zal komen met de werkelijke verdeling in de populatie. Zo zullen sommige groepen relatief meer of juist minder in het onderzoek vertegenwoordigd zijn dan in de werkelijke populatie het geval is, waardoor bijvoorbeeld de graad van participatie lager of hoger lijkt dan die in werkelijkheid is. Om deze effecten te verminderen wordt de respons op een aantal demografische kenmerken gewogen, zodat groepen die een te klein gewicht in de schaal leggen een groter aandeel en groepen die een te groot gewicht in de schaal leggen een kleiner aandeel in de uiteindelijke respons krijgen. Wanneer bijvoorbeeld het aandeel Amsterdammers met een bepaalde migratieachtergrond in de respons groter is dan in de populatie, dan worden de resultaten van

deze mensen minder zwaar meegeteld, zodat de respondenten wel een representatieve afspiegeling vormen van de populatie.

De weging vond plaats met behulp van het door het CBS ontwikkelde programma Bascula. In dit onderzoek zijn de gegevens van de respondenten teruggewogen naar de verdeling zoals in de Amsterdamse populatie (zelfstandig wonende Amsterdammers van 18 jaar en ouder) op basis van de achtergrondkenmerken: (zo nodig) geslacht, herkomstgroep, leeftijdsgroep, huishoudtype, stadsdeel, 22 gebieden en opleidingsniveau. In de wegingsprocedure is gewogen naar het voorkomen van kenmerken in elk stadsdeel, te weten: geslacht, huishoudtype (alleenwonend/niet), leeftijd (vier groepen). Evenals in de vorige rapportage is binnen de 22 gebieden gewogen naar de verdeling van Amsterdammers van Nederlandse herkomst en Amsterdammers met een migratieachtergrond. Binnen de hele stad is gewogen naar het voorkomen van combinaties van de bovengenoemde kenmerken, te weten: leeftijd x huishoudtype, geslacht x huishoudtype, leeftijd x geslacht, herkomstgroep (zes groepen) x huishoudtype, leeftijd x herkomstgroep, geslacht x herkomstgroep en opleidingsniveau (vijf groepen).

Daarnaast is, evenals in voorgaande jaren, een herweging naar methode toegepast waarbij de online geënquêteerden wat minder zwaar zijn meegeteld en de overige respondenten juist wat zwaarder. Op deze wijze zijn deze meting beter vergelijkbaar met de metingen van voor 2010 waar een andere aanpak werd gebruikt.

Bijlage II

Domeinen en indicatoren

Leefsituatie-index

Afb. III.1 Samenstelling van de Leefsituatie-index (SLI):
 domeinen en indicatoren (tussen haakjes het aantal vragen
 daarover opgenomen in de SLI, vragen gaan over situatie van
 de afgelopen 12 maanden)

domein	indicator
Wonen	a. Eigendom (1) b. Woningtype (1) c. Aantal kamers (1) d. Oppervlakte woonkamer (1)
Gezondheid	a. Ervaren belemmeringen (2)
Consumptiegoederen	a. Aantal huishoudelijke apparaten (2) b. Aantal hobbyartikelen (3)
Vrijtijdsactiviteiten	a. Aantal hobby's (1) b. Aantal type uitgaansactiviteiten (10) c. Aantal type verenigingen waarvan lid (12)
Mobiliteit	a. Autobezit (1) b. Bezit NS-kaart (1)
Sociale participatie	a. Aantal type vrijwilligerswerk (19) b. Mate van sociale isolatie (6)
Sportactiviteit	a. Aantal keren sporten per week (1) b. Aantal sportactiviteiten (1)
Vakantie	a. Aantal keren op vakantie (1) b. Vakantie in buitenland (1)

Bijlage III

Omschrijving van de 22 gebieden, buurtcombinaties en stadsdelen

22 gebieden van gebiedsgericht werken

De gemeente Amsterdam werkt gebiedsgericht, onder meer in het sociaal domein. Voor het gebiedsgericht werken wordt een indeling van de stad in 22 gebieden gehanteerd. De indeling biedt een schaalniveau dat voldoende groot is om complexere vragen in het sociaal domein aan te kunnen en klein genoeg om maatwerk te kunnen bieden in de gebieden. Onderstaande afbeelding geeft een overzicht van de verspreiding van de 22 gebieden over de stad.

Om verschillen in de stad weer te geven wordt in deze rapportage gebruikgemaakt van de indeling in 22 gebieden. In verschillende hoofdstukken worden de toestand en ontwikkelingen van deze gebieden belicht. Nadere informatie over de (positie van) gebieden is te vinden op de website gebiedinbeeld.amsterdam.nl en op de website van OIS onder dossiers/gebieden: <https://data.amsterdam.nl/dossiers/dossier/gebieden/41a1fbad-5e5d-455b-bf78-cb5d-970c4fcb/>

Amsterdam in 22 gebieden volgens het gebiedsgericht werken

